

Австрия

Австрийская национальная библиотека, г. Вена

Конгрегация армянских мхитаристов, г. Вена

Австрийская национальная библиотека, г. Вена, Cod. Arm. 3

Армянско-кыпчакский словарь

Дата составления словаря неизвестна, а место изготовления копии проблематично. В колофоне, приводимом ниже, указывается, что рукопись куплена в Молдавии.

Автор и писец неизвестны. Священник Нерсес, сын каменецкого войта Голуба, оставивший свою памятную запись на первой странице словаря, упоминается в завещании каменецкой мещанки Зоси Харахаш от 8/18 декабря 1118 [1669] года как архиепископ и ее духовный отец, который к тому моменту передал обязанности ее духовного отца своему сыну священнику Томасу.

Объем 106 л. *Письмо*: нотгир. Словарные статьи расположены в две колонки по алфавиту.

Содержание: Словарь аналогичен *Вен. 84*, *Вен. 311*, *Льв. 51 I: 21-360* и *СПб. 8: 1-275*.

Описание: [Dashian 1891: II, 9].

Публикация: конкорданс к кыпчакской части и факсимиле лл. 1, 1 об., 83 об., 84, 106 [Tryjarski 1968-1972: 885-889].

Колофон:

(1r) Men, dər Nerses Holub oylu, aldım satun bu paṙk'kir'k'ni paṙ Baṙčä švagerimdän, dər Asduadzadur oylu, pevnı sumaga tvagan 1087 junvar 10 ƒš, ħaysın ol Olaḫ veliyatına alayže satun alıp edi 6 levkovıy talärgä.

Я, отец Нерсес, сын Голуба, купил этот словарь за определенную сумму 10 [20] января 1638 года, в среду, у моего свояка Багче, сына священника Асдуадзадура, который также купил его в Молдавии за 6 левковых талеров.

Австрийская национальная библиотека, г. Вена, Cod. Arm. 13

Армянско-кыпчакская Псалтырь диакона Лусига

Дата: 1580 (21v). *Место*: Львов. *Автор перевода и писец*: диакон Лусиг (58v и др.).

Объем: 213 листов, без конца. *Нумерация*: 0, 0, 1-210, 0. *Письмо*: болоргир.

Язык: армянский и кыпчакский, стих за стихом.

Содержание: псалмы, а также гимны, песни и молитвы, обычно включаемые в Псалтырь армянского канона того времени.

Данная редакция перевода Псалтыри выполнена диаконом Лусигом, перу которого принадлежат также списки *Венец. 359* и *Венец. 1817*. В основе всех лежит рукопись, которая пока не обнаружена. Завершает книгу неполный 151-й псалом Давида о поединке с Голиафом. В нем недостает стихов 6-7 в армянском оригинале и 5-7 в кыпчакском переводе. Полный текст этого псалма имеется в венецианских рукописях: *Венец. 11: 310r-311r*, *Венец. 359: 165v-166r* и *Венец. 1817: 324rv*.

Публикации:

псалом 50/51 «Miserere» [Kraelitz-Greifenhorst 1912: 308]; псалом 151 [Tryjarski 1983]; текст псалма № 1, цитаты из различных мест, факсимиле лл. 1, 71 об., 72 [Dubínska 1961]; рукопись издана полностью в армянской графике и тюркологической транскрипции вместе с армянским оригиналом, плюс факсимиле л. 1 [Garkavets, Khurshudian 2001].

Примечание. Здесь публикуется уточненная транскрипция памятника.

Колофоны:

Yazdirgan sarnagan bilä birlängäylär yazučı blä da aņilgaylar Teņri alnina meņi uçmaχina, amen. Tvgan 1029 (21 об.).

Yazıχlı Lusig sargawaknı aņgaysen, neçä sarnasaņ, bir «Atamiz, ki köktäsen» bilä (58 об.).

Men, Lusig sargawak, yazdım, sarnagan yazučı bilä aņilgay K'risdosnuņ alnina (119 об.).

Yazıχlı Lusikni aņgin (128 об.).

Lusig sargawaknı aņgin (139 об.).

Yazdirgan sarnagan bilä yazučı bilä birlängäy, K'risdosnuņ yarı kününä aņilgaylar bir yerdä (186 об.).

Да соединятся поручивший написать и читающий вместе с писцом и да будут помянуты перед Богом в вечном раю, аминь. 1580 год.

Читая, всякий раз помяни грешного диакона Лусига молитвой «Отче наш, сущий на небесах».

Написал я, диакон Лусиг, да будут помянуты читающий вместе с писцом перед Христом.

Помяни грешного Лусига.

Помяни диакона Лусига.

Да соединятся заказчик рукописи вместе с читателем и писарем и да будут вспомнены вместе перед Христом в судный день.

Полный текст Венской рукописи Cod. Arm. 13

[Псалом] 1

(1r) ¹Sanlıdır er, χaysı ki barmadı keņāšinä χırsızlarnıñ, da yoluna yazıχlılarnıñ ol turmadı, da olturyučuna ärçällarnıñ ol olturmadı.

(1v) ²Evet oşenk'inä Eyämizniñdir erki anıñ, da oşenk'in anıñ sayışlagay ol kündüz da keçä, ³da bolgay ol neçik teräk, ki tikiliptir barganına suvlarnıñ.

Χaysı ki yemişin kendiniñ vaχtına bergäy, da yapraχı anıñ tökülmägäy; da barça, ne ki etsä, oņarılgay aņar.

⁴Dügüllär bu türlü χırsızlar, da ne ol türlü, evet neçik yel toznu ki yaydırır üsnä yüzünä yernıñ.

⁵Anıñ üçün turmısarlar χırsızlar yarıuga, da ne yazıχlılar sayışına toyrularnıñ.

⁶Zera tanır Biy yolun toyrularnıñ, yolları χırsızlarnıñ taspolgaylar. *Dunk' 6.*

¹Блажен муж, который не ходил на совет нечестивых, и не стоял на пути грешных, и не сидел в собрании беспутных.

²Но в законе Господа нашего воля его, и о законе Его размышляет он день и ночь,

³И будет он как дерево, посаженное при потоках вод, которое приносит плод свой во время свое и лист которого не осыпается; и все, что бы он ни делал, удастся ему.

⁴Не так – нечестивые, не так: но они – как прах, возметаемый ветром по лицу земли.

⁵Потому не устоят нечестивые на суде, ни грешники – в совете праведных.

⁶Ибо признает Господь путь праведных, а пути нечестивых погибнут.

[Псалом] 2

Saymos ekinçi, Džuhutta 2-si 1 sanalir.

¹Nek müşğülländilär dinsizlär da žoyovurt sayışladılar boşluχnu?

(2r) ²Χarşı boldular χanları yernıñ da buyruχçılar yıñıldılar birgä Eyämiz üçün da yaylaganı üçün anıñ.

Псалом второй, у евреев эти два считаются одним.

¹Зачем мятутся народы, и племена замышляют тщетное?

²Восстали цари земли, и властители собрались вместе против Господа нашего и против Помазанника Его:

³Češiyiḡ baýlarin alarniḡ da saliyiḡ bizdän boyundruḡun alarniḡ.

⁴Turuči köktä külgäy alardan, da Biy heç etkäy alarni.

⁵Ol vaḡt sözlägäy alar bilä öčäšmäḡi bilä kendiniḡ da yüräklänmäḡi bilä kendiniḡ müšḡüllät-käy alarni.

⁶Men turdum ḡan andan üsnä Sionnuḡ, tayına ari aniḡ, aytмага maḡa buyruḡun Eyämizniḡ.

⁷Biy ayttı maḡa: «Oḡlum benim sensen, men bügün toḡurdum seni.

(2v) ⁸Xolgın mendän, da beriyim saḡa dinsiz-lärni meḡärmägä saḡa da buyruḡçiliḡ saḡa barça ḡiriḡlarına yerniḡ.

⁹Kütsärsen alarni tayaḡ bilä temir; neçik sayıt ölmäkçiniḡ, uvatsarsen alarni».

¹⁰Hali, ḡanlar, bunu eskä aliḡiz, ögütläniḡiz barçaḡiz, kimlär ki yarıularsiz yerni.

¹¹Xulluḡ etiḡiz Eyämizgä ḡorḡu bilä da sövünüḡüz alnına aniḡ titrämäḡ bilä.

¹²Yöpsünüḡüz ögütün aniḡ, ki öčäšlänmägäy Biy, da taspolursiz yollarından toḡruluḡnuḡ zamanına, ne vaḡt ḡarpunsa öčäšmäḡi aniḡ.

San barçasına, ḡaysilari ki umsaniptirlar Biy-gä.

[Псалом] 3

¹Saymos Tawit'niḡ, ne zaman ki ḡaçip edi yüzündän (3r) Apisoḡom oḡlunuḡ kensiniḡ.

²Biy, nek köp boldular ḡistiruçilarım benim, köplär turdular üstümä benim?

³Köplär aytirlar edi boyum üçün benim, ki yoḡtur ḡutḡarılmaḡi aniḡ Teḡrisindä kendiniḡ.

⁴Evet sen, Biy, boluşuçim benim sen, haybatim benim da biyiklätüçisi başimniḡ benim.

⁵Avazim bilä benim men Biygä sarnadım, da işitti maḡa tayından ari kendiniḡ.

⁶Men çirim ettim da yuḡladım, oyandım, da Biy yöpsünövüçim benimdir.

⁷Xorḡmandir men tümän çerüvdän alarniḡ, ki çöp-çövrä dolaşıp ḡapsap saḡliyiḡ edilär meni.

⁸Kel, Biy, da ḡutḡar (3v) meni, Teḡrim benim, zera sen urduḡ barçasın, kimlär edilär benim bilä duşmanlıḡta heç yergädän, da tişlärin yazıḡlilar-niḡ uvatkaysen.

⁹Eyämizniḡdir ḡutḡarmaḡliḡ, üstnä ḡoḡovur-tuḡnuḡ seniḡ alıḡiḡ seniḡ. *Dun 8, p'arḡ' 28.*

[Псалом] 4

Bundan soḡra ¹alıḡ da saymos Tawit'niḡ, 4.

²Sarnaganıma benim işittiy maḡa, Teḡri, toḡruluḡuḡa körä tarlıḡtan maḡa avlaḡ ettiḡ, yarlıḡa maḡa da işit alıḡıma benim.

³«Расторгнем узы их и свергнем с себя оковы их».

⁴Живущий на небесах посмеется над ними, и Господь презрит их.

⁵Тогда заговорит Он с ними во гневе Своем и в ярости Своей приведет их в смятение.

⁶Я встал Царем от Него над Сионом, святою горою Его, ⁷возвещать определение Господа нашего.

Господь сказал Мне: «Ты Сын Мой; Я ныне родил Тебя.

⁸Проси у Меня, и дам Тебе неверных в на-следие Тебе и власть Тебе до всех пределов зем-ли;

⁹Ты будешь пасти их посохом железным; со-крушишь их, как сосуд горшечника».

¹⁰Итак, осознайте это, цари; извлеките урок вы все, которые судите землю!

¹¹Служите Господу нашему со страхом и ра-дуйтесь пред Ним с трепетом.

¹²Примите назидание Его, чтобы Господь не прогневался и чтобы вам не погибнуть на путях праведности тогда, когда гнев Его возгорится.

Блаженны все, кто уповают на Господа.

³Adam oylanlari, negä diḡrä bek yüräklilär? nek söviyirsiz heçlikni da izdiyirsiz yalyanlıḡni?

⁴Taniḡiz, ki tamaşa etti Biy arisinä kendiniḡ, da Biy işitkäy maḡa sarnaganıma benim aḡar.

⁵Öčäšläniḡiz, da yazıḡlanmaḡiz, ne ki aytşaḡiz yü(4r)räkiḡizdä siziḡ, da töşäkiḡizdä siziḡ poşman boluḡuz.

⁶Sunuḡuz ḡurbanin toḡruluḡnuḡ da umsanıḡiz Biygä.

⁷Köplär aytirlar, ki: «Kim körgüzgäy bizgä yaḡşılıḡın Eyämizniḡ?» Nişanlandi bizgä yariḡi yüzündän seniḡ, ⁸ da berdiḡ färâhlik yüräkimizgä bizim.

Yemişindän aşliḡniḡ, çayirniḡ, zäytünnüḡ alarniḡ toldurduḡ alarni.

⁹Eminlik bilä bu da bunda yuḡliyiḡ da oyanı-yiḡ, zera sen, Biy, yalıḡiz (pan hani>) pan başḡa ~~hani~~ umsaḡ bilä seniḡ turyuzduḡ bizni. *Dun 8.*

[Псалом] 5

Bundan soḡra ¹saymos Tawit'niḡ povetlär üçün.

²Sözümä benim ḡulaḡ ḡoḡgın, Biy, da esiḡä algın çaxiriḡimni benim.

³Baḡkin avazına alıḡiḡimni benim, ḡanim benim da Te(4v)ḡrim benim.

⁴Men seni çolarmen, Biy, ertäräk işitkäysen avazıma menim, ertäräk hadir bolıyım çarşı bolma saña.

⁵Dügül ki sen, Teñri, klärsen töräsizlikni, turmaslardırlar sendä yamanlar, töräsizlär turmaylar alnına sözüñnüñ seniñ.

⁶Körälmädiñ alarnı, kimlär ki çiliniyirlar töräsizlikni, tas etärsen barçasın, kimlär ki sözlärlär edi yalyan.

⁷Erni çan töküçini da hillälini murdar etärsen, Biy, evet men köplüxünä körä yarlıyamaçıñniñ seniñ kiriyim övünä seniñ, yerni öpiyim sarayıña ari seniñ çorçuñ bilä seniñ.

(5r) ⁸Biy, yol körgüz maña toyruluxuña seniñ duşmanlarım üçün menim, tüz et alnıma menim yoluñnu seniñ.

⁹Zera yoxtur ayzılarına alarnıñ könülük, da yüräkläri alarnıñ boşanıptır.

¹⁰Neçik kerezman, açıxtır ovurtları alarnıñ, da tilläri bilä kendiläriniñ hilläli boldular.

¹¹Yarçula alarnı, Teñri, ki tüşkäylär sayışlarından yüräkläriniñ kendiläriniñ; köplüxünä körä çirsizläriniñ alarnıñ kerı et alarnı, ki açıttilar seni.

¹²Färäh bolgaylar barçası, çaysıları ki umsanıptırlar saña, meñilik sövüngäylär, da turgaysen sen alarda.

Övüngäylär sendä sövüklüläriñ atıña seniñ, ¹³zera alyışlasarsen sen toyrunu, (5v) Biy, neçik yarçılı biyänçlikniñ bilä seniñ tađladıñ bizni. *Dun 12.*

[Псалом] 6

Bundan soñra ¹alyış saymos Tawıt'niñ, 6.

²Biy, bolmagay yüräklänmäçiñ bilä seniñ çarşilagaysen meni, da bolmagay öçäşmäçiñ bilä seniñ öğütlägäysen meni.

³Yarlıça maña, Biy, zera çastamen, oñalt boyumnu menim, ki müşçülländilär söväklärim menim.

⁴Džanim menim asrı müşçülländi; da sen, Biy, negä diñrä?

⁵Xayt, Biy, da çutçar boyumnu menim, tırgiz meni, Biy, yarlıyamaçıña körä seniñ.

⁶Zera kimesä yoxtur, ki ölümdä aңgay seni ya tamuxta tapunmaç etkäylär saña.

⁷Xazyandım men küstüngänimdä menim: yuvdum barça keçäni ornumnu menim da yaşlarım bilä menim töşäklärimni menim çilattım.

(6r) ⁸Müşçülländi yüräklänmäçtän közüm menim, oprandım men üstnä barça duşmanlarımniñ menim.

⁹Keri turuçuz mendän, barčaniz, ki çiliniyirsiz töräsizlikni.

¹⁰Işitti Biy avazına yıylamaçımnıñ menim,

işitti Biy alyışıma menim, da Biy çoltçamni menim yöpsündü.

¹¹Uyalsınlar da müşçüllängäylär asrı barça duşmanlarım menim, çaytkaylar kerı da uyalgaylar asrı tezindän da müşçüllängäylär. *Dun 10, p'ark' 30 dun.*

[Псалом] 7

¹Saymos Tawıt'niñ, ki ayttı Eyämizgä sözläri üçün Kuşanıñ [Kuşeanıñ] Amina.

²Biy, Teñrim menim, saña umsandım; da çutçar meni barça çuvuçılarımdan menim, abra meni.

³Şahat, çaçan çapsagay, neçik aslan, džanimni menim, kimesä bolmagay, ki çutçargay, da ne ol, ki (6v) tırgizgäy.

⁴Biy, Teñrim menim, egär ettim esä bunu, egär ki bolgaylar töräsizliklär çoluma menim,

⁵Egär tölädim esä çaçan alarga, kimlär ki tölädilär maña yaman, tüşiyim men dä duşmanlarıma menim heç yergädän,

⁶Xuçgay soñra duşman džanimni menim, yetişkäy da baskay yergä tırlıkimni menim da haybatimni menim topraçka sıçındırgay.

⁷Kel, Biy, öçäşmäçiñ bilä seniñ da biyik bolğın tügätmä duşmanlarımni menim.

Oyan, Biy Teñrim menim, buyruçuña seniñ, çaysı ki sen sımardıñ, ⁸da yıyini çoyovurtnuñ çövränä bolgaylar seniñ.

Anıñ üçün biyiklikkä çayt, Biy. ⁹Da Biy yarçular çoyovurtun kendiniñ.

(7r) Yarçu et maña, Biy, toyruluxuma körä menim, zaçalsizliçıma körä menim, çaysı ki mendä.

¹⁰Tügällängäy yamanlıçlar üstünä yazıçlılarınıñ, da oñargaysen toyruga.

Xaysı ki tergär yüräkni da bövräklärni, Teñri toyrı, könüdir ¹¹boluşluça maña Teñriniñ, ki çutçarır alarnı, ki toyrudurlar yüräkläri bilä.

¹²Teñri yarçuçi toyrı, küçlü da uzunesli, çaysı ki yebermäs öçäşmäçiñ kendiniñ hər kez.

¹³Yoçsa egär ki çaytmasañiz añar, çiliçin kendiniñ itilätir da yayın kendiniñ çorulğan anda, ¹⁴hadırläptir sayıtın ölümniñ da oçun kendiniñ küydürmäçkä yasagandır.

¹⁵Ošta başladı töräsizlikni, yük(7v)lädi ayrıçnı da toyrıdu egırlıknı.

¹⁶Çoyur, çaysı ki çazdı da arıttı anda, tüşkäylär terän çuyurga, çaysın da işlädi.

¹⁷Xayttılar ayrıçları başına anıñ, üstünä tebäsinıñ anıñ töräsizliklärı kendiniñ engäy.

¹⁸Tapunıyım Eyämizgä toyruluxuna körä anıñ, saymos aytıyım atına Eyämizniñ biyiktägi.

Dun 17.

[Псалом] 8

¹Yeḡmāx üçün da yığövlär üsnä, saymos Tawit'niḡ, 8.

²Biy, Biyimiz bizim, ki tamaşalıdır atıñ seniḡ barça yerdä!

Ayındi ulu körkün seniḡ dayın biyik, ne ki kök. ³Ayızlarından igit oylanlarını, töştägilärniḡ toxtagay alıış

Duşmanlarıñ üçün seniḡ, Biy, ki buzulgay duşman da çarşı turuçi.

(8r) ⁴Köriyim köknü, işin barmaçlarıñniḡ seniḡ, ayni da yılduzlarıni, çaysın ki sen toxtattıñ.

⁵Kimdir adam, ki aḡaysen sen anı, ya adam oylu, ki dārman nemä etkäysen sen aḡar?

⁶Az nemä aşax ettiñ anı, ne ki friştäläriñni seniḡ: haybat bilä da hörmät bilä tadžladıñ anı ⁷da turuzduñ anı üstünä çol işiñniñ seniḡ.

Barça nemäni hnazant ettiñ tibiñä ayaxlarıniñ anıñ, ⁸çoyunlarıni, da tuvarni, da barça nemäni,

Da dayın artıx kiyikläri, ⁹uçar çuşlarıni köknüñ, balıçlarıni teñizniñ, ki kezärlär izläri bilä teñizniñ.

¹⁰Biy, Biyimiz bizim, ki tamaşalıdır atıñ seniḡ barça yerdä! *Dun 9.*

[Псалом] 9

¹Yeḡmāxliç üçün oylunuñ saymos Tawit'niḡ, 9.

(8v) ²Şükürlü bolıyım sendän, Biy, bar yüräkim bilä benim, aytıyım barça tamaşalarıñni seniḡ.

³Fāräh bolıyım da sövüniyim sendä, saymos aytıyım atına Eyämizniñ biyiktägiñiñ.

⁴Xaytkanıña artçarı duşmanlarıñniñ benim kücsüzlängäylär da taspolgaylar yüzüñdän seniḡ.

⁵Ettiñ yarıymnu benim da könülükni, olturduñ olturçučka töräçisi toyruluqnuñ.

⁶Öçäştıñ dinsizlärgä, da tas boldu çirsiz, atlarıña alarnıñ buzduñ meñi meñilik, ⁷da duşmannıñ yarayi eksildi çax tügäñinçä.

Şähäriñ buzduñ, da tas boldu aḡmaçlıçı alarnıñ çaxiriç bilä.

(9r) ⁸Teḡri bardir da çalir meñilik, hadir etti olturuçun kendiniñ yarıyuga.

⁹Kendi yarıyular dünyanı toyruluç bilä da çoyovurtun kendiniñ könülük bilä.

¹⁰Boldu Biy işanç yarlıga, boluşuçi tarlıçına vaxtli zamanda.

¹¹Umsangaylar saña barçası, kimlär ki bilirläri atıñni seniḡ, zera çoymisarsen alarnı, çaysıları ki izdärlär seni, Biy.

¹²Saymos aytıñiz Eyämizgä, ki turuptur Sionda, aytıñiz dinsizliktä işläriñ anıñ.

¹³Izdämä çanıñ alarnıñ aḡdi da unutmadı Biy alıışın miskinläriñ.

¹⁴Yarliça maña, Biy, da baç aşaxlıçimni benim duşmanlarımdan benim, e, biyiklättiñ meni eşikindän ölümnüñ,

(9v) ¹⁵Ne türlü ayt kaymen barça alıışiñni seniḡ eşikinä çiziniñ Sionnuñ, da sövüniyim çutçarıganiña seniḡ.

¹⁶Battılar dinsizlär buzulmaçlarında kendiläriniñ, ki ettilär sırtmaç, çaysı ki yaşirdilar, tutkay ayaxlarıniñ alarnıñ.

¹⁷Tanıñ Biy etmä yarıyusun kendiniñ, da işindän çollariniñ kendiläriniñ baçlangaylar yazıçlılar.

¹⁸Xaytkaylar yazıçlılar anda tamuçka da barça dinsizlär, çaysı ki unuttular Teḡrini.

¹⁹Dügül tügälinçä unuttur Biy miskinni, tözümlükü miskinläriñ tas bolmagay meñilik.

²⁰Kel, Biy, da çuvatlanmasın adam, yarıyulanğaylar dinsizlär alniña seniḡ.

²¹Turuz, Biy, oḡenç çoyuçini üstünä alarnıñ, da tanığaylar dinsizlär, ki adamlar bardir.

[Псалом 9/10]

(10r) ^{22/1}Ne üçün, Biy, turduñ yıraçtıñ, körüm-süz ettiñ yoluçkan tarlıç zamanin?

^{23/2}Öktämlängäniña çirsizniñ küyär miskin, kerı bolğaylar sayışlarından kendiläriniñ, çaysın ki dä sayışladilar.

^{24/3}Zera ögär yazıçli suçlançin boyunuñ kendiniñ, çaysı zrgel etär, da ol ögär.

^{25/4}Evet ne üçün öçäşlätti yazıçli Teḡrini köplüçünä körä, öçäşmäçini kendiniñ, egär izdämäs? Dügüldir Teḡri alniña közünüñ anıñ, ^{26/5}murdardir yolları anıñ här sahat.

Biyikläniptir könülükü yüzünüñ anıñ, üstünä barça duşmanlarıniñ kendiniñ eyälik etkäy.

^{27/6}Aytti yüräkinä kendiniñ, ki seskänmän džins-džinstan başça yamandan.

(10v) ^{28/7}Xarıış, da läyiliç, da hillälik toludir ayçına anıñ, da tibiñä tiliniñ anıñ aḡriç da çazçanç.

^{29/8}Olturup busulup ululuçlar bilä yaşırtın öldürmä zaçalsizni.

Közü anıñ yarlılarga baçar, ^{30/9}busulur yaşırtın, neçik aslan ormanında kendiniñ.

^{31/10}Busulur çapsama yarlini, çapsama yarlini da yıçmaga anı.

Sırtmaçı kendiniñ aşaxlatkay anı, aşaxlangay da tüşkay eyälik etkänini yarlılarıniñ.

^{31/11}Zera aytti yüräkindä kendiniñ, ki unuttu Teḡri, çaytardı yüzün kendiniñ, ki körmägäy soçyuga dirä.

^{33/12}Kel, Biy Teḡrim benim, biyik bolsun çoluñ seniḡ, da unutmagin yarlini.

^{34/13}Evet ne üçün yüräklätti yazıçlı (11r) Teñrini, ki aytti yüräkinä kendiniñ, ki terğämästir?

^{35/14}Körärsen sen anı ayrıçta da yüräklänmäçinä bağarsen, saña çoyuluptur miskin, da öksüzgä sensen boluşçı.

^{36/15}Uvalgay biläki yazıçlıniñ da yamanniñ, izdälgäy yazıçı anıñ, da ol tapulmagay.

^{37/16}Biy çan meñi meñilik, tas bolgaylar dinsizlär yerindän anıñ.

^{38/17}Suçlançına yarlılarnıñ işitti Biy, hadirlikinä yüräkläriniñ alarnıñ baçtı közüñ seniñ

^{39/18}Yaryu etmä öksüzgä da yarliga, ki dayın artmagay adam ulu sözlämäçindä kendiniñ üstünä yüzünüñ yerniñ. *Dun 40.*

[Псалом 10/11] 10

Yeñmäç üçün, saymos Tawit'niñ, 10.

¹Biygä umsandim; neçik aytkaysiz boyuma menim: «Teşkirildiñ taylarda, (11v) neçik çipçix?»

²Zera ošta yazıçlılar çordular yaylarin kendiläriniñ, hadir ettilär oçlarin sadaçlarında salma çaramyuluçta alarga, kimlär ki toyrudurlar yüräkläri bilä.

³Zera çaysi ki sen yasadiñ, buzdular, evet toyruru ne etti?

⁴Biy sarayında ari kendiniñ, Biy köktä olturuçu üsnä kendiniñ.

Közläri anıñ yarlılarga baçar, kirpikläri anıñ terğäyirlär adam oylanlarin.

⁵Biy terğär toyrunu da çirsizni, kim ki sövär yazıçni, körälmäs boyun kendiniñ.

⁶Yaçgay üstünä alarnıñ sırtmaç, ot da kügürt; bu dufan — ülüşü ayaçlariniñ alarnıñ.

⁷Toyrudur Biy, toyruluçnu sövär, toyruluçnu körärlär yüzläri anıñ. *Dun 8.*

[Псалом 11/12] 11

¹Yeñmäç üçün, oçtaba üçün, saymos Tawit'niñ, 11.

(12r) ²Xuçar meni, Biy, zera eksildi ari, eksildilär könülüklär adam oylanlarindan.

³Boş sözlädi er sıñarı bilä kendiniñ, erinläri bilä hilläli yüräkindän yüräkinä sözlädi.

⁴Tas etär Biy barça erinläri hillälilärniñ da tilni ulu sözlävüçi,

⁵Xaysiläri ki ayttılar: «Tillärimizni bizim ulu etiyiç, erinlärimiz bizim bilädir, da hali bizim kimdir Biyimiz?»

⁶Zabunluç üçün miskinniñ da küstünmäçinä yarliniñ hali turiyim, aytiyir Biy, çoyiyim çuçar-maçimni menim da färähän boliyim alarda.

⁷Sözläri Eyämizniñdir sözlär ari, neçik dä kümüş tañlangan da sinalgan, yerdän aritilgan da açılğan 7 kerät topraçtan.

⁸Sen, Biy, saçladıñ bizni da abradıñ bizni dñinstan bu çaç me(12v)ñilikkä diñrā.

⁹Çöp-çövrä çirsizlar kezärlär, biyiklikiñä körä seniñ, ulu etsärsen sen adam oylanlarin. *Dun 8.*

[Псалом 12/13] 12

¹Yeñmäç üçün, saymos Tawit'niñ, 12.

²Negä dirä, Biy, unutursen meni meñilik, negä dirä çaytarsarsen yüzünüñ seniñ mendän?

³Negä dirä çoyarsarmen sayışimni dñanimda menim da ayrıçı yüräkimniñ menim künlärni?

Negä dirä biyiklängäy duşman üstümä menim? ⁴Baç da işit maña, Biy Teñrim menim.

Yarıç ber, Biy, közlärimä menim, ki bolmagay çaçan yuçlagaymen ölümgä.

⁵Aytmagay duşman, ki: «Yeñdim anı»,— ya çis-tiruçılarim menim sövüngäylär, egär men seskän-säm.

⁶Men yarlıyamaçıña seniñ, Biy, umsandim; sövündü yüräkim menim çuçar-maçıña seniñ; alyiş-liyim (13r) Biyni, yaçşi etüçimni menim. *Dun 6.*

[Псалом 13/14] 13

Yeñmäç üçün, saymos Tawit'niñ, 13.

¹Aytti fähamsiz yüräkindä kendiniñ, ki yoçtur Teñri.

Buzuldular da murdarlandılar töräsizlikläri bilä kendiläriniñ, kimsä yoçtur, ki etkäy tatliliçni.

²Biy köktän baçtı barça adam oylanlarına kör-mä, ki bolgay kimsä açilli, ki izdägäy Teñrini.

³Barçası saptılar bir oçurdan da keräksiz boldular.

Kimsä yoçtur, ki etkäy tatliliçni, da yoçtur kimesä çaç bir dä.

⁴Neçik tanımagaylar barçası, ki çiliniyirlar töräsizlikni.

Kimlär ki yerlär edi çoyovurtumnu menim, neçik yemäç ötmäkni, da Biygä sarnamadılar.

⁵Anda çorçkaylar çorçunu, çayda ki bolmasa çorçu, zera Biydir dñinsi toyrularniñ.

(13v) ⁶Sayışin miskinniñ uyatlı ettilär, zera Biydir umsaşı anıñ.

⁷Kim bergäy [Siöndan] çuçarılmaç Israjelgä! – çaytarma Eyämizgä yasirliçin çoyovurtunuñ kendiniñ, sövüngäy Jagop da färäh bolgay Israjel. *Dun 10, p'ark' 32 dun.*

[Виньетка]

Lusig sargawak'.

[Псалом 14/15] 14

Saymos Tawit'niñ, 14 sandir bu.

¹Biy, kim turgay çatiriñda seniñ, ya kim siyin-gay tayıña ari seniñ?

²Xaysi ki barir zaçalsiz, çiliniir toyruluçnu, sözlär könülüknü yüräkindä kendiniñ.

³Xaysi ki hillâliḡni etmädi tili bilä kendiniḡ da yaman sijnarina kendiniḡ etmädi.

Taba yuvuḡtagilärindän ol almastir, ⁴heç bolutur alnina aniḡ yaman etüci.

Xorḡuçisin Eyämizniḡ haybatli etär, kim ki ant içir [=içär] sijnarina kendiniḡ da yalyan (14r) çiymas.

⁵Kümüšün kendiniḡ yalga ol bermäs, mizda üstünä könülükniḡ ol almastir, kim ki munu etsä, ol seskänmägäy meñilik. *Dun 6.*

[Псалом 15/16] 15

Nišan yazovu Tawit'niḡ, 15.

¹Saḡla meni, Teḡrim benim, zera men saḡa umsandim. ²Ayttim Eyämizgä: Biy benim sensen, da yaḡşiliḡim benim maḡa sendandır.

³Ariläriḡ seniḡ, ḡaysilari ki yeriḡdädirlär seniḡ, tamaşali ettiḡ barça erkimni benim alarda.

⁴Arttilär ḡastaliḡlari alarniḡ, bundan soḡra soḡra (!) tezlängäylär.

Yiyiştirmiyin [=Yiyiştirmiyim] yiyinin alarniḡ ḡanlı, da ne aḡmiyim atin alarniḡ erinlärim bilä benim.

⁵Biy payim meñärmäḡimniḡ benim da ayaḡimniḡ benim, sensen, ki bunda ḡaytarirsen yurtumnu benim maḡa.

⁶Pay çixti maḡa taḡlamalar bilä, da (14v) meñärmäḡim benim biyänçli boldu maḡa.

⁷Alḡişliyim Biyni, ki aḡilli etti meni, çaḡ ki keçägä dayin öḡütlädilär meni bövräklärim benim.

⁸Ilgärtin körär edim Biyni alnima benim här sahat, ki edi sayimda benim, ki seskänmägäy men.

⁹Aniḡ üçün färâh boldu yüräkim benim, da sövündü tilim benim, dayin da tenim benim turḡay umsa bilä.

¹⁰Zerça [=Zera] ḡoymisarsen dżanimni benim tamuḡta da bermisarsen ariḡä seniḡ körmä muzulmaḡliḡni [=buzulmaḡliḡni].

¹¹Körgüzdün maḡa yoluḡnu seniḡ tirlikniḡ, toldurduḡ meni färâhliki bilä yüzüḡniḡ seniḡ, tatliḡiḡndan könänmäḡiḡniḡ oḡuḡnuḡ seniḡ çaḡ tüḡälinçä. *Dun 10.*

[Псалом 16/17] 16

Alḡiş saymos Tawit'niḡ, 16.

¹Işit, Biy, toyruḡluḡ(15r)ka da baḡ ḡoltḡama benim, ḡulaḡ ḡoy alḡişiima benim, zera digül erinlä bilä hilläli.

²Yüzüḡdän seniḡ könülük maḡa çixkay, da közlärim benim körgäylär toyruḡluḡnu.

³Sinadiḡ yüräkimni benim da tergädiḡ keçä, sinadiḡ meni, da tapulmadı mendä egirlik.

⁴Sözlämägäy aḡzim benim işin adam oylan-

lariniḡ, sözü üçün erinläriḡniḡ seniḡ men saḡliyiḡim yollarni bek.

⁵Toḡtatkin izlärimni benim yoluḡa seniḡ, ki taymagaylar barganim benim.

⁶Men saḡa, Biy, sarnadim, ki işittiḡ maḡa, Teḡri, aşaxlat maḡa ḡulaḡiḡni seniḡ da işit sözüme benim.

⁷Tamaşali ettiḡ yarliḡamaḡiḡni seniḡ, kim ḡutḡarir alarni, kimlä bilä ki umsaniptirlär saḡa, alardan, ki utrudirlär oḡuḡa seniḡ.

(15v) ⁸Saḡla meni, neçik böbäkin köznüḡ, kölgäsinä ḡanatlarıḡniḡ yapsarsen meni ⁹yüzüḡdän ḡirsizlärniḡ, kimlä bilä ki zabun ettilär meni.

Duşmanlar boyumnu benim ḡapsadılar, ¹⁰se-mizlikindä kendiläriniḡ tiyovlu boldılar, da aḡizlari alarniḡ sözlädilär öktämlikni.

¹¹Keri ettilär meni da hali ḡaytip dolaştılar çövrämä, ḡulaḡ ḡoydular aşaxlatmaga meni yergä.

¹²Heseplädilär meni, neçik aslanni, ki hadir-dir avga, neçik balası aslanniḡ, ki olturur busulup.

¹³Kel, Biy, yetiş alarga da tiygin alarni, ḡutḡar dżanimni benim ḡirsizlardan, ḡiliçtan da ḡolundan duşmanniḡ.

¹⁴Biy, tas et alarni yerdän, ayir da tiy alarni tirliklərindän kendiläriniḡ.

(16r) Yapuxluḡuḡ bilä seniḡ toldu ḡarinlari alarniḡ, toydular aş bilä da ḡoydular ḡalğanin oḡlanlarına kendiläriniḡ.

¹⁵Men toyruḡluḡ bilä körüniyim yüzüḡä seniḡ, toyuniyim körüḡäninä haybatıḡniḡ seniḡ.

Dunk' 15, p'ark' 32 dun.

[Псалом 17/18] 17

¹Yenmäḡ üçün, uruşçi ḡulunuy Tawit'niḡ, ki sözlädi Eyämiz bilä sözlärin alḡişniḡ, ḡaysi künni ki ḡutḡardı ani Biy ḡolundan duşmanlarıniḡ da ḡolundan Sawuḡnuḡ, da aytti, 17:

²Söviyim seni, Biy, toḡtatuçim benim, ³işançim benim da ḡutḡaruçim benim!

Teḡrim boluşuçim benim; da men umsanir-men aḡar; işançim benim, müñüzü ḡutḡarılmaḡimniḡ benim, ḡabulum benimdir.

⁴Alḡişlamaḡ bilä sarniyim Biygä da duşmanlarimdan benim abraliyim.

⁵Çövrämä boldular (16v) benim inçilmaḡi ölümniḡ, da özänlari töräsizlikniḡ müşḡüllätti meni.

⁶Totḡarliḡi tamuḡnuḡ ḡapsadılar meni, yetiştilär maḡa sirtmaḡi ölümniḡ.

⁷Tarliḡimda benim men Biygä sarnadim da Teḡrimä benim çaḡırdim.

Işitti maḡa dadḡarindan ari kendiniḡ, avaziḡa

alyişimniň menim, da çaxiriğim menim alnına anıň kirgäy çulaxına anıň.

⁸Müşülländi da titrädi yer, da himläri taylarıniň seskändilär, ki yüräkländi üsnä alarniň Teğri.

⁹Çixti tütün öçäşmäxindän anıň, da ot yüzündän anıň yaltradi, da yaşnamaçlar kesildi andan.

[¹⁰Aşaçlattı kökni da endi, da çarayıyuluç tibi-nä ayaxlarıniň anıň.]

¹¹Çixti k'erovpeğärdän da uçtu, ayındı ol çanatlarında yellärniň.

(17r) ¹²Xoydu çaramyuluçnu yapovun kendiniň, da çöp-çövräsinä anıñdirlar otaxları kendiniň, da çaramyuluçlar suvları çax bulutka dirä havanıň.

¹³Yaltramaçına anıň alnına alarniň bulutlar keçirdilär gargutnu da uçun otu.

¹⁴Kökrädi Biy köktän, da Biyiktägi berdi avazın kendiniň gargudga da uçunlu otka.

¹⁵Yeberdi oxun kendiniň da tayitti alarni, artırdı yaşnamaçın kendiniň da müşüllätti alarni.

¹⁶Köründülär çovraçları ya rikaları suvlarniň, da belgili boldular himläri dünyâniň

Öçäşmäxindän seniň, Biy, da tünixindän dżanıñniň, öçäşmäxiñniň seniň.

¹⁷Yeberdi biyiklikdən da yöpsündü meni, yöpsündü meni suvlardan köp.

¹⁸Xutçargay meni Biy (17v) duşmanlarımdan menim, çuvatlılardan da körälmägänlerimdän menim, ki çuvatlı boldular, ne ki men.

¹⁹Yetiştirilär maña kününä çiyinlarımniň menim, boldu Biy çuvatlatuçım ²⁰da çixardı meni avlaçka, da çutçargay meni Biy, zera klädi meni.

²¹Tölägäy maña Biy toyruluçuma körä menim, zaçalsizliçima körä menim tölägäy maña.

²²Men saçliyim yolun Eyämizniň da çirsizliç etmiyim Teğrimä menim.

²³Barça könülükü anıň alnıma menimdir, toyruluçun kendiniň kerı etmädi mendän.

²⁴Boliyim da men zaçalsiz anıň bilä da saçt bolıyım töräsizlikimdän menim.

²⁵Tölägäy maña Biy toyruluçuma körä menim, arilikinä körä çollarımniň menim alnına közümnüň menim.

(18r) ²⁶Ari bilä ari bolgaysen, er bilä zaçalsiz zaçalsiz bolgaysen, ²⁷taçlamalar bilä taçlama bolgaysen, da çaxutlarıni yıçkaysen.

²⁸Sen çovovurtuñnu, aşaçlarıni tirgizirsen da közlärin öktämlärniň sen aşaçlatırsen.

²⁹Sen yarıçli etärsen çiraçimni menim, Biy Teğrim menim, yarıç et maña çaramyuluçta.

³⁰Seniň bilä çutuliyim sinamaçliçtan, Teğrim bilä menim keçiyim duvarlarıni.

³¹Teğrim menim, zaçalsizdir yollarıni seniň, da

sözläri Eyämizniň taçlamadır; da išanç barçasına, kimläri ki umsanırlar açar.

³²Anıň üçün ki kimdir Teğri başça Eyämizdän? Ya kimdir Teğri başça Teğrimizdän bizim?

³³Teğri, çaysi ki kiydirdiñ maña çuvatni da çoyduç zaçalsizliçta yolumnu menim.

³⁴Toçtattıñ ayax(18v)larımni menim, neçik maralniň, da üstünä biyiklikläriñni turçuzduç meni.

³⁵Övrättiñ çolumnu menim oyraçka, da ettiñ biläkimni menim, neçik yay bazıç, da berdiñ maña çuluçuñnu çutçarmaçıñniñ seniň.

³⁶Közün seniň yöpsündü meni, da ögütün seniň turçuzduç meni meñilik, da ögütün seniň övratkäy meni.

³⁷Avlaç ettiñ yürügänimni menim tibimä menim, da küçsüzlänmädilär izlärim menim.

³⁸Xuviyim duşmanlarımni menim, da yetişi-yim alarga, da çaytmiyim alardan çax tügätkinçä alarni.

³⁹Xistiryim alarni, da dayın bolmagaylar turma da tüşkäylär tibi-nä ayaxlarımniñ menim.

⁴⁰E, kiydirdiñ maña çuvatni oyraçta, turçanlarıni üstümä menim tibimä menim ettiñ.

⁴¹Duşmanlarımni menim çuvulğan ettiñ da körälmägänlerimni menim tas ettiñ.

(19r) ⁴²Çaxırdılar, da kimsä yoç edi, ki çutçargay edi alarni, sarnadılar Biygä, da işitmädi alarga.

⁴³Uvatiyim alarni, neçik toznu alnına yelniň, neçik balçıñni oramlarniň, alay basiyim alarni.

⁴⁴Xutçargay meni Biy çarşiliçtan çovovurtnuç da turçuzgay meni baş dinsizlärgä.

Çovovurt, çaysin ki bilmäs edim, çuluç ettilär maña ⁴⁵da işitmäçi bilä çulaxlarımniñ menim işit-ti maña.

Oylanları yatlarıni yalyan sözlädilär maña; ⁴⁶oylanları yatlarıni oprandılar da açasadılar izlä-rindän kendiläriniñ.

⁴⁷Tiridir Biy, da alyişlidir Teğri, da biyik bol-gay Teğri, çutçaruçım menim,

⁴⁸Teğri, çaysi ki izdär öçümnü menim da hna-zant etär çovovurtnu tibimä,

(19v) ⁴⁹Xutçaruçım menim duşmanlarımdan menim, öçäştürüçilärimdän! Alardan, ki turuptur-lar üstümä menim, biyik ettiñ meni da erdän egri çutçardiñ meni.

⁵⁰Bunuç üçün tapuniyim saña dinsizlikdə da atıña seniň saçmos aytiyim.

⁵¹Ulu ettiñ çutçarılmäçin çanıniñ anıň, etip yarıçyamaçni yaylaganına anıň, Tawit' bilä da zür-yätı bilä anıň dżınstan çax dżinska. P'arç' 50 dun.

Çyĥkanî üçün Movşesniġ Mīsirdan da Israjel oylanlarî üçün alyış

[Исход 15: 1-18: Благодарная песня Моисея]

¹Alyışliyiĥ Biyni, ki haybat bilädir haybatlangan.

Atlanganlarni da atlarni saldi teñizgä. ²Boluşuči, yöpsünüçim benim Biy, da boldu maña ĥutĥarılmaĥlıĥka.

Budur benim Teñrim, da haybatlı etärmen bunu; Teñrisi atamnıñ benim, da biyik etiyim bunu.

³Biy uvatır oğraşlarni, Biy atıdır anıñ.

(20r) ⁴Taŋlama erläрни, da taŋlama yaraŷlılar-ni, arabalarin, da atlarin, da barça ĥuvatin p'arawonnuġ boŷdu teñizdä.

⁵Teñiz yaptı alarni, boŷuldular tipsizlikinä teränlikniġ, neçik taşlar.

⁶Oñuġ seniġ, Biy, haybatlıdır ĥuvati bilä kendiniġ, oñuġ seniġ, Biy, uvattı duşmanlarıñni seniġ.

⁷Da ululuĥu bilä haybatıñniġ seniġ uvattıñ ĥarşı bolganlarıñni seniġ, yeberdiñ öçäşmäĥin yüräklänmäĥiñniġ seniġ, da yedi alarni, neçik ĥamişni.

⁸Džan ĥuvatiñniġ yüräklänmäĥiñniġ seniġ, yarıldılar suvlar, yiyin turdular, neçik duvar taştan, suvları teñizniġ, da buzladılar yiyinları suvlarinıñ içinä teñizniġ.

⁹Aytti duşman, aytti: «Xuviyim, yetişiyim, uriyim, ayriyim talanni da tolduriyim alardan džanimni benim!»

(20v) Xilicimni benim uriyim alarga, eyälik etkäy da biyiklängäy üstünä alarniġ oñum benim!»

¹⁰Yeberdiñ yeliñni seniġ, da yaptı alarni teñiz, boŷuldular da endilər, neçik ĥorşaşin, suvga muĥkäm.

¹¹Kim oğşar saña, Teñrim, Biyim? Ya kim oğşagay saña, haybatlangan ariläriñdä,

Tamaşalı haybat bilä haybatlangan, ki etärsen nişanlar da peşälär. ¹²Saldıñ ĥoluñnu seniġ, da yuttu alarni yer.

¹³Yol körgüzdüñ toyrułuĥ bilä žoyovurtuña seniġ, hali ĥaysi ki dä ĥutĥardiñ.

Da övündürdüñ ĥuvatiñ bilä seniġ taboruña, arilikiñä seniġ, ¹⁴işittilər džinslar da öçäşländilər, da ĥorĥu tuttu siyinganlarni Arapisdannıñ.

¹⁵Ol vaxtta džâĥtlandılar yaryučilar Edomnuġ da buyruĥçilari Movaplarnıñ,

(21r) tuttu alarni titrov, eridilar barça turuçilari K'anannıñ.

¹⁶Tüşkäy üstünä alarniġ ah da ĥorĥu, da ĥuvatından biläkiñniġ seniġ taş ĥaytkaylar,

Çaĥ aşkinça žoyovurtuġ seniġ, Biy, çaĥ aşkinça žoyovurtuġ seniġ bu kez, ĥaysi ki dä taŋladıñ.

¹⁷Eltip tikkäysen alarni taŷına meñärmäĥiñniġ seniġ, hadirlikinä turmaĥiñniġ, meñärmäĥiñniġ seniġ,

Xaysi ki tapunduġ äväldän, Biy, tapunduġ arilikiñ bilä, ĥaysi ki hadirlädilər ĥollarıñ seniġ. ¹⁸Da Biy ĥan meñi meñilik da daŷın da.

[Исход 15: 19: Переход через море]

¹⁹Zera kirdi p'arawon arabalar bilä, da atları bilä, da taŋlama yaraŷlılar bilä içinä teñizniġ,

Da yeberdi üstünä alarniġ Biy suvun teñizniġ, da oylanları Israjelniġ bardılar ĥuru bilä içinä teñizniġ.

[Молитва]

(21v) K'risdostur benim Teñrim, da haybatlarmen ani, Teñrisi atamnıñ benim, da biyik etiyim ani.

Pareĥosluĥu bilä surp barçadan alyışli Asduađzadžinnıñ da surp ĥaçiġ üçün seniġ özdän, Biy, yöpsün ĥoltĥamizni bizim, da yarlıya bizgä.

Bu ganon 298 dundir.

[Колофон]

Yazdirgan sarnagan bilä birlängäylär yazuči bilä da aŷılgaylar Teñri alnina meñi uçmaĥına. Ameñ. Tvagan 1029 [1580] “Год 1580”.

[Псалом 18/19] 18

¹Saymos Tawit'niġ, 18.

²Kök aytar haybatin Teñriniġ, da etkänin ĥulunıñ aniġ aytar toxtalmaĥlıĥ.

³Kün künnüġ aĥtırir sözüñ, da keçä keçäniġ körgüzür bilmäĥliĥin.

⁴Yoĥtur sözlär da yoĥtur gälädžilär, ĥaysilariñni ki işitilmägäy avazları alarniġ.

(22r) ⁵Barça yerdä çixti avazi alarniġ, çaĥ ĥiriŷına dünÿäniñdir gälädžiläri alarniġ.

Kün toyuşundan ĥordu çätirin kendiniġ, ⁶da kendi — neçik kiyöv, ki çixar sarayından kendiniġ, sövünür ol, neçik aznavur, yügürmäĥindä yolunda kendiniġ.

⁷Xiriŷından köknüñdir çixkanı aniġ, tinçliĥi aniġ çaĥ ĥiriŷına aniġ, da kimsä bolmas, ki yaşin-gay ĥizovundan aniġ.

⁸Oreñki Eyämizniġ zaŷalsizdir, da ĥaytarirlar džanlarni, taniĥliĥi Eyämizniġ inamlidir, da aĥilli etär oylanlarni.

⁹Toyrułuĥu Eyämizniġ tüzdür, da färäh etär yüräkni, buyruĥu Eyämizniġ yariĥtir, da yariĥ berirlär közlärgä, ¹⁰ĥorĥusu Eyämizniġ ari da ĥalir meñilik.

Yaryusu Eyäm(22v)izniġ könüdür, da toyrudur ol.

¹¹Suĥlançlidir ol, ne ki altun, da, ne ki bahalı taş, özdän, köp tatlidir ol, ne ki bir kesäk çibal.

¹²Zera çuluñ seniñ saçlagay bunu, saçlama añar tölöv köp.

¹³Aşkanlarin kendiniñ kim bolur alma eskä? Yapuçumdan benim aruv etkin meni, Biy, ¹⁴da yattan saçla çuluñnu seniñ.

Yoçsa ki yoç eyälik etkäylär maña, ol vaçtta zaçalsız bolıyım da ari bolıyım ulu yazıçtan ulu.

¹⁵Bolgay saña biyänçli sözläri ayzimniñ benim, da sağışları yüräkimniñ benim alniña seniñ här sahat, Biy, boluşuçim benim da çutçaruçim benim! *Dun 14.*

[Псалом 19/20] 19

¹Yeñmäç üçün, saçmos Tawit'niñ, 19.

²Işitkay saña Biy kününä tarlıçniñ, boluşuçi bolgay saña atına [=atı] Teñrisiniñ Jagopnuç.

(23r) ³Yebergäy saña Biy boluşluç arilikindän kendiniñ, Siöndan, da yöpsüngäy seni.

⁴Añgay Biy barça çurbanıñni seniñ da niyätiniñni seniñ yöpsünövlü etkäy.

⁵Bergäy saña Biy yüräkiñä körä seniñ da barça sağışiniñni seniñ ol tügällägäy.

⁶Sövüniyix biz çutçarmaçiniña seniñ, atına Teñrimizniñ bizim biz ulu bolıyix.

Toldurgay Biy barça çoltçañni seniñ, ⁷hali taniñdix, ki tırgızdi Biy yaylaganın kendiniñ.

Işitti buñar köktän, arilikindän kendiniñ, çuvatında çutçarmaçiniñ oçunuñ kendiniñ.

⁸Bular arabalar bilä, da bular atlar bilä, yoçsa biz atına Eyämizniñ, Teñrimizniñ bizim sarnıyix.

⁹Bular tüyildilar da tüştülär, biz turduç da toçru bolduç.

¹⁰Biy, tırgız çanni da (23v) işit bizgä kündä, çaysında ki sarnasaç saña. *Dun 10.*

[Псалом 20/21] 20

Yeñmäç üçün.

¹Saçmos Tawit'niñ, 20.

²Biy, çuvatiniña seniñ färâh bolgay çan, çutçarmaçiniña seniñ sövüngäy asrı.

³Suçlançin yüräkiniñ aniñ berdiñ añar da erkin erinläriñniñ aniñ kerı etmädiñ andan.

⁴Yetiştirdiñ aniñ alyişina tatliliçiniñniñ seniñ da çoyduñ başına aniñ tađz bahalı taştan ya özdän.

⁵Tirlik çoldu sendän, da berdiñ añar uzaç künlärgä meñi meñilik.

⁶Uludur haybatı aniñ çutçarmaçiniña seniñ, haybatni da ulu könänmäçni çoygaysen üstünä aniñ.

⁷Bersärsen añar alyişni meñi meñilik, färâh etsärsen aniñ färâhlikinä yüzünüñ seniñ.

⁸Xan umsandı Biygä, yarlıyamaçından Biyik-täğiniñ ol seskänmäğäy.

(24r) ⁹Tapulgay çoluñ seniñ üstünä duşmanla-

riñniñ seniñ, da oçuñ seniñ tapkay barça körälmä-gänläriñni seniñ.

¹⁰Xoygaysen alarni, neçik yalinina otnuñ, zamanında yüzünä seniñ.

Biy öçäşmäçi bilä kendiniñ müşçüllätkäy alarni, da ot yegäy alarni.

¹¹Yemişi alarniñ yerdän tas bolgay, da züryätı alarniñ adam oylanlarından.

¹²Saptılar sendän yamanlıç bilä, sağışladılar sağış, çaysin ki bolmadılar toçtatma.

¹³Etsärsen alarni çuvulgan çalğaniniña seniñ, hadirläsärsen yüzünä alarniñ.

¹⁴Biyik bolgin, Biy, çuvatında seniñ, alyişliyiç da saçmos aytıyix çuvatiniña seniñ. *Dun 14, p'ark' 38.*

[Псалом 21/22] 21

¹Yeñmäç üçün ertägi boluşluç üçün, saçmos Tawit'niñ, 21.

(24v) ²Teñrim, Teñrim benim, baçkin maña, ne üçün çoyduñ meni? Yıraç boldum çutçarıлма-çımdan benim sözü üçün aşınganlarımniñ benim.

³Teñrim benim, kündüz sarnadım saña, da maña işitmädiñ, keçä dä maña çulaç çoymadıñ.

⁴Sen arilärdä siyinipsen da ögövlükü Israel-niñ.

⁵Saça umsandilar atalarımız bizim, umsandilar saña, da çutçardiñ alarni.

⁶Saça çaçırdılar da tirildilər, saña umsandilar da uyalmadılar.

⁷Evet men çurtmen, da digül adam, tabala-maç adamlarga da heç etmäç çoyovurtnuñ.

⁸Barçası, kiñläri ki körärlär edi meni, heç tutarlar edi meni, sözlärlär edi erinläri bilä da tep-rätirlär edi başların kendiläriñniñ.

⁹Umsandı Biygä, da çutçargay ani, tırgızgäy ani, zera kläd(25r)i ani.

¹⁰Sensen, ki çıçardiñ meni çarından, ussam benim emçäkläriñdän anamnıñ benim.

¹¹Saça tüştüm men çarnından; yüräkindän anamnıñ benim sensen Teñrim benim.

¹²Keri etmägin mendän, zera tarlıç yovuçlanıptır da kimesä yoçtur, ki boluşkay maña.

¹³Çövrämä boldular benim siyirlar köp da semiz, buçalar semiz çapsadılar meni.

¹⁴Açtılar üstümä benim ayızların kendiläriñniñ, neçik aslan, ki muñrar da çapsar.

¹⁵Men, neçik suv, töküldüm, da tağıldılar barça söväklärim benim, da boldu yüräkim benim neçik balayuz erilgän içinä yüräkimniñ benim.

¹⁶Xurudu, neçik çerep, çuvatım benim, tilim benim tañlayıma benim yabuştı, da topraçına ölümniñ endirdilər meni.

¹⁷Čövrämä boldular benim itlər köp, da yïyn-larî yamanlarniñ (25v) çapsadılar meni.

¹⁸Teştilär çollarımnî benim da ayaxlarımnî benim da sanadılar barça sövâklârımnî benim, da alar baçıp da kördülär meni.

¹⁹Ayirdılar tonumnu benim aralarına kendilârinîñ da üstünâ kiynişişimniñ benim vidžag salırlar edi.

²⁰Sen, Biy, yıraç etmägin boluşluçunu seniñ mendän, da Biy, boluşma maña baçkîn.

²¹Xutçar çiliçtan džanımnî benim da çolundan itlârniñ yalyızın anamnîñ benim.

²²Xutçar meni ayzından aslannîñ, müñüzündän karkardannîñ aşaxlıçımnî benim.

²³Aytiyim atîñni seniñ çardaşlarıma benim, içinâ yïçövnüñ alyışliyim seni.

²⁴Xorçkanlarî Eyämizniñ, alyışlanız Biyni, barça züryâtî Jagopnuñ haybatlı etkäylär anî.

(26r) Xorçkay Eyämizdän barça züryâtî İsrâjelnîñ, ²⁵ki heç etmädi da risvay etmädi Biy alyışın yarliniñ da çaytarmadı yüzün kendiniñ mendän, yoçsa sarnaganıma benim añar işitti maña.

²⁶Sendändir ögövlüküm benim, yïçövdâ ulu alyışliyim seni.

Niyâtimni benim tügälliyim alnına barça çorçkanlariniñ anîñ.

²⁷Yegäylär yarlılar da toygaylar, alyışlagaylar Biyni, ki izdiyirlär anî.

Tirilgäy yüräkläri alarnîñ, meñi meñilik aņgaylar ²⁸da çaytkaylar Biygä barça çiriği yerniñ.

Yerni öpkäylär añar barça džinslarî dayfalar-niñ, ²⁹zera Eyämizdändir çanlıç, da ol eyâlik etâr üstünâ barça dinsizlârniñ.

³⁰Yedilär da yerni öptülär añar barça semizläri yerniñ, alnına anîñ tüşkäylär barçası, ki enärlär topraçka.

(26v) ³¹Džanımnî benim anîñ bilâ tirilir, da zür-yâtım benim çuluç etkäy añar,

Aytiyim Eyämizgä. Džins, ³²ki kelsär, aytkaylar toyruluçnu çoyovurtka, ki toymalıdır, ki etti Biy. *Dun 32.*

[Псалом 22/23] 22

Şaymos Tawit'niñ, 22.

¹Biy kütkäy meni, da maña heç nemâ eksilmägäy.

²Tüzdägi yaş otta anda siyindirdi meni da suvunda tinçliçniñ beslädi meni.

³Xaytardı džanımnî benim maña da yol kör-güzdü maña yoluna toyruluçnuñ atı üçün kendiniñ.

⁴Kläsâ dä barsam men içinâ kölgälârniñ ölümniñ, çorçmandır yamandan, zera sen, Biy, benim biläsen.

Tayaçıñ seniñ da tayaçıñ, alar övündürgäylär meni.

⁵Hadir ettiñ alnıma benim seyanı ya stolni közgä çarşı çistüruçilarımnîñ benim;

(27r) Yaçladıñ yaç bilâ başımnî benim; ayaçıñ seniñ, neçik zülâl, içirdi meni.

⁶Yarlıyamaçıñ seniñ, Biy, birgämä benim kelir barça künlârindâ tirlikimniñ benim siyınma maña övünâ Eyämizniñ uzaç künlär bilâ. *Dun 8.*

[Псалом 23/24] 23

Yeñmäç üçün. Şaymos Tawit'niñ. Burungi kün üçün, 23.

¹Eyämizniñdir yer tügälliki bilâ kensiniñ, dünyâ da barça turuçilarî anîñ.

²Ol kendidir üstünâ teñizniñ himlär saldı añar, üstünâ ırmaçlarnîñ hadirlädi anî.

³Kim çıçkay taçına Eyämizniñ? Ya kim turgay yerinâ arilikiniñ anîñ?

⁴Xaysi ki aridir çolları bilâ da zaçalsız yüräki bilâ, çaysi ki almadı heçlikni boyuna kendiniñ da ant içmädi siñarına kendiniñ hillâlik bilâ,

⁵Bu alçay boluşluçnu Eyämizdän, yarlıyamaçın Teñridän, çutçaruçisından (27v) kendiniñ.

⁶Bu džinstir, ki izdär Biyni, izdär körmâ yüzün Jagop Teñrisiniñ.

⁷Kötürünüz, buyruçılar, eşikiniñni sizniñ yoçarı, kötürgäylär eşikläri meñilikniñ, da kirgäy çanı haybatliniñ.

⁸Kimdir bu çanı haybatlı? Biy çuvatlı çuvatı bilâ kendiniñ, Biy çuvatlı oyaçta.

⁹Kötürünüz, buyruçılar, eşikiniñni sizniñ yoçarı, kötürgäylär eşikläri meñilikniñ, da kirgäy çanı haybatniñ.

¹⁰Kimdir bu çanı haybatlı? Biyi çuvatlılarniñ, bu kendidir çanı haybatniñ. *Dun 10, p'arç' 50 dun.*

[Псалом 24/25] 24

Yeñmäç üçün. Şaymos Tawit'niñ, 24.

¹Şaņa, Biy, kötürdüm džanımnî benim, ²Teñrim benim, şaņa umsandım, uyalmıyım, da ki kül-mägäylär mendän duşmanlarım benim.

(28r) ³Barçası, ki tözärlär şaņa, uyalmagaylar, yoçsa uyalgaylar töräsizlär heçliklârindâ kendilâriniñ.

⁴Yoluçnu seniñ, Biy, körgüz maña da izlâriniñni seniñ övrät maña.

⁵Yol körgüzgin maña könülükünâ seniñ da övrät meni, zera sensen Teñri çutçaruçim benim da men şaņa tözdüm kün uzun.

⁶Aņgin, Biy, şayavatıñni seniñ da yarlıyamaçıñni seniñ, çaysi ki bardir meñilik.

⁷Yaziçin oylanlıçımnîñ benim da biyiksizlikimniñ [=biliksizlikimniñ] benim aņmagın, evet

anğin meni, Biy, yarlıyamağın köra seniñ, tatlili-
ğin üçün seniñ, ⁸ ki tatlı da toyrusen, Biy.

Aniñ üçün orenk'i [=orenk'] bilüçisi etärsen
yazıgını, ⁹yolda yol körgüzürsen sekinlärgä yar-
yuda, övrätirsən sekinlärgä yoluñnu seniñ.

(28v) ¹⁰Barça yolları Eyämizniñ yarlıyamağ
bilä da könülük bilädir alarga, ki çolarlar niyatın
da tanığlıgını aniñ.

¹¹Atiñ üçün seniñ, Biy, arit yazıgılarımni me-
nim, ki köp boldular.

¹²Kimdir adam, ki çorçar Eyämizdän? Orenk'
bilüçisi etär anı yolda, çaysi ki biyändi.

¹³Boyu aniñ yağşılığta tıngay, da züryätı aniñ
meñärgäy yerni.

¹⁴Xuvatlıdır Biy çorçuçılarına kendiniñ da bi-
tiklärin kendiniñ övrätir alarga.

¹⁵Közüm benim här sahat Biydädirler, da ol
çıxarır sırtmağtan ayaxımni benim.

¹⁶Bağkin maña da yarlıya maña, ki birginäsi
anamniñ da miskinmen men.

¹⁷Tarlığları yüräkimniñ benim köp boldular
asrı, da totçarlığımndan benim çıxar meni.

¹⁸Bağ aşaxlıgımni benim da çazyançimni me-
nim da boşat maña (29r) barça yazıgımni benim.

¹⁹Kör duşmanlarımni benim, ki köp boldular,
körälmämäğni, çaysi ki heç yergädän körälmädi-
lär meni.

²⁰Sağla dżanimni benim da çutçar meni, da
uyatlı bolmiyim, ki umsandım saña.

²¹Zağalsızlar da toyrular ortağ boldular maña,
da men saña tözdüm. ²²Xutçar, Teğri, Israjelni
barça tarlığından aniñ. *Dun 18.*

[Псалом 25/26] 25

Saymos Tawit'niñ, 25.

¹Yarğu etkin maña, Biy, zera men zağalsızlığı-
ma benim bardım, Biygä umsandım, ki bolma-
gaymen çasta.

²Sinagin meni, Biy, da tergä meni, sinagin
bövräklärimni benim da yüräkimni benim.

³Yarlıyamağın seniñ, Biy, alnına közläriniñ
menim, da biyänçli bolıyım könülükünä seniñ.

⁴Olturmiyim men olturuçuna heçlikniñ, da
töräsizlär bilä men kirmiyim.

⁵Körälmädım men yığının yamanlarniñ, da
çir(29v)sızlar bilä men olturmiyim.

⁶Yuvıyım arilik bilä çolumnu benim da çövrä-
sinä bolıyım seyanıñ bilä seniñ, Biy,

⁷Işitmä maña avazın alğışiñniñ seniñ da ayt-
ma barça sk'ançelik'iñni seniñ.

⁸Biy, sövdüm şöğrätin [=şöhrätin] övüñnüñ se-
niñ da yerin otayıñniñ, haybatıñniñ seniñ.

⁹Tas etmäğın çirsızlar bilä dżanimni benim,
da ne er bilä çan töküçi tirlikimni benim,

¹⁰Xaysılarınıñ ki çolları kendiläriniñ töräsiz-
lik bilädir, da oñu alarniñ toludur mızda bilä.

¹¹Men zağalsızlığıma benim bardım, çutçar
meni, Biy, da yarlıya maña.

¹²Ayaxım benim turgay toyruluğta, yuğövdä
ulu alğışliyim seni. *Dun 12.*

[Псалом 26/27] 26

Saymos Tawit'niñ, 26.

Haniz pomazat etmiyir edilär.

¹Biy yarıgım benim da tirlikim benim: men
kimdän çorçkaymen? Biy (30r) işançi tirlikimniñ
menim: men kimdän tıträsärmen?

²Yuvuğlanmağına maña yamanlarniñ yemä
tenimni benim çistiruçılarım benim da duşman-
larım benim, alar çaçak'landılar da tüştilär.

³Eğär hadirlänsä üstümä benim oğraş, çorç-
magay yüräkim benim; egär tursa üstümä benim
çagattagi uruş, hälbät, bunuñ bilä dä saña, Biy,
umsandım.

⁴Birni çoldım Eyämizdän da bunu çolar-
men — turma maña övünä Eyämizniñ barça künlärinä
tirlikimniñ benim,

Körmä maña könänmäğın Eyämizniñ da buy-
ruğ bermä sarayına aniñ.

⁵Yaptı meni çätirinda kendiniñ kününä ya-
manniñ, yapovu tibinä etti meni yapovunda çätiri-
na kendiniñ.

Xayadan biyik ettiñ meni, ⁶da hali biyik et ba-
şimni benim üstünä duşmanlarımniñ benim.

(30v) Çövrämä bolıyım da sunıyım çätirına
aniñ çurbanın alğışniñ, alğışliyim da saymos aytı-
yım Eyämizgä.

⁷Işit, Biy, avazıma benim, ki sarnadım saña,
yarlıya maña da işit maña, zera saña ayttı yürä-
kim benim. ⁸Da izdädi yüzüm benim yüzüñnü se-
niñ, Biy, izdädilär.

⁹Xaytarmagın yüzüñnü mendän da sapmagın
öçäşmäğliğ bilä çuluğdan seniñ.

Boluşuçım benim bol, Biy, risvay etmäğın
meni da çoymagın meni, Teğrim, çutçaruçım me-
nim.

¹⁰Atam benim da anam benim çoydular me-
ni, da Biy yöpsündü meni.

¹¹Orenk'kä bilüçi et meni, Biy, yoluña seniñ da
yol körgüz maña iziñä seniñ toyrı.

Duşmanlarım üçün benim ¹²çixara bermäğın
meni çoluna çistiruçılarımniñ.

(31r) Turdular üstümä benim tanığları yazıgı-
niñ da yalğan boldular maña töräsizliklərində
kendiläriniñ.

¹³Inandim körmä yaxşılığın Eyämizniñ yerinä tirilärniñ. ¹⁴Tözgün Eyämizgä da zorlu bolgün, çuvatınsın yüräkiñ seniñ, da töz Eyämizgä. *Dun 6, p'ark' 46 dun.*

[Псалом 27/28]

Saymos Tawit'niñ.

¹Saşa, Biy, sarnadım, Teñrim menim, tiyil-mağın mendän, bolmagay çaçan tiyilgaysen mendän, oğşasarmen alarga, ki enärlär çuyurga.

²Işit, Biy, avazına çoltçamnıñ menim çolma-çimda maña sendän, kötürgändä çollarımni menim sarayıñda ari seniñ.

³Heseplämäğın çirsızlar bilä dżanımnı menim, da ne alar bilä, ki çilinirilar töräsizlikni, tas etkin meni,

Xaysiları ki sözlärler edi eminlikni sınjarları bilä kendiläriniñ, da yamanlıxtır yüräklärinä alarnıñ.

(31v) ⁴Ber alarga, Biy, ämälinä körä alarnıñ, töräsizliklärinä körä barganlarınıñ alarnıñ tölä alarga.

Işinä körä çollarınıñ tölä alarga, tölövünä körä alarga alarnıñ.

⁵Añlamadılar alar işin Eyämizniñ, da ne işinä çolunuñ anıñ baçtılar, yemirgäysen alarnı, da da-ğın yasalmagaylar.

⁶Alıışlıdır Biy, ki işitti avazına alıışımniñ menim, ⁷Biy boluşuçim da yardımçim menim.

Añar umsandı yüräkım menim, faydalandı da fărâh boldı tenim menim, da men erkım bilä menim tapunıyım añar.

⁸Biy çuvat çoyovurtuna kendiniñ, işanç çutça-rılmaçınıñ yaylaganına kendiniñ.

⁹Xutçar çoyovurtunuñ seniñ, [alıışla] meñär-mäçiniñ seniñ, küt da biyikläät alarnı çaç meñilik-kä diyin. *Dun 11.*

[Псалом 28/29] 28

Saymos (32r) Tawit'niñ, 28.

¹Sunuñuz Eyämizgä, oylanları Teñriniñ, sunuñuz Eyämizgä oylanların çoçlarınıñ.

Sunuñuz Eyämizgä haybatni da hörmätni, ²sunuñuz Eyämizgä haybatni atına anıñ, yerni öpüñüz Eyämizgä köşkünä arilikiniñ anıñ.

³Avazi Eyämizniñ üstünä suvlarnıñ, da Teñri haybatlı kökrädi, da Biy kendi üstnä suvlarnıñ köp.

⁴Avazi Eyämizniñ çuvatlı, da avazi Eyämizniñ ulu könänmäçlärgä.

⁵Avazi Eyämizniñ uvatır ormanlarını, da uvatır Biy ormanların İpananıñ.

⁶Uvatkay alarnı, neçik madyaş teräklärin İpananıñ, ki sövüklüsüdür, neçik oylanları karkärdänniñ.

⁷Avazi Eyämizniñ kesär yalinni ottan, ⁸avazi Eyämizniñ teprätir pustalıçni, da duşmanlatır Biy pustalıçın Gatesniñ.

(32v) ⁹Avazi Eyämizniñ toxtatır marallarnı da mäyan (ya belgili) etär ormannı.

Dađžarına anıñ barça, kimsä aytır haybat añar.

¹⁰Biy taşçınlarını (ya suvnu tökülğan) olturçuzur da aşaxlatır, çanlıç etkäy Biy meñilik.

¹¹Biy çuvatı çoyovurtuna kendiniñ bergäy da alıışlagay çoyovurtun kendiniñ eminliktä. *Dun 11.*

[Псалом 29/30] 29

¹Saymos Tawit'niñ.

Alıışı nawadagidniñ dađžarnıñ Tawit'niñ, san 29.

²Biyik etärmen seni, Biy, ki yöpsündüñ meni da fărâh etmädiñ duşmanlarını menim mendä.

³Biy, Teñrim menim, sarnadım saşa, da sayaytıñ meni, ⁴Biy, çıxardıñ tamuçtan dżanımnı menim, çutçardıñ meni alardan, ki enärlär çuyurga.

⁵Saymos aytiñiz Eyämizgä, ariläri anıñ, tapunuñuz añılmaçlıçına arilikiniñ anıñ.

(33r) ⁶Yüräklänmäçtir öçäşmäçinä anıñ da tirliktir erkinä anıñ.

Keççuruda tingaylar yığaganlar, ertäräk bolgay fărâhlik.

⁷Men aytım: yaxşı tirlikimä menim, ki seskänmäğäy men meñilik.

⁸Biy, erkiñä seniñ berdiñ körkümä menim çuvatni, çaytardiñ yüzüñnü seniñ mendän, da men boldum müşçüllängän.

⁹Men saşa, Biy, sarnadım, Teñrimä menim çoldum. ¹⁰Ne faydadır saşa çanımdan menim, egär ensäm men buzuçluçka?

Yoçsa mi topraç tapunmaç etkäy saşa ya ayt-kay könülüküñnü seniñ?

¹¹Işitti maña Biy da yarlıyandı, da Biy boldu maña boluşuçı.

¹²Xaytardi çayçumnu menim fărâhlikkä, çeşti mendän çilçapni da maña kiydirdi fărâhlikni.

(33v) ¹³Neçik saymos, ayt-kaylar saşa haybatım menim, da dağın poşman bolıyım, Biy, Teñrim menim, meñilik tapunuñuz saşa. *Dun 14, p'ark' 34.*

[Псалом 30/31] 30

¹Yeñmäch üçün da çiyin üçün alıış, saymos Tawit'niñ, 30.

²Saşa, Biy, umsandım, uyalmıyım meñilik, toyruçluçında seniñ çutçar meni da abra meni.

³Aşaxlat maña çulaçiniñ seniñ, dżâhtlan tır-gizmä meni.

Bol, menim Teñrim, yardımçim da övlü işançimniñ: abragay meni, ⁴zera çuvatlatuçim menim da işançim menim sensen.

Atiñ üçün seniñ, Biy, yol körgüzdün maña da beslädiñ meni, ⁵çiğargin meni sırtmaıxtan bu, ki yaşırlıptır maña.

Sensen başdbanıñ, yardımçim benim, Biy, ⁶da çoluña seniñ simarlarmen dżanımnı benim.

Xutçardıñ meni, Biy, Teñri, könülükün bilä seniñ, ⁷körälmädiñ alarnı, ki (34r) saıxlarlar çorçunu boş.

Men Biygä umsandım, ⁸sövüniyim da färây bolıyım çutçarmaıxıña seniñ.

Baıxtıñ aşıxlıxıma benim, çutçardıñ totçarlıxtan dżanımnı benim, ⁹da turıyuzduñ meni, da çiğara bermädiñ meni çoluna çıstıruçılarımnıñ benim, avlaıxta [çoyduñ] ayaıımnı benim.

¹⁰Yarlığa maña, Biy, ki çısilipmen men, müşçülländi yüräklänmäxtän közüm benim, dżanımnı benim da çarnım benim.

¹¹Eksildilär aırxılardan tirlikim benim da yıllarıñ benim dżan çiğmaıxtan.

Miskinländi kücsüzlüxtän çuvatım benim, da söväklärım benim müşçülländilär.

¹²Ne ki barça duşmanlarıñ benim, boldum men taba çonşularıma benim, asrı ah da çorçu tanışlarıma benim.

Barçası, çaysıları ki körärlär edi meni, (34v) çiğarı çacırlar edi mendän.

¹³Unutulğan boldum men, neçik ölü, yüräktän, da boldum men neçik sayıt tas bolğan.

¹⁴Zera işittim men panbasın köplärniñ, ki çövrämä edilär benim, yığılğanına alarnıñ birgä alma dżanımnı benim sayışladılar, ¹⁵evet men saña, Biy, umsandım.

Ayttım: sensen Teñrim benim, ¹⁶da çoluña seniñdir meñärmäçim benim.

Xutçar meni çolundan duşmanlarımnıñ benim da çuvuçılarımdan benim.

¹⁷Körgüz yüzüñnü seniñ çoluña seniñ, abra meni, Biy, yarlığamaıxıña körä seniñ, ¹⁸Biy, uyatlı bolmıyım, ki sarnadıñ saña.

Uyalgaylar çırsızlar da engäylär tamuıxta, ¹⁹da tilsiz bolgaylar erinlär hilläli, kimlär ki sözlärlär edi toyrı üçün egirlikni (35r) öktämlikläriñdä da sökmäçläriñdä kendiläriniñ.

²⁰Neçik ki köptür yarlığamaıxtı tatlılıxıñniñ seniñ, Biy, çaysı ki saıladıñ çorçkanlarıña seniñ!

Ettiñ sen alarga, çaysıları ki umsaniptirlar saña alnına adam oylanlarıñniñ.

²¹Bekäyttiñ alarnı yapovuñda yüzüñnüñ seniñ müşçüllüxündän adamlarıñniñ.

Yartıñ alarnı çatırıñda seniñ çarşılıxlarıñdan tillärniñ.

²²Alıışlıdır Biy, ki tamaşa etti yarlığamaıxtıñ kendiniñ şahärdä bek.

²³Men ayttım tamaşalanganıma benim, ki tüštüm çayda ki yüzüñdän közüñnüñ seniñ.

Anıñ üçün işittiñ avazına alıışımnıñ benim, çaçırganıma benim saña.

²⁴Sövüñüz Biyni, barça ariläri anıñ, ze(35v)ra toyrıluıxtıñ izdär Biy da tölər alarga, çaysıları ki artıxı etärlär öktämlikni.

²⁵Tiräkläniñiz, da çuvatlıñız yüräkiñiz sizniñ, barçañız, ki umsaniptir Biygä. *Dun 28.*

[Псалом 31/32] 31

Yeñmäç üçün, saymos Tawit'niñ.

¹San, çaysına ki boşatlıç boldu yazıçlarıña da yapuldular barça aşınganları anıñ.

²San adamga, çaysına ki heseplämägäy Biy yazıçıñ anıñ da yoıxtur hillälik aızına anıñ.

³Tıyıldım men, da oprandılar barça söväklärım benim çaçırganıma maña Biygä ⁴kün uzun, küñdüz da keçä

Ayırlandı çoluñ seniñ üstümä benim, çayttım zabunluıxta, zera oılandılar mendä tegänäklär.

⁵Yazıçlarımnı benim körgüziyim saña da töräsisizliklärimni benim yapmıyım sendän.

Ayttım, ki aytkaymen mendän yazıçlarımnı benim, (36r) da sen boşatkaysen barça çırsızlıxıñ yazıçımnıñ benim.

⁶Bunuñ üçün alıışka turgaylar saña barça ariläriñ seniñ vaıxtta (ya zamanına) yöpsünövlü.

Evet yalıız suvlardan taşçın köplärniñ, çaysı ki alarga heç nemä tiymägäy.

⁷Sensen işanıçım benim tarlıxımda bu, ki çövrämä boldular benim.

Sövünçlüküm benim, çutçar meni alardan, ki çapsadılar meni.

⁸«Açıllı etiyim seni da esli yolda, çayda ki barsarsen, da toıxtatıyım üstüñä seniñ oınumnu benim».

⁹«Bolmañız neçik at da çatır, ki yoıxtur alarga açıl, yügändä da noıxtada çıstırırsen yañaçlarıñ alarnıñ, ki saña heç nemä tiymaslar».

¹⁰Köp çıyınlar bardır yazıçlılarıñniñ, evet çaysıları umsaniirlar Biygä, yarlığamaıxtı Eyämizniñ (36v) çövräsinä bolgay alarnıñ.

¹¹Färäh boluñuz da sövünüñüz, toyrılar, Biydä, ögünüñüz, barçañız, çaysıñız ki toyrısız yüräkläriñiz bilä.

[Псалом 32/33] 32

Saymos Tawit'niñ, näpi söz [napi soz=napisiz] Dżuvutka, 32.

¹Sövünüñüz, toyrılar, Biydä, toyrılarğa yaraşır alıış, ²çosdovanel boluñuz Eyämizgä alıış bilä, on stronlu saymos bilä saymos aytıñız añar.

³Алғышланъз Биъни алғыш [билә] яңи, зера яғъши-
дир, сағмос айтйиз аңар алғыш билә.

⁴Тоғрудур аytuшу Еяәмизниң, да барча исләри
аниң инам билә, ⁵да сөвәр ярлиғамағни да көнү-
лүкнү Биъ.

Ярлиғамағи билә Еяәмизниң толу болду yer,
⁶да сөзү билә Еяәмизниң көк тоғталди, да джані билә
ағзиниң аниң барча ғуватлиларі аларниң.

(37r) ⁷Үйиштirdi, neçik tulғуғка, suvlarin te-
ñizniң da ғoyar teränliktä ғaznasin kendiniң.

⁸Xorғkay Eяәмizdän barça yer, da andan tit-
rägäylär barça turuçilarі dünyāniң.

⁹Zera ol aytı — da boldu, buyurdu — da toғtal-
dılar.

¹⁰Biy tayıtir saғišin dinsizlärniң, alçaғ etär
Biy saғišin yiyinlärniң, da heç etär Biy saғišin
buyruғçılarniң.

¹¹Saғiši Eяәмizniң meñilik ғalir, da saғiši yu-
räkiniң anıñ dñinstan çaғ dñinska.

¹²San dñinska, ғaysına ki Biy Teñri boluşuçi-
dir aңar, ғoyovurtnu [=ғoyovurtka], ғaysi ki tañla-
di meñärmäxinä kendiniң.

¹³Köktän baғtı Biy barça oylanlarına adam-
larniң, ¹⁴hadir turarından kendiniң, baғtı ol barça
turuçilarına dünyāniң.

¹⁵Kim yarattı başға yüräkin alarniң, eskä al-
ma barça işin alarniң.

(37v) ¹⁶Dügül ki köp ғuvatında kendiniң abra-
lır ған, da ne aznawur köp ғuvatına kendiniң.

¹⁷Yalyandır at ғutғarılmaғında kendiniң, köp
ғuvatında kendiniң ғutғarmastir atlaganni.

¹⁸Közü Eяәмizniң üstünä ғorғkanlariniң ken-
diniң da ғaysilarі umsanirlar yarliғamaғına anıñ,

¹⁹Dñan ғutғarma ölümdän dñanlarin alarniң,
yedirmä alarni açliғta.

²⁰Dñanlarimiz bizim tözğäylär Eяәмizgä, zera
ol boluşuçi da yardimçimiz bizimdir.

²¹Aңar färäh bolғay yüräklärimiz bizim, da
atına ari anıñ umsanaliғ.

²²Bolsun yarliғamaғiñ seniң, Biy, üstümüzgä
biznim, neçik umsandıғ saña.

Dun 19.

[Псалом 33/34] 33

¹Saғmos Tawit'niң, zamanına, ki teşkirdi so-
zün kensiniң alnına Apimeñlik'niң da soңra yeberdi
anı, san 33.

(38r) ²Алғышлиyim Biъni här sahat, här sahat
алғыши аниң ағзима меним.

³Biydä maғtangay dñanim меним, işitkäylär
sekinlär da färäh bolғaylar.

⁴Ulu etiñiz Biъni меним билә da biyik etiñiz
atın anıñ birgä.

⁵Xoldum Eяәмizdän, da işitti maña, barça
tarliғimdan меним ғutғardı meni.

⁶Yuvuғlanıñiz Biyгä da alıñiz yariғni, da yüz-
läriñiz sizniң uyalmagaylar.

⁷Bu miskin sarnadi Biyгä, da Biy işitti buңar,
barça tarliғından bunuғ ғutғardı bunu.

⁸Taborlarі friştälärniң Eяәмizniң çöp-çövrä-
dir ғorғkanlarі билә kendiniң da saғlar alarni.

⁹Aşañiz da körünüz, ki tatlıdır Biy! Sanlıdır
er, ғaysi ki umsanir aңar.

¹⁰Xorғuғuz Eяәмiz(38v)dän, barça ariläri
anıñ, ki heç nemä yoғtur eksiklik ғorғuçilarına
anıñ.

¹¹Ulu ғodғalar miskinländilär da açiғtilar,
yoғsa ғaysilarі ki ғolarlar Biъni, eksilmägäy alar-
dan barça yaғşiliғ.

¹²Keliñiz, oylanlarim меним, da işitiñiz maña,
da ғorғusun Eяәмizniң övrätiiyim sizgä.

¹³Kimdir adam, ki klär tirlikni, sөvär күnlä-
rin kendiniң körmä yaғşiliғta?

¹⁴Tiyıldir tiliñni seniң yamanliғtan, da erinlä-
riñ seniң sözlämägäylär hillälikni.

¹⁵Sapkın yamandan da etkin yaғşiliғni, ғolgin
eminlikni da bar artından anıñ.

¹⁶Közü Eяәмizniң üstünä toғrularniң, da ғu-
laylarі anıñ üstünä alғышlariniң alarniң.

¹⁷Yüzü Eяәмizniң üstünä yaman işçilärniң —
tas etmä yerdän añilmaғin alarniң.

(39r) ¹⁸Sarnadilar toғrular Biyгä, da Biy işitti
alarga, barça tarliғlarından alarniң ғutғardı alar-
ni.

¹⁹Yuvuғtur Biy alarga, ki opranıptirlar yüräk-
läri билә, da aşaylarni dñan билә tирgizir.

²⁰Köp tarliғtir toғrularga, barçadan ғutғarir
alarni Biy ²¹da saғlar barça söväklärin alarniң, da
ne bir alardan ufalmagay.

²²Ölüмü yazıғliniң yamandır, yoғsa ғaysi ki
körälmästir toғrunu, pošiman bolғay.

²³Xutғarir Biy dñanlarin ғullariniң kendiniң,
pošiman bolmagaylar barçası, kimlär ki umsanip-
tirlar aңar.

[Псалом 34/35] 34

Saғmos Tawit'niң, 34.

¹Yarғula, Biy, alarni, ki yarғularlar meni, ti-
yiş ya yuvuғlan alar билә, ki uruşurlar меним билә.

(39v) ²Al yarayıñni da ғalғанıñni seniң da kel
boluşmaga maña, ³çıғar ғiliçiniñni seniң ғarşı ғuvu-
çilarıma меним tiyma alarni da aytkin sen dñani-
ma меним, ki: «Xutғarılmaғiñ seniң menmen».

⁴Harlangaylar da uyatlı bolғaylar, ғaysilarі ki
izdärlär edi dñanimni меним, ғaytkaylar artғari da
uyalғaylar, ғaysilarі ki saғişlarlar edi maña yaman.

⁵Bolgaylar alar neçik toz alnına yelniñ, da frištasi Eyämizniñ indžitkay alarnı.

⁶Bolgay yolları alarnıñ çaramyuluhta da azmaçlıhta, da frištasi Eyämizniñ çuvgay alarnı.

⁷Heç yergädän yaşırdılar maña sırtmaç buzulmaçlarında kendiläriniñ da heç yergädän tabaldılar džanımnı benim.

⁸Yetiškäy üstünä alarnıñ sırtmaç, çaysı ki bilmädilär, da avni [=av], ki yaşırdılar, algay ayaçların alarnıñ, da sırtmaçka ol tüşkäylär.

(40r) ⁹Yoçsa džanim benim sövüngäy Biydä, färâh bolgay çutçarmaçına aniñ, ¹⁰da barça sövâklärim benim aytkaylar: «Kim, Biy, oçsar saña?»

Ki çutçardı yarlıni çolundan çuvatliniñ, yarlıni da miskinni alardan, çaysı ki çapsarlar ani».

¹¹Turdular üstümä benim tanıçları yamanların, çaysı nemäni, ki bilmäslär edilär, sorarlar edi mendän.

¹²Tölädilär maña yaman ornuna yaçşiniñ, meñärmämäç džanımnı benim sağışladılar adam oylanlarından.

¹³Men indžitkanına alarnıñ çilçap kiyär edim, aşax etär edim oruç bilä džanımnı benim, da alyişim benim çoynuma benim çaytsınlar.

¹⁴Neçik çardaş da sıñar, ol türlü biyänçli bolur edim, neçik yas tutuči da çayyulu, ol türlü aşax etär edim.

(40v) ¹⁵Üstümä benim färâh boldular da yiyildilər; yiyildilər mendä çiyinlar, da men tanımadım, tayıldılar da poşman boldular.

¹⁶Sinadılar meni da heç ettilär heçlik bilä, çirçildattılar üstümä benim tişlärin kendiläriniñ.

¹⁷Biy, çaçan körsärsen?

Keri et džanımnı benim hizliklərindən alarnıñ da aslanlardan birin anamnıñ benim.

¹⁸Tapuniyim saña, Biy, yixövdä ulu da yiyinlärina köplüçnüñ alyişliyim seni.

¹⁹Färâh bolmagaylar mendä duşmanlarım benim, çaysıları ki körälmäslär edi meni heç yergädän, köz salmaç etärlär edi maña közläri bilä kendiläriniñ.

²⁰Menim bilä eminlikni sözlärlär edi, da kendiläri öçäşmäç bilä hillälikni sağışlarlar edi.

²¹Açtilär üstümä benim ayızların kendiläriniñ da ayttılar: «Evet, evet, kördü közlärimiz bizim».

(41r) ²²Kördün, Biy, da tiyilmägin, Biy, kerı bolmagın mendän.

²³Oyan da baç, Biy, könülükümä benim, Teçrim benim da Biyim benim, yarçuma benim, ²⁴da könülük et maña toyruluçuña körä seniñ, Biy, Teçrim benim.

Färâh bolmagaylar mendä duşmanlarım benim ²⁵da aytmagaylar yüräklärində kendiläriniñ, ki: «Vaç-vaç džanimizga bizim, ki boyduç ani».

²⁶Uyalgaylar da uyatlı bolgaylar, çaysıları ki sövünürlär edi yamanıma benim, kiygäylär uyatni da risvaylıçni, çaysıları ki ulu sözlärlär edi üstümä benim.

²⁷Sövüngäylär da färâh bolgaylar saña barçası, kimlär ki klärlär toyruluçumnu benim.

Aytkaylar här sahat: «Uludur Teçri», — da çaysıları klärlär eminlikni çuluñ bilä seniñ.

²⁸Tilim benim sözlägäy (41v) toyruluçuñnu seniñ, här kez ögövlüküñnü seniñ. *Dunk' 25.*

[Псалом 35/36] 35

¹Yeñmäç üçün, çulunıñ Eyämizniñ Tawit'niñ.

²Aytiyir töräsiz, yazıçlanıp esi bilä kendiniñ, ki yoçtur çorçusu Teçriniñ alnına közlärimizniñ bizim.

³Hilläländi alnına aniñ tapma töräsizlikni kendiniñ da körälmämä ani.

⁴Sözläri ayziniñ aniñ töräsizlik da hilläliktir.

Klämädi ol aqlama yaçşini; ⁵töräsizlikni he-seplädi töşäkindä kendiniñ.

Turdu ol barça yolda da düğüldir yaçşı, da yamandan ol osanmadı.

⁶Biy, köktädir yarlıçamaçiniñ seniñ, könülüküñ seniñ çax bulutlarga diñrä.

⁷Toyruluçuñ seniñ — neçik taylar, Teçri, könülüküñ seniñ — neçik teränliklär köp! Adamlarnı da hayvanlarnı tırgizirsən sen, Biy!

(42r) ⁸Neçik ki köp ettiñ yarlıçamaçiniñ seniñ, Teçri! Evet adam oylanları kölegäsinä çanatlarıñniñ seniñ umsangaylar:

⁹Içkäylär alar semizlikindän övüñnüñ seniñ, da açın suvların huzurluquñnuñ seniñ bersärsen içmä alarga.

¹⁰Sendändir, Biy, çovraçı tırlıkziñ, da yariç bilä yüzüñnüñ seniñ körärbiz yariçni.

¹¹Saç yarlıçamaçiniñ seniñ, kimlär ki tanırlar seni, toyruluçuñnu seniñ, çaysıları ki toyrudurlar yüräkläri bilä.

¹²Kelmäsin üstümüzgä bizim ayaçları öktäm-lärniñ, da çolları yazıçlılarnıñ titrätmäsinlär bizni.

¹³Anda tüşkäylär barçası, kimlär ki çilinirlar töräsizlikni, kerı bolgaylar da daçın bolmagaylar toxtalma.

Алыš Movсеsniñ 2-inçi törädän

[Второзаконие 32: 1-21:

Песнь Моисея, часть 1]

(42v) ¹Baçiniñ, kök, da sözliyim, işitkäy yer aytuşun ayzimniñ benim.

²Yöpsünövlü bolgay, neçik yaçmur, avazim benim, da engäy, neçik çiravı, aytuşum benim.

Neçik yağmur üstünä yäşilniñ, neçik yağış üstünä biçänniñ, ³ki atın Eyämizniñ sarnagaybiz, da beriniñ alyış Eyämizgä, Teñrimizgä bizim.

⁴Teñri, çaysiniñ ki könlük bilädür işi anıñ, da barça yolları anıñ könlük bilädür.

Teñri inamlidir, da yoxtur anda egirlik; toyru da könüdür Biy.

⁵Yazıçılardı, da dügül anıñ oylanları çoranlar, toyganlar yolsuz da çolayına, ya çaxutlangan.

⁶Dügül bu oldur, çaysi ki Eyämizgä tölä ediñiz siz, yığınları ağılsızlar da dügül ağıllı.

(43r) Dügül bu kendidir atañ seniñ, çaysi ki tapundu seni, etti seni da yarattı seni.

⁷Esiñä bolgay seniñ künläri meñilikniñ, anlañiz yılların dñinslarniñ çax dñinska dirä.

Sorgın sen atañdan seniñ, da gälädzi etkäylär saña, çartlarıñdan seniñ, da aytkaşlar saña.

⁸Zamanında, neçik ayırdı Biyiktägi barça dñinslarni, neçik tayıttı ol oylanların Adäm atamnıñ.

Turyuzdu çek dinsizlärgä sanına körä friştälärinä Teñriniñ.

⁹Boldu ülüşü Eyämizniñ çoyovurtu kendiniñ Jagop, da payı meñärmäxiñniñ kendiniñ İsräjel.

¹⁰Yetkinçä boldu anar pustalıçta; susamaç, isi da suvsuzluçta çulux etti anar.

(43v) Ögütlädi anı da saçladı, neçik böbäkin köznüñ, ¹¹neçik çaraxuş, çanatlarına kendiniñ yöpsündü anı, neçik üstünä çipçäläriniñ kendiniñ, şayavatlandı.

Kerdi çanatların kendiniñ, da yöpsündü anı, da kötürüp keltirir edi anı üstünä, yağırları arasına.

¹²Biy yalyz kütär edi alarni, da yoç edi alar bilä teñri yat.

¹³Keltirip çıçardı alarni çuvatına yerniñ da yedirdi alarni hasili bilä tarlovlarniñ.

Emizdirdi alarga çybal çayadan da yay taşlı çayadan,

¹⁴Yayı inäklärniñ da sütü çoyunlarniñ yay bilä birgä bizovlarniñ, ögüzlärniñ da eçkilärniñ.

Semizlikin bövräklärindän aslıçniñ da çanıñ borlanıñ içti, çayırni.

¹⁵Yedi Jagop, toyundu da huzurlandı sövüklü.

(44r) Semirdi, bazıç boldu, keñärdi, çoydu Biy Teñrini, yaratuçisin kendiniñ, da artçarı çaldı Teñrisindän, çutçaruçisindan kendiniñ.

¹⁶Öçäslättilär meni yat ayaxları bilä kendiläriniñ, da gurçları bilä kendiläriniñ açıylattılar meni.

¹⁷Xurban ettilär devlärgä, da dügül Teñrigä, gurçlarıñi, çaysi ki bilmäslär edi, yäñi da vaxtsiz, çaysıların ki heç tanımaslar edi ataları alarniñ.

¹⁸Xoyduñ Biyni, ki toyurdu seni, unuttuñ Teñrini, ki yedirdi seni.

¹⁹Kördü Biy da paçillandı, yüräkländi üstünä oylanlarına da çizlarına alarniñ ²⁰da ayttı:

«Xaytarıym yüzünnü benim alardan da kör-güziyim alarga, ki ne bolmalidir soñjudagi zamanda.

Zera bir dñinstir (44v) çolayına alar, da oylanları biyänçsizlikniñ, ²¹alar paçillattılar meni Teñri dügüllärinä bilä kendiläriniñ da açıylattılar meni gurçlarıñda kendiläriniñ.

Hali men dä paçillatıym alarni, dñins keräksiz da essiz dñins bilä açıyım alarni».

[Молитва]

Beriniñ haybat Teñrigä, beriniñ alyışni Eyämizgä, Teñrigä, adam sövüçigä meñilik.

Pareçosluçı bilä”.

Bu çanonş saymos üç yüz sekiz dundür.

[Псалом 36/37]

¹Paçillanmağın yamanlarga, ne alarga, çaysıları ki çilinir töräsizlikni.

(45r) ²Zera, neçik biçän, tezindän çurusarlar, neçik yaş ot, tezindän aşsarlar.

³Umsan Biygä da etkin tatlılıçni, turgın yerdä da kütülürsen ululuçında anıñ.

⁴Siçta Eyämizdän, da ol berir saña çoltçasin yüräkiñniñ seniñ, ⁵belgili et yoluñnu seniñ da umsan anar.

Ol etsär ⁶da çıçarsar, neçik yarıçni, toyruçuñnu seniñ da suçsuzluçuñnu seniñ, neçik yarımkünnü.

⁷Hnazant bolgın Eyämizgä, da çulux et anar, da paçillanmağın alarga, çaysılarıniñ ki oçşaşlanıptır yolları kendiläriniñ adamga, çaysi ki çilinir töräsizlikni.

⁸Tiyil öçäşlänmäçtän, da tıngın yüräklänmäçtän, da paçillanmağın yamanlarga.

(45v) ⁹Yamanlar tezindän tas bolurlar, evet çaysıları tözärlär Eyämizgä, alar meñärlär yerni.

¹⁰Azulaç da dayın heç bolmisar çirsiz, izdäsärsen yerni anıñ da tapmisarsen.

¹¹Evet çaysıları ki sekindirler, alar meñärlär yerni da huzur etsärlär köp eminliklərindä kendiläriniñ.

¹²Çaşutlar yazıçlı toyrunu da çirçildatır üsnä anıñ tişlärin kendiniñ, ¹³evet Biy külsär alardan.

Zera ilgärtin körär, ki yetişiptir künnü anıñ.

¹⁴Xiliç çıçardılar yazıçlılar da çordular yayların kendiläriniñ urmaga yarlıni da miskinni, öldürmä anı, ki aşaxtır yüräki bilä.

¹⁵Xiliçları alarniñ kirgäy yüräklärinä alarniñ, da yayları alarniñ ufalgay.

(46r) ¹⁶Yağšidir azulağ nemä toyrunuñ, ne ki köp ululuğu yazıxlılarnıñ, ¹⁷da biläklärin çirsizlarnıñ yançkaylar.

Toxtatır Biy toyrularnı ¹⁸da tanır künlärin za-yalsizlarnıñ, žaranklixi alarnıñ meñilic bolgay.

¹⁹Uyalmısarlar alar zämanädä yamanlıxıñıñ, evet küñünä açlıxıñıñ toysarlar.

²⁰Ošta yazıxlılar tas bolurlar, evet duşmanları Eyämizniñ haybatlanganına da biyiklängäninä kendiläriniñ eksilsärlär, neçik tütün, ki eksilir.

²¹Ötünç alir yazıxlı da tölämästir, evet çaysi toyrudur, yarlıyar da berir.

²²Xaysıları alyışlarlar Biyni, meñärlär yerni, da çaysıları çaryarlar, tas bolgaylar andan.

²³Eyämizdän tüzätilir barganı kişi(46v)niñ, yolun anıñ ol klär asrı.

²⁴Kläsä dä taysa da, ol yixılmagay, zera Biy çolun tutuçidir anıñ.

²⁵Igit edim men, da çartaydım, da körmädım toyrunu heç bolgan, da ne oylanı ya butaxı anıñ, ki tilängäy ötmäk.

²⁶Kün uzun yarlıyar da berir ötünç, züryâti anıñ alyışlı bolgay meñilic.

²⁷Keri bol yamandan da et yağşini, turarsen meñi meñilic kendindä.

²⁸Biy sövär könülükñü da digül aşıya urar arilärin kendiniñ, yoğsa meñilic saçlar alarnı.

Töräsizlär sürülgäylär birlämä, da züryâti çirsizlarnıñ tas bolgaylar.

²⁹Evet toyrular meñärgäylär yerni da turgaylar meñi meñilic kendindä.

(47r) ³⁰Ayzi toyrunuñ sayışlar açılñi, da tili anıñ sözlägäy könülükñü.

³¹Töräsi Teñrisiniñ kendiniñ bar yüräkinä kendiniñ, da ni taymagay barganı anıñ.

³²Baçar yazıxlı toyruga da klär öldürmä anı, ³³evet Biy çoymas anı çoluna anıñ da suçlu etmäs anı, ne vaçtta yarçulasa anı.

³⁴Tözgin Eyämizgä da saçla yolun anıñ, da biyik etär seni meñärmägä yerni, da tas bolganın yazıxlılarnıñ körärsen.

³⁵Kördüm çirsizni kötürülgän, biyiklängän, neçik ormanı Lipanannıñ.

³⁶Aştım — da ošta yoç edi, izdädım — da tapılmadı yeri anıñ.

³⁷Saçla zaçalsizliçni da körgin toyruluçnu, zera bardir nasipi adamniñ eminlik etüçiniñ.

(47v) ³⁸Töräsizlär sürülgäylär bir oçurdan, da züryâti çirsizlarnıñ itkäy.

³⁹Xutçarıлмаçı toyrularniñ Eyämizdändir, közätüçisidir alarnıñ zamanında tarlıçniñ.

⁴⁰Boluşur alarga Biy da çutçarır alarnı, abrar

alarnı yazıxlılardan da tirgizir alarnı, zera umсандılar aңar. *Dunk* 38.

[Псалом 37/38] 37

¹Saymos Tawit'niñ, işadagına şapatniñ, bu san 37-dir.

²Biy, yüräklängäniñ bilä seniñ çarşilamagın meni da öçäşmäxiñ bilä seniñ ögütlämä meni.

³Zera oçuñ seniñ oçlandılar mendä, da mendä toxtadı çoluñ seniñ.

⁴Yoçtur sayaymaç tenimä benim yüzündän öçäşmäxiñniñ seniñ.

Yoçtur eminlik söväklärimä benim yüzündän yazıçlarımniñ benim.

(48r) ⁵Töräsizliklärim benim biyikländilər, ne ki başım benim, neçik yük ayır, ayırlandı üstümä benim.

⁶Irinlädilər da çiridilər yaralarım benim yüzündän seziksizlikimniñ benim.

⁷Zabunlandım da aşıç boldım asrı, kün uzun çayçulu yürür edim, ⁸zera boyum benim tolu boldu çiyin bilä da yoçtur sayaymaçlıç tenimä benim.

⁹Xiynaldım da aşıç boldım asrı, muçrar edim küstünmäxiñdän yüräkimniñ benim.

¹⁰Biy, alniña seniñdir barça suçlançım benim, da küstüngänim benim sendän yapulmadı.

¹¹Yüräkim benim müşçülländi mendä, da çoydu meni çuvatım benim, yarıxi közlärimniñ benim, da bu bolmadı birgämä.

(48v) ¹²Yağşi klävüçilärim benim da yuvuçlarım benim alnıma benim da turdular, da yuvuçlarım benim yıraç boldular mendän.

¹³Zulum bilä yarçuliyir edilär meni da izdiyir edilär džanımnı benim, çaysıları ki sayışliyir edilär yamannı üstümä benim, sözlädilər töräsizlikni da hizlikni kün uzun sayışladılar.

¹⁴Yoğsa men — neçik çulaçsiz, ki işitmäs, neçik tilsiz, çaysi ki heç açmas ayzin kendiniñ.

¹⁵Boldım men neçik adam, çaysi ki işitmäs da bolmagay söz ayzına anıñ.

¹⁶Men saça, Biy, umсандım, da sen işitkäysen maña, Biy, Teñrim benim.

¹⁷Ayttım, ki bolmagaylar färäh mendä duşmanlarım benim; seskängäninä ayaçlarımniñ benim üstümä benim ulu-ulu sözlädilər.

¹⁸Men çiyinga hadirmen, da ayriçlarım benim alnıma benim här sahat.

(49r) ¹⁹Töräsizlikimni benim aytiyim da çayçuriyim yazıçlarım üçün benim.

²⁰Hanuz duşmanlarım benim tiridirlär da çuvatlaniptirlar mendän artıç, köplär edilär, çaysıları körälmäs edilär meni heç yergädän.

²¹Da çaysilari tölädilär maña yaman ornuma yaşşiniñ, yaman sözlär edilär mendän, zera men barir edim artından toyruluñnuñ.

²²Xoymağın meni, Biy, Teñrim benim, da ni kerı bolmağın mendän, ²³baçkin boluşma maña, Biy çutçarıлмааğımniñ benim. *Dun 21.*

[Псалом 38/39] 38

¹Tügällängäninä Tit'ovnuñ, al'ışı Tawit'tän, san 38.

²Ayttim, ki saçlagaymen yolumnu benim, ki yazıç etmägäyмен tilim bilä benim.

Xoydum közät ayzıma benim çarşı bolganda yazıçlı alnıma benim.

(49v) ³Xulaçsız boldum da aşaçlandım, tiyildim öçäşmäxtän, da ayrıçlarım benim yänirdilər mendä.

⁴Xızdı yüräkım benim çarnıma benim, da sa-şışıma benim yandı ot.

⁵Sözlädım tilim bilä benim da ayttım:

Körgüz maña, Biy, soyyumnu benim da sanın künlärımniñ benim, ki ne çadardır, zera bilgäy-men, ki ne çadar nemä eksiliptir mendän.

⁶Ošta ölcöv bilä çoyduñ künlärımni benim, da küçlü [=küçü] çuvatımniñ benim neçik heç nemädir alnıma benim. Hälbat, barça bilä heçtir här adam tenli.

⁷Alay oç, neçik yüzlämä, keziyir adam, hälbat, heç yergädän buşuryanıyir, çazyanıyir da bilmäs, kimgä yiyiştiriyir.

⁸Hali kimdir tözümlüküm benim? Dügül mi sen, Biy? Ya küçlü çuvatım benim dügül mi sendän?

(50r) ⁹Barça töräsizlikimdän benim çutçardıñ meni, taba essizlärgä ettiñ meni.

¹⁰Xulaçsız boldum da heç açmadım ayzımni benim, zera sen ettiñ.

¹¹Keri et mendän çiyinimni benim, zera çuvatından çuluñnuñ [=çoluñnuñ] seniñ men eksildim.

¹²Azarlamaç bilä yazıç üçün ögütlädiñ adamni, oprattıñ, neçik örmäşüçni ya pavuçınanı, boyun anıñ. Hälbat, heçtir här adam.

¹³Işit, Biy, al'ışıma benim, çulaç çoy çoltçama benim, yaşıma benim tiyilmäğın.

Kelginmen men alniña seniñ, çarib da keçkän, neçik barça atalarım benim.

¹⁴Boş et maña, ki tingaymen, negä diñrä bar-miyirmen, çayda ki heç dayin tapulman. *Dun 15.*

[Псалом 39/40] 39

¹Saymos Tawit'niñ.

(50v) ²Tözmäç bilä tözdüm Eyämizgä, da baçtı maña da işitti al'ışıma benim.

³Çıçardı meni çuyurundan zabunluçnuñ, gawdan da balçıxtan.

Toxtatti üstnä çayanıñ ayaçlarımni benim da tüzätti barganımnı benim.

⁴Xoydu ayzıma benim al'ış yäni, al'ışni Eyämiz Teñrimizniñ bizim.

Körgäylär köplär, da çorçkaylar, da umsağaylar Biygä; ⁵sanlıdır er, çaysiniñ atına Eyämizniñ umsaşı bar anıñ,

Baçmadı ol heçlikkä, da ne çuturluçka yalçan.

⁶Köp ettiñ sen, Biy, Teñrim benim, sk'ançelik'iñni seniñ, saşışiña seniñ dügül kimesä, ki oçşagay saña.

Ayttim da sözlädım, da köp boldular, ne ki san; ⁷çurbanlarga da bernälärgä biyänmädiñ; çulaç toxtattıñ maña; bütöv çurban (51r) da yazıç üçün klämädiñ.

⁸Ol vaxtta ayttıñ, ki ošta kelirmen men, başında bitikläriñ yazılıptır benim üçün:

⁹Etmägä erkiñni seniñ, Teñrim benim, klädım da orenk'iñni seniñ içinä çarnımniñ benim.

¹⁰Sövünçlüklätiyim toyruluçuñnu seniñ yıçöv-dä ulu, ošta erinlärimni benim tiyman sendän.

Biy, sen bildiñ, ki ¹¹toyruluçuñnu seniñ heç yapmadım yüräkımä benim, könülüküñnü seniñ da çutçarmaçıñni seniñ.

Ayttim da heç yaşırmadım yarlıyamaçıñni seniñ da könülüküñnü seniñ çoyovurttan ulu.

¹²Evet sen, Biy, yıraç etmäğın şayavatiñni seniñ mendän, ki yarlıyamaçıñ seniñ da könülüküñ seniñ här sahat yöpsüngäy meni.

(51v) ¹³Dolaştılar çövrämä yamanlar, çaysilärına yoç edi san, yetiştilər maña töräsizliklärim benim, da men heç bolmadım körmägä.

Köp boldular, ne ki saçi başımniñ benim, da yüräkım benim çoydu meni.

¹⁴Kläğın, Biy, çutçarma meni, da Biy, boluşma maña baçkin.

¹⁵Harlangaylar da uyatlı bolgaylar, çaysiläri klärlär edi dżanımnı benim kötürmä bunu, çaytkaylar kerı da uyalgaylar, çaysiläri saşışlarlar edi maña yaman.

¹⁶Kötürgäylär uyatni ol sahat tezindän, çaysiläri aytırlar edi maña: «Vaç-vaç».

¹⁷Sövüngäylär da färäh bolgaylar sendän barçası, çaysiläri ki kliyirlär seni, Biy.

Ayt kaylar här sahat: «Uludur Teñri»,— da kimläär sövärlär çutçarmaçıñni seniñ.

¹⁸Men yarlı da klänçimen, Teñri, saşışla meni, boluşuçım da (52r) abravuçım benim, da sen, Teñrim benim, keçikmäğın. *Dun 22, p'arçk' 58 dun.*

[Псалом 40/41] 40

¹Saymos Tawit'niñ, 40.

²San, çaysi ki sayışlar yarlini da klänçini! Kündä yaman çutçarıñ anı Biy.

³Biy çutçarıñ anı da tırgızır, sanlı etär anı üstünä yerniñ da çixara bermäs anı çoluna duşmanlariniñ kendiniñ.

⁴Biy boluşıçıdır añar töşäkindä ayriçiniñ kendiniñ: barça ornun anıñ çaytarır çastalıxından anıñ.

⁵Men aytım: Biy, yarlıya maña, sayayt dżanımni menim: men yazıçlımen saña.

⁶Duşmanlarım menim ayttilar maña yaman: «Xaçan bolgay, ki ölgäy da tas bolgay atı anıñ?»

⁷Kirir edi körmä, heçlikni sözlär edi yüräkinä kendiniñ, yıyar edi töräsizlik(52v)ni dżanıña kendiniñ.

Çixarı çixar edi da anı sözlär edi, ⁸menim üçün kispislarlar barça duşmanlarım menim.

Sayışladılar yaman üstümä menim, söznü [=sözün] töräsizlikniñ çoydular üstümä menim.

⁹Mägär, kimlär yuxlarlar da dayın heç mi artıç turmısarlar? ¹⁰Zera da er eminlikimniñ, kingä da men umsandım,

Xaysi yer edi ötmäkimni menim, arttırdı etmä maña aldamaçını.

¹¹Evet sen, Biy, yarlıya maña, turıuz meni, da töliyim alarga.

¹²Bunuñ bilä tanıyım, ki biyändiñ maña, ki bolmagaylar färäh mendä duşmanlarım menim.

¹³Evet meni zaçalsizliçimde menim yöpsündüñ, toxtattıñ meni alniña seniñ meñilik.

¹⁴Alıışlı Biy Teñri Israjelniñ meñi me(53r)ñilik! Bolgay, bolgay. *Dun 24.*

[Псалом 41/42] 41

¹Esliliki üçün, Gorça oylunuñ, san 41.

²Neçik hasrättir birmüñüzlü çovraç suvlarına, ol türlü hasrättir dżanım menim saña, Teñri.

³Susaptır dżanım menim saña, Teñri, küçlü da tiri. Xaçan kelip körüngäymen yüzünä Teñriniñ?

⁴Boldular maña yaşlarım menim yemäk kündüz da keça, ol ki aytırlar edi maña kün uzun, ki: «Xaydadır Teñriñ seniñ?»

⁵Bunu neçik anısam edi, täşvişlänir edi mendä dżanım menim, tiräklänir edim, ki kirgäymen otaçına, tamaşasına övünüñ Teñriniñ,

Avazına sövünçlüknüñ, tapunmaçınıñ da avazına yaçşı tirlikniñ.

⁶Hali ne üçün çayçulusen, dżanım menim, ya ne üçün müşçüllätiyirsen meni? Umsan Teñrigä, (53v) tapungin añar, çutçaruçim [=çutçaruçisi] yüzümnüñ menim Teñridir.

⁷Dżanım menim asrı müşçülländi, bunuñ üçün añdım seni yerindän Jortanazniñ, Hermondan, taydan kiçiräktän.

⁸Teränliklär terändän sarnadılar saña avazına açınlarıñniñ seniñ.

Barça yubanmaçlarıñ seniñ da tolyunlarıñ seniñ keçtilär üstümä menim.

⁹Kündüz simarladı Biy yarlıyamaçın kendiniñ, keça alıışın yañi da alıışım menim Teñrigä tirlikim üçün menim.

¹⁰Aytım Teñrigä: yöpsünövlüm menim sen, ne üçün kerı ettiñ meni, ne üçün çayçulu bariyirmen çistirganda duşmanım menim?

¹¹Ufalganıña söväklärimniñ menim tabaladılar meni duşmanlarım menim, aytıp maña kün uzun, ki: «Xaydadır Teñriñ seniñ?»

(54r) ¹²Hali ne üçün çayçulusen, dżanım menim, ya ne üçün müşçüllätiyirsen meni? Umsan Teñrigä, tapungin añar: çutçaruçisi yüzümnüñ menim Teñridir. *Dun 13.*

[Псалом 42/43] 42

Saymos Tawit'niñ, 42.

¹Yarçu et maña, Teñri, da toyrı et maña törämdä menim.

Dżınstan, ki dügül ari, adamdan yazıçlıdan, hillalidän çutçar meni.

²Sen, Teñrim, çıvatlatuçim menim sen, ne üçün unuttuñ meni, ne üçün çayçulu bariyirmen men indžitkanıña duşmanımniñ menim?

³Yeber, Biy, yarıçıñni seniñ da könülüküñni seniñ, ki yol körgüzüçi bolgay maña, çixargay meni tayıñda ari da otaçıña seniñ.

⁴Kiriyim alniña seniñ seyanıñniñ, Teñriniñ, Teñrigä, ki färäh etkäy igitlikimni menim.

(54v) Tapuniyim saña alıış bilä, Teñri, Teñrim menim.

⁵Hali ne üçün çayçulusen, (dżanım) menim, ya ne üçün müşçüllätiyirsen meni? Umsangin Teñrigä, tapungin añar, çutçaruçisi yüzümnüñ menim Teñridir. *Dun 6.*

[Псалом 43/44] 43

¹Saymos Tawit'niñ, 43.

²Teñri, çulaylarımız bilä bizim işittiç, çaysi ki dä atalarımız bizim ayttilar bizgä

Işin, çaysi ki çilindiñ künläriñä alarniñ, künlärdä ilgäriği.

³Xoluñ seniñ üzdü dinsizläрни, da alarni tiktin; çıynadiñ çoyovurtnu da çixardiñ alarni.

⁴Dügül ki çiliçi bilä kendiläriñniñ meñärsärlär yerni, da ne biläkläri alarniñ, ki çutçardi alarni.

Yoçsa sayıñ seniñ, da biläkiñ seniñ, da yarıçı yüzüñniñ seniñ, ze(55r)ra biyändiñ sen alarga.

⁵Sen kendiñsen çanım benim da Tejrim benim, çaysı ki buyurduñ çutçarıлмаıçı üçün Jagopnuñ.

⁶Seniñ bilä duşmanlarımizni bizim töviyix da atıñ bilä seniñ heçkä beriyix turganlarñi üstümüzgä bizim.

⁷Dügül ki yayıma benim umsanıpmen, da ne çiliçim benim tirgizir meni.

⁸Evet sen çutçardıñ bizni duşmanlarımizdan bizim da heç etüçilärimizni bizim uyatlı ettiñ.

⁹Tejri bilä ögüniyix kün uzun da atına anıñ tapuniyix meñilik.

¹⁰Yoğsa hali sen keri ettiñ da risvayladıñ bizni da çixmadıñ, Tejri, çuvatlılarımiz bilä biznim.

¹¹Xaytardıñ bizni artçarı, ne ki duşmanlarımizni bizim, da körälmägänlar biznim taladılar bizni.

(55v) ¹²Berdiñ bizni, neçik çoynu, soymaga da dinsizliktä tayıttıñ bizni.

¹³Sattıñ çoyovurtuñnu seniñ başça bahasından, da yoçtur sanı çaxıriçimizniñ bizim.

¹⁴Ettiñ bizni taba çonşularımizga bizim, kültkü da aybli masçaralıç alarga, ki çövrämizgä edilär bizim.

¹⁵Ettiñ bizni mani dinsizlärgä, teprätmäçkä başların elniñ.

¹⁶Künlärimdä barça risvaylıçım benim alnıma benim, da uyatı yüzümnüñ benim yaptı meni

¹⁷Avazından risvay etüçiniñ da yaman aytuçiniñ, yüzüñdän duşmannıñ da çuvuçiniñ.

¹⁸Bu barça keldi üstümüzgä bizim, da biz seni unutmadıç, da heç yalyan çixmadıç ösiyätiniñä seniñ, ¹⁹da ne çaytmadıç artçarı yüräklärimiz bilä bizim.

(56r) Xaytardıñ izimizni bizim yollarıñdan seniñ, ²⁰aşax ettiñ bizni yerinä çiyiniñ, da yaptılar bizni kölgäsi ölümniñ.

²¹Egär unutup esäç biz atın Tejrimizniñ bizim ya salgan bolgay çolumuz bizim teñrilärgä yat,

²²Hälbät, Tejri izdär bunu, zera ol tergär yapuçluğun yüräkimizniñ bizim.

²³Seniñ üçün öliyirbiz kün uzun, heseplädiç, neçik çoynu soyulmaçlıçka.

²⁴Oyan, ne üçün yuçliyirsen, Biy? Kel da keri etmä bizni meñilik.

²⁵Nek çaytariyirsen yüzüñnü seniñ bizdän, unutiyirsen miskinlikimizni da tarlıçimizni biznim?

²⁶Aşax boldular çax topraçka boyumuz bizim, da yergä birikti belimiz bizim.

(56v) ²⁷Kel, Biy, boluş bizgä da çutçar bizni atıñ üçün seniñ. *Dun 25.*

[Псалом 44/45] 44

¹Soñyusuna keçkän zamanniñ. Oylanlariniñ Gorçanniñ eslilik. Sarnamaç sövük üçün.

²Açtırgay yüräkim benim gälädziläriñni seniñ yaçşı, da aytıyım işimni benim çanga.

Tilim benim, neçik kriç tezyazuçi yazuçiniñ, ³körklü körümlüktä, ne ki barça oylanları adam-lariniñ.

Yayıldı şnorhk' erinläriñdän seniñ, bunıñ üçün alyışladı seni Tejri meñilik.

⁴Xuşan çiliç beliniñä seniñ, zorbaz, özdänlikiniñä körküñniñ seniñ.

⁵Xorgın, tüzätkin da çanlıç etkin könülük üçün, sekinlikiniñ üçün da toyruluğun üçün, da yol körgüzüçi bolgay saña sk'ançelik' bilä oñuñ seniñ.

(57r) ⁶Oçlarıñ seniñ itiläniptir, zorbaz, da yiyinlar tibiñä seniñ tüşkäylär, yüräkinä duşmanlarına çanniñ.

⁷Olturuçuñ seniñ, Tejriñ [=Tejrim], meñi meñilik, tayaçı çuvatniñ — tayaçı padşaxlıçiniñ seniñ.

⁸Sövdüñ toyruluçnu da körälmädiñ egirlikni.

Bunıñ üçün yayladı seni Tejri, Tejriñ seniñ, yayı bilä färählikiniñ artıç, ne ki sıñarlarıñniñ seniñ.

⁹Mira, da temyan, da çiyarşämbär kiyinişiniñdän seniñ, saraylarından fil söväklärindän, ¹⁰çaydan ki färählattılar seni çizları çanlarıñniñ hörmätkä.

Tursar çaniçä sayıñda seniñ, kiyiniş bilä altunlu tüzülgän da şöhrätlangän.

¹¹Işit, çiz, da kör, da aşaxlat çulaxıñniñ seniñ, unut eliñni seniñ da öv(57v)ün atañniñ seniñ, ¹²zera suçlandı çan körküñä seniñ.

Bu kendidir biyiñ seniñ, yerni öpkäysen buñar, ¹³da çizi Dzuraniñ yerni öpsär buñar, da bernälär bilä yüzün bunıñ çuluç etsärlär ululuçları çoyovurtuñnu.

¹⁴Barça haybatı çiziniñ çanniñ içkärtin, etäkläri altunlu, tüzän bilä etkän da donartkan [=donatkan].

¹⁵Eltkäylär çanga gojslarñi artından anıñ, da sıñarların anıñ eltsärlär añar.

¹⁶Küvürgäylär süvünçlük bilä da färählik bilä da eltkäylär daçzarına çanniñ, ¹⁷da ornuna atalariniñ seniñ bolgaylar oylanlarıñ seniñ.

Turyuzgaysen alarñi buyruçılar barça yerdä, ¹⁸da añılgay atıñ seniñ barça džinslar džinsına.

(58r) Bunıñ üçün çoyovurtk' tapungaylar saña meñilik da meñi meñilik. *Dun 18.*

[Псалом 45/46] 45

¹Gorça oylanlarıñniñ, saymos Tawit'niñ, 45.

²Tejrimiz bizim işanç da çuvat, boluşuçi üstünä tarlıçlarımiz, ki taptılar bizni asrı.

³Bunıñ üçün çorçmiyix biz müşçüllängäniñä yerniñ, teşkirilgäniñä taylarıñniñ yüräkinä teñizniñ.

⁴Çaxirdilar da müşçülländilär suvları alarñi, müşçülländilär taylar çuvatından anıñ.

⁵Ketkänläri aχin suvlarniņ fārâh etärlär šähä-
rin Tejriniņ, da ari etti otaχin kendiniņ Biyiktägi.

⁶Tejri ortalarına alarniņ, da alar seskänmä-
gäylär, boluškay alarga Tejri ertädän çaχ ertägä
diņrä.

⁷Müşülländilär (58v) dinsizlär, da ašaχlandi-
lar χanlıχlar, berdi avazin kendiniņ Biyiktägi, da
müşülländi yer.

⁸Biy χuvatlılarniņ bizim bilä, yöpsünövlümüz-
dür bizim Tejrisi Jagopnuņ.

⁹Keliņiz da körünüz işlärin Tejriniņ, ki etti ni-
šanlar da pešälär üstünä yerniņ.

¹⁰Urdu urušlarni χiriγından çaχ χiriγına dün-
yâniņ, yaylarni ufattı, yaraγlarni sindiryaladı da
χalχanlarni küydürdü ot bilä.

¹¹Ertäläniņiz da tanıņiz, ki menmen Tejri, bi-
yik boliyim dinsizliktä da biyikläniyim üsnä yerniņ.

¹²Biyi χuvatlılarniņ bizim bilä, yöpsünövlü-
müzdür Tejrisi Jagopnuņ. *Dunk* 11.

[Псалом 46/47] 46

¹Saymos, alyiši Gorça oylanlariniņ. Saymos
Tawit'niņ, 46.

[Колофон]

Yazıχlı Lusig sargawakni aņgaysen, neçä sar-
nasaņ, bir «Atamiz, ki köktäsen» bilä.

(59r) ²Çap uruņuz, barça dinsizlär, çaχiriņiz
Tejrigä avaz bilä sövünçlükniņ.

³Biy biyiklängän da χorχulu, χan ulu üstnä
barça yerniņ.

⁴Tabi etti žoyovurtnu bizgä da dinsizläri tibi-
nä ayaxlarimizniņ bizim.

⁵Taņladı bizni kendinä žarangliχka, körkün-
dän Jagopnuņ, χaysi ki sövdi.

⁶Ayindı Tejri alyiš bilä, da Biyimiz bizim ava-
zi bilä biryiniņ.

⁷Saymos aytiņiz Tejrimizgä bizim, saymos ay-
tiņiz χanimizga bizim, saymos aytiņiz.

⁸Xan ulu üstnä barça yerniņ Tejridir, saymos
aytiņiz aņar aχil bilä.

⁹Xanlıχ etti Tejri üstnä dinsiz(59v)läriņ,
Tejri olturdu olturyučuna arilikiniņ kendiniņ.

¹⁰Buyruχçılar žoyovurtlarniņ yiyildilar Tejri-
sinä Aprahamniņ, zera Tejriniņ χuvatları yerdän
asri kötürüldülär. *Dun* 9.

[Псалом 47/48] 47

¹Saymos alyiš Gorça oylunuņ, ekinçi šapatniņ,
san 47.

²Uludur Biy da alyišlidir asri šähäriņä Tejri-
mizniņ bizim, taγına ari aniņ.

³Baziχ kök, sövünsär sövünmäχ bilä barça
yerdä tayları Sionnuņ, tiräsinä yarimkeçäniņ šä-
häri χanniņ ulu.

⁴Tejri dadžarında kendiniņ belgilidir, zäma-
nasinä, neçik bolušuçi bolur edi alarga.

⁵Ošta χanlıχları yerniņ yiyildilar da tüssärlär
birlämä.

⁶Kensiläri kördilär bu türlü da taņlandilar,
müşülländilär, seskändilär, ⁷da titrov tuttu alarni.

(60r) Anda inçχamaχ, neçik toyurganda, ⁸yel
dä muχkâm uvatsar kerapni Tarsistä.

⁹Neçik işittiχ, bu türlü dä kördüχ šähäriņä
Eyämiz χuvatlılarniņ, šähäriņä Tejrimizniņ bizim.

Tejri himlärin saldı aņar meņilik, ¹⁰yöpsün-
düχ, Tejri, yarliγamaχiniņni seniņ içinä žoyovurtu-
nuņ seniņ.

¹¹Atiņa körä bu türlü dä alyišiņ seniņ barça
dünyäda, toyruлуχ bilä toludur oņuņ seniņ.

¹²Fārâh bolsun tay Sion, da sövünsär χizları
Jutanıņ könülüküņ üçün seniņ, Biy.

¹³Dolašiniņ Sionnu, χapsaņiz ani da čövräläniņ
burdžlarin aniņ.

¹⁴Xoyuņuz yüräkiņizni siziņ üsnä (60v) χuvat-
lılariniņ aniņ, üläšiniņ berklıkläri aniņ, ki aytma
bolgaysiz millätkä özgä:

¹⁵Budur Tejri, Tejrimiz bizim meņi meņilik,
da bu kütkäy bizni çaχ meņilik. *Dun* 13.

[Псалом 48/49] 48

¹Gorça oylunuņ. Saymos Tawit'niņ, 48.

²Išitiņiz bunu, barça džinslar, χulaχ çoygan
boluņuz, barçaņiz, ki turupsiz dünyäda.

³Toγunçları yerniņ da oylanları adamlarniņ,
birlämä dövlätlilär da yarlılar.

⁴Ayzim benim sözläsär aχilliχni, da sayišları
yüräkimniņ benim — tärtipni.

⁵Ašaχlatiyim manilärgä χulaχimni, açiyim
manilärni alyiš bilä ilgärtin:

⁶«Ne üçün barça çorçiyirmen men künnüņ ya-
manına? Zera töräsizlikim yerišimniņ benim čöv-
rämä boldılar benim».

(61r) ⁷Umsanganlar sanga χuvatları bilä kendi-
läriņi, köplüχ ululuχlarına kendiläriņi öğünsärlär.

⁸Xardaš çutχarmas, da çutχarmas adam, da
bermä adamga çutulmaχin, ⁹da ne bahasin çut-
χarmaχiniņ džanıniņ kendiniņ.

Xazyan meņilik, ¹⁰da tirilirsen çaχ tügälinçä,
da ne körmisärsen buzuluχnu.

¹¹Xaçan körsäņ, ki aχillilar ölärlär, birlämä
fähamsizlar da essizlär tas bolurlar da çoyarlar
yatarga ululuχların kendiläriņi.

¹²Kerezmanları övläri alarniņ bolgay meņilik,
da otaχları alarniņ džinstan çaχ džinska, da sar-
nalsar atları alarniņ topraχında alarniņ.

¹³Adam hörmättä edi, da ne bilmädi; (61v)
tenläšti hayvanlarga sözsüzlärgä da oχšadi alarga.

¹⁴Bu yoldur azmaylıxka alarga alarniñ, soñra bundan aýızları bilä kendiläriniñ biyängäylär.

¹⁵Neçik xoynlar, tamuıxa çıxara berilsärlär, da ölüm kütsär alarni, da eyälik etsärlär alarga toyrular tañ manına.

Boluşluıları alarniñ oprangaylar tamuıxta, da haybatlarından kendilärinä tüşkäylär.

¹⁶Yoıxa tek Teñri xutıxargay dıanımnı benim xolundan tamuıxnuı, xaçan yöpsünsälär meni.

¹⁷Xorımagın, xaçan ululansa adam da xaçan köp bolsalar haybatı övünüñ anıñ.

¹⁸Zera dügül ki ölümünä kendiniñ alsar birgäsinä barçanı, da dügül ki enärlär haybatı övünüñ anıñ birgäsinä.

(62r) ¹⁹Yoıxa boyun [=boyu] anıñ tirlikinä kendiniñ alıışlangay, tapungay saña, xaçan yaıxşı etsän sen añar.

²⁰Kirgäy ol çax dınsına atalariniñ kendiniñ, çax meñilikkä diyin yarıx körmägäy.

²¹Adam hörmättä edi, da ne bilmädi; teñläşti hayvanlarga sözsüzlärgä da oıxadı alarga.

Dunk' 20, p'ark' 42.

[Псалом 49/50] 49

Saymos Jasap', 49.

¹Teñri, teñrilärniñ Biyi sözlädi, ündädi yerni kün toyuşundan çax batışına künnüñ.

²Siondan ulu könänmäxi xutıxarıлмаıñniñ, körkünüñ anıñ.

Teñrimiz bizim belgili kelsär, ³da Teñrimiz bizim tıyılmısar.

Ot alnına anıñ yaltrasar, da çövräsiniñ anıñ dufan asrı.

(62v) ⁴Ündäsär köknü yoyartın da yerni yarıulama žoyovurtun kendiniñ, ⁵yııştıırma kensinä arilärin kendiniñ da xaysıları xoıyarlarin [=xoıyarlar] bernälärin niyätläriñniñ üstünä seyaniniñ anıñ.

⁶Aıtsarlar kök toyruluıxun anıñ, zera Teñri yarıuçıdır.

⁷Işıit, žoyovurtum benim, da sözliyim seniñ bilä, da Israjel, saña tanıxlıx beriyim, ki Teñri, Teñriñ seniñ menmen.

[Псалом 50/51] 50

¹Yeñmäx üçün. Saymos Tawıt'niñ, ²xaçan keldi añar Nat'an markare, xaçan ki barıp edi Persape xatına.

³Yarlıya maña, Teñri, ululuıxuña körä yarlıyamaıñniñ seniñ, köplüxüñä körä şayavatıñniñ seniñ buzgın töräsizlikimni benim.

⁴Ayruıxsu yuvgın meni töräsizlikimdän benim da yazıımdan benim aruv etkin meni.

⁵Töräsizlikimni benim men mendän bilirmen, da yazııxlarım benim alnıma benimdir här sahat.

⁸Dügül ki bernälärin üçün seniñ azarliyirmen seni, zera xurbanlarıñ seniñ alnıma benimdir här sahat.

⁹Xabul etmän övüñdän seniñ ögüzlärni, da ne sürüklärinñdän seniñ eçkilärni.

¹⁰Menimdir barça kazanlar ormandagi, kiyiklär taydagi da barça hayvanlar.

(63r) ¹¹Bilirmen men barça xuşlarni köktägi, körkü tüzlärniñ mendädir.

¹²Egär açıısam, saña nemä heç aytman, zera benimdir dünyä tügälliki bilä kendiniñ.

¹³Yemändir men etin ögüzlärinñniñ seniñ, da ne xanın eçkilärinñniñ seniñ içärmen.

¹⁴Sungın Teñrigä xurban alıışniñ da tügällä Biyiktägigä niyätiniñ seniñ.

¹⁵Sarnasarsen maña kününä tarlıxıñniñ seniñ, men xutıxarıirmen seni, da sen haybatlasarsen benim.

¹⁶Yoıxa yazıılıga aytıyır Teñri: «Ya nek sen, ne üçün här kez sözliyirsen toyruluıxumnu benim, yaıom aliyirsen niyätimni benim ayzıña seniñ?»

¹⁷Zera sen körälmädiñ ögütümnü benim, keri ettiñ da artıxarıı saldıñ barça sözlärin ayzımniñ benim.

(63v) ¹⁸Egär körsän edi oırularni, yügürür ediñ alar bilä da itlär bilä xoıyar ediñ payıñniñ seniñ.

¹⁹Ayzıñ seniñ arttırır edi yamanlıxni, da tilin seniñ xoıyvar edi hillälilikni.

²⁰Olturup xardaşıñdan seniñ yaman sözlär ediñ da üstünä oılunuñ anañniñ seniñ xoıyar ediñ azmayıñi.

²¹Bunu barça ettiñ, da tıyıldım saña; sayıñdiñ töräsiz esiñdä, ki men dä saña oışagaymen.

Hali xarşılıyım da turıyuziyım bunu barça alniña seniñ, ²²seziñiz, barçañiz, xaysılarıñiz unutup esä Teñrini.

Şahat, xaçan xaysi salgaysız, da kimsä bolmagay, ki xutıxargay.

²³Xurbanı alıışniñ haybatlı etsär meni, da andadır yol, xaıyda körgüzsäm añar xutıxarmaıñ (64r) Teñriñniñ». *Dun 24.*

¹Начальнику хора. Псалом Давида,

²Когда приходил к нему пророк Нафан, после того, как Давид вошел к Вирсавии.

³Помилуй меня, Боже, по великой милости Твоей, по множеству щедрот Твоих изгладь беззакония мои.

⁴Особенно омой меня от беззакония моего и от греха моего очисти меня,

⁵Ибо беззакония мои я сознаю сам, и грехи мои ежечасно предо мною.

⁶Saşa yalyz yazıx ettim, Biy, da yamanni alniña seniñ ettim,

Neçik toyrı bolgaysen sözüñdä seniñ da yeñüçi yaryuda saşa.

⁷Töräsizlik bilä başladı da yazıx bilä toyrurdu meni anam benim.

⁸Sen, Biy, könülükñü sövdüñ, körün(64v)mägänläрни da yapuxlarıñı aхılıñ bilä seniñ körgüzdüñ maşa.

⁹Bürk üstümä zoba bilä, da aruv bolıyım; yuvğın, da artıx çardan aх bolıyım.

¹⁰İşitövlü etkin maşa, Biy, sövünçlükñü da färâhlikni, da sövüngäylär sövâklärим benim hasrät bolgan.

¹¹Xaytar yüzüñnü seniñ yazıxlarımdan benim da barça töräsizlikimni benim arit mendän.

¹²Yüräk aruv toxtat mendä, Teñri, da džanni toyrı yänirt çarnimda benim.

¹³Salmagın meni, Biy, yüzüñdän seniñ da Džaniñni Ari seniñ çıxarmagın mendän.

¹⁴Bergin maşa sövünçlükün çutçarıлмахñiñ da džan ayalıxıñ bilä seniñ toxtat meni.

¹⁵Övrätıyım töräsizlärgä yoluñnu seniñ, da çırsızlar saşa çaytkaylar.

(65r) ¹⁶Xutçar meni çanıñdan, Teñri, Teñri çutçarıлмахımnıñ benim, da sövüngäy tilim benim toyruluçuna seniñ.

¹⁷Biy, egär erinlärimni benim açsañ, ayzım benim yırlagay alyışiñni seniñ.

¹⁸Egär kläsän edi, çurban sunar ediç, evet sen bütöv çurbanga ne heç biyänmädiñ.

¹⁹Çurban Teñrigä džan aşaç, yüräkni aruv da džanni aşaç Teñri heç etmästir.

²⁰Yaçşı etkin, Biy, erkiñ bilä seniñ Sionga; da yasalgay duvarları Erusaçemniñ:

²¹Ol vaçtta biyäsärsen çurbanga toyruluçunuñ, niyät çurbanimizni çıçargay seçaniña seniñ, ögüznü. *Dun 20.*

[Псалом 51/52] 51

¹Yeñmäç üçün, da ustatlıxı üçün Tawitkä.

²Zamanına, çaçan keldi Etomajeçi da aytti Sawuyga, ki ošta Tawit' keldi övinä Apimeçlik'niñ.

(65v) ³Nek maçtangay yamanlıçta küçlü töräsizlik? ⁴Kün uzun egirlikni saçışladı tilindä kendiniñ.

Neçik yülgüç iti, itilädi hillälikni, ⁵sövdü yamanlıçni, ne ki yaçşılıçni, töräsizlikni, ne ki sözüñ toyruluçunuñ.

⁶Sövdü ol barça sözlärin yemirmäçniñ da tilärni hilläli.

⁷Bunuñ üçün Teñri yemirgäy anı soçyuga diñ-

⁶Тебе единому согрешил я, Господи, и лукавое пред очами Твоими сделал,

Так что Ты праведен в приговоре Твоем и победоносен в суде Твоем.

⁷В беззаконии зачала и во грехе родила меня мать моя.

⁸Ты, Господи, возлюбил истину, невидимое и сокровенное явил мне мудростью Твоею.

⁹Окропи меня иссопом, и буду чист; омой меня, и буду белее снега.

¹⁰Дай мне услышать, Господи, радость и веселие, и возрадуются кости мои, сокрушенные ожиданием.

¹¹Отврати лице Твое от грехов моих и изгладь все беззакония мои.

¹²Сердце чистое сотвори во мне, Боже, и дух правый обнови внутри меня.

¹³Не отвергни меня, Господи, от лица Твоего и Духа Твоего Святаго не отними от меня.

¹⁴Возврати мне радость спасения и Духом владычественным Твоим утверди меня.

¹⁵Научу беззаконных путям Твоим, и нечестивые к Тебе обратятся.

¹⁶Избавь меня от кровей, Боже, Боже спасения моего, и язык мой восхвалит правду Твою.

¹⁷Господи! Отверзи губы мои, и уста мои возвестят хвалу Твою:

¹⁸Ибо если бы Ты пожелал, мы вознесли бы жертву; но к всеожжению не благоволишь.

¹⁹Жертва Богу – дух сокрушенный; сердца чистого и души смиренной Ты не презришь, Боже.

²⁰Облагодетельствуй, Господи, по благоволению Твоему Сион; да воздвигнутся стены Иерусалима:

²¹Тогда благоугодны будут Тебе жертвы правды, обетованные жертвы наши возложат на алтарь Твой, тельцов. *Стихов 20.*

rä, üzgäy da çıçargay anı otaxıñdan da kökün anıñ yerindän tirilärniñ.

⁸Körgäylär toyrular da çorçaylar andan, külsärlär da aytsarlar:

⁹Bu adamdır, çaysi ki etmädi Teñrini kendinä boluşuçi, yoçsa umsandı bu köp çodçalıçına kendiniñ da çuvatlandı heçlikinä kendiniñ.

(66r) ¹⁰Evet men — neçik zäytün teräki yemişli övündä Teñriniñ; umsandım yarlıçamaçına Teñriniñ meçi da meçi meçilik.

¹¹Biliniyim saşa, Biy, meçilik, ki ettiñ, da töziyim atıña seniñ, zera tatlisen alnına ariläriniñ seniñ. *Dun 8, p'ark' 52.*

[Псалом 52/53] 52

¹Yeñmäx üçün Mağayet'aniñ. Esliliki Tawit'kä.

²Aytti fähamsiz yüräkindä kendiniñ, ki yoxtur Teñri.

Buzuldular da murdarlandılar töräsizliklərində kendiläriniñ, da ne kimesä bar, ki etkäy tatlilixni.

³Teñri köktän baxti barça oylanlarına adamlariniñ körmä, ki bar midir kimesä axtilli, ki izdägäy Teñrini.

⁴Barçası saptılar bir oğurdan da keräksiz boldular,

(66v) Yoxtur kimesä, ki etkäy yaxşini, da yoxtur kimsä çax bir dä.

⁵Neçik ne tanimagaylar barçası, ki xiliniyirlar töräsizlikni,

Xaysi ki yerlär edi zoğovurtumnu benim, neçik aşamañin ötmäkniiñ, da Teñrigä heç sarnamadılar?

⁶Anda çorçkaylar çorçunu, çayda ki bolmasa çorçmaç, zera Teñri saçar söväklärin adamlarga biyänçiläriniñ.

Uyalgaylar da uyatli bolgaylar, zera Teñri etti heç alarni.

⁷Kim bergäy Siondan çutçarıлмаñin Israjeliniñ! — çaytarganına Eyämizniñ yasırlıxın zoğovurtunuñ kendiniñ sövünsär Jagovp da färäh bolsar Israjel. *Dun 9.*

[Псалом 53/54] 53

¹Yeñmäx alıñ bilä. Eslilik Tawit'niñ. ²Zamanına, ki keldilər Zip'açik'lär da ayttılar Sawuyga, ki ošta Tawit' yaşınıp olturuptur bizdä, san 53.

(67r) ³Teñri, atıña seniñ tırgiz meni da çuvatıñ seniñ könülük etkin maña.

⁴Teñri, işit alıñışima benim, çulaç çoygün sözüñä ayzımniiñ benim.

⁵Yatlar turdular üstümä benim, da küclülär izdädilər dżanımniiñ benim, da ne heseplämädilər seni, Teñri, alnılarına [=alınlarına] kendiläriniñ.

⁶Ošta, Teñri boluşuçim benim; da Biy yöpsünövlüm ~~menim~~ dżanımniiñ benim.

⁷Xaytarmaç bilä yamannı duşmanlarıma benim könülüküñ bilä seniñ tas etkin alarni.

⁸Men erkim bilä benim bernämni suniyim saña, çosdovanel boliyim atıña seniñ, Biy, zera yaxşidir.

⁹Barça tarlıçlarımdan benim çutçardıñ meni, da duşmanlarımniiñ benim kördü közlärim benim. (67v) *Dun 7.*

[Псалом 54/55] 54

¹Yeñmäx da alıñ. Saçmos eslilikten Tawit'niñ.

²Xulaç çoy, Teñri, alıñışima benim da körüm-süz etmä çoltçamni benim.

³Bačkın maña da işit maña, zera çayyurdum men ayırlanganıma benim da müşçülländim.

⁴Avazından duşmannıñ da indžitmaçından yazıçlıniñ saptılar maña, egirlik bilä, öçäşlänmäç bilä öç saçladılar maña.

⁵Yüräkım benim müşçülländi mendä, da çorçusu ölümnüñ tüştü üstümä benim.

⁶Ah da titrämäç keldi üstümä benim, da yapti meni çaranıyuluç.

⁷Aytir edim: «Bergäy edi kimesä maña çanatlar, neçik küğürçinniñ, ki uçkay edim, kötürülgäy edim, ⁸yıraçlanıp, toxtagay edim yabanlıçta.

(68r) ⁹Gümänim bar edi benim [Teñridä, ki çutçargay edi meni] çisçaeslilikten da zähirlänmäçindän täşvişli, tarlıçından yüräkımniiñ».

¹⁰Salgın, Biy, da ayırgın tillärin alarniiñ, zera kördüm töräsizlikni da çarşılıçni şahardä.

¹¹Kündüz da keçä dolaşkan boldular duvarlarında aniñ, ¹²töräsizlik, yamanlıç da yazıç bar alarda, da aralarına alarniiñ, da ne eksilmädi mahalälärindän alarniiñ ası da çayınlıç.

¹³Zera egär duşman tabalasa edi, tözär edim, hälbät, yaçom körälmägän ulu sözläsä edi üstümä benim, yaşınir edim, hälbät, andan.

¹⁴Evet sen, adam teñläşim benim, yol körgüzüçim benim da tanışim benim.

(68v) ¹⁵Hälbät, anda tatlilattıñ maña da saña yemäk, zera barir ediç bir söz bilä övünä Teñriniñ.

¹⁶Kelgäy ölüm üstünä alarniiñ da tirilä egäç tüşkäylär tamuçka, zera yamanlıçtır turadçayları alarniiñ da ortalarına alarniiñ.

¹⁷Men Teñrigä sarnadım, da Biy işitti maña. ¹⁸Keçägä, tañ manına, yarımkindä

Sözlädım da ayttım, da işitkäy avazıma benim, ¹⁹çutçargay eminlik bilä dżanımniiñ benim yovuçlarımdan benim, zera keräkım bilä yetiştirilär üstümä benim.

²⁰İşitkäy Teñri da aşax etkäy alarni, çaysi ki ilgäridir, ne ki meñilik.

Zera yoç edi alarga teşkirilmäç, da ne çorçmaslar Teñridän.

²¹Saldı çolun kendiniñ tölov etmä alarga, da alar murdarladılar orenk'in aniñ.

(69r) ²²Ayırıldılar yüräklängän yüzündän aniñ, da yetti yüräklärinä alarniiñ.

İmşax edi sözləri alarniiñ, ne ki çeç', da kendiləri — neçik kesmäk.

²³Salgın Biygä çayyurđnu seniñ, da ol yedirir seni da bermäs meñilik seskänmäçliç toyruga.

²⁴Sen, Teñri, endirgäysen alarni çuyuruna buzluçlınuñ, eränlär çan töküçilär da hillälilär barabarlatmagaylar künlärin kendiläriniñ, yoçsa men saña, Biy, umsandım.

Dun 22 p'ark' 38 dundir.

Аլիш Мовсешниј
[Второзаконие 32: 22-43:
Песнь Моисея, часть 2]

²²Zera ot çarundu öçäšlänmäximdän benim, örtäsär da ensär çax tamuçnuç tibiñä,

Yegäy yerni da barça bitişin yerniñ alarniñ, yandılar ot bilä, örtängäylär himläri tay(69v)lariñiñ alarniñ.

²³Yiğiyim yamanlıxlarni barça üsnä alarniñ da oçlarim bilä benim tügäliiyim alarni.

²⁴Opanganlar da zabunlanganlar açlıçtan, kazandan sindiryalagan, leş tüškän barça uçar çuşlarga köktägi.

Yılan dżinslarin oçalmaçsiz yeberiyim üstnä alarniñ, kazanlarin pustaliçniñ, ki berli da arli suvragaylar alarni yer üstnä.

²⁵Çiçartin oylanlarin çirvin etkäy alarni çiliç, da içkärtin övlärindän alarniñ anda çalabalıçları çorçunuç

Otuzyaşarlarni gojslar bilä birgä da oylanlar toçtalğan çartlar bilä birgä.

²⁶Ayttim, ki: «Tayitkaymen alarni da tiyiyim işadagliçin alarniñ dżinslardan».

(70r) ²⁷Egär ki yoç öçäşmäçi üçün yüräklängäniñniñ [=yüräklängäniñ] duşmanniñ, ki bolmagaylar ömürlü, da biyiklänmägäylär öktämläniñ duşmanlar, da aytkaylar,

Ki: «Xolumuz bizim biyiktir, da biläkimiz bizim çuvatlı, da dügül Biy Teñri etti bunu barça».

²⁸Zera bir dżins bir sayişlarin tas etüçidirlär alar, da yoçtur alarda açıl, ²⁹da sayişlamadılar eskä alma bu barça, da hali yöpsüngäylär uyatni boyclarına kendiläriniñ.

³⁰Tamaşa bir ulu budur, neçik bir miñni çuvalagay ya eki tümänläri tepratkäylär,

Egär Eyämiz Teñri çixara bermäsä edilär [=edi] alarni da bersä edi alarni çollarına duşmanlariniñ.

³¹Zera dügüldürlär guçk'ları alarniñ, neçik Teñrimiz bizim, yoçsa (70v) duşmanlarimiz bizim yaman sayişlilar.

³²Bayıñdan Sotomnuç edi borla teräki alarniñ, da bitişläri alarniñ Komordan.

Borlası alarniñ borlası açilikniñ, da salçimi alarniñ leyiliçindän ötnüç.

³³Yüräklänmäçi adžadalarıniñ çayiri alarniñ, yüräklänmäçi oçyılanlariniñ çaräsiz başça sayaymaçtan.

³⁴Dügül mi bu barça yiğiliptir mendä, möhürängän saçlaniyirlar çaznamda benim?

³⁵Kününä öç tölämäçniñ töliyim alarga, zamanında, çaçan urunsa taşka ayaçları alarniñ.

Yovuçtur künü tas bolmaçları alarniñ, yetiştirtir hadirlik bilä Biy üstnä alarniñ.

³⁶Yaryular Biy çovovurtun kendiniñ da çullarında kendiniñ övünür,

(71r) Zera kördü alarni salğan, boşangan da çixara berilgän yäsirlikkä.

³⁷Da aysar Biy: çaydadir guçk'larıñiz sizniñ, çaysilarına ki umsanip ediniz siz alarga, ³⁸çaysilariniñ ki yaylarin çasaplarindan yer ediniz da içär ediniz çayirin çurbanlariniñ?

Hali tursunlar, boluşsunlar da bolsunlar sizgä arça.

Sarnamaçi Movşes markareñiñ

³⁹Taniñiz da körünüz, ki menmen, da yoçtur özgä Teñri, başça mendän.

Men öldürürmen da tirgizirmen, tövürmen da men oçaltirmen, da ne kimesä bolur, ki çixargay sizni çolumdan benim.

⁴⁰Kötürdüm kökkä çolumnu benim, ant içiyim sayim bilä benim da ayttim, ki tirimen men meçilik.

(71v) ⁴¹Itilyim, neçik yaşnamaçni, çiliçimni benim da izdämä öçnü çeşiyim sayimni benim.

Töliyim tölovün duşmanlarima benim da körälmäslärimä benim töliyim tölovün alarniñ.

⁴²Içiriyim oçumnu benim çanından alarniñ, da çiliçim benim yegäy et çanından yaralarniñ yasir bolgan, başlarıñiñ buyruçılarniñ duşmanlariniñ alarniñ.

⁴³Färäh bolsun köklär anıñ bilä, da yerni öpkäylär açar barça oylanları Teñriñiñ.

Färäh boluñuz, dinsizlär, çovovurt bilä anıñ, küçäytkäylär anı barça fristäläri Teñriñiñ.

Izdälmaç bilä izdäldi öçnü çanından oylanlariniñ alarniñ, tölovün duşmanlariniñ alarniñ töländi alarga.

(72r) Tölövün körälmäsizläriñiñ alarniñ töländi alarga, aritkay Biy yerni çovovurtunuñ kendiniñ.

Kupçajs 34 dun ç. Bu ganon saymos 352 dundir.

[Молитва]

Sensen Biyimiz bizim, sensen K'risdos, çutçaruçimiz bizim, seni alçişlarlar dżanimiz bizim, adam sövüci Biy, pareços".

[Псалом 55/56] 55

¹Yeñmäç çovovurt üçün, ki aruvluçtan yiraçlanip edilär. Zamanına, ki tutup edilär anı yat millät Keçta. Tawit'niñ nişan yazovu, 55.

²Yarliça maça, Teñri! zera basti meni adam; (72v) kün uzun uruşlar indžittilar meni.

³Bastilar meni duşmanlarim benim kün uzun, köp boldular, ki çarişirlar edi birgämä biyikliktan.

⁴Kündüz men *xorçmandir*, zera Biygä umsan-
dim, ⁵Teñri bilä ögüniyim sözümnü benim, Teñrigä
umsandim da *xorçmandir*, ki ne etkäy maña adam?

⁶Kün *uzun* sözümnü risvayladılar, benim
üçün edi sayışları alarniñ yamanlıǵka.

⁷Xarib bolgaylar da yaşına-yaşına kezgäylär
alar, ayaxlarıma benim közatkäylär, neçik dä
xast etärlär edi boyumnu benim.

⁸Neçik heç nemädän kerä etsärsen alarni, öçäş-
mäx bilä žoyovurtu tabi etsärsen [=etsärsen]?

(73r) ⁹Teñri, tirlikimni benim aytiyim saña,
žoyiyim yaşlarımnı benim alniña seniñ, neçik ata-
dij sen maña.

¹⁰Xaytkaylar duşmanlarım benim artlarına
kendiläriniñ kününä, *xaçan sarnasaç saña*.

Osta tanıdım, ki Teñrim benim sensen, ¹¹Teñ-
rini alıñliyiym sözüm bilä benim da Biyni ögiyim
sözümdä benim, ¹²Teñrigä umsanđim da *xorç-
mandir*, ki ne etkäy maña adam?

¹³Mendändir niyatim benim, *xaçsı ki bersär-
men saña, Teñri, alıñ bilä*.

¹⁴Xutxardıñ *džanımnı* benim ölümdän, közlä-
rimni benim yaşlardan, ayaxlarımnı benim az-
maçlıxtan, biyänçli boliyim alniña Eyämizniñ top-
rağında tirilärniñ. *Dun 11*.

[Псалом 56/57] 56

¹Yeñmäxni buzmağın. Tawit'niñ nişanlı yazov.
Zamanında, ki *xaçip* edi ol yüzündän Sawuynıñ
peçeraga anda, 56.

²Yarliya maña, Teñri, yarliya maña, zera saña
umsan(73v)di *džanımnı* benim.

Kölgäsinä *xanatlarıñniñ* seniñ umسانیyix *çaç*
aşkinča töräsizlik.

³Çaxırdım Teñrigä biyiktägi, Teñrigä, *yaçşı*
etüçimä benim.

⁴Yeberdi köktän da tırgızdi meni, *çoydu mas-
xaralıǵka*, ki basarlar edi meni.

Yeberdi Teñri yarliyamaxın da könülükün
kendiniñ da *xutxardı* ⁵*džanımnı* benim arasından
kazanlarıñ, ki çirım etiyir edim men müşxüllänip.

Oylanlarıñniñ adamlarıñniñ tişlari kendiläriniñ ya-
ray da oxlardırlar, da tillari alarniñ — neçik iti xiliç.

⁶Biyıklänipsen sen köktä, Teñri, barça yerdä-
dir haybatij seniñ.

⁷Sirtmaç hadirlädilär ayaxlarıma benim da
aşax etti(74r)lär boyumnu benim, *çazdılar alniña*
benim terän çuyur da tüştülär kendiläri anda.

⁸Hadirdir yüräkım benim, Teñri, hadirdir yü-
räkım alıñslama da saymos aytma saña haybatim
bilä benim.

⁹Oyanijiz, haybatim benim, oyanijiz saymos
bilä da alıñ bilä, da men oyanirmen ertäräk.

¹⁰Xosdovanel boliyim saña žoyovurt arasına,
Biy, da saymos aytiyim saña *džinslar* arasına.

¹¹Ulu boldu *çaç kökkä* diyin yarliyamaxij se-
niñ, bulutka diñrädir könülükün seniñ.

¹²Biyıklänipsen sen kökkä, Teñri, barça yer-
dädir haybatij seniñ. *Dun 13*.

[Псалом 57/58] 57

¹Añmaç üçün, buzmağın yazovun nişannij, 57.

²Eğär ki toyru da toyru luğnu sözläsäniz edi,
na toyru yaryu etär ediñiz oylanlarıña adamlarıñ.

(74v) ³Zera da hali dä yüräkiñizgä siziñ törä-
sizlikni etiyirsiz yerdä, egirlikni çollarıñiz sizniñ
çozçiyir.

⁴Yat boldular yazıxlılar anadan, aldandılar
ğarnında da sözlädilär yalyan.

⁵Yüräklänmäxi alarniñ oğşaşına körä yilan-
niñ, neçik *çarayılan*, ki yumuptur çulaxlarıñ ken-
diniñ,

⁶Ki işitmägäy ol avazın *džadunuñ džardar* da
almagay ot ot berüçi axıllıdan.

⁷Teñri ufatkay tişlärin alarniñ ayızlarıña ken-
diläriniñ, da tişlärin aslanlarıñniñ sündirgay Biy.

⁸Alçağ bolgaylar alar, neçik suv, ki tökülür;
çorulğanda yayı anij çovuşlangay, neçik balayuz,
ki erir, ⁹da tügängäylär.

(75r) Tüştü ot, da körmädilär günäşni, ¹⁰çaç
eslärinä alip edilär tegänäklärin kendiläriniñ, ne-
çik tznig, öçäşmäx bilä tiriläp, örtägäy alarni.

¹¹Färäh bolgay toyru Biydä, *xaçan körsä* tölö-
vün, da çolun kendiniñ yuvgay çanıñdan yazıxlınıñ.

¹²Da aytkey adam, ki könüsündän bardir yemi-
şi toyrunıñ da bardir Teñri, ki yaryular alarni yerdä.

[Псалом 58/59] 58

¹Yeñmäx üçün. Buzmağın nişan yazovun Ta-
wit'niñ. Zamanına, ki yeberdi Sawuy da çöp-çövrä
aldı övin anij, ki öldürgäy anı, 58.

²Xutxar meni duşmanlarımdan benim, Teñri,
alardan, ki turupturlar üstümä benim, abra meni.

³Xutxar meni alardan, kimlär ki çiliniyirlar
töräsizlikni, eränlärdän çan töküçilärdän abra
meni.

(75v) ⁴Ulama boyumnu benim klädilär da ye-
tiştilär üstümä benim çuvatlılar.

Ne yazıçım benim, da ne aşinganlarımız,
⁵başxa yazıçtan yügürdüм da toyru boldum.

Oyan alniña benim da kör ⁶sen, Biyi çuvatlı-
larıñ, Teñrisi Israjelniñ,

Baxkin da därman etkin barça dinsizlärgä,
yarliyamagin barçasına, çaysıları ki çiliniyirlar tö-
räsizlikni.

⁷Xaytsarlar keçxurun, açixsarlar, neçik itlär,
da kezsärlär şähär çövräsina.

⁸Alar yaňşagaylar aýizlari bilä kendiläriniň, da çiliç bardir erinlärinä alarniň:

Evet, hali kim işitti bunu? ⁹Zera sen, Biy, kül-särsen alardan da heç etärsen barça dinsizlärni.

(76r) ¹⁰Xuvatimni benim saňa saçliýim, zera Teňri boluşuçim benimdir.

¹¹Teňrim benim, yarliýamaçı anij ertälängäy maňa, da Teňrim benim körgüzgäy maňa duşmanimni benim.

¹²Öldürmägini alarni, ki unutmagaýlar žoçovurtuňnu seniň.

Tayıtkin alarni çuvatij bilä seniň da salgın alarni, zera sensen abravuçim benim, Biy.

¹³Yazıçlari aýizläriniň alarniň da sözlari erinläriniň alarniň, tutuşurlar alar öktämliklari bilä kendiläriniň.

Xarıšta da yalyanlıçta çigara berilsärlär, ¹⁴soňyuda öçäşmäç bilä tügängäylär da tapulmısarlar.

Bildilər, ki Teňri eyälik etär Jagopka da barça çiriçlarına yerniň.

(76v) ¹⁵Xaytsarlar keççurun, açıçsarlar, neçik itlär, da kezsärlär šahir dövrasına.

¹⁶Alar yayilgaylar yemä, yoçsa, egär toyumasalar, mirmıldanırlar.

¹⁷Men alyişliýim çuvatın Eyämizniň, sövünim ertäräk yarliýamaçıñda seniň.

Boldu benim abrovuçim da övü işançimniň, kününä tarliçimniň benim boluşuçim benim.

¹⁸Saňa saymos aytıyım, Teňri işançim benim, Teňri yarliçovuçim benim. *Dun 21.*

[Псалом 59/60] 59

¹Saymos Tawit'niň. Yeňmäxtän [da nišan] yazovu kečkän zamaniň, öçäşmäxtän ²ol zamanda küydürdi aýın suvlar arasına Asori ulusun da çaytkanda çirdi Jovap bir dolinada 12 000 adam, 59.

³Teňri, keri ettiň da buzduň bizni; öçäşlänij — da şayavatlanırsen bizgä.

⁴Teprättij yerni da müşçüllät(77r)ırsen bunu; sayayt tövülgänin bunuň, zera seskändi.

⁵Körgüzdüň žoçovurtuňa seniň berklikni da berdiň içmä bizgä çayirni aýilsizliçniň.

⁶Berdiň çorçkanlarıña seniň nišan*, ki saylan-gaylar yüzündän yayniň. **Hankisd, ki aňlanir tinçliç.*

⁷Neçik çutçarıldılar sövüklüläriniň seniň, tırgiz oňu bilä seniň da işit bizgä.

⁸Teňri sözlädi arilikindän kendiniň: «Sövünim, biyik bolıyım, ayırıyım Sük'em ulusun da tüzlärin otaxlarga ölcıyım.

⁹Menimdir Kayaat ulusu, da benimdir Manase, Eprem çuvatlatuçi başimni benim.

Juta çanım benim, ¹⁰Movap tegänäsi umsamniň benim.

Jetomadan tü(77v)zätıyım barganımnı benim, da maňa özgä džinslar hnazant boldular».

¹¹Kim eltkäy meni šähärgä bek, yaçom kim yol körgüzüçi bolgay maňa çaç Jetovmadan?

¹²Ki dügül mi sen, Teňri, ki keri ettiň bizni da çıçmadıň, Teňri, çuvatlılarımız bilä bizim?

¹³Ber bizgä boluşluç tarliçta, zera heçtir çutçarmaçı adamniň.

¹⁴Teňri bilä etiyiç çuvatni, da ol heç etkäy alarni, çaysi ki çıstırıyirlar bizni. *Dun 13.*

[Псалом 60/61] 60

¹Yeňmäç üçün. Saymos Tawit'niň.

²İşit, Teňri, alyişima benim, da baç, Biy, alyişima benim.

³Xiriçından yerniň sarnadım saňa çaç emgän-ginçä yüräkima benim.

Xayada biyik ettiň meni, yol körgüzdüň maňa, ⁴da benim bolduň um(78r)sam, da burdžum çuvatlı bolduň maňa yüzündän duşmanniň.

⁵Turiçim men otaxıñda seniň meñilik da yapuniçim kölgäsinä çanatlarıñniň seniň.

⁶Sen, Teňri, işittiň alyişima benim, berdiň meñärmäçliç, çaysilari çorçarlar atıñdan seniň.

⁷Künlär kündän arttırdıñ çanniň yılların anij künläriniň džinslardan çaç džinska diñrä.

⁸Bardir da çalir meñilik alnına Teňriniň yarliçamaç da könülük, kimlär ki çolarlar andan.

⁹Bu türlü saymos aytıyım saňa meñi meñilik da beriyim saňa alyişimni kün kün artından.

Dunk 8, p'ark' 48 dundir.

[Псалом 61/62] 61

¹Yeňmäç üstünä Titomnuň, saymos Tawit'niň.

²Tek yalyç Teň(78v)rigä hnazant bolgın, džanim benim, zera andandır maňa çutçarıлмаç.

³Oldur Teňrim benim da çutçaruçim benim, işançim benim, ki seskänmägäy men artıç.

⁴Negä diñrä tursarbiz üstnä adamniň? Öldürmägä barçanıçni, neçik duvarni çaxutlangan da çetänni salıngan.

⁵Evet yalyç hörmätimni benim sayışladılar keri etmä mendän, yügürdülär dä susamaçlarında kendiläriniň.

Ayızlari bilä kendiläriniň alyişliçyir edilär da yüräklari bilä çarıçyir edilär.

⁶Evet, hälbät, Teňrigä hnazant bolgay džanim benim, zera andandır maňa tözümlük.

⁷Oldur Teňrim benim da çutçaruçim benim, işançim benim, ki seskänmägäylär [=seskänmägäy men].

(79r) ⁸Teňridandır çuvatim benim da haybatim benim, Teňri boluşluçum benim, umsam benim Teñridä.

⁹Umsaniyix aňar, barça yïyinlarï žoyovurtlarinï, tøkünüz alnina anïñ yüräkinizni sizin, zera Teňri boluşuçimzdir bizim meňilik zämanälärdän. *Hankisd, ki aňlanir tinçliħ.

¹⁰Hälbät, heçtirlär oylanlarï adamlarınï, yalyandirlar oylanlarï adamlarınï, tartovlarından kendiläriniñ yazıxlanırlar, da kendiläri heçliktädirlär birgä.

¹¹Umsanmaňiz egirlikkä, ħapmaħka suxlanmaňiz; da ululuħ, ki ne bilä kelgäy, haväs etmäsin yüräkiniz sizin.

¹²Bir kez sözlädi Teňri, da ekinçi bunu işittiħ.

(79v) Teňriniñdir ħuvatı, ¹³da seniñ, Biy, yarlıyamaħıñ, da sen töläsärsen här birinä işlärinä körä alarnıñ. *Dun 13.*

[Псалом 62/63] 62

¹Saymos Tawit'niñ. Yeňmäħ üçün. Xaçan edi ol anabadda anda Džuhutluħta, san 62.

²Teňri, Teňrim benim, men alnıña ertäräk turrarmen, susadı saňa džanıñ benim, ne ħadar dayın artıħ tenim benim,

Neçik yer yabanlıħta da suvsuzluħta, ħayda ki yoħtur kendindä yol.

³Bu türlü arilärdä körüniyix saňa — körmä maña ħuvatıñni seniñ da haybatıñni seniñ.

⁴Anıñ üçün ki yaħşidır maña yarlıyamaħıñ seniñ, ne ki tirlilikim benim, da erinlärim benim öggäylär seni.

⁵Bu türlü alıñlıyım seni tirlilikimdä benim da atıña seniñ köturiyim ħollarımni benim.

(80r) ⁶Neçik yazniñ semizlikindän tolungay boyum benim, erinlärimniñ sövünçlükü bilä alıñlagay seni ayzım benim,

⁷Zera egär aňsam edi seni töşäkimdä benim, tañ manına ertälänip sözlär edim saňa,

⁸Ki bolduñ benim boluşuçim, kölgäsinä ħanatlarıñniñ seniñ sövüniyim.

⁹Keldi artıñdan seniñ džanıñ benim, da meni yöpsündü oñuñ seniñ, ¹⁰da alar heç yergädän izdädilär džanıñni benim.

Kirgäylär tibiñä tibsizlikinä yerniñ, ¹¹çiħara berilgäylär ħoluna ħiliçniñ, da ülüşläri tülkülärniñ bolgaylar.

¹²Xan umsandı Biygä, ögüngäylär barçası, ħaysıları ki ant içärlär andan, ħapuškay ayzıları alarnıñ, ħaysıları sözlärlär egirlikni. *Dun 11.*

[Псалом 63/64] 63

¹Yeňmäħ üçün. Saymos Tawit'niñ.

(80v) ²İşit, Teňri, alıñşıma benim yalbarmaħimda benim saňa, ħorħusundan duşmannıñ ħutħar džanıñni benim.

³Yapkaysen meni yïyinlarından yamanlarınï, köplüħündän, ħaysı ki ħiliniyirlar töräsizlikni.

⁴Kimlər ki itilädilär, neçik ħiliç, tillärin kendiläriniñ, ħordular yayların kendiläriniñ nemägä le-yiliħka.

⁵Salma yapuħluħka alarga, kimlər ki toyrudurlar yüräkläri bilä, ansizim salgaylar alarga da ħorħmagaylar.

⁶Īsıları ki küçäytilär boyların kendiläriniñ sözlärgä yamanlıħnıñ, saıışladılar yaşırma maña sırtmaħ da ayttılar: «Körmästir bunu Biy».

⁷Tergädilär töräsizlikni, hadirlädilär tergämä ter(81r)gämäħni,

Kelgäy adam teränlikinä yüräkinıñ kendiniñ, ⁸da biyik bolgay Teňri:

Oxları oylanlarınï boldular yaraları alarnıñ, ⁹ħaçaklandılar alarda tilläri kendiläriniñ, da müşħüllängäylär barçası, ħaysıları ki bayarlar alarga.

¹⁰Xorħtilär barça adamlar da ayttılar işlärin Teňriniñ, yaratkanın anıñ eskä aldılar.

¹¹Färäh bolgay toyrı Biygä da umsangay aňar, anıñ bilä ögüngäylär barçası, ħaysıları ki toyrudurlar yüräkläri bilä. *Dun 10, p'arħ' 34 dundir.*

[Псалом 64/65] 64

¹Yeňmäħ. Saymos Tawit'niñdir. Sarnamaħ avaz bilä Eremia, da Ezegiël, da žoyovurtnuñ, ħaçan çiħma klädilär yat ulustan, san 64.

²Saňa yaraşır alıñş, Teňri, Sionda, da saňa (81v) bergäylär alıñş Erusayemdä.

³İşit alıñşıma benim, zera barça saňa tenlär kelgäy.

⁴Sözläri töräsizlärinıñ ħuvatlandılar üstümüzgä bizim, ħirsizliħimizni bizim sen arıtkaysen.

⁵San, ħaysıların ki tañladıñ da yöpsündüñ, da turgaylar köşkünä seniñ.

Tolıyıħ biz igilikiñdän övüñnüñ seniñ, aridir dadźarıñ seniñ tamaşası toyruluħ bilä.

⁶İşit bizgä, Teňri, ħutħaruçimiz bizim, umsaşı barça ħiriylarınıñ dünyanıñ da ħaysı ki teñiz yıraħ,

⁷Kim hadirlär taylarıñ ħuvatı bilä kendiniñ da kiyiptir ħuvat bilä,

⁸Kim müşħüllätir ululuħun teñizniñ da avazın tolyunlarınıñ anıñ aşaxlatır.

(82r) ⁹Müşħüllängäylär dinsizlär da ħorħkaylar turuçılar yerdä nişanlarıñdan seniñ.

Çiħkanına ertäniñ keçħurun sövünsärlär, ¹⁰baħtıñ yergä, içirdiñ anı da köp ettiñ ululuħun anıñ.

Aħın suvu Teňriniñ tolu boldu suvları bilä, hadir ettiñ yemäkin anıñ, zera bu türlüdür hadirlik.

¹¹Tarlovun anıñ içirdiñ da köp ettiñ hasilin anıñ.

Yayışına anıñ färäh bolur bitişi anıñ, ¹²alıñşlangay tadźi yılñiñ tatlılıħıña seniñ.

¹³Tüzlärinjen seniñ tolgaylar semizlik bilä, semirgäylär [=semirtkäylär] körkün yabanliqnin.

Örlär sövünçlük kiygäylär, ¹⁴da kiygäylär xoçları xoynularnin,

Tüzlär köp etsär(82v)lär ašlixlarni, çaxirgaylar da alyışlagaylar. *Dun 16.*

[Псалом 65/66] 65

¹Yeñmäx üçün. Saymos Tawit'niñ.

Çaxiriniz Teñrigä, barça yerlär, ²saymos aytiñiz atına anin da beriniz haybatni alyışına anin.

³Aytiniz Teñrigä: «Neçik ki xorçuludur işläriñni [=işläriñ] seniñ! Köp xuvatiña seniñ yalyan çaldılar saña duşmanlarıñ seniñ.

[⁴Barça yer yerni öpkäy saña, saymos aytkaylar saña da saymos aytkaylar atına seniñ».]

⁵Keliniz da körünüz işin Teñriniñ, neçik ki xorçuludur sayışi bilä, ne ki barça oylanları adamlarınin.

⁶Kim çaytardı teñizni çuruga, da özän ötläš aštılar ayaxlar bilä.

Anda färäh boliiyx biz añar, ⁷ki eyälik ettilär xuvatları bilä kendiniñ meñilik.

Közläri anin dinsizlärgä baçiyir, çaysıları ki açiylattılar [=açiylattılar] anı, biyiklänmägäylär boyların(83r)da kendiläriniñ.

⁸Alyışlaniz, dinsizlär, Teñrimizni bizim, işitövlü etiñiz avazın alyışiniñ anin.

⁹Ol, çaysi ki berdi džanımnı menim tirlikkä da bermädi titrämäx ayaxlarımızga bizim.

¹⁰Sinadiñ bizni, Teñri, da tergädiñ, neçik tergäliir kümüş.

¹¹Endirdin bizni sırtmaçka, çoyduñ tarlıçka arçamizni bizim ¹²da keçirdin adamlarni üstnä bašimizniñ biznim.

Aštix biz otnu da suvnu, da çixardiñ bizni tinçliçka.

¹³Kiriyim övünä seniñ bernälär bilä, beriyim saña niyatimni menim, ¹⁴çaysi ki atadı saña erinlärim menim, çaysi ki ayzım menim sözlädi tarlıçta.

(83v) ¹⁵Bütöv çurbanni tüzälgän suniyim saña xoçlar bilä da temyan bilä da saña suniyim tovarlar bilä da eçkilär.

¹⁶Keliniz, işitiñiz maña, da aytiyim sizgä, barčaniz, kimlär ki xorçarsız Teñridän, çaysi nemäni etti boyuma menim.

¹⁷Añar ayzım bilä menim sarnadım da biyiklätiyim anı tilim bilä menim.

¹⁸Yazıçimni egär körsäm edi yüräkimdä menim, yoçsa mi işitir edi maña Biy?

¹⁹Bunuñ üçün işitti Teñri da baçti avazına çoltçamniñ menim.

²⁰Alyışlidir Teñri, çaysi ki kerı etmädi alyışim-

ni menim, da dügül yarlıyamaçın kendiniñ mendän. *Dun 19.*

[Псалом 66/67] 66

¹Yeñmäx üçün alyış. Saymos Tawit'niñ, 66.

²Teñri, yarlıya bizgä da alyışla bizni, körgüz yüzünni seniñ bizgä (84r) da yarlıya bizgä —

³Tanima yerdä yoluñnu seniñ, džins arasına barça çutçarmaçiniñ seniñ.

⁴Tapungaylar saña çoyovurtlar, Teñri, tapungaylar saña çoyovurtlar barça.

⁵Färäh bolgaylar da sövüngäylär džinslar, zera sen yaryularsen çoyovurtnu toyruluçka, da džinslarga yerdägi sen yol körgüzürsen.

⁶Tapungaylar saña çoyovurt, Teñri, šükürlängäylär sendän çoyovurt barça.

⁷Yer berdi yemišin kendiniñ, da alyışladı bizni Teñri, Teñrimiz bizim.

⁸Teñrimiz bizim alyışlagay bizni, da andan xorçkaylar barça çiriyları yernin.

Dun 19 [=7] p'arçk' 42 dundir.

[Псалом 67/68] 67

¹Yeñmäx üçün. Saymos Tawit'niñ, san 67.

(84v) ²Turdu Teñri, da saçilgaylar barça duşmanları anin, çackaylar körälmägänläri anin yüzündän anin.

³Neçik eksilir tütün, eksilsärlär, neçik erir balayuz alnına otnuñ, ol türlü tas bolgaylar yazıçlılar yüzündän Teñriniñ.

⁴Toyrular färäh bolgaylar, da sövüngäylär alnına anin, da sövüngäylär färähliklärinä kendiläriniñ.

⁵Alyışlaniz Teñrini da saymos aytiñiz atına anin, yol etiñiz añar, ki olturup kün batışı sarı, da Biydir atı anin.

Sövünsärlär alnına anin da müşçüllänsärlär yüzündän anin,

⁶Xaysi ki atadır öksüzlärniñ da yaryuçisi tullarnin — Teñri yerinä arilikiniñ kendiniñ.

(85r) ⁷Teñri siyindirir bir yergä bilä övdä da çixarir baylılarni çuvatı bilä kendiniñ, bu türlü dä açiylilarni, ki siyiniptirlar kerezmanlarda.

⁸Teñri, çixmaçinjen seniñ alnına çoyovurtuñnuñ seniñ, açmaçinjen seniñ pustaliç bilä, ⁹yer dä teprändi,

Zera da kök yayış etsärlär yüzündän Teñriniñ Sinada alnına Teñriniñ Israjelniñ.

¹⁰Yaymur erkiñ bilä hadirlädiñ, Teñri, mejarüçilärinjen seniñ, kläsä çastalandi, hälbät, sen toxtatitij alarni, ¹¹da kazanlarıñ seniñ turgaylar anda,

Hadir ettiñ tatlılıçinjen bilä seniñ yarlıga, Teñri. ¹²Biy berir sözün, kimlär ki sövünçlükni aytiyir-lar çuvat bilä köp.

(85v) ¹³Xan çuvatlılarıniñ, sövmäli körkün övününjü seniñ üläşmä talanni, ¹⁴kläsä dä çirim etiysiz içinä paylarıniñ.

Xanatları kügürçiniñ kümüslü, da yayırları arası anıñ ränkinä altunnuñ.

¹⁵Yırganına Köktäğiniñ çanlarıni üsnä anıñ çarkibiklänsär Saymonda.

¹⁶Tayı Teñriniñ tay semiz, tay uyugan da tayi semiz, ¹⁷da ne sayışliysiz, taylar öktämlängän?

Tay, çaysına ki biyändi Teñri turma anda, zera da Biy tursar anda meñlik.

¹⁸Arabalari Teñriniñ tümän türlü, miñlar bilä yürütkänlar, da Biy üstlärinä Sinadan, arilikindän kendiniñ.

(86r) ¹⁹Çixti biyiklikkä da yäsir etti yäsirlikni, talan ülästi, başxişni da berdi oylanlarına adamlarıniñ, zera da egri inaganlarga dayın turmay bolgay kendindä.

²⁰Biy Teñri alyışli, alyışli Biy kün uzun. Yol körgüzüçi bolgay bizgä Teñri, çutçaruçimiz bizim.

²¹Teñrimiz bizim Teñri tirlik etüçi, da Eyämizdändir çixmaçi ölümniñ.

²²Evet, hälbät, Teñri uvatkay başın duşmanimizniñ bizim, da saçın çisça anıñ bilä, çaysi ki barırlar töräsizliklärinä kendiläriniñ.

²³Aytti Biy: «Teränliçindän tibsizlikniñ çaytarirmen da arasından tişlärininiñ anı çixarı tartiyim,

²⁴Neçik çilangay ayaxlarıniñ seniñ çanga da tiläri itläriñniñ seniñ çanından duşmanlarıniñniñ seniñ».

²⁵Köründülär ketkänlarıniñ seniñ, Teñri, barganı Teñriniñ, çanimizniñ (86v) bizim ari.

²⁶Ertäländilər buyruçıları çixarma alyışni içinä gojslarıniñ da ögövüçilärniñ.

²⁷Yıyimiz, alyışlañiz Teñrini da Biyni çovraylarından Israjelniñ.

²⁸Anda Peniamin oylanlıçından tamaşalı, buyruçıları Jutaniñ, yol körgüzüçiläri anıñ, buyruçıları Zapuovnnuñ da buyruçıları Nept'ayemniñ.

²⁹Buyur, Teñri, çuvatıñ bilä seniñ, çuvatlat bunu, ki toxtattıñ bizgä.

³⁰Sarayından seniñ Erusayemdän saña sungaylar çanlar çurbanlarıniñ.

³¹Öçäs kazanına çamişliçniñ, yıyınlarıniñ ögüzlärniñ da böläklärinä inäklärniñ.

(87r) Heç bolgaylar alar, çaysi tañlanıptırlar kümüş bilä, taytkin dinsizläri da çaysıları klärler uruş bilä.

³²Kelgäylär friştälär Misirdan; Hintistanlılar ilgärtin çol berüçi bolsarlar Teñrigä.

³³Xanlıçları yerniñ, alyışlañiz Teñrini da saymos aytiñiz Eyämizgä.

³⁴Yol etiñiz añar, çaysi ki olturuptur köknün kökünä kün toyuşuna.

Ošta bergäy avazın kendiniñ, avaz çuvatniñ, ³⁵da beriñiz haybatni Eyämizgä.

Üstünä Israjelniñ ulu könänmäçi anıñ, çuvatı anıñ çax bulutka diñrä köknün.

³⁶Tamaşalıdır Teñri üstnä ariläriniñ kendiniñ, Teñri Israjelniñ.

Oı bergäy çuvatni, toxtalmaçın çoyovurtuna kendiniñ. Alyışlıdır Teñri.

(87v) *Dun 38, p'ark' 38 dundir.*

[Псалом 68/69] 68

¹Yeñmäç üçün. Keçkän zämanälärniñ. Saymos Tawit'niñ.

²Tirgiz meni, Teñri, zera yetiştılar suvlar dżanıma benim, ³battım men teränlikinä, tibsizlikinä, çayda ki yoxtur maña tinçliç.

Keldim men teränlikinä teñizniñ, da dolaşuçılar boydular meni.

⁴Emgändim men çaxırmaçtan, da yiyildi boçurdaçım benim.

Eksildilər közlärim benim umsanmaçımda Biyim benim Teñrimä benim.

⁵Köp boldular, ne ki saçi başimniñ benim, çaysıları ki körälmäs edilär meni heç yergädän.

Çuvatlandılar mendä duşmanlarıniñ benim da körälmäsizlärim benim heç yergädän; nemä, çaysi ki çapmiyir edim, tözär edim alarga.

(88r) ⁶Teñri, sen tanıdıñ essizlikimni benim, da aşınganıniñ benim sendän yapulmadı.

⁷Uyalmagaylar benim üçün, ki tözärlär saña, Biy, Biyi çuvatlılarıniñ, harlanmagaylar benim üçün, kimlar izdärlär seni, Teñrisi Israjelniñ.

⁸Seniñ üçün tözär edim tabalamaçka, da yaptı uyat yüzümnü benim.

⁹Yat boldum men çardaşlarımdan benim da çonax oylanlarıniñ anamniñ.

¹⁰Paçillix övünä seniñ yedi meni, tabası tabalavuçılarıniñ seniñ tüştü üstümä benim.

¹¹Aşaçlattım oruç bilä dżanımnı benim, da boldular maña bu yeñillikkä, ¹²ettim kiynişiمني benim çıldan da boldum kültkü alarga.

¹³Menim üçün sayışliyir edilär, çaysıları ki olaturup edi(88v)lär eşiklärdä, meni panbas etärlär edi, çaysıları ki içär edilär çayırniñ.

¹⁴Men alyışta bolur edim saña, Biy. Zamanında yöpsünövlü,

Teñri, köpyarlıyamaçıñ bilä seniñ işit maña; könülük çutçarmaçıñ bilä seniñ

abragin meni gawdan, ¹⁵ki batmagaymen, abragaymen körälmäsizlärimdän benim da teränlikindän suvlarıniñ köp.

¹⁶Battirmasinlar meni aylanganı ya vırları suvlarnıñ, da boymasınlar meni tıbsızlıkı teränlik-niñ, çuyuyapmasın ayzın kendiniñ üstümä menim.

¹⁷İşit maña, Biy, zera tatlıdır yarlıyamaçın seniñ; köplüxünä körä şayavatıñniñ seniñ baçkin maña; ¹⁸çaytarmagın yüzünü seniñ çuluñdan (89r) seniñ, zera indžiniñmen men, tezindän işit maña.

¹⁹Baçkin džanıma menim, da çutçar meni, da duşmanlarım üçün menim abragın meni.

²⁰Zera sen bilirsən tabalaganımnı menim, uyatımnı menim da harlanganımnı menim.

Alniña seniñdir barça çistiruçilari ²¹džanımnıñ menim; tabalamaçka tözgin, yüräkım menim, zabunluçka.

Gümänim bar edi, ki kim çayyurgay menim bilä, da kimsä yoç edi, da övündürüçi maña kimesä tapulmadı.

²²Berdilər yemäkimdä maña öt, da susamaçımda menim içirdilər maña sirkä.

²³Bolsun stolları alarnıñ allarına alarnıñ sırtmaç, tölövğä da azmaçlıçka.

(89v) ²⁴Xaramyulangay közlari alarnıñ, ki körmägäylär, da arçaların alarnıñ här kez eggin.

²⁵Salgaysen üstnä alarnıñ öçäşmäçiniñni seniñ, yüräklänmäç öçäşmäçiniñ seniñ yetiškäy üstünä alarnıñ.

²⁶Bolgaylar turmaçları alarnıñ pusta, da otaçına alarnıñ kimesä bolmagay, ki turgay.

²⁷Zera çaysın ki sen urduñ, sürdülär da yaralar ayriçlarıma menim arttırdılar.

²⁸Xoygın yazıçını üstnä yazıçılarınıñ alarnıñ, ki kirmägäy toyruluçuna seniñ.

²⁹Buzulgaylar alar diftarindän seniñ tirlikniñ da toyrularıñ bilä seniñ yazılomagaylar.

³⁰Yarlı da ayriçlımen men, çutçarmaçın seniñ, Teñri, yöpsüngäy meni.

³¹Alyişliyim atın (90r) Teñrimniñ menim alyiş bilä da biyik etiyim anı ögmäç bilä.

³²Biyänçli bolgay Teñrigä, ne ki bizov yaş, çaysi ki keltirir müñüzlär da tirnaçı.

³³Körgäylär yarlılar da färâh bolgaylar; çolunuz Teñrini, da tirilsin džanlarıñiz sizniñ,

³⁴Ki işitti Biy yarlılarga da baylılarnı kendinä heç etmädi.

³⁵Alyişlagaylar anı kök da yer, teñiz da barça, çaysi ki çaynaşır alarda.

³⁶Teñri çutçarır Sionnu, da yasalgay şähärlari Džuvutluçnuñ, yasalgay, turgaylar da meñärgäylär anda.

³⁷Oylanlar çullarıñniñ seniñ toxtalgay anda, da çaysilari ki sövärlär atıñniñ seniñ, turgaylar anda. *Dun 38.*

[Псалом 69/70] 69

¹Yeñmäç üçün. Tawit'niñ. Anılmaç, ki çutçardı Eyämiz, 69.

(90v) ²Teñri, boluşma maña baçkin, da Biy, siñarlıç etmä maña džähtlan.

³Uyalgaylar da uyatlı bolgaylar, çaysi ki izdärlär boyumnu menim, çaytkaylar artçarı da uyalgaylar, çaysilari sayişlar edi maña yaman.

⁴Xaytkaylar bu sahat uyatlı, çaysi ki aytilar edi maña: «Vaç-vaç».

⁵Sövüngäylär da färâh bolgaylar saña barçamız, çaysilari ki izdärlär seni, Biy.

Aytkaylar här sahat: «Uludur Teñri», — da kimlär sövärlär çutçarmaçınıñni seniñ.

⁶Men yarlı da klänçimen; Teñri, boluş maña; boluşuçim da çutçaruçim menim sen. Da Biyim menim, keçikmägin. *Dun 6. p'ark' 43 dun.*

[Псалом 70/71] 70

Saymos Tawit'niñ da Ovnatap oylanlarıñniñ burungi yäsirliklärinä.

(91r) ¹Saña, Biy, umsandım, uyalmagaymen meñilik, toyruluçuna seniñ çutçar meni da abra meni.

²Aşaçlatkin maña çulaçınıñni seniñ da tırgiz meni.

³Bol menim, Teñri, işançim da yerim bek tırgizmä meni, zera toxtalganıñni da işançim menim sensen.

⁴Teñrim menim, çutçar meni çolundan yazıçınıñ, çolundan töräsizniñ da toyrusuznuñ.

⁵Sensen tözümlüküm menim, Biy; Biy umsam menim oylanlıçımdan menim.

⁶Saña toxtatım [=toxtadım] men çarnıñdan; yüräkindän anamniñ menim sensen işançim menim; da sendändir boluşluçum menim här sahat.

⁷Neçik ki cil boldum men köplärgä, da sen boluşuçim menim da çuvatlatuçim menim.

(91v) ⁸Tolungay ayzım menim ögmäç bilä, neçik alyişliyim haybatıñniñni seniñ, här kün ulu şöhrätiniñni seniñ.

⁹Salmagın meni, Biy, zamanında çartlıçımnıñni, eksilgänindä çuvatımnıñni menim çoymagın meni.

¹⁰Ayttılar duşmanlarım menim maña, da çaysilari çapsadılar džanımnı menim, sayişladılar birgä da ayttılar:

¹¹«Teñri çoydu anı, çuvıyıç da yetişiyix anar, zera kimsä bolgay, ki çutçargay anı?»

¹²Teñrim menim, yıraç etmägin mendän, da Teñri, boluşma maña baçkin.

¹³Uyalgaylar da eksilgäylär, çaysi ki yamanlamaçta edilär džanımnı üçün menim, kiygäylär uyatniñni da harlanmaçınıñni, yeñillikni, çaysi ki klärlär edilär maña yaman.

¹⁴Men här sahat um(92r)sandim da arttiriyim alyişini seniñ.

¹⁵Ayzim benim aytkay toyruluxuñnu seniñ, här kün ögüvlüküñnü seniñ,

Neçik dügül ki hilläliñni nemä bilir edim bitikçilikniñ, ¹⁶evet kiriyim xuvatına Eyämizniñ, da Biy, añdım toyruluxuña seniñ yalyız.

¹⁷Tejrim benim, övrättiñ meni igitlikimdän benim, da hali dä aytiyim toyruluxuñnu seniñ.

¹⁸Çax açağınça da çartaygınça, Tejrim benim, çoymagın meni,

Negä diñrä aytılğay biläkiñ seniñ džinska barça, ki kelsärlär,

Xuvatiniñni seniñ ¹⁹da toyruluxuñnu çax biyiklikkä, çaysi ki ettiñ ululuxlarni, Tejri, kim oşsar saña saña?

²⁰Ne çadar körgüz(92v)dün maña tarlıx köp da çiyinlar, çaytip sövündürdün meni, da terän tibsizlikindän yerniñ çixardıñ meni.

²¹Arttırdiñ xuvatiniñni seniñ, çaytip da övündürdün meni da teränlikindän yerniñ tekrar çixardıñ meni.

²²Da hali men tapuniyim saña hadirliki bilä saymoslarniñ, könü Tejri, saymos aytiyim saña alyış bilä, aruvu Israjelniñ.

²³Sövünsünlär erinlärim benim, çaçan saymos aytsam saña, da džanim benim, çaysi ki dä çuxardıñ.

²⁴Da dayın tilim benim kün uzun sözläsin toyruluxuñnu seniñ

Zamanında, neçik uyatlı bolğaylar da uyalğaylar, çaysilari ki sayışlarlar edi maña yaman. *Dun 26.*

[Псалом 71/72] 71

¹Saymos Soçomon üçün, 71.

Tejri könülük(93r)üñnü seniñ padşahga bergin da toyruluxuñnu seniñ oyluna çanniñ —

²Yarğulama žoyovurtuñnu seniñ toyrulux bilä da miskiniñni seniñ könülük bilä.

³Algaylar taylar eminlikni žoyovurtnuñ da örlär — toyruluxnu.

⁴Könülük etkäy yarlılarına žoyovurtnuñ, da tırgızgäy oylanlarin yarlılarniñ, da aşaxlatkay öktämlärni.

⁵Turgay da çalgay günäş bilä ilgäri, çax ne ki ay, džinstan çax džinska.

⁶Engäy, neçik yağmur üstünä tiftikniñ ya volnanin, neçik yayış, ki yayiyir yerdä.

⁷Çixkay künlärinä anin toyrulux, köp eminlik çax tügällänginçä ay.

⁸Eyalik etkäy ol tenizdän çax tenizgä, rikalar-dan çax çiriğina dünyaniñ.

(93v) ⁹Alnina anin äväl Hintistanlılar tüşkäylär, da duşmanlari anin topraç yegäylär.

¹⁰Xanlari Tarsizniñ da otraçlarniñ çurbanni sungaylar añar; çanlari Arapistanniñ da Sapa bernälärni keltirgäylär añar.

¹¹Yerni öpkäylär añar barça çanlari yerniñ, da barça džinslar çulux etkäylär añar.

¹²Zera çuxardı yarlini xuvatlıdan, yarlini da miskinni, çaysiniñ ki yoxtur kendiniñ boluşı.

¹³Ayagay ol yarliga da misingä da džanlarin yarlılarniñ tırgızgäy, ¹⁴asidan ya dävidän yamanlarniñ çuxargay džanlarin alarniñ.

Özdändir atı anin alnina alarniñ, ¹⁵tirilgäy, da berilgäy añar altinından Arapistanniñ.

(94r) Alyışka turgaylar añar här sahat da kün uzun alyışlagaylar anı.

¹⁶Bolğay toxtalmaçlıx barça yerdä da üsnä başlariniñ taylarniñ.

Biyiklängäy, ne ki Lipanan, yemişi anin, çičäklängäy şähärinä Eyämizniñ, neçik biçän yerdä.

¹⁷Bolğay atı Eyämizniñ alyışli meñilik, ki ilgäri, ne ki günäş, dir atı anin.

Anda alyışlagaylar barça džinslari yerniñ, da barça džinslar san bergäylär añar.

¹⁸Alyışli Biy Tejrisi Israjelniñ, ki etär sk'ançelikni yalyız, ¹⁹da alyışlidir atı ari haybatiniñ anin meñilik, tolgay haybatı bilä anin barça yer! Bolğay, bolğay. *Dun 20, p'ark' 46 dun.*

Xoltça Annanin, Samuel anasiniñ

[Царств 2: 1-10: Песнь Анны]

¹Toxtatti yuräkim benim Biydä, da biyikländi müñüzüm benim: Tejri çuxaruçim benim.

Çesildi ayzim benim üstnä duşmanlarimniñ benim, färäh boliyim çuxarmaxiña seniñ.

²Zera yoxtur ari, neçik Biy, da ne toyrı, neçik Tejrimiz bizim, da yoxtur ari, evet, Tejrimizdän bizim.

³Maçtanmañiz da sözlämäñiz öktämlikni, da çixmasin ayziñizdan siziñ söz öktäm ulu sözlü.

Tejri bilmäçlixlarniñ Biyi, Tejri hadirlär kendiniñ axili bilä bilmäçni yaratkanlarına kendiniñ.

⁴Xuvatlılarniñ bazıx yaylari boşandı, da küçsüzlär yaraylandılar çuvat bilä.

(95r) ⁵Toçlar da tolular ötmäk bilä eksildilər, da açlar toldurdular yerni.

Toymasız toçdu yedini, da köp toçgan eksildi toçurmaçtan.

⁶Biy öldürür, da Biy tırgızir, endirir tamuçka da çixarir.

⁷Biy miskinlätir, da Biy ululatir, aşax etär öktämlärni çax yergä diñrä, ⁸da biyik etär zabunlarnu çöplüxtän,

Olturyuzur anı buyruççılar buyruççılar bilä žořovurtnuř kendiniř da olturyučuna haybatniř meřärtir alarnı.

⁹Tügällär niyätin niyätlilärniř da alışladı yılların toyrularniş.

Zera dügöl ki kendiniş çuvati bilä şuvatlanır çuvatı, ¹⁰evet Biy kücsüz etär çarşı boluçıların kendiniş, Biy aridir.

(95v) Maştanmasın saışıslagan saışı bilä kendiniş, da maştanmasın çuvatlı çuvatında kendiniş, da maştanmasın ulu ululuşuna kendiniş.

Evet kim maştanır, Biydä maştansın saışışında bilmäř bilä Biyni tanıma.

Etmä könülükni da işlämä toyruluşnu üstnä yüzünä yerniş

Biy çıřtı köktä, da kökrädi, da kendi yaryular bařxa gälädžidän,

Berir çuvatni çanlarimizga bizim da biyik etär münüzün yaylaganişniş kendiniş.

[Царств 2: 1: Песнь Анны]

¹Tořtattı [Toçtadı] yüräkim benim Biydä, da biyikländi münüzüm benim Biydä inam bilä.

Pareşo”.

Bu ganon saymos 2 yüz seksän dundir, 4 ganon 28 p’arķ’(96r)dir da miř yüz igirmi alti dundir.

[Псалом 72/73] 72

¹Saymos Jasap’niş.

Neçik ki yaçşidir Israjelniř Teřrisi da çaysıları toyrudurlar yüräkläri bilä!

²Evet ki benim bir zärrä dä seskänip edilär ayaşlarım benim, azulaxğına da tayıp edilär barğanlarım benim.

³Pařıllandım men töräsizlärğä, eminlikinä yazışlılarınış, ⁴neçik körär edim, ki yoş edi eksiklik ölümlärinä alarnış.

Toçtalğan edilär çiyinleri alarnış, ⁵řazyançina adamlarınış düğüdürlär da adamlar bilä çiy-nalmasarlar.

⁶Bunuř üçün tuttu alarnı öktämlik, kiydilär kendiläri üstnä şirsizlişni da egirliklerin kendiläriniř.

(96v) ⁷Çıřkay, neçik yaşdan, töräsizliki alarnış, zera bardılar alar saışıslarına körä yüräkläriniřniř kendiläriniř.

⁸Saıřısladılar da sözlädilər yamanliç bilä, hörmätsizlikni biyiklikkä saışısladılar.

⁹Řoydular kökkä aışızların kendiläriniř, da tilärin kendiläriniř aylandırdılar yer üstnä.

¹⁰Bunuř üçün žořovurtum benim řaytkay bu yarı, da künlärim benim tolu tügäl tapulğay alarda.

¹¹Ayttılar, ki: «Ne türlü bildi Teşri, yaçom bardir, hälbät, bilmäři Biyiktägigä?»

¹²Ořta yazışlılardırlar da oşarıliptir alarga, bardırlar da bardir ululuşu dünyâniş.

(97r) ¹³Ayttım: «Heç yergädän, alysa, toyrulatiyim yüräkimni benim, yuvdum arilik bilä çolumnu benim, ¹⁴da boldum men tövülgän kün uzun, da azarlanmaşım benim taş manına».

¹⁵Keräk esä dä, aytar edim, ki: «Bu türlü aytiiyim», — ořta džinsları oylanlarıñniřniř seniř, řaysılarına ki niyät etiyim.

¹⁶Eskä řoydum, ki, hälbät dä, bu džaxtliktir alnıma benim, ¹⁷negä diřrä kirğay arilikinä Teřriniř, da eskä aliyim sořyusun alarnıř.

¹⁸Hälbät, hilläliki üçün alarnış yazovsuz et-särsen alarnı, yişsarsen alarnı öktämliklərində kendiläriniř.

¹⁹Evet ne türlü boldular pusta, ansizim şirildi-lar, eksildilər, tas boldular töräsizlikleri üçün kendiläriniř ²⁰da boldular neçik tüşlär oyanganlarga.

(97v) Biy, řähäriñä seniş sürätlerin alarnış rişvaylasarsen, ²¹zera ot palayladı yüräkinä kendiniş da bövräklärim benim özgä rängli boldular.

²²Men heçkä boldum da bilmädim, neçik hayvan, hesepländim alniņa seniş, ²³da men här sahat seniş bilä men.

Tuttuç say çolumdan benim, ²⁴saıřıřına seniş yol körgüzdüş maņa da haybat bilä yöpsündüş meni.

²⁵Nem bar benim öz köktä, yaçom sendän ne dayin şoliiyim yerdä?

²⁶Eksildi yüräkim benim da tenim benim, Teşri yüräkimniř benim, payım benim Teşri meşilik.

²⁷Ořta, kimlär ki yirař ettilär džan(98r)ların kendiläriniř sendän, tas bolurlar, tas etsärsen barçasın, řaysıları ki řayin boldular sendän.

²⁸Maņa yovuxlanma Teřrigä yaçşidir da çoy-ma Biygä umsamni benim,

Aytma barça alışışnişni seniş eřikinä şizlariniş Sionniř. *Dun 24.*

[Псалом 73/74] 73

¹Esliliki Jasap’niş.

Ne üçün kerı ettiç, Teşri, meşilik, öçäşländi yüräklänmäři seniş üstnä řoyunlarıñniřniř kütövläriñdä seniş?

²Anğın žořovurtuřnu seniř, řaysi ki tapunduř ilğärtin, řutřardıř payin meřärmäřiñniř seniř.

Taş Sion bu, çayda turupsen bunda, ³kötür şoluşnu seniş üstnä öktämlikleriniř alarnış tügälinçä.

(98v) Xaysi nemä töräsizländi duşman ariliginä seniş, ⁴ögündülär körälmäsizleriř içinä yaşşı tirlikleriniş kendiläriniř.

Xoydular nişanların kendiläriniñ nişanga, ⁵da kendilər tanımadılar çıxmağın yoğartin.

Neçik ormandagi baltalar bilä sindiryaladılar eşikin anıñ birgä, ⁶baltalar bilä da ulu çakuçları bilä yemirdilər anı.

⁷Küydürdülär ot bilä ariliğini seniñ yerdä, murdarladılar çatırın atıñniñ seniñ.

⁸Aytılar yüräklärinä kendiläriniñ dżinsları alarnıñ birgä: «Keliniz, tiyiğ barça ulukünların Teñriniñ yerdä.

⁹Nişan biz heç nemä körmädiç, da düğül dayı bardır markare, da bizni (99r) ne kimsä düğül ki tanığay».

¹⁰Negä diñrä, Teñri, tabalagay duşman, öçäştirir çarşı turuçi atıñni ari seniñ?

¹¹Ne üçün çaytarıyirsen çoluñnu seniñ da oñuñnu seniñ içinä çoynuñnuñ seniñ meñilik?

¹²Teñri çanimiz bizim äväl, ne ki meñilik, ki ettiñ çutçarılmayñi içinä yerniñ.

¹³Sen toxtattıñ çuvatıñ bilä seniñ teñizni, sen uvattıñ başın adždahaların üstnä suvlarnıñ.

¹⁴Sen uvattıñ başın adždahanıñ da berdiñ anı yemäk Hntistannıñ.

¹⁵Sen axtırdıñ çovraçlarıñ da ağın suvlarnı, sen çuruttuñ özänlarıñ muçkâm.

(99v) ¹⁶Seniñdir kündüz, da seniñdir keçä, yarıñni da günäşni sen toxtattıñ, ¹⁷da sen toxtattıñ barça çekların yerniñ, baharnı da yazni sen yaratıñ.

¹⁸Bu mäyan bolsun saña, ki duşman tabladı Biyni, çoyovurt fähamsiz öçäştirdi atıñni ari seniñ.

¹⁹Çıçara bermä kazanlarga dżanni, çaysi ki tapunurlar saña, da dżanların yarlılarıñniñ seniñ unutmagın meñilik.

²⁰Baçkin niyätiniñä seniñ, zera toldular övläri alyasalanganların yerdä egirlik bilä.

²¹Xaytmasın yarlı uyalgan, yoçsa miskinlär da yarlılar alyışlagaylar atıñni ari seniñ.

²²Kel, Teñri, da yarıçla yarıçuñnu seniñ, ağıñ tabalamayñi, çaysi ki fähamsizdirler kün uzun.

(100r) ²³Unutmagın avazın çizmätkärläriñniñ seniñ, öktämlikläri körälmäsizläriñniñ seniñ kötürülgäy här kez. *Dun 22, p'ark' 46 dundir.*

[Псалом 74/75] 74

¹Yeñmäç üçün. Saymos Jasap'niñ.

²Xosdovanel bolıyğ saña, Teñri, çosdovanel bolıyğ da sarnıyğ atıñni ari seniñ.

Aytma barça sk'ançelik'iñni seniñ. ³Xaçan vaçt etsän, toçru yarıçlagaymen.

⁴Oprandı yer da barça turuçlarıñ anıñ, men toxtattım tiräkin anıñ.

⁵Ayttım töräsizlärgä, ki: «Töräsizlänmäñiz»,

— yazıçlılarga: «Ani biyıklätmäñiz münüzläriñizni sizniñ,

⁶Kötürmäñiz biyik münüzläriñizni sizniñ da sözlämäñiz Teñrigä egirlikni».

(100v) ⁷Zera ne kün toçuşunda, ne kün batışına, da ne yabanlıqında tayların; ⁸evet Teñri yarıçıdır.

Bunu aşaç etär, da bunu biyıklätir, ⁹ayaç çoluna Eyämizniñ, çayır tolu, zadasız toldurgan, da aşaçlatır bundan buñar.

Hälbät, çöpräsi anıñ heç tügänmä, da içsär-lär anı barça yazıçlılar yerdägi.

¹⁰Men süvünim meñilik, saymos aytıyım Teñrisinä Jagopnuñ.

¹¹Barça münüzlärin yazıçlıların üfatkaysen, da biyik bolgay münüzü toçrularnıñ. *Dun 10.*

[Псалом 75/76] 75

¹Yeñmäç alyış bilä. Saymos Jasap'niñ. Asoredan üçün.

²Belgilidir Džuvutluçta Teñri, da Israjeldä ulu atı anıñ.

(101r) ³Boldu eminlik bilä yeri anıñ da turmaçı anıñ Sionda.

⁴Anda uvattı Biy çuvatın yayniñ, yarıçni, çilçni da çagat uruşun.

⁵Yarıçlısen sen sk'ançelik'iñ bilä taylarga meñilik, ⁶müşçüllängäylär barçası, çaysıları ki essizdirler yüräkläri bilä, yuçladılar yuçularında kendiläriniñ da heç nemä tapmadılar

⁷Barça adamlar çodžaliçından çollariniñ kendiläriniñ. Azarlamayçından seniñ, Teñrisi Jagopnuñ, yuçladılar da kimlär atlanırlar edilär atlarga.

⁸Sen çorçulusen, da kim bolur turma alniña seniñ? ⁹Neçik köründüñ sen köktän, belgili boldu öçäşmäçniñ seniñ.

Yer çorçtu ¹⁰da (101v) seskändi tutkanına Teñriniñ yarıçuga abramaga [=abramaga] barça sekinlärin yerniñ.

¹¹Sayışları adamlarnıñ tapunurlar saña, da yapuçlar ağıl bilä alyışlagaylar seni.

¹²Niyätni çoyuñuz da tügälläñiz Eyämizgä, Teñrimizgä bizim, barçañiz, ki çövräsinsiz anıñ.

Sunuñuz çurbanni çorçuluga, ¹³ki çöplär dżanların buyruççıların, çorçuludur ol, ne ki barça çanları yerniñ. *Dun 10.*

[Псалом 76/77] 76

¹Yeñmäç. Titom üçün. Saymos Jasap'niñ, 76.

²Avazım bilä benim men Biygä sarnadım, avazım bilä benim Teñrigä, da baçtı maña.

³Kününä tarlıçimniñ benim Teñrini izdädim, çollarım bilä benim keçä, alniña anıñ aldanmadım.

(102r) Klämäs edi övünmä dżanim benim,
⁴añdim Tejrini da färâh boldum, çayyurur edim,
 da eksilir edi mendä dżanim benim.

⁵Yetiştilär saçlamaçka közlärim benim, müş-
 çülländim da sözlämädim, ⁶saşışladım künlärni il-
 gäriği da yillärni meñiliktän añdim.

⁷Sözlädim keçä yüräkim bilä benim, çayyu-
 rur edim, da täşvişlänir edi mendä dżanim me-
 nim.

⁸Yoçsa mi meñilik [keri] etkäy meni Biy, da
 dayin artıç biyänmägäy mi, elpäk?

⁹Ya meñilik mi tiysar yarlıyamaçın kendiniñ
 mendän, ya tügällädi sözüñ kendiniñ dżinstan çax
 dżinska?

¹⁰Ya unutkay mi şayavatlanma Tejrim me-
 nim da dayin, ya tiygay mi şayavatın kendiniñ
 öçäşmäçi bilä kendiniñ?

(102v) *Bu ortasidir saymosnuñ.*

¹¹Ayttim, ki: «Hali başladım, budur yänjirtmä-
 çı oñu Biyiktäğiniñ».

¹²Añdim işlärin Eyämizniñ, ilgärtin añdim
 sk'ançelik'in anıñ.

¹³Saşışladım barça işläriniñni seniñ da çol işlä-
 riñni seniñ saşışladım.

¹⁴Tejri, arilikiñdändir yollarıñ seniñ. Kimdir
 Tejri ulu, neçik Tejrimiz bizim? Sensen Tejri,
 çaysi ki etärsen sk'ançelik'iñni.

¹⁵Körgüzdün çoyovurtuña seniñ çuvatıñni
 seniñ, ¹⁶çutçardıñ biläkiñ bilä seniñ çoyovurtuñnu
 seniñ, oylanlarin Jagopnuñ da Jovsep'niñ.

¹⁷Kördülär seni suvlar, Tejri, kördülär seni
 suvlar da çorçutular, da teränliklär müşçülländilär
 avazından suvlarıñ köplüxündän.

(103r) ¹⁸Avaz berdilər bulutlar, zera da oçla-
 riñ seniñ barıyirlar ¹⁹avazından kökrämäçindän
 seniñ küpçäkiñniñ.

Köründülär yaltramaçlarıñ seniñ dünyâda,
 müşçülländi da titrädi yer.

²⁰Tejizdädir yollarıñ seniñ, izläriniñ seniñ suv-
 larıñ köplüxündä, da artıñdan seniñ heç körmäs-
 lär.

²¹Yol körgüzdün, neçik çoylarıña, çoyovurtuña
 seniñ, çoluna Movsesniñ da Aharonnuñ.

Dun 14, p'arç' 38 dundir.

[Псалом 77/78] 77

¹Esliliki Jasap'niñ. Saymos 77.

Baçiñiz, çoyovurt, orenk'imä benim, aşaçla-
 tıñiz çulaçiñizniñni seniñ sözüñä ayzimniñ benim.

²Açiyim manilər bilä ayzimniñ benim, sözliyim
 manilärni ilgärtin.

³Neçik işittiç da (103v) tanıdıç bunu da ata-
 larimiz bizim ayttılar bizgä,

⁴Heç nemä yapulmadı oylanlarından alarıñ,
 dżinska özgä aytma alyışin Eyämizniñ, çuvatın da
 tamaşasın kendiniñ, çaysi ki etti.

⁵Toçtattı tanıçlıçın kendinä Jagovpka, da
 orenk'in çoydu üsnä Israjelniñ.

Çaysi ki nemäni bir kez simarladı atalarimiz-
 ga biznim körgüzmä bunu oylanlarına kendiläri-
 niñ, ⁶ki tanıgaylar özgä dżinslar.

Oylanlar, ki toyarlar, turgaylar da aytkaylar
 bunu oylanlarına kendiläriniñ, ⁷ki çoygaylar Tej-
 rigä umsalarin kendiläriniñ da unutmagaylar işlä-
 rin Tejriniñ.

Buyruçun anıñ (104r) çolmaç bilä çolgaylar
⁸da bolmagaylar neçik dä ataları kendiläriniñ.

Dżins yaman da açılatsuçi dżins, çaysi ki tü-
 zätmädi yüräkin kendiniñ da toçtatmadı Tejrigä
 dżanin kendiniñ.

⁹Oylanları Ep'remniñ, toldurup atkanlar da
 bek atkanlar, küñünä uruşnuñ çollarin sadaçları-
 na çaytardılar.

¹⁰Turmadılar alar ösiyatınä Eyämizniñ da kö-
 nülüxünä körä anıñ klämädilär barma.

¹¹Unuttular yaçşilıçın anıñ da tamaşaların,
 çaysi ki körgüzdü alarga

¹²Alnina atalariniñ alarıñ, çaysi ki etti tama-
 şasın kendiniñ yerindä Misirlilärniñ da tüzündä
 Dajanniñ.

¹³Yardı teñizni da keçirdi alarıñ, turçuzdu
 suvlarıñ, neçik tulçuxta.

(104v) ¹⁴Yol körgüzdü alarga bulut bilä küñ-
 düz da barça keçäni yarıç bilä otnuñ.

¹⁵Yardı çayanı yabanlıçta da berdi içmä alar-
 ga, neçik tanar [=terän] teränlikdän ulu.

¹⁶Çiçardı suvnu çayadan da açtırdı, neçik ri-
 ka, suvlarıñ.

¹⁷Hälbät, arttırdılar yazıç çilinmaçniñ, dayin
 da öçäştirdilər Biyiktäğiniñ suvsuzluçta.

¹⁸Sinadılar Tejrini yüräkläri bilä kendiläriniñ
 çolmaçta yemäklärin boylarına kendiläriniñ.

¹⁹Mirmıldandılar Tejrigä da ayttılar: «Yoçsa
 mi küçlü bolgay Tejri hadirlämä seyanıñ pustalıç-
 ta?»

²⁰Zera urar edi suvlar çayanı, da irmaçlar ke-
 tärilär edi kendindän.

(105r) Egär ötmäkni hanuz bolsa bermä ol
 bizgä ya hadirlämägä seyanıñ çoyovurtuna kendi-
 niñ?»

²¹Bunuñ üçün işitti bunu Biy da soçraga saldı,
 ot yaltradı Jagopta, da öçäşmäçi çixti üstnä Isra-
 jelniñ.

²²Inanmadılar Tejrigä da umsanmadılar çut-
 çarmaçına anıñ.

²³Buyruх berdi bulutlarga yoyartın, da eşikün köknüñ açtı, ²⁴ da yayardı [=yaydırdı] alarga manananı yemäxkä.

Ötmäkn köktän berdi alarga, ²⁵ötmäkin frištälärniñ yedilär adamlar, da endirdi alarga yemäkn toluluхka.

²⁶Çixardı yelin yarımкүннүñ da keltirdi хуvati bilä kendiniñ yarımкеçäniñkin.

²⁷Yaydı alarga et, neçik topraх, neçik хumu теñizniñ, хушларni ханатli;

(105v) ²⁸Xoydu içinä taborlariniñ alarniñ da çövräsinä çätirläriniñ alarniñ.

²⁹Yedilär da toydular asri, suхlançin alarniñ berdi alarga, ³⁰ da heç nemägä hasrät bolmadilar suхlançlarında kendiläriniñ.

Negä diңrä yemäkläri ayızlarına kendiläriniñ edi, ³¹ öçäşmäxi Teңriñiñ çixtı üstünä alarniñ.

Öldürdü köplärni alardan da tañlama tañlamaların Israjeldän tas etti.

³²Buңar barçaga yazıхlandılar da dayın da da heç inanmadilar tamaşalarına anıñ.

³³Eksildilər heçliktä künläri alarniñ, da yiläri alarniñ tezindän aşılar.

³⁴Xaçan öldürür edi alarni, хolarlar edi anı, хaytar(106r)lar edi da ertäräk tururlar edi Teңrigä.

³⁵Aңdılar, ki Teңri boluşuçi edi alarga, Teңri Biyiklängän хutхaruçi edi alarga.

³⁶Sövdülär anı ayızları bilä kendiläriniñ, da tilläri bilä kendiläriniñ yalyan boldular aңar, ³⁷da yüräkläri alarniñ dügöl edilär toyru anıñ bilä, da inanmadilar ösiyatına anıñ.

³⁸Evet ol kendi şayavatli edi, aritir edi yazıхların alarniñ da buzmas edi.

Arttırir edi хaytarma öçäşmäxin kendiniñ da yandırmadı barça yüräklänmäxin kendiniñ.

³⁹Aңdı, ki tendirlär alar, džan, ki çixar, da dügöl dayın хaytar.

⁴⁰Neçä kerät açıylattılar anı pustalıхta, öçäştirdilər Biyiktäğini suvsuzluхta!

(106v) ⁴¹Xayttılar, da sinadılar Teңrini, da arisin Israjelniñ zähirlättilər.

⁴²Aңmadılar хolun anıñ, күнүнä, хаçан хutхardı alarni хolundan хiştiruçilariniñ alarniñ,

⁴³Neçik etti nişanların da peşälärin kendiniñ yerindä Misirlilärniñ da түzünä Dajanniñ.

⁴⁴Xaytardı хanga çayların alarniñ da yaymur alarniñ, ki içmäğäylär.

⁴⁵Yeberdi alarga üsnä itçibinlärin, da yedi alarni, da baýalar bilä buzdu alarni.

⁴⁶Berdi žaniggä yemişin alarniñ da хазыанçin alarniñ sarinçхага.

⁴⁷Urdu gargud bilä borlaliхların alarniñ da indžir teräklärin alarniñ хiravu bilä.

[⁴⁸Çixara berdi gargudga džanavarların alarniñ da tapunganin alarniñ ot bilä yaryuladı.]

(107r) ⁴⁹Yeberdi alarga yüräklänmäxin öçäşmäxin kendiniñ, yüräklänmäxni, öçäşmäxni da tarliхni.

Yeberdi alarga хiyinni хolundan frištäniñ yaman, ⁵⁰yetiştirdi alarga yüräklänmäxin öçäşmäxin kendiniñ.

Ayamadı ölümdän džanların alarniñ da hayvanların alarniñ ölümgä çixara berdi.

⁵¹Urdu barça ilgärigilärin Misirlilärniñ, başlap barça хазыанçılarında alarniñ otaxına K'amanıñ.

*Hankisd, ki aңlanir tinçliх.

⁵²Yol berdi, neçik хoyunlarga, žoyovurtuna kendiniñ da çixardı alarni, neçik хoylarni, pustalıхka.

⁵³Yol körgүzdü alarga umsa bilä, da хorхmadılar, da duşmanların alarniñ теñiz yaptı.

(107v) ⁵⁴Çixardı alarni tayına arilikiniñ kendiniñ, tay ol, хaysi ki tapunup edi oңu anıñ.

⁵⁵Keri etti yüzүндän alarniñ dinsizläрни, ülüşlü ettilär alarni ülüşünä meңärmäxin kendiniñ da siyindirdi otaxına alarniñ džinsin Israjelniñ.

⁵⁶Sinadılar, açıylattılar Teңrini Biyiktäği da tanıхlıхın anıñ saхlamadılar.

⁵⁷Xayttılar, saptılar, neçik dä ataları kendiläriniñ, хayttılar da boldular neçik yay хaxut.

⁵⁸Xayttılar, öçäştirdilər anı gurкlarında kendiläriniñ da yongan pudları bilä kendiläriniñ paхillik saldılar aңar.

⁵⁹Işitti Teңri, da heç etti alarni, da risvayladı asri Israjelni.

⁶⁰Keri etti kendin(108r)dän çätirni Selovda, çätirni, хaysi ki siyindirdi arasına adamlarniñ.

⁶¹Çixara berdi yäsirlikkә хuvatların alarniñ da salaların alarniñ хoluna duşmanlarıniñ alarniñ.

⁶²Tiydi хiliçni žoyovurtuna kendiniñ da meңärmäxin kendiniñ körmämiş etti.

⁶³Otuzyaşarların alarniñ yedi ot, da gojsları üçün alarniñ dügöl kimsä yas tuttu.

⁶⁴Babasları alarniñ tüştilər хiliçka, da tulları alarniñ yox edi kimsä, ki yiylagay edi.

⁶⁵Oyandı, neçik yuxudan, Biy, neçik хuvatli, ki silkär çayirni.

⁶⁶Urdu artına duşmanların kendiniñ, taba meңilik etti alarni.

⁶⁷Keri etti ol çätirin Jovsepniñ da džinsin Ep' remniñ ol tañlamadı.

(108v) ⁶⁸Evet tañladi ol d̄žinsin Jutanin, tañin Sionnuñ, çaysi ki sövdü.

⁶⁹Yasadi, neçik birmünüzünü, arilikin anin, yerdä toxtatti ani meñilik.

⁷⁰Tañladi Tawit'ni, çulun kendinin, da yöpsündü ani sürükündä çoyunlarnin, ⁷¹soñyugi toylanlarda yöpsündi ani

Kütmä Jagopnu, çulun kendinin, da Israjelni, žarankin kendinin.

⁷²Kütär edi alarni añil bilä yüräkinin kendinin, yazixsizlixi çolunuñ kendinin yol körgüzür edi alarga. P'ark' 74 dundir.

[Псалом 78/79] 78

¹Saymos Jasap'niñ, san 78.

Teñri, kirdilär dinsizlär meñärmäxiñä senin, (109r) murdarladilar dadžariñni ari senin,

Ettilär Erusañemni neçik salašin yemiş saçlavuçilarnin, ²çoydular tenlärin çullariñniñ senin yaman uçar çuşlarga köktägi da tenin arilariñniñ senin kazanlarina yernin.

³Töktülär çanin alarnin, neçik suvnu, çövräsinä Erusañemniñ, da kimsä yoç edi, ki kömgäy edi alarni.

⁴Bolduç biz bizim taba çonşularimizga bizim, kültkü da aybli maşaraliçka alarga, ki çövrämizgä edilär bizim.

⁵Negä diñrä öçäşlängäysen sen meñilik, yalt-rasar, neçik ot, paçillikin senin?

⁶Tök öçäşmäxiñni senin üstünä d̄žinslarnin, çaysi ki seni tanımaslar, üstnä çanlar(109v)niñ, çaysi ki atinñni senin sarnamadilar, ⁷zera yedilär Jagopnu da yerin anin buzdular.

⁸Añmagin yazixlarimizni bizim ilgäriği, tezin-dän kelgäy bizgä yarliyamaxin senin, Biy, ki mis-kinländix asri.

⁹Boluş bizgä, Teñri, çutçaruçimiz bizim, hay-batı üçün atinñniñ senin.

Biy, çutçar bizni da arit yaziximizni bizim atin üçün senin.

¹⁰Ne heç aytmasınlar dinsizlär dä, ki: «Xanıdır Teñrisi alarnin?»

Evet belgili nemä bolgay üstünä dinsizlarnin alnina közlärimiz bizim, izdämägä üçün öçün çanlarinini çullariñniñ, çaysi ki töküldü.

¹¹Kirgäy alniña senin küstünmäxi baylaganlarnin, ululuç(110r)una körä biläkiñniñ senin, kütkin sen oylanlarin öldürgänlarnin.

¹²Tölä çonşularimizga bizim yedi kerät çoynu-na alarnin taba, çaysi ki tabaladilar seni, Biy.

¹³Biz çoyovurtuñ da çoyunlariñ kütövünün senin, çosdovanel boliyix saña meñilik, d̄žinstan d̄žinska aytiyix alixiñniñ senin. *Dun 14.*

[Псалом 79/80] 79

¹Yeñmäx üçün. Keçkän tanixliç üstnä. Jasap'niñ. Saymos üstnä [at'or] d̄žinsniñ, san 79.

²Ey tutuçisi Israjelniñ, baçkin, ki yol körgüzirsen, neçik çoyunlarina Jovsep'niñ.

Çaysi ki olturupsen k'erovpeładä, belgili et [= bol]. ³Alnina Ep'remniñ, Peniamenniñ da Manaseñniñ oyat çuvatiniñni senin, da kel tirtizmä bizni.

⁴Teñrisi çuvat(110v)lilarnin, çaytar bizni, körgüz yüzünni senin bizgä, da tiriliyix.

⁵Biy Teñri çuvatlilarnin, negä diñrä öçäşlängäysen alixiña çullariñniñ senin?

⁶Yedirdin bizgä ötmäk yaşlarnin da içirdin bizgä yaşni ölcöv bilä.

⁷Ettiñ bizni taba çonşularimizga bizim, aybli maşaraliçka duşmanlarimizga bizim.

⁸Teñri çuvatlilarnin, çaytar bizni, körgüz yüzünni senin, da tirilgäybiz.

⁹Bağni Misirdan teşkirdin, çixardiñ dinsizlarni, da alarni tiktiñ, ¹⁰da yol körgüzdün añar.

Toxtattin kökün alarnin, da toldurdu yerni, ¹¹yapti taylarni (111r) kölgäsi anin, da butaçlari anin ormanin Teñrinin.

¹²Saldı teräkin kendinin çax teñizgä diñrä, çax irmaçlardir madyaş butaçlari anin.

¹³Ne üçün söktün çetanin anin? Saçiyirlar ani keçkänlär yolnu.

¹⁴Buzdu ani toñuz ormandagi, da kiyik yabandagi kütüldü añar.

¹⁵Teñri çuvatlilarnin, çaytip baçkin köktän da kör, da därman etkin borlalixka bu, ¹⁶da därman etkin buñar, çaysi ki tikti oñuñ senin.

Üsnä oylanlarininiñ adamniñ, çaysi ki çuvatlat-tin ani saña,— ¹⁷küydürgän otta da buzulgan öçäş-mäxiñdän senin tas bolgaylar,—

¹⁸Bolgay çoluñ senin üstnä adamlarnin, oñuñ senin üstnä oylanlarininiñ adamlarnin, çaysi ki çuvatlattin ani saña.

(111v) ¹⁹Dügül dayin keri boliyix biz sendän, tirtizgäysen sen bizni, da atinñni senin, Biy, sarniyix.

²⁰Teñri çuvatlilarnin, çaytardiñ bizni, körgüz yüzünni senin bizgä, da tirilgäybiz. *Dun 18.*

[Псалом 80/81] 80

¹Yeñmäx üçün, da borla yançmaç üçün. Saymos Jasap'niñ, 5-inçi şapatniñ, 80.

²Sövününüz Teñridä, boluşuçimiz bizim, çaxiriniñ Teñrisinä Jagopnuñ.

³Aliñiz saymosnu da beriñiz alixiñni, saymos aytiñiz añar avaz bilä tatlilixniñ.

⁴Biryi çaliñiz başlanganina aylarnin, kününä nişanlı yildagi bizim.

⁵Buyruxtur bu Israjelgä da toyrudur Tejrisonä Jagopnuj.

⁶Tanıxlıxı Jovsep'niñ, çaysı ki çoydu anıñ bilä, (112r) neçik çıxar edi ol yerindän Misirlilarnıñ, til, çaysı ki bilmäs edi, işitti.

⁷Keri et yuktän arçasın anıñ, da çolun anıñ bol, da küräk çulanmaçtan.

⁸Tarlıxıñdan sarnadıñ maña, da çutçardım seni, işittim saña yapuçluxta dufannıñ da sınadım seni üstnä suvlarnıñ çarşılıçtagı.

⁹İşit, çoyovurtum, nemägä menim, da tanıxlıx beriyim saña, da Israjel, egär işitsän maña!

¹⁰Dayın bolmagay saña tejrilər bir vaçtlı, da ne yerni öpmägäysen sen tejrığä yat.

¹¹Menmen Biy Tejrıñ seniñ, çaysı ki çıxardım seni yerindän Misirlilarnıñ, aç açıñni seniñ, da tolduriyim bunu.

¹²Çoyovurtum menim işitmädi avazıma menim, da Israjel maña nemä baçmadı.

(112v) ¹³Kötürüp çoydum alarnı barma artından erklärniñ kendiläriniñ yüräkläriniñ kendiläriniñ, zera bardılar alar erkinä körä dżanlariniñ kendiläriniñ.

¹⁴Zera egär çoyovurtum menim işitsälär edi maña, ya Israjel yolumnu menim barsa edi,

¹⁵Neçik heç nemäni, aşaxlatır edim duşmanları anıñ, üstnä çistüruçiläriniñ anıñ salır edim çolumnu menim.

¹⁶Duşmanları Eyämizniñ yalyan çaldılar añar, da bolsun zämanäläri alarnıñ dünyâda.

¹⁷Yedirdi alarnı semizlikindän aşlıçnıñ da çayadan bal toydurdu alarnı.

Dun 18.

[Псалом 81/82] 81

Saymos Jasap'niñ, 81.

¹Tejrı turdu yıñınlarına tejrılärniñ da aralarına alarnıñ yaryular edi alarnı:

(113r) ²Negä diñrä yaryularsız egirlik bilä da köz alırsız, yazıçlılar?

³Yaryu etiñiz öksüzgä da tulga, könülük etiñiz miskingä da aşaxlanganga.

⁴Xutçarıñız miskinni da yarlini, çolundan yazıçlıniñ çutçarıñız anı.

⁵Añlamadılar da ne eskä almadılar, çaramyuçluxta da teprändilər barça himläri yerniñ.

⁶Men aytar edim, ki tejrılar bolgaysız ya oylanları Biyiktäğiniñ barčanız.

⁷Siz ošta, neçik adamlar, öliyirsiz da, neçik bir buyruçılardan, tüşiyirsiz.

⁸Kel, Tejrı, da yaryula yerni, zera sen meñär-särsen barça dinsizläri.

(113v) *Dun 8, p'arç' 40 dundir.*

[Псалом 82/83] 82

¹Saymos Tawit'niñ, 82.

²Tejrı, kim saña oçşasar? Tiyilmagin da suslanmagın, Tejrı.

³Zera ošta duşmanlarıñ seniñ çaxırdılar, da körälmägänlarıñ seniñ kötürdülär başların kendiläriniñ.

⁴Üstnä çoyovurtuñnuñ seniñ terän hizlik, bilmäçni sayışladılar üstnä arilikiñniñ seniñ ⁵da aytılar:

«Keliñiz, tas etiyiç alarnı dżinstan, da añılmağay atı Israjelniñ dä dayın».

⁶Sayışladılar bir söz bilä birgä, seniñ üçün niyät ettilär

⁷Böläki Etomlularniñ da Ismajellilər, Movap da Araplar,

⁸Kepaç, Amovn, Amaçek' da özgä dżinslar, barça turuçılari bilä birgä Dżura bilä;

(114r) ⁹Ol da Asur kelip edi alar bilä: barçası bular çuvatlatuçılar edilär oylanlarıñniñ [= oylanlarıñniñ] Łovdnuj.

¹⁰Et alarnı, neçik Matiamni, neçik Sisaranı, neçik zApinni [=Apinni] açınlarına Gisonnuj.

¹¹Tas boldular alar çovraçına Tebovrada da boldular neçik tezäk yerdä.

¹²Etkin buyruçılaların alarnıñ neçik zOvrepni [= Ovrepni], Zepni, zZepeçeni [= Zepeçenni], Saymananı da barça buyruçılaların alarnıñ,

¹³Xaysıları aytıyırlar: «Meñäriyiç bizgä arilikin Tejriniñ».

¹⁴Tejrım menim, etkin alarnı neçik küpçäkni, neçik çamişni alnına yelniñ,

¹⁵Neçik ot, ki küydürür ormannı, neçik yalin, ki örtär taylarnı.

¹⁶Bu türlü sür(114v)gäysen alarnı dufanıñ bilä seniñ da öçäşmäçiñ bilä seniñ müşçüllätkäysen alarnı.

¹⁷Toldur yüzlärin alarnıñ enillik [=yeñillik] bilä, da izdägäylär atıñni seniñ, Biy.

¹⁸Uyalgaylar da müşçüllängäylär meñi meñilik da uyat bilä tas bolgaylar.

¹⁹Tanıgaylar, ki atıñ seniñ Biydir da sen yalyız biyikläniñsen üstnä barça yerniñ. *Dun 18.*

[Псалом 83/84] 83

¹Yeñmäç üçün. Borla yançmaçniñ. Saymos Gorça oylunuñ, 83.

²Neçik sövüklüdür otaxıñ seniñ, Biy çuvatlılarıñniñ, ³suxlançlı da hasrättir dżanim menim köşkünjä seniñ.

Yüräkım menim da tenim menim sövüngäy Tejrığä tiri.

⁴Zera çipçix tapti kendinâ öv, çumrî ya horliçka — uya, çayda ki çoygay balaların kendiniñ, (115r) Seyaniñ seniñ, Biyi çuvatlılarınñ, çanım benim da Teñrim benim.

⁵San barçasına, çaysi ki turıyirlar övünâ Eyämizniñ, meñi meñilik alıışlagaylar seni.

⁶Sanlıdır er, çaysiniñ ki boluşluçu sendandır, çixmaçni çoydu esinâ kendiniñ eñiştân çayyulu ol yergâ, çaysına ki niyât etti.

⁷Alıışni bergäy ol, çaysi ki örenk'ni çoyıyır, ⁸bargay ol çuvattan çuvatka da körüngäy Teñri, friştälärgä Sionda.

⁹Biy Teñri çuvatlılarınñ, işit alıışıma benim, çulaç çoy, Teñrisi Jagopnuñ.

¹⁰Yöpsünövlüsen sen bizim, kör, Teñri, da baçkin yüzünâ yaylaganiñniñ seniñ.

¹¹Aniñ üçün ki yaxşidir maña bir kün köşkünâ seniñ, ne ki miñlär dä.

(115v) Tañladım men çöplük bilâ kelmâ övünâ Teñriniñ artıç, ne ki turma otaxına yazıçlılarınñ.

¹²Yarlıyamaçni da könülükni sövâr Biy, Teñri başçıışni da haybatni berir.

Biy heç eksik almas yarlıyamaçin kendiniñ alardan, ki barırlar zaçalsizliçta.

¹³Biy Teñri çuvatlılarınñ, sanlıdır er, çaysi ki umsanır saña. *Dun 14.*

[Псалом 84/85] 84

¹Yeñmâç oylanlarınñ Gorçnuñ, saymos Tawit'niñ, 84.

²Biyändig, Biy, yeriñâ seniñ da çaytardıñ yäsirliki Jagopnuñ.

³Boşattıñ egirlikin çoyovurtuñnuñ seniñ, yaptıñ barça yazıçların alarniñ.

⁴Tıyıldirdiñ barça yüräklänmäçiñni seniñ, (116r) çayttıñ öçäşip yüräklänmäçiñdän seniñ.

⁵Xaytkin bizgâ, Teñri, çutçaruçimiz bizim, da çaytar yüräklänmäçiñni seniñ bizdän.

⁶Ne meñilik öçäşmägin bizgâ, Biy, da salmağın öçäşmäçiñni seniñ dżinstan çaç dżinska.

⁷Teñri, sen çaytıp tırgizirsen bizni, çoyovurtuñ seniñ färâh bolsun saña.

⁸Körgüz bizgâ, Biy, yarlıyamaçıñni seniñ da çutçarmaçıñni seniñ ber bizgâ.

⁹İşittiç, ne ki sözlâdi Biy Teñrimiz bizim, sözlägäy eminlikni çoyovurtuna kendiniñ, arılärinâ kendiniñ da alarga, ki çaytıptırlar añar yüräkläri bilâ.

¹⁰Yoçsa yovuçtur çorçuçılarına kendiniñ çutçarmaçı aniñ sıyınma haybatına aniñ yerimizdâ bizim.

(116v) ¹¹Yarlıyamaçı da könülükü yoluçkaylar, toyruluçu da eminliki öpüşkäylär.

¹²Könülükü yerdän bitti, toyruluç köktän kö-ründü.

¹³Biy bergäy tatliliçni da yerimizgâ bizim bergäy yemişin kendiniñ, ¹⁴toyruluçu aniñ alnına aniñ, barip çoygay yoluna barganiñ kendiniñ.

[Псалом 85/86] 85

Alıış Tawit'niñ, san 85.

¹Aşaçlat, Biy, çulaçıñni seniñ da işit maña, zera yarlı da miskinmen men.

²Saçla dżanımnı benim, ari Biy, çutçar çuluñnu seniñ, Teñrim benim, ki saña umsandım.

³Yarlıya, maña, (117r) Biy, zera saña çaçırdım här kün, ⁴färâh etkin dżanın çuluñnuñ seniñ, zera saña, Biy, kötürdüm dżanımnı benim.

⁵Zera sen, Biy, tatlı da toyrusen, köplärgä yarlıyovuçi, här birinâ, çaysıları ki sarnarlar saña.

⁶Xulaç çoy, Biy, alıışıma benim da baçkin avazına çoltçamnıñ benim.

⁷Kününâ tarlıçımnıñ benim sarnadım saña, da işittiñ maña.

⁸Dügüldür kimesâ oçşaş saña, Teñrim benim, da dügül kimesâ neçik işläriñ seniñ.

⁹Barça dżinslarnı, çaysi ki ettiñ, kelgäylär da yerni öpkäylär alniña seniñ, haybatlagaylar atıñni seniñ meñilik.

¹⁰Ulusen sen, Biy, da etärsen tamaşalarnı, da sen yalızsın, Teñri.

(117v) ¹¹Yol körgüzgin maña yoluña seniñ, da bariyir könülükünâ seniñ da färâh bolgay yüräkım benim çorçma atıñdan seniñ.

¹²Xosdovanel bolıyım saña, Biy Teñrim benim, bar yüräkım bilâ benim haybatlıyım atıñni meñilik.

¹³Ulu boldu üstümâ benim yarlıyamaçıñ seniñ, da çutçardıñ dżanımnı benim tamuçlarınñ tıbindän.

¹⁴Teñri, töräsizlär turdular üstümâ benim, da yıñınları çuvatlılarınñ izdädilär dżanımnı benim, da heseplämädilär seni, Teñri, alnılarına [=alınlarına] kendiläriniñ.

¹⁵Evet sen, Biy Teñrim, şayavatlısen da yarlıyovuçi, uzunesli da köpyarlıyovuçi, da könü, ¹⁶baçkin maña da yarlıya maña.

(118r) Bergin çuvat çuluña seniñ, tırgiz oylun çaravaşıñniñ seniñ ¹⁷da et maña nişan yaxşılıçniñ.

Körgäylär körälmägänlärim benim da uyalgaylar, zera sen, Biy, boluştuñ maña da övündürdüñ meni. *Dun 16.*

[Псалом 86/87] 86

¹Gorç oylunuñ. Saymos alıış, 86.

²Himläri aniñ taçına ari aniñ, sövâr Biy eşikin Sionnuñ artıç, ne ki barça otaxların Jagopnuñ.

³Haybatli sözlädi seniñ üçün: ošta šähäri Teñriniñ!

⁴Añdım Raçapnı da Baydat'nı, çaysı ki tanirlar meni, ošta özgä dżinslar da Dzur da žoyovurtu Hındistanıñ, bular boldular anda.

⁵Sionga aytırlar: ana da adam toydu anda, da kendi himlärin çoydu kendindä Biyiklängän.

(118v) ⁶Biy aytkay bitiklä bilä žoyovurtlarga, buyruçılarga, bularga, ki boldular anda.

⁷Neçik ki färâh bolgaylar saña barçası, çaysılarnıñ ki turmaçları kendiläriniñ sendändir. *Dun* 6.

[Псалом 87/88] 87

¹Alıışi saymosnuñ Gorç oylanlariniñ. Maçayet'a üçün, ki dżuvab berdi Neeman eslilik bilä Israjelgä, 87.

²Biy Teñri çutçarılmaçimniñ menim, kündüz sarnadım da keçä alniña seniñ.

³Kirgäy alıışim menim alniña seniñ, Biy, aşaçlangay çulaçlarıñ seniñ çoltçama menim.

⁴Ki toldu çiyinlar bilä dżanımenim, da tirlkim menim tamuçta tiyişti, ⁵da heseländim men alar bilä, ki enärlär çuyurga.

Boldım men neçik adam başça boluşluçtan ⁶da ölülar dä erkli,

(119r) Neçik yaralılar, ki yuçlarlar kerezmanlarda.

Xaysın ki sen aņmadıñ, alar çoluñdan seniñ salındılar.

⁷Yoydular meni çuyurga tıbdägi, çaramçuluçka da kölgäsinä ölümnüñ.

⁸Mendä toxtaldı yüräklänmäçiniñ seniñ, barça yubanmaçiniñ seniñ toldurduñ üstümä menim.

⁹Yıraç ettiñ mendän tanışlarimni menim, da çoydular meni täfäriç kendilärinä.

Çıçara berildim da çıçmas edim, ¹⁰közlärim menim çaçaklandılar miskinliktän.

Çaçırdım Biygä künnüñ kün uzun da kötürdüm saña çollarimni menim.

¹¹Yoçsa mi ölülärgä etärsen sk'ançelik'ni, ya hakimlär turçuzur mi, saña tapunmaç etsärlär mi?

¹²Yoçsa mi aytsar kimesä çaçan kerezman (119v)da yarlıyamaçiniñ seniñ ya könülüküñnü seniñ tas bolmaçta?

¹³Yoçsa mi tanisarlar çaramçuluçta sk'ançelik'iniñ seniñ ya toyruçuñnu seniñ yerdä unutulgan?

¹⁴Men saña, Biy, çaçırdım, ertäräk alıışim menim yetiškäylär saña.

¹⁵Nek, Biy, saliyırsen dżanımenim menim ya çaytarıyırsen yüzüñnü seniñ mendän?

¹⁶Yarli da emgäklimen men oylanlıçımdan menim, biyikliktän aşaçlandıım da muçaydıım.

¹⁷Mendä toxtatdı [=toxtadı] öçäşmäçiniñ seniñ, çorçuñ seniñ müşçüllättılar meni.

¹⁸Dolaştılar çövrämä, neçik suv, kün uzun çapsadılar meni birgä.

¹⁹Yıraç ettiñ mendän dostlarimni menim da tanışlarimni menim zabunluçum üçün menim.

[Колофон]

Men, Lusig sargawak, yazdıım. Sarnagan yazuçi bilä aņılçay K'risdosnuñ alniña.

(120r) *Dun* 20, p'ark' 42 duñdır.

[Псалом 88/89] 88

¹Saymos Neemniñ Jezraçelniñ. San 88.

²Yarlıyamaçiniñ seniñ, Biy, meçilik alıışliyiım, dżins-dżınstan aytıyım könülüküñnü seniñ ayçım bilä menim.

³Ayttiñ, ki dünyâ yarlıyamaç bilä yasalgay, köktä hadir bolgay könülüküñ seniñ:

«⁴Xoydum niyät tañlanganlarıma menim, ant içtim [andiçtim] Tawit'kä, çuluma menim.

⁵Meçilik toxtatıyım zürçatiniñ seniñ, yasıyım dżins-dżınstan olturçuçunu seniñ».

⁶Tapungay kök tamaşalarıñni seniñ, Biy, da könülüküñnü seniñ yiçinlarında arilärniñ.

⁷Kimdir bulutta, çaysı ki barabardir saña, ya kim oçşasar Eyämizgä oylanlarından Teñriniñ?

(120v) ⁸Teñri haybatlıdır sayışlarında ariläriniñ kendiniñ, ulu da çorçulu üstünä alarnıñ, ki çövräsinädirlär anıñ.

⁹Biy Teñri çuvatlılarınıñ, kim oçşar saña? Xuvatlısen sen, Biy, da könülüküñ seniñ çövräñadır seniñ.

¹⁰Sen eyälik etärsen çuvatlarına teñizniñ, taşçilliyin tolyunlariniñ anıñ sen aşaçlatırsen.

¹¹Sen aşaçlatırsen, neçik yaralılarnı, öktäm-längänlärni, çuvatına biläkiñniñ seniñ tayıttıñ duşmanlarıñni seniñ.

¹²Seniñdir kök, da seniñdir yer, dünyâ tügälliki bilä kendiniñ, sen toxtattıñ ¹³yarımkeçäni, da yarımkünnü sen ettiñ, T'ap'or da Hermon atıña seniñ sövüñgäylär.

¹⁴Seniñdir biläkiñ da seniñdir çuvat, çuvatlangay oñuñ seniñ, da biy(121r)ik bolgay çoluñ seniñ.

¹⁵Toyruçuçta da könülüktä toxtalıptır olturçuçuñ seniñ, yarlıyamaç da könülük bargay alniña yüzüñnüñ seniñ.

¹⁶San çoyovurtka, ki bilirlär alıışiniñ seniñ, Biy, yariçni [=yariçina] yüzüñnüñ seniñ bargaylar da atıña seniñ sövüñgäylär ¹⁷här kez, da toyruçuça seniñ biyik bolgaylar.

¹⁸Ögünmäçi çuvatlarimizniñ bizim sensen, da erkiñä seniñ biyik bolgay müñüzümüz bizim.

¹⁹Eyämizdändir boluşluşu ari Israjelniñ, çani-mizniñ bizim.

²⁰Ol vaxtta sözlädiñ körüm ötläş oylanlarıñ bilä seniñ da ayttıñ: «Xoyiyim boluşluşnu üstünä çuvatliniñ da biyik etiyim tañlanganni çoyovurtumdan menim.

(121v) ²¹Taptım Tawit'ni, çulumnu menim, yayım bilä ari menim yaydım anı.

²²Xolum menim yöpsüngäy anı, da biläkim menim çuvatlatkay anı.

²³Yazıç etmägäy añar duşman, da oylu töräsizlikniñ çınamagay anı.

²⁴Urıyım alnına anıñ duşmanlarıñ anıñ da körälmäsizlärin anıñ yeñilmäçkä çıçara beriyim.

²⁵Könülüküm menim da yarlıyamaçım menim anıñ bilä, da atıma menim biyik bolgay müñüzü anıñ.

²⁶Xoyiyim teñizdä çolun anıñ, üstünä açın suvlarıñ oñun anıñ.

²⁷Ol sarnasar maça: «Atam menim sensen, Teñri yöpsünövlüm çutçarıлмаçıma menim».

²⁸Men ilgäriği etiyim anı da biyik, ne ki barça çanları yerniñ.

²⁹Meñilik saçlıyım añar yarlıyamaçımni menim, da niyätim menim inamlıdır anıñ bilä.

(122r) ³⁰Toxtatıyım meñi meñilik züryätin anıñ da olturyuçun anıñ — neçik künläri köknüñ.

³¹Egär çoyşalar oylanlarıñ anıñ orenk'imni menim da toyruluşumda menim klämäsälär barma,

³²Egär toyruluşumnu heç etsälär da buyruşumnu menim saçlamasalar,

³³Urıyım tayaç bilä töräsizliklärin alarnıñ, çiyin bilä egirliklärin alarnıñ.

³⁴Evet yarlıyamaçımni menim heç tüyman alardan da hillä etmiyim könülükümä menim,

³⁵da alçaylatmiyim niyätimni menim, da nemä, çaysi ki çıçar erinlärimdän menim, anı heç etmändir.

³⁶Bir kez ant içtim arilikimä menim, ki Tawit'kä men yalyanlanmiyim.

(122v) ³⁷Züryätin anıñ meñilik turgay, da olturyuçun [=olturyuçı] anıñ — neçik günäş alnıma menim, ³⁸neçik ay, ki toxtalıptır meñilik tanıç, inamlım menim köktä».

³⁹Evet hali sen keri ettiñ, da risvayladıñ, da aşaya urduñ yaylanganıñni seniñ.

⁴⁰Xaytardıñ niyätini çuluñdan seniñ, murdarladıñ yerdä arilikin anıñ.

⁴¹Söktüñ barça duvarlarıñ anıñ [da çoyduñ berklikin anıñ titrämäçkä].

⁴²Xapçaladılar anı keçüçilär yolnu, boldu ol taba çonşularimizga bizim.

⁴³Biyik ettiñ oñuñ [=oñun] indžituçiläriniñ anıñ, färäh ettiñ barça duşmanlarıñ anıñ.

⁴⁴Xaytardıñ boluşluşnu çiliçtan anıñ da yöpsünmädiñ anı urušta.

⁴⁵Yeñillättiñ arilikin anıñ, oltur(123r)yuçun anıñ yergä yiçtiñ ya yemirdiñ.

⁴⁶Az ettiñ künlärin zamanlarıñni anıñ da töktüñ üstnä uyatni.

⁴⁷Negä diñrä çaytarsarsen yüzüñni seniñ meñilik, yaltragay, neçik ot, öçäşmäçiñ seniñ?

⁴⁸Evet hali añğın da kör, ki kimdir menim tinçliçim, yoçsa mi heç nemägä yarattıñ barça oylanlarıñ adamlarıñni?

⁴⁹Kimdir adam, ki tirilgäy da körmägäy ölümünü ya çutçargay džanın kendiniñ çolundan tamuçunuñ?

⁵⁰Xanıdır yarlıyamaçiñ seniñ, Biy, ävälgı, çaysi ki ant içtiñ Tawit'kä könülüküñ bilä seniñ?

⁵¹Añğın tabalanmaçın çuluña seniñ, çaysi ki yöpsündüm çoynuma menim džınstan köp,

(123v) ⁵²Xaysi ki tabaladılar duşmanlarıñ seniñ, Biy, tabaladılar ornuna yaylaganıñni seniñ.

⁵³Alıışlı Biy Teñri meñi meñilik! Bolgay, bolgay. *Dun 48.*

Alıış Esajya markareñiñ

[Исаия 26: 9-20: Песнь Исаии]

⁹Keçädän ertälänir džanim menim ertäräk turma saña, Teñri.

Anıñ üçün ki yarıçtır buyruşuñ seniñ üstnä yerniñ, övräniñiz toyruluşnu, turuçiläri yerniñ.

¹⁰Xapuştı çırsız da heçtan övränmäs etmä yerdä toyruluşun könülükniñ.

Kötürülgäy çırsız yerdän da körmägäy haybatın Teñriniñ.

¹¹Biy, biyiksen, da biläkiñ seniñ küçlü, da alar bilmädilər.

Tanıgaylar, uyalgaylar da paçillik tüşkäy ögütsüz çoyovurtka, da ha(124r)li ot duşmanlarıñni seniñ yegäy.

¹²Biy Teñrimiz bizim, ber bizgä eminlikiñni seniñ, zera barça işimizgä körä bizim töländi bizgä.

¹³Biy Teñrimiz bizim, tapungin bizni, zera başça sendän özgä kimesäni bilmäzbiz da atıñni seniñ beriyirbiz kün uzun.

¹⁴Evet hali ölülär tirlikni körmisärlär [mi], da ne hakim turçuzsar mi?

Bunuñ üçün keltirdiñ, urduñ, tas ettiñ, buzduñ barça er oylanlarıñ alarnıñ.

¹⁵Arttır, Biy, yamanni üstnä yamanlıçlarıña alarnıñ da keltir yamanni üstnä töräsizläriñni yerdägi.

¹⁶Biy, tarlıxta aŋdix seni, ki azulaç tarlıxtir ögütün seni üstümüzgä bizim.

¹⁷Neçik tolyanganı yükünün, ki yeti(124v)şkän bolgay zamanı toyrmaçınıñ da ayrıxında kendiniñ çaxırgay,

Ol türlü bolduç sövükünä seniñ, ¹⁸ahni da çorçuñnu seniñ yük bolup tolyandix da toyrduç džanni çutçarmaçınıñ seniñ.

Dügül dayi yemirilgäybiz biz, yoçsa yemirilgäylär turuçları yerniñ.

¹⁹Turgaylar ölülar, turdular barçası, çaysi ki çoyupturlar kerezmanlarda.

Oyangaylar, sövüngäylär da färâh bolgaylar toxtalğanları yerniñ.

Aniñ üçün yayış, ki yayıyır sendän, bu sayaymaçlıxdır alarniñ, evet yeri çirsizlarniñ tas bolgay.

²⁰Sapa ber, çoyovurtim benim, bar, kirgin övünä seniñ, yap eşikläriñni seniñ alniña yüzünün seniñ.

(125r) Xaç da yašin bir zamanga, çax aşkinča öçäsmäçi Eyämizniñ.

[Молитва]

Eminlik berüci K'risdos, eminlikiñni da yarlıyamaçınıñni seniñ bayışla yaratkanlarıña seniñ, adam sövüci Biy, pareçosluçı".

Bu ganon saymos üç yüz da çirç sekiz dundir.

[Псалом 89/90] 89

¹San 89. Saymos Tawit'niñ.

²Biy, işançimiz bolduñ bizim džinstan çax džinska, ³negä diñrä dügül taylar toxtalğan edi, yarattıñ yerni da barça dünyâni.

Meñiliktän çax meñilikkä diñrä sensen, ⁴da çaytarmagin adamni totçarlıçka, da aytıñ: «Xaytiñiz maña, oylanları adamlarniñ».

⁵Miñ yıl közlärinä Eyämizniñ, neçik kün tünäüngi, (125v) zera aştı neçik bir vaçtı keçäniñ, ⁶ da yılları alarniñ heçlik bilä bolgaylar.

Tağ manına, neçik yaş ot, bitkäylär, tağ manına, neçik yaş ot, sövüngäylär da çiçäklängäylär, keçxurun törmenlängäylär, çurugaylar da tüškäylär.

⁷Eksildiç biz öçäsmäçindän seniñ da yüräklänmäçindän seniñ müşçülländiç.

⁸Xoyduç yazıçlarimizni bizim alniña seniñ da tirlikimizni bizim yariçına yüzünün seniñ.

⁹Barça künlärimiz bizim eksildilər, da öçäsmäçindän seniñ müşçülländiç.

¹⁰Zamanı yıllarimizniñ bizim tüyyisiz, neçik örmäşüç, da sanı künlärimizniñ yıllarimizniñ bizim, alar da yetmiş yıl.

Egär ki artıç dayın — seksen yıl, çaysi nemä artıç, ne ki andan, ayrıç bilä da küstünmäç bilä.

(126r) Keldi üstümüzgä bizim küstünmäç, da ögütländiç, ¹¹evet hali kim bilgäy çuvatın öçäsmäçiniñ seniñ ya ahından seniñ yüräklänmäçiniñni seniñ heseplägäy.

¹²Bu türlü körgüz maña oçuñnu seniñ, da çaysilari ki aşaxtırlar yüräklari bilä, açılıña seniñ.

¹³Xayt, Biy. Negä diyin? Övünğin çullarıñda seniñ.

¹⁴Tolduç ertäräk yarlıyamaçınıñ bilä seniñ, sövündüç da färâh bolduç barça künlärinä tirlikimizniñ bizim.

¹⁵Färâh bolduç ornuna künläriniñ, ki aşax ettilär bizni, da yıllar, çaysilarda ki kördüç çiyinlar.

¹⁶Baxkin, Biy, çullarıña seniñ da işlärinä çuluñnuñ seniñ da yol körgüz oylanlar(126v)ına alarniñ, ¹⁷bolgay yariçi Eyämiz Teğriniñ üstümüzgä bizim.

Işin çolumuznuñ bizim toyrı etkin bizgä, Biy, işin çolumuznuñ bizim oğart bizgä. *Dun 16.*

[Псалом 90/91] 90

Alış da ögmäç. Saymos Tawit'niñ, 90.

¹Kim ki dä turuptur boluşluçına Biyiktäğiniñ, kölgäsi tibinä Teğriniñ köktä tingay.

²Aytçay Eyämizgä: «Yöpsünövlüm benim sen, işançim benim Teğri, da men umsanırmen añar.

³Ol çutçargay meni sırtmaçından avuçiniñ da sözündän müşçüllüçünün».

⁴Umuzları arasına kendiniñ yöpsüngäy seni, kölgäsinä çanatlarıniñ umsangaysen.

Neçik yaraç, çövränä bolgay seniñ könülükü aniñ.

⁵Xorçmagaysen sen çorçusundan keçäniñ, da ne oylardan, ki uçarlar kündüz,

(127r) ⁶Nemä ki kezär çaranyuluçta, azmaçlıxtan devniñ yarımkünnün.

⁷Tüşkäylär yanından seniñ miñlär da tümänlär sayından seniñ, çaysi ki saña heç nemä yuvuçlanmagaylar.

⁸Evet yalyiz oçuñ bilä seniñ baykaysen, tölövün yazıçlılarıniñ körärsen, ⁹zera sen, Biy, umsam menimsen.

Biyiklängäni ettiñ saña işanç, ¹⁰yetişmägäylär saña yamanlar, çiyinlar yovuçlanmagay otaçınıña seniñ.

¹¹Friştälärinä kendiniñ simarlanıptır seniñ üçün saçlama seni barça yollarında seniñ.

¹²Biläklärinä kendiläriniñ yöpsüngäylär seni, ki bolmagay urgaysen taşka ayaçlarıniñni seniñ.

¹³Üsnä iz da k'arp yılanlarıniñ barsarsen sen, ayaç tibinä bassarsen aslanni da adçdayanı.

(127v) ¹⁴Zera maña umsandı, da çutçarıyım ani, kölgä bolıyım añar, zera tanıdı atımnı benim.

¹⁵Sarnagay maņa, da men işitkäyмен аңар да аниң билә болиyim тарлихта.

Xutxariyim, haybatli etiyim ani, ¹⁶uzun künlär bilä tolduriyim da körgüziyim аңар хутхарма-химни меним. *Dun 16.*

[Псалом 91/92] 91

¹Saymos alyış şapatkunnü, 91.

²Yaşşidir xosdovanel bolma Eyämizgä, saymos aytma atıña seniñ, Biyiktägi,

³Aytma ertäräk yarlıyamaхиңni seniñ da könülüküñnü seniñ keçä,

⁴On stron bilä saymosaran bilä, avazı bilä alyışniñ ögmäxin.

⁵Färäh ettiñ meni, Biy, yaratkanlarıña seniñ, da işindä xoluñnuñ seniñ sövüniyim.

⁶Neçik ki uludur işläriñ seniñ, Biy, (128r) da asrı terändir sayışiñ seniñ!

⁷Adam fähamsız bunu ki heç tanımas, da essiz bunu heç almastır eskä.

⁸Bitişkäni yazıxlınıñ — neçik biçän çiçäklänmä alarga; хaysiläri хiliniрlar töräsizlikni,

Tas bolgaylar meñi meñilik. ⁹Da sen biyiklä-nipsen meñilik, Biy.

¹⁰Zera ošta duşmanlarıñ, Biy, zera ošta duşmanlarıñ seniñ tas bolgaylar, dayılgaylar barçası, хaysi ki хiliniрlar töräsizlikni.

¹¹Biyik bolgay, neçik birmüñüz, müñüzüm меним, da хartlıхim меним çet semizlikinä.

¹²Kördü közüm меним duşmanlarımnı менim, ki turupturlar üstümä меним yamanlıх bilä, alar da işitkäy хulaхim меним.

(128v) ¹³Toyrular, neçik хurma teräkläri, çiçäk-längäylär, neçik orman Lipananiñ, köp bolgaylar.

¹⁴Tikilgän bolgaylar övünä Eyämizniñ, köşkünä Teñrimizniñ bizim çiçäklängäylär.

¹⁵Dayın da köplär bolgaylar хartlıх semizlä-rindä, özdän da aziz, bolgaylar ¹⁶aytma: «Toyrudur Biy Teñrimiz bizim, da yoхtur kendindä egirlik». *Dun 14, p'ark' 46 dun e.*

[Псалом 92/93] 92

Alyış avaz bilä. Şapatkün.

[Колофон]

Yazıхli Lusikni aңgın.

¹Biy хanlıх etti, şöhrätlikni kiydi, kiydi Biy хuvatın belinä kendiniñ, хuşandı.

Toхtattıñ dünyanı, ki tepränmägäy, ²hadirdir olturyuçuñ seniñ ilgärtin, meñiliktänsen sen.

³Kötürüldülär ırmaхlarıñ, Biy, da kötürdülär ırмах avazına kendiläriniñ, da turgaylar ırмахlar barganlar(129r)ına kendiläriniñ.

⁴Avazından suvlarıñ köp tamaşa boldu tol-хunları teñizniñ.

Tamaşalisen sen, Biy, biyikliktä, ⁵taniхliхiña seniñ biz asrı inandıх.

Övünä seniñ yaraşır arilik, Biy, uzun künlärdä. *Dun 6.*

[Псалом 93/94] 93

Saymos Tawit'niñ, 93.

¹Teñri öç izdävüçi, Biy, Asduadz, Teñri öç izdävüçi, mäyan bolduñ.

²Biyik bol, хaysi ki yaryuliyirsен yerni, tölä tölovün öktämlärniñ.

³Negä diñrä yazıхlılar, Biy, negä diñrä yazıхlı-lar ögüngäylär,

⁴Aytmaх bilä sözlägäylär egirlikni, sözlägäy-lär barçası, хaysiläri ki хiliniрlar töräsizlikni?

⁵Žoyovurtuñnu seniñ, Biy, aşax ettilär, da me-ñärmä(129v)хиңni seniñ хiynadılar.

⁶Tulnu da хaribni öldürdülär, öksüzlärni хir-dilar ⁷da ayttilär: «Körmästir bunu Biy, da ne esi-nä almas Teñrisi Jagopnuñ».

⁸Añlanız, fähamsızları žoyovurtnuñ da essiz-lär, negä diñrä almassız eskä?

⁹Neçik ki, egär хaysi tikti esä хulaхni, kendi işitmäs mi ya, хaysi yarattı köznü, kendi körmäs mi?

¹⁰Kim ögütlär dżinslarni, neçik ki azarlama-gay mi? Kim övrätir adamga bilmäхni, ¹¹Biy tanır sayışın adamlarıñ, ki heçliktädirlär.

¹²San adamga, хaysi ki ögütlärsen sen, Biy, da oреñkiñä seniñ övrätirsен sen аңар.

¹³Aşaxlatirsен (130r) sen аңар künlärin ya-manlıхniñ, negä diñrä хazılgay çuyuru yazıхliniñ.

¹⁴Keri etmäs Biy žoyovurtun kendiniñ da me-ñärmäхи kendiniñ etmästir körümsüz,

¹⁵Negä diñrä хaytkaylar könülükü toyruluх-nuñ, yöpsüngäylär ani barçası, kimlär toyrudurlar yüräkläri bilä.

¹⁶Kim turgay birgämä üstnä yamanlarıñ? Ya kim teñläşkäy maña üstnä alarıñ, хaysi ki хilini-рlar töräsizlikni?

¹⁷Egär ki Eyämiz boluşmasa edi maña, azulaх dayın, da turur edi dżanim меним tamuхта.

¹⁸Egär aytсам, ki ošta seskändi ayaхlarıм меним, yarlıyamaхиñ seniñ, Biy, boluşur edi maña.

¹⁹Köplüхünä körä ayrıхlarımnıñ yüräkimniñ меним övündürmäхиñ seniñ färäh etär edi dża-nimni меним.

(130v) ²⁰Teñläşmäsin saña olturyuçu töräsiz-lärniñ, kim säbäp etär emgäkni хarşisına buyruх-nuñ.

²¹Uladılar dżanin toyruniñ da хanin zaхalsiz-niñ borçlu etärlär edi.

²²Boldu Biy işançim меним, Teñri boluşuçisi umsamniñ меним.

²³Tölägäy alarga Biy töräsizliklərinä körä alarniñ, yamanlıqlarına körä alarniñ yemirgäy alarni Biy Teñrimiz bizim. *Dun 21.*

[Псалом 94/95] 94

Alıış ögmäx Tawit'niñ. San 94.

¹Keliñiz, süvüniyix Biydä, çaxiriñix Teñrigä, çutxaruçimizga bizim.

²Ertäläniyix alnina aniñ xosdovanel bolmaç bilä, saymos bilä (çaxiriñix>) çaxiriñix añar.

³Teñri uludur Biy, çan ulu üstnä barça yerniñ. (131r) ⁴Xoluna aniñdir barça dünyäsi yerniñ, biyiklik taqlarniñ aniñdir.

⁵Aniñdir teñiz, da ol etti ani da, da çurunu çoları aniñ yarattılar.

⁶Keliñiz, yerni öpiyix añar, tüsiyix da yilyiyix alnina Eyämizniñ, yaratuçimizniñ biznim.

⁷Ol kendidir Biy Teñrimiz bizim, biz çoyovurtu çolunuñ aniñ da çoyunları kütövläriñ aniñ.

Bügün egär avazına aniñ işisäñiz, ⁸bekäyt-mäñiz yüräkiñizni sizniñ, neçik leyiliçka,

Kününä sinamaçlıxniñ yabanlıçta, çayda ki sinadılar meni ⁹atarıñiz siziñ, tergädilär meni da kördülär işlärimni menim. ¹⁰Xirç yıl

Džâhtlandim džinslar bilä ol da ayttim: «Udayı bulariptirlar yüräkläri bilä, da alar tanımadılar yolunnu menim.

(131v) ¹¹Neçik ant içtim öçäşmäximä menim, ki kirgäylär tınçlıçıma menim». *Dun 11, p'ark' 38.*

[Псалом 95/96] 95

Saymos Tawit'niñ, ki dadžar yasaldı yäsirlik-tän soñra, 95.

¹Alıışlañiz Biyni alıış bilä yäñi, alıışlañiz Biyni da barça yerni.

²Alıışlañiz Biyni da alıışlañiz atın aniñ, sövünç-lüknü beriniñ kün kün artından çutxarmaçın aniñ.

³Aytiñiz dinsizlärgä haybatın aniñ, barça çoyovurtka tamaşaların aniñ.

⁴Uludur Biy da alıışlıdır asrı, çorçuludur ol barça gurçlarniñ üstnä.

⁵Barça gurçları dinsizläriñ devlärdür, da Biy köknü etti.

⁶Tapunmaçtır da könänmäçliçtir alnina aniñ, arilik da ulu könänmäçliçtir ariliki aniñ.

(132r) ⁷Sunuñuz Eyämizgä haybatni da hör-mätni, sunuñuz Eyämizgä dayfaları džinslarniñ, sunuñuz Eyämizgä haybatni ⁸atına aniñ.

Alıñiz bernälärni da kiriniñ köşkünä aniñ, ⁹yerni öpüñüz Eyämizgä köşkünä arilikiniñ aniñ, da müşçüllängäy yüzündän aniñ barça yer.

¹⁰Aytiñiz dinsizlärgä, ki Biy çanlıç etti, toxtat-tı dünyäni, ki tepränmägäy, da yaryular çoyovurtu toyruluç bilä.

¹¹Färäh bolgay kök, da sövüngäy yer, radılan-gaylar teñiz tügälliki bilä, ¹²sövüngäylär tüzlär da barça, çaysi ki bardir alarda.

Ol sahat sövüngäylär barça teräklär orman-dagi ¹³yüzündän Eyämizniñ, zera kelir da kelir ol yaryulama yerni.

Yaryular da dünyäni (132v) könülük bilä da çoyovurtnu barça könülükü bilä kendiniñ. *Dun 14.*

[Псалом 96/97] 96

Saymos Tawit'niñ. Zämanäsina, ki ulusnu toç-tattı, 96.

¹Biy çanlıç etti, sövüngäy yer, färäh bolgaylar otraçlar köp.

²Bulut da mgla çövräsina aniñ, könülüktä da toyruluçta tüzätılıptir olturıçu aniñ.

³Ot alniñ [=alnina] aniñ bargay, küydürgäy çövräsina duşmanların aniñ.

⁴Köründülär yaltramaçları aniñ dünyägä, kördü da seskändi yer.

⁵Taylar, neçik balayuz, erigäylär yüzündän Eyämizniñ, yüzündän Eyämizniñ barça yer.

⁶Aytıy kök toyruluçun aniñ, körgäylär barça çoyovurt haybatın aniñ.

⁷Uyalgaylar barçası, çaysıları ki (133r) yerni öpärlär gurçlarga da çaysıları ki ögünürlär yon-gan butlarına kendiläriñ.

Yerni öpkäylär añar barça friştäläri aniñ, ⁸ki işitti da färäh boldu Sion, da sövüngäylär çizları Jutanıñ könülükün üçün seniñ, Biy.

⁹Zera sen biyikläniñsen üstnä barça yerniñ, asrı biyikläniñ üstnä barça gurçlarniñ.

¹⁰Kimlär ki sövärsiz Biyni, körälmäñiz ya-manlıçni, saçlar Biy džanların ariläriñ kendiniñ, çolundan yazıçlıniñ çutxarıñ alarni.

¹¹Yarıç saçıldı toyrularga, toyrı yüräklilärgä boldu färählik.

¹²Färäh boluñuz, toyrular, Biydä, çosdovanel boluñuz jişadaglıçına arilikiniñ aniñ.

[Псалом 97/98] 97

Saymos Tawit'niñ. San 97.

¹Alıışlañiz Biyni (133v) alıış bilä yäñi, ki sk'ançelik'ni etti.

Xutçardı ani oñu kendiniñ da biläki ari kendi-niñ.

²Körgüzdü Biy çutxarmaçın kendiniñ, alnina džinslarniñ belgirtti toyruluçun kendiniñ.

³Añdı yarlıyamaçı bilä kendiniñ Jagopnu, könülükü bilä kendiniñ övün İsrajelniñ, da kördülär barça çiriyları dünyäniñ çutxarmaçın Teñri-mizniñ bizim.

⁴Çaxiriñiz Biygä, barça yer, alıışlañiz, süvü-nüñüz da saymos aytiñiz.

⁵Saymos aytiñiz Teñrimizgä bizim alyış bilä, alyış bilä da avazlarına saymoslarniñ.

⁶Avazlı alyış bilä xaçılmış biryiniñ, alyış bilä, sövünçlük bilä (134r) da avazı bilä müñüzdän biryiniñ çaxiriñiz alniña xanniñ, Eyämizniñ.

⁷Müşüllängäy teñiz tügälliki bilä kendiniñ, dünyâ da barça turuçıları aniñ, ⁸da çaylar çap urgaylar birgä xolları bilä.

Taylar sövüngäylär alniña Eyämizniñ, ⁹zera kelir da yetişıptir Biy yaryulama yerni.

Yaryular dünyâni toyruluş bilä da žoyovurtun kendiniñ toyruluş bilä.

Dun 10, p'ark' 36 dundir.

[Псалом 98/99] 98

Saymos Tawit'niñ, 98.

¹Biy xanlıx etti, öçästilär žoyovurtlar, ki olturptur k'erovpelärdä, seskändi yer.

²Biy Sionda uludur da biyiktir üsnä barça žoyovurtlarniñ.

(134v) ³Taruniyix atıña seniñ ulu, ki xorçuludur da aridir, ⁴ da hörmäti xanniñ könülükni sövâr.

Sen hadirlädiñ toyruluşnu, könülükni da toyruluşun Jagopga sen ettiñ.

⁵Biyik etiñiz Biy Teñrimizni bizim, yerni öpünüz basxiçina ayaxlariniñ aniñ, zera aridir.

⁶Movşeş da Aharon babasları aniñ, Samuël alar bilä, xaysi ki sarnarlar atına aniñ.

Sarnarlar edi Biygä, da ol işitir edi alarga, ⁷da tiräkli buluttan sözlär edi alarga.

Saxlarlar edi tanixlixin aniñ da buyruşun, xaysi ki berdi alarga.

⁸Biy Teñrimiz bizim, sen işitir ediñ alarga, Teñri, sen arituçi bolur ediñ, öç aluči üstnä barça işlärniñ alarniñ.

(135r) ⁹Biyik etiñiz Biy Teñrimizni bizim, yerni öpünüz tayına ari aniñ, zera aridir Biy Teñrimiz bizim. *Dun 10.*

[Псалом 99/100] 99

Saymos. Tapunmaç.

¹Çaxiriñiz Biygä, barça yer, ²xuluş etiñiz Eyämizgä färâhlik bilä.

Kiriñiz alniña aniñ sövünçlük bilä, ³taniñiz, zera oldur Biy Teñrimiz bizim.

Ol etti bizni, da dügül ediñ biz, biz žoyovurtu da xoynular kütövünüñ aniñ.

⁴Kiriñiz eşikindän aniñ tapunmaç bilä da alyış bilä otaxına aniñ.

Xosdovanel boluñuz Eyämizgä da alyışlaniz atin aniñ.

⁵Tatlidir Biy, meñiliktir yarlıyamaçi aniñ, dżinstan çax dżinskadir könülükü aniñ. *Dun 6.*

[Псалом 100/101] 100

Saymos Tawit'niñ, 100.

¹Yarlıyamaç da (135v) könülük tä alyışliyim, seni, Biy, dä saymos aytiyim, ²da eskä aliyim

Yol zaşalsiz, çax kelginçä maña, zera barir edim men zaşalsizlixim bilä yüräkimniñ benim içinä övümnüñ benim.

³Xoymadim alniña közlärimniñ benim nemä egirlikni, xaysıları ki etärlär edi tanmaçni, köräl-mäs edim.

⁴Yovuşlanmadı maña, xaysi ki xaçut edi yüräki bilä, sapti mendän fähamsiz, da men nemä dżähtlik etmäs edim.

⁵Xaysi ki sözlär edi yaşirin siñarından, ani kerikeridän çuvar edim.

Xaysi ki öktämlänir edi közlari bilä da akah yüräklari bilä, birgäsinä da ötmäk dä yemäs edim.

⁶Közlärim benim inamlılarda yerniñ, ki olturgaylar alar birgämä.

Xaysi ki barir edi (136r) yolga zaşalsiz, ol tanur edi meni.

⁷Turmas edi içinä övümnüñ benim, xaysi ki alir edi öktämlikni, xaysi ki sözlär edi egirlikni, oñarmas edi añar alniña közlärimniñ benim.

⁸Tañ manına öldürür edim barça yazixlıların yerniñ, tas etiyim şähärindä Eyämizniñ barçasın, xaysıları ki xiliniyirlar töräsizlikni.

[Псалом 101/102] 101

¹Alyış şışkän üçün, xaçan ayırlansa, Eyämniñ alniña tökkäy alyışin kensiniñ. Sandir 101.

²Biy, işit alyışima benim, çaxirixim benim saña kelgäy, ³da xaytarmagin yüzünüñ seniñ mendän.

Kününä tarliximniñ benim aşaxlat maña çulaxiñni seniñ, xaysi kün sarnasam saña, tezindän işit maña.

⁴Tügändilər, neçik (136v) tütün, künlärim, da söväklärim benim, neçik çamiş, çurudular.

⁵Çalindim, neçik biçän, da çurudu yüräkim benim, unuttum yemä ötmäkimni benim ⁶avazından küstünmäximniñ benim.

Yabuştı söväklärim benim benim tenimä benim, ⁷oxşadim men hawalasanga yabanlixta.

Boldum men neçik pu pustalixta, ⁸tuydum da boldum neçik çipçix yalyiz öv üsnä.

⁹Tabaladilar meni duşmanlarim benim kün uzun, da ögövilärim benim mendän ant içärlär edi.

¹⁰Külnü, neçik ötmäkni, yedim, da içkimni benim yaş bilä çatıştirdim

¹¹Yüzündän öçäşmäxiñniñ seniñ, zera sen biyiklattıñ da aşaxlattıñ meni.

(137r) ¹²Künlärim menim, neçik kölgä, aştılar, da men, neçik biçän, çurudum.

¹³Sen, Biy, meñilik barsen, da jişadaglıxiñ seniñ dźinistan çax dźinska.

¹⁴Sen turup şayavatlanırsen üstnä Sionnuñ, zamanı şayavatlanmañiniñ, yetişıptir sahati.

¹⁵Biyändilär çullarıñ seniñ taşlarına anıñ da toprağına anıñ şayavatlangaylar.

¹⁶Xorçkaylar dinsizlär atıñdan seniñ da barça çanları yerniñ haybatıñdan seniñ.

¹⁷Yasar Biy Sionnu da körüngäy haybatı bilä kendiniñ anda.

¹⁸Baxtı ol alyışına aşaçlanganlarınñ da heç etmädi çoltçaların alarnıñ.

¹⁹Yazılğay bu dźinska özgä, žoyovurtka, çaysi ki tapunuptur alyışlama Biyni.

(137v) ²⁰Baxtı ol biylikkindän, arilikindän kendiniñ, Biy köktän yergä baxtı

²¹Işitmä küstünmäxinä baylılarınñ da çeşmä oylanların ölümgä borçlularınıñ,

²²Aytma Sionga atın Eyämizniñ da alyışın anıñ Jerusaşemdə,

²³Yiğıştirma žoyovurtlarıñ birgä da çanlarga çulux etmä Eyämizgä.

²⁴Džuvap berdi anar yolunda çuvatiniñ kendiniñ, azlıxiñ künlärimniñ menim, ²⁵töz maña da çıçarmagın meni yarımından künlärimniñ menim, zera dźins-dźinslardir yıllarıñ seniñ.

²⁶Ilgärtin, Biy, himlärin yerniñ toxtattıñ, da işläri çollarıñniñ seniñ köktür.

²⁷Alar aşsarlar, da barsen da çalırsen meñilik.

(138r) Barçamiz [=Barçası], neçik ton, opransarlar, neçik kiyinişni, teşkirsärsen alarni, da teşkirilsärlär.

²⁸Sen ol kendiñsen, da yıllarıñ seniñ keçmästir, ²⁹oylanları çullarıñniñ seniñ turgaylar anda, da züryätlarına alarnıñ meñilik oñarılğay. *Dun 26.*

[Псалом 102/103] 102

Saymos Tawit'niñ.

¹Alyışla, dźanım menim, Biyni, da barça sövklärim menim — atın ari anıñ.

²Alyışla, dźanım menim, Biyni da unutmagın barça bergänin anıñ,

³Kim aritir yazıxiñni seniñ, oñartir barça çastalıxiñni seniñ,

⁴Kim çutçarıñ küflänmäxtän tirlikiñni seniñ, tađžlar seni yarlıyamaç bilä da şayavatı bilä,

⁵Kim toldurur igiliktä suçlançıñni seniñ, yäñirgäy, (138v) neçik çaraxuşnuñ, igitlikiñ seniñ.

⁶Etär yarlıyamaçni Biy da toyruş barça zrgel bolganlarga.

⁷Körgüzdü Biy yolun kendiniñ Movşeşkä da oylanlarına Israjeliniñ erkin kendiniñ.

⁸Şayavatlı, yarlıyovuçidir Biy, uzunesli da köpyarlıyovuçi.

⁹Dügül soñyuga diyin öçäşläñir bizgä Biy da dügül meñilik saçlar öcñü.

¹⁰Dügül yazıxiñimizga körä bizim etti bizgä Biy da dügül töräsizlikimizgä körä bizim tölädi bizgä.

¹¹Yoçsa, neçik biyiktir kök yerdän, ol türlü çuvatlattı Biy yarlıyamaçin kendiniñ üstnä çorçkanlarıñniñ kendiniñ.

¹²Ne çadar yıraçtır kün toyuşu kün batişından, ol türlü yıraç etti bizdän töräsizlikimizni bizim.

(139r) ¹³Neçik şayavatlandı ata üstnä oylanlarıñniñ kendiniñ, ol türlü şayavatlandı Biy çorçkanlarına kendiniñ.

¹⁴Zera ol bildi yaratılğanimizni bizim da anđı, ki topraçbiz.

¹⁵Adamniñ, neçik biçän, dir künläri kendiniñ, neçik çiçäki tüznüñ, ol türlü çiçäklänir.

¹⁶Urur üstnä yel — da dügül, da dayın körünmäs yeri anıñ.

¹⁷Evet yarlıyamaçı Eyämizniñ çalır meñi meñilik üstnä çorçkanlarıñniñ kendiniñ, ¹⁸da toyruşu anıñ oylanlarıñdan çax oylanlarına diñrä,

Xaysıları ki saçlarlar niyatın anıñ, anarlar buyruşun anıñ da etärlär anı.

¹⁹Biy köktä hadirlädi olturyuçun kendiniñ, çanlıxi anıñ bar(139v)çasına eyälik etär.

²⁰Alyışlañiz Biyni, barça friştäläri anıñ, zorlular çuvatları bilä, ki etärsiz sözüñ anıñ, işitip avazına aytuşunuñ anıñ.

²¹Alyışlañiz Biyni, barça çuvatlıları anıñ, çizmätkärläri da etüçiläri erk anıñ.

²²Alyışlañiz Biyni, barça işläri anıñ, barça yerdädir biylik anıñ, alyışla, dźanım menim, Biyni.

[Колофон]

Lusig sargawakni anğın.

Dun 22, p'arç' 48 dundir.

[Псалом 103/104] 103

Saymos Tawit'niñ. Yaratılğanı üstnä dünyäniñ, 103.

¹Alyışla, dźanım menim, Biyni! Biy Teñrim menim, ulu bolduñ asrı,

Tapunmaçni da ulu şöhrätlikni kiydiñ, ² yapunduñ yarıxiñni, neçik kiyinişni, saldiñ köknü, neçik çatırni, ³ da yaptıñ üstnä suvlarıñniñ üst yapovun anıñ;

(140r) Kim çoyar bulutta barganin kendiniñ, da kezär ol üstnä çanatları bilä yelniñ;

⁴Kim etti friştäsin kendiniñ dźan da çullarıñ kendiniñ ottan küydürüçi.

⁵Toxtatti yerni üstnä toxtalmaçiniñ kendiniñ, ki tepränmäğay meñilik.

⁶Teränlik — neçik kiyinişniñ yapovu dur anıñ, üstnä taylarñiñ turgaylar suvlar.

⁷Öçäşmäxiñdän seniñ çaçkaylar da avazından kökrämäxiñniñ seniñ titrägäylär.

⁸Çiçarlar, taylanırlar da enärlär, tüzlänirlär yerinä, çaysi ki toxtattıñ alarnı.

⁹Çek çoyduñ, da bolmaslar aşma, da dayın çaytmaslar yapma yerni.

¹⁰Yeberdiñ çovraçlarnı pırxıldı-pırxıldı, arası-na taylarñiñ bargaylar suvlar —

(140v) ¹¹İçirmä barça kazanlarnı kiyik, toyun-gaylar yabanları susamaçlarında kendiläriniñ.

¹²Anda uçar çuşları köknüñ uya çoygaylar da içindän çayalarnıñ bergäylär avazların kendiläriniñ.

¹³İçirir taylarnı ambarlarından kendiniñ, yemişindän işiniñ kendiniñ tolgay yer.

¹⁴Östürdüñ biçänni taylarda, yaş otnu çuluxuna adamlarñiñ.

Çiçardiñ ötmäkni yerdän, ¹⁵çayır färâh etär, yay — färâh, da ötmäk toxtatır yüräkin adamniñ.

¹⁶Toygaylar teräkläri Eyämizniñ da ormanı Lipananıñ, çaysıların ki sen tiktıñ.

¹⁷Anda uçar çuşlar köktägi çipçälärin çičar-gaylar, da uyaşı läğläğniñ tolu işançıdır alarñiñ.

(141r) ¹⁸Taylar biyiktir marallarga, da çayalar işançı çoyanlarga.

¹⁹Ettiñ aynı zämanä üçün, günäş tanıdı sahatın kirmäxiñniñ kendiniñ.

²⁰Ettiñ çaranıyunu, da boldu keçä, anda barırlar barça kazanklar ormandagi.

²¹Balaları aslanlarñiñ muñrarlar, da çaparlar, da izdärlär Teñridän yemäkin kendiläriniñ.

²²Çiçkanına günäşniñ yiyilirlar da ormanlarında kendiläriniñ tınarlar.

²³Çiçar adam işindä kendiniñ da emgängäni-nä çolunuñ kendiniñ çaç inirgä diñrä.

²⁴Neçik uludur işläriñ seniñ, Biy! Barça nemäni ağıl bilä ettiñ, da toldu yer tapunganıñ bilä seniñ.

(141v) ²⁵Bu teñiz ulu da avlaç, bundadır sürkälğänlär, çaysi ki yoxtur sanı kazanlarñiñ, ululu da uvaç bunda, ²⁶ da kemilär dä barırlar, adz-daha, çaysi ki yarattıñ oynama anıñ bilä.

²⁷Barçası saña eglänirlär, da sen berirsən yemäk alarga sahatında.

²⁸Berirsən alarga, da yerlär, açarsən çoluñnu seniñ, yedirirsən barçasın erkiñ bilä seniñ.

²⁹Xaytarırsən yüzüñnü seniñ alardan, da müşçüllänirlär, çičarırsən dżanni alardan, eksilir-lär da topraç çaytarlar.

³⁰Yeberirsən dżaniñni seniñ, da tapunursən alarnı, da yänirtirsən yüzün yerniñ.

³¹Bolgay haybatı Eyämizniñ meñilik, Biy färâh bolgay yaratkanlarında kendiniñ.

³²Kim baçar yergä da berir titrämäç bu(142r)-ñar, yuvuçlanır taylarga, da tutaşirlar?

³³Alıışliyim Biyni tirlikimdä benim, saymos aytıyım Teñrimä benim, negä diñrä barmen men.

³⁴Tatlı bolgay añar alıışım benim, da men färâh bolıyım Biygä.

³⁵Eksilgäylär yazıçlılar yerdän, çirsiz dayın tapulmagay kendindä. Alıışla, dżanim benim, Biyni. *Dun 34.*

[Псалом 104/105] 104

Aləluia, 104.

¹Tapunuñuz Eyämizgä da sarnajiz atın anıñ, aytıñiz dinsizlärgä işin anıñ.

²Alıışlanıñız, da saymos aytıñız añar, aytıñız barça tamaşaların anıñ, ³da ögünüñüz atına ari anıñ.

Färâh bolsun yüräkläri alarñiñ, çaysıları ki izdärlär Biyni, ⁴izdäñiz Biyni da çuvatlı boluñuz, izdäñiz yüzün anıñ hər vaçt.

(142v) ⁵Añıñız tamaşasın anıñ, çaysi ki etti, peşälärni da könülükün anıñ.

⁶Züryâti Aprahamniñ, çulları anıñ, da oylanları Agopnuñ, tañlaganları anıñ.

⁷Ol kendidir Biy Teñrimiz bizim, barça yerdädir könülükü anıñ.

⁸Añdı meñiliktän niyätin kendiniñ da sözün, çaysi ki simarladi çaç miñ yılga diñrä,

⁹Niyätni, çaysi ki çoydu Apraham bilä, da ant içmäxin kendiniñ Sahag bilä.

¹⁰Toxtatti Jagopta buyruçun kendiniñ da Israjeldä niyätin kendiniñ meñilik.

¹¹Aytti: «Sizgä beriyim yerin K'anannıñ, pay meñärmäxiñizgä siziñ».

¹²Zera edilär alar san bilä az, eksik da kelgin-lär kendindä.

(143r) ¹³Aştılar alar dżinstan dżinska, çanlıçtan çoyovurtka özgä.

¹⁴Xoymadı adamlarga yazıçlanma alarga, azarladi çanlarnı alar üçün.

¹⁵«Yuvuçlanmañız,— aytıyır,— yaylanganıma benim da markarelärimä benim yazıçlanmañız».

¹⁶Ündädi açlıçni yerinä alarñiñ, barça çuvatın ötmäkniñ sindirdi.

¹⁷Yeberdi alnına alarñiñ erni, çuluçka satıldı Jovsep'.

¹⁸Aşaç ettilär bayda ayaçların anıñ, da keçti temirdän boyu anıñ,

¹⁹Negä diñrä kelgäy sözü anıñ, da sözü Eyämizniñ sinadı anı.

²⁰Yeberdi xan da çeštirdi anı, buyruxçi zoğovurtka xoşdu anı.

²¹Turyuzdu anı biy övünä kendiniñ, buyruxçi üsnä barça xazyan(143v)çiniñ kendiniñ,

²²Ögütlämä buyruxçılarnıñ alarnıñ, neçik kendin, da xartların alarnıñ ağıllı etkäy.

²³Kirdi Israjel Misirga, Jagop xarib boldu ulusuna K'ananniñ.

²⁴Arttırdı zoğovurtun kendiniñ asrı da xuvatlattı alarnı, ne ki duşmanların kendiniñ.

²⁵Xaytardı yüräklärin alarga — körälmämägä zoğovurtun kendiniñ da aldama xulların kendiniñ.

²⁶Yeberdi Movşesni, xulun kendiniñ, da Aharonnu, tañlamasın kendiniñ.

²⁷Berdi alarga söz nişanlarına kendiniñ da peşälärin kendiläriniñ yerindä K'ananniñ.

²⁸Yeberdi xaramyuluş da xaramyulattı alarnı, zera açıylattılar sözüñ anıñ.

(144r) ²⁹Xaytardı xanga irmaşların alarnıñ da öldürdü barça balişların alarnıñ.

³⁰Xaynaştı yerlärinä alarnıñ bağa da övläri xanlariniñ alarnıñ.

³¹Ayttı, da keldi itçibini da sinäk barça bilä çeklärinä alarnıñ.

³²Xaytardı yaymurları alarnıñ gargudga, da ot yerinä alarnıñ yandı.

³³Urdu borlalişların da indžirlärin alarnıñ da uvattı barça teräklärin çeklärinä alarnıñ.

³⁴Ayttı, da keldi sarinçxa da xrušč, ki yoş edi sani,

³⁵Yedi biçänin yerniñ alarnıñ, tügätti barça yemişin tüzläriniñ alarnıñ.

³⁶Urdu barça ilgäriğilärin Misirliläriniñ, ilgäriği barça xazyançların alarnıñ.

³⁷Çixardı alarnı (144v) altun bilä da kümüş bilä, da yoş edi džinslariniñ alarnıñ xastası.

³⁸Färäh boldu Misirlilər çixkanına alarnıñ, ki tüştü xorxusu Eyämizniñ üstünä alarnıñ.

³⁹Yaydı bulutnu kölgä etmäxkä alarga күndüz da ot bilä yariş berir edi alarga [keçä].

⁴⁰Xoldular, da keldi bedänälär, da ötmäk bilä köknüñ toldurdu alarnı.

⁴¹Urdu xayanı, da axtılar suvlar, da bardılar ağıñ suvlar suvsuzluhta.

⁴²Añdı sözüñ kendiniñ ari, xaysı ki [edi] Apraham bilä, xuluna kendiniñ.

⁴³Çixardı zoğovurtun kendiniñ sövüñlük bilä da tañlanganlarin kendiniñ färählik bilä.

⁴⁴Berdi alarga uluslarin dinsizläriñiñ, xazyanğanına zoğovurtlarına meñärtti alarnı,

(145r) ⁴⁵Ki saşlarlar tanıxlişin anıñ da oşen k'in anıñ izdägäylär. *Dun 44, p'ark' 78 dundir.*

[Псалом 105/106] 105

Aleluia 1, 105.

¹Tapunuçi boluñuz Eyämizgä, ki tatlıdır, zera meñiliktir yarlıyamaş anıñ.

²Kim sözlägäy xuvatın Eyämizniñ, işitövlü etkäysen [=etkäy] barça alyişin anıñ?

³San, kimlär saşlarlar könülüknü da etärlär toyruluşnu hər sahat.

⁴Añğın bizni, Biy, biyänçli zoğovurtuñ bilä seniñ da därman etkin bizgä xutxarmaşına seniñ.

⁵Köriyix biz tatlılıx tañlamalariniñniñ seniñ, färäh boliyix färählikinä džinsiniñniñ seniñ da ögiyix biz meñärmäşinä seniñ.

⁶Yazişlandix biz atalarimiz bilä bizim, töräsizländix da aşındix.

(145v) ⁷Atalarimiz bizim Misirda eslämädilär sk'ançelik'iñniñniñ seniñ, da ne ağımadılar köpyarlıyamaşinıñniñ seniñ.

⁸Öçäştirdilär seni keçkändä kendiläriniñ teñiz bilä Xizil, ⁸xutxardı alarnı atı üçün kendiniñ, ki tanidilär xuvatın anıñ.

⁹Öçäştı teñizgä Xizil, da xurudu, yol körgüzdü alarga tibsizlik bilä, neçik yabanlıx bilä.

¹⁰Tirgizdi alarnı xolundan körälmäsizläriñniñ alarnıñ da xutxardı alarnı xolundan duşmanlariniñniñ alarnıñ.

¹¹Yaptı teñiz indžituçılarin alarnıñ, da biri dä alardan xutulmadı.

¹²Inandılar sözinä anıñ da alyişladılar alyişin anıñ.

¹³Açıxtılar, da unuttular işlärin anıñ, da fikir etmädilär saşışına anıñ.

¹⁴Suşlandılar suşlanmaşına yabanlıxniñniñ, sïnadılar Teñrini suvsuzluhta.

¹⁵Berdi alarga xoltçasın alarnıñ, yeberdi toluşun boylarına alarnıñ.

¹⁶Öçäştirdilär Movşesni taborlarında da Aharonnu, arisin Eyämizniñ.

¹⁷Açıldı yer, da yuttu Tatanni, da yaptı taborlarin Apironnuñ.

¹⁸Ot yandı yiyinlarına alarnıñ, da yalın oprattı yazıxlilarnı.

¹⁹Ettilər bizov koreptä, da yerni öptülär sürätkä, ²⁰da teşkirdilär haybatlarin kendiläriniñ oşşaşına bizovnuñ, biçän yevüçiniñ.

(146v) ²¹Unuttular Teñrini, tirlik etüçilärin kendiläriniñ, ki etti ulu-ulu kendiniñ Misirda, ²²tamaşalarin kendiniñ yerinä K'amniñ da xorxusun kendiniñ üstnä Xizil teñizniñ.

²³Ayttı tas etmä alarnı, egär Movşes ki tañlangan bolmasa edi alnına anıñ.

Xayttı Biygä da keçirdi öçäşmäşin anıñ, ki tas bolmagaylar alar.

²⁴Heçkâ berdilär yerni suxlançli da inanmadilar sözünä aniñ.

²⁵Mirmildandilar taborlarında kendiläriniñ da işitmädilar avazına Eyämizniñ.

²⁶Kötürdü çolun kendiniñ üstlärinä alarniñ urma alarni pustalıçta,

²⁷Saçilgay züryâti alarniñ dinsizliklär bilä, saçilgay züryâti aniñ uluslarga.

(147r) ²⁸Murdarlandilar alar Pelpək'ovrda, ki yedilär gurk' çurbanların da ölgänläri.

²⁹Öçäştirdilər anı işläri bilä kendiläriniñ, arttı üsnä alarniñ siniçliç.

³⁰Soñra turdu aralarına P'enees, aritti, da tiyildi ölüm, ³¹hesepledi añar toyrulux džins-džinstan meñilikkä diñrâ.

³²Öçäştirdilər anı suvları çarsiliçniñ, çiyinaldi Movses alar üçün, ³³ki açılıttılar džanın aniñ.

Buyurdu erinläri bilä kendiniñ, ³⁴da tas etmädilär džinsläri, çaysi ki aytti alarga Biy.

³⁵Xatışıldilar dinsizlär bilä da övrändilär işlärin alarniñ, ³⁶çulux ettilär gurk'larına alarniñ, da boldu alarga azmaçliçka.

³⁷Xurban ettilär (147v) oylanların da çizların kendiläriniñ devlärgä ³⁸da töktülär çanni zayalsiz,

Xanı oylanlarıniñ da çizlarıniñ kendiläriniñ devlärgä, çaysi ki çurban ettilär gurk'una K'ananiñ.

Balçiylandı yer çanıdan alarniñ ³⁹da murdarlandı işlərindən alarniñ, zera boñıgländilär barganlarına kendiläriniñ.

⁴⁰Öçäşlândi yüräklänmäçi bilä Biy üstnä çovurtunuñ kendiniñ da igränçi etti meñärmäçin kendiniñ asri.

⁴¹Çiçara berdi alarni çoluna dinsizläriñ, eyälik ettilär alarga körälmäsizläri kendiläriniñ, ⁴²da duşmanları kendiläriniñ indžittilar alarni, da aşax boldular tibiñä çollariniñ alarniñ.

(148r) ⁴³Ol köp kerät çutçardı alarni, da alar açılıttılar anı sayışlarına kendiläriniñ da bük-räydilär töräsizliklərində kendiläriniñ.

⁴⁴Baxtı Biy tarlıçına alarniñ işitmä avazına alyışiniñ alarniñ.

⁴⁵Anđi niyätin kendiniñ da poşman boldu köplüçünä körä yarlıçamaçiniñ kendiniñ, ⁴⁶berdilär alarni alnına barça yäsir etüçiläriniñ alarniñ.

⁴⁷Xutçar bizni, Biy Teñrimiz bizim, da yiçiştir bizni dinsizlärdän.

Xosdovanel bolıyıç atıña seniñ ari da ögüniyıç alyışiñ bilä seniñ.

⁴⁸Alyışli Biy Teñrisi Israjelniñ meñi meñilik.

Da aytkay barça çovovurt: bolgay, bolgay.

Dun 40.

Alyış Ezegia çanniñ Israjelniñ [Исаия 38: 10-20: Хвалебная песнь Иезекии]

(148v) ¹⁰Men ayttim kötürülgänimdä [=kötürülgänindä] mendän künlärim benim, ki bardim men eşikinä tamuçnuñ,

Xoydum barçanı artımdan benim ¹¹da ayttim, ki dayin körmändir çutçarmaçin Eyämizniñ yerdä tirilärniñ da dayin artıç körmändir adamni turmaçları bilä kendiläriniñ birgä.

¹²Eksildim men uruy-kökümdän benim, bundan soñra çoydum barça tirlikimni benim.

Çiçti bardı, ayırıldı mendän džanim benim, neçik ol, ki sökär salaşni, da boldum men neçik işi džulhalarniñ yuvuç kesmäçkâ.

¹³Kündä ol çiçara berildim men ertädän, neçik çoluna aslaniñ, ol türlü sindiryaladı, uvattı sövklärimni benim, ki ertädän çax keçägä diñrâ çiçara berildim.

(149r) ¹⁴Neçik çarlıyaç, ol türlü dživildar edim, neçik kügürçin, ol türlü tiyilir edim, zera eksildilär közlärim benim körmäçtän.

¹⁵Baxtim biyiklikkâ, Biygä, Teñrimä benim, ki çutçardı meni da ketardı mendän ayriçin džanimniñ benim.

¹⁶Biy, bunuñ üçün ayıldı saña, oyattıñ boyumnu benim, çaytardıñ džanimni, övündüm da tirildim.

¹⁷Ošta, eminlikkâ çaytti açiyim benim, çutçardıñ džanimni benim, ki tas bolmagaymen, da saldıñ kerigä barça yazıçimni benim.

¹⁸Ki dügül egär çaysilari ki tamuçtadırlar, tapunurlar saña, da dügül ölülar alyışlagaylar seni, da umsanmaslar könülükünä seniñ barçası, çaysilari ki enärlär tamuçka.

(149v) ¹⁹Evet, tirilär, alyışliyiç seni, Biy, neçik dä men, bundan soñra oylanlar toyrıyım, çaysi ki aytkaylar toyruluçunuñ seniñ, ²⁰Biy çutçarılmäçimniñ benim.

Men dayin tiyilmiyim alyışlama seni alyış [bilä] yañi barça künlärimä tirlikimniñ benim çarşı daçzarına Teñriniñ.

Dun 12. Ganons 326 duñdir. Bu ganon saymos üç yüz igirmi alti duñdir.

[Молитва]

Umsa tirlikniñ, umsa da işanç çutçarılmäçniñ benim, adam sövüçi Biy. Pareçosluçu".

[Псалом 106/107] 106

Aleluia, 106.

(150r) ¹Tapunuñuz Eyämizgä, ki tatlıdır, da meñiliktir yarlıçamaçı aniñ,—

²Aytkaylar çutçarılganlar Eyämizniñ, çaysi ki çutçardı çolundan duşmanniñ,

³Barča uluslardan yiyıştirdi alarni, günäşniñ çixkanından da günäşniñ kirkänindän, yarimkeçädän da teñizdän.

⁴Bulardılar alar yabanlıxta, suvsuzluxta, yol-larına, şahar turmaşlarına tapmadılar;

⁵Açıxtılar da susadılar, da dżanları alarniñ alarda eksildilər.

⁶Çaxirdılar Biygä tarlıxlarında kendiläriniñ, da totxarlıxından alarniñ xutxardı alarni.

⁷Yol körgüzdü alarga yolga toyrı, ki bargaylar şahärgä turmaşlarına kendiläriniñ.

(150v) ⁸Tapundular Eyämizgä yarlıyamaşına anıñ, tamaşalarına anıñ oylanları adamlarniñ,

⁹Ki toydurdu dżanların ačlarınıñ da dżanların küsänčläriñ tolu etti yaxşılıx bilä.

¹⁰Xaysıları oltururlar edi çaramyuluxta da kölgäsinä ölümnüñ, baylı edilär miskinliktä, neçik temirdä,

¹¹Ki açıylattılar sözüñ Teñriñiñ da sayšın Biyiktäğiniñ öçäştirdilər.

¹²Aşax boldular ayrıxtan yüräki alarniñ, çaçaklandılar, da kimsä yoç edi, ki boluşkay edi alarga.

¹³Çaxirdılar Biygä tarlıxlarında kendiläriniñ, totxarlıxlarından alarniñ çixardı alarni.

¹⁴Xutxardı alarni çaramyuluxtan da kölgäsin-dän ölümnüñ da çeşti bayların alarniñ.

(151r) ¹⁵Xosdovanel boldular Eyämizgä yarlı-yamaşına anıñ, tamaşalarına anıñ oylanları adam-larniñ.

¹⁶Zera uvattı eşikni bayırdan da beklövün temirdän uvattı.

¹⁷Boluştu alarga yoluna, töräsizliklärinä ken-diläriniñ, zera yazıxları üçün kendiläriniñ aşax boldular asrı.

¹⁸Barča aşlardan igränirlär edi yüräkläri alarniñ, yuvuxlandılar çaç eşikinä ölümnüñ.

¹⁹Çaxirdılar Biygä tarlıxlarında kendiläriniñ, totxarlıxlarında alarniñ xutxardı alarni.

²⁰Yeberdi sözüñ kendiniñ, da sayayttı alarni, da xutxardı alarni buzuxluxundan kendiläriniñ.

²¹Xosdovanel boldular Eyämizgä (151v) yarlı-yamaşına anıñ, tamaşasına anıñ oylanları adam-larniñ.

²²Sungaylar añar çurbanin alışniñ da ayt-kaylar işlärin anıñ sövünçlük bilä.

²³Xaysıları enärlar edi teñizgä kemi bilä da etärlär edi işlärin suvlarda köp,

²⁴Alar kördülär işlärin Eyämizniñ da tamaşa-ların anıñ teränlikinä tibsizlikniñ.

²⁵Ayttı, da turdu yel da dufan, da biyikländi-lär tolyunları anıñ.

²⁶Çixarlar edi kökkä da enärlär edi tibsizlik-kä, da boyları alarniñ dżanlarına kendiläriniñ op-randılar.

²⁷Müşülländilər, seskändilər, neçik esirik-lär, da barča aşılları alarniñ tüstü.

²⁸Çaxirdılar Biygä tarlıxlarından kendiläri-niñ, totxarlıxlarından alarniñ tırgizdi alarni.

(152r) ²⁹Xaytardı dufanni havaga, da tüyildi-lar tolyunları anıñ, ³⁰färäh boldular, ki tüyildilər, da yol körgüzdü alarga kemi tinçliğına erklärinä kendiläriniñ.

³¹Xosdovanel boldular Eyämizgä yarlıyamaşına anıñ, sk'ançeliklärinä anıñ oylanları adamlar-niñ.

³²Biyiklätkäylär anı yiyinina yiyinlarniñ, da olturyuçuna çartlarniñ alışlagaylar anı!

³³Zera çaytardı axın suvlar çuruga da bargan-ların suvlarniñ yergä susamiş,

³⁴Etti yerni yemiş berüçi balçixli yamanlıxi üçün turuçılariniñ alarniñ.

³⁵Etti pustalıxni göllü suvlar da yerni susamiş barganlarına suvlarniñ;

(152v) ³⁶Siyndirdi kendinä ačlarını, da yasa-dılar şahar turmaşlarına kendiläriniñ.

³⁷Sürdülär tarlovlar, da tiktilär borlalıxlar, da ettilär yemiş hasillärindän kendiläriniñ.

³⁸Alışladı alarni, da arttilär asrı, da hayvan-ları alarniñ eksilmädilər.

³⁹Eksildilər alar da çıynaldılar tarlıxlarından yamanlıxniñ da totxarlıxniñ.

⁴⁰Keldi risvaylıxka üstnä buyruçılariniñ alarniñ, bularttı alarni yabanlıxta da dügül yolun-da.

⁴¹Boluştu yarliniñ miskinlikinä, yol körgüzdü, neçik çoyunlarına, dżinsiniñ alarniñ,

⁴²Körgäylär toyrular da färäh boldular, da bar(153r)ča töräsiz yapkay ayzin kendiniñ.

⁴³Kimdir aşıllı, ki saçlagay bunu da eskä al-gay yarlıyamaşın Eyämizniñ. *Dun 42.*

[Псалом 107/108] 107

¹Alışi saymosnuñ Tawit'niñ, 107.

²Hadirdir yüräkım benim, Teñri, hadirdir yü-räkım benim alışlama da saymos aytma saña haybatım bilä benim.

³Oyanıñız, haybatım benim, oyanıñız saymos bilä da alış bilä, da men oyanırmen ertäräk.

⁴Xosdovanel bolıyım saña çoyovurt arasına, Biy, da saymos aytıyım saña dżinslar arasına.

⁵Ulu boldu çaç kökkä diñrä yarlıyamaşın se-niñ, çaç bulutka diñrä könülükün seniñ.

⁶Biyiklänip sen köktä, Teñri, barča yerdä-dir haybatıñ seniñ.

(153v) ⁷Neçik çutçarıldılar sövüklüläriniñ seniñ, tırgız oñuñ bilä seniñ da işit bizgä.

⁸Teñri sözlädi arilikindän kendiniñ: «Biyik bolıyım, ayırıyım Siwk'emni da tüzlärin otaxlarga açıyım.

⁹Menimdir Kayajət ulusu, da menimdir Manase, Ep'rem çuvatlatuçisi başımnıñ menim.

Juta çanıñ menim, ¹⁰Movap tegänäsi umsamniñ menim.

Jetomadan tüzätiyim barganıñni menim, da maña özgä džinslar hnazant boldular».

¹¹Kim eltkäy meni şahärgä bek, yaçom kim yol körgüzüçi bolgay maña çax Jetovmaga?

¹²Ki dügöl mi sen, Teñri, ki çaysi ki kerı ettiñ bizni da çıymadıñ, Teñri, çuvatımız bilä bizim?

(154r) ¹³Ber bizgä boluşluç tarlıçta, ki yalyandır çutçarmaçı adamniñ.

¹⁴Teñri bilä etiyiç çuvatni, da ol uyatlı etkäy duşmanlarımizni bizim. *Dun 14.*

[Псалом 108/109] 108

Yeñmäx üçün. Saymos Tawit'niñ. 108.

¹Teñri alıışıma menim! tiyilmagin, ²zera ayzi yazıçlıniñ, ayzi hilläliniñ açıldı üstümä menim.

Sözlädilər mendän til bilä hilläli ³ da sözü bilä körälmäxsisizliçniñ çapsadılar meni.

Çariştilar menim bilä heç yergädän, ⁴ornuna süvükümnüñ menim çıçara berirlär edi meni, evet men alıışta bolur edim.

⁵Tölädilər maña yamanni ornuna yaçşisiniñ, körälmäxsisizliçni ornuna süvükümnüñ menim.

⁶Turçuz üstünä aniñ yazıçlı şaytanni, turgay (154v) sayına aniñ.

⁷Yarçusundan kendiniñ çıçkay suçlu, da alıışi aniñ yazıçka çaytkay.

⁸Bolgay künläri aniñ eksik, da tärmanin aniñ — ani özgä eltkäy.

⁹Bolgay oylanları aniñ öksüz, da çatunu aniñ [tul], ¹⁰tayçaylar, teşkirilgäylär oylanları aniñ, klänçi bolçaylar da çıçkaylar turmaçlarında kendiläriniñ.

¹¹Tergägäy ötünç berüçi barça nemäsin aniñ, çaraçlagaylar yatlar çazçançin aniñ.

¹²Tapulmagay boluşuçi añar, da kimsä yarlıçagay üsnä öksüzläriniñ aniñ.

¹³Bolgay oylanları aniñ tas bolmaçka, da džinstan buzulçay atı aniñ.

(155r) ¹⁴Añçaylar yazıçin atalariniñ aniñ alni-na Eyämizniñ, da yazıçı anasiniñ aniñ buzmagay ¹⁵da bolçay alni-na Eyämizniñ här sahat.

Tas bolçay anda añaçliçı aniñ ornuna, ki añaçmadı etmä yarlıçamaçni,

¹⁶Xuvçay adamni miskinni da yarlini öldürmä ani, ki añaçtır yüräk bilä.

¹⁷Süvdü çarıışni — da çıçkay añar, klämädi alıışni — yıraç bolçay andan.

¹⁸Kiydi çarıışni, neçik tonnu, kirçäy, neçik suv, çarıni-na aniñ da, neçik çet, söväklärinä aniñ.

¹⁹Bolçay añar neçik ton, ki kiyär, neçik çuşaç, ki baylandı här kez belinä.

²⁰Bu işidir alarniñ, çaysi ki yamanlamaçta edilär menim üçün Biygä da çaysiläri ki sözlärlär edi yaman džanıñ üçün menim.

(155v) ²¹Evet sen, Biy, Biy, etkin menim bilä atıña körä seniñ, zera tatlıdır yarlıçamaçıñ seniñ, da çutçar meni, ²²zera yarlı da klänçimen men.

Yüräkim menim müşçülländi çarıñimda menim, ²³ da men, neçik gölgä, atılçanıma menim, eksildim da silkindim, neçik sarıñçya.

²⁴Tızlarim menim çaçaklandı (saçlamaçtan) oruçtan, da tenim menim özgä rängli boldu yaydan.

²⁵Boldum men taba alarga, kördülär meni da teprättilär başlarin kendiläriniñ.

²⁶Boluş maña, Biy Teñrim menim, da çutçar meni yarlıçamaçıña körä seniñ.

²⁷Tanıçaylar, ki çoluñ seniñ budur da sen, Biy, ettiñ bunu.

²⁸Alar çarıçlarlar, da sen alıışlarsen, çaysiläri ki turuçturlar üstümä menim, uyat kötürgäy- (156r)lär, evet çuluñ seniñ färäh bolçay sendä.

²⁹Kiyçäylär uyatni, çaysiläri ki yaman sözdä edilär džanıñ üçün menim, da kiyçäylär, neçik yapov tonnu, uyatın kendiläriniñ kendiläri üstnä.

³⁰Evet men çosdovanel bolıyım Biygä asrı ayçim bilä menim, içinä köplärniñ alıışliyım seni.

³¹Ki turdu ol sayına yarliniñ, çutçarma meni andan, çaysiläri ki çuvarlar džanıñni menim. *Dun 28.*

[Псалом 109/110] 109

Saymos Tawit'niñ, 109.

¹Aytti Biy Biyimä menim: Oltur sayıma menim, çax çoyıyım duşmanlarıñni seniñ başçıç ayaçlarıña seniñ.

²Tayaçin çuvatniñ yebergäy saña Biy Siondan, da eyälik etsärsen sen arasına duşmanlarıñniñ seniñ.

(156v) ³Seniñ bilädir maña başlanganı künlärniñ çuvattan roskoşuna ariläriñniñ seniñ; çarıñdan ilgäri, ne ki Çolpan yolduzu, toçurdum seni.

⁴Ant içti Biy da dügöl dayı pošman bolsar, zera sensen k'ahana menjilik yergäsindän Mełk'ise-tegniñ, ⁵da Biy sayıña seniñdir.

Uvatçay küñünä öçäşmäçniñ çanlarıni, ⁶yarçular dinsizläрни, da köp etär tövülgänläрни, da uvatçay başlarin köplärniñ yerdä,

⁷Çaylarıni yolda içirçäy, bunuñ üçün dä biyik etkäy başlarin. *Dun 6, p'ark' 48 dundir.*

[Псалом 110/111] 110

Aləluia, 110.

¹Xosdovanel boliyim saña, Biy, bar yüräkim bilä menim, sayışına toyrularniñ, yiyinina. (157r)

²Uludur işläri Eyämizniñ, da tergälgändir barçada erki anıñ.

³Tarunmaxlıx da könänmäxlıxtir işläri anıñ, toyruluxu anıñ xalir meñi meñilik.

⁴Añmaxlıx etti tamaşalarına kendiniñ toyrularğa, yarlıyovuçi, şayavatlıdır [Biy], ⁵yemäk berir xorçkanlarına kendiniñ.

Añdı meñiliktän niyätin kendiniñ, ⁶xuvatın işläriñ kendiniñ simarladı žoyovurtuna kendiniñ —

Bermä alarga meñärmäxın dinsizläriñ. ⁷Da işläri xollariniñ anıñ toyruluğ da könülüktür.

Inamlıdır lar barça buyruqları anıñ, ⁸toxtalıptir meñi meñilik, etiliptir könülük bilä da toyruluğ bilä.

(157v) ⁹Xutxarılmıxlıx yeberdi Biy žoyovurtuna kendiniñ, simarladı meñilik niyätin kendiniñ ari, da xorçuludur atı anıñ.

¹⁰Başlanganı saxtlıxniñ xorçusu Eyämizniñ, axtıl yaxşı barçasına, xaysıları ki etärlär anı, da alıyışi anıñ xalir meñi meñilik. *Dun 8.*

[Псалом 111/112] 111

Aləluia. San 111.

¹Sanlıdır adam, ki xorçar Eyämizdän, buyruğun anıñ ol klär asrı.

²Xuvatlı bolgay yerdä züryätı anıñ, da dżinsı toyrularniñ alıyışlangay.

³Haybat da ululuğ bardır övünä anıñ, toyruluğu anıñ xalir meñi meñilik.

⁴Saçtı xaramyuluğta yarıx toyrularğa, yarlıyovuçi şayavatlı da toyrudur Biy.

(158r) ⁵Tatlı adam yarlıyar da berir ötünç, ornatır sözün kendiniñ yarıyuda, ⁶zera meñilik ol seskänmäğäy.

Jışadag meñilik bolgay toyrı, ⁷çuvdan ya slavadan yamandan ol xorçmagay.

Hadıdır yüräki anıñ umsanma Teñrigä.

⁸Toxtalıptir yüräki anıñ, da ol xorçmagay, neğä diñrä körgäy duşmanların kendiniñ.

⁹Tayıttı da berdi yarlılarga, toyruluğu anıñ xalir meñi meñilik, da münüzü anıñ biyik bolgay haybat bilä.

¹⁰Yazıxlı körgäy da öçäşkäy, tişlärin kendiniñ xirdzildatkay da erigäy, da suxlançı yazıxlarnıñ tas bolgay. *Dun 10.*

[Псалом 112/113] 112

Aləluia. San 112.

¹Alıyışlañız, oylanlar, Biyni da alıyışlañız atın Eyämizniñ.

(158v) ²Bolsun atı Eyämizniñ alıyışlı mundan soñra çax meñilikkä diyin.

³Günäşniñ çıxkanından çax kirgäninä diñrä günäşniñ alıyışlıdır atı Eyämizniñ.

⁴Biyiktir üstnä barça dżinslarınıñ Biy, da köktädir haybatı anıñ.

⁵Kimdir — neçik Biy Teñrimiz bizim, biyikliktä turgan, ⁶da aşaxlanganların körär köktä da yerdä;

⁷Turıyuzur miskinni yerdän da biyik etär barça zabunlarını çöplüktän;

⁸Olturıyuzur alarnı buyruğçılar buyruğçılar bilä žoyovurtuna kendiniñ;

⁹Turıyuzur toyrımaganni övdä färâh köñül bilä, neçik ana, oylanlarına sövüngän?

[Псалом 113/114] 113

Aləluia, 113.

(159r) ¹Çıxkanı İsrajelniñ Misirdan, övündän Jagopnuñ, yiyinından özgä dżinslarınıñ,

²Boldu Dżuvutluğta ariliki anıñ da İsrajeldä buyruğu anıñ.

³Teñiz kördü da xaçtı, da Ortanan anda xayttı.

⁴Taylar, süvününüz, neçik xoçlar, da örlär — neçik xozular xoyunlarınıñ.

⁵Nedir saña, teñiz, kimni kördünüz da xaçtın? Ya sen, Jortanan, nek xayttın anda?

⁶Taylar, sövününüz, neçik xoçlar, da örlär — neçik xozuları xoyunlarınıñ.

⁷Yüzündän Eyämizniñ seskändi yer, yüzündän Teñrisiniñ Jagopnuñ,

⁸Kim xaytardı taşni ayın suvlarga da xayani çovrağ közlärinä.

[Псалом 113/115]

^{9/1}Dügül bizgä, Biy, (159v) dügül bizgä, yoğsa atıña seniñ bergin haybatni yarlıyamağın üçün da könülükün üçün seniñ.

^{10/2}Bolmagay xaçan aytkaylar dinsizlärdä, ki: «Xanıdır Teñrisi alarnıñ?»

^{11/3}Teñrimiz bizim köktä da yerdä, barça, xayası nemäni klädi, da etti.

^{12/4}Gurk'ları dinsizläriñ altın da kümüştür, xol işläridir oylanlarınıñ adamlarnıñ.

^{13/5}Ayızları bardır, da sözlämäslär, közləri bardır, da körmäslär.

^{14/6}Xulaqları bardır, da işitmäslär, burunları bardır, da iskämäslär.

^{15/7}Xolları bardır, da xarmalamas, ayaxları bardır, da barmaslar, da yoxtur avaz ovurtlarına alarnıñ.

^{16/8}Oğşaş alarga bolgaylar, xaysıları ettilär alarnı, da barçası, ki umsanıptırlar alarga.

(160r) ^{17/9}Övü İsrajelniñ umsandı Biygä, boluşuçisi, yöpsünövlüdür alarga.

^{18/10}Övü Aharonnuñ umsandı Biygä, boluşuçi, sijnarlıxtır alarga.

^{19/11}Xorçkanları Eyämizniñ umsandılar Biygä, boluşuçi da çutçaruçisidir alarniñ.

^{20/12}Añdı bizni Biy da alıışladı bizni, alıışladı Biy övün İsrajelniñ, alıışladı Biy övün Aharonnuñ.

^{21/13}Alıışladı Biy çorçkanların kendiniñ, kiçilärin da ulularin.

^{22/14}Arttırgay sizgä Biy, sizgä da oylanlarınizga siziñ.

^{23/15}Alıışlısız siz Eyämizdän, ki etti köknü da yerni.

^{24/16}Kökü köknüñ Eyämizniñdir, da köknü [=yerni] berdi oylanlarına adamlarniñ.

^{25/17}Dügül ki ölülär alıışlarlar seni (160v) da dügül barçası, çaysi ki enärlär tamuçka.

^{26/18}Yoçsa, tirilär, alıışlıyix seni, Biy, bundan soñra diyin. *Dun 26, p'ark' 52 dun.*

[Псалом 114/116] 114

Alēluia. San 114.

¹Sövdüm, ki işitkây Biy avazına alıışimniñ menim, ²ki aşaxlattı çulaxın kendiniñ maña, da men künümä menim sarnadım añar.

³Dolaštılar çövrämä inççamaçı ölümniñ, da totçarlıxı tamuçnuñ taptı meni.

Tarlıxni da tixizliçni taptım, ⁴da atın Eyämizniñ sarnadım.

Kim, Biy, çutçarır džanımnı menim? ⁵Yarlıyo-vuçi Teñrimiz bizim yarlıyar, ⁶da saçlar oylanlarıni Biy.

Men aşax boldum, da Biy tırgızdı meni, ⁷çayt, džanımnı menim, tinçliçniña seniñ, zera Biy bolu(161r)ştu maña.

⁸Xutçardı džanımnı menim ölümdän, közläriniñni yaşlardan da ayaxlarımnı menim taymaçtan, ⁹biyänçli bolıyım alnına Eyämizniñ yerindä tirilärniñ. *Dun 6.*

[Псалом 115/116] 115

Alēluia, 115.

^{1/10}Inandım, çaysi ki dä sözlädım, da men aşax boldum asrı.

^{2/11}Men ayttım tamaşalanganıma menim, ki barça adam yalyandır.

^{3/12}Ne beriyim, Biy, övünä Eyämizniñ barçadan, çaysi ki berdi maña?

^{4/13}Ayaçın çutçarıлмаçniñ yöpsüniyim da atına Eyämizniñ sarniyim.

^{5/14}Alıışimni menim Eyämizgä beriyim alnına barça çoyovurtunuñ aniñ.

^{6/15}Özdändir alnına Eyämizniñ ölümü ariläriniñ kendiniñ! ^{7/16}Ey, Biy, men çuluñ seniñmen, çuluñ da oç(161v)lu çaravaşniñniñ seniñ.

Kestiñ baylarımnı menim, ^{8/17}saña suniyim çurbanların alıışniñ da atın Eyämizniñ sarniyim.

^{9/18}Alıışimni menim Eyämizgä beriyim alnına barça çoyovurtunuñ aniñ ^{10/19}köşkünü, övünä Eyämizniñ da içniña seniñ, Jeçusaçem. *Dun 8.*

[Псалом 116/117] 116

Saymos, tañlama da maçtovlu, könülätkän ari vartabedlärdän, sargawak vartabed da Johaneş Karneçiniñ.

¹Alıışlaniz Biyni, barça džınslar, ögünüz ani, barça çoyovurtlar.

²Xuvatlangay yarlıyamaçı aniñ üstümüzgä bizim, könülükü Eyämizniñ çalgay meçilik. *Dun 2.*

[Псалом 117/118] 117

Alēluia.

¹Xosdovanel bolunuz Eyämizgä, ki yaçşidir, ki meçiliktir yarlıyamaçı aniñ.

²Aytçay övü İsrajelniñ, ki yaçşidir, (162r) ki meçiliktir yarlıyamaçı aniñ.

³Aytçay övü Aharonnuñ, ki meçiliktir yarlıyamaçı aniñ.

⁴Aytçaylar çorçkanlar Eyämizniñ, ki yaçşidir, ki meçiliktir yarlıyamaçı aniñ.

⁵Tarlıçta sarnadım Biygä, da işitti maña avlaç.

⁶Biydir menim boluşuçim, da men çorçmandır, ki: ne etkây maña adam?

⁷Biydir menim boluşuçim, da men köriyim duşmanlarımnı menim.

⁸Yaçşidir umsanma Biygä, ne ki umsanma adamlarga, ⁹yaçşidir umsanma Biygä, ne ki umsanma buyruçılarga.

¹⁰Barça džınslar kezdilär çövrämä, da atı bilä Eyämizniñ yeñdim alarnı.

¹¹Kezmäç bilä kezdilär çövrämä da çapsadılar meni birgä, da atı bilä Eyämizniñ yeñdim alarnı.

(162v) ¹²Kezdilär çövrämä, neçik çulular, yandılar, palayladılar, neçik tegänäklär otta, da atı bilä Eyämizniñ kerı ettim alarnı.

¹³Keri bolganıma türtündüm da boldum yovuç yixılmaçka, da Biy yöpsündü meni.

¹⁴Xuvatım menim da boluşuçim menim Biy, da boldu maña çutçarmaçlıçka.

¹⁵Avaz sövünçlükniñ, çutçarıлмаçniñ otaxına toyrularniñ.

Oñu Eyämizniñ etti çuvatni, ¹⁶oñu Eyämizniñ biyik etti meni, da oñu Eyämizniñ etti çuvatni.

¹⁷Ölmiyim, yoçsa tiriliyim da aytiyim işin Eyämizniñ.

¹⁸Ögüt bilä ögütlädi meni Biy da ölümgä çixara bermädi.

¹⁹Açniñiz maña eşikni toyruluçnuñ, ki kirgäy-men anda da çosdovanel (163r) bolıyım Eyämizgä.

²⁰Bu eşik Eyämizniñdir, da toyrular kirärlär mundan.

²¹Xosdovanel boliyim saña, Biy, ki işittij maña da bolduñ maña çutçarılmaçka.

²²Taşni, çaysin ki heçkä berdilär yasavuçılar, ol boldu başı buççañniñ.

²³Eyämizdän boldu bu, da tamaşalıdır alnına közlärimizniñ bizim.

²⁴Bu gündür, çaysi ki etti Biy, keliniz, süvüniyix da färâh boliyix buñar.

²⁵Ey Biy, çutçar! Ey Biy, yol körgüzgin! ²⁶Al-çişli, çaysi ki kelsärsen atına Eyämizniñ! Da al-çişladix seni övündän Eyämizniñ.

²⁷Biy Teñrimiz bizim köründü bizgä. Etiñiz ulukünnü färâhlikkä ertälänip çax buççaña se-ğannij.

(163v) ²⁸Teñrim benim sensen, tapuniyim saña, Teñrim benim sensen, da biyiklätiyim seni.

Tapuniyim saña, Biy, zera işittij maña da bolduñ maña çutçarılmaçka.

²⁹Xosdovanel boliyix Eyämizgä, zera yaçşidür, zera meñiliktir yarlıyamaçi anij. *Dun 28, p'ark' 46 dun.*

[Псалом 118/119] 118

Alęluia.

alif

¹Sanlıdırlar zaçalsızlar yollarında da çaysıları barırlar orenk'inä Eyämizniñ.

²San, kimlär terğärlär tanıxlixin anij, tüğäl yüräkläri bilä kendiläriniñ çolğaylar anı.

³Dügül ki, kimlär çilinirlar töräsizlikni, yolu- na anij bargaylar.

⁴Sen simarladıñ simarlaganiñni seniñ saçla- ma maña asrı.

(164r) ⁵San, egär oñarılsa edi maña yollarım benim saçlama maña toyruluçunnu seniñ.

⁶Ol vaçtta men uyalmas edim, ki saçtlama maña simarlaganiña seniñ.

⁷Tapuniyim saña, Biy, toyruluçuna yüräkimi- niñ benim, neçik umsandım könülükünä toyrulu- çunnuñ seniñ.

⁸Könülükünü seniñ saçladım, çoymagın me- ni çax meñilik.

pet'

⁹Ne bilä tüzätkäy otuzaşli yolların kendiniñ? — Evet saçlama sözüñnü seniñ.

¹⁰Bar yüräkim bilä benim çoldum sendän, ke- ri etmə meni buyruçunñdan seniñ.

¹¹Yüräkimä benim yaşırdım sözüñnü seniñ, neçik ki yazixli bolmagaymen saña.

¹²Alçişlisen sen, Biy, övrät maña toyruluçunu seniñ.

(164v) ¹³Erinlärim bilä benim aytiyim barça könülükün ayzıñniñ seniñ.

¹⁴Yollarına tanıxlixinñniñ seniñ sövündüm, neçik barça çodžalıçta.

¹⁵Buyruçuna seniñ çayçurdum da saçtlandım yoluña seniñ.

¹⁶Könülükünü seniñ sözlädım da unutmadım sözüñnü seniñ.

kamiy

¹⁷Tölä çuluña seniñ, ki turgaymen da saçla- gaymen sözüñnü seniñ.

¹⁸Oyat közümnü benim, da baçiyim tamaşa- sına orenk'iniñniñ seniñ.

¹⁹Xaribmen men yerdä, yaşırmagın mendän simarlaganiñniñ seniñ.

²⁰Hasrät boldu džanım benim suçlanma ma- ña könülükünä seniñ här sahat.

(165r) ²¹Öçäştij öktämlärgä çarçişli, çaysıları ki saptılar buyruçlarıñdan seniñ.

²²Keri etkin mendän tabalanmaçni da heçlik- ni, zera tanıxlixinñniñ seniñ izdädım.

²³Zera olturdular buyruççılar da yaman söz- lärlär edi benim üçün, evet çuluñ seniñ saçışlar edi könülükünü seniñ.

²⁴Zera tanıxlixinñniñ seniñ sözüüm benim edi da saçışım benim toyruluçuna seniñ.

[t]jayit'

²⁵Yuvuçlandı džanım benim topraçka, Biy, tırgiz meni sözüñä körä seniñ.

²⁶Yolumnu benim aytiyim saña, da işitkin maña, övrät maña toyruluçunnu seniñ.

²⁷Yollarına toyruluçunnuñ seniñ açillı etkin meni, da tergiyim (165v) tamaşalarıñniñ seniñ.

²⁸Emgändi boyum benim ayırlanmaçka, toç- tat meni sözüñä seniñ.

²⁹Yolların yazixniñ kerı etkin mendän da orenk'indä seniñ yarlıya maña.

³⁰Yolların könülükünñniñ seniñ tañladım da könülükünñniñ seniñ unutmadım.

³¹Yovuçlandımen tanıxlixinña seniñ, Biy, uyatlı etmə meni.

³²Yoluna buyruçlarıñniñ seniñ yügürdüm, ze- ra keñ ettiñ yüräkimni benim.

hej

³³Orenk'kä bilikli etkin meni, Biy, yolların kö- nülükünñniñ seniñ, da çoliyim anı här vaçt.

³⁴Açillı etkin meni, da tergiyim orenk'iniñni se- niñ, da saçliyim anı tüğäl yüräkim bilä benim.

(166r) ³⁵Yol körgüz maña izinä buyruçunnuñ seniñ, zera añar biyändim.

³⁶Aşaçlatkin yüräkimni benim tanıxlixinña seniñ da [dügül] akahlıçka.

³⁷Xaytar közümnü benim, ki körmägäy men heçlikni; yoluña seniñ tırgız meni.

³⁸Toxtat xuluña seniñ sözüñnü seniñ, çorxuñ seniñ.

³⁹Çixar mendän tabalanmaçni, çaysi ki sayındım, zera yaruñ seniñ tatlidir.

⁴⁰Ošta suxländim buyruçuña seniñ, toyruluçuñda seniñ tırgız meni.

yaw

⁴¹Kelgäy üstümä benim yarlıyamaçin seniñ, Biy, da çutçarmaçin seniñ sözüñä körä seniñ.

⁴²Beriyim dzuap, çay(166v)sıları ki tabalarlar meni söz bilä, zera men sözüñä seniñ umsandım.

⁴³Keri etmägin ayzımdan benim söznü [=sözün] könülükñü çax asrı, zera könülükñü seniñ umsandım.

⁴⁴Saxladım orenk'inı seniñ hər sahat, meñilik da meñi meñilik.

⁴⁵Barir edim men avlaçlıçta, zera buyruçuñnu seniñ izdädım.

⁴⁶Sözlär edim tanıçlıçinı seniñ alnına çanlarını da uyalmas edim.

⁴⁷Sayışlar edim buyruçuñnu seniñ, çaysi ki sövdüm.

⁴⁸Kötürdüm çollarımni benim, çaysi ki sövdüm, da buyruçuñnu seniñ da sayışlar edim toyruluçuñnu seniñ.

ze

⁴⁹Anğın sözüñ çuluñnuñ seniñ, çaysi ki umsalettin meni.

(167r) ⁵⁰Bu övündürgäy meni aşıçlıçımda benim, zera sözüñ seniñ tırgızdı meni.

⁵¹Öktämlär egriländilər maña asrı, evet orenk'indän seniñ men sapladım [=sapmadım].

⁵²Anđım könülükñü seniñ meñilik, Biy, da övündüm.

⁵³Xayyu tuttu meni yazıçlılar üçün da çaysıları çoydular orenk'inı seniñ.

⁵⁴Ögövlüdür maña könülükñü seniñ yerinä çarıblıçımni benim.

⁵⁵Anđım keçä atinı seniñ, Biy, da saxladım orenk'inı seniñ.

⁵⁶Bu boldu maña yol tırlıkkä, ki toyruluçuñnu seniñ izdädım.

Aləluia.

çet'

⁵⁷Payım benim sensen, Biy, ayttım, saxlama orenk'inı seniñ.

⁵⁸Yalbardım yüz(167v)ünü seniñ tügäl yüräkım bilä benim, yarlıya maña sözüñä körä seniñ.

⁵⁹Sayışladım yolumnu benim da çaytardım ayaçlarımni benim tanıçlıçınja seniñ.

⁶⁰Hadirländim da müşçüllänmadım, ki saxladım buyruçuñnu seniñ.

⁶¹Bayi yazıçinı çürgäldi üstümä, da orenk'inı men unutmadım.

⁶²Yarımkeçädä turar edim çosdovanel bolma Biygä könü toyruluçuñ üçün seniñ.

⁶³Ülüslü edim men barça çorçkanların bilä seniñ, çaysıları ki saxlaptir buyruçuñnu seniñ.

⁶⁴Yarlıyamaçı bilä Eyämizniñ tolu boldu yer. Toyruluçuñnu seniñ övrät maña.

deť

⁶⁵Tatlilixni ettin çuluñ bilä seniñ, Biy, sözüñä körä seniñ.

(168r) ⁶⁶Tatlilixni, ögütnü da bilmäçni övrät maña, zera buyruçuñnu seniñ men saxladım.

⁶⁷Negä diñrä aşıçlanmıyir edim men, yazıçlı men, bunıñ üçün sözüñnü seniñ saxladım asrı.

⁶⁸Tatlisen sen, Biy, tatlilixin bilä seniñ övrät maña toyruluçuñnu seniñ.

⁶⁹Arttilar mendä töräsizliklər öktämlärniñ, evet men bar yüräkım bilä benim tergädım buyruçuñnu seniñ.

⁷⁰Uyudu, neçik süt, yüräkləri alarnıñ, evet men orenk'inı seniñ sözlädım.

⁷¹Yaşidır maña, ki aşıç ettin meni, neçik övrängäy men toyruluçuñnu seniñ.

⁷²Yaşidır maña orenk'i ayzi(168v)ñniñ seniñ, ne ki miñläri altıñniñ da kümüşñü.

jot

⁷³Xolların seniñ ettilär da yarattılar meni, açılı etkin meni, da övräniyim buyruçuñnu seniñ.

⁷⁴Xorçuçıların seniñ körgäylär meni da färâh bolgaylar, zera men sözüñä seniñ umsandım.

⁷⁵Tanıdım, Biy, ki toyruluç bilädır yaruñ seniñ, könü aşıçlattin meni.

⁷⁶Bolgay yarlıyamaçinı seniñ övündürmə meni, sözüñä körä seniñ, çuluñnu seniñ.

⁷⁷Kelgäy maña şayavatın seniñ, da tiriliyim, zera orenk'in seniñ sözüñ benim edi.

⁷⁸Uyalgaylar öktämlär, çaysıları ki heç yergädän egrı boldular maña, evet men çayyurdım buyruçuña seniñ.

(169r) ⁷⁹Ögütlägäylär meni çorçkanların seniñ, da çaysıları tanırlar tanıçlıçinı seniñ.

⁸⁰Bolgay yüräkım benim zaçalsız toyruluçuña seniñ, ki uyalmagaymen.

k'ap'

⁸¹Küsändi dżanım benim çutçarmaçınja seniñ, zera men sözüñä seniñ umsandım.

⁸²Baxtilar közlärım benim sözüñä seniñ, ayttım: çaçan övündürgäy meni?

⁸³Boldum men neçik tulxuç ayazlıxta, zera toyruluxuñnu seniñ unutmadım.

⁸⁴Ne çadardır künläri çuluñnuñ seniñ? Xaçan etsärsen maña könülükñü çuvuçılarımdan menim?

⁸⁵Ayt kaylar maña orenk'sizlär sayışların, evet dügül neçik orenk'ın seniñ.

(169v) ⁸⁶Barça sım arlaganıñ seniñ könüdürlär; heç yergädän çuvdular meni; boluş maña.

⁸⁷Azulaç dayın — da tas etärlär edi meni yerdä, yoçsa men çoymadım buyruxuñnu seniñ.

⁸⁸Yarlıyamaçına körä seniñ tırgız meni, da saçlıyım tanıxlıxın ayzıñnıñ seniñ.

İamir [= İamit]

⁸⁹Meñilik, Biy, sözün seniñ bardır köktä, ⁹⁰džınstan çax džınskadır könülükün seniñ.

Toxtattın yerni, bardır da çalır.

⁹¹Buyruçuña seniñ çalır kündüz, zera barça çuluñ seniñdir.

⁹²Eğär ki orenk'ın seniñ sözüm menim bolmasa edi, ertäräk dayın, hälbät, tas bolup edim aşaçlıxımda menim.

⁹³Meñilik unutmıyım toyruluxuñnu seniñ, zera (170r) alar bilä tırgızdın meni.

⁹⁴Seniñmen men, da tırgız meni, ki toyruluçuñnu seniñ izdädım.

⁹⁵Evet maña egländilär yazıxlılar tas etmäğä, ki tanıxlıxın seniñ men eskä aldım.

⁹⁶Barça tüğällikñiz kördüm soçyusun, asrı avlaç edilär maña sım arlaganıñ seniñ.

mim

⁹⁷Neçik süvdüm orenk'ın seniñ, här kez sözlärim menim edi.

⁹⁸Ne ki duşmanlarım menim, açıllı ettiñ meni, zera sım arlaganıña seniñ meñilik menim edi.

⁹⁹Artıç, ne ki barça, övrätüçilärımdän menim açıllı boldum, zera tanıxlıxın seniñ sözlärim menim edi.

¹⁰⁰Artıç çartlardan açıllı boldum, zera buyruçuñnu seniñ tergädım.

(170v) ¹⁰¹Barça yollarından yamanlarınñ tıydım ayaxlarımni menim, neçik ki saçlagaymen sözüñnü seniñ.

¹⁰²Könülüküñdän seniñ men sapmadım, zera sen orenk'ına bilüçi ettiñ meni.

¹⁰³Neçik ki tatlıdır tañlayıma menim sözlärin seniñ, ne ki çibal ayzımda menim.

¹⁰⁴Barça buyruçuñdan seniñ añlap körälmädım barça yolların yamanlarınñ, zera sen orenk'ına bilüçi ettiñ meni.

nun

¹⁰⁵Çıraçtır sözün seniñ ayaxlarıma menim da yarıç berir izlärımä menim.

¹⁰⁶Ant içtim da toxtattım, ki saçlagaymen barça könülükün toyruluçuñnuñ seniñ.

¹⁰⁷Aşaç boldum çax asrı, Biy, tırgız meni sözüñä körä seniñ.

(171r) ¹⁰⁸Erkinä ayzımniñ menim biyängin, Biy, da könülüküñnü seniñ övrät maña.

¹⁰⁹Džanıñ menim çoluña seniñdir här sahat, da orenk'ın seniñ men heç unutmadım.

¹¹⁰Xoydular maña yazıxlılar sirtmaç, buyruçuñdan seniñ men heç bularmadım.

¹¹¹Meñärdim tanıxlıxın seniñ meñilik, zera sövünçlüktür yüräkımä menim.

¹¹²Aşaçlattım yüräkımni menim etmä toyruluçuñnu seniñ meñilik tölöv üçün.

samk'at'

¹¹³Töräsizlärni körälmädım, da orenk'ın seniñ sövdüm.

¹¹⁴Boluşuçım da çutçaruçım menim sensen, da men sözünä seniñ umsandım.

(171v) ¹¹⁵Keri boluñuz mendän, yamanlar, da tergiyim buyruçuñ Teñrimniñ menim.

¹¹⁶Boluş maña sözünä körä seniñ, da tırgız meni, da uyatlı etmäğäysen meni umsamdan menim.

¹¹⁷Boluş maña, da abragın meni, da aşaçlanıyım könülükünä seniñ här sahat.

¹¹⁸Rısvayladıñ barçasın, çaysı ki çayın boldular toyruluçuña seniñ, zera egirlik bilä edilär sayışları alarnıñ.

¹¹⁹Keçövlü hesepländım barça yazıxlıların yerniñ, anıñ üçün sövdüm buyruçuñnu seniñ.

¹²⁰Xadagın çorçuñ bilä seniñ tenimni menim, zera yarıçuñdan seniñ çorçtum asrı.

ej

Aleluia.

¹²¹Ettım könülüküñnü da toyru(172r)luçuñnu; çıçara bermäğın meni çoluna çıstıruçılarımniñ menim.

¹²²Yöpsün çuluñnu seniñ yaxşılıçka, ki bolmagay öktämlär çıyıçlagaylar meni.

¹²³Egländilär közlärim menim çutçarmaçına seniñ, Biy, da sözünä toyruluçuñnuñ seniñ.

¹²⁴Et çoluña seniñ yarlıyamaçına körä seniñ, toyruluçuñnu seniñ övrät maña.

¹²⁵Xuluñ seniñmen men, açıllı etkin meni, da tanıyım tanıxlıxın seniñ.

¹²⁶Vaxttır çuluç etmä Biygä: tıydılar orenk'ın seniñ.

¹²⁷Bunuñ üçün sövdüm buyruçuñnu seniñ, ne ki barça altunnu da dibazionnu.

¹²⁸Barça buyruçuñ seniñ oñarıldılar maña, ki körälmädım yolun yamanlarınñ.

(172v) **p'e**

¹²⁹Tamaşalidir tanıxlıxıñ seniñ, bunuñ üçün sövdü alarnı dżanım benim.

¹³⁰Belgilisi sözləriñniñ yarıxlı da ağıllı etär oylanlarnı.

¹³¹Ayzımnı benim açtım da aldım dżannı, buyruxuña seniñ hasrät boldu dżanım benim.

¹³²Baxkın maña da yarlıya maña, könülükünä körä sövücləriñniñ atıñni seniñ.

¹³³Yolumnu benim toyru etkin maña sözüñä körä seniñ, da eyälik etmäğäylär maña barça yazıxlar.

¹³⁴Xutxar meni iftirasından adamlarnıñ, da saxlıyım buyruxuñnu seniñ.

¹³⁵Körgüzgin yüzüñnü seniñ xuluña seniñ da övrät maña toyruluxuñnu seniñ.

(173r) ¹³⁶Axın suvlar endilär közlärimdän benim, ki saxlamadılar orenk'iñni seniñ.

dzate

¹³⁷Toyruşen sen, Biy, da toyrudur yaryuñ seniñ.

¹³⁸Şimarladıñ toyruluxnu tanıxlıxıñniñ seniñ, da könüdü asrı.

¹³⁹Oprattı meni pağıllıkiñ seniñ, zera unuttular sözüñnü seniñ duşmanlarım benim.

¹⁴⁰Taqlamadır sözüñ seniñ asrı, da xuluñ seniñ sövdü bunu.

¹⁴¹Oylanmen men da heç bolgan, da toyruluxuñnu seniñ men unutmadım.

¹⁴²Toyruluxuñ seniñ toyrulux meñilik, da orenk'iñ seniñ könüdü.

¹⁴³Tarlıx da totxarlıx taptılar meni, da şimarlaganıñ seniñ sözüm benim edi.

(173v) ¹⁴⁴Toyrulux bilädır tanıxlıxıñ seniñ, meñilik ağıllı etkin da tırgız meni.

gop'

¹⁴⁵Sarnadım saña bar yüräkım bilä benim, işit maña, Biy, zera toyruluxuñnu seniñ izdädım.

¹⁴⁶Çaxırdım saña, da xutxar meni, da saxlıyım tanıxlıxıñni seniñ.

¹⁴⁷Ertäländım, vaıtsız çaxırdım; da men sözüñä seniñ umsandım.

¹⁴⁸Ertäländilär közlärim benim, ertäräk sözlämä maña sözüñnü seniñ.

¹⁴⁹Avazıma benim işitkin, Biy, yarlıyamağıña körä seniñ, Biy, könülükünä seniñ tırgız meni.

¹⁵⁰Yuvuxlattılar maña xuvuçılarım benim [töräsizlikni], zera orenk'iñdän seniñ yıraç boldular.

(174r) ¹⁵¹Yuvuxsen sen, Biy, da barça buyruxlariñ seniñ könüdürlär.

¹⁵²İlgärtin tanıdım tanıxlıxıñdan, ki meñilik toxtattıñ alarnı.

reş

¹⁵³Körgin aşaxlanganımnı benim da xutxar meni, ki orenk'iñni seniñ men unutmadım.

¹⁵⁴Yaryula yaryumnu benim, da xutxar meni, da sözüñä körä seniñ tırgız meni.

¹⁵⁵Yıraxtır yazıxlılardan xutxarmağılıx, zera könülükünü saxlamadılar.

¹⁵⁶Şayavatıñ seniñ köptür, Biy, könülükünä körä seniñ tırgız meni.

¹⁵⁷Köplärdir, ki xuvıyırılar da indzıtiyırılar meni, tanıxlıxıñdan seniñ men sapmadım.

¹⁵⁸Baxar edım dżig(174v)ärsizlär üstnä da opranıñ edım, ki şimarlaganıñni seniñ saxlamadılar.

¹⁵⁹Kör, zera buyruxuñnu seniñ sövdüm, Biy, yarlıyamağıñ bilä seniñ tırgız meni.

¹⁶⁰Başlanganı sözləriñniñ seniñ könülüktir, meñiliktir barça könülüküñ toyruluxuñnuñ seniñ.

şin

¹⁶¹Buyruxçılar sürdülär meni heç yergädän, da sözləriñdän seniñ xoyxtu yüräkım benim.

¹⁶²Süvündüm men sözüñdä seniñ, neçik ol, ki tapar talan xırilgan çerüvñüñ köp.

¹⁶³Yazıxni körälmädım da heç ettim, da orenk'iñni seniñ sövdüm.

¹⁶⁴Yedi kerät kündä alyişliyım seni könülüküñ da toyruluxuñ üçün seniñ.

¹⁶⁵Eminlik köptür (175r) alarga, xaysi ki sövürlär orenk'iñni seniñ, da yoyxtur alarda azmağılıx.

¹⁶⁶Tözdüm xutxarmağıña seniñ, Biy, da buyruxuñnu seniñ sövdüm.

¹⁶⁷Saxladı dżanımnı benim tanıxlıxıñ seniñ, da sövdü alarnı asrı.

¹⁶⁸Saxlıyım buyruxuñnu da tanıxlıxıñni seniñ, zera barça yollarım benim alniña seniñdir.

t'aw

¹⁶⁹Yuvuxlangay xoltxam benim alniña seniñ, Biy, sözüñä körä seniñ ağıllı etkin meni.

¹⁷⁰Kırsın alyişim alniña seniñ, Biy, da sözüñ bilä seniñ xutxar meni.

¹⁷¹Axtırgay erinlärim benim alyişıñni seniñ, xaçan övrätsän maña toyruluxuñnu seniñ.

¹⁷²Sözläsin tilim men(175v)im sözüñnü seniñ, zera barça şimarlaganıñ seniñ toyrulux bilädır.

¹⁷³Bolsun xoluñ seniñ tırgızmä meni, zera buyruxuñnu seniñ taqladım.

¹⁷⁴Suxlandım xutxarmağıña seniñ, Biy, da orenk'iñ seniñ sözüm benim edi.

¹⁷⁵Tırlıgäy dżanımnı benim, alyişlagay seni, da könülüküñ seniñ boluşkay maña.

¹⁷⁶Bulardım men, neçik xoy tas bolgan, izdä xuluñnu seniñ, zera buyruxuñnu seniñ men unutmadım. P'arık' 56 dun.

Алыш Esaји markareниң
[Исаия 42: 10-13; 45: 8:
Песнь избавления]

^{42:10}Алышланъиз Теңри алыш билә яңи, zera buy-
руху аниң биыкликтә һайбатланыйыр,

Da atı аниң һайбатлидир хирийиндан чах хирийина
yerniң,

(176r) Kimlär ki enärlär edi теңизгә кемиләр
билә, otraçlar da барча туруçиларі аларниң алар билә.

¹¹Färâh болгау пуста лих да барча туруçиларі
kendiniң, färâh болгаулар бөләкләри да авлuları Ge-
tarniң, da färâh болгаулар туруçиларі ҳаяаниң,

Başlarından тауларниң чахиргауысен. ¹²Bergäy-
lär һайбатни Теңригә, da ҳуватлихин аниң otraçlar
aytkaylar.

¹³Biy Теңри ҳуваті билә харшилар да келир оyat-
мага оурашнi, турузма бахиллихнi, бирйi tartma,
чахирма үстnä душманларина kendiniң ҳуват билә
köp.

^{45:8}Färâh болгаулар көк уоуартin, da bulutlar
yayış etkäylär тоурулухну.

(176v) Ахтиргай yer yarliyamaxni да тоурулу-
хуңну барабар ахтиргай. *Dun 8.*

Алыши Jovnan markareниң
[Иона 2: 3-10:
Молитва Ионы]

³Tarliхimda меним мен Biygä sarnadim, işiti
Teңri tibsizlikinä тамухнуу чахирмахimda me-
nim.

Işit, Biy, avazima меним, ⁴ki saldih meni te-
ränlikinä теңизниң, da kezmaçlari irmaçlarniң ҳap-
sadilar meni.

Barça yubanmaçlariң seniң da tolyunlariң se-
niң keçtilär üstümä меним, ⁵da ayttim, ki salin-
dim ҳayda esä yüzüңdän közlariңniң seniң.

Hali болгау, ki artix бахкаумен dadžariña ari
seniң? ⁶Zera töküldü çövrämä suvlar чах boynuma
dirä меним, da tibsizlär müdarasiz ҳapsadilar
meni.

(177r) Kirdi başim меним ⁷aralarına таулар-
ниң, endim мен teränlikinä yerniң, kördüm bek-
lövlarin аниң, ki edilär neçik ҳaлхalar meñilik, da
çixkaylar buzuxluxtan tirlikim меним.

⁸Saņa, Biy Теңrim меним, eksilganinä dža-
nimniң меним sarnadim da seni, Biy, aңdim, da
kiryäy алышим dadžariña ari seniң.

⁹Zera ҳaysilari saçlarlar edi heçlikni da yal-
yanliхni, yarliyamaxlarından kendiläriniң keri
boldular.

¹⁰Men avazinda алышниң ҳосдовanel boliyim
saņa, suniyim ҳurban Eyämizgä da түgälliyim ni-
yatimni меним ҳutхармахиña seniң.

(177v) [Псалом 87/88: 3]

³Kelgäylär алышларим меним, Biy, dadžariña
ari seniң, aşaçlangay ҳulaхиң seniң ҳoltçama me-
nim, adam sövüçi Biy. Pareçosluxun".

Bu ganon saçmos 364 dundir.

[Псалом 119/120] 119

¹Tarliхimda меним мен Biygä sarnadim, da
işitti maņa Biy, ²da ҳutхарdä džanimni меним
erinlarından hillälilärniң da tilindän yamanlar-
niң.

³Ne берилгäу saņa ya ne artkay til hilläli?

⁴Neçik ох ҳуватliniң, ki suv берiptirlär kömü-
rü билә pälüt аyaçiniң.

⁵Vay, ki uzaç boldu ҳariblixim меним! Yer-
lästim мен çatirlar (178r)ında Getarniң.

⁶Köp tänä [tina] turdu boyum меним alar bi-
lä, ҳaysilari ki körälmäs edilär sayliхni.

⁷Men edim eminlik etüçi, ҳaçan sözlär edim,
оурашилrlar edi меним билә. *Dun 6.*

[Псалом 120/121] 120

Алыши asdidžanniң, 120.

¹Kötürdüm közlärимni меним тауларга, ҳay-
dan ki kelgäу maņa болушлух.

²Boluşluх maņa Eyämizdän kelgäу, ҳaysi ki
etti köknü da yerni.

³Bermägin seskänmäхkä аyaçiniңni seniң, da
yuçlamagay közätüçiң seniң.

⁴Neçik yuçlamas da ne yuçuga барmas közä-
tüçisi Israjelniң.

⁵Biy saçlagay seni, da Biy yöpsüngäу оңu билә
ҳолунуң kendiniң.

⁶Günäş күндüz saņa yazixlanmagay, da ne ay
keçä.

(178v) ⁷Biy saçlagay seni барча yamandan,
saçlagay Biy džaniңni seniң.

⁸Biy saçlagay kirgäniңni da çixkaniңni seniң,
mundan soңra чах meñilikkä diңrä. *Dun 8.*

[Псалом 121/122] 121

Алыш asdidžanniң, 121.

¹Färâh boldum мен, kimlär ki аytarlar edi
maņa: «Övünä Eyämizniң барiyix biz».

²Yetiškän edilär аyaçlarimiz bizim еšikiңdä
seniң, Eрусayem.

³Eрусayem yasaldä, neçik šähär, da turmaçi
kendiniң çövräsinä аниң.

⁴Anda çixarlar edi džinslar, džinslar Eyämiz-
gä, tanixliхi Israjelniң, ҳосдовanel bolma atina
Eyämizniң.

⁵Anda ҳoyulup edi olturyuçu yarçunuң, oltur-
yuç ҳoyulgan edi övünä Tawit'niң.

(179r) ⁶Soruңuz sayliхin Eрусayemniң da ya-
salmaçin, kimlär ki sövärlär Biyni.

⁷Bolsun eminlik çuvatından seniñ, da yasalmaçı burdžlarınıñ berklikiniñ seniñ.

⁸Xardaşarımız da şıjarlarım üçün bizim, sözliyim eminlikni seniñ üçün, ⁹da övü üçün Eyämiz Tejrimizniñ bizim çolduğ yağşılığni sendän. *Dun 8.*

[Псалом 122/123] 122

Alıış asdidžanniñ.

¹Saşa, Biy, kötürdüm közlärimni menim, ki turupsen köktä.

²Neçik közläri çulnuñ çoluna Eyämizniñ kendiniñ, neçik közü çuluççiniñ çoluna bikäsinin kendiniñ,

Ol türlüdür közümüz bizim saşa, Biy Tejrimiz bizim, negä diñrä yarlıyağaysen üstümüzgä bizim.

(179v) ³Yarlıya bizgä, Biy, yarlıya, zera köp tolduğ heçliklär bilä.

⁴Dayın artıç tolundılar boylarımız bizim tabalanmaç bilä, ki tabalarlar edi bizni, da heç tutmaçları bilä öktämlärniñ.

[Псалом 123/124] 123

Erk aştıdžanniñ.

¹Eğär Biy bolmasa edi bizdä, ayt kay Israjel, ²eğär Biy bolmasa edi bizdä,

Turganına adamlarınıñ üstümüzgä bizim ³tirilä klädilär yutma bizni

Öčaşmäxinä yüräklänmäxläriniñ alarnıñ üstümüzgä bizim, ⁴na suvlar da çayda esä boydular bizni,

Açınlarda aştılar boylarımız bizim, ⁵aştılar boylarımız bizim açınlarda tüyyisiz.

⁶Alıışlıdır Biy, ki bermädi bizni (180r) ulama tişlärinä alarnıñ!

⁷Džanlarımız bizim çutulduklar, neçik çipçix sırtmaçtan avçılarnıñ.

Sırtmaçı alarnıñ uvaldılar, da biz çutulduğ.

⁸Boluşluçudur bizgä atından Eyämizniñ, ki etti köknü da yerni. *Dun 8.*

[Псалом 124/125] 124

Erk asdidžanniñ, 124.

¹Kim umsanır Biygä, neçik tayi Siovnnuñ, seskänmägäy meñilik, ²çaysi ki turuptur Erusaşemä.

Taylar çövräsinädirlär anıñ, Biy çövräsinädür çoyovurtnuñ kendiniñ bundan soñra çaç meñilikkä.

³Çoymastır Biy tayaçin yazıçılarga payına toyrularniñ, da toyrular salmasınlar çollarin kendiläriniñ töräsizlikkä.

(180v) ⁴Yağşı etär Biy yağşılarga da alarga, çaysıları ki toyrudurlar yüräkläri bilä.

⁵Xaçutlarnı çapsamaç bilä, eltär alarnı Biy alar bilä, çaysıları ki çilinirlar töräsizlikni. Eminlik üstnä Israjelniñ. *Dun 5, p'ark' 40 dun.*

[Псалом 125/126] 125

Alıış asdidžanniñ.

¹Xaytarmaçına Eyämizniñ yasirliğin Siovnnuñ, da bolduğ biz övüngän.

²Ol sahat toldu ayzimiz bizim färählik bilä da tilimiz bizim sövünçlük bilä;

Ol sahat ayt kaylar dinsizlär arasına: «Ulu etti Biy etmäxin kendiniñ alarga!» ³Ulu etti Biy etkänin kendiniñ bizim bilä, da biz bolduğ sövüngänlär.

⁴Xaytar, Biy, yasir(181r)liçimizni bizim, neçik açinin yarimkünnüñ. ⁵Xaysıları ki saban sürärlär edi yaş bilä, sövünçlük bilä dä çalgaylar.

⁶Barmaç bilä barirlar edi da yıylarlar edi, çayısı ki kötürüp eltärlär edi saçovların kendiläriniñ.

Kelmäç bilä kelgäylär da sövüngäylär, kimlär ki alıp keltirgäylär oraçların kendiläriniñ. *Dun 8.*

[Псалом 126/127] 126

Erk asdidžanac.

¹Eğär ki Biy yasamasa övnü, heç yergädän emgäniyir yasaganları alarnıñ.

Eğär ki Biy saçlamasa şähärni, heç yergädän oyaçtırlar közätüçiläri anıñ.

²Heçtir sizgä turma ertäräk, hali turuñuz, negä diñrä ki yuçlamıyirsiz, çaysılarıñiz ki yiyirsiz ötmäk ağıçlı [Этот стих написан на стр. 181v]

Zamanına, neçik berilgäy yuçu sövüklülärinä kendiniñ. ³Meñärüçisi adamniñ oylanlarıdır, çaysiniñ ki tölovü kendiniñ bir [=dir], oldur yemişi yüräkiniñ kendiniñ.

(181v) ⁴Neçik oç çoluna çuvatliniñ, ol türlüdür dä oylanları silküçilärniñ.

⁵San, ki toldurdu suçlançin kendiniñ alardan, uyalmagaclar, çaçan sözläsärlär duşmanları alarnıñ alar bilä eşiktä. *Dun 6.*

[Псалом 127/128] 127

Alıış aştıdžanac.

¹San barçasına, ki çorçarlar Eyämizdän da barirlar yoluna anıñ.

²Xazyançin çoluñnuñ seniñ yegäysen, sandır saşa, da yağşı bolgay.

³Xatunuñ seniñ — neçik borlalıç körklü buççaçına övünñüñ seniñ; oylanlarıñ seniñ — neçik yäñi tikmä (182r) zäytün teräki çövräsinä seyanıñniñ seniñ.

⁴Bu türlü alıışlangay barça adam, çaysi ki çorçar Eyämizdän, ⁵alıışlagay seni Biy Siondan.

Körsärsen sen yağşılığni Jerusaşemä barça künlärindä tirlikiñniñ seniñ.

⁶Körsärsen sen oylanların oylanlarıñniñ seniñ eminlik üstnä Israjelniñ. *Dun 6.*

[Псалом 128/129] 128

Erk asdidžanac, 128.

¹Köp kerät çarištılar birgämä oylanlıxımdan menim, aytkay Israjel.

²Köp kerät çarištılar birgämä oylanlıxımdan menim, da meni yeşmädilär.

³Arxamni menim urdular yazıxlılar, uzun ettilər töräsizliklärin kendiläriniş.

⁴Biy toyrudır, da yançar gärdanin yazıxlılarniş.

(182v) ⁵Uyalgaylar da kerı çaytkaylar barçası, çaysıläri ki körälmäslär Siovnnu.

⁶Bolsunlar neçik biçän alar damdagı, çaysı ki negä dişrä ovuçka kelmiyin çurudu,

⁷Xaysından ki toldurmastır ovuçun kendiniş çaluçı, da ne çucaşın, çaysı ki oraşni ya bürtüknü yiyiştirir edi.

⁸Aytmadılar barçası, çaysı ki aşarlar edi alar sartin, ki alyişi Eyämizniş siziş bilä, da alyişladıç sizni atına Eyämizniş.

[Псалом 129/130] 129

Erk asdidžanac, 129.

¹Teränliktän sarnadıñ saşça, Biy, ²Biy, işit avazıma menim.

Bolgay çulaşın seniş işitmä avazın alyişimniş menim.

(183r) ³Egär töräsizlikimni menim tergäsän, Biy, Biy, evet kim bolur turma alnişça seniş? ⁴Zera sendändir arınmaş.

⁵Atiñ üçün seniş tözdüm. Biygä tözdü džanıñ menim, sözüñä seniş ⁶umsandı džanıñ menim, Biygä.

Vaxtıñdan ertäniş çax keçägä dişrä, vaxtıñdan ertäniş ⁷umsandı Israjel Biygä.

Eyämizdändir yarlıyamaş köp, andandır çutçarmaşlıx, ⁸da ol çutçardı Israjelni barça tarlıxlarından aniş. *Dun 6.*

[Псалом 130/131] 130

Alyiş aştıdžanniş, 130.

¹Biy, biyiklänmädi yüräkım menim, da ne yubanmadı közlärim menim.

Barmadıñ men ulu-ulular bilä, da ne alar bilä, çaysı ki tamaşalı boldular, ne ki men.

(183v) ²Evet ki aşaxlandıñ men, neçik oylan urulmiş töşläriñdän anasiniş kendiniş, da çaytkanı aniş andoş aşar.

Yoşsa ki öktämlättim esä, hälbät, boyumnu menim, bu türlü bolgay tölovü džanıñniş menim.

³Umsandı Israjel Biygä, bundan soşra çax meşilik. *Dun 4.*

[Псалом 131/132] 131

Alyişi aştıdžanniş, 131.

¹Aşın, Biy, Tawit'ni da barça sekinlikin aniş:

²Neçik ant içti Eyämizgä da niyät çoydu Teşrisinä Jagopnuş,

³Ki kirmiyim otaxına övümnüñ menim, egär çıxsam töşäkinä ornumnuş menim,

⁴Egär bersäm yuçu közlärimä menim ya drimat etmäş kirpiklärimä menim, ya tinçliş nemälärimä menim, ⁵negä dişrä tapiyim yerni otaxiniş Eyämiz Teşrisiniş Jagopnuş.

(184r) ⁶Ošta, işittiş andan Jer'rat'adan da taptış anı tüzünä ormandagi.

⁷Kiriyiş otaxına aniş, yerni öpiyiş yerinä, çayda turuptur ayaşları aniş.

⁸Kel, Biy, tinçlişniş seniş, sen da bitikläri arilikiñniş seniş.

⁹Babaslarıñ seniş kiygäylär toyruluşunuş, da ariläriñ seniş sövünmäş bilä sövüngäylär.

¹⁰Tawit' sövüklüñ üçün seniş çaytarmagın yüzünü seniş yaylaganıñdan seniş.

¹¹Ant içti Biy Tawit'kä könülük bilä, da dügül yalyan da aşar: «Yemişindän çarniñniş seniş olturçuziyim olturçuçuna seniş.

¹²Egär saşlasalar oylanlarıñ (184v) seniş örenk'imni menim da tanişlişimni menim, çaysı ki övrätsäm alarga,

Oylanları alarniş olturgaylar meşi meşilik olturçuçuna seniş».

¹³Biyändi Biy Sionga da taşladı turma anda, ¹⁴aytti: «Burma [=Budur] bu türlü tinçlişim menim meşi meşilik, munda turiyim, zera biyändim buşar.

¹⁵Xaysın ki bunuş alyiş bilä alyişliyiş, da yarlılar bunuş tolduriyim ötmäk bilä.

¹⁶K'ahanalarına bundan kiydiriyim çutçarımaşni, da ariläri bunuş sövünmäş bilä sövüngäylär.

¹⁷Anda çıxarıyim müñüzün Tawit'kä, hadir etiyim džıraşın yaylaganıñniş menim.

¹⁸Duşmanlarına aniş kiydiriyim uyatni, yoşsa (185r) üstnä aniş çiçäklängäy arilikim menim». *Dun 17.*

[Псалом 132/133] 132

Alyiş asdidžanniş, 132.

¹Ne çadar yaşni ya ne körklü, ki turiyirlar çardaşlar birgä!

²Neçik yaş, ki enär başka da saşalina Aharonnuş, saşalından enär köksünä kiyinişiniş aniş,

³Neçik yaş yaşar Hermondan üsnä taşına Sionnuş.

⁴Biy anda hadirlädi alyişin da tirlikin meşilik. *Dun 4.*

[Псалом 133/134] 133

¹Bunda alyişlaşiz, barça çulları Eyämizniş Biyniş [=, Biyni], kim barsız övünä Eyämizniş, köşkünä Teşrimizniş bizim

Kečä, ²kötürünjüz çoluñuznu sizin arilikkä da alyışlañiz Biyni.

³Alyışlagay bizni Biy Siondan, çaysi ki etti köknü da yerni. *Dun 3*.

[Псалом 134/135] 134

Erk Çuoç. (185v) ¹Alyışlañiz atin Eyämizniñ, alyışlañiz, çulları Eyämizniñ, Biyni, ²kim barsiz övünä Eyämizniñ, köşkünä, övünä Teñrimizniñ bizim.

³Alyışlañiz Biyni, ki yaçşidir, saymos aytiñiz atına aniñ, ki tatlıdır].

⁴Jagopnu tañladı kendinä Biy da Israjelni meñärmäçinä kendiniñ.

⁵Men tanidim, ki uludur Biy, ne ki barča gurk'lar.

⁶Barča, ne ki klädi, da etti Biy köktä da yerdä, teñizdä da barča teränliktä.

⁷Çixarir bulutlarıni çiriñindan yerniñ, yaşnatmaçin kendiniñ, yağmur etti da çixarir yelni çarmanlarından kendiniñ.

⁸Urdu ilgäri toğanlarıni Misirlilärniñ, adamdan çax hayvanga dirä.

⁹Yeberdi nişanlarıni da peşälärini kendiniñ araña seniñ Misirda, p'arawovnga da barča çuvati-na kendiniñ.

¹⁰Urdu džinslarıni köp da öldürdü çanlarıni çuvatli.

(186r) ¹¹ZSehonnu [=Sehonnu], çanin Amurhaçoçlarıniñ, zOvknu [=Ovknu], çanin Pasanniñ, da barča çanlarıni K'ananaçilärniñ.

¹²Berdi yerin alarniñ meñärmäçinä, meñärmäçkä Jisraełgä, žoyovurtuna kendiniñ.

¹³Biy, atinça seniñ meñilik, Biy, aňmaçliçiniñ seniñ džinstan çax džinska.

¹⁴Yarğular Biy žoyovurtun kendiniñ da çullarıniñda kendiniñ övünür.

¹⁵Gurk'larıniñ dinsizleriñ altun da kümüştür, çol işlärindirler oylanlarıniñ adamlarıniñ.

¹⁶Ağızlarıniñ bardir, da sözlämäslär, közləri bardir, da körmäslär.

¹⁷Xulaçlarıniñ bardir, da işitmäslär, da yoxtur tiniçleriñ ağızlarına alarniñ.

(186v) ¹⁸Oçşas alarga bolgay, çaysiləri ki ettilär alarni, barçası, çaysiləri ki umsanıptirlar alarda.

¹⁹Övü Israjelniñ, alyışlañiz Biyni, övü Aharonnuñ, alyışlañiz Biyni.

²⁰Övü Łeweaniñ, alyışlañiz Biyni, çorçkanlarıniñ Eyämizniñ, alyışlañiz Biyni.

²¹Alyışli Biy Siondan, çaysi ki turuptur Jerusaşemä! *Dun 20, p'ark' 44*.

[Колофон]

Yazdırgan sarnagan bilä, yazuçi bilä birlängäy, K'risdosnuñ yarğı kününä aňılğaylar bir yerdä.

[Псалом 135/136] 135

Aleluia, 135.

¹Tapuniyix Eyämizgä, zera yaçşidir, zera meñiliktir yarlıyamaçı aniñ.

²Tapuniyix Teñrimizgä teñrilärniñ, zera meñiliktir yarlıyamaçı aniñ.

³Tapuniyix Eyämiz eyälärinä [=Eyämizgä eyälärniñ], zera meñiliktir yarlıyamaçı aniñ.

⁴Etti sk'ançelik' ul(187r)u yalyız, zer".

⁵Köknü etti ağıl bilä kendiniñ, zera meñi".

⁶Toxtattı yerni üstnä suvlarıniñ, zera".

⁷Etti zera yarıçlılar ulu-ulu yalyız, zera".

⁸Günäşni etti buyruççiliçka kündüzgä, zera".

⁹Ayni da yolduznu buyruççiliçka keçäniñ, zera".

¹⁰Urdu yerin Misirlilärniñ ilgäri toğanlarıniñ bilä kendiniñ birgä, zera".

¹¹Da çixardı Israjelni arasından, zera meñi".

¹²Xolu bilä biyik da biläki bilä çuvatli, zera".

¹³Yardı teñizni ulu da ayırdı eki payga, zera".

¹⁴Da keçirdi Israjelni arasından aniñ, zera".

¹⁵Boğdu p'arawonnu da çuvatin kendiniñ teñizgä Xizil, zera meñi".

(187v) ¹⁶Da çixardı žoyovurtun kendiniñ pustaliçka, zer".

¹⁷Urdu džinslarıniñ ulu-ulu yalyız, zera meñi".

¹⁸Da öldürdü çanlarıni çuvatli, ze",

¹⁹ZSehonnu [=Sehonnu], çanin Amurhaçoçlarıniñ, zi jaw [=zera]",

²⁰ZOvknu [=Ovk'nu], çanin Pasanniñ, zera".

²¹Berdi yerin alarniñ meñärmäçkä, zera",

²²Meñärmäçkä Israjelgä, çuluna kendiniñ, zer".

²³Ağdı bizni Biy aşaxliçimizda biznim, zera".

²⁴Da çutçardı bizni çolundan duşmanlarıniñ bizim, zera".

²⁵Kim berir yemäk barča tirilärgä, zera".

²⁶Tapuniyir [=Tapuniyix] Teñrigä köktägi, zera". *Dun 26*.

[Псалом 136/137] 136

Saymos Tawit'niñ, Eremita üçün. Belgisiz Džuvutlarda.

¹Ağın suvlarına Baydatlılarıniñ, (188r) anda olturur ediç da yılar ediç, neçik ağıdix biz anda Sionnu.

²Arasına tal teräkläriniñ alarniñ astix bitiklärimizni bizim.

³Anda sorarlar edi oldža etüçilärimiz bizim sözün alyışniñ, yäsir etüçilärimiz bizim çiyiçlarlar edi bizni da aytırlar edi:

«Alyışlañiz bizni alyışından Sionnuñ». ⁴Evet neçik alyışliyix alyışin Eyämizniñ yerdä yat?

⁵Egär unutsam seni Јерусаҗем, untkay meni oҗum benim.

⁶Yabuškay tilim benim taҗlayıma benim, egär ki aҗmasam seni, egär ki dügöl bašta sarnamasam seni, Јерусаҗем, başlanganına färâhlikimniñ benim.

⁷Aңgın, Biy, oylanların Etovmanıñ kününä Erusaҗemniñ,

(188v) Xaysıları aytırlar edi: «Sökünüz, sökünüz, çax himinä yetiştiriniz».

⁸Xizi Baydadlılarınñ zabunlangan, san, çaysi ki tölädi tölövünü seniñ, çaysi ki sen bizgä tölädin.

⁹San, çaysi ki tuttu oylanlarıñni seniñ da urdu taška. *Dun 10.*

[Псалом 137/138] 137

Saҗmos Tawit'niñ.

¹Tapuniyim saña, Biy, bar yüräkim bilä benim, alnına frištälärniñ saҗmos aytiyim saña.

Ki işittin sözünä ayzimniñ benim, ²yerni öpiyim dadžarıñda ari seniñ, da çosdovanel boliyim yarlıyamañiñ üçün da könülüküñ üçün seniñ.

Ulu ettiñ barçasına atıñni ari seniñ, ³çaysi kün(189r)dä sarnasam saña, tezindän işit maña, da köp etsärsen çuvatın džanımnıñ benim.

⁴Xosdovanel bolgaylar saña barça çanları yeriniñ, zera işittilər sözüñ ayzıñniñ seniñ, ⁵da alvışlagaylar yoluñnu seniñ.

Uludur haybatı Eyämizniñ, ⁶biyiktir Biy, aşaçlarıñni körär da biyiklikni körär yıraçtın da tanır.

⁷Egär bardim esä içinä tarlıñniñ, tırgızgäysen meni öçäşmäñindän duşmannıñ.

Saldıñ çoluñnu seniñ, da çutçardı meni oҗuñ seniñ, ⁸ da Biy tölägäy benim üçün.

Biy, yarlıyamañiñ seniñ meñilik, işin çoluñnuñ seniñ körümsüz etmä. *Dun 8, p'arç' 48 dun.*

[Псалом 138/139]

Yeñmäç üçün. Saҗmos Tawit'niñ.

(189v) ¹Biy, sinadiñ meni da tanidiñ meni, ²sen tanidiñ olturuşumnu benim da turganımnı benim.

Eskä aldın sağışimni benim yıraçtın, ³izimni benim da payimni benim sen tergädiñ, da barça yollarimni benim ⁴ilgärtin kördün, ki yoçtur hillälik tilimdä benim.

Ošta sen, Biy, tanidiñ ⁵artimni benim da ilgärimni benim, sen yarattıñ meni da çoyduñ çoluñnu seniñ üstümä benim.

⁶Tamaşalı boldu bilmäçiniñ seniñ mendän, çuvatlandı, da çidamandır buҗar.

⁷Çayda bargaymen džanıñdan seniñ ya yüzüñdän seniñ men çayda çäçkaymen?

⁸Egär çıysam kökkä, sen andasen, da egär ensäm tamuçka, da anda da yuvuçsen.

(190r) ⁹Egär alsam çanatlarımnı benim taҗmanına da tursam çiriñina teñizniñ,

¹⁰Hälbättä, anda da çoluñ seniñ yol körgüzgäy maña da oҗuñ seniñ yöpsüngäy meni.

¹¹Ayttim, ki çaramyu çayda esä, hälbät, yaptı meni, ya keçä ornuna yarıñniñ huzurluçumda benim.

¹²Xaramyu sendän çaramyulanmagay, da keçä, neçik күndüz, yarıçlı bolgay, da çaramyusu anıñ — neçik yarıçı anıñ.

¹³Sen taptıñ bövräklärimni benim da yöpsündün meni çarıñdan anamniñ benim.

¹⁴Tapuniyim saña, Biy, zera çorçulu da tamaşalisen, tamaşalidir işlä(190v)riñ seniñ, da džanımnı benim sövdü asrı.

¹⁵Yaşırılmadı söväkim benim sendän, ki ettiñ yapuç, da küçlü çuvatimniñ [= çuvatimni] aşaçlıçında yerniñ.

¹⁶İslämäğanimni benim kördülär közläriñ seniñ, da yazovuña seniñ barçası yazıldılar.

Kүndüz bulardılar, da kimsä yoç edi, ki yol körgüzgäy edi alarga.

¹⁷Maña asrı ulu hörmättä boldular yaçşı klävüçiläriñ seniñ, Teñri, da asrı çuvatlandılar buyruçıları alarıñ.

¹⁸Sanadım alarıñ, da artıç çumdan köpländilər; oyandım, da hali seniñ bilä men.

¹⁹Egär öldürsäñ yazıçlılarıñni, Teñri, erlär çanlı, kerı boluñuz mendän.

(191r) ²⁰Xarşılıçta da paçillıçta algaylar heç yergädän şähäriñni seniñ.

²¹Körälmäğaniñni seniñ körälmädim da üstnä duşmanlarıñniñ oprandım.

²²Körälmämäçni tügäl körälmädim alarıñ, da boldular maña duşmanlar.

²³Sına meni, Teñri, da tanıgın yüräkimni benim, tergä meni, da tanı izlärimni benim, ²⁴da baç, egär bar esä töräsizlik yolumda benim, da yol körgüz maña yoluña seniñ meñilik. *Dun 22.*

[Псалом 139/140] 139

¹Yeñmäç üçün. Saҗmos Tawit'niñ.

²Abra meni, Biy, adamdan yaman, adamdan egri çutçar meni.

³Sağışladılar töräsizlikni yüräklärinä kendiläriñniñ, күн uzun hadirländi(191v)lär uruşka.

⁴İtilädilər tilläriñ kendiläriñniñ, neçik yılan, da ayuları oçyılanlarıñniñ tibinä erinläriñniñ alarıñ.

⁵Saçla meni, Biy, çolundan yazıçlıniñ da adamdan yaman çutçar meni.

Sağışladılar tüyma barganımnı benim, ⁶yaşirdilar urulmişlar sırtmaç maña.

Oryanlar saldılar sirtmaç ayaxlarıma benim, çövräsina izlärimniñ benim çoydular maña azmaçliñni.

⁷Ayttim: Biy Teñrim benim sensen, çulaç çoy, Biy, avazıma alıñışimniñ benim.

⁸Biy, Biy, çuvatı çutçarıлмаçimniñ benim, kölgäsi başimniñ benim kününä oyrañniñ.

⁹Çixara bermägin meni, Biy, suçlançına yazıçlıların, kimlär ki sağışla(192r)dılar benim üçün, aşıya urmägin meni,

Ki bolmagay çaçan biyiklängäylär, da sağışları alarniñ tügällänmäsin, soyyusu tügängäniniñ alarniñ ¹⁰çazyançı erinläriñiñ kendiläriniñ yapkay alarni.

¹¹Salgaysen üstnä alarniñ kömürlärin otuñ da yıçkaysen alarni, zabunluçtan bolmisarlar turma.

¹²Adamga tilçigä oñarılmağay üsnä yerniñ, adamni yazıçlı yamanlıçı kendiniñ ular tas bolmaçliçka.

¹³Tanıdim, ki etärsen, Biy, yarçu yarlıga da könülük miskingä.

¹⁴Toyrular şükürlängäylär atıñdan seniñ, da turgaylar toyrular alnina yüzüñniñ seniñ. *Dun 16.*

[Псалом 140/141] 140

Saymos Tawit'niñ.

(192v) ¹Biy, sarnadım saña, da işit maña, baçkin avazına alıñışimniñ benim sarnamaçımda benim saña.

²Toyrı iş bolğay alıñışim benim, neçik temyan, alniña seniñ, Biy, kötürgändä çolumnu benim — çurban keçägi.

³Xoy, Biy, közät ayzıma benim da eşik bek erinlärimä benim, ⁴ki sapmagay yüräkım benim söz bilä yamanlıçniñ.

Säbäplämä säbäpin yazıçniñ adamlar bilä, çaysıları ki çilinirlar töräsizlikni, bolmandir ortaç tañlaganlarına alarniñ.

⁵Ögütlägäy meni toyrı yarlıyamaç bilä da çarşı etkäy; yayı yazıçlıniñ yaylamagay başimni benim; daçı da alıñışim benim erkinä aniñ.

(193r) ⁶Tiyıldılar yuvuç çayaga yarçuçıları alarniñ, işitkäylär sözümä benim da tatlılangaylar.

⁷Neçik çoyuluçu topraçniñ, zera yayılıptır üsnä yerniñ, daçılgaylar söväkläri alarniñ yuvuç tamuçka.

⁸Saña, Biy, Biy, közlärimdir benim, saña umsandım, Biy, çixarmägin dżanni mendän.

⁹Saçla meni sirtmaçtan, çaysi ki yaşiniptır maña, azdırmaçından çilinuçiniñ töräsizlikniñ.

¹⁰Tüşkäylär avına aniñ yazıçlılar, yalıız men, men negä diñrä aşkaymen. *Dun 10.*

[Псалом 141/142] 141

Esliliki Tawit'niñ. Alıñış, ol zamanda, ki etti ol ormanda anda.

¹Avazım bilä benim men Biygä sarnadım, avazım bilä benim Biyni yalbardım.

(193v) ²Tökiyim alnina Eyämizniñ alıñışimni benim da tarlıçimni benim alnina aniñ aytıyım.

³Eksilgäninä mendä dżanımnıñ benim sen, Biy, tanıdıñ izlärimni benim. Yolga, çaysına ki bariyir edim, yaşınmadı [=yaşındı] maña sirtmaçka.

⁴Baçar edim oñumdan da körär edim, da kimesä tanımas edi meni, tas boldu mendän çaçmaçım benim, da ne tapmadı izdävüci boyumnu benim.

⁵Çaxırdım saña, Biy, da ayttim: sensen umsam da ülüşüçim [=ülüşüm] benim yerinä tirilärniñ.

⁶Baçkin, Biy, alıñışıma benim, zera men aşıç boldum asrı, abragın meni çuvuçılarımdan benim, zera çuvatlandılar, ne ki men.

⁷Biy, çixar zından(194r)dan dżanımnı benim, şükürlümen atıñdan seniñ.

Saña eglänirlär toyrular, negä diñrä tölägäysen. *Dun 8.*

[Псалом 142/143] 142

Saymos Tawit'niñ, çaçan çuvaladı ani Apisoçom, oylı aniñ.

¹Biy, işit alıñışıma benim, çulaç çoy çoltçama benim könülüküñ bilä seniñ.

İşit maña könülüküñ bilä seniñ ²da kirmägin yarçuga çuluñ bilä seniñ, zera toyrulanmas alniña seniñ barça tirilär.

³Xuvdu duşman boyumnu benim, aşıç etti yergä tirlikimni benim da olturçuzdu meni çaramçuluçta, neçik ölüni meñiliktän.

⁴Osandı mendä dżanımnı benim, da yüräkım benim täşvişlände mendä.

(194v) ⁵Añdım men künlärni ilgäriği, sağışladım barça da işläriñni seniñ, etkänlärin çoluñnuñ seniñ sağışladım ⁶da kötürdüm saña çollarimni benim.

Dżanımnı benim, neçik yer, susaptır saña, ⁷tezindän işit maña, Biy, zera eksildi mendän dżanımnı benim.

Xaytarmägin yüzüñnü seniñ mendän, oçşasarmen alarga, ki enärlär çuçurga.

⁸İşittirgin maña ertä yarlıyamaçıñni seniñ, zera men saña, Biy, umsandım.

Körgüz maña yol, çaysına barmaga, zera saña, Biy, kötürdüm dżanımnı benim.

⁹Xutçar meni duşmanlarımdan benim, Biy, zera seni işanç kendimä ettim.

¹⁰Övrät maña etmägä erkiñni seniñ, zera sen-sen Teñrim menim.

(195r) Džaniñ seniñ yağşı, yol körgüzüci bol-gay maña yergä dürüst.

¹¹Atiñ üçün seniñ, Biy, tirgizgäysen meni; toy-ruluxuñ bilä seniñ çixargaysen tarlıxtan džaniñni menim; ¹²yarlıyamañiñ bilä seniñ

Tas etkin, Teñri, duşmanlarimni menim, da tas etsärsen barça indžitučılarimni džaniñniñ menim, zera men xuluñ seniñmen. *Dun 14.*

[Псалом 143/144] 143

Saymos Tawit'niñ, Koyiat' üçün.

¹Alyişli Biy Teñrim menim, çaysi ki övrätti xolumnu menim oğraşka da barmaçlarimni menim džagadtagi uruşka.

²Yarliyamañim menim da išançim, boluşuçim menim da xutxaruçim menim, da men umsanirmen añar.

(195v) Kim hnazant etär žoğovurtnu tibimä menim? ³Biy, kimdir adam, ki köründüñ sen añar, ya oylu adamniñ, ki heseplärsen nemä ani?

⁴Adam heçlikkə oğşadi, da künläri aniñ, neçik kölgä kibik, keçtilär.

⁵Biy, aşaxlat köknü da en, yuvuxlan taylarga, da tutaşirlar.

⁶Yaltrat yaşnamañiñni seniñ da müşxüllät alarni, yeber oñuñnu seniñ da tayit alarni.

⁷Yeber xoluñnu seniñ biyikliktan da xutxar meni suvlardan köp da çollarından oylanlariniñ yat,

⁸Xaysilariniñ ki ayizlari kendiläriniñ sözlädilär heçlikni, da oñu alarniñ oñudur yazixniñ.

⁹Teñri, alyişni yäñi alyişliyiñ seni, (196r) on sdronlu saymosaran bilä saymos aytiiyim saña.

¹⁰Kim berir xutxarılmañni çanlarimizga bizim, ki xutxarmalidir Tawit'ni, çulun kendiniñ, çiliçtan yaman?

¹¹Xutxar meni da abra meni çolundan oylanlarından yatlariniñ,

Xaysilariniñ ki ayizlari kendiläriniñ sözlädilär heçlikni, da oñlari alarniñ oñu yazixniñ.

¹²Xaysilariniñ ki oylanlari kendiläriniñ — neçik yäñi ašlamalar, toxtalgandır oylanlıçlarından kendiläriniñ; çizlari alarniñ tüzülgän da şöhrät-längän oğşaşına dadžarniñ.

¹³Xarmanlari alarniñ toludurlar da pürçildi-yirlar biri birinä, çoyunlari alarni(196v)ñ köp toyruçidirlar da artarlar barganlarına kendiläriniñ, ¹⁴ da tüzläri [=öğüzlari] alarniñ semizdir.

Yoxtur eksiklik çetänlärinä alarniñ, da ne çaxiriñ mahalälärindä alarniñ.

¹⁵Hali san beriyim žoğovurtka, çaysiniñ ki bu

türlüdür, na sandir žoğovurtka, çaysiniñ ki Biy Teñrisidir aniñ. *Dun 16.*

[Псалом 144/145] 144

Alyiş da saymos Tawit'niñ.

¹Biyiklärtirmen seni, Teñrim menim da çanim menim, da alyişlarmen atiniñni seniñ meñilik da meñi meñilik.

²Kün uzun alyişliyiñ seni da ögiyim atiniñni seniñ meñilik da meñi meñilik.

³Uludir Biy da alyişlidir asri, da ululuxuna aniñ yoxtur ölcöv.

⁴Džins da džinslar maçtagaylar işläriñni seniñ da çuvatiñni seniñ aytkaylar.

(197r) ⁵Ulu şöhrätin haybatli arilikiñniñ sözläsärlär da tamaşañni seniñ aytsarlar.

⁶Xuvatın çorçuñnuñ seniñ aytkaylar da ululu-xuñnu seniñ aytkaylar.

⁷Añmaçlıxiñ köp tatlılıxiñniñ seniñ axtirgaylar da toyruluxuñ bilä seniñ sövüngäylär.

⁸Şayavatli, yarlıyovuçidir Biy, uzunesli da köplärgä yarlıyovuçi.

⁹Tatlıdır Biy här birinä, da şayavatı aniñ üsnä barça yaratkanlariniñ kendiniñ.

¹⁰Tapungaylar saña, Biy, barça işläriñ seniñ, da ariläriñ seniñ alyişlagaylar seni.

¹¹Haybatın padşahlıxiñniñ seniñ aytkaylar da ululuxuñnu seniñ aytkaylar,

(197v) ¹²Tanıma oylanlarına adamlariniñ çuvatiniñni seniñ da haybatın ulu şöhrätli padşahlıxiñniñ seniñ.

¹³Padşahlıxiñ seniñ padşahlıç barça meñilik-tän, da biylikniñ seniñ džinstan çax džinska.

Inamlidir Biy barça sözlärindä kendiniñ, da toyrudir Biy barça işlärinä kendiniñ.

¹⁴Toxtatir Biy barça tayılğanlarni da turçuzur barça yiçilğanlarni.

¹⁵Közlari barçasiniñ saña umsanirlar, da sen berirsən yemäk alarga sahatında.

¹⁶Açarsen çoluñnu seniñ, toldurursen barçasın tatlılıxiñ bilä erkiñniñ seniñ.

¹⁷Toyrudur Biy barça yollarında kendiniñ da aridir barça işlärinä kendiniñ.

(198r) ¹⁸Yuvuhtur Biy barçasına, çaysilari ki sarnarlar añar, barçasına, çaysilari ki sarnarlar añar könülük bilä.

¹⁹Erkin çorçkanlariniñ kendiniñ etär Biy, al-yişlarına alarniñ işitir da tirgizir alarni.

²⁰Saçlar Biy barçasın, çaysilari ki sövärlär ani, barça yazixlilarni tas etär Biy.

²¹Alyişin Eyämizniñ sözläsın ayçim menim, alyişlasın barça tirilär atın ari aniñ meñilik da meñi meñilik. *Dun 22, p'ark' 52.*

[Псалом 145/146] 145

Aləluyası Ankeaniñ da Zak'arianiñ.

¹Al'yışla, džanim benim, Biyni, ²al'yışliyiñ Biyni tirlirimä benim, saymos aytiyim Teñrimä benim, negä diñrä barmen men.

³Umsanmagın bu(198v)yruxçılarga, da ne adam oylanlarına, zera yoxtur çutxarıлмах аларда.

⁴Çıxkay džan alardan, da çaytkaylar andoç topraxka, da ol kündan tas bolgay barça sayışları alarniñ.

⁵San ol džinska, çaysına ki Biy Teñrisi Jagopnuñ boluşucıdır añar da umsaşı anıñ Biy Teñridadır,

⁶Xaysi ki etti köknü da yerni, teñizni da barça, çaysi ki andadır,

Kim saşlar könülükni meñilik ⁷da etär könülük zrgel bolganlarga,

Berir ötmäk açıxkanlarga da çeşär baylanğarni Biy.

⁸Biy açar közlärin soşurlarniñ, da turuzur yixilğarni Biy.

Biy sövär toyrularni, ⁹Biy saşlar (199r) çaribläрни, öksüzlärni da tullarni yöpsünür Biy, da yolarin çirsisizlarniñ tas etär.

¹⁰Xanlıç etkäy meñilik Biy Teñriñ seniñ, Sion, džinstan çax džinska. *Dun 10.*

[Псалом 146/147] 146

Aləluiası Ankeaniñ da Zak'arianiñ.

¹Al'yışlañiz Biyni, ki yaxşidir saymosu Teñrimizniñ bizim, tatli bolgay al'yış.

²Yasar Erusaşemni Biy da dayılğanin Israjelniñ yiyiştirir.

³Saşaytır siniç yüräklärni da çürgär barça yalarin alarniñ.

⁴Kim sanar köplükün yolduzlarniñ, barçasin alarni atı bilä ündär.

⁵Uludur Biyimiz bizim, da uludur çuvatı anıñ, açılına anıñ yoxtur yetişmäç.

⁶Yöpsünür sekinläрни Biy da aşax etär öktämläрни çax yergä diñrä.

(199v) ⁷Al'yışlañiz Biyni tapunmaç bilä, saymos aytiñiz añar al'yış bilä.

⁸Kim kiydirdi köknü bulutlar bilä, hadir etär yaymurnu yergä,

Östürdü biçänni taylarda, yaş otnu çulanmaçına adamlarniñ,

⁹Kim berir hayvanlarga yemäk, balalarına çarçalarniñ, ki sarniyirlar añar.

¹⁰Dügül ki çuvatın atniñ klädi Biy, da ne erlikinä adamniñ aznawur biyändi.

¹¹Yoşsa biyändi Biy çorçkanlarına kendiniñ da alarga, kimläр umsanirlar yarlıyamaçına anıñ. *Dun 12.*

[Псалом 147/147] 147

Aləluiası Ankeaniñ da Zak'arianiñ.

^{1/12}Öggin, Erusaşem, Biyni.

Da al'yışla Teñriñni seniñ, Sion.

^{2/13}Ki bekäytti bek(200r)lövün eşikläriñniñ seniñ da al'yışladı oylanlarıñni seniñ saşa.

^{3/14}Kim çoydu çekläрни ya hranicalarıñni seniñ eminliktä, semizliki bilä aşlıxniñ toldurdu seni.

^{4/15}Yeberdi sözün kendiniñ yergä, tezindän yügürdü aytuşu anıñ.

^{5/16}Xoyar çarni, neçik tiftikni, da tumanni, neçik toznu, saçti.

^{6/17}Salir buznu, neçik kesäkni, alnina sovuçluxunuñ anıñ kim bolur turma?

^{7/18}Yeberir sözün kendiniñ da eritir alarni, üfürür yellär, da barirlar suvlar.

^{8/19}Aytar sözün kendiniñ Jagopka, toyruluxnu da könülükün Israjelgä.

^{9/20}Dügül bu türlü etti barça džinslarga Biy da (200v) yarçusun kendiniñ belgili etmädi alarga.

Dun 10, p'ark' 32 dundir.

[АВВАКУМ 3: 1-19: МОЛИТВА АВВАКУМА]

¹Al'yış Ampaguma markareñiñ.

²Biy, çabarıñni seniñ işittim da çorçtum, Biy, baçtim işiñä seniñ da tañlandim.

Arasına eki kazanlarniñ tanılsarsen sen, yuvuçlanganına yıllarniñ belgili bolsarsen, yetişkäninä zamanniñ körünsarsen.

Müşüllänmä džanimniñ benim, zamanından öçäşmäçniñ yarlıyamaçni anşarsen.

³Teñri yarimkündan kelsär da ari P'aran taydan.

Belgili etkäy kök könänmäçin haybatiniñ anıñ, da al'yışı bilä anıñ toldu dünyä.

⁴İşiyleri, neçik yarıç, ayirildi an(201r)dan, da müñzläri çoluna anıñ tapuldı, da anda toxtaldı çuvatı haybatiniñ anıñ.

⁵Yüzündän anıñ çıxkaylar tövüslär, da artindan izläriñniñ anıñ bargaylar ulu-ulu çuşlardan.

⁶Turdu da öletü yerni, baçti da tintti dinsizläрни. Taylar erisärlär, da ormanlar çururlar meñilik, yolları, ki ilgärtin edilär, soşraygaylar, da andan titrägäy barça yer.

⁷Kördüm taborların Araplarniñ, müşülländilär turuçıları çatirlarına Matiamniñ.

⁸Yoşsa mi üstnä rikalarıniñ öçäşlänersen, Biy, ya yüräklänmäçin seniñ üstnä rikalarıniñ, ya öçäşmäçin seniñ üsnä teñizniñ?

(201v) Çixtiñ sen arabana seniñ, atlanganıñ seniñ çutxarıлмаçlıxtır çıxkanıñ seniñ?

⁹Oyandı yayıñ seniñ, da oçlarına sadaçlarıñniñ seniñ içirdiñ, irmaçlarni tayittin, ¹⁰yerni titrätitiñ muçkämliçindan yaymurnuñ, ki aşar bundan.

Tibsizliklär çaxırdılar ulu avaz bilä, ¹¹yariğ yiltragenından günäşniñ tartıldı, da çixkanı aynıñ tiyildi.

Neçik yiltrageni kesmäkläriniñ bargaylar, neçik yariği yiltragen xiliçiniñ seniñ.

¹²Öçäşmäx bilä oyanırsen üstünä yerniñ, öçäşmäx bilä uşatsarsen dinsizläрни.

¹³Köründüñ xutxarımağına žoyovurtuñnuñ seniñ, xutxarmaga tañlanganlarıñniñ seniñ.

(202r) Oxlavuçi bolduñ başlarına adamlarıñniñ öktämläriñniñ, çax tibsizlikinä dirä teñizniñ boyludular.

¹⁴Izdädiñ öcnü xuvatıñ bilä seniñ xuvatlı başlılardan yazıxlılarniñ, çaysıları ki umsanıp edilär bizmilikläri bilä kendiläriñniñ, zera yedilär yarlıniñ yaşirtin.

¹⁵Yeberdiñ üstnä teñizniñ atlarıñniñ seniñ, müşülländilär yeyüçi [eñguçi] suvları tibsizlikniñ.

¹⁶Turdum men, da çürgädilär idžägilärim menim, avazından ayzimniñ menim kirdi titrämäx söväklärimä menim, da men boyum bilä menim müşülländim.

Bunu saşlagaylar kününä tarlıxniñ keltirmä üstnä džinslarniñ, çaysıları ki (202v) oğraş etärlär žoyovurtuñ bilä seniñ.

¹⁷Indžir teräki bermägäy yemişin kendiniñ, da borlalıx keltirmäx tapmagay, zäytün beslänmägäy, da yer bitmägäy [=bittirmägäy] yaş ot,

Eksilgäylär çoylar kütövläriñdän, da ögüzlär tapmagaylar aranga, —

¹⁸Men Biygä umsandim, sövüniyim da färäh boliiyim, Teñri xutxaruçim menim.

¹⁹Biy, Biy berdi maña xuvat da turuzdu ayaxlarımnı menim toxtalmaşlıxta, üstnä boynunuñ duşmanniñ turuzdu meni da tındirdi meni çüst-çüst.

P'arık' 26 dundir. Bu 4 ganon saşmos 1342 dundir. Barça saşmos 56 p'arık'tir. Da barı dunlar, neçiktir bu 8 ganon saşmos, 2262 dundir, da 8 p'arık' markarelik dunları, ol saşmos bilä yürümäs.

[Молитва]

Işit bizgä, Biy, işit bizgä, yarlıyamaşın da şavatiñ bilä seniñ, ayama etkänläriñä seniñ, adam sövüçi Biy. Pareçosluxu".

Alvişi Ananianıñ, Azarianıñ da Misaelniñ

[Даниил 3: 26-45: Молитва Азариин]

²⁶Alvişlısen, Biy Teñri, atalarimizdan bizim, alvişli haybatlangan atıñ seniñ meñilik.

²⁷Könülükñü keçirdiñ bu barçada bizim bilä, toyrusen sen, Biy, da barça işläriñ seniñ könüdü.

Yollarıñ seniñ toyrudur, da barça töräñ seniñ toyrudur.

²⁸Töräni toyruluñnuñ yeberdiñ üstümüzgä bizim, barçaga (203v) körä, ne ki yeberdiñ üstümüz-

gä bizim da şahäriñä ari atalarimizniñ bizim Eruşayemniñ.

Toyruluğ bilä da könülük bilä yeberdiñ bunu barça üstümüzgä bizim yazıxlarimiz üçün bizim.

²⁹Töräsizländiğ, aşindiğ barça bolup sendän, yazıxli bolduğ barçada. ³⁰Da buyruğlarıña seniñ biz işitmädiğ,

³⁰Saşlamadiğ da etmädiğ, neçik simarladıñ sen bizgä, ki yaşını tapkaybiz biz sendän.

³¹Hali barça, çaysı ki ettiñ da neni yeberdiñ üstümüzgä bizim, toyrı yaryu bilä ettiñ.

³²Çixara berdiñ bizni çoluna duşmanlarimizniñ bizim, töräsizläriñniñ, beklärgä da baştaşlarga.

Xoluna çannıñ töräsizniñ da yamannıñ barça yer(204r)gä çixara berdiñ bizni.

³³Da hali yoxtur bizgä vaht açma ayzimizni biznim, zera uyatlı da kültkü bolduğ çullarıña seniñ çuluğ etkän.

³⁴Yoğsa çixara bermä bizni soñyuga diyin atıñ üçün seniñ, tozdurma niyätiniñ seniñ ³⁵da kerı etmä yarlıyamaşınıñ seniñ bizdän

Apraham sövüklüñ üçün seniñ, Sahag çulnuñ da Israjelniñ, ariñniñ seniñ.

³⁶Atadiñ alarga da aytıñ: «Arttıriyim züryätiniñni sizniñ, neçik yolduzların köknüñ da neçik çumnu çiriğına teñizniñ».

³⁷Da hali, Biy, eksildiğ biz, ne ki barça džinslar, da barbız zabunluğta barça yerdä bugün yazıxlarimiz üçün bizim.

(204v) ³⁸Yoxtur zamanda bu, buyruğçi, markare, da yol körgüzüçi, ne bütöv çurban çurbanlarimiz, ne temyan orenk'kä, ne yer bernälärni sunma alniña seniñ, yarlıyamaş tapma sendän.

³⁹Yoğsa boyumuz bilä aşaxlanıp da džanlarimizniñ müşüllüğü bilä yöpsünövlü bolıyix biz neçik bütöv çurban çoylarıñniñ da tuvarlarıñniñ da neçik tümän-tümän çozular semirgän.

⁴⁰Bu türlü yöpsünövlü bolsun çurbanimiz bizim bugün alniña seniñ, ki tügäl tapulgaybiz artıñdan seniñ da dügül uyat umsanganlarga saña.

⁴¹Da hali kelirbiz artıñdan seniñ barça yüräkimiz bilä bizim, çorçarbiz sendän, (205r) çolarbiz yüzüñnü seniñ, ⁴²Biy, uyatlı etmä bizni.

Yoğsa etkin bizgä sekinlikiniñ körä seniñ da köplüxünä körä yarlıyamaşınıñniñ seniñ, ⁴³çutxar bizni tamaşalarıñ üçün seniñ, da haybatlı bolsun atıñ seniñ meñilik.

⁴⁴Uyatlı bolgaylar barçası, çaysıları ki çıynarlar çullarıñniñ seniñ, uyatlı bolgaylar zulumları alarıñniñ, da barça çuvatları alarıñniñ singaylar,

⁴⁵Da tanıgaylar, ki sensen Biy Teñri yalyiz, ki haybatlanıpsen üsnä barça dünyäniñ.

[Даниил 3: 52-88: Песнь трех отроков]

⁵²Al'yışlisen sen, Biy Teḡri, atalarimizdan bizim, ögövlü da ayruḡsu biyiklängän atij seniḡ meḡilik.

Da al'yışlidir atij ari haybatijniḡ seniḡ, ögövlü".

(205v) ⁵³Al'yışlisen dadḡariḡda haybatlı arilikijniḡ seniḡ, ögövlü".

⁵⁵Al'yışlisen üsnä olturyučuḡnuḡ seniḡ padšahlıḡijniḡ seniḡ, ögö".

⁵⁴Al'yışlisen, ki olturupsen k'ərovpeḡärdä da baḡiyirsen tibsizlikkä, ögövlü".

⁵⁶Al'yışlisen üsnä toḡtalmazına köknüḡ, ögövlü".

⁵⁷Al'yışlaḡiz, barča işlari Eyämizniḡ, Biyni, al'yışlaḡiz da biyiklätiḡiz anı meḡilik.

⁵⁹Al'yışlaḡiz, kök, Biyni, al'yışla".

⁵⁸Al'yışlaḡiz, frištälari Eyämizniḡ, Biyni, ⁶⁰al'yışlaḡiz, suvlar, ki üsnä köknüḡ, Biyni".

⁶¹Al'yışlaḡiz, ḡuvatları Eyämizniḡ, ⁶²günäş da ay, Biyni".

⁶³Al'yışlaḡiz, yolduzlar köktägi, ⁶⁴yaymurlar da yayış, Biyni, al".

⁶⁵Al'yışlaḡiz, bar(206r)ča yellari, ⁶⁶ot da isi, Biyni, al".

⁶⁷Al'yışlaḡiz, suvuḡlar da ḡuryaḡ, ⁶⁸ḡirayu da ḡarlar tüşkän, Biyni, al".

Al'yışlaḡiz, buz da açiḡliḡ, zämhari da ḡar, Biyni, al'yış".

⁶⁹Al'yışlaḡiz, kündüz da kečälär, ⁷⁰yariḡ da ḡaramyu, Biyni, al".

⁷³Al'yışlaḡiz, bulutlar, da yaşnamaylar, ⁷⁴da yer, Biy".

⁷⁵Al'yışlaḡiz, taylar da örlär, ⁷⁶barča bitişlari yerniḡ, Biyni".

⁷⁷Al'yışlaḡiz, čovraḡlar, ⁷⁸teḡiz da özänlär, Biyni".

⁷⁹Al'yışlaḡiz, ulu balıḡlar da barča ḡaynaşkanlar, ḡaysi ki suvda, ⁸⁰uçar ḡuşları köknüḡ, Biyni".

⁸¹Al'yışlaḡiz, kazanlar da hayvanlar, ⁸²oḡlanları adamlarıniḡ, Biyni".

⁸³Al'yışlagay Israjel Biyni, al".

⁸⁴Al'yışlaḡiz, k'ahanaları Eyämizniḡ, Biyni".

(206v) ⁸⁵Al'yışlaḡiz, ḡulları Eyämizniḡ, Biyni, al".

⁸⁶Al'yışlaḡiz, dḡanlar da tınıḡlar toyrularniḡ, Biyni, al".

⁸⁷Al'yışlaḡiz, arilər da aşax yüräklilər, Biyni".

⁸⁸Al'yışlaḡiz, Anania, Azaria da Misajel, Biyni, al".

Al'yış Mariam Asduadḡadzinniḡ

[Лука 1: 46-55: Гимн Марии]

⁴⁶Biyiklätkäy boyum benim Biyni, ⁴⁷da sövüngäy dḡanim benim Teḡrim ḡutḡaručim bilä benim.

⁴⁸Ki baḡti üstnä aşaxlıḡi ḡaravaşiniḡ kendiniḡ, bundan soḡra san bergäylär maḡa barča dḡinslar.

⁴⁹Etti birgämä ulu-ulu nemä ḡuvatlı, da aridir atı aniḡ.

⁵⁰Yarlıyamaḡni etti dḡinstan dḡinska, ḡorḡuçilariḡna kendiniḡ, ⁵¹etti ḡuvatın biläki bilä kendiniḡ.

(207r) ⁵²Tozdurdu öktämlikin fikirlärindän yüräkläriḡ da söktü ḡuvatlılarıniḡ olturyučılariḡdan.

Aşaxniḡ biyiklätti, ⁵³hasrätläriḡniḡ toldurdu igilik bilä da ulu-ulularıniḡ yeberdi boş.

⁵⁴Abradi Israjelni, ḡulun kendiniḡ, aḡip yarlıyamaḡin kendiniḡ,

⁵⁵Nečik sözlädi atamızga bizim Aprahamga da züryätına aniḡ meḡilik.

Zak'arianiḡ, atasiniḡ Jovaneşniḡ
[Лука 1: 68-79: Гимн Захарии]

⁶⁸Al'yışli Biy Teḡrisi Israjelniḡ, ki baḡti da etti ḡutḡarıлмаḡniḡ žoyovurtuna kendiniḡ.

⁶⁹Turyuzdu müḡüz ḡutḡarıлмаḡniḡ övündän Tawit'niḡ, ḡulunḡ kendiniḡ, ⁷⁰nečik sözlädi (207v) ayızları bilä ariläriḡniḡ, ki meḡiliktäḡ mar-kareḡlar edilär,

⁷¹Xutḡarıлмаḡ duşmanlarımızdan bizim da ḡolundan barča körälmäḡsizlärimizdän bizim;

⁷²Etmä yarlıyamaḡniḡ atalarımızga bizim da aḡma dijatik'in arilikiniḡ kendiniḡ,

⁷³Antin, ḡaysi ki ant içti Aprahamga, atamızga bizim, bermä bizgä ⁷⁴başḡa ḡorḡmaḡtan ḡutḡarıлмаḡniḡ duşmanlarımızdan bizim,

⁷⁵Tapunma anı arilik bilä da toyruluḡ bilä alnina aniḡ barča künläriḡnä tirlikimizniḡ bizim.

⁷⁶Da sen, oḡlan, markareḡ Biyiktägiḡniḡ ündälgin: barsarsen alnina Eyämizniḡ hadirlämä yolun aniḡ,

(208r) ⁷⁷Bermä bilmä ḡutḡarıлмаḡin žoyovurtunuḡ kendiniḡ boşatlıḡka barča yazıḡlarımızga bizim,

⁷⁸Şaḡavatı üçün yarlıyamaḡiniḡ Eyämiz Teḡrimizniḡ bizim, ki köründü bizgä günäş biyikliktäḡ yarıḡlı etmä ḡaranıuluḡumuznu bizim,

⁷⁹Saçma yariḡniḡ üstünä bularıniḡ, ḡaysi ki olturup ediḡ ḡaramıuluḡta da kölgäsinä ölümnüḡ, tüzätmä ayaḡlarımızniḡ bizim yoluna eminlikniḡ.

Simeon ḡartniḡ al'yışidiḡ

[Лука 2: 29-32:

Пророчество Симеона]

²⁹Hali čeş ḡuluḡnu seniḡ, Biy, sözüḡnä körä seniḡ, eminlikkä, ³⁰ki kördü közlärim benim ḡutḡarıмаḡiḡniḡ seniḡ, ³¹ḡaysi ki hadirläpsen alnina barča žoyovurtunuḡ,

³²Yarıx köründüj dinsizlärgä, da haybat žoyovurtuğa seniğ Israjelniğ.

(208v) Da bunuğ artından aytkaysen «Oğorm ya inc Asduadz işd medzi».

[Псалом 148]

Aleluiasi Ankeaniğ da Zak'arianiğ.

¹Alyişlaniz Biyni köktä, alyişlaniz ani biyikliktä.

²Alyişlaniz ani, friştälari aniğ, alyişlaniz ani, barča çuvatları aniğ.

³Alyişlaniz ani, günäş da ay, alyişlaniz ani, barča yolduzlar da yarığ.

⁴Alyişlaniz ani, kökläri köknüj, suvlar, ki biyik, ne ki kök, ⁵alyişlaniz atin Eyämizniğ.

Zera ol ayttı, da boldular, buyurdu, da toxtaldılar.

⁶Turğuzdu alarni meji mejilik, çek çoydu, ki çaysi ki keçmäş.

⁷Alyişlaniz Biyni yerdä, çuyurlar da barča teränlär,

(209r) ⁸Ot da dolu, çar da buz, yel da dufan, ki etärsiz sözün aniğ,

⁹Taylar da barča biyiklä, teräk yemiş berüci da barča ormanlar,

¹⁰Kazan da barča hayvan, sürkälğan da barča uçar çuş çanatlı,

¹¹Xanları yerniğ da çuvatları kendiläriniğ, buyruçılar da barča töräçiläri yerniğ,

¹²Otuzyaşlılar da gojslar, çartlar da oylanlar, ¹³alyişlaniz atin Eyämizniğ;

Biyikländi atı aniğ yalyiz, tapunmağ anar köktä da yerdä.

¹⁴Biyik etär Biy müñüzün žoyovurtunuğ kendiniğ, alyişli barča arilärniğ anar, oylanlarındın Israjelniğ, žoyovurt, ki yuvuğtur Biygä.

[Псалом 151]

Bu saymos kendi yazgan Tawit'niğdir, çixari sandan. Zamanına, ki çixti ol nahadag K'oyiat'ga alnına Sawuğnuğ.

¹Kiçi edim men çardaşlarımđan benim da ini övünä atamniğ benim, kütär edim çoylarıñ atamniğ benim.

²Xollarım benim ettilär saymosaran, da barmağlarım benim tüzdülär işin alyişniğ.

³Evet hali kim aytkay bunu Eyämä benim? Kendidir Biyi barčaniğ, işitkäy barčani.

⁴Da yeberdi Biy friştäsin kendiniğ, da kötürdü meni sürükündän çoylarıñniğ atamniğ benim, da yağladı meni yağlamaçına yağiniğ kendiniğ.

[Следующие книги страницы отсутствуют, но полный текст псалма есть в других списках].

[Псалом 149]

Aleluiasi Ankeaniğ da Zak'arianiğ.

(209v) ¹Alyişlaniz Biyni alyiş bilä yäni, alyiş anar yiçövünä arilärniğ.

²Sövüngäy Israjel yaratuçisinda kendiniğ, oylanları Sionnuğ sövüngäylär çanlarıñda kendiniğ.

³Alyişlagaylar atin aniğ alyiş bilä, saymos bilä da alyiş bilä saymos sarnagaylar anar.

⁴Biyänir Biy žoyovurtuna kendiniğ, ari da biyik etär sekinläri çutçarıлмаçniğ.

⁵Ögüngäylär ariläri haybat bilä, da sövüngäylär tinçliçlarıña kendiläriniğ, ⁶da biyiklätkäylär Teğri ayızları bilä kendiläriniğ.

Xiliç ekiyanlı berdi çollarına alarniğ ⁷alma tölöv dinsizlärdän çarşılıçka barča žoyovurtka,

(210r) ⁸Baylama çanlarıñ alarniğ bağ bilä, çerüv başçılarin alarniğ çol biçovları bilä temirdän,

⁹Etmä alarga yarığ yazılğandan körä. Haybat budur barča arilärinä aniğ.

[Псалом 150]

Aleluiasi Ankeaniğ da Zak'arianiğ.

¹Alyişlaniz Teğrini arilikindä aniğ, alyişlaniz ani bunyatlı çuvatında aniğ.

²Alyişlaniz ani çuvatında aniğ, alyişlaniz ani köplüçündä ululuğunuğ aniğ.

³Alyişlaniz ani avazlı alyiş bilä, alyişlaniz ani saymos bilä da alyiş bilä.

⁴Alyişlaniz ani sövünçlük bilä, mağtaniz ani färählik bilä.

⁵Alyişlaniz ani söz bilä tatlı, alyişlaniz ani avaz bilä işitövlü.

(210v) ⁶Alyişlaniz ani avaz bilä şükürlü, barča džanlar, alyişlaniz Biyni.

Этот псалом, не входящий в [каноническое] число, написан самим Давидом в то время, когда он вышел на поединок с Голиафом перед Саулом.

¹Я был меньший между братьями моими и юнейший в доме отца моего; пас овец отца моего.

²Руки мои сделали псалтирь, и пальцы мои сочиняли молитвословие (настраивали молитвенный орган).

³И кто сказал бы Господу моему? Сам всевышний Господь, Сам услышал все.

⁴И послал Господь вестника своего, и взял меня от стада овец отца моего, и помазал меня елеем помазания Своего...

Конгрегация армянских мхитаристов, г.Вена, № 84

Армянско-кыпчакский словарь

Дата: 1613 г. (л. 95 об.). *Бумага:* 15,5 x 19,5 см; 178 л. (лл. 1-3, 102 об., 103-106, 139-146, 148 об. 155, 178 чистые). *Письмо:* Потргир.

Арм. колофон: Написал Задиг, сын Богдана (л. 95 об.).

Содержание: Рукопись включает два словаря: 1) на лл. 1-5 об. (4-8 об. старой пагинации) армянско-кыпчакский глоссарий грамматических терминов (тождествен *СПб. 8: 276-278 об. и Мат. 3883: 206 об.-210 об.*) к грамматике Дионисия, дополненной Давидом, и другим грамматическим произведениям; 2) на лл. 6/9-177 армянско-кыпчакский словарь, тождественный словарям *Вен.13, Вен. 311, СПб. 8: 1-275 и Льв. 51 I: 21-360.*

Описание: [Dashian 1895: 54, 343-344]. *Публикация:* избранные выписки из кыпчакской части и факсимиле лл. 1, 2 об., 4 об. [Tryjarski 1968 1972: 897-902].

Конгрегация армянских мхитаристов, г.Вена, № 143

Молитвенник

Дата, место возникновения неизвестны. Писец: Мыгырдич, сын Лазаря.

Бумага: 9x14,5 см; 283 л. (л. 122 чистый). Без начала и без конца. *Письмо:* болоргир.

Содержание: лл. 1-256: молитвы; лл. 257-283: житие св. девы Марианы (Маргариты).

Колофон

(113r) *da yazıxlı yazučini Miğirdični Łazar oylun ari alyışından unutmagin* “и не забывай в твоих святых молитвах грешного писаря Мыгырдича, сына Лазаря”.

Публикация: Житие св. Марианны, лл. 257-283, транслитерация, английский перевод, факсимиле [Tryjarski 1989].

Полный текст Венской рукописи № 143

[Начальные страницы книги отсутствуют]

[Колонтитул страниц 1r-12v]

Saymosta aytkin.

(1r) [Псалом 87/88]

...⁶Xaysilarin ki sen aņmadiņ, alar ħoluņdan seniņ kerı salindilar.

⁷Xoydular meni ħoyurga tıbdägi ħaramyuluħta da kölgäsinä ölümnüj.

⁸Mendä toħtaldı yüräklänmäħiņ seniņ, barċa tolyunlarıņni seniņ toldurduņ üstümä benim.

⁹Yıraħ ettiņ mendän tanıšlarıņni benim, da ħoydular meni masħara kendilärinä.

Īħara berildim da ħiħmas edim, ¹⁰közlärim (1v) benim küċsüzländilär miskinlikdən.

Īħırdim Biygä kün uzun da kötürdüm saņa ħollarıņni benim.

¹¹Yoħsa mi ölülärgä etärsen sk'anċelik'ni, ya hakim turıyuzur mi, tapunmaħ etsärlär saņa?

¹²Yoħsa mi aytsar kimesä ħaċan kerezmanda yarlıyamaħıņni seniņ ya könülüküņnü seniņ tas bolmaħta?

¹³Yoħsa mi tanısarlar ħaramyuluħta sk'anċelik'ni seniņ ya toyrı(2r)luħuņnu seniņ yerdä unutulgan?

¹⁴Men saņa, Biy, ħaħırdim, ertägi alyışim benim yetișsin saņa.

¹⁵Nek, Biy, kerı etiyrisen dċanımnı benim ya ħaytarıyrisen yüzüņnü seniņ mendän?

¹⁶Yarlı da emgäglimen benim oylanlıħımdan benim, biyiklikdən așaħlandımda muņraydımd.

¹⁷Mendä toħtaldı öċäsmäħiņ seniņ, ħorħuņ seniņ müșħüllätti meni.

¹⁸Dolaștilar ħövrämä, neċik (2v) suv, kün uzun ħapsadılar meni birgä.

¹⁹Yıraħ ettiņ mendän dostlarıņni benim da tanıšlarıņni benim zabunluħum üçün benim.

[Псалом 102/103]

¹Alyışla, dċanımnı benim, Biyni, da barċa sövklärim benim — ari atin aniņ.

²Alyışla, dċanımnı benim, Biyni da unutmagin barċa bergänin aniņ,

³Kim aritir yazıħıņni seniņ, oņaltir barċa ħastalıħıņni seniņ,

⁴Kim ħutħarir buzuluħtan tirlikıņni se(3r)-niņ, tadċlar seni yarlıyamaħ bilä da šayavat bilä,

⁵Kim toldurur yaħşılıħtan suħlanċıņni seniņ, yaņirgäy, neċik ħaraħușnuņ, igitlikıņ seniņ.

⁶Etär yarlıyamaç Biy da könülük barça zırgel bolganlarga.

⁷Körgüzdü Biy yolun kendiniñ Movşeskä da oylanlarına Israjelniñ erkin kendiniñ.

⁸Şayavatlı da yarlıyovuçıdır Biy, uzunesli da köpyarlıyovuçi.

⁹Dügül soñyuga diñrä (3v) öçäşläñir bizgä Biy da dügül meñilik saşlar öçnü.

¹⁰Dügül yazıçlarımızga körä bizim etti bizgä Biy da dügül töräsizlikimizgä körä tölädi bizgä.

¹¹Evet neçik biyiktir kök yerdän, ol türlü çuvatlattı Biy yarlıyamaçın kendiniñ üstünä çorçkanlarıniñ kendiniñ.

¹²Ne çadar yıraçtır kün toyuşu kün batışından, ol çadar yıraç etti bizdän töräsizlikimizni bizim.

(4r) ¹³Neçik şayavatlanir ata üstünä oylanlarıniñ kendiniñ, ol türlü şayavatlanir Biy üstünä çorçkanlarıniñ kendiniñ.

¹⁴Zera ol bildi yaratılğanımızni bizim da añdı, ki topraçbiz.

¹⁵Adamniñ, neçik yaş ot, tur künläri kendiniñ, neçik çiçäki tüznüñ, ol türlü çiçäklänir.

¹⁶Urur üsnä yel, da bolmas, da dayın körünmäs yeri anıñ.

¹⁷Evet yarlıyamaçı Eyämizniñ çalir meñi meñi(4v)lik üstünä çorçkanlarıniñ kendiniñ, ¹⁸da toyruluğu anıñ oylanlarından çax oylanlarga diñrä.

Kimlər ki saşlarlar niyätin anıñ, añarlar buyruçuñ anıñ da etärlär anı.

¹⁹Biy köktä hadirlädi olturyuçun kendiniñ, padşahlıçı anıñ barçasına eyälik etär.

²⁰Alyışlañiz Biyni, barça friştäläri anıñ, zorullar çuvat bilä, ki etärsiz sözün anıñ, işitip avazına aytuşunuñ anıñ.

(5r) ²¹Alyışlañiz Biyni, barça çuvatlıları anıñ, çizmätkäri da etüçiläri erkin anıñ.

²²Alyışlañiz Biyni, barça işläri anıñ, barça yerdä biylik anıñ, alyışla, džanim menim, Biyni.

[Псалом 142/143]

¹Biy, işit alyışıma menim, çulaç çoy çoltçama menim könülüküñ bilä seniñ.

Işit maña toyruluçuñ bilä seniñ ²da kirmägin yarçuga çuluñ bilä seniñ, zera toyrulanmas alniña seniñ barça tirilär.

(5v) ³Xuvdu duşman džanimni menim, aşaçlattı yergä tirlikimni menim da olturyuzdu meni çaramçuluçta, neçik ölünü meñiliktän.

⁴Mendä osandı džanim menim, da yüräkim menim müşçülländi mendä.

⁵Añdim künlärni ilgäriği, sayışladım barça da işläriñni seniñ, etkönlärin çoluñnuñ seniñ sayışladım ⁶da kötürdüm saña çollarimni menim.

Džanim menim, neçik yer, susaptir saña, ⁷tezindän (6r) işit maña, Biy, zera eksildi mendä džanim menim.

Çaytarmagın yüzüñnü seniñ mendän, oçşaşsarmen [=oçşasarmen] alarga, ki enärlär çoyurga.

⁸Işittirgin maña ertäräk yarlıyamaçıñni seniñ, zera men saña, Biy, umsandım.

Körgüz maña yol, çaysına barmaga, zera saña, Biy, kötürdüm džanimni menim.

⁹Xuçar meni duşmanlarimdan menim, Biy, zera seni işanç kendimä ettim.

¹⁰Erkiñni seniñ övrät (6v) maña etmägä, zera sensen Teñrim menim.

Džaniñ seniñ yol körgüzüçi bolgay maña yergä toyru.

¹¹Atiñ üçün seniñ, Biy, tırgizgäysen meni, toyruluçuñ bilä seniñ çıçargaysen tarlıçtan džanimni menim, ¹²yarlıyamaçıñ bilä seniñ

Tas etsärsen duşmanlarimni menim, yoç etsärsen barça indžituçılarini džanimniñ menim, zera men çuluñ seniñmen.

Haybat Ataga da Oçul...

[Здесь нет нескольких страниц].

[Zart'ucealk']

...(7r) Kötüriyix çollarımızni bizim arilikkä öçäşmäxtän başça da eki köñüllüktän.

Inam bilä çoliyix andan arınmaçni da boşatlıçni aşınganlarımızga bizim.

Xosdovanel bolup sirin yüräkimizniñ bizim yapuçlar bilüçi Teñrigä.

Neçik ki yöpsüngäy yalbarganimizni bizim alıışı bilä da pareçosluçu bilä barça ariläriniñ.

(7v) Bayışlagay bizgä adam sövüçi Teñri çalmaga saçtlıç bilä da zadasız tutuş bilä erkinä körä anıñ bu dünyäda.

Da arzani bolup meñilik da köktägi çatirlarga, çaysi ki atadi sövüklülärinä kendiniñ, köñü Teñri Jisus K'risdos Biyimiz, barçanı tutuçi, tırgiz da yarlıya.

Xalganiñ keçäniñ eminliktä keçirmägä inam bilä Eyämizdän çoliyix.

(8r) Friştäsin eminlikniñ közät džanimizga bizim inam bilä Eyämizdän çol'.

Arınmaçni da boşatlıçni aşınganimizga bizim inam bilä Eyä'.

Ari çacniñ ulu da küçlü çuvatıñ [=çuvatın] boluşluçka džanimizga bizim inam bilä Eyämiz'.

Da dayın artıç birlik bilä, toyru, da köñü, da ari inamimiz üçün bizim Biyni yalbariyix.

Džanimizni bizim da biri birimizni Eyämiz Teñrigä, barçanı tu(8v)tuçiga, simarlıyix.

Yarlıyadi bizgä Biy Teñrimiz bizim. Aytıyix barçamız bir ayızdan: Biy, yarlıya.

Jicišesçuk' tatarça

Añiyiç keçä atıñni seniñ, Biy.

[**Псалом 44/45**] ²Axtırsın yüräkimiz bizim söz yaǵşı, da tillärimiz bizim aytsınlar işlärin köktägi çannıñ.

Yarımkeçädä turup tapuniyiç seni, Biy.

Alıñışimizni bizim beriyiç saña, Biy, (9r) köşkündä seniñ içinä yäñi Erusağemniñ.

Keçä köturiyiç çollarimizni bizim arilik bilä saña çarşı.

[**Псалом 150**] ⁶Avaz bilä şükürlü, barça dżanlar, alıñışlanıç Biyni.

[**Псалом 55/56: 9; 107/108: 3**] ⁹Oyanıñiz, haybatım menim, oyanıñiz, da men oyanırmen ertäräk, aleluia.

Oyanıñiz birgä friştälär bilä, oylanları yohargi Siovnnuñ, ale".

Oyanıñiz, oylanları yariçniñ, alıñışına (9v) Ata Yariçniñ, alelu".

Oyanıñiz, çutçarılganlar çan bilä, da beriñiz haybatni Xutçaruçığa, aleluia.

Oyanıñiz, yäñi žoyovurt, yäñi yir alıp Yänirtüçigä, alelu".

Oyanıñiz, kelinlär, dżan bilä gümän etip kelmäxinä ari kiyövnüñ, aleluia.

Oyanıñiz, yariç bilä yanıp oğşaşına ari gojslarnıñ, alelu".

Oyanıñiz, hadirläniz yağ baratirläriñiz(10r)gä isi yaşıñizni, alelu".

Oyanıñiz da yuğlamanıñiz, oğşaş ağılsız gojslarğa türtünüp, aleluia.

Oyanıñiz, yerni öpüñüz da yaş bilä bunu aytiyiç, aleluia.

Oyan, ne üçün yuğliyirsen, Biy? Etmä kerı bizni meñilik.

Kel, Biy, boluñ bizgä, beriyiç atıña seniñ haybatni hali da här kez Ataga da Oğulga da Ari Dżanga, ağan.

(10v) Oyanganlar, yubanmağından keçalik, tinçliğindən

Bayışlagay bizgä adam Sövüci övünmäğində yubanmağ yuğunuñ.

Xorçu bilä da titrämäğ bilä turıyiç alıñışka.

Kelip çosdovanel bolıyiç aşınganlarimizni

Da tapıyiç K'risdostan arınmağni da ulu yarlıyamağni.

Alıñış Biy Teñrigä

Şükürlümen sendän, Yaratuçısı yer(11r)niñ da köknüñ, ki arzani ettiñ men yazıçlini da arzani-siz çuluñnu keçirmä bu ayır da çaramyu keçäni eminliktä da çolaylıçta da yetkirdiñ men köpyaziçli da keräksiz çuluñnu ertägi yariçka.

Adam sövüci Biy, bergin maña kendi şağavatiñni, da bu körümlü yariç bilä yeber körümsüz başıñın Ari Dżanıñniñ seniñ, ki sövgäyemen seni bar (11v) yüräkimdän da bar çuvatımdan, alay oğ çardaşimni menim da dindäşimni, neçik kendi boyumnu, da ber ölcövsüz şağavatiñdan bütün künnü eminliktä da yağşı umsada keçirmä.

Biyi yerniñ da köknüñ, bergin eminlikiñni seniñ bütün dünyägä, kötür çışimni yaratkanlarıñdan seniñ, yarlıya, Biyim, çardaşlarimizga bizim, tirilärgä da ölülgä, da tirilärni sağla barça (12r) türlü p'orçank'larından körümlü da körümsüz duşmanlarıñ, da keçkänlärgä bayışlagın köktägi çanlıçıñni da tındır eminliktä.

Yarlıya, Biyim, bu surp yuğövnüñ kölgäsi tibi-nä tınganlarga.

Yarlıya, Biyim, dżan u ten sartın atalarimizga bizim, çaysıları ki üstümüzgä bizim emğanıp, hasilgä keltiriptirlär bizni, ber kendilärinä keçövsüz tölövnü.

(12v) Yarlıya, Biyim, da sağla ari da çuvatlı kölgäsi tibi-nä oğunuñ seniñ yolçunlarimizni bizim, alay alarni, çaysıları ki çurudadırlar, neçik ki alarni, çaysıları ki teñiz üstünädırlär, barçasın här türlü ayırlıçlarıñdan çutçar da yetiştir här birin kendiniñ turadżaglarına, Biyimiz da Teñrimiz bizim Jisus K'risdos, çaysi ki alıñışlısen meñi meñilik, ağan.

[Колонтитул страниц 13v-47r]

Ertägi alıñışta aytkin.

(13r) Haybatına Biy Teñriniñ yergälikinä körä ermeni surp yuğövnüñ. Bu alıñışni Biy Teñrigä sunma ertägi alıñışta.

[Псалом 89/90: 14-16]

¹⁴Tolduğ ertäräk yarlıyamağniñ bilä seniñ, sövündüç da färäh bolduğ barça künlärinä tirliki-mizniñ bizim.

¹⁵Färäh bolduğ ornuna künlärniñ, ki aşax etti bizni, da yıllar, çaysılarında ki kördüç çiyinlar.

¹⁶Bayçkin, Biy, çulla(13v)riña seniñ da işinä çoluñnuñ seniñ, da yol körgüz oylanlarıña alarniñ, ¹⁷da bolgay yariçi Eyämiz Teñriniñ üstümüzgä bizim.

İşin çolumuznuñ bizim toyru etkin bizgä, Biy.

İşin çolumuznuñ bizim toyru etkin (20v) bizgä, Biy, işin çolumuznuñ bizim oñar bizgä.

Haybat Ataga da Oğulga da Ari Dżanga, hali da här kez meñi meñ".

Üç igitniñ çoltçası [Даниил 3: 26-45. Молитва Азарии], çaysi ki ot içinä Biy Teñrini haybatlıy edilär. Alay oğ biz dä haybatlıyiç Biy Teñrini.

(14r) ²⁶Alıñışlısen, Biy Teñri, atalarimizdan bizim, alıñışlı haybatlangan atıñ seniñ meñilik

Könülük bilä keçirdiñ bu barçanı da bizim bilä toyrusen sen, Biy, ²⁷da barça işläriñ seniñ toyrudur, Yoluñ seniñ toyrudur, da barça törän (14v) seniñ könüdür.

²⁸Toyru törä keltirdiñ üstümüzgä bizim barçaga körä, nenin [=neni] ki yeberdiñ üstümüzgä bizim da şahärinä ari atalarımızniñ bizim Yerusayemniñ.

Toyruluñ bilä da könülük bilä yeberdiñ bunu barça üstümüzgä bizim yazıxlarımız üçün bizim.

²⁹Töräsizländiñ, aşındiñ, baştañ bolup sendän, yazıxlı bolduñ barçada. ³⁰Da buyru(15r)çuñnu seniñ sañlamadiñ,

Sañlamadiñ, neçik simarladıñ sen bizgä, ki yañşını tapkaybiz biz sendän.

³¹Hali barçanı, çaysın ki ettiñ da neni ki yeberdiñ üstümüzgä bizim, toyru yaryu bilä ettiñ.

³²Çixara berdiñ bizni çoluna duşmanlarımızniñ bizim, töräsizläriñ, beklärgä da baştañlarga.

Xoluna çanniñ töräsizniñ da yamanniñ (15v) barça yerdä çixara berdiñ bizni.

³³Da hali yoxtur bizgä vañt açma ayzimizni bizim, ki uyatlı da taba bolduñ çullarıña seniñ çuluñ etkän.

³⁴Yoçsa çixara bermä bizni soñyuga diñrä atıñ üçün seniñ, tayıtma niyätiniñ seniñ da kerı etmä yarlıyamañınıñ seniñ bizdän

³⁵Araham sövükün üçün seniñ, da Sa(16r)hag çuluñ, da ari Israjeñ üçün seniñ.

³⁶Atadiñ alarga da ayttıñ: «Artıriyim zuryätiniñni sizniñ, neçik yolduzlarıñ köplüğü da neçik çumnu çiriñinda teñizniñ».

³⁷Da hali, Biy, eksildiñ biz, ne ki barça dñinslar, da zabunluñtabiz hər yerdä bugün yazıxlarımız üçün bizim.

³⁸Yoxtur bu zaman buyruççı, markarë da yol körgüzücü, ne bütöv çurban, ne temyan o(16v)renk-kä, ne yer çurbanlarıñ sunma alniña seniñ, yarlıyamañ tapma sendän.

³⁹Yoçsa boyumuz bilä aşıñlanıp, da dñanimizniñ müşçüllüğü bilä yöpsünövlü bolıyıñ biz, neçik bütöv çurban çoylarıñniñ da tuvarlarıñniñ da neçik tümän semiz çozular.

⁴⁰Bu türlü yöpsünövlü bolsun çurbanımız bizim bugün alniña seniñ, ki tügäl tapulgaybiz atıñdan (17r) seniñ, da dügül uyat umsanganlarga saña.

⁴¹Da hali kelirbiz artıñdan seniñ barça yüräkimiz bilä bizim, çorçarbiz sendän, çolarbiz yüzünüñniñ, ⁴²Biy, uyatlı etmä bizni.

Yoçsa etkin bizgä sekinlikniñä körä seniñ da köplüğüñä yarlıyamañınıñ seniñ, ⁴³çutçar bizni

tamaşalarıñ üçün seniñ, da haybatlı bolsun (17v) atıñ seniñ meñilik.

⁴⁴Uyatlı bolgaylar barçası, çaysıları ki çıynarlar çullarıñniñ seniñ, uyatlı bolgaylar zulumlariñniñ, da barça çuvatları alarıñniñ singaylar.

⁴⁵Da tanıgaylar, ki sensen Biy Teñri yalyız, çaysı ki haybatlanıpsen üstünä barça dünyanıñ.

[Даниил 3: 52-57. Песнь трех отроков]

⁵²Alıñşlısen, Biy Teñri, atalarımızdan bizim, ögövlü da ayruç(18r)su biyiklängän atıñ seniñ meñilik.

Da alıñşlıdır atıñ seniñ ari haybatıñniñ seniñ, ögövlü da ayru”.

⁵³Alıñşlısen dadźarında haybatlı arilikiñniñ, ögövlü da”.

⁵⁴Alıñşlısen üstünä olturıçunuñ padşahlıçıñniñ seniñ, ögövlü da ay”.

⁵⁴Alıñşlısen, ki olturupsen k’erovpëlärdä da bañıyırsen tıbsızlıkkä, ögövlü”.

⁵⁶Alıñşlısen üstünä (18v) toxtalmaçına köknüñ, ögövlü da ayru”.

⁵⁷Alıñşlanıñiz, barça işläri Eyämizniñ, Biyni, alıñşlanıñiz da biyiklätiñiz anı meñilik.

[Псалом 148: 1-4, 7-10]

¹Alıñşlanıñiz, köklär, Biyni, alıñşlanıñiz [da biyiklätiñiz anı meñilik].

²Alıñşlanıñiz, friştäläri Eyämizniñ, suvlar, ki üstünä köknüñ, Biyni, alıñşlanıñiz”.

³Alıñşlanıñiz, çuvatları Eyämizniñ, günäş da ay, Biyni, alıñşlanıñiz”.

Alıñşlanıñiz, yolduzlar, ⁴köktägi yañmur(19r)lar da yayış, Biyni, alıñış”.

⁷Alıñşlanıñiz, barça yellär, ot da isi, Biyni, al”.

⁸Alıñşlanıñiz, sovuñlar da çurıyaç, yayış da çarlar tüşkän, Biyni, al”.

Alıñşlanıñiz, buzlar, da açıçlıçlar, da çar, Biyni, alıñşlanıñiz”.

Alıñşlanıñiz, kündüz da keçalär, yarıç da çaramı, Biyni, alıñış”.

Alıñşlanıñiz, bulutlar, da yaşnamaçlar, da yer, Biyni, alıñış”.

⁹Alıñşlanıñiz, tañlar da örlär, da barça bitiş(19v)läri yerniñ, Biyni, alıñış”.

Alıñşlanıñiz, çovraçlar, teñiz da özänlä, Biyni, alıñşlanıñiz”.

¹⁰Alıñşlanıñiz, ulu balıçlar da barça çaynaşkanlar, çaysı ki suvda, uçar çuşları köknüñ, Biyni, alıñış”.

Alıñşlanıñiz, kazanlar, da hayvanlar, da oylanları adamlarıñniñ, Biyni, alıñış”.

Alıñşlagay Israjeñ Biyni, alıñşlagay da”.

Alıñşlanıñiz, k’ahanalar, Biyni, alıñış”.

(20r) Alýişlañiz, çulları Eyämizniñ, Biyni, al".
Alýişlañiz, dżanlar da tiniçları toyrularniñ,
Biyni, alýiş".

Alýişlañiz, arilär da aşax yüräklilär, Biy".

Alýişlañiz, Anania, Azaria da Misajel, Biyni,
alyişlañiz da biyiklätiñiz anı meñi meñilik.

Haybat Ata".

Alýiši surp Asduadzadzinniñ [Лука 1: 46-55. Гимн Марии]

⁴⁶Biyiklätkäy boyum benim Biyni, ⁴⁷da sö-
vüngäy dżanim benim Teñrim Xutçaru(20v)çim
bilä benim.

⁴⁸Ki baçtı üsnä aşaxlıçı çaravaşiniñ kendiniñ,
bundan soñra san bergäylär maña barça dżinslar.

⁴⁹Etti maña ulu-ulu çuvat, da aridir atı aniñ.

⁵⁰Yarliyamaxni etti dżinstan dżinska, çorçuçi-
larına kendiniñ, ⁵¹etti çuvatın biläki bilä kendiniñ.

⁵²Tozdurdu fikirlärindän yüräklärniñ da söktü
çuvatlı(21r)larin olturuçlarından.

Aşaxni biyiklätti, ⁵³hasrätlärni toldurdu igilik
bilä da ulularni yeberdi boş.

⁵⁴Abradı Israjelni, çulun kendiniñ, añip yarli-
yamaxin kendiniñ,

⁵⁵Neçik sözlädi atamizga bizim Aprahamga
da züryätına aniñ meñilik.

Alýiši Zakaria markareñiñ [Лука 1: 68-79. Гимн Захарии]

⁶⁸Alýišli Biy Teñrisi Israjelniñ, ki baçtı da etti
çutçarıлмахni çoyovurtuna (21v) kendiniñ.

⁶⁹Turçuzdu bizgä müñüz çutçarıлмахniñ
övündän Tawit'niñ, çulunuç kendiniñ, ⁷⁰neçik söz-
lädi ayızları bilä arilärniñ, ki meñiliktän markare-
lär edilär,

⁷¹Xutçarıлмаç duşmanlarimizdan bizim, da
çollarından barça körälmäçsizlarimizdan bizim;

⁷²Etmä yarliyamaxni atalarimizga bizim da
añma bitikin arilikiniñ kendiniñ,

(22r) ⁷³Antin, çaysi ki ant içti Aprahamga,
atamizga bizim, bermä bizgä ⁷⁴başça çorçamaxtan
çutçarıлмахni duşmanlarimizdan bizim,

⁷⁵Tapunma ani arilik bilä da toyruluç bilä al-
nina aniñ barça künlärindä tirlikimizniñ bizim.

⁷⁶Da sen, oylan, markare Biyiktäğiniñ ündäl-
gin: barsarsen alnina Eyämizniñ hadirlämä yolun
aniñ,

⁷⁷Bermä bilmä çutça(22v)rılmaçin çoyovurtu-
nuç kendiniñ boşatlıçka barça yazıçlarimizga bizim,

⁷⁸Şayavati üçün yarliyamaxiniñ Eyämiz Teñri-
mizniñ bizim, ki köründü bizgä günäş biyikliktän
yarıçlı etmä çaramçuluçumuznu bizim,

⁷⁹Saçma yariçni üstünä bularniñ, çaysi ki ol-
turup ediç çaramçuluçta da kölgäsinä ölümniñ,

tüzätmä ayaxçlarimizni bi(23r)zim yoluna eminlik-
niñ.

Alýiši Simeon çartniñ

[Лука 2: 29-32. Пророчество Симеона]

²⁹Hali çeş çuluçnu seniñ, Biy, sözüñä körä se-
niñ, eminlikkä, ³⁰zera kördülär közlärim benim
çutçarmaxiniñni seniñ, ³¹çaysi ki hadirläpsen alnina
barça çoyovurtnuç,

³²Yariç köründüñ dinsizlärgä da haybat çoyo-
vurtuça seniñ Israjelniñ.

Saymosundan Tawit'niñ [Псалом 50/51]

³Yarliça maña, Teñri, ululuçuna körä yar-
(23v)liyamaxiniñni seniñ, köplüçünä körä şayava-
tiñniñ seniñ buzgin töräsizlikimni benim.

⁴Dayin artıç yuvgin meni töräsizlikimdän me-
nim da yazıçımdan benim aruv etkin meni.

⁵Töräsizlikimni benim men mendän bilir-
men, da yazıçlarım benim dä alnima benimdir
här sahat.

⁶Saça yalyız yazıç ettim, Biy, da yamanni al-
niña seniñ ettim.

(24r) Neçik toyrı bolgaysen sözüñdä seniñ da
yeñüçi yarıuda seniñ.

⁷Töräsizlik bilä başlandim, da yazıç bilä to-
yurdu meni anam benim.

⁸Sen, Biy, könülükni sövdüñ, körünmägänlär-
ni da yapuçlarıni açılıñ bilä seniñ körgüzdüñ maña.

[⁹Bürk üstümä zoba bilä, da aruv bolıyım,
yuvgin, da çardan artıç aç bolıyım.]

¹⁰İsitövlü etkin maña sövünçlükni da färâh-
likni, ki sövüngäylär söväklärım benim (24v) has-
rät bolgan.

¹¹Xaytar yüzüñnü seniñ yazıçlarımдан benim
da barça töräsizlikimni benim arit mendän.

¹²Yüräk aruv toçtat mendä, Teñri, da dżanni
toyrı yänirt çarnimda benim.

¹³Salmagin meni, Biy, yüzüñdän seniñ da
Dżanni Ari seniñ çıçarmagin mendän.

¹⁴Bergin maña sövünçlükün çutçarıлмахniñ
da dżan ayalıçiniñ (25r) bilä seniñ toçtat meni.

¹⁵Övrätiyim töräsizlärgä yoluçnu seniñ, da
çirsizlar saça çaytkaylar.

¹⁶Xutçar meni çanlarından, Teñri, Teñri çut-
çarıлмаçimniñ benim, da sövüngäy tilim benim
toyruluçuça seniñ.

¹⁷Biy, egär erinlarımni benim açsañ, ayzim
benim yirlagay alýišiniñni seniñ.

¹⁸Egär kläsäñ edi, çurban sunar ediç, evet
(25v) bütöv çurbanga ne heç biyänmädiñ.

¹⁹Xurban Teñrigä dżan aşax, yüräkni aruv
dżan bilä aşax heç etmästir Teñri.

²⁰Yağşi etkin, Biy, erkiñ bilä seniñ Sionga; da yasalğaylar duvarları Yerusaşemniñ:

²¹Ol vaxtta biyäsärsen xurbanga toyruluğun, xaçan niyät xurbanimizni çixarsarlar seyanıña seniñ, ögüzünü.

Haybat Ataga da Oğ'.

(26r) **Aləluia Ankea da Zakarianiñ [Псалом 148]**

¹Alyişlaniz Biyni köktä, alyişlaniz ani biyikliktä.

²Alyişlaniz ani, friştäləri aniñ, alyişlaniz ani, barça xuvatlıları aniñ.

³Alyişlaniz ani, günäş da ay, alyişlaniz ani, barça yolduzlar da yariç.

⁴Alyişlaniz ani, kökləri köknüñ, suvlar, ki biyiksiz, ne ki kök, ⁵alyişlaniz atın Eyämizniñ, (26v) Zera ol ayttı, da boldular, buyurdu, da toxtaldılar.

⁶Turğuzdu alarni meñi meñilik; nişan xoıydu, xaysi ki keçmäş.

⁷Alyişlaniz Biyni, yerdä çoyurlar da barça teränliklər,

⁸Ot da hrad, xar da buz, yel da dufan, ki etärsiz sözüñ aniñ,

⁹Taylar da biyiklər, teräk yemiş berüci da barça ormanlar,

¹⁰Kazan da barça hayvanlar, sürkülğan (27r) da barça uçar xuşlar xanatlılar,

¹¹Xanları yerniñ da xuvatlıları kendiläriniñ, buyruçılar da barça töräçiləri yerniñ,

¹²Otuzyaşlılar da gojslar, xartlar da oylanlar, ¹³alyişlaniz atın Eyämizniñ;

Biyikläñdi atı aniñ yalıız, tapunmaç añar köktä da yerdä.

¹⁴Biyik etär Biy müñüzün zoğovurtunuñ kendiniñ, alyiş (27v) barça ariläriniñ añar oylanlarıñdan İsräjelniñ, zoğovurt, ki yuvuxtur Biygä.

Ankea da Zakarianiñ [Псалом 149]

¹Alyişlaniz Biyni alyiş bilä yäñi, alyiş bilä alyiş añar yivövünä arilärniñ.

²Sövüñgäy İsräjel yaratuçisında kendiniñ, oylanları Sionnuñ sövüñgäylär xanlarıñda kendiniñ.

³Alyişlagaylar atın aniñ alyiş bilä, saymos bilä sarnagay(28r)lar añar.

⁴Biyänir Biy zoğovurtuna kendiniñ, ari da biyik etär sekinläriñi xutxarımaçka.

⁵Ögüñgäylär ariləri haybat bilä, da sövüñgäylär tinçliçlarıñda kendiläriniñ, ⁶da biyiklätkäylär Teñrini ayızları bilä kendiläriniñ.

Xiliç ekiyanlı berdi xollarıñda alarniñ ⁷alma tölov dınsızlarıñdan xarşilixka barça zoğovurtka,

(28v) ⁸Baylama xanlarıñ alarniñ bay bilä, çerüv başçılariñ alarniñ xol biçovları bilä temirdän,

⁹Etmä alarga yarıy yazılğandan. Da haybat budur barça ariläriniñ aniñ.

Ankea da Zakarianiñ [Псалом 150]

¹Alyişlaniz Teñrini arilikindä aniñ, alyişlaniz ani binyatlı xuvatında aniñ.

²Alyişlaniz ani xuvatında aniñ, alyişlaniz ani köplüxün(29r)dä ululuğunun aniñ.

³Alyişlaniz ani avazlı alyiş bilä, alyişlaniz ani saymos bilä da alyiş bilä.

⁴Alyişlaniz ani sövüñçlük bilä, alyişlaniz ani fărâhlik bilä.

[⁵Alyişlaniz ani tatlı sözlär bilä, alyişlaniz ani işitövlü avaz bilä.]

⁶Alyişlaniz ani avaz bilä şükürlü, barça dżanlar, alyişlaniz Biyni.

Saymosu Tawit'niñ [Псалом 112/113]

¹Alyişlaniz, igitlər, Biyni da alyişlaniz atın Eyämizniñ.

²Bolsun atı Eyämizniñ (29v) alyişli bundan soñra çax meñilik.

³Kün toyuşundan çax günäşniñ [guneaşniñ] kirgäniñä deg, alyişlidir atı Eyämizniñ.

⁴Biyiktir Biy barça dżınslar üsnä, da haybatı aniñ köktädir.

⁵Kimdir — neçik Biy Teñrimiz bizim biyikliktä siyingan, ⁶da aşaxlarıñi köriyir köktä da yerdä,

⁷Turğuzur miskinni yerdän, da biyiklätir zabunlarıñi çöp(30r)lüktän,

⁸Olturğuzur alarni buyruççi buyruççiləri bilä zoğovurtunuñ kendiniñ,

⁹Siğindirir n'eplodniyni övdä fărâhliktä, neçik ana, oylanlarıñdan sövüñgän?

Haybat Ataga da Oğulga da Ari Dżanga hali da hər kez da'.

P'ark' i parcuns tatarça, xaysin ki friştälär yırladılar toyuşunda K'risdosnuñ

Haybat biyiklikkä Teñrigä, da yergä eminlik, adamlarga bazlıç, alyiş saña, (30v) biyiklikkä alyişlisen, Biy Teñrimiz bizim.

Alyişlarbiz seni, Biy, da maçtarbiz seni, tapunurbiz, Biy, seni da yerni öpärbiz saña, haybatlarbiz seni, şükürlübiz, Biy, sendän seniñ ulu haybatıñ üçün.

Biy, padşah ari köktägi, Teñri da Ata bariniñ tutuçi.

Biy da Oğlu Ataniñ yalıız toygın Jisus K'risdos da Ari Oğul [=Dżan].

Biy Teñri, Xozusu Teñriniñ da Oğlu (31r) Ataniñ, xaysi ki aldın bizimkin ari gojstan, yarlıyadıñ, kötürdüñ yazıçni dünyädän, da hali yöpsün xoltxamizniñ bizim.

Ari, ki olturupsen oñ yanına Ataniñ, yarlıya bizgä.

Zera sen yalyz arisen, yalyz biyklänipsen, yalyz Biyimiz bizim Jisus K'risdos, Biy da Ari Džan, çaysi ki haybatta Teñri Ata bilä, amən.

Da här vaçt alyişlarbiz seni, Biy, da (31v) ögiyirbiz ari atıñni seniñ meñi da meñi meñilik.

Arzani etkin, Biy, bu künnü keçirmä eminlik bilä da yazıçtan başça saçla bizni.

Alyişlisen, Biy Teñri atalarimizniñ bizim, ögövlü da haybatlıdır atıñ seniñ ari meñilik, amən.

Alyişli Biy, övrät maña toyruluçunuñnu seniñ.

Bu dunnu üç kez keräk aytmaga.

(32r) Biy, işançımız bizim bolduñ džinstan džinska. Men çolarmen, Biy, yarlıya maña, da oñalt boyumnu benim, men yazıç ettim saña.

Körgüz bizgä, Biy, yarlıyamaçıñni seniñ, da xutçarılmaçıñni seniñ.

Ber bizgä, Biy, yarlıyamaçıñni seniñ meñilik, işin çoluñnuñ seniñ körümsüz etmägin.

Biyim benim, seni işanç kendimä ettim.

Övrät maña etmägä erkiñni (32v) seniñ, zera sensen Teñrim benim.

Sendändir, Biy, çovraçı tirlikliñni, da yariçi bilä yüzünñni seniñ köriyirbiz yariçni.

Saçkin yarlıyamaçıñni seniñ, kimlär ki tanirlar seni, Biy.

Haybat, da hörmät, yer öpmäç biyiklikkä Ataga da Oçulga da Ari Džanga hali da här kez da meñi meñilik, amən.

Bundan soñra aytilir surp Asduadz. Bir dunnu üç kez aytkaysen.

Surp Asduadz tatarça

Ari Teñri, ari da çuvatlı, ari da ölümsüz, ki çaçlandıñ bizim üçün, yarlıya bizgä.

[P'araworeal]

Haybatlı da alyişli dayma ari gojs Asduadza dzin Mariam, anası K'risdosnuñ, sungin çoltçamizni bizim Oçluña seniñ da Teñrimizgä bizim.

[P'rgel zmey]

Xutçar bizni sinamaçtan da barça tarlıçlarimizdan bizim.

(33v) **Der amenagal tatarça,**

çaysin ki aytıptir Manase padşah

[2 Паралипоменон, после 36 главы.

Молитва Манасии]

Biy barini tutuči, Teñrisi Aprahamnıñ, Sahagnıñ, Jagopnuñ da alarnıñ artar oylanlariniñ, barini tutuči Biy, boşat maña benim yazıçlarimni.

Ki ettiñ köknü da yerni, da barça körkün alarnıñ, barini".

Ki bayladıñ tenizni sözüñniñ buyruçu bilä, yaptıñ (34r) teränlikläрни, möhürlädiñ çorçulu da haybatlı atıñ bilä seniñ ari, barini".

Ki barça nemä seskänip titrär yüzündän çorçulu çuvatıñniñ seniñ, bar".

Yetövsüzdür ulu çorç'u haybatlı arilikiñniñ seniñ, srogyidir yüräklänmäçi öçäşmäçiñniñ seniñ üstünä yazıçlılarınıñ, ölcövsüzdür yarlıyamaçı sövüküñniñ seniñ, barini".

(34v) Sen, Biy biyklängän, şayavatlisen da yarlıyovuči, uzunesli da köpyarlıyovuči, da hayıfsunursen yamanlıçı üsnä adamlariniñ [=adamlariniñ], barini".

Sen, Teñri, çoymadıñ luçz artarlar üçün Aprahamga, Sahagga, Jagopka, çaysilari ki yazıç etmädilär saña, barini tu".

Yoçsa çoyduñ poşmanlıç men yazıçlı üçün, zera yazıçlandıñ tenizniñ çumundan ar(35r)tiç, da köpländilär töräsizliklärim benim, barini tutu".

Dügülmen arzani baçma da körmä biyiklikin köknüñ köplüçündän töräsizlikimniñ benim, barini".

Tas bolupmen men tutmaçından temir biyovlarınıñ, çaysi ki maña yoçtur tinčliç, bar".

Yüräkländirdim öçäşmäçni da yaman alnina seniñ ettim, turçuzdum gurç' da arttırdim öçäşmäçni (35v) džanima benim, barini".

Da hali, Biy, aşaçlatırmen tizlärin yüräkimniñ benim da çolarmen tatlı yarlıyamaçından seniñ, bar".

Yazıçlandıñ, Biy, yazıçlandıñ da töräsizlikimni benim mendän bilirmen, bar".

Yalbarip sendän çolarmen, boşat maña, Biy, boşat, da tas etmägin töräsizlikimä körä benim, bar".

Meñilik öçäşmä maña, Eyäm, da aña ya(36r)manlıçlarimni benim alnina seniñ, da borçlu etmägin meni tüşkänlär bilä yer tibinä yamanlıçları bilä kendiläriniñ, barini".

Zera sen Teñri, Teñri poşman bolganlarınıñ, umsasisen, da maña körgüz yaçşi etüçilikiñni seniñ, ki arzanisizmen, barini e" [=tutuči].

Tirgizgäysen meni köplüçünä körä yarlıyamaçıñniñ seniñ, da men alyişliyim seni barça künlärimdä tirli(36v)kimniñ benim".

Seni, Biy, alyişlarlar barça köktägi friştälär, da seniñdir haybat meñi meñilik, amən.

Haybat Ataga da Oçulga da Ari Džanga hali da här kez da meñi meñilik, amən.

[Молитва]

Yalbarip çolarmen sendän, Biy, boşat maña benim yazıçlarimni.

Köplärgä yarlıyovuči Biy, yarlıya maña yazıçlıga.

Teñri, arit meni yazıçlıni yazıçtan (37r) da tirgiz.

Teñri, şayavatlan yazıçlı çuluñ üsnä da yarlıya maña köpyazıçlıga.

Barčadan alyişli sirpuhi dayma gojs Asdua-
džadzin Mariam, anası Eyämizniñ, pareços bol Bi-
yimizgä bizim üçün.

Barča ariläri Tejriniñ, pareços bolunuz köktä-
gi Ataga biz yazıçlılar üçün.

Krisdos, Oylu Tejriniñ, öç saçlamagan, (37v)
yöpsün çoltçamizni bizim, zera saña işanıpbiz bo-
yumuz bilä bizim.

Yeñüçi çuvatı bilä, ari, da tirlük etüçi, da öz-
dän çaçın bilä seniñ saçla bizni.

Da yeber, Biy, frištäsın eminlikniñ, ki kelip
saçlagay bizni kündüz da keçä.

Da adam sövüklükün bilä seniñ añ bizni, Biy,
añ bizni, çaçan kelsän çanlıçın bilä seniñ, da yarlı-
ya bizgä.

(38r) *Saymos, çaysi ki aytiliyir «Surp As-
duadzdan» soñra här oruçnuñ künlärindä.*

[Псалом 5]

²Sözlärinä benim çulaç çoygün, Biy, da eskä
al çičiriximni benim.

³Bačkın avazına alyişimniñ benim, padşahım
menim da Tejrim benim.

⁴Men çolıyirmen sendän, Biy, tañ manına işit-
käysen avazıma benim, tañ manına hadir bolıyım
çarşı bolma saña, Tejri.

(38v) ⁵Dügül ki sen, Tejri, klärsen töräsizlik-
ni, sıynmaslar sendä yamanlar, ne töräsizlär sıy-
nırlar közlärin alnına seniñ.

⁶Körälmädiñ alarnı, çaysi ki çilinırlar töräsiz-
likni, tas etärsen barçasın, çaysıları ki yalyannı
sözliylärlär.

⁷Erni çan töküçini da hillälini murdar etsär-
sen sen, Biy, evet men köpyarlıyamaçına körä se-
niñ kiriyim övün(39r)ä seniñ, yer öpiyim turadça-
gıña ari seniñ çorçuñ bilä seniñ.

⁸Biy, yol körgüzgün maña toyruluçında seniñ,
duşmanlarım üçün benim toyrı etkin alnıma me-
nim yollarıñni seniñ,

⁹Zera yoxtur ayızlarında alarnıñ könülük da
yüräkläri alarnıñ boşanıptır.

¹⁰Neçik kerezman, açıxtır ovurtları alarnıñ,
tilläri bilä kendiläriniñ hilläli boldular.

(39v) ¹¹Yarçulagin alarnı, Tejri, ki tüştülär
sayışlarından yüräkläriniñ kendiläriniñ, köp çay-
yirsizliçlarına körä alarnıñ yıraçlatkın alarnı, ki
açıylattılar seni.

¹²Färäh bolgaylar barçası, çaysıları ki umsa-
nıptırlar saña, meñilik sövüngäylär, da sıyngay-
sen sen alarda.

¹³Ögüngäylär sendä sövüklüläri atıñniñ seniñ,
zera alyışlarsen sen toyrunu, Biy, neçik (40r) ya-
raç, biyänçlikin bilä seniñ.

[Псалом 89/90: 14-16]

¹⁴Tolduç ertäräk yarlıyamaçın bilä seniñ, sö-
vündüç da färäh bolduç barča künlärindä tirliki-
mizniñ bizim.

¹⁵Bolduç färäh ornuna künlärniñ, ki aşaç etti
bizni, da yıllar, çaysıların da ki kördüç çiyinlar.

¹⁶Bačkın, Biy, çullarıña seniñ da işinä çolu-
nuñ seniñ da yol körgüz oylanlarına alarnıñ, ¹⁷da
bolgay yarı(40v)çi Eyämizniñ üstümüzgä bizim.

İşin çolumuznuñ bizim toyrı etkin bizgä, Biy,
işin çolumuznuñ bizim oñart bizgä.

[Псалом 129/130]

¹Teränliktän sarnadım saña, Biy, ²Biy, işit
avazıma benim.

Bolgay çulaçın seniñ işitmä avazın alyişimniñ
menim.

³Eğär töräsizlikimni benim tergäsän, Biy,
Biy, evet kim bolur turma alnıña seniñ? ⁴Zera sen-
dändir arınmaçlıç.

(41r) ⁵Atıñ üçün seniñ tözdüm, Biy. Töz, dça-
nım benim. Sözünä seniñ ⁶umsandı dçanıñ me-
nim, Biygä.

Vaçtıñdan ertäniñ çaç keçägä diñrä, vaçtıñ-
dan ertäniñ ⁷umsandı İsräjel Biygä.

Eyämizdändir yarlıyamaç köp, andandır çut-
çarılmaçlıç, ⁸da ol çutçardı İsräjelni barča tarlıç-
larından anıñ.

[Псалом 142/143]

⁸İsittirgin maña ertäräk yarlıyamaçıñni (41v)
seniñ, zera men saña, Biy, umsandım.

Körgüz maña yol, çaysına barmaga, zera saña,
Biy, kötürdüm dçanıñni benim.

⁹Xutçar meni duşmanlarımından benim, Biy,
zera seni işanç kendimä ettim.

¹⁰Övrät maña etmägä erkiñni seniñ, zera sen-
sen Tejrim benim.

Dçanıñ seniñ yol körgüzüçi bolgay maña yergä
toyrı.

¹¹Atıñ üçün seniñ, Biy, (42r) tırgızgäysen me-
ni, toyruluçuñ bilä seniñ çıyargaysen tarlıçtan
dçanıñni benim, ¹²yarlıyamaçın bilä seniñ

Tas etsärsen duşmanlarımni benim, da yoç
etärsen barča indçituçılarımni [=indçituçılarını]
menim dçanıñniñ, zera men çuluñ seniñmen.

[Псалом 53/54: 3-9]

³Tejri, atıña seniñ tırgız meni da çuvatında
seniñ könülük etkin maña.

⁴Tejri, işit alyişıma benim, çulaç çoy söz-
(42v)lärimä [=sözlärinä] alyişimniñ benim.

⁵Yatlar turdular üstümä benim, da çuvatlılar
izdädilär dçanıñni benim, da heseplämädilär se-
ni, Tejri, allarına kendiläriniñ.

⁶Ošta, Teḡri bolušuċim menim, da Biy yöpsü-nüċisi dġanımniñ menim,

⁷Xaytarganında yamanni duşmanlarıma me-nim, könülüküñ bilä seniñ tas etkin alarnı.

⁸Men erkim bilä menim (43r) ġurban suniyim saña da tapuniyim atıña seniñ, Biy, zera yaġşidir.

⁹Barċa tarlıġımdan menim ġutġardıñ meni, da duşmanlarım da menim kördü közüñ menim.

[Псалом 85/86: 16-17]

¹⁶Ber ġuvat ġuluña seniñ, tırgız oylun ġarava-şıñniñ seniñ, ¹⁷da etkin mendä nişanın yaġşılıġniñ.

Körgäylär körälmägänlärim menim da uyal-gaylar, ki sen Biy boluştıñ maña da övündür(43v)-düñ meni.

Haybat Ataga da Oylğa da Ari Dġanga hali da här kez da meñi meñil”.

Ekinċi saymos, ġaysi ki aytiliyir Mardirosaç künlärindä «Surp Asduadzdan» soñra.

[Псалом 114/116]

¹Sövdüm, ki Biy işitkäy avazına alġışımniñ menim, ²aşaġlattı ġulaġın kendiniñ maña, da men künlärimdä menim sarnadım añar.

³Keldilär dövramä inċġamaġları ölümniñ, da (44r) totġarlıġları tamuġnuñ taptılar meni.

Tarlıġni da zabunluġnu taptım, ⁴da atın Eyä-mizniñ sarnadım.

Ey, Biy, ġutġargın dġanımni menim, ⁵yarlıyo-vuċı Teḡrimiz bizim, yarlıyagın ⁶da saġlagın oylan-larıñni, Biy.

Men aşaxlandım, da Biy tırgızdi meni, ⁷ġayt-kin, dġanım menim, tinċliġiña seniñ, zera Biy bo-luştı maña.

⁸Xutġardı dġanımni (44v) menim ölümdän, közlärimni yaştan, ayaxımni tayılmaġtan, ⁹bi-yänċli boliyim alnına Eyämizniñ tirlik yerdä.

[Псалом 115/116]

^{1/10}Inandım, neni sözlädım, da men aşaxlan-dım bek.

^{2/11}Men ayttım tamaşalanganımda menim, ki barċa adam yalyandır.

^{3/12}Ne beriyim ornuna Eyämizgä barċadan, ġaysın ki berdi maña?

^{4/13}Ayaġın ġutġarıлмаġniñ yöpsüniyim da atın Eyämizniñ sar(45r)niyim.

^{5/14}Alġışımni menim Eyämizgä beriyim barċa žoyovurtu alnına aniñ.

^{6/15}Özdändir alnına Eyämizniñ ölümü ariläri-niñ kendiniñ! ^{7/16}Ey, Biy, men ġuluñmen seniñ, ġul da oylu ġaravaşıñniñ seniñ.

Kestiñ baylarımni menim, ^{8/17}saña suniyim al-yışın ġurbanniñ da atın Eyämizniñ sarniyim.

^{9/18}Alġışımni menim Eyämiz(45v)gä beriyim

barċa žoyovurtu alnına aniñ ^{10/19}köşkündä övünüñ Eyämizniñ da içindä seniñ, Yerusaġem.

[Псалом 116/117: 1-2]

¹Alġışlanġız Biyni, barċa dġınslar, ögünüz ani, barċa žoyovurt.

²Xuvatlınsın yarlıyamaġı aniñ üstümüzgä bizim, könülükü Eyämizniñ ġalsın meñilik.

[Псалом 53/54: 3-9]

³Teḡri, atıña seniñ tırgız meni da ġuvatıñda seniñ könülük etkin maña.

(46r) ⁴Teḡri, işit alġışıma menim, ġulaġ ġoygın sözlärimä alġışımniñ menim.

⁵Yatlar turdular üstümä menim, da ġuvatlılar izdädilär boyumnu menim, da heseplämädilär se-ni, Teḡri, allarına kendiläriniñ.

⁶Ošta, Teḡri bolušuċim menim, da Biy yöp-sünüċisi dġanımniñ menim,

⁷Xaytarganında yamanni duşmanlarıma me-nim, könülüküñ bilä (46v) seniñ tas etkin alarnı.

⁸Men erkim bilä menim ġurban suniyim saña da tapuniyim atıña seniñ, Biy, zera yaġşidir.

⁹Barċa tarlıġımdan menim ġutġardıñ meni, da duşmanlarım da menim kördü közüñ menim.

[Псалом 85/86: 16-17]

¹⁶Ber ġuvat ġuluña seniñ, tırgız oylun ġarava-şıñniñ seniñ, ¹⁷da etkin mendä nişanın yaġşılıġniñ.

Körgäylär körälmägänlärim menim da uyal-(47r)gaylar, ki sen Biy boluştıñ maña da övündür-düñ meni.

Haybat Ataga da Oylğa da Ari Dġanga hali da här kez da meñi meñil”.

Haybatına Biy Teḡriniñ. Yergälikinä körä er-meni surp yiğövnüñ başlanıyir tüş alġış, ġaysi ki tügälläniyir Ari Dġanga ġarşı, ki endi vernadun-da arak’ellär üsnä.

(47v) [Колонитул страниц 47v-57v]

Tüş alġışta aytkin.

[Псалом 50/51]

³Yarlıya maña, Teḡri, ululuġuna körä yarlıya-maġıñniñ seniñ, köplüġünä körä şayavatıñniñ se-niñ buzgın töräsizlikimni menim.

⁴Ayruġsu yuvgın meni töräsizlikimdän menim da yazıġımdan menim aruv etkin meni.

(48r) ⁵Töräsizlikimni menim men mendän bi-lirmen, da yazıġlarım menim alnıma menimdir här sahat.

⁶Saña yalyız yazıġ ettim, Biy, da yamanni al-nıña seniñ ettim.

Neċik toġru bolgaysen sözüñdä seniñ da yeñü-ċi yaryuda seniñ.

⁷Töräsizlik bilä başlandım, da yazıġ bilä to-ġurdu meni anam menim.

⁸Sen, Biy, könülükünü (48v) sövdün, körünməgänlärni da yapuxlarni ağıliñ bilä seniñ körgüzdün maña.

⁹Bürk üstümä zoba bilä, da aruv bolıyım, yuvğın, da xardan artıx aq bolıyım.]

¹⁰İşitövlü etkin maña sövünçlükünü da fărâhlikni, ki sövüngäylär sövâklärim benim hasrät bolgan.

¹¹Xaytar yüzünü seniñ yazıxlarımdan benim da barça töräsizlikimni benim arit mendän.

¹²Yüräk aruv toxtat mendä, Teñri, da dżanni toyru yänirt xarımda benim.

(49r) ¹³Salmagın meni, Biy, yüzüñdän seniñ da Dżanni Ari seniñ çıxarmagın mendän.

¹⁴Bergin maña sövünçlükün xutxarıлмаıñniñ meniñ da dżan ayalıñiñ bilä seniñ toxtat meni.

¹⁵Övrätıyım töräsizlärgä yoluñnu seniñ, da xırsızlar saña xaytkaylar.

¹⁶Xutxar meni xanıñdan, Teñri, Teñri xutxarıлмаıñniñ meniñ, da sövüngäy (49v) tilim benim toyruluxuña seniñ.

¹⁷Biy, egär erinlärimni benim açsañ, ayzım benim yırlagay alyşıñni seniñ.

¹⁸Egär kläsän edi, xurban sunar edi, evet bütöv xurbanga ne heç biyänmädiñ.

¹⁹Xurban Teñrigä dżan aşa, yüräkni aruv dżan bilä aşa heç etmästir Teñri.

²⁰Yaşı etkin, Biy, erkiñ bilä seniñ Sionga; da yasalgaylar (50r) duvarları Yerusaşemniñ:

²¹Ol vaxtta biyäsärsen xurbanga toyruluxunı, [xaçan] niyät xurbanimizni çıxarsarlar seyanıña seniñ, ögüznü.

Haybat Ataga da Oğulga da Ari Dżanga hali da hər vaxt".

Saymosu Tawit'niñ [22/23]

¹Biy kütkäy meni, da maña nemä eksik bolmas.

²Yaş ot tüzündä anda sıyındırdı meni (50v) da tinçlixiñda suvlarıñiñ beslädi meni.

³Xaytardı dżanımnı benim maña, yol körgüzdü maña toyru yolga atı üçün kendiniñ.

⁴Kläsä ki barsam da esä içinä ölüm kölgäsiñiñ, xorxmandır yamandan, zera sen, Biy, benim biläsen.

Tegänäk da tayaq, alar övündürgäylär meni.

⁵Hadirlädiñ alnıma benim seyanı xarşisına közläriniñ indžituçi(51r)larımnıñ meniñ;

Yayladıñ yay bilä başımnı benim; ayaxıñ seniñ, neçik zadasız, içirdi meni.

⁶Yarlıyamañiñ seniñ, Biy, kelgäy birgämä benim barça künlärindä tirlikimniñ benim sıyınma maña övündä Eyämizniñ uzaq künlär bilä.

[Псалом 142/143]

⁸Körgüz maña yol, xaysına barmaga, zera saña, Biy, kötürdüm dżanımnı benim.

⁹Xutxar meni duş(51v)manlarımdan benim, Biy, zera seni işanç kendimä ettim.

¹⁰Erkiñni seniñ övrät maña etmägä, zera sensen Teñrim benim.

Dżanıñ seniñ yol körgüzüçi bolgay maña yergä toyru.

¹¹Atıñ üçün seniñ, Biy, tirgizgäysen meni, toyruluxıñ bilä seniñ çıxargaysen tarlıxtan dżanımnı benim, ¹²yarlıyamañiñ bilä seniñ

Tas etsärsen duş(52r)manlarımnı, yoq etsärsen barça indžituçılarımnı [=indžituçılarıni] benim dżanımnıñ, zera men xuluñ seniñmen.

Haybat Ataga da Oğulga da Ari Dżanga".

Haybatına Biy Teñriniñ. Başlanıyır ekinçi oğormea, xaysi ki tügälläniyir Ata Teñrigä xarşı.

[Псалом 50/51]

³Yarlıya maña, Teñri, ululuxuna körä yarlıyamañiñniñ seniñ, köplüxünä".

Artxarı aylandırıp 4 xayit, taparsen da tamam ayt.

(52v) **Saymosu Tawit'niñ [40/41: 2-5]**

²San, xaysi ki sayışliyır miskinni da yarlini! Yaman kündä xutxarir anı Biy.

³Biy xutxarir anı da tirgizir, sanlı etär anı üstünä yerniñ da çıxara bermäs anı xoluna duşmanlarıñiñ kendiniñ.

⁴Biy boluşuçidir añar yataxiñda ayrılarıñiñ kendiniñ: barça töşäkläriniñ anıñ xaytarir xastalıxiñdan anıñ.

(53r) ⁵Men ayttım: Biy, yarlıyagın maña, sayytkin dżanımnı benim: men yazıxli beriniyir-men saña.

[Псалом 90/91]

¹Kim ki turuptur boluşluxuna Biyiktäğiniñ, kölgäsi tibiñä Teñriniñ köktä tingay.

²Aytkay Eyämizgä: yöpsünövlüm benim sen, umsam benim Teñri, da men umsanırmen añar.

³Ol xutxargay meni avıñdan ulavuçiniñ da seskändürüçi sözlärdän.

⁴Arxası üsnä kendiniñ (53v) yöpsüngäy seni, kölgäsinä xanatlarıñiñ anıñ umsağaysen.

Neçik yaray, seniñ çövränä bolgay könülükü anıñ.

⁵Xorxmagaysen sen xorxusundan keçäniñ, da ne oxlardan, ki uçar küñdüz,

⁶Nemä bar, ki uçar xaramyuluxta, azdırma-xiñdan şaytanniñ yarimküñdä.

⁷Tüßsünlär yanıñdan seniñ miñlär da tümänlär sayıñdan seniñ, (54r) ki saña heç nemä yuvuxlanmagay.

⁸Tek yalyz közlärin bilä bačkaysen sen, tölövün yazıxlarnıñ körärsen, ⁹zera sen, Biy, umsam menimsen.

Biyklängänni ettiñ saña işanç, ¹⁰yetişmägäylär saña yamanlar, da çiyin yovuçlanmagay otaçına seniñ.

¹¹Friştälärinä kendiniñ simarlâptır seniñ üçün saqlama seni barça yollarında seniñ.

(54v) ¹²Biläkläri üsnä kendiläriniñ kötürgäylär seni, ki heç urunmagaylar taşka ayaçın seniñ.

¹³Iznin da yilanniñ üsnä yürügäysen sen, ayaç tibinä baskaysen aslanı da adždahanı.

¹⁴Zera maña umsandı, da çutçarıyım anı, kölgä bolıyım añar, ki tanıdı atımnı menim.

¹⁵Sarnagay maña, da men işitkäymen añar, da anıñ bilä bolıyım (55r) tarlıçta.

Xutçargaymen da haybatlagaymen anı, ¹⁶uzun künlär bilä toldurgaymen da körgüzgäymen añar çutçarmaçımnı menim.

Haybat Ataga da Oçul".

Haybatına Biy Teñriniñ. Başlanıyır üçünçü oçormea, çaysi ki tügälläniyir Oçul Teñrigä çarşı.

[Псалом 50/51]

³Yarlıya maña, Teñri, ululuçuna körä yarlıyamaçınniñ seniñ".

Artçarı taparsen ävəlgi oçormeada da tamam ayt.

(55v) **Saymosu Tawit'niñ [114/116]**

¹Sövdüm, ki Biy işitkäy avazına alıışimniñ menim, ²aşaxlattı çulaxın kendiniñ maña, da men künlärimdä menim sarnadım añar.

³Keldilär çövrämä inççamaçları ölümniñ, da totçarlıçları tamuçnuñ taptılar meni.

Tarlıçni da zabunluçnu taptım, ⁴da atın Eyämizniñ sarnadım.

Ey, Biy, çutçargın dżanımnı menim, ⁵yarlıyovu(56r)çi Teñrimiz bizim, yarlıyağın ⁶da saçlağın oylanlarıñni, Biy.

Men aşaxlandım, da Biy tırgızdı meni, ⁷çaytkin, dżanımnı menim, tinçliçına seniñ, zera Biy boluştı maña.

⁸Xutçardı dżanımnı menim ölümдән, közlärimni yaştan, ayaçımnı tayılmaçtan, ⁹biyänçli bolıyım alnına Eyämizniñ tirlik yerdä.

[Псалом 115/116]

^{1/10}Inandım, neni sözlädım, da men aşax(56v)landım bek.

^{2/11}Men ayttım tamaşalanganımda menim, ki barça adam yalyandır.

^{3/12}Ne biriyim [=beriyim] ornuna Eyämizgä barçadan, çaysin ki berdi maña?

^{4/13}Ayaçın çutçarıлмаçniñ yöpsüniyim da atın Eyämizniñ sarnıyım.

^{5/14}Alıışimni menim Eyämizgä beriyim barça žovovurtu alnına anıñ.

^{6/15}Özdändir alnına Eyämizniñ ölümü ariläriniñ kendiniñ! ^{7/16}Ey, Biy, men çuluçmen seniñ, (57r) çul da oçlu çaravaşıñniñ seniñ.

Kestiñ baylarımnı menim, ^{8/17}saña sunıyım alıışin çurbanniñ da atın Eyämizniñ sarnıyım.

^{9/18}Alıışimni menim Eyämizgä beriyim barça žovovurtu alnına anıñ ^{10/19}koşkündä övündä Eyämizniñ da içindä seniñ, Yeçusaçem.

[Псалом 116/117: 1-2]

¹Alıışlanız Biyni, barça dżınslar, ögünüz anı, barça žovovurt.

(57v) ²Xuvatlansin yarlıyamaçı anıñ üstümüzgä bizim, könülükü Eyämizniñ çalsin meñilik.

Haybat Ataga da Oçulga da Ari Dżanga hali da här kez da meñi meñilik, ameñ.

Hajr mer or Jergins surp eyiçi anun k'o.

Biy Teñriniñ haybatına. Ermeni yiçövnüñ yergälikinä körä başlanıyirlar tum alyışları da yergä bilä aytiliyirlar soççusuna dek. Budur.

[Колонитул страниц 58r-71r]

Tumda aytkin.

Or kerakojn tatarça

Xaysi ki dayı özdän, ne ki köknü, körkäyttin ari yiçövüñnü ari çanıñ bilä seniñ, Krisdos, da köktägilärgä körä yergälättin bunda böläklärin arak'ellärniñ da markarelärnin ari vartabedlä bilä.

Bügün yiçilip böläk(58v)läri k'ahanalarnin, sargawaklarnin, tibirlärniñ da gyerigoslarnin, temyan sunıyirbiz alnına seniñ, Biy, oçşaş Eski Törägä Zak'ariyaga körä, yöpsün bizdän temyan çurbanin, neçik çurbanin Apelnin, Nojnuñ da Aprahamnin, pareçosluçı bilä yoçargi arilärininiñ seniñ, här vaçt binyatlı saçla stolicasin Ermenilikniñ.

[Xəntajojž tatarça]

Sövüñgin asrı, çizi yarıçniñ, anası ari, ga(59r)tuyige oylanlarıñ bilä seniñ, Sion, donatkan şöhrät bilä kelin ögövlü kökkä oçşaş yarıçlı çoranga, ki yaylangan Teñri bir bardan eksiksiz sendä här kez çurban bolıyır.

Ataga barişmaçka, bizgä arınmaçka üläşiyir tenin da ari çanın kendiniñ.

Tügäl ari çiyinleri üçün kendiniñ bayışlagin boşatlıçni turçuzganlarga yiçövlärni.

Buzulmagan gojsn Mariam, Teñrini toçur(59v)gan, tapuniyir ari yiçöv, çaysından ki berildi ötmäki ölümsüzlükniñ da çanı bizgä färäh etüçi bizni, berinçiz alıış añar dżan yiri bilä.

Surp Asduadz tatarça

Xaysi ki aytiliyir künnüñ ulukününä körä hem kündälik kündä.

Kündalik kündä ayt.

Ari Teñri, ari küçlü, ari ülümsüz, ki çaçlandiñ bizim üçün, yarlıya bizgä.

Ulu aynakün keçägä hem ulu şapatkün ayt.

(60r) Ari Teñri, ari küçlü, ari ülümsüz, ki kömüldiñ bizim üçün, yarlıya bizgä.

Şapatkün keçägä, hem yiçkün, hem Bayramdan çaç Ari Džanniñ engän kününä bu türlü ayt.

Ari Teñri, ari küçlü, ari ülümsüz, ki turduñ ölüdän, yarlıya bizgä.

Džnuntta hem Awedunda da barça Asduadzadzin künlärindä bulay ayt.

Ari Teñri, ari küçlü, ari ölümsüz, ki ayan bolduñ bizim üçün, yarlıya biz'.

(60v) **Hawadamk' tatarça, çaysi ki aytildi Nigijay žoyovk'unda Ari Džan ötläş**

Inanirbiz bir Teñrigä, Ataga barçanı tutuçığa, yaratuçısına köknü da yerni, körüngänläriñ da körünmägänläriñ.

Inanirbiz bir Biygä, Jisus K'risdoska, Oyl Teñrigä, Teñridän toyganga, Atadan yalyz toygana, bu kendi barlıxtan Atanıñ, Teñri Teñridän, Yariç Yariçtan, Teñri (61r) könü Teñridän könüdän toygana da etilmägän.

Ol kendidir tarbiyatından Atanıñ, çaysi bilä ki barça nemä boldu köktä da yerdä, körüngänläriñ da körünmägänläriñ.

Çaysi ki bizim adamilikimiz üçün da bizim çutçarılmayimiz üçün enip köktän ten aldı, adam boldu, toydu tügällik bilä ari gojs Mariamdan Ari Džan aşıra.

Çaysi bilä ki ten aldı, (61v) džan, es da barça, ne ki bar adamda, könülük bilä da dügül sayınmaç bilä.

Xiynaldı, çaçlandı, kömüldü, üçünci kündä turdu, çixti kökkä, olturdu oñ yanına Atanıñ.

Kelmäxtir ol ten bilä da haybatı bilä Atanıñ yaryu etmägä tirilärni da ölülärni.

Çaysiniñ ki ari da ölümsüz çanlıçına yoxtur soñyu.

Inanirbiz bir Ari Džanga, etilmägän da tü- (62r)gäl, çaysi ki sözlädi orenk'tä, da markarelik-tä, da Awedaranda, çaysi ki endi Jortananga, k'arozel etti yeberilgänni da siyindi arilärdä.

Inanirbiz bir yalyz, bütöv da arak'ellärniñ yivövünä.

Tapuniyirbiz bir miğirdut'iunnu, luçz tartmaçka, [arinmaç] da boşatlıç yazıçlarga;

Turmaçin ölülärniñ meñilik yaryuga džanlar-ga da tenlärgä, (62v) köktägi çanlıçka da meñilik tirlikkä.

Evet çaysilari ki aytıyirlar anıñ üçün, ki edi zaman, çaçan yox edi Oyl, ya edi zaman, çaçan

yox edi Ari Džan, yaçom bolmamaçtan boldular, ya özgä barlıxtan, aytarlar bolma etilmägän Oylun Teñriñ ya Ari Džanni, ya egär ki özgä türlü bolmalidirlar, anıñkibik aytkanlarıñ yöpsünmäs, (63r) evet çarıyır gat'uçığe da arak'ellärniñ ari yivövü.

Surp Krikor Lusavoriçniñ aytkanı. Isg mek'

Evet biz haybatlıyix ne ki meñiliktän burun yer öpmäç bilä ari Errortut'iunga da bir Teñrilik-kä, Ataga da Oylga da Ari Džanga meñilik, amən.

Ew ews hawadov tatarça

Da dayın inam bilä yalbariyix da çoliyix Eyämizdän da Xutçaruçimizdan bizim Jisus (63v) K'risdostan sahatında çuluçnuñ da alıñniñ, ki arzani yöpsünmäçkə etkäy, işitkäy avazına yalbar-ganimizniñ bizim, yöpsüngäy çoltçasın yüräkimizniñ bizim, [boşatkay aşınganimizniñ bizim,] yarlı-yagay üstümüzgä bizim.

Alıñimiz bizim da çoltçamız bizim hər vaçt kirgäy alnına ulu Biyiklikiniñ anıñ, da ol bergäy bizgä bir söz bilä, bir inam bilä toyru luç bilä çaz-yanma yaçşı (64r) çilinmaçni, ki yarlıyamaç başçışin kendiniñ etkäy üstümüzgä bizim, Biyimiz bizim bariniñ tutuči tırgizgäy da yarlıyagay.

Pazmut' iun tatarça

Aytilyir Džnuntta hem Asduadzadzin künlärindä.

Köplüçü friştälärniñ köktägilärniñ enip köktän yalyz toygana padşah bilä, çaysilari ki yirlap aytıyir edilär: «Budur Oylu Teñriñ». Barçamız aytıyix, (64v) färäh boluñuz köklärdä, sövünsünlär himläri dünyäniñ, zera Teñrиси meñilikniñ yer üsnä köründü da adamlar bilä yürüdü, ki tırgizgäy džanlarimizniñ bizim.

Ov e orbex tatarça

Aytilyir Bayramda hem surp Xaç künlärindä.

Kimdir alay, neçik Biy Teñrimiz bizim? Xaçlandı bizim üçün, kömüldü, da [ölüdän] turdu, inamli boldu dünyägä, da ayındı kökkä (65r) haybat bilä! Keliñiz, žoyovurt, alıñ friştälär bilä yirlıyix añar aytıp: ari, ari, ari sen, Biy Teñrimiz bizim.

Hreşdagajin tatarça

Yiçkünlärdä aytilyir.

Friştälärniñ yergäliki bilä toldurduñ, Teñri, seniñ ari yüçövüñnü, miñlär miñi hreşdagabedlär bardirlar alniña seniñ, da tümänlär tümäni friştälär çuluç etiyirlär saña, Biy, da adamlardan biyändiñ (65v) yöpsünmä alıñniñ, alıñniñ avaz bilä: ari, ari, ari Biy çuvatlarıñ.

Surput' iun srpoç tatarça

Aytilyir kündalik kündä.

Ariliki arilärniñ, ulusen da çorçulu, da zorlu-

ları friştälärniñ alyşliýirlär seni da aytıyrlar: «Haybat biyiklikkä Teñrigä, da yergä eminlik».

Marmın Derunagan tatarča

Teni Biyimizniñ da çanı Xutçaruçiniñ bar, (66r) köktägi çuvatlılar körümsüz sarnap aytıyrlar tıyısız avaz bilä: «Ari, ari, ari Biy çuvatlılarıñ».

K'risdos 'i meç tatarča

K'risdos aramızda bizim köründü, çaysı ki bar, bunda [Teñri] olturdu.

Eminlik avazı çalındı, ari sövünçlükä dästür berildi.

Yrınıñ bir dżan boldu, öpüşmäçkä tügällik berildi.

Duşmanlıç yıraçlan(66v)dı, sövük hər yarı ya-yıldı.

Hali çuluç etkänlär kötürünüz avazıñizni, beriniñ alyşniñ bir ayızdan

Birliktä bolgan Teñrilikkä, çaysı ki şerovpeklär arilikkä aytuçidirlar.

Kimlär ki inam bilä çarşı turupsız ari padşahlıç seyanına, körünüz K'risdosnu olturgan padşahnı da çövrälöp dolaşkan çuvatlılarıñdan kök(67v)-nünj.

Yoçargi köturiyix köz salıp da yalbarıp bunu aytıyix:

Yaziçlarıñizniñ aņmagaysen, yoçsa şayavatın bilä seniñ arıtkaysen.

Friştälär bilä alyşlarbiz seni da ariläriniñ bilä seniñ haybat saņa, Biy.

Surp, surp, surp tatarča

Ari, ari, ari Biy çuvatlılarıñniñ, toludurlar köklär da yer haybatın bilä (67v) seniñ, alyş biyiklikkä, alyşli, ki keldin da kelsärsen, atına Eyämizniñ ovsanna biyiklikkä.

Hajr ergnawor tatarča

Ata köktägi, çaysı ki Oçluñnu seniñ berdin ölümgä bizim üçün, suçlu borçumuz üçün bizim tökülmäçi bilä çanıñniñ aniñ, çolarbiz sendän, yarlıya sözlü çoyunlarıña.

Barçadan alyşlisen, Biy, alyşliýirbiz se(68r)-ni, ögiyirbiz seni, şükürlübiz sendän, Biy Teñrimiz bizim.

Orti Asduçzoj tatarča

Oçlu Teñriniñ, çaysı ki çurban bolduñ barişmaçına Atanıñ, ötmäki tirlikniñ, üläşiniyirsen bizgä, tökülmäçi üçün ari çanıñniñ seniñ çolarbiz sendän, yarlıya çanıñ bilä seniñ çutçargan sözlü çoyunlarıña.

Hoki Asduçzoj tatarča

Dżanı Teñriniñ, çay(68v)sı ki haybatlı siriñni köktän enip tügälliyirsen çolumuzdan ötläş bizim,

tökülmäçi üçün çanıñniñ aniñ çolarbiz sendän, tindir dżanlarıñ keçmişlärimizniñ bizim.

Aņgın, Biy, da yarlıyangın.

Hajr mer tatarča

Atamız bizim, ki köktäsen, ari bolsun atın seniñ, kelsin çanlıçın seniñ, bolsun erkin (69r) seniñ, neçik köktä, alay yerdä, ötmäkimizni bizim kündälik ber bizgä bugün, boşat borçumuznu bizim, neçik ki biz boşatırbiz bizim borçlularımızga, bermä bizni sinamaçlıçka, yoçsa çutçar bizni yamandan. Zera seniñdir çanlıç da çuvat, da saņa haybat meñlik, ameñ.

Miajn surp tatarča

Yalyız ari, yalyız (69v) Biy Jisus K'risdos, haybatına Ata Teñriniñ, ameñ.

Hajr surp tatarča

Ari Ata Ari Oçul Ari Dżan, alyş Ataga da Oçulga da Ari Dżanga hali da hər kez da meñi meñlik, ameñ.

K'risdos badarak eal tatarča

K'risdos çurban bolgan üläşiniyir aramızga bizim, aleşuia.

Tenin kendiniñ beriyir bizgä yemäçkä, (70r) aleşuia.

Da ari çanıñ kendiniñ бүрkiyir üstümüzgä bizim, aleşu".

Yuvuçlarıñiz Biygä da alıñiz yariçni, aleşuia.

Aşanıñ da körünüz, ki tatlıdır Biy, aleşuia.

Alyşlarıñiz Biyni köktä, aleşuia.

Alyşlarıñiz anı biyikliktä, aleşuia.

Alyşlarıñiz anı, friştäläri aniñ da barça çuvatları aniñ, aleşuia.

(70v) ***Karñ Asduçzoj tatarča***

Xozusu Teñriniñ, çaysı ki köturiyirsen yazıçni dünyadan, yarlıya bizgä.

Xozusu Teñriniñ, çaysı ki köturiyirsen yazıçni dünyadan, yarlıya bizgä.

Xozusu Teñriniñ, çaysı ki kötürdün yazıçin dünyanıñ, ber bizgä eminlikiñni.

Lçak' 'i paru tatarča

Tolduç igilikiñdän seniñ, Biy, aşamaç bilä teñniñ da çanıñni (71r) seniñ, haybat biyiklikkä yedürüçimizgä bizim, ki hər kez yediriyirsen bizni, ber bizgä dżanlı alyşiniñni seniñ.

Haybat biyiklikkä yedürüçigä [eçduruçinga] bizni.

Kohanamk' tatarča

Şükürlübiz, Biy, sendän, ki yedirdin bizni ölümsüz seyanıñdan seniñ.

Eyiçi anun dern tatarča

Bolsun atı Eyämizniñ alyşli bundan beri çay meñlikkä diñrä. Üç kez ayt.

(71v) [Колонтигул страниц 71v-96r]

Aljš tum zamanında.

Aljš Biyimiz Jisus Krisdosga xarşi

Aytilgan Mişitar surp vartabedniş, evet tiyiş-lidir kendin aytna surp Badarakniş zamanında.

Biy Teşrim benim Jisus K'risdos, sözü da sifati Ataniş, tiri da tiri etüci, umsa da xutxarıлмаşı barçasınıñ, çaysıları ki sarnarlar saña.

Xaysi ki bayışlarsen arzanilikimizdän artıx da berirsen çolganlarga barça keräklärin alarnıñ.

(72r) Zera dügül ki yalyz yarattıñ, yoçsa ekin-çidä yazıxlanganimizdan soñra taptıñ çiyinlariñ bilä çaçıñniş seniñ da här kez dä beriyirsen kendi kendiñni tirliki da xutxarıлмаşı üçün adamlarnıñ, dayi artıx duşmanlarga da heçkä berüçilärgä buyruçıñnu seniñ, ne ki dostlarga da sövüçilärgä seni.

Anıñ üçün uludur çax kökkä diñrä yarlıyamaçıñ seniñ (72v) da bütün dünyâgä körüldü haybatıñ seniñ.

Da alay bek biyikländi başçılarıñniş seniñ nişanları, ki dügül yalyz adam milläti tamaşalanıp unutuluyırlar, yoçsa köktägi çuvatlılar da, çaysıları ki dayin yuvuxıurlar saña.

Nedän ki seskänip haybatlıyırlar tiyyisiz avaz bilä aytıp: «Ari, ari, ari Biyi çuvatlılarını».

Neni ki (73r) biz dä, övränip alardan, sarniyirbiz seniñ ölümsüz çurban bolgan zamanında, bir-länip tensiz sanlılar bilä, [tek yalyz seni aljšlarbiz,] zera ortamızda körüp aytovsuz sayışni da bizim bilä bolgan çorinagin könu ölümiñniñ adämilik-kä körä, alar da bizim bilä yirliyırlar aljš yirlarin.

Zera egär ki alar bolmaslar bilmä yolun ögmäçniş, yalyz tek ari çaxırip atıñni, yüzlärin da ayaxların ya(73v)pup, ya biz ne türlü aljš da şükürlük sungaybiz?

Evet yalyz seni aljšliyiş titrämäş bilä da inam bilä yuvuçlaniyiş körümsüz [da körümlü] aytovsuzluçıña.

Aljšlarbiz Atanı yeberüçini xutxaruçıñni.

Aljšlarbiz Ari Džanni tügällävüçini da aritüçini sezikli çorinaginı.

Aljšlarbiz yetövsüz seniñ aşaxlıçıñni.

(74r) Aljšlarbiz ulu seniñ tatlılıçıñniş erkiñ.

Aljšlarbiz seni, ki teniñni berdiñ bizgä [haksimlik tirlikkä.

Aljšlarbiz seni, ki çanıñni seniñ berdiñ bizgä] arınmaçlıçka.

Aljšlarbiz seni, ki otu teşrilikiñniş seniñ küydürmästir tarbiyatimizni topraçtan.

Aljšlarbiz seni, ki olturupsen keerovpełärdän yoyarı da tınıyirsen arilikniş seyanında.

Aljšlarbiz seni, çay(74v)sin ki kötürmäslär

barça köklär, köturiyirlär materiyalniş da ini yi-yövlär.

Aljšlarbiz seni, çaysin ki yoyarıgi köklär da toçuz tasları tensizläriñ kendilärindä tutulmaslar, köturiyirlär on barmaçları k'ahanalarını.

Aljšlarbiz [seni], çaysin ki serovpe klişçalar bilä beriyir edi ayzına markareniş, da hali prespeçenstvo bilä (75r) ülüşläniyirsen çol bilä top-raçlılarga da barmaçlar bilä beriyirsen ayızga.

Aljšlarbiz seni, çaysi ki igränmässen igränçilikindän ten işläriñdän, yoçsa aritiyirsen arilikniş bilä seniñ.

Aljšlarbiz seni, çaysi ki türlü-türlü yazıxlarıni körümsüz etiyirsen adam oylanlarıniş, çaysılar ki inam bilä umsanırlar saña.

(75v) Aljšlarbiz seni, çaysi ki pošrednictvosu bilä teniñniş da çanıñniş seniñ barıştıriyirsen Atanı seniñ biz oçulluç diftärindän buzulganlar da yatlanganlar bilä yazıxlardan utru.

Aljšlarbiz seni, çaysi ki ilgärtin çorinagin ari teniñniş seniñ da çanıñniş körgüzdüñ sezikli çorinaglar bilä türlü-türlü zamanlarda —

Apel bilä da [N]oj bilä,

(76r) Melk'iseteg bilä da Apraham bilä, Sahag bilä da Jagop bilä,

Da çıxkandan soñra Misirdan Movşes bilä da Aharon bilä, Jesu bilä da Samuël bilä, Tawit' bilä da Soçomon bilä, da paçillı Eçiaj bilä.

Da barça çorinagların tamamladiñ, sözü Atanıñ Jisus K'risdos, vernadunda sezikli da materiyalni nemälärdän köktägi da džanlı ündälmäş bilä sekretni ari badarakniş, ari a(76v)rak'ellärgä aytıp:

«Bunu etiñiz benim işadaglıçıma Yäñi Törä-dä» [Лк 22:19 *сие творите в Мое воспоминание*],— dayi artıx, ne ki Movşesniş, etip dekret: «Kimlä ki yemäsälär, bolmastir alarnıñ tirlikläri» [Ин 6:53 *если не будете есть Плоти Сына Человеческого и пить Крови Его, то не будете иметь в себе жизни*]. Da yegänlärgä da içkänlärgä — sişinmaçni sendä da seniñ alarda [Ин 6:56 *Ядущий Мою Плоть и пьющий Мою Кровь пребывает во Мне, и Я в нем*].

Xaysi ki inaniyirmen bolma arınmaçlıç dün-yâgä çanıñ bilä seniñ surp Jovhannes awedaraniçkä körä, ki çanı Teşri Oçlunuş aritir bizni yazıxlardan,

(77r) Zera toçru teniş da çanıñ seniñ tügäl çeşmäçliçtır da xutxarıлмаçlıçtır baylarıñdan yazıxlarnıñ.

Na men bu zamanni yollu aņıyirmen kendi çoltçalarima barçasına tapma boşatlıç ölülärgä da tirilärgä.

Ey barčasından yaxşı Jisus K'risdos, berüci başxışlarnı, hali kelip neçik suçlu bolgan alniņa seniņ, zera egär ki arilär barçası bir yerdä hasrät-tirlär (77v) yaxşıliğina seniņ da parexosluğunı, ne türlü dayın artıx men dä tüşkän šnorhk'unđan!

Zera ki hali yarlıyamasan, xačan ki açipsen ešikin aytovsuz müft başxışlarnıñ, xačan bersär-sen özgä zamanda?

Zera egär yoluğa kimsä padšahniņ seyanına yemäx zamanında da andan boş çixsa, xačan bol-gay toyunma zırgel bolgan spulniy başxıştan?

(78r) Zera ki toyru bu zamandır alma sendän xoltxamnı benim, neçik ki alarda tatlilix zama-nında.

Zera egär ki, xačan bu zaman bütün dünyâ, yer u kök bir yerdä parexosel bolıyirlar, işitmäsän, dayın xaysi zamanda yiyıştirgaymen barçasın?

Zera egär ki neginçä alyasalanıyirlar tensiz-lärniñ böläkläri dżomartlığına başxışlarıñniņ seniņ, da tek yal(78v)ğiz alıış sunıyirlar, na egär ki hali almasam, na, xačan tärüzügä xoysan, ne türlü bolgaymen alma?

Da xačan ki çaxırip aytıyirlar: «Yarlıya seniņ yaratkanlarıña»,— maņa ülüş bermäsän, xaysi özgäläri bilä bolgaymen alma?

Xačan toyru buyruğunı körä seniņ arınmasam bütün dünyâ bilä ari xanıñ aşıra seniņ, soñra kim že meni arıtkay?

Zera bolmandır men xutulma kendi uçinokla-(79r)rım bilä, da ne özgä zaman tapma vaxtnı al-yışka saña yöpsünövlü, evet bu zamanga tözdüm, ki başxışlarıña arzani tapulgaymen boşatlığına yazıxlarnıñ.

Yänä dä xolıyirmen erinçäklikim üçün benim, kläsä ki seniñki hadırdır, evet inanırmen alma yalyız sendän [men], tüşkän barça yaxşı ämäldän.

Da artıx bu fikirdä toxtattım, kendi ken(79v)-dimniñ biyänçli bilip zamanni, xolarmen sendän, Biy, bolmagay ki hali dä boş xaytargaysen meni ölçövsüz başxışlarıñdan seniņ, Biyim, xačan axıyır, neçik rıka toluluğundan teñizniņ, ululuğunıñ başxışları, xaysılardan ki maña da bir tamçı yet-kinçädir, zera seniņ azğına bergäniñniñ ölçövsüz-dür ululuğu da artıxtır, ne ki teränliki teñizniņ.

(80r) Zera egär ki saçılmağında günäş yarıxı-niņ yarıxlanmasam, keçä ne türlü bolgay yarıxlan-maga?

Da xačan ki müft oñaltuçi yuvuxsen da tirlik hakimlikin bermäsän, dayın xayda tapkaymen ha-kim?

Egär ki ölüdän turganıña yoluğup ölsäm, me-ni kim turyuzgay?

Egär ki sen, ki tarbiyatıñdan xodžalatuçisen, miskinlikimni kötürmäsän, na xay(80v)sına dayın bariyim xodžalardan?

Egär ki xanlığına seniņ tüşüp [tuş] bolmasam da buñar dek hanuz tutsa meni buyruçisi bu dün-yäniņ, dayın xačan xarşı turuçimni sürsärsen?

Xaxıyirmen hali, zera açıxtır ešikin, ber pre-sp'ećenstvonu, ki algaymen.

Eminliki bilä dünyäniņ, xaysi ki beriyirsen, ber maña da eminlik xalabalıxlarıñdan (81r) kendi xilingazlarıñniñ.

Eminliki bilä yıyövnüñ toxtat teprängän dža-nimni benim.

K'ahanajabedlär bilä da k'ahanalar bilä, sar-gawark'lar da tibir da barça uğdu bilä surp yıyöv-nüñ közätüci xuvatıñ bilä seniņ meni dä kölgän ti-binä seniņ berkäytkin.

Padšahlar da buyruçılar, hetmanlar da zol-nerlär bilä meni dä yeñüci etkäysen körümsüz duşman üsnä.

(81v) Keçkänlär inam bilä dünyädän aņğın meni dä, Biy, yazıx bilä ölgäni, xaysıların ki çixar-ıyirsen teränlikindän antuntk'nuñ, alar bilä çixar meni dä yamanniñ zindanıñdan miçnortluğu bilä ari teniñniñ da ari xanıñniñ seniņ.

Ataga seniņ benim üçün dä bolgaysen pare-xos, inam aşıra meni dä toyru etkäysen, neçik xa-raççini, zera men dä inanırmen, Biy, (82r) xanlı-ğında seniņ aņğın meni dä.

Etkin erkiñni [=erkin] Atañniñ seniņ, zera anıñdır klägäni, ki kimsä tas bolmagay.

Ol igitlär bilä turyuzgaysen meni dä, xaysıla-rın ki turyuzsarsen alnına Atañniñ seniņ.

Uludur yarlıyamağlıx, da anı kliyirsen dayın artıx, ne ki bütöv xurbanıñ [=xurbanni], etkin sen dä yarlıyamağlıx.

Bilirmen, ki ölçövsüzdür (82v) seniņ yarlıya-mağıñ, evet men kendimniñ yamanlıxlarıñdan xorçıyirmen, ki boş çixarmagaylar meni andan ya yarlıyamağıñdan.

Arzani etkin meni hali da şükürlänmä yarlı-yamağıñdan seniņ.

Şükürlümen sendän, Biyim, ki arzani ettiñ meni körümünä ari teniñniñ da ari xanıñniñ seniņ.

Şükürlümen, ki titrövlü da xorxulu (83r) işit-tim alıış avazın.

Şükürlümen, ki seniņ Teñrilik gälädziläriñni işittim.

Şükürlümen, ki taşlanmadım seniņ sözündän, neçik kazan sürülgän.

Şükürlümen, ki dżanimni umsa bilä toldur-duğ da yüräkimni färâhlik bilä.

Ne türlü alyışni ya çaysi şükürlüknü saña sungaymen, egär arzani etsäj meni tirlük ötmäk-inä da ölüm(83v)süz pažagıña seniñ?

Zera egär ki alar, çaysilari ki tek kördülär, san aldılar sendän, könü bilücidän, çaysi sanlıxni tapmagaylar, kimlär ki ülüşlü bolıyirlar.

Zera egär ki ol, çaysi ki seni, sözün Teñriniñ, aytovsuz adam tilinä, toyrdu da san berdi kendi kendinä, çaysi ki toyrdu sanlıdır, ne çadar sanlıxka bolgaylar arzani, çaysilari ki (84r) här kez seniñ ari teniñni da ari çaniñni uživat etiyirlär!

Da bu başxış sendän dayın yoharidir, ne ki estän da ağıldan dügül yalyız yerdägilärniñ, yoçsa köktägilärniñ dä, çaysi ki titröp seskäniyirmen, bolmagay ululuçuna körä bunuñ klägäysen oçşaşı arzanilikindä.

Da bu belgili körümdür, ki dərman yoxtur buñar maña.

(84v) Zera egär ki arilärgä çorçulu başxışlar bilä, ne türlü bolgay men murdarga?

Egär serovpeklär da k'erovpeklär yüzlärin yapıyirlar, men ne türlü harsız sürät bilä baçkaymen?

Egär ki kök olturyuçun seniñdir da yer podnožokudur ayaxlarıñniñ seniñ, men ne türlü siyinma saña benim içimdä smit etkäymen?

Egär ki sen barčani (85r) tolduriyirsən, men ne türlü kendimdä çabul etmäğä umsa tutkaymen?

Egär yergä baçsañ, berirsən titrämä buñar, yuvuçlasañ taylarga, na tutuşurlar, benim çaysi çuvatim turgay alniña seniñ?

Yamandırmen, ya maña bu arilikkä yuvuçlanma da särgärđanlıxtir yiraylanma, a zvlašča, ki toyrdu simarladiñ aytip: «Egär ki çaysi yemäsä tenimni (85v) benim, tirlüki bolmastir boyunda kendiniñ».

Ošta belgili viznavat etiyirmen, ki men ölgänmen da seniñdir meni ölüdän turuzma.

Yoxtur maña da ni heç dä bunuñ içindä fikir etmä arzanilikimni benim.

Sen baçkin, yapuçlar bilüci, ber da oñargın arzanilik bilä bundan soñra Ataga [=Ataña] seniñ yalbarma.

Kläsä ki dügülmen arzani, neçik yara(86r)şir, yoçsa ne çadar da esä yoluçkaymen aniñ adam sövüklükünä da haybatlagaymen seni Atañ bilä seniñ barčadan çuvatli, da barčadan ari, da könü Ari Džaniñ bilä hali da här kez da meñi meñilik. Amen.

Alyış Biy Krisdoska tum zamanında. Jovaneş Karneçiniñ aytkanı

Xozusu Teñriniñ, Biyim da Teñrim Jisus K'risdos, çaysi ki (86v) soyulduñ çaç üstünä da kötürdün yazıxni dünyadan.

Yaziçli çuluñ da ağır yüklü yazıç bilä, tüşiy-men alniña seniñ, Biyim benim da Teñrim.

Yarliya maña, neçik yarliyadiñ bütün dünyâgâ, zera sensen umsa da yariç yolu könülüknüñ da tirlükniñ, K'risdos.

Ölgän yazıç bilä da töräsiz ašinmaçlıx bilä, közdän salma meni, (87r) Biyim, yoçsa yarliya maña barča üstünä kötürgän işläriñ üçün, çaysilärin ettiñ köp tözümlüküñ bilä.

Añ, barčani tırgizüci Biy, kelganiñni dünyâgâ Ataniñ çoylundan da ten alganiñni surp gojs Marriamdan.

Añ, barčadan alyışli Biy, yürüğüniñni [bu dünyâda] neçik adam yazıçli adamlar arasına.

Añ, barçasından ari, miğirdel bolganiñ(87v)ni Jortananda surp Jovaneştän.

Añ, barçasından bilüci Biy, yamanlaganlarin džuhutlarniñ da sinamaçlıxın p'ariseçilärniñ.

Añ, ilgäri körgän Biy, çixara berilganiñni Jutadan da ayblaganlarin k'ahanalarin.

Añ, barçasından alyışli Biy, tutulganıñni baççada da çollarıñniñ baylaganlarin yaman (88r) kimsälärniñ.

Añgın, barçaga çudratli Biy, turganiñni Gajia-p'aniñ alniña da sorov etkänin [etkanıñ] Anaşniñ.

Añ, öpkä saçlamagan Biy, yüzüñä urgan siläni da saçından tartçalaganlarin delirgänlärniñ.

Añ, padşahi padşahlarniñ, ip bilä baylagan turuzganlarin da törä alniña Biladosnuñ da urganlarin başiña.

(88v) Añ, uzunesli Biy, tükürgänlärin Eprajeçilärniñ da tövülmäxin çamişlar bilä.

Añ, unutmagan [Biy], yariç çizil tonuñnu da tikändän tadžiniñ.

Añ, yamanni añmagan Biy, ol sahatni, çaçan kötürdün çaçni tırgizüci eniñ üsnä.

Añ, biyiklängän, biyikläganiñni tirlük keltirüci çaçiñ üsnä da çadaçla(89r)ganiñni çadaçlar bilä.

Añ da unutma barča susaganiñni da içkäniñni läyini [leayini] sirkä bilä.

Añ da unutma avaz salip: «Eli, Eli»,— aytkaniñni da köksüñniñ yaralaganin zinawordan.

Añ da unutma açkanin gülâf rängindä ari çaniñniñ da aşaçlaganni teñrilik başiñni.

Añ, tirlüki meñilikniñ, kömülganiñni (89v) üç künnüñ, da ölüdän turganiñni, da kökkä ayınganiñni tamaşali.

Añ, añlovuci meñilikniñ, men tas bolganni, zera yazıçlılar üçün bunu üstüñä seniñ kötürdün, yarliyovuçi Biy.

Bunu barçasın saña pareçosluçka alirmen, köpyarliçovuçi Biy, yarliya maña, da boşat benim

yaziǵlarımni, arit meni yaziǵlarımdan benim, (90r) da xutxar tamuxnuǵ yaman xiyinından, da ber maǵa yer seniǵ uǵmaǵıǵda, zera sensen adam sövüci Biy, da saǵa haybat meñi meñilik, amēn.

Alıǵış ari teninä da ari xanına K'risdosnuǵ xarşı, xaçan k'ahana köturiyir ari tenin da ari xanın

Yer öpiyirmen saǵa, K'risdos, Xutxarıлмаǵı dünyanı, sözü Atanı, xurbanı tirlikni, könü, teñi zadasız Teñrilikni (90v) da tügäl adam, neçik ayzım bilä xosdovanel etiymen, ol türlü dżanim bilä dä tapunıymen da inaniymen.

Yalbarıymen sendän, Oǵulu Teñrini, ari Teñri, Biy barçanı tutuči, bayışla yaziǵlarıma benim boşatlıǵı da ber xuluǵa seniǵ dżanı saǵtlıǵıni, ki seniǵ aşıra xutxarılgaymen meñilik ottan seniǵ erkli çarçarank'larıǵ üçün.

Zera sensen könü xı(91r)zusu Teñrini, ki üläşiniyirsen xutxarıлмаǵka adamni dżinsına da köturiyirsen yaziǵın dünyanı.

Inaniymen barçadan ari ari Errortut'ıunga, Ataga da Oǵulga da Ari Dżanga.

Inam bilä aşarmen ari da tirgizüci teniñni arınmaǵka da xutxarıлмаǵka dżanimni benim.

Inam bilä içiymen zadasız da yaziǵıni arıtuči xanıñni seniǵ, K'risdos, boşatlıǵka yaziǵla(91v-91^{bis-r*})rımni benim.

Tekrar alıǵış Biyimizniñ ari teninä da ari xanına xarşı

Ari dżanı K'risdosnuǵ, arit meni.

Teni K'risdosnuǵ, saǵla meni.

Xanı K'risdosnuǵ, içirt meni.

Köksündän çıxkan suvu K'risdosnuǵ, temizlä meni.

Çarçarank'i K'risdosnuǵ, xuvatlat meni.

Ey, yaxşı etüci Jisus, işit maǵa, da kerı bolma mendän, da yaman işkildän saǵla meni, ölüm künümdä bol maǵa yuvuǵ, ki friştälär bilä maǵtagaymen seni meñi meñilik, amēn.

Alıǵış tum kötürgändän soñra

Meñilik alıǵışla dżan bilä barçasın, eminlikiñni seniǵ bayışla bütün dünyâgâ, saǵla yamandan da seskänmäxtän başxa.

Kötür öçäşmäxiñni (91^{bis-v}) yaratkanlarıñdan, açlıǵıni, xiliç kötürmäxiñni, afatni, xardaşlıxiñni bizim saǵla tügäl sövüktä tirilmä birliktä.

Yasatuçıların bu ari yiǵövünüñ turıuzgın oǵ yanıñdan, xuluǵ etkänläriñni hem uǵd etkänläriñni arzani etkin yarlıyamaǵıña seniǵ,

*Между листами 91 и 92 находится лист 91bis. Но в микрофильме, который был нам предоставлен, старницы 91v и 91^{bis-r} пропущены.

Aračnortnu bizim ari inamimizniñ, gat'oyigo-sumuznu, özdän ebisgoboslarnı, k'aha(92r)nalarnı da vartabedläriñni, Teñriniñ sözüni aytkanlarnı,

Xuluǵta bolganlarnı surp yiǵövünüñ, barçasın bir yerdä saǵla sinamaǵtan da uyattan başxa hali da kelgän meñiliktä.

K'risdän padşahlarga ber xuvat boluşuči, inanganlarga saǵa, adam dżinsına aç uǵmaǵıni eşikin.

Keçmişläriñni dżanların aǵın ulu künüdü, tekrar kelgäniñdä seniñ.

(92v) Bizim toyuruçılarimizni, emgäktä bolganlarnı, da yaxşı etüçiläriñni bir yerdä barçasın aǵın da ayamaxlıǵ et kendiläriñä, çıxar pay da ülüslü et meñi tinçliǵka.

Da xaysılarımız ki kelip alıǵış ettiǵ, bol här zaman boluşuči.

Xutxar otlu tamuxundan da ölümsüz xurtlarıñdan.

Da saǵa Ata bilä da Ari Dżan bilä haybat da hörmät hali da meñ'.

(93r) Alıǵışlı K'risdos, Oǵlu Teñrini, xaysı ki xurban bolduǵ bügün bu dünyâda, Ata bilä barışmaǵka, da bizgä arınmaǵka, da boşatlıǵka yaziǵlarimizniñ, yaxşı inamda bolgan k'risdänlarnıñ, barça badaraklarıñdan pay da yarlıyamaǵlıǵ bayışlagay bizgä, K'risdos, Oǵlu Teñrini, da bizim toyuruçılarimizga, da bizim yaxşı etüçilärimizgä, da barça inangan k'ris(93v)danlarga, tirilärgä da ölülärgä, da kendi alıǵışlı Ata bilä da Ari Dżan bilä hali da här kez da meñi meñilik. Amēn.

Saymosu Tawit' markareñiñ [33/34]

Nişxark' üläştirgändä aytiliyir tumdan soñra.

²Alıǵışlıyım Biyni här sahat, här sahat alıǵış anıñ ayzımda benim.

³Biy bilä maǵtangay boyum benim, işitkäylär sekinlä da färâh (94r) bolgaylar.

⁴Ululatiñiz Biyni benim bilä da biyiklatiñiz atın anıñ men [=bir] oyrudan.

⁵Xoldum Eyämizdän, da işitti maǵa, barça tarlıxiñdan benim xutxardı meni.

⁶Yuvuǵlarıñiz Biygä da aliñiz yariñni, da yüzläriñiz siziñ uyalmagaylar.

⁷Bu yarlı sarnadı Biygä, da Biy işitti buǵar, barça tarlıǵlarıñdan bunuñ (94v) xutxardı bunu.

⁸Böläki friştäläriñni Eyämizniñ çövräsiniñdir-lär xorǵkanlarıñdan kendiniñ saǵlama alarnı.

⁹Aşañiz da görüñüz, ki tatlıdır Biy! Sanlıdır er, xaysı ki umsanır aǵar.

¹⁰Xorxuñuz Eyämizdän, barça ariläri anıñ, zera heç nemä yoxtur eksiklik xorxuçiläriñä anıñ.

¹¹Ulu xodzalar miskinländilär da açxindä-

(95r)lar, evet çaysıları ki çolarlar Biyni, eksilmägäy alardan barça yaşşılıç.

¹²Keliñiz, oylanlarım benim, da işitiñiz maña, da çorçusun Eyämizniñ övrätiiyim sizgä.

¹³Ey adam, ki klärsen tirlikni, sövärsen künlärin kendiniñ körmä yaşşılıçta?

¹⁴Tiyildirt tiliñni seniñ yamanlıçtan da erinläriñni seniñ — sözlämägäylär hillä(95v)liçni.

¹⁵Vaz kel yamandan da etkin yaşşını, izdä eminlikni da bar artından anıñ.

¹⁶Közläri Eyämizniñ toyrularniñ üsnä, da çulaxları anıñ alıışları üsnä alarniñ.

¹⁷Yüzü Eyämizniñ yaman çilinganlar üsnä — tas etmä yerdän jışadagların alarniñ.

¹⁸Sarnadılar toyrular Biygä, da Biy işitti alarga da barça (96r) tarlıçlarından alarniñ çutçardı alarni.

¹⁹Yuvuçtur Biy alarga, kimlär ki opranıptirlar yüräkläri bilä, da aşaxları dżan bilä tircizir.

²⁰Köp tarlıçları bardır artarlarniñ, barçadan çutçarı alarni Biy ²¹da saylar barça söväklärin alarniñ, da ne biri alardan opranmagay.

²²Ölümü yazıçlıniñ yamandır, yoçsa kim ki körälmäs toç(96v)runu, poşman bolgay.

²³Çutçarı Biy dżanların çullariniñ kendiniñ, poşman bolmagaylar barçası, çaysıları ki umsanıptirlar açar.

Haybat Ataga da Oçulga da Ari Dżanga hali da här kez da meñi meñilik, amən.

Bundan soñra haybatına Biy Teñriniñ başlanıyır keçägi alıış, çaysı ki tügälläniyir Oçlu Teñriniñ çaçtan engäninä çarşı.

[Колонитул страниц 97r-112r]

Keçägi alıışta aytkin.

Es ar Asduçzoj gartaçi, ew Dər tatarça

[Псалом 54/55: 17-18]

(97r) Keçägi alıış

¹⁷Men Biygä sarnadım, da Biy işitti maña

¹⁸Keçädän, da ertä, da yarimkündä töziy edim Teñrimä benim da işanır edim tirlik berüçigä, ki çutçarı çulun kendiniñ da tircizir adam sövüçi Biy.

Haybat Ataga da Oçul'.

(97v) ***Хонарһеҗој татарча***

[Псалом 85/86]

¹Aşaxlat, Biy, çulaxıñni seniñ da işit maña, zera yarlı da miskinmen men.

²Saxla dżanimni benim, ari Biy, çutçar çuluñnu seniñ, Teñrim benim, ki saña umsandım.

³Yarlıça maña, Biy, zera saña çaçırdım kün uzun, ⁴färäh etkin dżanni çuluñnuñ seniñ, zera saña, Biy, kötürdüm közlärimni benim.

(98r) ⁵Zera sen, Biy, tatlı da toyrusen, köpyarlıçovuçi barçasına, çaysılar saña sarnıyırlar.

⁶Xulaç çoy, Biy, alıışıma benim, da baçkin avazına yalbarganimniñ benim.

⁷Künündä tarlıçimniñ benim sarnadım saña, da işittiñ maña.

⁸Yoçtur kimesä oçşaş saña teñrilärdän, Biy, da yoç nemä, neçik işiñ seniñ.

⁹Barça dżinslarni, ki et(98v)tiñ, kelsinlär da yer öpsünlär alniña seniñ da haybatlasınlar atıñni seniñ meñilik.

¹⁰Ulusen sen, Biy, da etärsen sk'ançelik'ni, da sen yalyzsen Teñri.

¹¹Yol körgüzgin maña yoluña seniñ, da bargaymen toyruluçunğda seniñ, da färäh bolgay yüräkim çorçıma atıñdan seniñ.

¹²Tapuniyim saña, Biy Teñrim, bütün yüräkim bilä benim (99r) haybatlıyim atıñni seniñ meñilik.

¹³Ulu boldu üstümä benim yarlıçamaçıñ seniñ, da çutçardıñ dżanimni benim tıbdäki tamuçtan.

¹⁴Teñri, töräsizlär turdular üstümä benim, da yiñinläri çuvatlılarıniñ izdiy edilär boyumnu benim, da sayınmadılar seni, Teñri, allarıña kendiläriniñ.

¹⁵Yoçsa sen, Biy, Teñrim benim, şayavatlisen (99v) da yarlıçovuçi, uzunesli da köpyarlıçovuçi, da könü, ¹⁶baçkin maña da yarlıça maña.

Bergin çuvat çuluña seniñ, tirciz oçlun çaravaşıñniñ seniñ, ¹⁷da et mendän nişanni yaşşılıçniñ.

Körgäylär körälmägänlär da uyalgaylar, ki sen, Biy, boluştıñ maña da övündürdüñ meni.

Haybat Ataga da Oç'.

Abreçoj tatarça

[Псалом 139/140]

²Çutçar meni, Biy, yaman adamdan, könüsüz erdän çutçar meni.

³Sayışladılar töräsizlikni yüräklärindä kendiläriniñ, kün uzun hadirlädilär oçraşka.

⁴İtilädilär tillärin kendiläriniñ, da ayusu izniñ tibinä erinläriñniñ alarniñ.

⁵Saxla meni, Biy, çolundan yazıçlıniñ da yaman adamdan çut(100v)çar meni.

Sayışladılar batal etmä yürügänimni benim, ⁶yaşirdilar öktämlär sirtmaç maña.

Oryanlar saldılar sirtmaç ayaçlarıma benim, çövräsiniä izlärimniñ benim çoydular maña azmaçlıçni.

⁷Ayttim: Biy Teñrim benim sensen, çulax çoy, Biy, avazına alıışimniñ benim.

⁸Biy, Biy, çuvatı çutçarıлмаçımniñ benim, kölgä başıma benim kü(101r)nündä oğraşniñ.

⁹Çıçara bermä meni, Biy, küsänçlikinä yazıçlılarınñ, çaysıları ki sayışlı edilär benim üçün, aşıya urmagin meni.

Ki heç biyiklänmägäylär çaçan da sayışları alarniñ, tügällänmägäylär soñyu tügälläganinä alarniñ, ¹⁰çazyançı erinläriñ alarniñ yapkay kendilärni.

¹¹Tüšürgäysen üstünä alarniñ uççun(101v)ların otuñ, emirgäysen alarni, ki miskinliktän bolmagaylar tirilmä.

¹²Tilçi adamga oñmagay yer üstünä, erni yazıçlıni yamanlıçı kendiniñ avlagay tas bolmaçka.

¹³Tanıdim, ki yaryu etärsen, Biy, yarlıga da könülük barlısızga.

¹⁴Toyrular şükürläsinläär atıñdan seniñ, da turgaylar toyrular alnina yü(102r)züñniñ seniñ.

[Псалом 140/141]

¹Biy, sarnadım saña, da işit maña, baçkin avazına alıışimniñ benim, sarnaganımda benim saña.

²Toyrı bolgaylar alıışlarım benim, neçik temyan, alniña seniñ, Biy, kötürülgäni çollarımniñ benim — çurban keçägi.

³Xoygın, Biy, közätüçi ayzıma benim, da eşik bek erinlärimä benim, ki sapmagay yüräkım yaman söz bilä.

(102v) ⁴Säbäplämä säbäpin yazıçniñ adamlar bilä, kimläär ki etärlär töräsizlikni, ülüşlü bolmagaymen tañlaganlarına alarniñ.

⁵Ögütlägäy meni toyrı yarlıyamaçı bilä da azarlagay; oleyoku yazıçlıniñ yaçlamagay başımni benim erkinä anıñ.

⁶Tiyıldılar yuvuç çayaga yaryučıları alarniñ, işitkäylär sözlärimä benim da tatlılangaylar.

(103r) ⁷Neçik çalınlıçı topraçniñ, ki yayılıptır dünyäda, saçılğaylar söväkläri alarniñ yuvuç tamuçka.

⁸Saña, Biy, Biy, közlärimdirlär, saña umsandım, Biy, çıçarmagin dżanımnı mendän.

⁹Evet saçla meni sırtmaçtan, ki yaşıriptır, taçılmaçtan töräsizlik etkänläriñ.

¹⁰Tüšsünlär sırtmaçına anıñ yazıçlılar, yalyüz men, men çay keçkinçä.

(103v) [Псалом 141/142]

¹Avazım bilä benim men Biygä sarnadım, avazım bilä benim men Biyni çoldum.

²Saçiyım alnina Eyämizniñ alıışimni benim da tarlıçimni benim alnina anıñ aytiyım.

³Eksilgäninä mendän dżanımnıñ benim sen, Biy, tanıdiñ steškalarımni benim, yol bilä, ki barıy edim, yaşırdı maña sırtmaç.

⁴Baçiyir edim oñumdan, da köriyir edim, ki kimsä tanımadı me(104r)ni, tas boldu mendän çaçmaçım benim, da heç tapulmadı izdävüçi boyumnuñ benim.

⁵Çaçırdım saña, Biy, da aytım: sensen umsam da ülüşüm benim yerindä tirilärniñ.

⁶Baç, Biy, alıışıma benim, zera aşıaç boldum asrı, tırgız meni çuvalaganlardan, zera çuvatlı boldular artıç mendän.

⁷Biy, çıçar zındandan boyumnu benim, şükürlänirmen a(104v)tıñdan seniñ.

⁸Saña baçiyirlar artarlar, negä diñrä töläsärsen.

Haybat Ataga da Oçulga da Ari Dżanga hali da här kez meñ”.

Hasealk's tatarça

Yetiškänimiz sahatına keçäçurunuñ, barçamız, kötürüp çollarımizni bizim, çaybatlarbiz seni, Biy Teñrimiz bizim, çaysı ki baçışladıñ bizgä kündüzni eminlik bilä keçirmägä da (105r) yetiškä sahatına keçäniñ. Arzani et bizni, Biy, ari yüräk bilä friştälärniñ yiri bilä şükürlükni sunma Eyämiz Teñrigä, barini tutuçıga, ki tırgızgäy da yarlıyagay.

Ayaçescuk' tatarça

Yalbariyç barini tutuçi Teñrini, Atasın Eyämizniñ bizim Jisus K'risdosnuñ, çanin eminlikniñ, eminliki üçün bir yalyüz ari gat'uyıge da ara(105v)-k'ellärniñ yıçövü üçün, ki köp yıllarga eminlik bilä bergäy bizgä Biy Teñrimiz bizim, da çanlarni eminlik etüçilärni yebergäy bizgä; ulu, ari da çorçulu atı üçün kendiniñ açalıçların veliyatniñ, çerüv başlıçlarıni, uruş etkänlarıni, çoyovurtnu, kirmäçimizni da çıçkanimizni bizim eminlik bilä saçlagay, da barça uruşların duşmanlarınñ ufat(106r)kay bizdän, Biy barini tutuçi tırgızgäy da yarlıyagay.

Inirni yetiškän da alnimizga kelgän keçämizni eminlik [=inam] bilä Eyämizdän çoliyiç.

Friştäsin eminlikniñ da közätüçi boylarimizga bizim inam bilä Eyämizdän çoliyiç.

Arınmaçni da boşatlıçni aşınganlarimizga bizim inam bilä Eyämizdän çoliyiç.

Ari çaçniñ ulu da küçlü çuvatın (106v) boluşçı da közätüçi dżanlarimizga bizim inam bilä Eyämizdän çoliyiç.

Da dayın artıç bir könü da ari inamimiz üçün Biyni yalbariyç.

Boylarimizni bizim da biri birimizni saña, Eyämiz Teñrigä, simarlıyç.

Yarlıyadı bizgä Biy Teñrimiz bizim.

Aytiyiç barçamız bir ayızdan: Biy, yarlıya, Biy, yarlıya, Biy, yarlıya.

(107r) *Surp asduadz tatarča*

Ari Teḡri, ari xuvatli, ari ölümsüz, ki xaçlan-dij bizim üçün, yarlıya bizgä.

Üç kez ayt.

[*P'araworeal*]

Haybatli da alyışli dayma ari gojs Asduadzadzin, Mariam, anasi K'risdosnuḡ, sungin xoltxamizni bizim Oḡluḡa seniḡ da Teḡrimizgä bizim,

[*P'rgel zmeḡ*]

Xutxargay bizni sinamaytan da barča totxarlıximizdan bizim.

(107v) [*Vs lseli tatarča*]

Işitövlü bolmaḡi üçün Eyämiz Teḡrigä avazina xoltxamizniḡ bizim, parexosluḡu bilä surp Asduadzadzinniḡ, yeḡmäḡi [=eḡmäḡi] bilä üstümüzgä bizim yarlıyamaḡi da şayavati Eyämiz Teḡriniḡ, barini tutuči Biy Teḡrimiz bizim, tirciz da yarlıya.

Haḡparci tatarča

[*Псалом 120/121*]

¹Kötürdüm közlirimni benim taylarga, xaydan ki maḡa kelgäy boluşluḡ.

(108r) ²Boluşluḡ maḡa Eyämizdän kelgäy, ki etti köknü da yerni.

³Bermäḡin seskänmäḡkä ayaxiḡni seniḡ, da yuxlamasin közätüciḡ seniḡ.

⁴Neçik yuxlamas, da ne yuxuda barir saxlavu-çisi Israjelniḡ.

⁵Biy saxlagay seni, da Biy yöpsüngäy oḡ xolu bilä kendiniḡ.

⁶Günäş kündüz saḡa zulüm etmäḡäy, da ne ay keçädä.

⁷Biy saxlagay seni bar(108v)ça yamandan, saxlagay Biy boyuḡnu seniḡ.

⁸Biy saxlagay kirgäniḡni da çixkaniḡni seniḡ, bundan soḡra çaḡ meḡilikkä.

Haybat Ataga da Oḡulga da Ari Džanga hali da här kez da meḡ".

O ḡnageal tatarča

[*Псалом 90/91*]

¹Kim ki turuptur boluşluḡuna Biyiktäḡiniḡ, kölgäsi tibinä Teḡriniḡ köktä tingay.

²Aytkay Eyämizgä: yöpsünövlüm benim (109r) sen, umsam benim Teḡridä, da men umsa-nirmen aḡar.

³Oḡ xutxargay meni avından ulavuçiniḡ da seskändürüçi sözlärdän.

⁴Arḡasi üsnä kendiniḡ yöpsüngäy seni, kölgäsinä xanatlariniḡ aniḡ umsangaysen.

Neçik yaraḡ, seniḡ çövräḡä bolgay könülükü aniḡ.

⁵Xorḡmagaysen xoḡxusundan keçäniḡ, (109v) da ne oḡtan, ki uçar kündüz,

⁶Nemä bar, ki uçar xaramyuluḡta, azdırma-xından şaytanniḡ yarimkündä.

⁷Tüşsünlär yaniḡdan seniḡ miḡlär da tümänlär oḡuḡdan seniḡ, ki saḡa heç nemä yuvuḡlanmagay.

⁸Tek yalyiz közläriḡ bilä baḡkaysen, tölovün yazıḡlarniḡ körgäysen, ⁹zera sen, Biy, umsam (110r) menimsen.

Biyikläḡäni ettiḡ saḡa işanç, ¹⁰yetişmäḡäylär saḡa yamanlar, da xiyin yuvuḡlanmagay otaxi-ḡa seniḡ.

¹¹Friştäläriḡä kendiniḡ simarläptir seniḡ üçün saxlama seni barča yollarıḡda seniḡ.

¹²Biläkläri üsnä kendiläriḡniḡ kötürḡäylär seni, ki heç unmagaylar taşka ayaxiḡ seniḡ.

(110v) ¹³Izniḡ da yilanniḡ üsnä yürügäysen sen, ayax tibinä baskaysen aslanniḡ da adždayanı.

¹⁴Zera maḡa umsandı, da xutxariyim anı, kölgä boliyim aḡar, ki tanidi atimni benim.

¹⁵Sarnagay maḡa, da men işitkäymen aḡar, da aniḡ bilä boliyim tarlıḡta.

Xutxargaymen da haybatlagaymen anı, ¹⁶uzun künlär bilä (111r) toldurgaymen da körgüzḡäymen aḡar xutxarmaḡimni benim.

[*Псалом 122/123*]

¹Saḡa, Biy, kötürdüm közlirimni benim, ki siyiniḡsen köktä.

²Neçik közläri xulnuḡ xoluna biyniḡ kendiniḡ, neçik közläri xaravaşniḡ xoluna bikäsiḡniḡ kendiniḡ,

Oḡ türlüdürlär közlärimiz bizim saḡa, Biy Teḡrimiz bizim, negä diḡrā yarlıyasaḡ üstümüzgä (111v) bizim.

³Yarlıya bizgä, Biy, yarlıya bizgä, zera köp tol-duḡ heçlik bilä.

⁴Dayin artixsi tolundu boyumuz bizim ayblan-maḡ bilä, xaysıları ki aybliḡ edilär bizni, da heç bermäḡ bilä öktämläriḡniḡ.

[*Псалом 53/54*]

³Teḡri, atına seniḡ tirciz meni, da xuvatıḡda seniḡ könülük etkin maḡa.

⁴Teḡri, işit alyışima benim, xulaḡ (112r) xoḡ-ḡin sözlärimä ayzimniḡ benim.

⁵Yatlar turdular üstümä benim, da xuvatlılar izdädilär boyumnu benim, da heseplämädilär seni, Teḡri, allarına kendiläriḡniḡ.

⁶Oşta, Teḡri boluşuçim benim, da Biy yöpsü-nüçisi džanimniḡ benim.

⁷Xaytarganıḡda yamanniḡ duşmanlarıma benim, da könülüküḡ bilä seniḡ (112v) tas etkin kendilärni.

⁸Men erkim bilä benim xurban suniyim saḡa da tapuniyim atıḡa seniḡ, Biy, zera yaxşidir.

⁹Barča tarliχimdan menim χutχardij meni, da dušmanlarim da menim kördü közum benim.

Haybat Ataga da Oγulga da Ari Džanga hali da här kez meji mejilik. Ameen.

[Молитва]

Atamiz bizim, ki kök”.

Tamam ayt.

(113r) *Haybatina Biy Tejriniχ. Bundan sojra bašlanijirlar alyišlar ružni, χaysilari ki aytilijirlar ulu ulukünlärda, χaysilari ki odpravlacs’a bolijirlar yil içinä Biy Tejrigä χarši da arilärgä χarši.*

[Колофон]

Da yazıχlı yazučini Migirdični, Łazar oylun, ari alyišindan unutmagin.

(113v) **[Колонитул страниц 113v-121v]**

Alyiš.

Bu alyišni Džnunt künü aytkin.

Biyi da Tejrisi barčasiniχ, seniχ ari Toγmaχij bilä aytovsuz yöpsün χoltχasin men yazıχliniχ χoltχasi ašira ari gojsnuχ da anaχniχ seniχ da yiχilganlarniχ bu seniχ ari övünjä, (114r) bayišlä men yazıχliga ašinganimni benim, χaysi ki bizim üçün tenni kiydiχ, Jortananda miğirdel bolduχ, tügällikiχ bilä tügälladiχ, da yer üsnä adam kibik yürüdüχ Tejriliχiχ bilä, yarliχadiχ da šayavatladij bizim üstümüzgä, yaχši etüči Biy, bošat men arzani-sizgä benim yazıχlarimni, da saņa haybat meji mejilik, ameen.

(114v) *Der intajsnij künündä ayt.*

χoltχasi ašira ari χartniχ da baydan češilgäniχ, χolarmen sendän, Biy, saχla bizni dušmandan da sönövsüz ottan da yarliχa bizgä.

Xirχ ajos künü ayt.

Ey, ari χirχ igitlär, χaysilariniχ ki χiynalğan bolduχuz biz yazıχlılar üçün sažavkanij içinä, pareχos boluχuz biz yazıχlılar üçün Biyimiz(115r)-dän bizim, ki šayavatlangay χorχulu kündä yiχilganlarga bir oγurdan da men yazıχlı üsnä. Ameen.

Surp Lusavoriç künündä ayt.

Yariχlatuči, ata da maχtovlu, yöpsün bu sözlär bilä χoltχamizni bizim da χolgın Tejridän biz yazıχlılar üçün, ki buzgay bizim χolbitikimizni da bošatkay bizgä barča yazıχlarimizni. Ameen.

(115v) *Džaygazart künü ayt.*

Biy da Xutχaruči alyišli, kelgän χartlar oylanlar bilä bu türlü yirlap aytij edilär ovsanna biyiklikän, da otlular χorχup seskändilär, ki yäni ešäk üsnä olturup kirdij, nečik padšahi haybatniχ, Ye-rusaγem šähäriinä.

χolarbiz sendän, Biy, yarliχa bizgä, šayavatlanip biz yazıχlılarga, χaysilarimiz ki bu ari kün-gä yiχilipbiz.

(116r) *Ulu kičiyakiün ayt.*

Oγul da söz Ataniχ, Tejri, ki vernadunda ol-turduχ, da χullariχniχ seniχ ayaχlarin ašaxliχ bilä yuvduχ, χolarbiz sendän, bizim dä yazıχlarimizni sürtüp yuvgaysen da nečik yaχši etüči bošatkay-sen, zera seniχdir haybat meji mejilik”.

Ulu aynakiün ayt.

Yalyiz toγgan Oγul da söz, ki χiyinni biz yazıχ-lilar üçün kö(116v)türdüχ borčesuz, azad et bizni, Biy, sönövsüz ottan yalbarmaxi bilä anaχniχ seniχ.

Ulu šapatkiün ayt.

Tamašali da haybatli Jisus, bu ari seniχ ulu-küngä da ulu sayišiņa yiχilip χolarbiz sendän, Biy, bošat yazıχlarimizga bizim da aņmagaysen χorχu-lu kündä bizgä.

Ulu da haybatli Bayram künündä ayt.

(117r) Ki turduχ ölüdän, sündiryaladiχ ešiklä-rin tamuχnuχ, azad ettiχ džanlarni, ki atamizdan beri anda edilär, χolarbiz sendän, Biy, yarliχa biz-gä, da bayišlagin bizgä ülüşün arilärniχ, da turγuz bizni artarlar bilä.

Awedum künü ayt.

Kelgäni Kaprieliχniχ aldiχ sayliχ färählik bilä, işittiχ χorχulu avazni, (117v) ki Biy Jisus sendän ötläš toysar, seni χolarbiz yalbarmax bilä da yaš bilä, pareχos bol seniχ Oyluņa, ki aritkay bizni ya-zıχlarimizdan bizim.

Hamparcum künü ayt.

Ki köktän yergä endij, da ari teniχni seniχ üläštirdij adamlarga, da yänäči Ataniχ haybati bilä kökkä ayindiχ ol že ten bilä, χaysin ki kiydiχ, aχak’ellärgä simarlâp bayiš(118r)ladiχ seniχ tiri džaniχni, χolarbiz sendän, bizgä dä bayišlä, yaχši etüči Biy, uçmaχni ölümsüz, da saņa haybat meji mejilik, ameen.

Hokoχ kalusd künündä ayt.

Ki köktän yergä endij, da Ari Džanni verna- dunda arak’ellärniχ üsnä yeberdiχ, da χayγularin alarniχ češtiχ, da ulu bašyiš bilä körkäyttij kendi-lärin, (118v) χolarbiz sendän, yarliχovuči Biy, azad et bizni yazıχlarimizdan bizim da yarliχa bizgä.

Vartavar künü ayt.

Ki T’ap’awr tayında belgili bolduχ, aytovsuz yariχ bilä teškirildiχ, da köktän Ata tanixliχ berdi da aytti: «Budur benim sövüklü Oγlum»,— da ašagerdlär seskändilär ulu titramäχ bilä, yer üsnä tüštülär, ulu (119r) taņ bilä taņlandilar, χaçan kördülär, ki yariχlandij. Biyimiz bizim, ber bizgä dä džan yariχni, χaysilarimiz ki ulukündä yiχilipbiz.

Surp Adžadzin künü”.

Asduadžadzin, toγuručisi Biyimizniχ bizim Ji-sus K’risdosnuχ, gojs zadasiz da anasi Xutχaruči-

mizniň, ki bögünki künnü teşkirildiň Oyluň çatına yoyargilärniň yari(119v)çina, pareços bol bizim üçün, surp gojs Mariam, çorçulu kündä, ki işitkäybiz sövünçlü avazni seniň yalyz toýgan Oyluňdan. Amęn.

Surp Xaç küni ayt.

Ey, surp nişani [Tejriňiň], çaysi ki Tejriňi yöpsündüň, da aytovsuz yariç bilä yariçlandiň, tirlikinä adam oylanlariniň säbäp bolduň ölüdän turmaçiniň, evet saňa Biy biyändi, u(120r)lu başçış bilä seni tadžladi, kelgän küni belgili etti seni elçi kendinä, da kimlär ki seniň ari çaçiňa inandilar, köktägi çanliçka arzani boldular; şayavatli Biy, şayavatlan biz yazıçlılar üsnä, çaçan ki köktägi biryılar tartilsarlar, ol vaxtta yarlıyovuçi bol alarga, çaysilari ki çaçiňa seniň yerni öpiyirlär, ki haybatlagaybiz seni meňi meňi”.

(120v) *Surp Hreşdagabedlär kündä ayt.*

Tensiz yiğini friştälärniň da tiyovsuz alyişlari Biyňiň, haybatniň dostlari, adam džinslärniň princalar, ölümdä da tirliktä saçlavuçisiz uluslärniň da Tejridän çorçkanlärniň, çaxiriyrbiz sizgä avazi bilä çoltçaniň da yalbarmaçi bilä küstünmäçiniň, pareços boluňuz Biyinä (121r) haybatniň ulukünüjünü tutkanlar üçün da men yazıçlı üçün.

Surp arak'ellärniň Beđros-Bawços küni.

Arak'ellari Eyämizniň, başlıçlari da slawasi ari yiğinniň, aldiňiz sizgä atalgan haybatni, çeşmäçni da baçlamaçni, açmaçni da yapmaçni, da olturçuçuna haybatniň olturmaçni, pareços boluňuz tiyvisiz Biyimiz Tejrigä, (121v) ki saçlagay džanimizni bizim sinamaçlıçtan da sönövsüz otan. Amęn.

Surp Sdep'annos küni.

Ey, ulu tanıç da çiyналган surp Sdep'annos, ki atıñdir tadž burungi tanıç da sargawak başçışindan Ari Džanniň, yöpsügingin bizim tiyovsuz çoltçamizni, zera çiyiniňa seniň yaçşı kölnüň bilä bargan da Tejri Oylun arzani bolduň körmä, pare(123r)ços bol Tejrigä bizim üçün yarçu künenä. Amęn.

[Колонтитул страниц 123r-134r]

Alyiş.

Alyiş surp Asduadzadçingä çarşi

Aytkanı surp Jovhannęs Karneçiniň

Asduadzadçin, anasi K'risdosnuň, yalyz Oylu Ataniň sendän toýdu, sen kötürdüň çaryşni dün-yâdan, sensen ögövlükü adam oylanlariniň.

Koktägi çuvatlılardan sanli da topraçtan hasil kelgänlärdän alyişli bariş(123v)tiruçi Tejriňi adamlar bilä, eminlik etüçi dünyâda, tadži da veneci gusank'lärniň da presp'eşni pareços yazıçlılar üçün.

Barçasından yazıçlı tüşiyemen yüzüm üstünä

alniňa seniň da çolarmen sendän, neçik ol kendini tenlängäni sendän, pareços bol benim üçün Söz Tejrigä, çaysin toýduň ten bilä da yedirdiň yedürüçisin barçasiniň.

(124r) Xol benim üçün yalyz toýgan Oyluňnu, tur ayaçlariň üsnä alniňa [=alnina] aniň körgüz-mäç bilä seniň ari töşläriňni.

Turyuzgün alnina aniň pošrednictvo da pareços oylanliçin aniň;

Sütüň bilä emizdirmäçin neçik Oylanni;

Xudžaçiňa yöpsünmäçni;

Köksünä çudžaçlanmaçni;

Erinläriň bilä öpmäçni;

(124v) Çürgämäçni neçik yaş oylanni;

Barip kelmäçni Misirga, da Nazaretkä, da barça yerlärgä;

Tasa bilä yiçlamaç da urunmaç kendini üçün çiyналган zamanında;

Simarlänmaçni surp Jovhannęskä seni, çaçan ki çaç üsnä asilip edi;

Açıylıç bilä tögülgän yaşlärini seniň, çaysilärin ki neçik açın suv açtırıyir edini (125r) ol zaman, çaçan köriyir edini kendin yaralangan çaç üsnä, çaysin üçün opranıyir edini açıylı yiçlamaç bilä;

Çarçarank'i üçün;

Da bek susamaçı üçün;

Içkäni üçün läyini [leayini] sirkä bilä;

Körgäniň üçün ter körümdä açkan çanni kendindän;

Enmäçı üçün çaçtan çan bilä boyap tenin kendini;

Da kerezmanda çoyul(125v)gan ari teni üçün.

Xolarmen sendän, anasi Yariçniň, çol boşatlıç men yazıçlıga.

Xoygün yalbarmaç Oyluňnu alnina barça kötürmäçni çiyinlariniň kendiniň, çaysin ki men yazıçlı üçün üsnä kötürdü yaçşı etüçi da adam sövüçi Oyluň.

Añdir Oyluňa, ari gojs, bu çadar tartkan çiyinlarin, ki şahat yarlıyagay, da tözümlükü bol(126r)gay benim hesepsiz yazıçlarima da buzgay çolyazovun yazıçlarimniň benim, da kendiniň alyişli da yazıçsiz çolun [=çolu] bilä da ari çaniň [=çani] bilä yazgay men buzulganni diftarinä soçqusuz da ölümsüz tirlikniň barça arilari bilä kendiniň, ki alar bilä haybatlagaymen barçadan ari Errortu-tiunnu hali da här kez da meňi meňilik. Amęn.

(126v) **Tekrar alyiş ari gojs Mariam**

Asduadzadçingä çarşi

Ey, surp Asduadzadçin, gojs Mariam, aniň üçün biz yüzümüz üsnä tüşup alniňa seniň çayniyir yüräkimiz bizim da sıçtovlu yüräk bilä aytıyirbiz:

Ey, barçasından alyışli surp Asduadzadzin, gojs Mariam, ki yaratılmagan tarbiyatın Tejriniñ toyurduñ, parexos bol bizim (127r) üçün seniñ yalyz Oyluña, ki yarlıyagay biz yazıxlılarga.

Ki çaryışın Ewanıñ alyışka teşkirdiñ, parexos bol bizim üçü”.

Ki yandıñ tejrilik otu bilä da çicäkländiñ tejrilik yarıxı bilä, parexos bol”.

Sensen ertägi yarıx, ki sezikli günäşni saçtıñ adamlarga, pare”.

Sensen ögövlükü markareläriñ da tadzi ara-k'ellärniñ, parexos bol biz”.

(127v) Sensen padşahlarnıñ çicäki şuşan, ki törmelänmägän çicäkni kötürdüñ, parex”.

Sensen sövüñlükü adamlarnıñ da fărâhliki friştälärniñ, parexos”.

Sensen tadzi gojslarnıñ da övündürüçi mardiroslarnıñ, parex”.

Sensen olturyuçü Tejriniñ da anası yaratuçiñiñ, parexos bol biz”.

Sen biyikländiñ teniñ bilä, da barça (128r) friştälärniñ böläklärindän yoyarı çixtıñ, da kirdiñ anda, çayda ki heç kirmästir yaratkanı Tejriniñ, parexos bol”.

Sensen çaniçä köktägi, ki tejrilik yarıxı bilä yiltriyrisen, parexos bol”.

K'risdosnuñ ari toyurganı üçün, çaysi ki Tejrini toyurduñ, parexos”.

Seniñ ari sütüñ üçün, ki Tejrini yedirdiñ, parexos”.

(128v) Seniñ ari çollariñ üçün, ki Tejrini yürüttüñ, parex”.

Seniñ ari erinläriñ üçün, ki Tejrini öptüñ, parexos”.

Seniñ ari tiliñ üçün, ki Tejri bilä sözlädiñ, pare”.

Seniñ ari burnuñ üçün, ki ölümsüz is bilä tolduñ, pare”.

Seniñ ari közläriñ üçün, ki Tejrini kördüñ, parex”.

Seniñ ari çulaxlariñ üçün, ki Tejri(129r)niñ avazın işittiñ, parexos bol”.

Seniñ ari yaşlariñ üçün, ki töktüñ yalyz toyrgan Oyluñdan utru, körüp kendin çaç üsnä, parex”.

Na aniñ üçün, barçadan alyışli Mariam, ki biyiklänip sen barça friştälärniñ böläklärindän biyik, da körküsen köktägi otaxniñ, fărâhlikisen köktägi kelinläriñ.

Na çaçan yiltrasa, (129v) günäşniñ yarıxı kibik, kün toyuşunda kününä yığıñniñ utrusuna köktägi padşahniñ, seniñ yalyz Oyluñnuñ, parexos

bol bizim üçün seniñ yalyz Oyluña, ki yarlıyagay biz yazıxlılarga.

Xaniçä suşlançli Mariam gojs Asduadzadzin, çol seniñ yalyz Oyluñdan, ki arzani etkäy alarnı, çaysilari ki tapunurlar aniñ Tejriliñä, törmä-(130r)längän tadzi bilä, yarıxli ton bilä, yanar gan-t'eý bilä, neçik günäşniñ yarıxı, kirmä kiyövnüñ otaxına ari gusank'lar bilä da arzani bolma eksilsiz [=eksiksiz] fărâhlikkä meñi meñilik. Amēn.

Xoltça surp Asduadzadzingä çarşi

Yügünüp alniña seniñ, surp Asduadzadzin, da çolarmen sendän, könü, alyışli, ari, aruv gojs Mariam, ana(130v)si K'risdosnuñ da bizim Tejrimizniñ;

Yarıxli dadzar, Tejriniñ anası da Tejriniñ övü, çaysi ki tañlanıp ediñ dünyâniñ yaratılğanindan burun, zera biyändi saña köktägi padşah, da tündi seniñ ari da haybatli yüräkiñdä, da toydu seniñ zadasiz boyuñdan Ari Džan ötläş, günäş kibik, da yazıxtan başça, tü(131r)gäl adämiliki bilä;

Ey, haybatli da maçtovlu ari ana, dünyâniñ džohari, surp gojs Mariam, Ulu Xanniñ anası, yarıxli kök, haybatli çatir, surp gojs Mariam;

Uçmaçniñ çicäki, ki berdiñ yemiş k'ristânlar-ga, şnorhk'un Ari Džanniñ, haybatli da maçtovlu yarıxli dadzar, ol haybatlixiñ üçün yöpsün bugün men yazıxli çuluñnu (131v) da yarlıya maña, Ulu Xanniñ anası, surp Asduadzadzin.

Baçma, Biyim, yaman yazıçlarima, çaysi ki bugün yatlanipmen sendän, da igrändiripmen seni, da yiraçlanipmen sendän, surp Asduadzadzin, igränmägäysen bugün men yazıxli çuluñdan, da boşatkaysen maña benim yazıçlarimni, da bolgaysen parexos yalyz Oyluña seniñ da Xutçaruçimizga bizim barça yazıxli(*Homep 132 otcymctmuyem*; 133r)lar üçün ol haybatli Biygä, çaysi ki seniñ haybatli boyuñdan toydu haybat bilä.

Da algaysen boluşluçka haybatli surp Xaçni, ulu zork'un Eyämizniñ bizim, çaysiniñ üstünä ki haybatli Oyluñnuñ ari teni tündi.

Da algaysen boluşluçka barça ari friştälärni, da hreşdagabedläri Mik'ajelni da Kapriçelni, serovpeläri da k'erovpeläri, (133v) da barça arilärni, çaysi ki siziñ ari da haybatli atiniñzga çiyinalip keçiptirlär bu dünyâdan.

Da bolgaysen parexos yalyz toyrgan Oyluña barça yazıxlilar üçün da men yazıxli üçün, barçadan ögövlü da haybatli, ari da zadasiz gojs Asduadzadzin Mariam, anası Tejriniñ, parexos bol dünyâniñ Eyäsinä, ki çaytargay meni yazıx(134r)larimdan.

Ki çilingaymen yaçşiliçni, da tapkaymen yaçşiliç da boşatliç benim yazıçlarima, da boşatkay

menim yazıxlarımni Biy da Eyäm seniñ ari parexosluxuñ bilä, bilgän u bilmägän, erkli da erksiz yazıxlarımni [=yazıxlarıma] boşatlıx bergäy, da yarlıyagay dżanıma da tenimä benim, da arzani etkäy dżanımnı benim (134v) kendiniñ ari färâhliklärinä, haybatlı da maıxtovlu ari ana, Biyimizniñ anası da Xutxaruçimznıñ bizim Jisus K'risdosnuñ.

Salmagaysen yazıxlı xuluñnu közdän seniñ ari parexosluxuñ bilä çaräsizlikimä benim: sensen çaräm, surp Asduadzadzin Mariam.

Yöpsün xoltxamni da här kez parexos bol mia-dzin Oyluña seniñ da Teñrimizgä bizim. Amën.

[Колонтитул страниц 134v-136v]

Alıış surp Xaçka.

(135r) Alıış ari da haybatlı surp Xaçka

Küçlü da yeñüçi, ari u haybatlı keltirgän surp Xaç, ulu xuvatı Biyimiz Jisus K'risdosnuñ, çaysı ki yarixlattıñ dünyâni, çolarmen sendän, surp Xaç, ki yarixlatkaysen esimni bu sahat, ki xoltxa etärmen sendän,

Haybatlı da maıxtovlu surp Xaç, ki yöpsünövlü bolgay xoltxam benim alniña seniñ, da (135v) kelgäy, Xaç şahavatlı, üstümä benim ulu zoru Biyimiz Jisus K'risdosnuñ.

Baxmagaysen yazıxlarıma benim, çaysı ki yatlanıpmen sendän da igrändiripmen seni mendän; igränmägäysen men yazıxlı xuluñdan, da yiraxlatmagaysen meni sendän, ulu zoru Biyimiz K'risdosnuñ, salmagaysen meni közdän, yoıxa yöpsün bugün men köpyazıxlı xuluñnu.

Haybatlı da maıxtovlu surp Xaç, boşat maña benim yazıxlarımni, da bol parexos da boluşuçi dünyâniñ Eyäsinä barça yazıxlar üçün ol haybatlı Biygä, çaysiniñ ki ari teni asılğan edi seniñ üstünä, Atäm atamizniñ xutxarıлмахı üçün da barça inanganlarnıñ.

Saña inanırmen, seniñ haybatlıxıña, zorlu da maıxtovlu (136v) surp Xaç, ol haybatlıxıñ üçün yöpsün bugün men yazıxlı xuluñnu.

Da bolgaysen parexos da boluşuçi Ulu Xanniñ Eyäsinä, bütün dünyâniñ Biyinä alıışlı da zadasız gojs Mariam bilä, da barça frıstälär bilä, da hireşdagabedlä bilä, serovpeklär da k'erovpeklär bilä, da barça arilär bilä, çaysıları ki kendiläriniñ çanıñ töküp keçti(137r)lär bu dünyâdan.

[Колонтитул страниц 137r-147r]

Alıış Biy Teñrigä.

**Johannes Karneçiniñ aytkanı
Bar yüräktän Söz Biy Teñrigä**

Biy, Biy, Ata da Teñri, Teñri tirlikimniñ benim, yügünürmen alniña seniñ da çolarmen sen-

dän, baıx miskinliki üsnä xuluñnuñ seniñ da aya bulargan yazıx bilä boyuma benim.

Oñalt men sinilganni da turıuz men yixilganni.

Xoy hakimlik yaralan(137v)gan da yirinlängän [yirinlangan] dżanıma da çürgä yaralarin men yaralanganniñ.

Yoyarı turıuzgın meni, zera tas boldum da ufandim köp töräsizlikim bilä, da yamanlıxlarım biyikländilär başımdan yoyarı.

Çeşövsüz baylar çövrälaptirlär meni, yedi [edi] kerät yañılğanlarım benim yeñdilär meni, da yoıxtur hesep fähamsizlikimä benim.

(138r) Saña meya, Tirlikimä da Xutxaruçıma meñilikniñ.

Yoıxtur presp'eşenstvosum [=presp'eşenstvom] ündämägä seniñ çorxulu atıñni.

Yüzümnüñ uyatı yapuptur meni, da tikildi mendä tikän yazıxlarımniñ benim.

Da hali, Biyim, Biy, kimgä umsanıyım ya kimni etiyim maña umsa da xutxarıлмахıma benim?

Kläsä ki köp kez yü(138v)räkländirdim biyiklängäniñni, yänäçi saña sarnarmen.

Kirmägin yarıuga xuluñ bilä seniñ, Biyim, da tölämägin çilinganıma körä benim, Teñrim benim.

Ne yüräklänmäx bilä hrozn'e çarşilamagin meni, Biyim, da ne öçäşmäx bilä çorçutkaysen çaräsizni, Teñrim benim.

Çıxara bermägin men yazıxlıni mirmıldanmaıxına meñilik otnuñ, (139r) Biyim benim, da yebermägin men çaräsizni yarlıyamaxsız çiyiñga, Teñrim benim.

Yebermägin diftärdän buzulganni çovurulmaıxına bek sovuxka, Biyim benim, da eyälik etmäsinlär men därmansız üsnä totçarlıxı tügänmäs, Teñrim benim.

Kötürülmägäy üstümä benim yalın ot bilä çapungan, Biyim benim, da keltirmägin men köpyazıxlı üs(139v)nä çaramıyu peçni, Teñrim benim.

Yürümäsin üstünä zabunlanganniñ böläki ölümsüz çurtlarnıñ, Biyim benim, da keltirmägin üstünä köpyazıxlıniñ igränçilikni yaman tişli alarnıñ tişlägäniñ, Teñrim benim.

Yapmagay kültkü bolgan xuluñnu teñiz otlu, Biyim, da yügürmägäy üstünä çorçkanniñ çovraıx aıñ ot bilä çarışılğan, (140r) Teñrim benim.

Yebermägin meni çıçargı çaramıyuluıxa, Biyim benim, da tüşmiyim yaslangan çoyuruna buzulmaıxniñ, Teñrim benim.

Keri etmägin meni böläkindän sanlılarnıñ, Bi-

yim benim, da zırgel etmägin keçövlünü ülüşündän tañlanganlarnıñ, Teñrim benim.

Ne çorçulu avazni işitmä bergäysen, ki yaman çul da ärçäl, (140v) Biyim benim, da ne körümsüz et zabunlanganni meñilik alyışından, Teñrim benim.

Evet yarlıyamaçıñ bilä seniñ meñilik yarlıya maña, da yetövsüz adam sövüklüküñ bilä seniñ şavatlängin maña.

Xolıyırmen seni, Biy, arilätkän çuvatıñ bilä seniñ, aritkin meni kirlängäni yazıç bilä,

Da erkli etkän buyruçuñ bilä seniñ (141r) çutçar meni açılı tarlıxından tamuçuñ.

Ber maña yarıçlı yer sarayıñda da arzani etkin särgärdan bolganni yergälikindä açilli gojslarnıñ.

Ber, Biy, çolıyırmen seni, atagan yaçşılıxıñni barça tañlanganlar bilä, ki haybatlagaymen alar bilä barçadan ari Errortutıunnu, Atanı da Oçulnu da Ari Džanni hali da h".

(141v) *Bu alyışni här zaman tiyär k'risdân adamga aytмага.*

Алыш Би Теңригә

Alyışlısen, haybatlı da ölümsüz padşah, etüçisi köknüñ da yerniñ, yaratuçi haybatlangan, haybatlı da alyışlı, ögövlü alyış bilä da haybat bilä.

İşit maña, Biy, da yarlıya ulu yarlıyamaçıña körä seniñ.

Ata, meya kökkä da alniña seniñ, añ meni, (142r) köpyazıçlıni, neçik ol çaraxçini, çaçan kelsän uçmaçıña seniñ haybatıñ bilä seniñ yarıyulama ölülarıni da tirilärni.

İşit maña, Biyim benim Jisus K'risdos, da yarlıya, buz da boşat benim yaman yazıçlarımnı.

Da arzani et şükürlük bilä haybatlama Atanı da Oçulnu da Ari Džanni meñi meñilik.

Sensen ölümsüz Teñri (142v) da padşahi haybatlarnıñ.

Sensen könu yarıç da toyru yarıuçi.

Sensen yarıç ögövlü da haybatlı.

Sensen Atası Yarıçıñıñ.

Sensen ölümsüz Ata tasından friştälärniñ, ki seni här kez alyışlıyırar da haybatlı ari atıñni ögiyirlär da alyışlıyırar, aytıp: «Ari, ari, ari Biy çuvatlılarnıñ, toludur kök da yer haybatıñ (143r) bilä seniñ». Här vaçt tiyyisiz bunu aytıyırar da alyışlıyırar seniñ ari atıñni meñi meñilik.

Sensen Atası barça arilärniñ, da hajrabelärniñ, da ari gusank'larınıñ, da džiknaworlarınıñ.

Sensen şavatlı da alyışlı Atası barça yaratkanlarıñniñ seniñ.

Sensen ölümsüz kiyöv.

Sensen padşahi meñilikniñ.

(143v) Sensen alyışlı çutçaruçim benim.

Sensen haybatlı padşahi padşahlarnıñ da Biy biylärniñ.

Sensen K'risdos, Oçlu Teñriniñ.

Sensen k'ahana, öggän da alyışlı, haybatlı ari Atañ bilä seniñ yergälikinä körä Melk'isetegniñ.

Sensen çuvatim, da yaratuçim benim, da çutçarılmayım benim, ölümsüz padşahi haybatlarnıñ.

(144r) Sensen köpyarlıyovuçi Teñri.

Sensen yaçşı etüçi da haybatlı çutçaruçim benim Jisus K'risdos.

Sensen adam sövüçi K'risdos.

Sensen alyışlı, çuvatlı padşah, ki tamuçuñ buzuñ da barça džanlarıni çutçardıñ; ol türlü çutçargaysen meni dä benim yaman yazıçlarımdan; arit meni, Biyim benim da Teñrim benim Jisus K'risdos, (144v) işit maña, köpyazıçlıga.

Sensen könu sözü Atanıñ da şnorhk'u Ari Džanniñ, haybat saña meñi meñilik.

Sensen ölümsüz çozusu Atanıñ, alyışlı, ögövlü da çuvatlı, ki kötürdüñ yazıçlarıni dünyâdan, yarlıya bizgä.

Sensen çuvatlı rıcer, ki p'arawonnu saldıñ ari erkin bilä seniñ teñizgä çuvatlıları bilä da recerlä(145r)ri bilä kendiniñ da İsrajełni çutçardıñ dinsiz p'arawonnuç yolundan.

Ol türlü çutçargaysen meni dä meñilik ottan, da saçlagaysen meni sönövsüz yalından, da azad etkäysen meni benim yaman yazıçlarımdan.

Boluş maña, Biy, tarlıxımda benim da çutçar, saçla meni körümlü da körümsüz duşmandan.

(145v) Arzani et meni, Yaratuçim, Teñrim da padşahim, közätüçim da Biyim benim Jisus K'risdos, yarıçlı da haybatlı ari yüzünä, ki körgäymen džan közum bilä ol ekinçi kelgäniñdä, çaysi ki obicat ettiñ sövüklüläriñä seniñ da aytıñ bu ari söznü: «Keliñiz, Atamdan da Mendän alyışlanganlar, meñäriñiz meñilik tirlikni, bu uçmaçni» [Mç 25:34 *приидите, благословенные Отца Моего, наследуйте Царство, уготованное вам от создания мира*].

(146r) Bu ari sözüñä körä işit, tırgiz da yarlıya men yazıçlıga.

Yarıçlatkin men çaramyulanganni.

Tapkin meni tas bolganni.

Sayıñ da tırgiz men ölgäni.

Oçalt meni, köp yaralanganni da ölüni yazıç bilä.

Evet sen, neçik uzunesli da köpyarlıyovuçi Biysen, yarlıyarsen da çidiyirsen men köpya-

(146v)zıçlıga.

Tergövsüz, çuvatli, biyänçli Biy, çutçaruçisi dünyâniñ, tirciz, da yarlıya, da boşat men yazıçlıga, neçik ol bornig çatunga, da açkin yarlıyamaç eşikin tirligiñniñ seniñ, çaysi ki buyurduñ da aytitiñ bu sözlär bilä:

«Хаçиñиз, ki açilgay sizgä.

Xoluñuz, ki berilgäy sizgä şayavati da yarlıyamaçı Atamniñ benim, şnorhk'u (147r) da başçışi Ari Džanniñ» [Мф 7:7 *Просите, и дано будет вам; ищите, и найдете; стучите, и отворят вам. Лк 11:13 Отец Небесный даст Духа Святого просящим у Него*].

Hali men, yazıçlı, ol ari da haybatli sözläriniñ körä çolıyırmen sendän, adam sövüçi Teñri, turçuz men yixilganni, arit men kirlini yazıç bilä, bunuç bilä bergäysen maña boşatlıç da oçaltmaçlıç.

Şayavatli, çuvatli, tergövsüz, çorçulu da alçışli, ögövlü da haybatlangan, ari da aytovsuz atitiñ seniñ, saña haybat da şükür, Ataga da Oçul(147v)-ga da Ari Džanga hali da här kez da meñi meñi”.

[Колонтитул страниц 147v-158r]

Alyış Biyimiz Jisus K'risdoska.

Xoltça Biyimizgä bizim Jisus K'risdoska

Alyışli Ata, ari Teñri, arit fikirimni benim.

Alyışli Oçlu ari Teñriniñ, arit tenimni benim.

Alyışli Ari Džani könu Teñriniñ, arit džanimni benim.

Biy Teñrim benim, aç ayzimni da fikirimni benim da içirt meni Ari Džanniñ başçışi bilä, (148r) ki men anıñ bilä çaçırgaymen saña, aytip:

Biyi tirligiñni, yeber, Biy, Ari Džaniñni köktägi da çuvatlat tilimni benim, zera bilirmen, ki çuvatlısen da çadir etüçisen, Biyim benim, da Ari Džani, Oçlu Teñriniñ, arit da toyrulat sezikimni benim.

Ani çolarmen sendän, Biyim da Teñrim benim Jisus K'risdos, açkin çulaçimni benim, arit fikirimni benim, arzani et meni işitmä ari ava(148v)ziñni seniñ, da saña haybat meñi meñilikkä diñrä.

Vay maña! Vay maña, ki bularipmen fikirim bilä da tolumen yazıç bilä da barça yamanlıç bilä.

Umsam benim da ayovuçim, Biyim benim Jisus K'risdos, çutçaruçim da boluşuçim benim, aña yazıçlarimni benim, meça saña, Biy, da yarlıya maña ulu yarlıyamaçıña körä seniñ, da neçik yaçşı etü(149r)çi da adam sövüçi Teñri saçla meni körümlü da körümsüz duşmandan, saçla boyumnu benim tamuçnuñ teränlikindän.

Añ meni, Biyim benim Jisus K'risdos, yazıçlı da arzanisiz çuluñnu, yariçli da uçmaçıñda seniñ, da bizim keçmişlarimizniñ džanlarin tindirgaysen

meñilik tinçliçıñda da tirligiñda seniñ, da arzani etkäysen seniñ ari da haybatli (149v) yüzünä.

Biyim benim, tirciz da yarlıya, seniñ ulu şayavatiñdan boşat töräsizlikimni benim, zera çadirsen, da çuvatli, da alyışlısen meñi meñilik.

Teñrim da Biyim benim Jisus K'risdos, sözü Ata Teñriniñ, sensen boluşuçim benim da çutçaruçisi dünyâniñ, çolarmen sendän, çoyma meni yazıç çilinma saña, zera bulardı fi(150r)kim benim yaman erkim bilä benim, da etiyirmen erkin tenimniñ benim, da tas bolupmen ulu yazıçlarim içinä, çutçar da yarlıya seniñ ulu yarlıyamaçıña körä.

Boluş yariçli çollarıñ bilä seniñ da salmagin meni yüzüñdän seniñ.

Umsam, da işançim, da çutçaruçim benim sensen, çutçar da saçayt boyumnu benim, zera müşçülländilär sövklärim benim.

(150v) Sensen müdara da yarlıyovuçi Teñri barçasiniñ, tirciz meni, Biy, şayavatiña körä seniñ, uyalgaylar barçası, çaysılar ki çarşı turıyirlar maña, tas etärsen alarni, zera çadirsen, da uyatli emä meni, evet buz yazıçlarimni tenimniñ benim ari atitiñ üçün seniñ da aña yaman yazıçlarimni benim, da saña şükür meñi meñilik.

(151r) Xoltça Biyimizgä bizim Jisus K'risdoska

Yariç da toyrı yol, tirlık meñilik, tiri K'risdos Teñri, sensen eşiki yariçniñ da berüçi yarlıyamaçni.

Sensen pastır çuvatli da çaytaruçi bularganlariniñ.

Sensen boş etüçi yazıçlarni.

Aşingan çuluñ da köpyaziçli, çolarmen sendän, bol yarlıyovuçi, aña yazıçlarimni, çaysi ki (151v) ilgärtin çilinipmen, kötür üstümdän benim.

Arit meni arituçi çuvatitiñ bilä da azad et sansiz yazıçlarimdan benim, temizlä meni çiyasimdan esimniñ da çeş meni baýindan yazıçlarimniñ.

Boşat, Biy, suçumnu, neçik boşattitiñ antamaludçga, da toyrulat meni, neçik mak'sawornu.

Xutçar meni tözümsüz çiyinlardan (152r) da küvür men bularganni tinçliçlarina seniñ sövük-lülärniñ.

Ki men dä alar bilä haybatlagaymen seni Ata bilä da Ari Džan bilä hali da här kez da meñi meñilik.

Xoltça Biyimizgä bizim Jisus K'risdoska

Köktägi Xan, ki bir yazıçli kimsä üçün Ata Teñrini Ari Džan bilä da barça friştälär bilä sövündürdüñ.

Keçikirmägäy mendän (152v) şayavat yarlıyamaçıñniñ seniñ.

Tapkin tas bolganni yazıx bilä teränlikindä antuntk'nuj da et färâhlik köktägilär bilä.

Turyuz men tayılganni yazıx bilä, kötür tüşkänni yazıx içinä, yarıxlat xaramyulanganni, arit kirlänganni, xaytar bularganni.

Xoymagin, ki erkimä [=erkinä] körä boyumnuj benim yürügäymen, ki eyä(153r)lik etmägäylär maņa yazıxlarım.

Xolarmen, Biy, yalbarirmen, Biy, xaçarmen, Biy, aç maņa eşikin yarlıyamaıınıñ seniñ, müftünä bolmagay da heç ol xadar çalıskanıñ benim üçün, xaysi ki kötürdüñ Koıkot'ada xaç üstünä xaçaxlar aşıra, susamaç aşıra, leyi sirkä bilä içmäx aşıra, yarañdan xanıñ tükülmäx aşıra, xorxulu avaz xiçxiirmaç xu(153v)vat bilä: «Eli, Eli»,— da dayı da barça xiyinlar, xaysıların ki kötürdüñ men tas bolgan üçün.

Ne üçün parexos tutıyirmen saņa teıriplik yerğäläriñni, xaysi ki ettiñ bu dünyäda yer üstünä, ayagin men yazıxlini, da yebermä xorxulu otka, zera meni ari xanıñ bilä satun alıpsen, da tassel et meni yarıxli övünä, ki barça arilär bilä (154r) maçtagaymen seni Ata bilä da Ari Džan bilä hali da här kez da meñi meñilik, amēn.

Alyış Biyimizgä bizim Jisus K'risdoska

Biy Teırim, saıla meni, xuluınu seniñ, şayavatlı xoluı bilä barça türlü džan duşmannıñ sınaımaıından:

Itidän, ottan, yeldän, topraıtan;

Aıın suıdan, xuvatlı yaımurıdan;

Boıulımaıtan teıizdä;

(154v) Xarnıñ xuvatlı dufanıdan;

Taylarınñ titrämaıından da taşlarınñ tüşkänindän;

Kökrämaıxtän bulutnuı xuvatlı yaımur bilä kelmäıından;

Aınsızın yaş yaşnamaıtan da otlu yıltrimıdan;

Kündüzdägi da keçädägi yernıñ titrämaıından da yaman xişimlardan;

Çerüvlüktän da (155r) barça türlü baduhas-tan, xaysi ki yazıxlarga körä keliyir bütün dünyä üstünä.

Bu barçasından meni saıla, zera sensen yarlıyovuçi padşah da saņa şükürlük da haybat meñi meñi”.

Alyış Biyimizgä bizim Jisus K'risdoska

Seni, Teıri, haybatlıyırbiz da seni, Biy, tapu-nıyırbiz.

Seni, meñilik Ata, bütün dünyä hay(155v)batlıyır.

Saņa barça friştälär, saņa köklär da barça xuvatlılar;

Saņa serovpeılar da k'erovpeılar tiyyisiz avaz bilä çaxıriyirlar:

«Ari, ari, ari Biy Teıri xuvatlılarınñ, toludur-lar kök da yer köplüxündän haybatıınıñ seniñ».

Seni haybatı arak'ellärniñ haybatlıyır.

Seni maıxtovlu, sanlı (156r) markareılar maıxtı-yirlar.

Seni yarıxli böläki mardiroslarınñ haybatlıyır.

Seni bütün dünyä da ari yiövlär tapunıyirlar — Atanı ölcövsüz ulu xuvatında, haybatlı seniñ könü da bir Oıluınu,

Alay oıx övündürüçi Ari Džanı.

Sensen padşahi haybatıniñ, K'risdos, sen meñi-lik Atanıñ Oılu.

(156v) Sen xutxarıılmaıx üçün adam džinsiniñ yöpsündüñ da heçkä bermädiñ ari gojsnuı yürä-kin.

Sen açılı bayından ölümniñ açtiñ inamlılar-ga köktägi xanlıxni.

Sen oı yanında Ata Teıriñ olturupsen hay-batına Atanıñ.

Da inanırbiz, ki kelsärsen ekinçi yarıulama ölüläri da tiriläri.

(157r) Seni anıñ üçün xolıyırbiz, xullarıña se-niñ boluşkin, xaysıların ki ari xanıñ bilä satun al-diñ.

Ber bizgä, ki ariläriñ bilä meñilik haybatni meñärgäybiz.

Xutxar žoyovurtuınu seniñ, Biy, da alyışlä meñilikiñä seniñ.

Buyruıx et alarga da biyiklä alarnı meñilikkä diñrä.

Barça künlärimizdä bizim alyışliyırbiz (157v) seni, Biy.

Da haybatlıyırbiz ari atıñni seniñ tiyyisiz här kez da meñi meñilik.

Xolıyırbiz sendän, şayavatlı Biy, bügünki künnü yazıxtan bizni saıla.

Yarlıyan üstümüzgä bizim, Biy, yarlıyan üstü-müzgä bizim, Teıri.

Bolsun yarlıyamaııñ seniñ üstümüzgä bizim, Biy, ne türlü ki umsandıx saņa.

(158r) Saņa, Biy, umsandıx da uyalmasbiz meñilik.

Haybatlıyıx Ata Teıriñni da Oıluñni da Ari Džanı.

Hörmät da haybat aıar beriyıx meñi meñilik.

Biy, işit xoltxama benim da çaxırganımnı [=çaxırganıni] avazımnıñ benim yeber alniña se-niñ.

Da saņa Ataı bilä da Ari Džan bilä haybat hali da här kez da meñi meñilik.

[Колонтитул страниц 158v-169r]

Алыш Биу Теҥригә.

(158v) **Xoltxa Биу Теҥригә**

Asri nabožni surp Gibrianos hajrabadniñ aytkani.

Еу, Биу Теҥри, Атам меним көктәги, ари Теҥри, kimdir seniñ üstünә ulu?

Men saña şükür beriyirmen da seni haybatlıyirmen,

Теҥриси Апраһамниң, Теҥриси Саһагниң, Теҥриси Јагопнуң;

Теҥриси аталаримизниң bizim, Теҥриси (159r) арақ'елларниң, Теҥриси маркареларниң, Теҥриси хыналған мardıроslарниң, хaysi ki бар едиң даҥын бу-run, ne ki дүныәниң yaratılganı.

Теҥри, хaysi ki kelmәlisen törә etmägә ölülәrgә da tirilәrgә.

Sensen könü Теҥри, хaysi ki olturupsen ханатларі üsnә frištälärniң, serovpełärniң da kerovpełärniң.

Sensen közätüci bizni bu дүныәда, хaysi (159v) ki ашаҗада bolıyırbız.

Xaysi ki bolmalıdır, sen әvәl bilirsен, da барча tirilärniң tınıxları seniң холуңдаdır, zera аниңkibik хуватиң бар.

Buzarsен da yәнәci ekinçi yasarsен, хуруганни ekinçi yaşartırsен.

Sensen yalyziñsen Биу барча biylik etkән kimsälär üsnә.

Çeş meni, da boş et меним барча yazıxlарimni, (160r) da ашаҗлат хулаҗиңни seniң, da işit маҗа, neçik işittij džuhtluxka Мисир şähärindә, kläsә ki könü түgәl inanmaslar edi саҗа, da seniң хулуҗа Movşeskә.

Egär ki meni bu дүныәда çeşmäsäñ, ekinçi kelgәniңdә törә etmä маҗа меним yazıxlарıma körә, zera ol zamannı хaysi таҗ içinә болгаумен yaşınma ya хaysi peçera içinә болурмен saҗlanma seniң ху(160v)vatıñ alnına, sövüklü Биуим?

Ya хaysi таҗга аytкаумен: «Tüş üstümә da yap meni»? Ya хaysi adaga аytкаумен: «Yap meni хорхусу alnına Теҥриниң»? Xaysi ki hadirlänipsен kelmәgә törәmizni etmägә!

Yoҗsa sen меним şаҗаватlı Биуим, хутхар мені, da etmä törәmni uçinokuma körә меним, хaysi ki heç seniң хулуңда болмиyirmen, ani tiž орен'киңдә.

(161r) Yoҗesә buyur маҗа хулаҗ хоума, yıyла-маҗ bilә холармен seniң arilikıңдән,

Neçik хулаҗ хоудуң Yownan markaregә теңiz içinә, хaysi ki balıх yutup edi.

Buyur meni хутхармага yaman ölүmdән da хоумага menjilik tinçliхka, neçik хутхардиң Nino-

we şähärlilärni, хaysiların ki tas etmädiң yazıxlарına körә yüz igirmi miñ adamni, evet хayt-(161v)maхliх berdiң alarga; ol türlü маҗа yarlıҗа seniң törәñ alnına, хaysi ki sen här kez yarlıҗarsен yazıхlı adam oylu üsnә.

Da neçik Tawit' markare, хaysi ki yazıxlарına körә саҗа харşı хičхirdi аytip: «Seniң ari atıñ üçün, sövüklü Биуим, sürt yazıxlарimni»,— ol türlü men дә холармен, arit меним dinsizlikimni da töräsizlikimni.

Buyur маҗа işitmә, (162r) neçik işittij üç igitkә Papelon şähärindә, хaysiların ki otlu peçkә saldirdi Napok'otonosor dinsiz padşah — Ananianı, Azarianı da Misajelni.

Da sen, Биуим, yeberdiң seniң frištәñni alарniң üsnә болушлуҗка хoltхаларına körә da хутхардиң kensiların ol хуватlı otnuñ içindән yaymurlu bulut aşıra, da bu sk'ançelik'ni körüp uyatlı хaldı padşah Na(162v)pukotonosor.

Zera sensен padşahi барча padşahlарniң da Биуи барча biylärniң, zera tek sensен yalyz ölüm-süz da аниңkibik yerdә tınıyir теҥриlikıң yarıхlı, хaysına ki bir kimsә yuvuх kelmә болmas.

Işit маҗа, Биу, neçik işittij Taniel markaregә terән çоуур içinә, хaysi ki aslanlar arasına salған edi kensin, хaysına ki yeberdiң Ampagum markare bilә (163r) aş, da keltirip аytti kendinә: «Yegin bu аşni, хaysin ki Биу Теҥри саҗа yeberdi».

Evet буңар körә аytti Taniel: «Bilirmen, ki Биу Теҥри opustit etmäş alарni, хaysilar аңар um-sandilar da аni izdiyirlär».

Işit маҗа, Биу, neçik işittij хoltхasına T'obi-yaşniң da Saraniң, da buyur хoltхамni меним alniңа seniң alma, ki болгаумен açıх yüzlü (163v) törәñ alnına seniң, da yeber frištәñni маҗа, ki yamanlıхimni mendән kerı etkäy, neçik [kerı] etti Saradan, Hrak'elniң хizindән, da yıraylattı dжан duşmannı kensindән, da yarıхlat yürәkimni менim, neçik yarıхlattıñ soхur болған közlärin T'obi-yaşniң.

Işit маҗа, Биу, neçik işittij хoltхasına Şuşan-niң, хaysi ki Papelonnuñ хart törә(164r)çilär kendinә küç etmä klәptirlär, da sen, Биу, хутхардиң аni alарniң холундән.

Işit маҗа, Биу, neçik işittij хoltхasına Ezegia padşahnıң džuhtluxta da хутхардиң kendin ölүmdән, хaysi ki ayır хastalıх içinә edi.

Da хoltхasına körә (164v) kendiniң daҗı bayış-ladiң аңар ömür on beş yılga аңа.

Ol türlü хутхар меним dжанimni da tenimni ayır хastalıхımdән, хaysi ki ayır da yaman yazıxlарıma körә keliyir üstümә менim.

Xutxar meni, Biyim, neçik xutxardij T'egyi ari gojsnu dinsizlärniñ xolundan da alarniñ türlü-türlü xiyinlarından, xaysi ki seniñ ari atıña xiyinaliy edi.

(165r) Ol türlü meni xutxar, yazıxlı xaravaşını, bu dünyalıq yaman etüçilikdən ari atij üçün seniñ.

Ey, Ata Teñri, xaysi ki yarlıyadıñ bizgä da yebirdiñ sövüklü Oyluñnu seniñ da Biyimizni bizim Xutxaruçi Jisus K'risdosnu, toγgan ari gojs Mariamdan, xaysi ki sövüçlük berdi Kapriel hreşdagabed, da asrı tamaşalı tindi anasiniñ xarnında Ari Džan aşıra, (165v) xaysi ki anij aşıra xutxarılmaximiz boldu meñilik ölümdän.

Dalikä [=Halikä ~ Da halikä] bu sahatta xolarımen sendän, Biyim, boşatlıx ber benim yazıxlarıma tamaşalı etkänläriñ üçün seniñ, neçik ettiñ sk'ançelik'ni Teñrilikiñ aşıra, xaysi ki Gana Kaleliada suvdan çayırni teşkiridiñ, közsüzlärniñ közlärin açtiñ, xulaşsızlarga işitmäxliç berdiñ, xastalarga saylıç bayışladıñ, (166r) tilsizlärgä til berdiñ, džan duşmanlarıni adamlarıniñ içindän sürdüñ, ölümlärni tırgızdıñ, teñiz üstünä neçik xuruda yürüdüñ, da dayı da köp türlü sk'ançelik'lär ettiñ.

Xaysi ki köktäsen, Oγul Atada, da Ata Oγulda, alay že Ari Džan bir yerdä;

Friştälärniñ böläki seniñ alniña turup haybat beriyirlär ulu xorxulux bilä da ulu avaz bilä, aytip:

(166v) «Ari, ari, ari Biy Teñri xuvatlılarıniñ, xaysi ki kök da yer toludur seniñ haybatij bilä».

A vid' že sen kendiñ, Biyim, bizgä obicat ettiñ, aytip: «Xoluñuz, ki algaysız; xaxijiz, ki açilgay sizgä; da ne ki dä Atamdan xolsañiz atıma benim, Men Atamdan xolarımen, ki sizgä bayışlagay».

Aytkanıña körä seniñ, Biyim, halikä men xolarımen sendän, ki bayışlagaysen maña; izdiyirmen, ki tapkaymen; xaxiyirmen, ki açilgay maña xarşı.

Hadirmen, Biy, seniñ atıña xiyinalip xanimni tökmä, tek ol xadar boluşluxka yuvuxlangin maña.

Xutxar meni, Biyim benim, duşmanlarımdan benim, zera sen obicats'a bolduñ xol salma maña

Da ayttiñ: «Aruv yüräk bilä ne ki dä xolsañiz mendän, ošta men ha(167v)dirmen bermä sizgä».

Men bilirmen, Biyim, ki barça adam oylanları yazıxlidirlar da yalyan, yoşesä sen könü Teñri, neçik obicat ettiñ boşatlıx adam oyluna, yazıxlığa, alay berdiñ.

Borçlu xaldırma meni, Biyim, yazıxlarıma körä, et ülüşlü meni ariläriñ bilä seniñ.

Xoygün, Biyim, Ari Džaniñni seniñ benim üstümä baxuçi da arituçi, da seniñ erkiñ bolsun üstümdä benim.

Sen, Biyim, benim üçün turduñ alnına Biyadosnuñ, xaysi ki xiyinaldıñ, xaçlandıñ, aşaxlandıñ hnazantlıxiñ bilä seniñ, da bastiñ džan duşmanıñ başın, ölüdän turduñ, arak'elläriniñ köründüñ, kökkä ayındıñ, Atañniñ oñ yanında olturduñ, da sen kensiñ biylik etärsen meñilik, zera saña bergändir barça xuvat egär köktä, egär yerdä.

(168v) Xutxar meni, Biyim, eski duşmandan, xaysi ertä u keçä muñriyir, aslan kibik, da ayzına kendiniñ meni alma kliyir.

Biy Teñri, işit maña, neçik işittiñ Apelniñ xoltxasına, da anij xurbanin xabul kördüñ, da ettiñ kensin uçmaçka arzani.

Xutxar meni, Biy, meñilik sönövsüz ottan, tamuñnuñ açisından, xaysin ki hadirläpsen dinsizlärgä.

(169r) Da seniñ ari atıña haybat, Ataga Oγulga da Ari Džanga hali da här kez da meñi meñil'.

[Колонитул страниц 169v-181r]

Alış Biyimiz Jisus K'risdoska.

Xoltxa Biyimizgä bizim Jisus K'risdoska

[E'premiñ aytkanı]

Bar yüräktän aytkin.

Bax, Biy, bularganni da džanimniñ tincisizlixiñ da men köpyazıxlığa čida.

Zera sensen maña xarşı boluşlux, neçik ki ayttiñ: «Xaytiñiz maña, da men xaytarmen sizgä».

Hali men umsasızga yar(169v)lıya, men çaräsizgä boluş, men xaramγulanganga yariç saçkin, men bularganga yol körgüz, zera tolumen yazıx bilä da sansız yamanlıx bilä, ki töräsizlikim içinä üziyirmen, neçik bir axin suvda.

Da neçik Bedros arak'elgä xarşı xoluñnu saldıñ, sal maña da, xaysi ki çaxiriyirmen saña xarşı, neçik mak'sawor toγru bolmaga, da buyur yazıxlarımnı aritma, neçik xarax(170r)çiniñ xaç üstünä.

Aç maña xarşı eşikin tirlikiñ da meñilik yolun körgüz maña, küvür meni padşahlıx eşikiñä.

Ey, teränliki ululuñnuñ da axılñiñ, saçla meni tutulmaçından teränlikiniñ teñizniñ, xutxar meni ölümsüz da yuxusuz xurtlardan.

Da xuvatlat meni, ki etkäymen seniñ buyruñnuñni yıylamaç bilä da yaş tökmäx bilä (170v) kündüz u keçä.

Çovraçi tirlikiñ da ölümsüzlüknüñ, içir susagan džanıma, xaysi ki xurup yanıyir benim sansız da xorxulu töräsizlikim içinä.

Yariç toγru, xaysi ki yariçlatırsen barça adamlarıni, yariçlat meni dä xaramγulanganni yazıx bilä.

Aç közümnü, da imşat yüräkimni, da toxtat xorxuñ bilä seniñ da sövüküñ (171r) bilä seniñ ögüt bergin maña.

Tabalama meni, Biyim, hesepsz igränci sayış-larima körä menim.

Da turuzma meni soñ yanından alar bilä, çaysıları ki seni yüräkländirdilər, yoğsa fărâhlanganlar bilä sövündür meni da ögütüñnü tutkanlar bilä saçla meni.

Köptür hesepim menim, Biyim, yoğsa umsanırmen yarlıyamaçına seniñ.

(171v) Zera it dä toyuniyir eyäsinij seyanından tüşkän odrobinalardan.

It ornuna ündä meni, da men keliyim artından, yağşı da könü çoban, izdä meni da tap men bulargannä.

Ber maña, Biy, yas da yaş köp, sansız, çuvatlat tenimni, yarıçlat dżanımni, da arit yaman sayışlarımni da yazıçlarımni, da bayışla keräkimni, da heçkä bermä yüräkimniñ saña çaxırganın.

(172r) Tikkin, Biy, xorxuñnu yüräkimdä menim, da yarıçlat esimni, tözümlük ber tenimä, ki tözümlük aşıra barça yağşı yebergängä hadir bolgaymen här zaman.

Ey, yağşı etüci da adam sövüci Biy, çiyinsiz neçik men tirilgäymen da dżanım bilä neçik çutulgaymen yaman yazıçlarım üçün?

Zera tenim bilä ayırmen da dżanım bilä çaramyulanıpmen, yarlıya maña da neçik moznij (172v) Biy boluş maña.

Öpkä saçlamagan da adam sövüci Biy, köp yazıçlarima körä menim yüzündän kerä etmä meni da çaytar meni tüz yolga seniñ, ki bolgaymen seni sövmä tügäl da bar yüräkim bilä.

Belgirt sürätiñni, Biy, törä künündä, ki bolgaymen közüñ alınä, titrät tenimni menim, ki müşçüllänip yıylagaymen tiyovsuz xorçulu Teñriliğiñniñ alınä.

Yapma, Biy yarlıyama(173r)çiñni yaratkan çuluñdan, çaysi ki yazıç içinä ölöpmen.

Arttır, Biy, yağşılıçiñni seniñ, ki här kez yağşı çilingaymen, da söndür yamanlıçiñni esimdän menim yaman da yolsuz övränçilikim bilä da toxtat seniñ xorxuñnu mendä.

Günäş toyrı K'risdos, barçanı tutuči, seniñ yarıçiña umsanıpmen, yarıçlat da isit yüräkimniñ yamanlıçin, erit buzlagan yazıç(173v)larımni, bayışla maña da menim dżanıma ävälbaharnä, ki çiçäk-längäy da yemiş hasil keltirgäy toyrı butağ bilä.

Xutçaruči K'risdos, çutçar meni yaman bürkän yeldän da yazıçından çišiniñ çaramyulanganından da buzlaganımni erit da yarıç bilä toldur.

Suvar, Biy, rosañ bilä şnorhk'lu da isitip yarıçlat dżanımni da boynların esimniñ menim.

(174r) Arıttır, Biy, yarımkünün yeli bilä, da Ari Dżanıñ bilä berkingäy da çalinlangay yüräkim menim.

Da oyat köknün kökrämäçi bilä da yaş yaşna-maç bilä buzlangan da çuru esimni menim.

Aç, Biy, yapuğ eşikin yüräkimniñ menim da saç yarıçiñni içinä.

Arıt kirin yazıçiñniñ, da yarasın dżanıñniñ oñalt, da berkirt seniñ xorxuñ tibiñä, ki toyrıluçnu çilin(174v)gaymen här sahat.

Çovraçlat başımni açmaçi üçün yaşımnij, yuv irinni dżanıñniñ, arıt boynlarımni menim, çaysi ki yaman çiliniyirler.

Arıt, Biy, tikän yazıçni yüräkimdän menim, zera dżanım ulu çiyin bilä yaralanıyir.

Saç, Biy, yağşı urluğ yüräkimä menim, ki ösüp yemiş hasil keltirgäy, ki bolgay ol yemiş maña toyrıluğ çilinmaçına.

(175r) Tas et, Biy, çaramyuluçnu dżanımdan menim da kiydir yarıçni toyrıluçnuñ, körkäyt meni xorxuñ bilä da çaytmaçlıçim bilä, ki bolgay eksiksiz yaş yüräkimä menim, ki çorçaymen törä künündän seniñ da saçlagaymen buyruçuñnu seniñ.

Oyat meni, Biy, xorçulu teränlikniñ yuçuñni yazıçtan, da zabunlangan tenimni saçt etkin, ki barça yağşini sayışlagaymen da (175v) bolgaymen saña biyänçli här kez.

Xutçar meni, Biy, çuluçundan yazıçniñ, da çarıştir çullarıñ bilä birgä, çaysıları ki seni sövdülär da buyruçuñnu saçlaptırlar, ber alarıñ çorçusun yüräkimä menim da övrät meni yürümä izläri bilä alarıñ.

Bağ, Biy, toyumsuzluçnu çarıñniñ menim, çaysi ki çuvatlanıptır üstümä menim, här (176r) zaman suçlanıyir aşka, da içkiğä, da tahimli islär-gä, evet sen, Biy, barçaga hadir, kes suçlançilikni tenimniñ menim sövgänlärindän da prahnut et-känlärindän.

Zera esim bularıptır bulyançlıç bilä da yergäsiz yürüyir bu keçövlü dünyäda.

Evet sen, Biy, yarıçlat közün dżanıñniñ menim, ki yubanmaçtan da ekifikirliktän başça menzni çüstlüç bilä tezindän bargay artın(176v)-dan teñrilik sövüküñniñ.

Xuvgin, Biy, barça yaman sayışımni bu dün-yäniñ hesepi üçün, yağşı da fărâhli butağ tik yüräkimdä menim, ki bolgay seniñ şnorhk'lu yemişniñ dżanımda menim.

Xolarmen, yarlıyovuči da yağşı etüci Biy, ki saçtliçta da aruvluçta hadir bolgaymen da övrät-

käysen maņa barma seniņ yaχšī yoluj bilä, ki arzani (177r) bolgaymen ulu haybatıña, zera suχlančim egär içmäχimniņ, egär yemäχimniņ erinčäklä-tiptir esimni; tas et, Biy, bularmaχni esimdan menim, χaysi ki χaramyulatıptir meni, da yedir meni ari χorχuj bilä seniņ.

Yeber, Biy, bir frištāņni, ki keltirip uχχunun otnuņ, yuvuχlatkay erinlärimä menim da küydürüp çixargay töräsizlikimni, ki bolgaymen meņär-mä meņ(177v)ilik tinčliχni.

Yeber, Biy, färâhlatuçi içkiņni, ki toydurgay meni Ari Džanniņ färâhliki bilä, χaysi ki här kez saņa χaršī susiyirmen, içir da suvar sövüklü içkiņ bilä, češ da kerī sal, tökkin yaman da igränčli çöp-räsin, menim yaman da aytovsuz töräsizlikimni.

Yeber, Biy, yariχiņni, da yariχlat esimni da sa-yišimni menim biylikli [=bilikli] yariχ bilä, da χaramyu yazıχimni tas (178r) et esimdan menim, da ayır tenim yeñillängäy çališmaχka barča türlü yaχšiliχni.

Yeber, Biy, eminlikniņ frištāņni, ki bolgay boyumnuņ saχlavuçi, da ne türlü ki berdiņ adam oyluma χuvat yürümägä iz da k'arp üsnä, χaysi ki džan dušmanlardir, da basmaga alarniņ χuvatli başlarin.

Saχla meni, neçik köz yariχin, kölgäsi tibiñä χanatıñniņ.

(178v) Xaçan ketsäm, Biy, yoluma menim, saχla meni, yalyız yebermä meni da yeber boluščuχunu seniņ, ki saχlagay meni džan dušmanniņ sinamaχından.

Kündüz u kečä barmagaymen yaman yol bilä, da ulu yarlıyamaχiņ bolgay yazıχlarim üsnä menim.

Saχla meni, Biy, seniņ šayavatıñ bilä sözlärdän, χilinmaχtan da baχmaχtan, da χorχusun yaruχunu (179r) möhürlä yüräkimdä menim, ki erinčäksiz, evet bar köñül bilä saχlagaymen seniņ simarläganıñni.

Yap, Biy, ešikin yazıχlarimniņ da ač maņa ešikin yariχniņ, ki χorχu bilä sövüp seni bargaymen artından Yaratuçimniņ, ne türlü ayttıñ ari ayziņ bilä: «Keliniz, barča emgägänlär da ayır yüklülär yazıχ bilä, da men tinčliχ berirmen sizgä». Da yänäçi ayttıñ: (179v) «Kim ki mendän nemä χolsa, alir da klägänin tapar».

Men χolarmen, baχ, Biy, yalanač boyuma menim, χaysi ki džan dušmani yalanačlattı, da halikä ulu uyat bilä alniñda turupmen; sövük bilä kiydir maņa toynuņ kiyinišin, da küvürtür meni, da färâhlat ündälgän färâhlikkä.

Kiydir maņa, Biy, ilgäriği kiyinišni, χaysin ki yalanačlanip edim, (180r) körgüz maņa seniņ tat-

lilixiņni da yariχli yarlıyamaχiņ bilä körkäyt da yap yalanač tenimni.

Išit, Biy, avaz bilä çaxirganimni menim, χaysi ki uyatli alniña turupmen, da ataliχ χaznasin yoχ etipmen, da hali açliχ ölümi bilä tas bolıymen, da boldum oχšaš türlü-türlü hayvanlarga.

Saχla meni džan dušmandan, Biyim da salma meni šayavatli közüñ(180v)dän, χaysi ki tandim seni.

Meņa yerdän kökkä diñrä da seniņ alniña.

Arzani dügülmen ündälmä saņa oγul.

Et meni χabul, neçik keräksiz χuluχnu, barča başxišniña arzani et, Biyim da Teñrim menim, zera saņa yarašir haybat da ezät hali da här kez da meņi meñilik, amēn.

Alıış Biyimiz Jisus K'risdoska yolçunlar üçün

Yol körgüzüçi tirlikkä da yol könü(181r)lökkä Biyimiz Jisus K'risdos, χaysi ki yol körgüzdüñ Jovsep'kä Mısir šähäriñä da Israjelgä Xizil teñiz ašira,

Movşeškä Sineagan tayına da žoyovurtka aniñ ulusuna Erusaγemniņ, da Gγeobaslarga yoldaš bolduñ Yemawuska;

Xolarmen sendän, Biyim, yol körgüz bizgä da barča çardašlarimizga bizim barmaga eminlik bilä bargan yollarına, da χutχar (181v) körümlü da körümsüz dušmandan, da saγliχ bilä elt bargan yerinä;

Zera seniņ yol, da könülük, da tirlik, Biyimiz bizim Jisus K'risdos;

Da saņa yarašir haybat meņi meñilik, Am[ēn].

[Колонитул страниц 181v-192r]

Alıış ari Errortut'iunga.

Hawadow tatarča

Aytılğan surp hajrabed Neşesniñ ari Errortut'iunga χaršī, χaysin ki borçludur här k'risdän kišisi här küñdä aytmaga beš kez, on eki kez yügüñç etip yer öpmäχ bilä, bolsun ertä, bolsun kečä ya, ne (182r) vaχt ki kläsäñ, ayt

(198r) **Alıış χuvatli χorχularına χaršī kečäniņ Krikornuņ Naregaçiniņ**

[1.] Inam bilä hosdovanel bolup yerni öpärmen saņa, Ata Oγul da Ari Džan, etilmägän da ölümsüz tarbiyat, yaratuçisi frištälärniņ, da adamlarniņ, da barča bolganlarniņ, yarlıya seniņ yaratkanlarıña da maņa, köpyazıχlıga.

[2.] Inam bilä tapunurmen da yerni öpärmen saņa, ayırilmagan Yariχ da bir Teñrilik, ari Errortut'iun, yaratuçisi ya(182v)riχniņ da tas etüçi χaramyuluχnu, tas et menim džanimdan χaramyulu yazıχni da biliksizlikni, da yariχlat esimni menim

bu sahat alyiş etmägä saña biyänçli, da yöpsünim sendän çoltçamni menim, da yarlıya sen”.

[3.] Ata köktägi, könü Teñri, Teñri, ki yeberdiñ sövüklü Oyluñnu çoltçasına men bulargan çoyuñnu, meya seniñ alniña yerdän kökkä diñrä, yöpsün meni, (183r) neçik marnotratca oylun [=oy-lun], da kiydır maña burungi yariçli tonnu, çaysından yalanaçlandım, yariç bilä, da yarlıya”.

[4.] Oylu Teñriñiñ, könü Teñri, ki aşaxlandıñ Ataniñ çoynundan, da aldıñ ten ari gojs Mariamdan çutçarılmamız üçün bizim, da kömüldüñ, da turduñ ölüdän, da ayındıñ haybat bilä kökkä, meya seniñ alniña yerdän kökkä diñrä, añ meni, neçik çaraxçini, (183v) çaçan kelsäñ çanlıçıñ bilä seniñ, da yar”.

[5.] Džani Teñriñiñ, könü Teñri, ki yendiñ [=endiñ] Jortananda da vernadunda da yariçlattıñ meni yuvmaçı bilä surp awazanniñ, meya yerdän kökkä diñrä seniñ [alniña], arit meni ekinçi Teñri-lik otuñ bilä, neçik surp arak’ellärni ari vernadunda, da yar”.

[6.] Zadasız tarbiyat, meya saña esim bilä menim, džanim da tenim bilä menim, añma ilgärgi (184r) yazıçlarimni menim ari atıñ üçün seniñ, da yar”.

[7.] Körüçi barçaniñ, meya saña sayışım bilä, sözüm bilä da çilinganim bilä, buzgın çolbitikin yazıçlarimniñ menim, da yazgın atimni menim menjilik diñtärdä, da y”.

[8.] Tergövüçi yapuçlarıni, meya saña erkli u erksiz, bilganim da bilmäganim bilä, boşatlıç ber yazıçlı çuluña, çaysi ki surp awazanniñ toğanım-dan beri çax bu küngä diñrä (184v) yazıç ettim Teñri-likniñ alniña sezikliklarim bilä menim da barça boyunlarim bilä tenimniñ, da yarlıya”.

[9.] Barçani ayovuçi Biy, çoygın közät közlärimä menim ari çorçuñnu seniñ, ki artıçsi baçmagaymen, da çulaxlarim bilä yaman sözlärni işitmägäymen, da ayzim bilä yalyan sözlämägäymen, da yüräkim bilä yaman sayışlamagaymen, da çollarim bilä yaman çilinmagaymen, da ayax(185r)larim bilä yaman yollarga barmagaymen, yoçsa tüzät barça tepränişlärin tenimniñ menim, ki barçada boyruçuña körä seniñ bolgaylar, da yarlıya”.

[10.] Ot tiri K’risdos, otlu sövüküñnü seniñ, çaysin ki saldıñ dünyägä, palaylat [p’ajalat] boyumda menim, ki küydürgäy aruvsuzluçun džanimniñ menim, da aritkay çiyasin esimniñ menim, da sürtkäy yazıçın tenimniñ menim, da yandı(185v)çay yariçli bilmäçiniñ seniñ yüräkimdä menim, da yarlıya se”.

[11.] Açıli Ataniñ Jisus, ber maña açıl yaçşini sayışlama, da sözlämä, da etmägä alniña seniñ här

sahat, da yaman fikirlärdän da çilinmaçtan çutçar meni, da yarlı”.

[12.] Klävüçi yaçşiliçniñ Biy, yaçşi etüçi, çoymagın meni erkimä [=erkinä] körä boyumnuñ menim yürümägä, yoçsa yol körgüzüçi bol maña här vaxt seniñ erkiña körä bolmaga, da”.

(186r) [13.] Köktägi Xani [=Xan], ber maña uçmaçıñni seniñ, çaysin ki obicat ettiñ sövüklüläriña seniñ, da küçäyt yüräkimni menim, ki körälmägäy yazıçni, da sövgäy seni yalyz, da etkäy erkiñni seniñ, da yarlıya”.

[14.] Ayovuçi yaratkanlarıñniñ, saçla nişani bilä çaçiñniñ seniñ džanimni da tenimni menim aldovuçi yazıçtan, sinamaçından eski duşmanniñ, da yaman kişilärniñ, da barça tinç(186v)sizliçtan džanimniñ da tenimniñ, da yarlı”.

[15.] Közätüçi barçaniñ K’risdos, oñuñ seniñ kölgä bolgay üstümä menim kündüz da keçä, övdä olturganda, yolda yürügändä, yuçlaganda, turganda, ki heç seskänmägäymen, da yar”.

[16.] Teñrim menim, çaysi ki açarsen çoluñnu seniñ da toldurursen barça yaratkanlarıñni yarlıyamaçıñniñ tatliliçi bilä seniñ, saña simarlarimen džanimni me(187r)nim, sen çayçur da hadirlä džan u ten keräkimni menim bu kündän çax meñlikkä, da yarlı”.

[17.] Xaytaruçi bularganlarıniñ, çaytar meni yaman övränçiklarimden menim yaçşi çilinmaçka da berkirt džanimda menim çorçulu ölär küñüm-nü, da çorçusun tamuçnuñ, da sövükün uçmaçniñ, ki çaytkaymen yazıçtan da çilingaymen toyruluçnu, da yarlıya se”.

[18.] Çovraçı ölümsüzlük(187v)nüñ, açtırgin yüräkimdän menim poşmanlıç yaşin, neçik boñnigniñ, ki yuvgay yazıçın boyumnuñ menim bu dünyaniñ [=dünyadan] keçkänimden ilgäri, da yar”.

[19.] Baçışlavuçi yarlıyamaçni, baçışla maña könü inam bilä da yaçşi ämä bilä, ülüşlü bolup ari teniñdän da ari ça(25v)nüñdan, kelmägä seniñ alniña, da yar”.

[20.] Yaçşi etüçi Biy, yaçşi frıştägä simarlagaysen tatlıç bilä tastım (188r) etmä džanimni menim da uruşsuz keçirmägä eski duşmanniñ yamanından, çaysi ki kök tibinädirlär, da yar”.

[21.] Yariç könü K’risdos, arzani et džanimni menim sövünçlük bilä körmägä yariçin haybatıniñ seniñ ündälgän küñündä, tinmaga yaçşi umsa bilä palaclarında toyrularıniñ çax seniñ haybatlı ekinçi kelgäniña diñrä, da yar”.

[22.] Yarıuçi könü, çaçan kelsäñ haybatıniñ [=haybatı] bilä A(188v)tanıñ yarı etmägä ölülar-

gä da tirilärgä, kirmägin [yarɣuga] ɣuluŋ bilä seniŋ, yoɣsa ɣutɣar meni meŋilik ottan, da işittirgin maŋa sanlı ündövün artarlarniŋ köktägi ɣanliɣiŋa seniŋ, da yar”.

[23.] Barina yarlıyovuçi Biy, yarlıya barça inanganlarga saŋa, menimgilärimä da yatlarga, tanıganlarıma da tanımayanlarıma, tirilärgä da ölülärgä, boşat duşmanlarıma me(189r)nim da benim körälmägänlärgä, da ɣaytar alarnı yamanlıɣlarından, ɣaysi ki bar alarda benim üçün, ki yarlıyamaɣiŋa seniŋ arzani bolgaylar, da yarlıya alarga da maŋa, köpyaziɣlıga.

[24.] Haybatlı Biy, yöpsün ɣoltɣasın ɣuluŋnuŋ seniŋ da tügällä yaɣşılıɣka ɣoltɣamnı pareɣosluɣu bilä ari gojs Asduaɣzaɣzinniŋ, da surp Jovannes garabedniŋ, da surp Sdepannos burungi taniɣiŋniŋ, (189v) da bizim atamizniŋ surp Krikor Lusaworiçniŋ, da surp arak’ellärniŋ, da markareläriŋniŋ, hajrabedläriŋniŋ, vartabedläriŋniŋ, dżiknaworlarıniŋ, ari mardiroslarıniŋ, da surp gusank’larıniŋ, friştälärniŋ da friştägäbedläriŋniŋ Mik’ajelniŋ da Kapriëlniŋ, da barça köktägi ɣuvatlılarıniŋ, da saŋa haybat da yerni öpmäɣ, ayırılmagan ari Errortut’iun, hali da här kez da meŋi meŋi”.

(*Homep* 190 отсутствует; 191r) **Alıış surp Errortut’iunga da bir Teŋrilikkä, Ataga ɣarşı**

Ey, barçadan alıışlı ari Ata, meya kökkä da alniŋa seniŋ.

Pareɣosluɣu bilä ɣiyinlarniŋ da ɣaniniŋ Oɣluŋnuŋ seniŋ yarlıya, adam sövüçi, da buz barça da tügäl yazıɣlarımni [=yazıɣlarini] boyumnuŋ benim,

Xaysin ki bilirsen, ki yamandır alniŋa seniŋ, da ɣaysin ki sen körälmässen, da saŋa haybat meŋi”.

(191v) **[Колонтитул страниц 191v-192r]**

Alıış ari Errortut’iunga.

Alıış Oɣulga ɣarşı

Oɣlu Teŋriniŋ da Sözü Jisus K’risdos, meya kökkä da alniŋa seniŋ.

Pareɣosluɣu bilä barça ariläriŋniŋ seniŋ ayağın benim arzanisiz boyuma da arit meni barça sözlü yazıɣtan dżanımnıŋ, ɣaysıların ki bilirsen yaman alniŋa seniŋ da ɣaysıların ki sen körälmässen.

Ani ketär mendän, Biyim, da saŋa alıış, da şükür, da haybat meŋi”.

(192r) **Alıış Ari Dżanga ɣarşı aytilgan**

Dżanı Teŋriniŋ, könü Teŋri, meya kökkä da alniŋa seniŋ.

Pareɣosluɣu bilä ari gojs Asduaɣzaɣzinniŋ arit yazıɣlarımni, ɣaysıların ki sen körälmässen da ɣaysıları ki seni mendän igrändiriyirlär.

Da saŋa şükür da haybat Ata bilä da Oɣul bilä hali da här kez da meŋi meŋilik. Amen.

(192v) **[Колонтитул страниц 192v-194r]**

Alıış arilärgä Teŋriniŋ.

Alıış barça arilärgä (~arilärinä) Teŋriniŋ

Surp Jovannes mygyrdiç, ulu markarelärarasında;

Surp Sdep’annos, burungi taniɣi K’risdosnuŋ;

Atamiz bizim surp Krikor Lusaworiç, ari da özdän hajrabed, yüzüm saŋa topraɣ, dinimizniŋ körkü da başimizniŋ tadži;

Surp arak’ellär;

Surp mardiroslar;

Surp hajrabedläär;

Surp dżknaworlar;

(193r) Surp gusank’lar;

Teŋriniŋ barça friştäläri da friştägäbedläri Mik’ajel da Kapriël, serovpeläär da k’erovpeläär, alti ɣanatlılar da dört ɣanatlılar, da meni saɣlagan friştäm, ɣaysi ki Yaratuçi Teŋrimizniŋ ɣullarisiz da aniŋ buyruɣun etüçi;

Ari deŋ Nerses hajrabed;

Ari sk’ançelakordz hajrabed surp Nigolajos;

Surp Marianę aruv gojs, Teŋriniŋ taŋ(193v)lama nahadagi;

Surp zinaworlar, da barça yoyargi küçlülär, da barça ariläri Teŋriniŋ, ɣolarmen siziŋ arilikiŋizdän, ki yöpsüngäysiz bugün men köpyaziɣlı ɣuluŋnu,

Da boşatuçi bolgaysiz bugün men köpyaziɣlıga, da pareɣos bolgaysiz surp gojs Mariam Asduaɣzaɣzingä

Da haybatlı Eyämiz Teŋrigä, ɣaysiniŋ ki ari da haybatlı atına keçi ɣanlarıŋ töküpsiz,

(194r) Ki benim ulu da ayır bilgän da bilmägän yazıɣlarıma boşatlıɣ bergäy, da yarlıyagay dżanima da tenimä benim, da kendiniŋ haybatlı da meŋi uçmaɣına arzani etkäy.

Barça ari friştäläri da hreştägäbedläri Teŋriniŋ, da barça köktägi küçlülär, da aşıyargi barça ariläri Teŋriniŋ, salmagaysiz men köpyaziɣlıni közüñzdän pareɣosluɣuŋuz bilä, yüzüm sizgä topraɣtır. Amen.

(194v) **[Колонтитул страниц 194v-201r]**

Alıış keçägi yatkanında.

Başlanıyirlar alıışlar keçädägi, ɣaysi ki aytiliyirlar yatkanda.

[P’ark’ kez, Asduaɣz]

Haybat saŋa, Teŋri, ɣaysi ki baıışladıŋ bu künnü eminliktä da yaɣşı saılıɣta keçirmägä.

Adam sövüçi Teŋri, bu alnimizda bolgan keçäni, ɣaysi ki üstümüzgä bizim kelmälidir, yazıɣtan ɣutɣar, yamandan keri et, da yaɣşı işkä yol kör-

güz, ertägi alyška arzani et barča inanganlarni ari a(195r)tiña seniñ da saşla eminliktä.

Biy Teñrimiz bizim, ber eminlikiñni seniñ bütün dünyâgâ, kötür xişimni yaratkanlarinñdan, yarliya atalarimizga da çardaşlarimizga bizim, tirilärgä da ölülärgä, yarliya surp yivövnü yasaganlarga, emgäk tartkanlarga, yaşši etüçilärgä, çuluç etüçilärgä surp yivövgä, da alarga da, çaysilari ki kölgäsi tibinä surp yivövnüñ (195v) tinip yatiptirlar.

Biy Teñrimiz bizim, boluš k'ristân padşahlarina da Teñrini tanigan buyruçilarga, çerüvlarinä da zuryätlarina alarniñ saşlamaç bilä eminliktä.

Biy Teñrimiz bizim, saşla araçnortumuznu bizim da çardaşlixiñni, zaşalsiz da çalabasiz erkindä yarliyamaçiniñni seniñ, nişani bilä ari çaçiniñni seniñ sürgin körümlü-körümsüz duşmanni çek(196r)lärimizdän bizim da turadžagimizdan, çutçar bizni meñilik ottan, da saña haybat meñi meñilik. Amen.

Bu barçani ayzimdan da yüräkimdän benim çabul kör, Biyim benim Jisus K'risdos, Teñri, meñiliktän yarliya maña da et arzani seniñ çanlıxiña meni toyuruçilarim bilä, da keçmişlärim bilä, yuvuçtagilar da barča k'risdänlar, da saña haybat meñi meñilik, amen.

Atina Biy Teñriniñ başlandi da haybatina aniniñ tügänlandi, çaysi ki bolsun haybat ari Erortut'iunga meñi meñilik, amen.

(191v) Alyış keçägä yatkan zamanında džan duşmanniñ ayir yuçu salmaç üçün adam üstünä

Kolarmen sendän, Biy, da şükür beriyirmen seniñ yetövsüz teñrilikiñä, adam sövüçi Biy, ki arzani ettiñ arzanisiz çaravaşiniñni yetmägä keçäniñ zamanina.

Sensen Biyi kündüznüñ da etüçisi keçäniñ, sen saşla meni saşışından yaman suçlançilikniñ da yuçuñuñ, çor(197r)çusundan körüngän da körünmägän duşmanlarniñ.

Da berkäyt meni açiylixindan eski duşmanniñ zulumundan peliarniñ, seskänmäxindän şaytaniniñ, ayirlanmaçlarindan çibilibilarniñ [çibilibilarniñ], axtarilmaçindan övnüñ, hilläliklarindän adamlarniñ, džaduluçlarindän džadularniñ, şaşxin fikirlärdän, igränçi saşış etmäxindän;

Suçlançili ayriçlardan, çorçulu yuçudan, (197v) açiylili tüşlärindän, çorçularindän yamanniniñ, yiviniñläriñ tüşlärindän da barča yaman nemälärdän saşla çuluçnu seniñ, bariniñ turgizüçi şnorhk'uç bilä.

Da seniñ barča çuvatli yarliyamaçiniñ bilä çöpçövrä dolaşip beklät här yartin benim otaximniñ tinçlixiñniñ,

Oñ da sol, yarimkün da yarimkeçä, küntoyuş da künbatiş, köknüñ biyiklikiñä da yerniñ aşaxlixiña.

(198r) Böläkin friştälarniñ yeber, Biy, otaxina çuluçnuñ seniñ.

Ber maña, Biy, yariçli saşış da oyaç fikir, ber maña, Biy, saşliç esimä benim, ki oyaç saşış bilä da saş fikir bilä tingaymen da şükürlük bilä haybatlagaymen barçadan ari surp Errortut'iunnu hali da meñ".

Alyış çuvatli çorçularina çarşi keçäniñ Krikornuñ Naregaçiniñ

Oçlu tiri Teñriniñ, barçadan al(198v)çişli, çorçulu Ataniñ tergövsüz Toyuş, çaysi ki küç dügül saña heç nemä dä, çaysi ki saçilganina kölgäsiz yariçiniñ haybatli yarliyamaçindan seniñ

Eriklär yazıçlar, çaçarlar şaytanlar, buzulurlar aşınmaçlar, çeşilirlär baylovlar, ufalirlar biçovlar,

Tirilä toyarlar ölgänlär, saşaygaylar yaralanğanlar, oçalirlar yaralar, kötürülürülär buzulmaçlar, yer be(199r)rir müşçüllüç, eksilir küstünmäçliç, çaçar çaramyuluç, ayirilir tunuçuçu, keri bolur çalın çaramyu, oçalir temnost, tügänir bulutluç, kötürülür inçirlänmäç, ketär keçä, buzulur çovuruluç, yoç bolur yamanliç, sürülür umsaşizliç;

Da çanlıç etär çoluç seniñ, barçaniñ tutuçi, arituçi barçasin, çaysi ki kelmädiñ tas etmä džanlarniñ adamlarniñ, evet turgizmä.

(199v) Boşat maña sansiz yamanliçlarimniñ ulu yarliyamaçiniñ bilä seniñ.

Zera sen yalyizen köktä aytovsuz da yerdä körümsüz, dünyaniñ barlixiñda da çiriçinde dünyâ uçunuñ, başlanmaçi barçaniñ da barçada barča tügällik bilä alyişli biyikliktä, da saña Ata bilä da Ari Džan bilä haybat meñi meñilik, amen.

Oyçojn k'ez tatarča

«Oyçojn saña, Mariam, tolu başış bilä, Biy se(200r)niñ bilä, alyişlisen sen barča çatunlar arasina, da alyişlidir yemişi yüräkiñniñ seniñ» Jisus K'risdos. Anasi Teñriniñ, ari gojs Mariam pareços bol yalyiz Oçuña seniñ men yazıçli üçün kali da sahatina ölümniñ benim. Amen.

Anganimk' araçli k'o] tatarča

Tüşärbiz alniña seniñ, Biyimniñ anasi, surp Asduaçadzin, da çolarbiz zadasiz goçluçuğundan, pareços (200v) bol Biygä boyumuz üçün bizim da yalbar Oçuğundan seniñ çutçarma bizni sinamaçtan da barča türlü zabunluçumuzdan bizim.

Orarcagiç tatarča

Xaysi ki çeşüçisen baylilarniñ, başış berüçi barçasina, bugün çoltçasi aşira ari çartniñ çeş meni dä bayından ölümniñ, yazıçindan meñilik tirlikkä.

Keçägi alyšimizni da yalbarganimizni yöp-(201r)sün, adam sövüci Teğri, biyänçli, yağši etüci, erkinjä seniğ.

Bizim yazıqlarimizga da köp ašinganimizga bošatlığ bayışlâ, yamandan çutçar, yazıçtan saçla, yağši çilinmaçka yol körgüz, keçmişlârimizgâ bizim tinçliğ da köktägi çanlığ bayışlâ, keçäni yağšiliğta da eminliktâ keçirgin, ertägi alyška da haybatlamaçka atıñni seniğ arzani etkin, da sağa haybat meñi meñ”.

(201v) [Колонитул страниц 201v-203r]

Öğüt çosdovanučiunga.

Öğüt Giragos vartabedniğ, ki ne türlü keräk çosdovanel bolma yazıqlardan

Tiyişlidir k'risdânlarga, ne vaçtta ki kläsâ çosdovanučiunga kelmä, üç türlü nemâ esinâ keltirmäç keräk.

Ävâl bunu, ki: çosdovanučiunnu, çaysin ki aytiyirmen, Teğriniğ alninağir da k'ahananiğ, da bu k'ahana çaysin ki baylasa bunda, baylıdir köktâ Teğriniğ alnina, da çaysin ki çeš(202r)sâ bunda, çešovlü bolur köktâ Teğriniğ alnina, neçik Biyimiz K'risdos buyuruptur.

Da ekinçi, ki asri aşaxlığ bilâ keräk tüsmâ yüz üsnâ din ata alnina, zera ämäli yazıçniğ öktâmliktir da ämäli pošmanlıçniğ da çosdovanučiunnuğ aşaxlıçtır, neçik Biyimiz buyuriyir, ki marnotrateca oğul ataga meyaga keldi da tamyaçi dadçarda da bošatlığ taptılar Teğridân.

(202v) Da üçünçi, esinâ keltirmäç keräk ol künnü, ki ne kündâ çosdovanel boluptur ävâldân, da sağıš etkäy, ki bilgäy, neçâ vaçttir ol kündân çax bu küngâ deg, çaysinda çosdovanel bolmalidir: yil midir yoçsa yarim yil; da neçâ ki esâ, barça yazıqların sağıšlagay da başlap ol kündân ayt kay birâr-birâr, kündüz mi yoluçuptur yoçsa keçâ; da ayt kay künün: yikün mi edi yoçsa özgâ ulukün; da ayt kay yerin yazıç(203v)niğ: ari yerdâ mi edi yoçsa aruvsuz; da ayt kay yazıçniğ oçšašin: egâr yazıçka kendi mi edi säbäpçi yoçsa mi özgâ.

Da çaçan ki barsa din ataniğ alnina çosdovanel bolma, üç kez yügünç etkäy Ata Oğul Ari Džanniğ atına, da çöküp k'ahana alnina ayt kay yazıqların yaš bilâ, neçik Teğrigâ, da ol bošatir garkiniğ buyruçu bilâ, neçik Teğri.

[Tawanučiun]

Tapunmaçi ari inamniğ çosdovanučiun bilâ, çaysi ki aytiliyir din ata alnina çosdovanel bolganda bu türlü.

Inam bilâ tapunurmen ari Errortučiunnu da bir Teğrilikni ayirilmagan.

Da ayt kay ävâldân surp Lusaworiçniğ toyru dini(203v)niğ tapunmaçin surp arak'ellärniğ ganonk'undan.

Da tiyişlidir här k'risdânga, ki här kez çosdovanel bolgay, da çaçan kelsâ din atası alnina, üç kez yer öpkäy atına ari Errortučiunnuğ, möhürläp kendi kendin surp çaçniğ nišanı bilâ, da ayt kay bu alyšni.

[Колонитул страниц 203v-204r]

Alyš çosdovanučiun alnina.

[Колонитул страниц 204v-205r]

Alyš çosdovanučiun zamanında.

**Alyš çosdovanučiun alnina
Biyimiz Jisus K'risdoska**

Šükürlümen sendân, Biy Teğrim benim Jisus K'risdos, ki arzani ettiğ men yazıçlini (204r) da arzanisiz çaravašiniğ kelmä çosdovanučiunga; na hali ber mağa, Biyim, biyänçlikiğâ körâ seniğ çosdovanel bolma yazıqlarimniğ benim uyatsiz, da sürgin mendân šaytanniğ, ki unutturmagay yazıqlarimniğ benim, da yaman uyatniğ salmagay üstümâ benim, da bermägäy könülük bilâ çosdovanel bolma yazıqlarimniğ benim.

Da hali, Biyim Jisus K'risdos, pareçosluçu (204v) bilâ surp Asduadzadzinniğ, zadasiz gojs anağniğ, da çoltçası bilâ surp Jovannes migirdiçniğ, da surp Sdep'annosuğ, ävâlgı tanıçniğniğ, da barça arilärniğ, sürgin mendân yaman sağıšın, ki umsa bilâ, da inam bilâ, da tügäl sövük bilâ açkaymen ayzimniğ benim da ayt kaymen yazıqlarimniğ benim alniğa seniğ ulu inam bilâ, da yöpsüngäy men sendân, Biyim, bošatlığ yazıqlarima benim.

(205r) Zera sensen Teğrim, yarlıçovuçisen da adam sövüci, uzunesli da köpyarlıçovuçi, da hayifsunursen yamanlıçları üsnâ adamlariniğ, da bošatirsen yazıqların barçasiniğ, kimlär ki sarnarlar sağa.

Da hali bošat mağa, Biyim, yazıqlarimniğ benim seniğ köpyarlıçamaçiniğ bilâ, zera sen köpyarlıçovuçi Teğrisen, da arituçi yazıqlardan, da sağa haybat Ata bilâ da Ari Džan (205v) bilâ hali da här kez da meñi meñilik, amën.

[Колонитул страниц 205v-212r]

Xosdovanučiunda aytkin.

Символ веры

Исповедание святой веры с покаянием, которое произносят перед духовным отцом во время исповеди. Вот так.

С верой исповедую пресвятую Троицу и единого нераздельного Бога.

Inanirmen Ataga, ki ataliği yetövsüzdür.
Inanirmen Oğulga, ki toygani terğövsüzdür.
Inanirmen Ari Džanga, ki Atadan ilgäri kel-
(206r)gäni aytovsuzdur
Ata bilä da Oğul bilä haybatta da birliktä.

Inanirmen da tapunurmen bir Errortut'undan yalyz Oylunu, erki bilä Ataniğ da biyänmäği bilä Ari Džanniğ

Aşaxlandı bizim xutxarılmayımiz üçün, endi köktän awedum bilä hreştagabedniğ yüräkinä ari gojs Mariamniğ;

Aldi ten, džan, es, adam tügäl yazıxtan (206v) başxa toydu, tügälliki bilä Teğri da adam, eki tarbiyattan birländi ayırılmagan birlänmäğ bilä.

Sözü Teğriniğ adam boldu, da adam Teğri boldu buzulmaxsız birlänmäğ bilä;

Kirdi orenk'kä, ki alarni, kimlär ki orenk' tibi-nä edilär, satun alğay yazıxtan.

Sünätländi orenk'kä körä, ki sünätlänmägän yüräkimizni bizim aritkay yazıxtan.

(207r) Miğirdel boldu Jortananda neçik adam da ufatti başin duşmanniğ neçik Teğri.

Xaçlandı džuhutlardan neçik adam da xutxardı adam millätin neçik Teğri.

Kömüldü kerezmanda neçik adam da turdu ölüdän neçik Teğri.

Ayındi haybat bilä kökkä da olturdu oğ yani-na Ataniğ biyikliktä.

Kelmälidir ol kendi haybatı bilä Ata(207v)niğ da Ari Džanniğ yaryu etmägä ölülärgä da tirilärgä, ki aniğ ölümsüz xanlıxına heç tügällänmäğ xoxtur.

Xaytipmen benim yaman yazıxlarimdan, xay-sin aytıyım ya xaysin biliniyım, zera ne uçu bar da ne xiriği.

Krisdänlik yergäsinä tügäl bolmiyirmen, džan-imni da tenimni yazıx bilä xaramçulatipmen, öläär künnüni sayışlamiyirmen, da Teğriniğ xorçulu yaryu(208r)sun esimä keltirmiyirmen.

Vay mağa, vay mağa, vay men köpyazıxlığa,

Ki ne džuvap bersärmen Teğriniğ xorçulu yaryusuna!

Da hali, umsanip Teğrigä da aniğ yetövsüz şavavatına, aytarmen men benim yaman yazıxlarimni bu surp yiğövnüğ içinä Teğriniğ alnına, da surp Asduadzadzinniğ, da barça arilärniğ, köktägilärniğ da yerdägilärniğ, da benim din atamniğ al(208v)nina barça yazıxlarimni, xaysi ki xiliniipmen džanim da tenim bilä, da barça sayışlarim bilä, sözlärim bilä, da etkänlärim bilä, erkli u erksiz, bilgänim bilä da bilmägänim bilä, kündüz da keçi,

Верую в Отца, чье Отцовство непостижимо.
Верую в Сына, чье рождение неисследуемо.
Верую в Святого Духа, чье происхождение от Отца несказанно и который существует совместно с Отцом и с Сыном в славе и в единстве...

egär övdä bolganda, egär yolda yürügändä, egär yuxlaganda, egär oyağ bolganda.

Yazıxlımen beş seziklikim bilä, alti türlü tep-ränişim bilä, on eki gövdäm bilä, üç yüz (209r) altmiş beş boğunlarim bilä, meya Teğrigä.

Yazıxlımen közlärim bilä: hamaşa bağıp özglärniğ sürätinä, suxlanipmen er kişigä, igitkä, özgläniğ tirlükünä, közum bilä körüp, esim bilä suxlanipmen, da ne ki köz yazıği bar, barçani xiliniipmen, meya Teğri.

Yazıxlımen xulaxlarim bilä: Teğriniğ buyruçun işitmä erinipmen, yoxesä xulax çoyupmen ti-yişsiz sözlärgä, yaman ögütkä, panpas etmäğni, (209v) çixara bermäğni, yergäsiz gälädzilärni, yaman sözlärni xulax çoyupmen, da ne ki xulax yazıği bar, barçani xiliniipmen, meya Teğrigä.

Yazıxlımen ayzim u tilim bilä: boş sözlärni sözläpmen, yalyanni aytipmen, panbas etipmen, sökünç beripmen, xaryapmen, erikläpmen, küfür u yaman aytipmen, artixsi külüpmen, özglärni küldürüpmen, akah yepmen, akah içipmen, boş gälädzilär bilä özglärni say (210r) fikirindän yaman sayışka keltiripmen, da ne ki ayiz u til yazıği bar, barçani xiliniipmen, meya Teğrigä.

Yazıxlımen yüräkim bilä: yaman sayış etipmen, itlikkä, borñiglikkä, oyurluğka da damählikkä, zirgel etmäğkä, yüräkim bilä kek saxlapmen urmaga, xanatmaga, öldürmägä, da Teğriniğ xorçulu yaryusun esimä keltirmiyirmen, benim ulu yazıxlarin [=yazıxlarimni] çoyup, özgläniğ kiçi yazıxlarin (210v) sayışlapmen, meya Teğrigä.

Xollarim bilä yazıxlımen: artix alıp, eksik beripmen, alıp yaşiripmen, kişiniğkinä xiyipmen, sadaya bermiyirmen, aldapmen, zirgel etipmen, urupmen, xanatipmen, yazıx da uyat yergä çol uzatipmen, ne çadar bolupmen dinsizlik, džansizliğ etmä, etipmen, ol çadar džanima xiyipmen, ki bir boğunumnu say da yazıxsız Teğrigä saxlamiyirmen, meya Teğrigä.

Ayaxlarim bilä yazıxlı(211r)men: yiğövümä tügäl bolmiyirmen, saymosuma, ertägi alyişka, tüş alyişina, tum haybatına da keçiği alyişka, xastalarni sorma da zindandagilärni barmiyirmen bağma, xariblärni övümä tindirmiyirmen, yalanaçlarni kiydirmiyirmen, açlarni, susamişlarni yedirip içirmiyirmen, da barça Teğriniğ yollarindan yiraçlanipmen, meya Teğrigä.

Meяa Ataga da Oyulga da Ari Džanga, bir (211v) Teңrilikkä.

Meяa surp Asduadzadzingä.

Meяa surp da haybatlı xaçına K'risdosnuj.

Meяa surp Awedaranga.

Meяa surp arak'ellärgä da markarelärgä.

Meяa surp yuxövgä.

Meяa surp yivövnüj yedi arilikinä.

Meяa K'risdosnuj ari teninä da ari xanına.

Meяa surp meşonga.

Meяa surp awazanga.

Meяa köktägi tořuz tas frištälärgä da hreřdagabedlärgä.

(212r) Meяa surp Lusaworičkä, da yariřli dininä, da könü töräsinä.

Meяa surp hayrabeldärgä.

Meяa surp džiknaworlarga.

Meяa surp zinaworlarga.

Meяa surp nahadaglarga.

Meяa yazişsizlarga da yazişlilarga.

Meяa xartlarga da igitlärgä.

Meяa barča övdägilärimä.

Meяa benim bahaban frištämä.

Bundan soңra aytkaysen skriti yazişlarin, xaysilarin ki [kin] ettiņ aldamaçından duşman- niņ.

[Колонитул страниц 212v-217r]

Xosdovanuťiun yaziřlardan ~ Xosdovanuťiunu yaziřlariniņ.

Xosdovanuťiun

Xaysi aytiliyr kelip başxa din ata alnina yaş tökmäx bilä.

Men, yaziřli da arzanisiz, řosdovanel boliyemen ari Errortutuńga, surp Asduadzadzinga, surp Jovanneř mięirdičkä, surp Sdepannoska, ävälgä taniřına Biyimizniņ, surp Krikor Lusaworičkä, yariřli dinimizniņ atasına, da seniņ alniņa, řosdovan ata.

Xosdovanel boliyemen barča yaziřlarimni meni, xaysi ki köp kerät Biy (213r) Teңrini üstümä benim yüräkländiripmen tořuşumdan beri çař bu küngä deg, xaysından pořmanmen da suçlu beriniyirmen Biy Teңrigä, meяa Asduđzoj.

Xosdovan ata, çosdovanel boliyirmen da suçlu beriniyirmen Biy Teңrigä

Äväл beş sezikliktän tenimniņ benim. Budur:

1. Yaziřlimen közlärim bilä: er oçlanga da özgäniņ tirlikinä suşlanipmen, meяa Asduçzoj.

2. Yaziřlimen çulaxlarim bilä: Biy Teңriniņ ořeң(213v)k'in hem k'arozun iřitmä erinipmen, meяa Asduçzoj.

3. Ařizim da tilim bilä yaziş řiliniпmen: sö-

küp, şaryap, erikläpmen da Biy Teңrini haybatlamiyirmen, meяa Asduçzoj.

4. Xollarim bilä köp kerät yazişlimen: artix alip, eksik beripmen da uyat yergä uzatipmen, meяa Asduçzoj.

5. Ayařlarim bilä köp kerät yaziş řiliniпmen: yivövümä tügäl bolmiyirmen, evet yergäsiz yollarga yürүpmen, meяa Asduçzoj.

(214r) Dayin da, şosdovan ata, çosdovanel boliyirmen da suçlu beriniyirmen Biy Teңriniņ on buyruşlarına şarşi:

1. Biy Teңrigä bar köñülүmdän inanmadim da aņar kendi zviçayni şuluxlarni oddavat etmadim da haybat aniņ yaşşilixlari үcүн bermädim, meяa Asduçzoj.

2. Atin Biy Teңriniņ keräksiz da yalyan yerdä aşzima alir edim, meяa Asduçzoj.

3. Ulu künnü, alay yixkünnü, neçik deşuni (214v) künlärni, hörmätlämädim, evet türlü-türlü yaziş bilä murdarladim, meяa Asduçzoj.

4. Atamni da anamni hörmätlämädim da alarga oşullux povinnostumnu oddavat etmadim, meяa Asduçzoj.

5. Öldürүpmen köp kerät fikirim bilä da sayişim bilä, meяa Asduçzoj.

6. Aruvsuzlux, itlik, boşniglix etipmen fikirim bilä, meяa Asduçzoj.

7. Oçurlapmen özgäsinin yaşşi slavasın, meяa Asduçzoj.

8. Yalyan tanişlix berip(215r)men, bilip, ki yalyandır, meяa Asduçzoj.

10. Suşlandim yaşşisına hem malına siņarimniņ benim da řardařimniņ, meяa Asduçzoj.

Dayin da, şosdovan ata, çosdovanel boliyirmen da suçlu beriniyirmen Biy Teңrigä 7 ölümlü yazişlardan. Budur:

1. Öktämlik bilä köp kerät yaziş řiliniпmen, kendi kendimni ulu tutupmen, meяa Teңrigä.

(215v) 2. Damählik bilä köp kerät yaziş řiliniпmen, akah yemäxtän da içmäxtän çayt etipmen, meяa Asduçzoj.

3. Aruvsuzlux bilä köp kerät yaziş řiliniпmen, itlik, boşniglix popelnit etipmen fikirim bilä, meяa Asduçzoj.

4. Paçillik bilä köp kerät yaziş řiliniпmen, özgäniņ malına hem yaşşisına pařilläniпmen, meяa Asduçzoj.

5. Yüräklänmäx bilä köp kerät yaziş řiliniпmen, atama da anama (216r) şarşi bolupmen, meяa Teңrigä.

6. Akahlik bilä köp kez yaziş řiliniпmen, oruçta artixsi yemäx hem içmäx bilä, meяa Asduçzoj.

7. Erinčäklik bilä köp kez yazıx çilinipmen, surp yïyövgä erinipmen alyış zamanında barma, meya Asduđzoj, çaysin aytıyım ya çaysin biliniyim, zera ne uçu bar da ne çirüyi.

Vay maña! Vay maña! Vay men köpyazıxlıga, ki ne džuvap bersärmen (216v) Tejriniñ çorçulu yaryusunda!

Xaysi ki yolduzlardan köknün köptürlär yazıxlarım benim da çumundan teñizniñ sansızdır, sažadan çaradır, çorçaşından ayırdır, taylardan biyiktir.

Özgä çaräm da därmanim yoçtur kimesädä, tek Biy Tejrimdä benim.

Inanirmen Biy Tejrimä benim, ki ol boşatır benim yaman yazıxlarımni, neçik boşattı (217r) itlik etüçi çatunga Mariam Maktayenaçigä, mak-saworga, Bedros arak'elgä, çaraçığa çac üsnä.

Da biylikindä, ari ata, k'ahanaliç garki bilä boşatkaysen barça yazıxlarımni benim,

Xaysin ki çosdovanel bolıyirmen, neçik alarnı, çaysıların ki esimdä düğüldürlär, alay alarnı da, çaysıların ki çosdovanel bilmäm bolma, çaysi ki anı Biy Tejri dayın igi benim üsnä bilir.

(217v) Ari ata, seni kendimä tutupmen säbäbçi da pareços miadzin Oyluna Biy Tejriniñ, neçik ki buyurdu: «Xaysin ki çeşşäniz yerdä, çeşövlü bolsun köktä».

Men dä, yazıxlı, çolarmen, ki çeşkäysen meni barça yazıxlarımndan benim.

Bundan soñra aytkaysen barça yapuç yazıxlariniñni bar yüräkniñ poşmanlıxi bilä da yaş tökmäx bilä.

[Колонтигул страниц 212v-217v]

Tügälländi çosdovanut'ıun.

(218r) [Колонтигул страницы 218r]

Başlanmaçi ulu oručnuñ.

Haybatına Biy Tejriniñ.

Başlanıyirlar oručnuñ keçägi alyışları, çaysi ki tügälläniyirlär Ari Džan Tejrigä da Oçul Tejrigä çarşı, çaysi ki çoyuldu kerezmanda da, enip tamuçka, eminlik etti džanlarga.

Der Asduadz p'rgut'ean imoj tatarça

[Псалом 87/88]

²Biy Tejri çutçarıлмаçımniñ benim, kündüz u keçä sarnadım (218v) alniñda seniñ.

³Kirsin alyışım alniña seniñ, Biy, aşıylansın çulaçiniñ seniñ çoltçama benim.

Haybat Ataga da Oçulga da Ari Džanga hali da här kez da meñi meñilik, amën.

Ew ew çayaçut'ean tatarça

Dayın artıç eminlik üçün Biyni yalbarıyıç, tır-gizgäy da yarlıyagay.

[Колонтигул страниц 218v-253r]

Ulu oručnuñ keçägi alyışında ~ alyışta.

(219) Saçmosundan Tawit'niñ

I gartal imum lu'' tatarça

[Псалом 4]

²Sarnaganımda benim işittiñ maña, Tejri, toyruluçuna körä tarlıçımndan avlaç ettiñ maña, yarlıya maña da işit alyışıma benim.

³Adam oylanları, negä diñrä bek yüräklilär- (219v)siz? nek söviyirsiz heçlikni da izdiyirsiz yal-yanlıçni?

⁴Tanıñiz, ki sk'ançelik' etti Biy arisinä kendi- niñ, da Biy işitti maña sarnaganımda benim añar.

⁵Öçäşläniñiz, da yazıçlanmañiz, ne dä aytsa- niñ yüräkläriñizdä siziñ, töşäkläriñizdä siziñ poş- man boluñuz.

⁶Sunuñuz çurbanin toyruluçunuñ da umسانیñiz Biygä.

⁷Köplär aytarlar edi, (220r) ki kim körgüzgäy bizgä yaçşılıçin Eyämizniñ; belgili boldu bizgä yarıxi yüzünün seniñ ⁸da berdiñ färählikni yürä- kimizgä bizim.

Yemiştän, aşıçtan, çayırdan, zäytündän ken- diläriñiz toldurduñ bizni.

⁹Eminlik bilä bu da bunda yuçliyıç da oyanı- yıç, zera sen Biy yalyız, umsañ bilä seniñ siyindir- diñ bizni.

(220v) *Der mi srdmdutiamp k'ov''*

[Псалом 6]

²Biy, dügül yüräklänmäçiñ bilä seniñ çarşıla- gaysen meni, da ne öçäşmäçiñ bilä seniñ öğütlägin meni.

³Yarlıya maña, Biyim, zera çastamen men, oçalt džanımnı benim, zera müşçülländilär sö- väklärım benim.

⁴Džanim benim asrı müşçülländi, da sen, Biy, negä diñrä?

⁵Xaytkin, Biy, da çutçar džanımnı benim, tır- giz meni, Biy, yarlıyama (221r)çiña körä seniñ.

⁶Zera kimsä yoçtur, ki ölümdä aңgay seni ya tamuçta tapunmaç etkäy saña.

⁷Yoruldum men küstünmäçimdä benim: yuv- dum keçä uzun ornumnu benim, da yaşlarım bilä benim çilattım töşäkimni benim.

⁸Müşçülländi yüräklänmäçtän közüm benim, oprandım men üstünä barça duşmanlarımniñ benim.

⁹Keri turuñuz men (221v)dän, barčaniz, çaysi- ları ki çilinıyirsiz töräsizlikni.

¹⁰İşitti Biy avazına yiylaganımniñ benim, işitti Biy alyışıma benim, da Biy çoltçamnı me- nim yöpsündü.

¹¹Uyalgaylar da müşçüllängäylär asrı barça

duşmanlarım benim, çaytkaylar kerı da uyalgaylar asrı tezdän da müşüllängäylär.

Minçew jerp, Der, moranas''

[Псалом 12/13]

²Negä diñrä, Biy, u(222r)nutsarsen meni meñilik, negä diñrä çaytarsarsen yüzüñnü seniñ mendän?

³Negä diñrä çoyssarmen sayışimni dżanimda benim da ayrıçı yüräkimniñ benim künlär bilä?

Negä diñrä biyiklängäy duşman üstümä benim? ⁴Bağkin da işit maña, Biy Teñrim benim.

Yarıç ber, Biy, közlärimä benim, ki bolmagay çaçan yuxlagaymen ölümdä.

(222v) ⁵Aytmagay duşmanım benim, ki yeñildim añar, ya çüstirüçilärım benim färâhlangaylar, ki men seskändim.

⁶Men yarlıyamaçıña seniñ umsandım, Biy; sövündü yüräkım benim çutçarmaçıñda seniñ; alıñlıyım Biyni, yaçşı etüçümni benim.

Bahea zis Asduadz im zi''

[Псалом 15/16]

¹Saçla meni Teñrim benim, zera saña umsandım. ²Ayttım Eyämä: Biyim benim sensen, da yaçşılıçlarım me(223r)nim maña sendändir.

³Ariläriñä seniñ, çaysiläri ki yerdä seniñdir-lär, tamaşalı ettiñ barça erkimni benim alarda.

⁴Arttilar çastalıçları alarniñ, bundan soñra tez aşıçkaylar.

Yiñiştirmagaymen yiñinların alarniñ çanlı da aņmagaymen atların alarniñ erinlärimdä benim.

⁵Biy payı meñärmäçimniñ benim da pažagimniñ benim, sensen, (223v) ki bundan çaytarisen meñärmäçimni benim maña.

⁶Pay çıçtı maña tañlaganlar bilä, da meñärmäçim benim biyänçli boldu maña.

⁷Alıñlıyım Biyni, ki açılli etti meni, çaç ki keçädä ögütlädilär meni bövräklärım benim.

⁸Ilgärtin körär edim Biyni alnimda benim här sahat da bar oñumdan benim, ki seskänmäğäyмен.

⁹Bunuñ üçün färâh (224v) boldu yüräkım benim, da sövündü tilim benim, da daçı da tenim turgay umsa bilä.

¹⁰Zera çaldirmisarsen dżanimni benim tamuçta da bermisarsen ariñä seniñ körmä buzulmaçni.

¹¹Körgüzdüñ maña yolunu seniñ tirlikniñ, toldurduñ meni färâhliki bilä yüzüñnüñ seniñ, tatlılıçtan özdän oñuñnuñ seniñ çaç soñyuga.

(224v) *Lur, Der, artarut'ean ew n''*

[Псалом 16/17]

¹Işit, Biy, toyruluçnu [toyruluçnun] da baçkin çoltçama benim, çulaç çoy alıñşıma benim, zera düğül hilläli erinlä bilä.

²Yüzüñdän seniñ könülük maña çıçkay, da közlärim benim körgäylär toyruluçnu.

³Sinadiñ yüräkimni benim da tergädiñ keçä, sinadiñ meni, da tapulmadı mendä töräsizlik.

⁴Sözlämägäy ayzım benim işlärin adam oç(225r)lanlariniñ, sözläri üçün erinläriñniñ seniñ men saçlıyım bekliktä yoluçnu.

⁵Toçtalt izlärimni benim yoluça seniñ, ki taymagaylar barganlarım benim.

⁶Men saña, Biy, sarnadım, ki işittiñ maña, Teñri, aşaçlat çulaçlarıñni seniñ maña da işit sözlärimä benim.

⁷Tamaşalı ettiñ yarlıyamaçıñni seniñ, ki çutçarırsen alarni, ki umsanıptırlar (225v) saña, alardan, ki çarşidırlar oñuça seniñ.

⁸Saçla meni, neçik böbäkin köznüñ, kölgäsi tibiñä çanatlarıñniñ yapkaysen meni ⁹yüzüñdän çayırsızlarıñni, kimlä ki zabun ettilär meni.

Duşmanlar dżanimni benim çapsadılar, ¹⁰semizliklərindä kendiläriñniñ tiyovlu boldılar, da ayzları alarniñ sözlädilär öktämlikni.

¹¹Keri ettilär meni da yänä hali çaytıp çövrä-(226r)lädilär meni, sayışladılar aşaçlatma meni yergä.

¹²Hesepländilär maña, neçik aslan, ki hadirdir avga, neçik balası aslanıñni, ki olturuptur busulup.

¹³Kel, Biy, yetiş alarga da batal et alarni, çutçar dżanimni benim çayırsızlardan, çiliçtan da çolundan duşmanniñ.

¹⁴Biy, tas et alarni yerdän, ayır da batal et alarni tirliklərindän kendiläriñni.

Yapuçları bilä ken(226v)diläriñniñ toldu çarınları alarniñ, [toydular] aş bilä da çoydular çalganın oylanlarına kendiläriñni.

¹⁵Men toyruluç bilä körüniyim yüzüñä seniñ, toyuniyim haybatlı körüngäniñdän seniñ.

Tad araj inc Asduadz ew jir''

[Псалом 42/43]

¹Yarıç etkin maña, Teñri, da könülük etkin maña yarıçumda benim.

Dżınstan, çaysi ki aruv düğüldür, yazıçlı adamdan da hillälidän (227r) saçla meni.

²Sen, Teñri, çuvatlatuçım benim sen, ne üçün unuttuñ meni, ne üçün müşçül yürüyirmen indżitkanda duşmanniñ?

³Yeber, Biy, yarıçıñni seniñ da könülüküñnü seniñ, ki yol körgüçgäylär maña da çıçargaylar meni ari taçıña da otacıña seniñ.

⁴Kiriyim alnina seyaniniñ Teñriniñ, Teñrigä, ki färâh etär oylanlıçimni benim.

Tapuniyim saña al(227v)çış bilä, Teñrim, Teñrim benim.

⁵Hali nek çayyulusen, dżanim benim, ya nek müşxüllätiyirsen meni? Umsangin Teñrigä, tapungin añar, çutçaruçisi yüzümnüñ benim Teñridir.

Asduadz jawknel inc najeaç

[Псалом 69/70]

²Teñri boluşluçka maña baçtı, da Biy sijnarlıçka maña dżâçtlaniyir.

³Uyalgaylar da uyatlı bolgaylar, kimlär ki izdiyirlär dżanimni me(*номер 228 отсумствует*; 229r)nim, çaytkaylar keri da uyalgaylar, kimlär ki sayışliy edilär maña yamannı.

⁴Haytkaylar bu sahat uyalganlar, kimlär ki aytıy edilär maña: «Vaç-vaç».

⁵Sövüngäylär da färâhlangaylar sendä barçası, kimlär ki izdärlär seni, Biy.

⁶Aytkaylar här sahat: «Uludur Teñri»,— da kimlär ki sövärlär çutçarıлмаçıñni seniñ.

Men yarlı da miskin(229v)men; Teñri, boluş maña; boluşuçim da çutçaruçim benim sensen. Da Biyim benim, keçirmägin.

[Псалом 85/86]

¹⁶Bergin çuvat çuluña seniñ, tırgiz oylun çaravaşıñniñ seniñ ¹⁷da etkin maña nişan yaçşilixniñ.

Körgäylär körälmägänlärim benim da uyalgaylar, ki sen, Biy, boluştuñ maña da övündürdüñ meni.

Haybat Ataga da Oçulga da Ari Džanga hali da här kez da meñi meñ”.

(230r) *Bundan soñra aytilir:*

Şnorhea mez, Der, 'i kiş''

Başıslagın bizgä, Biy, bu keçä eminlikniñni seniñ.

Da saçla bizni aldamaçından duşmannıñ barçadan yeñüçi çuvatı bilä ari çaçiñniñ seniñ.

[Псалом 87/88: 2-3]

²Biy Teñri çutçarıлмаçımniñ benim, kündüz da keçä sarnadım alniña seniñ.

³Kirsin alvişim benim alniña seniñ, aşaçlan-sın çulaçıñ se(230v)niñ çoltçama benim.

Kelgäy bizgä, Biy, közätüçi sendän, ki här vaçt saçlagay bizni.

Yeber bizgä, Biy, çuvatın ari çaçiñniñ seniñ, ki saçlagay bizni här zaman.

Arzani etkin, Biy, bu iñirni dä sinamaçtan başça keçirmä bizni.

Arzani etkin bu keçäni eminlik bilä da yazıçtan başça saçla bizni.

Bizim bilädır Biy Teñ(231r)ri, biliñiz, dinsizlär, da yeñiliñiz, zera Biy Teñri bizim bilädır.

Da işitiñiz bunu çiriçlarından yerniñ çaç çiriçlarına dünyäniñ, zera Biy Teñri bizim bilädır.

Da çuvatlılar, yeñiliñiz, zera Biy Teñri bizim bilädır.

Da kläsä ki yänä çuvatlansañiz, yänä yeñilmäçkä çıçara berilirsiz, zera Biy Teñri biz”.

Da sayışın, çaysın ki sayış etiyirsiz, batal (231v) etär Biy, zera Biy Teñri bizim bilädır.

Da sözüñ, çaysın ki sözlüyirsiz, çalmagay sizdä, zera Biy Teñri bizi”.

Da zera biz çorçunuzdan siziñ çorçmasbiz, da ne müşxüllänmäsbiz, zera Biy Teñ”.

Da biz Biy Teñrimizni bizim haybatlıyıç, da ol bolgay bizgä çorçuga, zera Biy Teñ”.

Da añar biz umسانیyıç, da ol bolgay bizgä ari-likkä, zera Biy Teñ”.

Da biz añar umسانیy(*номер 232 отсумствует*; 233r)ıç, da ol bolgay bizgä çutçarıлмаçka, zera Biy Teñri bizim bilä”.

Da ošta men da oylanlarım benim, çaysı ki maña berdiñ, Teñri, zera Biy Teñri bizim bil”.

Da çoçovurt, çaysıları ki olturup edilär çaramçuluçta da kördülär ulu yarıçni, zera Biy Teñri bizi”.

Da çaysıları ki sıyınıpsız çaramçuluçta da kölgäsində ölümnüñ, yarıç saçilgay sizgä, zera Biy Teñ”.

(233v) Da ki Oylan toçdu, Oçul, da berildi bizgä, zera Biy Teñri bizi”.

Da çaysı kendiniñ buyruçiliçi enläri üstünä kendiläriniñ, zera Biy Teñri bizim”.

Da ki ündäliyir atı anıñ ulu sayışniñ friştäsi, zera Biy Teñ”.

Da tamaşalı sayışdaş, zera Biy”.

Da Teñri çuvatlı buyruçci, zera Biy Te”.

Da buyruççisi eminlikniñ, Atası kelädžäk meñilikniñ, Biy Teñ(234r)ri bizim bilädır.

Da haybat Ataga da Oçulga da Ari Džanga hali da här kez da”.

Bundan soñra sargawak aytar bu k'aroznu.

Kohaçaruk' zDer ne, or''

Şükürläniyıç Eyämizdän, ki kendiniñ yarlıçamaçı bilä yol körgüzdü bizgä işinä kündüznüñ da başıladı bizgä bir oçurdan kelip yerişmä keçäniñ tınçlıçına.

Da biz här vaçt çolıyıç adam sövüçi Teñrini (234v) közätüçi bolma dżanlarimizga bizim, da ol kendiniñ yarlıçamaçı bilä saçlagay bizni da yol körgüzüp yetiştirgäy kendiniñ yaçşı tınçlıçına, çaysı ki atadı sövüklülärinä kendiniñ.

Könü Teñri Jisus K'risdos, Biy, barini tutuçi, tırgizgäy da yarlıçagay.

Tınçlıçın keçäniñ eminlik bilä keçirmägä inam bilä Eyämizdän çolıyıç.

Friştäsin eminlikniñ (235r) da közätüçi dżanlarimizga bizim inam bilä Eyämizdän çolıyıç.

Arınmaçni da boşatlıxni aşınganlarımızga bizim inam bilä Eyämizdän çolıyıx.

Ari çacniñ ulu da zorlu çuvatın boluşçı da közätüci dżanlarımızga bizim inam bilä Eyämizdän çolıyıx.

Da dayı artıx bir yerdä könü da ari inamımız üçün Biyni yalbarıyıx.

Dżanlarımızni bizim da biri birimizni saña, (235v) Eyämiz Teñrigä, barını tutuçıga, sımardıyıx.

Yarlıyadı bizgä Biy Teñrimiz bizim. Aytıyıx barçamız bir söz bilä: Biy, yarlıya, Biy, yarlıya.

Saymosundan Tawit'niñ aytilir:

Der lojs im ew geank' im tatarça
[Псалом 26/27]

¹Biy, yarıxım benim da tirlikim benim: men kimdän çorçkaymen? Biy işanç tirlikimniñ benim: men kimdän tıträgäyem?

²Yuvuçlanganda maña yamanlarga yemä te- (236r)nimni benim çistiruçılarım benim da duşmanlarım benim, alar küçsüzländilär da tüştülär.

³Egär hadirlänsä üstümä benim oğraş, çorçmagay yüräkim benim; egär tursa üstümä benim çagattagi uruş, hälbät, bunun bilä dä saña, Biy, umsandım.

⁴Birin çoldum Eyämizdän da bunu çolarmen — turma maña övündä Eyämizniñ barça künlärindä tirlikimniñ benim,

(236v) Körmä maña könänmäxin Eyämizniñ da buyruç bermä sarayında anıñ.

⁵Yaptı meni çatırında kendiniñ yaman kündä, yapovu tibiñä etti meni yapuç çatırında kendiniñ.

Xayadan biyik ettiñ meni, ⁶da hali biyik etkin başımni benim üstünä duşmanlarımniñ benim.

Çövräsinä bolıyım da sunıyım çatırında anıñ çurbanın alıışniñ, alıışliyım da saymos aytıyım Eyämizgä.

(237r) ⁷Işit, Biy, avazıma benim, ki sarnadım saña, yarlıya maña da işit maña, zera saña ayttı yüräkim benim. ⁸Da izdädi yüzlärim benim yüzüñnü seniñ, Biy, izdädilär.

⁹Çövürmägin yüzüñnü seniñ mendän da sapmagın çuluğdan seniñ.

Boluşuçım benim bolgın, Biy, risvay etmägin meni da çoymagın meni, Teñrim, çutçaruçım benim.

(237v) ¹⁰Atam benim da anam benim çoyduklar meni, da Biyim yöpsündü meni.

¹¹Oreñk' bilüci etkin meni, Biy, yoluña seniñ yol körgüz maña toyrı izläriñä seniñ.

Duşmanlarım üçün benim ¹²çixara bermägin meni çoluna çistiruçılarımniñ benim.

Turdular üstümä benim tanıçları yazıçniñ da yalyan boldular maña töräsizliklərindä kendiläriniñ.

¹³Inandım körmä yaçşi(238r)liçin Eyämizniñ yerindä tirilärniñ. ¹⁴Tözgin Eyämizgä da zorlu bolğın, çuvatlansın yüräkiñ seniñ da tözgin Eyämizgä. Haybat Ataga da Oğ'.

Bu saymostan soñra aytilir:

Najea sirov hajr it kt'adz tatarça

Baykin sövük bilä, Ata esirgövüci, seniñ yaratılğan çoluğnuñ işi üsnä da böläkin friştälärniñ ber közätüci biz küçsüzlärgä, çutçar boyu(238v)-muznu p'orcank'lardan, çaramyuluçta yürügän şaytanlardan, ki keçä da kündüz bergäybiz saña haybat tiyyisiz.

Kendi bolmaçında etilmägan, başlanmagan, toyuşu aytovsuz Oğul da Söz, ki ettiñ kündüzniñ işlämäçkä da keçäni tinç yuçuğa, ber çirim etmä közlärinä tenimniñ da oyaç bolma bizgä dżanga körä, ki kündüz da keçä bergäybiz saña haybat tiyy'.

(239r) Ustası esli dżanlarniñ, çovraçi yarıçniñ, üläştirüci başçışlariniñ, yapulganda eşikläriñ ten tarbiyatimizniñ yarıç ber yüräk közumüzgä bizim keçädän saña ertälänmä, otlular bilä alıışlama, ki kündüz da keçä bergäy'.

Alıışlı arilärniñ Errortut'ıun, bizni aruvlat saña tinmaçlıçka, bayışlä oylanları bilä sarayıñniñ tinma seniñ bilä töşäkindä, ber yalbarganın dostunuñ, (239v) ötünç üç ötmäkiñ, ki kündüz da keçä bergäybiz saña haybat tiyyisiz.

Belgili yarıç yarattıñ, kündüzdän keçäni ayırdıñ, saç bizgä, Biy, keçädä işçylärin seziklikniñ, ber här zaman saçlavuçi ojuğnuñ kölgäsin, ki kündüz da keçä bergäybiz'.

Sövüküñniñ otu salıngan yergä, çizdirilsin dżanlarımızda bizim, sayışların yüräkimizniñ arılatkay, yarıçin bilmäçiniñ seniñ (240r) palaylatsın, yuçudan ölümniñ bizni oyatsın, fikirimizni yalıñ bilä seniñ yandırsın, ki kündüz da keçä bergäybiz'.

Saña bayıybiz, yarıç yetövsüz, sezikli yarıçtan örtülgän, ki bizim üçün çoyulduç çoyurda da yuçladıñ kerezmanda, bizdä yuçla, oyaç tarbiyat, sürgin yamannıñ işlämäçin, ki kündüz da keçä ber'.

Bolganıñ yarıçıña kölgäsiz yalbarmaç bilä turupbiz alniña, (240v) çaysi ki yapulğan eşiki bilä köründüñ on birinä T'ovmas bilä, saña çaçiriyırbiz, Biy da Teñri, seni tapunıyırbiz, engin bizgä dä bu keçäni da ber bäräçmaçni seniñ dżanimızga.

Yıyılğanlar seni, Biy, çolıyırbiz, bizgä boluşluçka baykin, yalbarıybiz, közätüçisi Israjelniñ, boyumuzga bizim bolgın kölgä, çongin bizdä, eminlätüci, da yuçlarbiz çorçusuz, ki tañ atkanin-(241r)da ertäläniyç alıışlama seni Ata bilä da Ari Dżan bilä.

Çaxırganda biryiniñ Kaprielnıñ, çaysi ki soñ yudagi keçäniñ işitmä bizni etkin arzani, da say yanıñdan çoylarnıñ tassel bolma sönüvsüz yangan yarıñlı gant'eylärniñ oşsaş ağıllı beş gusank'larga, ki seniñ kiyövlüx sarayıña kelinlär dżan bilä kiriyix haybatka.

Sürgin bizdän, Biy, nişanı bilä çacıñniñ (242v) seniñ çarşılıx bilä oyraş etkän da körümsüz kazanı da bermä buzuxluşka seniñ meñärüçiläriñni.

Pareços bol bizim üçün, Mariam Asduadza-dzin, ki toyrudıñ Biy Teñrini, çaysi ki kütiy edi Israjelni, barçadan çuvatlı da tamaşalı haybatı bilä kendiniñ.

Bundan soñra sargawak aytar bu k'aroznu:

[Ayaçesçuk']

Yalbariyix bariniñ tutuçı Teñrini da (242) çolıyix andan, ki yebergäy friştäsin eminlikniñ, ki kelip saçlagay bizni çorçusundan keçäniñ da müşçüllüxündän şaytanlarnıñ, tügäl saçlap dżanimizni da tenimizni bizim çax soñçusuna zamaniniñ yıllarimizniñ bizim, bariniñ tutuçı Biy Teñrimiz bizim, tırgiz da yarlıya.

Bu saymos, çaysi ki yazılsar, aytiliyir üç p'ark' tamam. Evet osanmamaç üçün sarnavuçi-ga bir p'ark' yazarmen.

(242v) **Eraneal en anpidzk' tatarça**

[Псалом 118/119]

¹Sanlıdırlar zaçalsızlar yollarında da çaysilari ki yürüyirlär orenk'ında Eyämizniñ.

²San, kimlär tergiyirlär tanıxlıxın anıñ, bar yüräkläri bilä kendiläriñniñ izdärlär anı.

³Dügöl, kimlär ki çilinirlar töräsizlikni, yolu na anıñ bargaylar.

⁴Sen simarladıñ maña saçlama asrı simarlaganiñni seniñ.

(243r) ⁵San, egär ki oñarılğay edi maña yollarım benim saçlama maña toyruluxuñnu seniñ.

⁶Ol vaçt men uyalmas edim saçtlanma maña simarlaganlarıña seniñ.

⁷Tapuniyim saña, Biy, toyruluxuna yüräkimiñ benim, neçik umsandıñ könülükünä toyruluxuñnuñ seniñ.

⁸Könülüküñnü seniñ saçladım, çoymagın meni çax soñyuga dek.

(243v) ⁹Ne bilä tüzätkäy igit yolun kendiniñ? — Tek saçlamaç bilä sözüñnü seniñ.

¹⁰Bar yüräkim bilä benim çoldum sendän, keritmäğın meni buyruçlarıñdan seniñ.

¹¹Yüräkimdä benim yaşırdım sözüñnü seniñ, neçik ki yazıçlanmagaymen saña.

¹²Alıñlısen sen, Biy, övrät maña toyruluxuñnu seniñ.

¹³Erinlärım bilä benim aytiyim barça könülükün ayziñniñ seniñ.

¹⁴Yolunda tanıxlıxlarnıñ seniñ sövündüm, neçik ki barça çodžalıxımda benim.

¹⁵Buyruçuña seniñ çayyurdum da saçtlandıñ yoluña seniñ.

¹⁶Könülüküñnü seniñ sözlädım da unutmadım sözüñnü seniñ.

¹⁷Töläğın çuluña seniñ, ki tirilik saçlagaymen sözüñnü seniñ.

¹⁸Oyat közlärımni benim, da baçiyim tamaşalıqına orenk'iñniñ seniñ.

(244v) ¹⁹Garibmen men yerdä; yaşırmagın mendän simarlaganiñni seniñ.

²⁰Hasrät boldu dżanim benim suçlanma maña könülüküñdä seniñ här sahat.

²¹Öçäştin öktämlärgä çarıñlı, çaysilari ki saptılar buyruçuñdan seniñ.

²²Keri et mendän tabalamaxni da heçlikni, zera tanıxlıxıñni seniñ sövdüm.

²³Zera olturdular buyruçılär da yaman (245r) sözlärlär edi benim üçün, yoçsa çuluñ seniñ sayışlar edi könülüküñnü seniñ.

²⁴Zera tanıxlıxıñ seniñ sözüñ benim edi da sayışım benim toyruluxuña seniñ.

²⁵Yuvuçlandı dżanim benim topraçka, Biy, tırgiz meni sözüñä körä seniñ.

²⁶Yolumnu benim aytiyim saña, da işittiñ maña, övrät maña toyruluxuñnu seniñ.

²⁷Yollarına könülük(245v)üñnüñ seniñ ağıllı etkin meni, da tergiyim tamaşalarıñni seniñ.

²⁸Haçak'landı dżanim benim osanmaçtan, toxtat meni sözüñä seniñ.

²⁹Yolların yazıxıñniñ kerit et mendän da orenk'ında seniñ yarlıya maña.

³⁰Yolların könülüküñnüñ seniñ tañladım da toyruluxuñnu seniñ unutmadım.

³¹Yovuçlandıñ men tanıxlıxıña seniñ, Biy, (246r) uyatlı etmäğın meni.

³²Yoluna buyruçuñnuñ seniñ yügürdüm, zera keñ ettiñ yüräkimni benim.

³³Orenk' bilüçi etkin meni, Biy, yollarına könülüküñnüñ seniñ, da izdärmen anı här sahat.

³⁴Ağıllı etkin meni, da tergiyim orenk'iñni seniñ, da saçlarmen anı bar yüräkim bilä benim.

³⁵Yol körgüzğın maña izinä buyruçuñnuñ seniñ, zera aña biyändim.

(246v) ³⁶Aşaçlatkin yüräkimni benim tanıxlıxıña seniñ da dügül akahlikkä.

³⁷Çövräğın közlärımni benim, ki körmäğaymen heçlikni; yoluña seniñ tırgiz meni.

³⁸Toxtat xuluña seniñ sözünñü seniñ, xorxuña seniñ.

³⁹Çiħar mendän tabalanmaħini, ħaysında sa-yindim, zera yaryuñ seniñ tatlıdır.

⁴⁰Ošta suħlandim buyruħuña seniñ, toγ(247r)-ruluħuña seniñ tırgız meni.

⁴¹Kelgäy üstümä benim yarlıyamaħiñ seniñ, Biy, da ħutħarılmaħiñ seniñ sözünä körä seniñ.

⁴²Beriyim džuap alarga, ħaysıları ki tabalarlar meni sözläri bilä, zera men sözünä seniñ umsandim.

⁴³Keri etmägin ayzımdan benim sözün köntülükñüñ asrı, zera toyruluħuña seniñ umsandim.

(247v) ⁴⁴Saxladim orenk'iñni seniñ hər sahat, meñilik da meñi meñilik.

⁴⁵Barir edim avlaħliħta, zera buyruħuñnu seniñ izdädim.

⁴⁶Sözlär edim tanıħliħiñni seniñ padşaxların alnına da uyalmas edim.

⁴⁷Sayışlar edim buyruħuñnu seniñ, ħaysin ki sövdüm.

⁴⁸Kötürdüm ħollarimni benim buyruħuña seniñ, ħaysin ki sövdüm, da sayışlar edim toγ(*номер 248 omcytcmbyem*; 249r)ruluħuñnu seniñ.

⁴⁹Añgin sözün ħuluñnuñ seniñ, ħaysına ki umsandırdiñ meni.

⁵⁰Bu övündürgäy meni aşaxlıħımda benim, zera sözün seniñ tırgızdı meni.

⁵¹Oktämlär könüsüzländilär maña asrı, evet orenk'iñdän seniñ men sapmadim.

⁵²Añdim könülükünñü seniñ, Biy, meñilik da övündüm.

⁵³ħayyu tuttu meni yazıħlılardan da ħay-(249v)sıları ki saliptirlar orenk'iñni seniñ.

⁵⁴Oğövlüdür maña könülükün seniñ yerindä yaribliħimniñ benim.

⁵⁵Añdim keča atıñni seniñ, Biy, da saxladim orenk'iñni seniñ.

⁵⁶Bu boldu maña yol tırlıkkä, ki toyruluħuñnu seniñ izdädim.

ħaybat Ataga da Oγulga da Ari Džanga hali da hər kez da meñi meñilik, ameñ.

(250r)*Bunu tügälläp aytarlar.*

I k'ən hajcemk' hajr kt''' tatarča

Sendän yalbariyirbiz, Ata esirgämäħniñ da Teñri övündürmäħniñ, müşħüllüħündän kečäniñ yuvuħlangan sahatında övündür bizni müşħüllüħündän yazıħlarimizniñ da bayışlä färâhlikni ħilinmaħ bilä toyruluħnu yalbarmaħ bilä surp Asduađzadzinñiñ da barča toyrularniñ.

(250v) Tatlılıħına körä Teñrilikiñniñ seniñ buyruħuña ündälgän, Oγlu Teñriniñ, kelipbiz alnıña seniñ bu kečäni emgänläñip [=emgäkläñip] da

ayir yükläñip; yeñillätkin ayırlıħtan yazıħlarınñ boyumuznu da ħuvatlat kötürmä erkli tatlı luđzuñnu buyruħlarıñniñ seniñ yalbarmaħi bilä ari Asduađzadzinñiñ da barča toyrularniñ.

Çaħiriyrbiz saña džanimiz bilä yetişiñ (251r) tinčliħiniñ sahatına, adam sövüçi Ari Džanı Teñriniñ, ħaçan yäñirtsäñ dünyâniñ yüzün da tekrar nabit etärsen džanların adamlarıñ yäñirilgän yumulu, körkäyt kečänlärimizni bizim toγganların sendän ari awazan bilä ħoltħası bilä ari Asduađzadzinñiñ da barča arilärniñ.

Badgerk'in zadasız toyrucuñniñ seniñ ħoyiyirbiz alnına kek saxlamagan Teñrili(251v)kiñniñ seniñ, ħaçan kelsäñ haybatı bilä Atanıñ yaryulama duşmanlarıñ ħaçiñniñ seniñ, boşat yazıħlarimizga bizim pareħosluxu bilä anañniñ seniñ, ari gojsnuñ, ħolarbiz seni, Biy, saxla bizni kölgäsi tibinä ari ħaçiñniñ seniñ.

Ülüşlü et bizni dä, Biy, arak'elläriñ bilä seniñ, ħaysıları ki arzani boldular körmä seni ölüdän turganıñda seniñ, arzani (252r) etkin, Biy, körmä seni ekinči kelgäniñdä seniñ alıış yeberilgängä biyikliktä.

Olturganıñda seniñ divanda, xorħulu yaryuçi, yalbarmaħi bilä ari Asduađzadzinñiñ aňgin kečmişlärimizni bizim, ħaçan kelsäñ aytovsuz haybat bilä, zera seniñdir haybat meñilik, ameñ.

Bundan soñra aytar k'ahana alıış džanlar üçün:

[Молитва]

Kečän džanlarına inanganlarıñ, K'risdos Teñ(252v)ri, etkin tinčliħ da yarlıyamaħ da biz yazıħlılarga bayışlagin arınmaħni da boşatlıħ aşınğanlarimizga bizim.

Bunu sargawak aytar:

[Молитва]

Tiñgan džanlar üçün yalbariyiħ ħutħaruçimizni bizim K'risdosnu, ki alarnı toyrular bilä tassel etkäy da bizni tırgızgäy başħişi bilä yarlıyamaħiñniñ kendiniñ, bariniñ tutuçi Biy, tırgız da yarlıya.

Yänä k'ahana aytar:

(Здесь нет нескольких страниц; 253r)

[Колонтитул страницы 253r]

Oručnuñ kečägi alıış.

[Hajr mer]

...nu bizim, neçik ki biz boşatıybız bizim borçularimizga, bermä bizni sinamaħliħka, evet ħutħar yamandan, zera seniñdir ħanlıħ, da ħuvat, da haybat meñilik, ameñ.

Tügälländi oručnuñ kečägi alıışi.

Kečägi yatkan zamanında bu alıışni ayt.

Boyum benim ħoluñdadır hər sahat, da ari

ħacıña seniñ umsanipmen, padšah köktägi, köp- (253v)lüħün ari frištälärniñ pareħos tutupmen sa- ğa, ħaysi ki uzuneslisen barčasına, körümsüz et- mägın işanganımnı sağa, evet saħla ari da özdän ħacıñ bilä seniñ eminliktä.

[Колонтитул страниц 253v-255r]

Kečägä yatkan zamanında ayt.

[Ayaçesçuk]

◊ Yalbariyiħ barini tutuči Teñrini da ħoliyiħ andan, ki yebergäy frištäsin eminlikniñ, ki kelip saħlagay bizni ħorħusundan kečäniñ da šaytanlıħ müşħüllüħündän tügäl saħlamaħ bilä dźanimizni (254r) da tenimizni bizim ħaħ tügällämäħkä dıñrä zamanlarimizniñ bizim, Biy barini tutuči Teñrimiz bizim, tırgiz da yarlıya.

◊ Biy Teñrimiz bizim, sen saħla bizni eminlik bilä bu kečäni da hər zaman ari da teñrilik ħorħuñ tibinä, berkäytip, saħla esimizni da sağısimizni bi- zim, neçik ki hər zaman sendän ötläş saħlagan bolgaybiz sirtmaħından eski dušmanniñ, da (254v) sağa suniyiħ alyiş, da haybat Ata Oğul Ari Dźanga hali da hər kez da meñi meñi”.

Frištägä eminlikniñ simarlâ dźanimizni bi- zim, Biyi ħuvatlılarniñ, ki kelip saħlagay bizni müşħülsüz kündüz da kečä, ayıħlıħta da tınçlıħı- mızda bizim, zera sensen yaratučişi yariħniñ da toħtatučişi kečäniñ, da hali ħolarmen sendän, Biy Teñrim benim, tınçlıħın kečäniñ ba(255r)yişlä eminlik bilä keçirmä da yerişmä ertägi ħuluħka, yer öpmäħkä da haybatlama barçadan ari Error- tutıunnu hali da hər kez da meñi meñilik, amən.

[Hajr mer]

Atamiz bizim, ki köktäsen, ari bols”.

Oğojn kez, Mariam

[Лука 1: 28, 30, 42 > Радуйся, Благодатная]

Oğojn sağa, Mariam, tolu başyiş bilä, Biy seniñ bilä! Alyişlisen sen ħatunlar arasına, da al- yişlidir yemişi ħarniñniñ seniñ Jisus K’risdos!

Surp (255v) Mariam, anası Teñriniñ, pareħos bol men yazıħlı ħaravaşiñ üçün hali da ölüm vaħtı- na, amən.

[Колонтитул страниц 253v-256v]

Kečägä yatkanda da özgä zamanda ayt.

Angamink’ (=Anganimk’) aracı k’o di’’

Tüşıyirbiz alniña seniñ, Biyimizniñ anası, da ħoliybiz zadasiz gojsluħuñdan, pareħos bol Biyi- mızgä boyumuz üçün bizim da yalbargın yalıız toγgan Oğluñnu seniñ ħutħarmaga bizni sinamaħ- lıħtan da barça zararlarimizdan bizim.

(256r) **Or ar dźagiç tsegabel’’**

ħaysi ki çeşüçisen baγlaganlarniñ, başyiş be- rüçi barçasına, bugün yalbarmaħı aşıra ari Sime-

on ħartniñ çeşkin meni dä, köpyaziħlini, baγlovun- dan yazıħlarimniñ.

Tınçlıħniñ alyişimni da yalbarganimni yöp- süngin, adam sövüçi Teñri, biyänçlikinä, erkinä yaħşı etüçilikiñniñ seniñ da bizim yazıħlarimizga da köp aşınganlarimizga bo(256v)şatlıħ bayışlä, yamandan saħla, yazıħtan kerı et, yaħşı ħilinmaħ- ka yol körgüz, tınganlarimizniñ bizim dźanlarına tınçlıħ da ħanlıħ bayışlä, bu kečäni yaħşılıħta da eminliktä keçirt, ertägi haybatlamaħka da alyişla- maħka seni arzani etkin, da sağa haybat meñi meñilik, amən.

(257r) [Колонтитул страниц 257r-283v]

Jišadagliħi surp Mariane gojsnuñ.

Badmutıunu da yaħşı ħilingani surp Mariane gojsnuñ, ki K’risdos üçün ħıynalıp ħanıñ töktü dinsiz ħabaşd padšahtan

K’risdosnuñ jarutıunundan da kökkä ayinga- nından soğra yeberdi arak’ellärin kendiniñ bütün dünyägä k’arozel etmä sözüñ tırlıknıñ.

Da ari arak’ellär tügällädilär Teñriniñ buyru- ħun, da a(257v)ri inamni sundular barça inangan k’risdânlarğa, da keltirdilär haybatlı tadźlar da sanlı, ki kendi surp ħacıdır K’risdosnuñ, da surp ħaç bilä yeñdilär eski dušmanni, da dinsiz padšah- larni, da töräsiz starostalarni.

Bundan soğra barçası, ħaysi ki ħıynaldılar K’risdos üçün, köplärni dinsizliktän ħaytardılar k’risdânlikkä, küçäytip Ari Dźan bilä.

Men, Temedrianos, ħulu K’risdosnuñ, könü inam (258r) bilä da umsa bilä çıħtım ħaramyuluħ- tan da keldim yariħlı dininä K’risdosnuñ, suħlan- dım yazma taniħlıħın surp gojs Marianeñiñ da bar- ça tamaşaların, ħaysin ki ol etti Jandiok’ šähärin- dä toyuşundan beri.

Surp Mariane edi ulu köktän ħodźa ħizi, da atası anıñ edi ħurk’larniñ mollası, da tek bir yalızi edi atasında kendiniñ.

Da berdi kensin atası ustaga aħıl övränmä, (258v) da yıraħlattı anı šähärdän on dört mil yer, da yasattırdı añar öv, ki kimsä er kişi anda kirip çıħmagay, da tüzdülar añar ħurk’lar, da ħoydu kendinä ħuluħçılar da ħaravaşlar ħuluħka, da anda ösüp övräniyir edi aħılını.

Surp Mariane, ħaçan ki eskä da aħılga keldi, ansizim kördü tärädźädän ötläş övündä yariħ, ulu tañlamaħ bilä tañlandı (259r) da tamaşalandı, ze- ra heç bunuñkibik yariħni körgäni yoħ edi.

Da kelip eskä ulu küstünmäħ bilä da başladı aytma surp Mariane bu türlü:

«Eğär ol esä, ki yarattı dünyäni, men dä yü- günüp alniña anıñ yerni öpärmän añar.

Da yügünč etmämdir atamnıj teñrilärinä; yügünürmen da tapunurmen dünyâni yaratuçisina, da atamnıj yalyan teñrilärinä i(259v)nanmam, da heç etärmen alarni, da tapunurmen, çosdovanel etip, köknü, da yerni, da barça dünyâni Yaratuçini, Atanı da Oylunu da Ari Džanni».

Tek ol sahat surp Mariane toldu Ari Džan bilä da ataldı k'risdän; da körüp bunu, atası anıj yüräkländi üsnä, ki Biyimiz K'risdoska kelin boldu, ölümsüz padşahga.

Ol vaxtta edi surp Mariane on dört yaşına (260r) da övräniyir edi esni da aχilni.

Da çaçan ki işitir edi k'risdänlarnıj χiyinlari, közlari yaş bilä tolar edi da ulu küstünmäχ bilä aytıy edi: «Bolgay edi ol kün, ki men dä tüşkäy edim K'risdos üçün ol türlü χiyinlarga, ki džanim çutulgay edi meñilik χiyindan»,— da çoltça etiy edi bu türlü:

«Biy Teñri, sen bilirsən adam oylunuñ tarbiyatın, ki küçsüzdür; (260v) şayavatlangın maña da çuvatlattırgın meni, ki işangaymen seniñ Teñriliğinä, ki bolgaymen yeñmä eski duşmanni, çaysi ki seniñ ari çaçıña çarşidir; da klärmen, ki seniñ ari çuvatıñ bilä anı yeñgäyem; da saña şükür Ataga Oylulga da Ari Džanga meñilik, amən».

Ol zaman Teğyedianos atlı padşah yeberdi kendiniñ hetmanın Lipianos atlı ulu çe(261r)rüv bilä Andiok' şahärgä, çayda ki bu ari gojs Mariane edi, simarlap kendilärinä:

— Bariñiz, χiynañiz k'risdänlarni, çaysin ki tutsañiz, öldürünüz da alarnıj çani bilä şahärniñ duvarların boyatıñiz.

Da çaçan ki keldi Lipianos hetman kendi çerüvü bilä Andiok' şahärinä, da sorov etiy edi k'risdänlar üçün, da surp Mariane, çixip uruhlarından kendiniñ, (261v) da bariyir edi övünä kendiniñ.

Kelip rast kendinä hetman Lipianos da körüp anıj özdän körkün, tamaşalandı bek körklükünä anıj.

Buyruç etti kendiniñ adamlarına da aytı:

— Bariñiz da keltiriñiz bu çizni maña. Egär volniydir, alirmen kensin çatunluçka maña. A egär çul esä, satun alirmen kensin maña çaravaşlıçka.

Da çaçan tutup elt(262r)tilär sanlı Mariane, başladı ulu avaz bilä aytma bu alyışni:

«Biyim da Teñrim benim, yarlıyagin maña da bermä tas bolma džanına çuluñnuñ seniñ, da çixara bermägin meni bu dinsizniñ çoluna, evet saçla boyumnu benim, ki bu dünyâniñ kiri bilä kirlänmägäyem; da seniñ ari yüzünü mendän çaytar-

magın, Biyim benim, yoçesä çuvatlatkin meni seniñ Ari Džanıñ bilä; (262v) da umsam eksiksiz bol-sun seniñ padşahlıçından; da esimni özgä yarı saştirmagaysen yamanlıç hesepinä; da köñlümä benim işkil kelmägäy çosdovanut'iun hesepindän; da erki bolmagay üstümä benim džan duşmannıñ, çaysi ki çarşidir yaçşılıçka.

Biyim Jisus K'risdos, yeber maña yoçartın boluş, da çuvatlat meni; da çolarmen sendän, ki maña bergäysen aχil, ki söz(263r)lägäyem benim duşmanlarıma çarşı; da ber maña çuvat, neçik zorlu rı-cergä, ki yeñgäyem heseplärin eski duşmannıñ, ki çorçusuz da açıç džuvap bergäyem, çaysilari ki mendän džuvap sorsalar, da ol yaman kimsägä, çaysi ki keliptir bizim şahärimizgä çan tökmä, zera çixara berildim men dinsizlarnıñ çoluna, neçik çoy bürülär arasına da neçik uçar çuş çoluna avçılarnıñ.

(263v) Evet sen, Biyim Jisus K'risdos, çoyma meni boluşluçıñdan seniñ, zera sensen umsam benim da saña işanıpmen, da saña yaraşır haybat, biylik da hörmät meñilik, amən».

Da çaçan ki turçuzdular sanlı gojsnu hetman-nıñ alnına, aytma başladılar çövräsinä bolgan adamlari hetmannıñ:

— Tiyişli düğöldür bu çizni köp tutma; bunıñ töräsin et birdän, zera bizim (264r) tayfamızdan düğöldür; köriyirsən, ki ol tiri Teñrigä Jisus K'ris-doska işanıyir, çaysi ki džuhutlar çaçka çixardılar.

Da çaçan ki işitti bunu dinsiz töräçi, asrı ulu çayçuga tüştü; aytı:

— Keltiriñiz kensin maña yuvuç, ki sorov et-käyem birgäsinä.

Çaçan keltirdilər yuvuç kensin töräçigä, baş-ladı sorma gojstan, ki ne džinstansen da nedir atıñ seniñ.

(264v) Džuvap berdi gojs da aytı:

— Atım benim k'risdändir, da adamlardan ündäliyirmen Mariane.

Aytı töräçi:

— Xaysi teñrini tapuniyirsən?

Džuvap berdi gojs da aytı:

— Yaratuçisin yerniñ da köknüñ, da tırgizüçis-in barçasiniñ, da yalyız toçgan Oylun anıj, da Ari Džanni, çaysi ki mendä tınıptır.

Lipianos aytı:

— Sen Nazaret'niñ Teñrisinä (265r) umsanip-sen?

Džuvap berdi surp gojs da aytı:

— Alaydır, ol Teñrigä inanirmen da añar um-sanipmen, ki ol meni çutçarir buzuluçtan.

Buyruç etti töräçi, ki saçlagaylar kensin zın-danda tañdaga deg.

Da kendi kirdi šähärgä gurk'larına tapunmaçlıx sunma da buyruç etti, ki k'risdânların barçasın, neçik çoyunların, soygaylar, da çanları bilä alar(265v)niñ boyagaylar murların šähärniñ.

Da ertäsi ayttı töräçi sanlı Marianeñi alnına kensiniñ keltirmä.

Da çaçan keltirdilər alnına töräçiniñ, kördü körkün yüzünüñ anıñ da tamaşalandı; aytma başladı añar:

– Yarlıyangın körkünä seniñ da oylan tiparına seniñ, zera dayın igidir, ki tiri bolgaysen, da suçlançlı bolma barçasından artıç.

Ayttı ari gojs töräçi(266r)gä:

– Bilir Biy Teñrim benim Jisus K'risdos, ki bolmassen benim tarbiyatımni özgä türlü aylanđirmaga da benim yaçşı umsamni teşkirmägä, çaysi ki Biy Teñrimä umsanipmen, zera ol maña yeberiptir kensiniñ Ari Džanın da çuvatlattı meni seniñ kibik dinsizgä çarşı, da boyumnu benim añar çurban sunarmen, könü da ölümsüz Teñrigä, çaysına ki haybat meñilik, amən.

(266v) Ayttı töräçi:

– Bilgäysen, ki köp türlü çiyin bilä çiyinatirmen seni da benim buyruçum aşıra buzulur seniñ körklü yüzünüñ meñärmäxin [=meñärmäxi]. A egär ki işitsän maña da benim teñrilärimä inansañ, çaniçä seni etärmen da çutulursen barça çiyinleriñdan.

Ayttı surp gojs:

— Bilgäysen, ki men seniñ sözüñ nemägä tutmam da seniñ çiyinleriñdan (267r) çorçmam, zera benim umsam K'risdostur; da bilgäysen, ki men kendi erkim bilä boyumnu benim çixara berdim çiyinga. Zera egär ki tenim bu dünyäda çiyinalmasa, bilgäysen, ki džanim kirmästir köktägi padşahnıñ sarayına, çayda ki benim sınarlarım gusank'lar meñäriyirlär ol meñilik sarayni köktägi padşah bilä, zera ol da bizim üçün öldü; tiyişlidir, ki biz (267v) dä anıñ üçün ölgäybiz, zera ol bizgä tirlik bağışladı ari da özdän çäçi bilä kendiniñ.

Ol sahat işitkəçoç töräçi tolundu öçäşmäç bilä da buyurdu yalanaçlama ari gojsnu da temir tayaçlar bilä ayttı tövmä, çax ki sövəkləri köründülär.

Yoçsa sanlı Mariane, heçkä sayınıp çiyinlarni da kökkä kötürüp közlärin, başla(268r)di aytma bu saymosnu:

«[Псалом 24/25] ¹Biyim, saña umsanipmen, uyalmiyim meñilik, da külmägäylär mendän duşmanlarım benim, ³da barçası, kimlär ki umsanip tirlar saña, uyalmagaylar.

¹⁶Evet baç men yazıçlı çaravaşın üsnä da yarlıça maña, zera yalızman anamda da yarlı.

Saşmasinlar [=Şaşmasinlar] fikirlärim benim, da çoymagın meni, Biy Teñrim benim Jisus K'risdos, zera seniñ üçün aldım çiyin(268v)larni boyuma benim; yeber maña, adam sövücü Biy, rosañni da yarlıyamaçıñni, ki tatlılangaylar rosañ bilä yaralarım benim da bolgay maña färählik meñilik».

Da džalatlar çiyiniyir edilär anı şayavatsız da yarlıyamaçsız maçdaş tenin sanlıniñ, evet ol barça çiyinlarniñda heç tiyilmadi alğış etmäxtän Biy Teñridän.

Da çani anıñ, neçik (269r) çovraç, ketiy edi tenindän anıñ.

Soñra birisi alardan, bolup padşah soyundan, avaz berdi añar da ayttı:

– Ey, Mariane, inan teñrilärimizgä bizim da yöpsüngäysen başçışlar, ne ki barça saña oçşasarlar.

Da barça köplüçü adamlarnıñ, ki çövrädä bar edilär, aytıy edilär:

— Ey, Mariane, biz barçamiz hayıfsuniyirbiz seni, ki çiyinlar bilä boyuñ(269v)nu da körkün yüzünüñ seniñ buzsar. Inan teñrilärimizgä bizim da tiri çalırsen.

Džuvap berdi sanlı Mariane da ayttı:

— Ey, barçadan yaman sayış etüçilär, erlär da çatunlar, ne sözliyirsiz, essizlär? Teñrim benim boluşuçidir maña. Egär ki ne çadar çiyinasanıñ tenimni benim ölümlü, džanim benim açılı gusank'lar bilä tinar. Siz inaniñiz Teñrimä benim, çaysiniñ ki (270r) bar çuvatı çutçarma alarni, kimlär ki sarnarlar da inanirlar añar, da açar alarga eşikin tirlikniñ.

Evet men yer öpmäm murdar da yalyan, çulaçsız da tilsiz, çolu bilä adamlarnıñ yasagan teñriläriñizgä, çaysilari ki tınıçsız da sözsüzdürlär. Da sen, dinsiz töräçi, oylu şaytannıñ, kläsä ki tenimni benim çiyinasañ, džanimni benim çutçarir K'risdos çoluñdan seniñ. (270v) Evet sen, yıraçlangan Teñrimdän benim, alay bilgäysen, ki K'risdos seni çixara bersär tamuçnuñ teränlikinä, da men ol K'risdosnu alğışlarmen meñi meñilik.

Ol zaman dinsiz öçäşlände da buyurdu teşip emçäklärindän asma da temir tirmovuçlar bilä tirmalama tenin gojsnuñ.

Baçtı kökkä surp Mariane da alğış etti K'risdoska da aytıp:

«[Псалом 21/22] ¹⁷Çöp-çövrämni aldılar köplüçü (271r) itlärniñ da kazanlarnıñ, da töräsizlär esirgövsüz çiyiniyirlar meni.

Biyim Teñrim, saña umsaniyirmen, boluş maña, baç üstümä benim da saçla meni, Biyim da

Eyäm, çutçar dżanımni benim aslanlarınñ ayzından.

Biyim da Teñrim, Ata Oçul Ari Dżan, ber maña küç, ki etkäymen alyışımni alniña seniñ.

Yeber Ari Dżaniñni maña, da saçla boyumnu (271v) benim dinsiz da yaman zalımlardan, da saçt etkin meni, da küçäyt meni, Teñrim, alnına duşmanlarımnıñ, ki yengäymen alarnı seniñ küçün bilä, da kimlär ki umsanıptırlar saña, alar da uyalmagaylar menjilik».

Kürüp [=Körüp] bunu, dżalatlar bek tamaşalanıyır edilär çidovluçuna ari gojsnuñ da ayttılar töräçigä:

— Bu çiz, çaysi ki heçkä tuttu buyruçunuñnu seniñ, çalmadı yer (272r) say tenindä aniñ.

Bunu işitip, dinsiz töräçi yaş töktü yapuç da başladı aytma ari gojska:

— Mariane, işitmädiñ maña da yarlıyamadıñ saña, ošta benim buyruçum bilä buzuldu seniñ sürätiñniñ körkü. Hali yarlıyan saña da yügün teñrilärimä benim. Egär ki işitmäsän maña, bek yaman çiyin bilä ölärsen da bütün teniñni küydürtür(272v)men, köriyirsən, ki barçası çövrändä bolganlar hayıfsunıylar seni da, baçıp çiyinläriñ üsnä, maña yügünç etiylirlär çorçularından.

Dżuvap berdi surp Mariane çorçusuz da aytti:

— Ey, tas bolgan dinsiz egri yaryuçi, egär kendi boyumnu ayasam, dżanim benim tadżlanmas köktägi padşahdan K’risdostan.

Ol sahat buyurdu töräsiz yaryuçi salma ari gojsnu zındanga er(273r)tägä deg.

Xaçan eltilär kendin, här boyunun teniñniñ çaç bilä möhürläp, aytti bu alyışni:

«Biy Teñri, çaysi ki yarattıñ barça yaratkanlarıñni heçliktän, da seskänıyirlär çorçulu küçündän seniñ kök u yer, çaysi ki baylılarıñni çeştiñ da eski duşmannı uyatlı ettiñ, ki umsasızlarınñ umsasısen, da öksüzlärniñ atası, da tullarnıñ yaryuçisi, K’risdos da Teñrim benim, könü yariç, (273v) körgüz çuvatıñni seniñ da yarlıya çaravaşıña seniñ, zera atamdan benim keri boldum; hali sensen atam da anam benim; Biy Teñrim benim, saña umsanıpmen, zera sensen umsası tirilärniñ da ölülärniñ, çutçaruçi dünyanıñ, yarı et maña eski duşman bilä da dinsiz yaryuçi Lipianos bilä, baç üstümä benim, zera bek çisildim köplüçündän çiyinläriñ, evet dża(274r)nımni benim saña simarlıymen, Teñrim, çoymagin meni, ki tas bolmagay dżanim benim da yenilmägäy da çorçmagay tenim benim töräsizlärdän, da kendilärin guçk’larından uyatlı etkäymen, da saña haybat sungaymen menjilik, amən».

Men, Teñmedrianos, çulu Teñriniñ, barip zindanıñ terädżäsinä, işitip alyışin, yazar edim, tek ansizim çixti adam sifatinde bir nemä: kazan kibik, saçları aniñ, (274v) ayzından aniñ otlu yalin çixiyir edi.

Xaçan ki kördü surp Mariane adżdahanı, çorçup yüzündän aniñ, eki çolun kötürdü, çöküp, başladı alyış etmä:

«Biy Teñri, işittiñ çoltçama benim da körgüzdüñ duşmanımni; ber, Biyim, ki yengäymen anı. Ki körümsüzsen Teñrim Jisus K’risdos, da sendän seskänirlär kök u yer da tibsizliki yerniñ, ki çek çoyduñ teñizgä da çuruga, da keçmäs(275r)lär buyruçundan seniñ; Biy, ki bastıñ başın adżdahanıñ Jortananda, ufatkin çuvatın bunuñ da, ki maña buyruç etmägäy, evet barçadan küçlü çuvatıñ bilä boluş maña, ki yengäymen buñar, ki yutma kliyir meni da eltmä tibsizlikinä tamuçunuñ».

Xaçan ki tügällädi alyışin ari Mariane, ansizim açtı ayzin adżdaha da yuttu ari gojsnu, evet ol, çarnında (275v) adżdahanıñ bolup, çaç biçişinä kötürdü çolların, aytti bu alyışni:

«Jisus K’risdos, Oçlu Teñriniñ, ki endiñ tamuçka, da buzduñ anı çaçiñ bilä seniñ, da tutulganlarıñni içindän aniñ çutçardıñ, hali çolarmen sendän, Biyim, pareçosluçu bilä surp Asduadza dżinniñ da barça arilärniñ çutçar meni bayından bunuñ, neçik çutçardıñ Tanielni aslanlarınñ ayzından da üç igitni ya(276r)lin ottan, ki çutçardıñ T’egyi ari gojsnu kazanlardan da Şuşanni töräsiz çartlardan, da barça arilärni çutçardıñ, çaysıları ki könü inam bilä sarnadılar ari atıñni seniñ. Xolarmen sendän, K’risdos Teñrim benim, meni dä zararsiz saçla bunuñ çarnında yaman adżdahanıñ».

Ol sahat çatladi adżdaha, da ari gojs çixti zadasiz, neçik ki heç bolmiy edi çarnında yaman adżdahanıñ.

(276v) Da başladı ari gojs şükürlänmä Jisus K’risdostan da yer öpüp ayti:

«Alyışli da haybatlısen K’risdos, ölümsüz padışah, çayası buççaçniñ da teräki binyatlıçniñ, podporası inamnıñ, da yol körgüzüçi tirlikniñ, da padşahi friştälärniñ, seskänmägäy fikirim benim, evet ber toçtalmaç boyuma benim, zera kördüm adżdahanıñ tas bolganın üstünä yerniñ; aniñ üçün hay...»

[Здесь нет нескольких страниц].

(277r) tere dżädä da aytti ari gojska:

«Ey, Mariane, ki adżdahanı öldürdüñ, da tişlärin aniñ ufattiñ, da gojslüküñnü zadasiz saçladıñ, ošta hadirlaniptir saña tadżi haybatniñ da açi-

liptir saņa eški uçmaχniñ, ki tingaysen hajr Aprahamniñ χudžaxında».

Ol sahat ari gojs, yıylamaχ bilä yaşin töküp, alyış etti:

«Şükürlümen sendän, K'risdos, ki čidovluχuñ bi(277v)lä seniñ turgizdiñ biz yazıχlılarnı da tatlılıχıñ bilä seniñ yaralarımni oçalttıñ. Hali haybatlıyirmen seni, ki arisen da arilärdä siyiniñsen, tatlı da yaχşi etüci Biy, da haybatlı atıñ seniñ meñilik, amən».

Ol zaman başladı aytma Ari Džan kügürtci [=kügürčin] k'ispätindä ari gojska, aytıp:

«Xaysin ki tutupsen ayaxıñ tibiñä eski duşmannı, sor kendindän, ol aytar (278r) barča kendiniñ yamanlıχların adamlarga χarşi».

Ari Džan bilä berkäytip kendi kendin, ari gojs basılganni ayaxı tibiñä kendiniñ başladı sorma yaman džandan:

«Nedir atıñ seniñ ya χaydandır seniñ başlanmaχıñ?»

Aytti şaytan:

«Yeñillätkin ayaxıñni boyumdan benim, χolarmen sendän, da men saņa aytarmen barčanı».

Da ari gojs yeñillätti azgına ayaxın, tek ayt(278v)ma başladı yaman džan:

«Asrı köp adamlarniñ tamurların eksitirbiz da kendimizgä χaytarıybız, da menmen, ki adamlarnı biri biri bilä duşman etärmen da uruştırurmen, da kimsä yoχ edi, ki meni yeñgäy edi. Hali vay maņa, ki bir χizoylandan yeñildim, da boyumnu basıp ayaxıñ tibiñä alıpsen! Alay küc kelmäs edi maņa: egär er kişidän yeñilgäy edim, yoχsa bir χizoylandan!»

(279r) Aytti Mariane:

«Xaydandır toyuşuñuz, yaman džanlar?»

Džuvap berdi şaytan:

«Men friştä edim köktä da yüräkländirdim Yaratuçimni benim, da saldırttı meni haybatımdan benim da χullarımni benim hesepsiz, evet biz köp adamlarnı bizgä χaytarıybız da alyış etkanlarnı Teñrigä bulartırıybız. Yoχsa çövräñä seniñ köriyirmen friştälärin Teñriniñ».

(279v) Aytti ari gojs:

«Murdar şaytan, bilirmisen, ki kim bilä sözliysen?»

Džuvap berdi yaman:

«Sen dä maņa ayt, kimsen sen ya seniñ tamu-ruñ χaydandır? Ki men dä saņa aytkaymen yergä bilä».

Aytti Mariane:

«Yaman džan, arzani düğülsen benim sayişimni bilmä, zera friştäləri Teñriniñ χatimadırlar da K'risdos mendä tınıptır».

Džuvap berdi şaytan:

«Bizim χanlıχımız yerniñ tibiñädir, χayda ki a(280r)dämilik tarbiyatı hec anda yetişmä bolmastır. Biz köktän aşıya tüştüχ tümän-tümän χanlıχımız bilä bizim öktämlikimiz üçün. Da χaçan ki Atäm atamizni da Ewanı yarattı, alarnı aldatıp uçmaχtan sürdürdüχ da andan beri adamlarga biz bolduχ duşman. Neçik ki işitsäχ adamniñ yaχşi χilinganin Teñrigä da adamlarga χarşi, tezindän keräk yetişip χaytargaybiz bizgä. (280v) Egär bolsaç edi, ne bir adamni Teñrigä χoymas ediχ, ki ne hörmättän tüşürdü ol bizni».

Da biz adamniñ esindän tezbiz: köp [=köz] açıp yumgınca, här yergä yetişirbiz, da ne ki yamanlıχ bar, biz övrätıybız adamlarga, da kendimizgä tinçliχ yasiyirbiz yazıχlı adamni — egär itlikkä, egär boñnıglikkä, öldürmäχkä, biri birinä küfür sözlärgä, da yazıχlıniñ džanın tıbsızlikkä meñi χiy(281r)inga birgämizgä alırbız, da barçasın, χaysıları ki inandılar bizgä da erkimizni etiylär.

Ošta barčanı ayttım saņa, ey, Mariane, dayın da yeñillät ayaxıñni boyumdan benim, ki χalğanın da aytiyim.

Adäm atamni da Ewanı aldap uçmaχtan çıχardım, dünyanı χarıış tibiñä saldım, Gajengä berdim χardaşın kendiniñ Apelni öldürmä, saldım adamlar arasına yaman boñnıglik, ki hay(281v)vanlar kibik χardaş χardaş bilä, ata oylu bilä, da körkäyttiriy edim χatunlarnı kiyiniş bilä altundan, indžidän, türlü-türlü kiyinişlärden, da murdarlattım biri biri bilä, ol χadar keltirdim alarnı yamanga, ki Biy Teñri öçäşti alarga da barın potop bilä tas etti.

Dayı da Sodom-Komor şahärni saldım igränçi yazıχlarga, ki Teñri yeberdi otlu kükürt(282r)nü köktän da küydürdü barçasın.

Dayı da adamlarnı damählikkä saldım, Jutanı kümüşkä, ki çıχara berdi Oylun Teñriniñ, da džu-hutlar kendin χaçka çıχardılar. Bularttırdım adamlarnı, ki Teñrini tanıp gurk'larga tapunurlar edi.

Dayı da kirärmen adamlarniñ yüräkinä da yasir etärmen aniñ aruv sayişin, yıraχlatırmen ari bisagtan (282v) da küvürürmen boñnıglikkä da itlikkä.

Dayı da oylanlarnı analarniñ χarnında boyar-men da salır [=salıp] bek yuχu χatunlar üsnä da boydururmen yuχu arasına oylanların ya otka saldırürmen.

Dayı da soχrayttırmen erlärniñ da χatunlarniñ eslärin da küvürürmen alarnı sırtmaχka da türlü-türlü yaman tas bolmaχka: χaysi asilir, özgäsi biyik yerdän aşıya tü(283r)şüp boynun sindirir ya suvda boylur.

Daḡi da zalimlatirmen adamlarniḡ yüräklärin, ki must etmäḡäylär, sadaya bermäḡäylär, sök-käylär, öčäškäylär da bir ḡayir etmäḡäylär.

Daḡi da alyiš etkändä eslärin teškirirmen ya yuḡu bilä, ya özgä sayiš bilä da alay alyištan boş čīḡarirmen.

Daḡi da berirmen adamlarga Teḡrigä ḡarši küfür sözlämä, oylanlar atalarına sökkäylär da (283v) analarin tövgäylär, da berirmen ölülärin

umsasizliḡ bilä yḡylama, urunmaḡ bilä, yüzün yirt-ḡalap ḡanatmaḡ bilä, sačlarni yulḡup, köksün urup köḡärtmäḡ bilä, ol ḡadar etärmen, ki ölülärin Teḡriniḡ közündän čīḡarirmen. Yänä yḡarman övlärgä, ki türlü-türlü yḡrlamaḡlar da oyunlar artindan Teḡrini unuturlar da biri birinä sökünč, küfür, körälmämäḡ...

[Следующие страницы рукописи отсутствуют].

Конгрегация армянских мхитаристов, г. Вена, № 311

Армянско-кыпчакский словарь

Дата, место составления, автор и писец неизвестны.

Бумага. 301 л. (лл. 1-12, 301 чистые), 15x20 см.

Письмо: нотгир. Словарные статьи расположены в две колонки по алфавиту.

Содержание: Словарь аналогичен *Вен. 3, Вен. 84, Льв. 51 I: 21-360 и СПб. 8: 1-275.*

Частная запись на отдельном листе в начале рукописи:

Deḡ Yovanes Mikolayovic Ivaško oylundan ḡalḡan maḡa bu bitik

“Эта книга досталась мне от Йованеса Миколайовича, сына Ивашко”.

Арм. частная запись на л. 13:

Niḡolayos Torosens arkebiskobosi Leva hajoč kirk'e

“Книга Нигола Торосовича, архиепископа армян Львова”.

Описание: [Dashian 1895: 162, 740].

Публикация: конкорданс к кыпчакской части, колофоны и факсимиле контртитута, отдельного листа с частной записью в начале рукописи, лл. 13, 232 об.-233, 300-300 об. [Tryjarski 1968 1972: 890-896].

Конгрегация армянских мхитаристов, г. Вена, № 440

Метрическая книга Львовского армянского архиепископства

Даты: 1636-1732 гг.

Бумага. 120 л. (лл. 120 об.-121 об. чистые), 20,5 x32 см.

Письмо: армянский нотгир, польская скоропись.

Язык: на лл. 1-30 об. записи на польском, кыпчакском и армянском языках армянским письмом (1636-1681), далее – на польском языке в польской графике.

Описание: [Dashian 1895: 209; Mańkowski 1932: 11].

Публикация: 2 метрических записи о рождении за 1636 г. [Dashian 1895: 907-908].

Конгрегация армянских мхитаристов, г. Вена, № 441

Актовая книга Львовского армянского духовного суда

Даты: 1572-1632 гг. *Бумага.* 392 л. (лл. 391-392 чистые), 26x36 см. *Письмо:* армянский нотгир, польская скоропись. *Язык:* кыпчакский и отчасти польский.

Описание: [Dashian 1895: 210].

Публикация:

армянский и кыпчакский колофоны 1636 г. [Dashian 1895: 908-909].

7 записей за 1572-1588 гг., лл. 5 об.: 36-6 об.: 21; 7 об.: 26-8 об.: 5; 10 об.: 9-21; 11: 1-16; 16: 17-23; 16 об.: 20-17: 10; 48 [Schütz 1971: 265-300].

текст и перевод завещания архиепископа Месропа за 1624 г., л. 170, и его факсимиле, подготовленные Э. Трыярским [Petrowicz 1971: 136, 186].

фото кожаного переплета [Kowalski 1936: ill. 2].

Начало рукописи:

(1v) Teḡri, sen boluṣ.

Yasaldi bu diftär ermeni tvagan 1021, latin tvagan 1572 padšaxliḡina Zigmunt Avgustnuḡ krorenk da diatig üçün, ki barča munda yazilgay. Boldu bu iş Plev šähärniḡ ant içkän ketḡoyalarniḡ buyruḡi bilä yaḡši jišadag da törägä beklik.

Pan Johan oḡlu baron Hrihornuḡ da pan Yurko oḡlu baron Ivaṣkonuḡ, yerespoḡanlarniḡ, vaḡtina. Pan Lazar oḡlu baron Sdepanniḡ, da Krikor oḡlu baron Tumanniḡ baron Pilibniḡ da pan Yuḡno oḡlu baron Tumanniḡ, Pan Avedik oḡlu baron Hačkonuḡ da pan Šimko oḡlu baron Avedikniḡ Pani Geruḡna oḡlu baron Ivaṣkonniḡ da pan Andri oḡlu baron Miklašniḡ Pan Zadig oḡlu baron Tumanniḡ da. Junvarniḡ 1.

Боже, помоги.

Сделана эта книга в 1021 году по армянскому летосчислению, в 1572 году по латинскому летосчислению, в королевство Сигизмунда Августа, для брачных контрактов и завещаний, чтобы их все сюда записывать. Совершено это дело в городе Львове по приказу присяжных старейшин ради памяти и твердости в суде.

Во времена старост барона Григора, сына господина Иоанна, и барона Ивашко, сына господина Юрко, [и присяжных] барона Степана, сына господина Лазаря, барона Тумана, сына Крикора, барона Пилипа, барона Тумана, сына господина Юхно, барона Хачко, сына господина Аведика, барона Аведика, сына господина Шимко, барона Ивашко, сына госпожи Герухны, барона Миклаша, сына господина Андрея, и барона Тумана, сына господина Задига. Января 1-го.

Конгрегация армянских мхитаристов, г. Вена, № 444

Актовая книга Львовского армянского войтовского суда

Даты: 1608-1624 гг. *Бумага.* 80 л. (л. 80 чистый), 16x25 см. *Письмо:* армянский нотргир, польская скоропись. *Язык:* кыпчакский и польский.

Описание: [Dashian 1895: 212; Дашкевич 1969: 144; Дашкевич 1977: 163].

Фрагменты:

(1r) Bu diftär içinä yazılsar potocniḡ spravalar, kvitovan'alar, krorenklärdän baṣḡa da дәstimentlärdän. Tvagan 1057 [1608] april 30.

(5v) 1608 Anun Asduḡzоj. Julis 6.

Inventari učmaḡli dḡanlı Gresko Mančuk ḡatununuḡ aḡaç kibittä bolgan čerti ölümündän soḡra ḡatununuḡ ne ki ḡalıptir. Budur instanciyası üsnä ya ḡoltḡası üsnä pan Torosovičläрниḡ nečik priyatellärniḡ da pan Yakubnuḡ da Varteres oḡlunuḡ yeberdilär aḡalar 2 v'erniḡni ḡardašlardan pan Yakubnu Zadik oḡlun, da pan Holubnu Ivaṣko oḡlun, da Ivaṣkonu Agor oḡlun, yazučini, ki inventovanıḡ bolgay anıḡki čert ne esä.

В этой книге должны записываться текущие дела, квиты, кроме брачных контрактов и завещаний. Года 1057 [1608], апреля 30.

1608. Во имя Бога. Июля 6 [16].

Инвентарь товаров покойной жены Греско Манчука, которые остались в деревянном магазине после смерти его жены. А именно, по требованию и по просьбе господ Торосовичей как их родственников и господина Якуба, сына Вартереса, старейшины, послали двух верных (присяжных) из числа членов братства – господина Якуба, сына Задика, и господина Голуба, сына Ивашко, и писаря Ивашко, сына Агопа, чтобы был составлен инвентарь имущества, которое там окажется.

Конгрегация армянских мхитаристов, г. Вена, № 446

Актовая книга Львовского армянского войтовского суда

Даты: 1564-1608 гг. *Бумага.* 177 л. , 16x26 см. *Письмо:* армянский нотргир, польская скоропись. *Язык:* кыпчакский и польский.

Описание: [Dashian 1895: 213; Дашкевич 1977: 162-163].

Начало книги:

(1r) Kristosum, sen boluṣkin barča kistän-ga da men yazıḡliḡa.

Aktalar potocniḡ işlärgä. Budur tvagan 1013 ermeni, yänä nemič tvagan 1564.

Христос мой, помоги всем христианам и мне, грешному.

Акты для текущих дел. А именно года 1013 по армянскому летосчислению, или 1564 года по польскому летосчислению.

Фрагменты

(2r) Tvagan 1013. Keldi baron Zaḡno Hačko oḡlu da baron Agop Toros oḡlu, da baron yerespoḡan Hrihornuḡ alnina da ketḡoyalarniḡ alnina zeznat etti Agop, ki Zaḡnoga tölämiyir ol murnuḡ aḡčasın, ki ortaḡliḡ murları bar azbarlarına.

(15r) Turup obličn'e töräsi alnina ermenilärniḡ opatrniḡ Bernaḡ Uluḡodḡa oḡlu ilövlü dobrovolniḡ zeznat e(t)ti, ki ol pristavat etip zapisinā kendiniḡ, ḡaysın ki etip edi ḡardaşları bilä kendiniḡ Hrihor bilä, Lazar bilä, Yakub bilä 10 yıl-dan beri...

Конец книги:

(179r) Aktalar eski.

Год 1013 [1564]. Пришли барон Захно, сын Хачко, и барон Агоп, сын Тороса, и перед бароном старостой Григором и старейшинами Агоп признал, что он не заплатил Захно денег за ту каменную стену, за общую каменную стену, которая стоит у них во дворе.

Став лично перед армянским судом, почтенный Бернал, сын Улуходжи, львовянин, добровольно признал, что он согласен с той собственной записью, которую совершил раньше со своими младшими братьями Григором, Лазарем и Якубом 10 лет назад...

Акты старые.

Конгрегация армянских мхитаристов, г. Вена, № 447

Актовая книга Львовского армянского духовного суда

Даты: 1643-1667 гг. *Бумага.* 470 л., 19x30 см. *Письмо:* армянский нотргир, польская скоропись. *Язык:* польский, изредка кыпчакский.

Описание: [Dashian 1895: 213, 919; Schütz 1971: 267; Дашкевич 1977: 161].

Конгрегация армянских мхитаристов, г. Вена, № 452

Кассовая книга Львовского армянского суда

Даты: 1598-1637 гг. *Бумага.* 140 л., 19x29 см. *Письмо:* армянский нотргир, польская скоропись. *Язык:* польский, кыпчакский.

Описание: [Dashian 1895: 214].

Конгрегация армянских мхитаристов, г. Вена, № 468

Сборник Хачереса, сына Оксента, и Агопа, сына Бутаха

Дата: 1575/1655 гг. *Место:* Каменец-Подольский.

Писец: Хачерес, сын священника Оксента (стр. 126v). *Заказчик:* Крикор, сын Саркиса Тамгачи (стр. 126v). *Обладатель сборника:* Агоп (Ягоп), сын Бутаха (стр. 28v, 127v-128r).

Бумага. 130 л., 12,5x17,5 см. *Письмо:* армянский нотргир. *Язык* кыпчакский.

Содержание:

лл. 1-23 об.: Введение к Судебнику Мхитара Гоша, главы I-X;

лл. 24-28 об.: Начало Кыпчакской версии Судебника. Гражданские права, светские законы;

л. 28 об.: Колофон;

лл. 29-54: Христианские сочинения [Анасян 1954: 250];

лл. 54 об.-62: Кыпчакский перевод сокращенной версии предания о мудром Хикаре – Акире-Премудром [Deny, Tryjarski 1964a: 7-61];

лл. 62-68: Христианские сочинения [Анасян 1954: 250];

лл. 68 об.-126: Окончание Кыпчакской версии Армянского Судебника и Кыпчакский Процессуальный кодекс. – ср. *Вроц.* 1916, *Пар.* 176;

лл. 126 об.-127 Кыпчакская памятная запись 1575 г. к этой копии.

Описание: [Dashian 1895: 220-221; Анасян 1954: 250-251; Deny 1957: 14-15].

Публикация: кыпчакский перевод сокращенной версии рассказа об Акире-Премудром [Deny, Tryjarski 1964a: 7-61: транслитерация, факсимиле, французский перевод; Құдасов 1990: транслитерация, факсимиле, перевод на казахский язык].

Полный текст венской рукописи № 468

Заметки на шмуцтитуле

(1r) Men Yakub Sefer oylu

Men Angsent Çapliç oylu

(1v) Men Yakub Sefer oylu aldim borç 4200 zolt...

Burungi yıllarda igi edi, yağşı.

Men Jgp Butax oylu Xčk Yurko oylunuj kiyövü, Xčk Yk'b tornu.

T^v. 1102-inä boldu bir tamaşa nemä. Kisdosdur Norko oylu nişanlap edi Tavit xizina, bardı da taydan yixildi da öldü. Zaçim Biy barça igi yağşılığa etkäy. Bir «Hajr mer» bilä unutmagaysız, kim dä sarnasa (+ zAnabagan gojs Mariam), anlına [alnına?] sözimizgä, ki igi aňlagaysız bu işni, ne türlü dä bunuñkibik tamaşa iş ermenilər ortasına edi, ki ne ki taydan tüştü, Ulu oručka 5 kün xalıp edi, uze [= uže] pişak' alsar edi, da anıñ üsnä bular boldu.

T^v. 1102-sinä xazağ keldi Kamenec tibinä; turdu 2 hafta da kettilər surp Aksentniñ şapatkünü, barın da xorengellärin xoşdular veretkalar...

(2r) [Yarliya] Der Asduadz Jisus K'risdos.

T^v. 1102. Buldu ulu tamaşa ulu Pargentagnıñ xankünü. Tavit kiyövü K'isdostur pişak'lansar edi. Kiçiaynakün taydan tüştü da uçtu yarım keçädä da öldü. Ölüsün arabada kendin keltirdilər kendin sähärgä [=şähärgä]. Aynakün kömdülär kendin. Bir «Hajr mer» bilä unutmagaysız Jisus K'risdoska.

T^v. 1122-sinä der K'apriel keçti bu dünyâdan surp Torosnuj kendi künü, yixpaşkün kömdülär, 7 kün tayumun ettilär, neçik här k'ahananiñ. Biy Teñri dżanına uçmağ birgä yazıxlarına boşatlıx bergäy. Kim dä ki kolvek sarnasa, anıñ dżanı üçün «Hajr mer» Jisus K'risdoska da zAnabaganka, siz dä yazıxlarına boşatlıx aytip xoğaysız, ki Biy Teñri boşatlıx bergäy.

Xazağ keldi Kamenec tibinä t^v. 1102-sinä da kettilər surp Aksentniñ yixkünü tağa xarsında [=xarşında], xoşup edilär xorengellär urnuna veretalar açaç üsnä biyik okoplar içinä. Da tatarlar da birgälärinä kettilər, neçik hrad kettilər.

T^v. 110[?]-sinä. Keçti bu dünyâdan Varteres Xčk sargavak'niñ Sirdixajnniñ xizi Gulka, oylan [... ..]na yatıp edi, oylanı yanına, eksin bir yerdä kömdülär, [ana]sın da, xizim da. Biy Teñri dżanına uçmağ bergäy da [yazıxlarına boşatlıx].

Kürüm işittim bir alamandan, ki bir kişiniñ xizi... Anasiniñ barça yüzünä [...] edi oyar erdi... Da xaçan öldü, tek kendin kömdülär, kömgän[dän soñra] xolu çixip edi çuyurdan yoyarı, ki anasın... a

urar edi, tek babas alay aytti, ki çubuğ dağuluna tüvgäy, ki çuxur... tek ol alay etti, 3 kün tüvdü tek... çuxurga 3 kündän...

(2v) Jisus K'risdos, Dər Asduadz, mer meğ, Dər, oğormea...

T^v. 1103-sünä okosdosnuj 2-sinä, surp Asduadzadzininiñ erkli oručuna, xankün, yarımkindän yarım sahat keçip edi, köktä yulduz köründü, neçik tañ yulduzu da günäş (yanıy edi>) xaplap edi; el barı tamaşa etiy edilär bunuñkibik tamaşağa, bu yulduzğa, ki heç bolmiy edi, neçik bu yilda boldu, bunuñkibik iş. Bundan soñra Biy Teñri xutlu yıllar bergäy barça k'irstânlarğa da pacahlarğa barişliğ, k'irstânlarğa sayliğ, ki Teñri biznim Lusa-woriç dinin hastad saxlagay da uzağ kendilärinä saxliğ [=sayliğ] bergäy.

Amen. Hajr mer oregins Jisus K'risdos.

Men, Agop baron Butax oylu, Biy Teñriniñ yazıxlı xulu, yazdım bu yazuvnu kendi xolum bilä.

(3r) [Судебник, начало]

Ävälgı položen'ası Törä bitikiniñ

1. Burungisi, ki pambaseł etärlär bizni, ki töräläri yoxtur.

2-inçi, ki ne üçün emdi yazdıx, ya kimniñ priçinasından.

3-ünçi, nişanı küçünüñ barça törälärniñ.

4-ünçi, ki kimlär töräçilär bolmağ keräk.

5-inçi, ki ne nemädir törä, ya kimgä törä bolmağ keräk, ya töräni kimgä simarlamağ keräk.

6-inçi, ki ne türlü tiyar bolmaga töräçilärgä ya zağodcalarğa.

7-inçi, tanıxlar üçün, ki nedir alarnıñ inamları.

8-inçi, ant üçün, ki ne türlü bolmağ keräk, ya kimgä berilir ant.

9-inçi, ki tiymästir k'risdânlarğa dinsizlär alnına törägä turmaga.

10-unçi, ki xaysi bitiklärdän yiydiğ ya xaysi millätlärdän aldığ törälärni. Bu xadar.

(3v) [Burungisi, ki pambaseł etärlär bizni, ki töräläri yoxtur]

Haybatlı ari vartabedniñ Mik'ajelniñ yasaganı bu Törä bitikini xoxtaşından Sdep'annos gat'ayigosniñ barça ermenilikniñ.

Ävälgı toxtalmağı da başlanmağı barça törä bitikläriñiñ.

Bašta yazar anıñkibiklärgä dżuap, ki bizni pambaseł etärlär, ki yoxtur bizdä törä.

Ari Dżanniñ şnok'undan hadirländiğ yazmağa törälär bitikläriñi.

Äväl džûap beräliχ alarga, ki pambasēl etär-lär K'risdosnuχ töräsini, ki törä yoχtur ermeni k'risdânlarda. Zera köplär bardir, ki maχtarlar öz-gä dayfaniχ t(4r)örälärini, ki könü töräläri bar. Kimlär ki bu işni sözlärlär, kendiläri könü törä-dän tayiptirlar da özgälärni dä klärlär taydirma-ga, yeñil esli adämilärni.

Burungi džûap alarga bunu beribiz, ki Teñri ävöldän adäminiχ tarbiyatına toχtattı tanımaga könülükni. Anıχ üçün ki dinsizläriχ doktorları toχtatıp törä çoydular, ki kim ki bolvanlarga ya-man aytsa, ölümlü bolgay, da kim ki atasına çol uzatıp urgay, çolun keskäylär. Xaytıp Movşes ken-di töräsini arttırdı bu işniχ töräsini, alıp ävälgi tö-rädän: kim ki atasına u anasına yaman aytsa, ölümlü bolgay. Xaytıp surp Awedarani Biyimiz K'risdosniχ barça törälärniχ tügällikidir, anıχ üçün ki buyurur: «İşitiñiz, ki ayıldı Eski Törädä bu türlüdir, yoχesä men sizgä Yäñidä buyurumen bu türlü da berkitirmen Eskini Yäñi bilä, berip sizniχ yaχşi erkiñizgä, aytıp: sövgäysiz sizniχ siña-rıñizni, neçik sizniχ boyuñuznu». Ekinçi, hälbättä, yaχşi erkinä berir adäminiχ barça yaχşılıχın çilin-maga, çaysın ki toχ(4v)tatır, ki bizim erkimizgä-dir, ki barça adämilär bilä könülük bilä barmaga. Ol säbäp bilä ne Awedarani yazıp çoymadılar ävöldän, yoχesä söz bilä ayttılar.

Ekinçi. K'risdos keldi, da övrätti tügäl törä tü-gäl adämilärgä, da klämädi toχtatmagan adämi-lärgä bitik bilä törä bermä. Anıχ üçün ögüt berir surp Awedaranda, ki barışkay kensiniχ zaçodcası bilä, törägä kelmiyin. Dayı da K'risdos yaryučiniχ manisi bilä alani etti surp Awedarandan, ki barça, kimesä kimgä borçlu esä, tölöv etkäy yaχşi köñül-dän, yaχşi es etip, zera adäminiχ esi kendiniχ yar-yučisidir. Muñar oχşaş barça yaryu işläriñi eslä-mäχ keräk. Bu türlü K'risdos buyurur surp Awe-daranda şafarniχ manisin, egär anıχ egirlikini taptı esä ävöldän, soñra maχtadı anıχ usunu, ki yarlıyap etti ol egirlikni kendiniχ eyäsini, çaysı bilä ki kirmädi töräniχ alnına sayış bermägä. Kör-güzür, ki tiyişlidir yaryu bolmaga, yoχesä maχtan-maχ bilä övrätir, ki çarä bar esä, suçlanmasın yar-yuga barmaga. Muñar oχşaş hražarel etär (5r) surp Awedaranda törä etmägä añar, ki çoltça etti K'risdostan, ki ayt çardaşıma, ki üläşkäy benim bilä atamnıχ očiznamni. Ošta 2 türlü bardir sizdä säbäp: adämilik tarbiyatından da törädän, mani, ne üçün suçlanç bolursiz özgälärniχ töräsini? Mundan üvräñip, aytır Boγos arak'al, ki heç sizdä könü törä yoχtur, ne üçün siz kendiñizgä çisça u

egirlik et[mägä çoy]massiz, yoχesä siz çisça u egir-lik etärsiz dügül özgälärgä, yoχesä çardaşlarga da.

Üçüncü, klämädi Teñri bermägä yazgan törä, ki bolmagay prezmušen'adan könülüktä bolgaysiz, yoχesä süvük bilä, yarlıyamaç bilä saçlagaysiz kö-nülükni u yazmagan töräni hər zamanda.

4-üncü, ki etkinçä Teñri yöpsündü töräni, u prorokları, da Awedarani, neçik ki yaχşi urluχ bolgay džänimizga, da bu türlü könülük bilä etmä-gä yaryulärni.

5-inçi, ki törä, da proroklar, da Awedaran teš-kirilmästir, yoχesä törä prezmušen'adan teškirilir uluslarda da minlätlär arasına. Anıχ üçün boş etär Teñri, (5v) ki usulur tergäp baçkaylar, ne türlü iş esä, añar körä etkäylär yaryunu.

6-inçi, ki törädä prezmušen'adan antka tüşär, da Biyimiz K'risdos tiyar ant içmäçni, klär, ki biz könü k'risdänlikte tirilgäybiz, ki könü könü bilä bolgay, da egri egri bolgay.

2-inçi, ki ne üçün emdi yazdıχ ya kimniχ priçinasından

Dayı da ne üçün emdi klädiχ yazmaga törä-lärni, ya ne säbäptän tepräñdi esimizgä bu iş.

Egär ki yazdıχ esä ävälgidä, ki keräkimiz dü-gül edi yazgan törä berilmägä Teñridän, yoχesä köp kez işittiχ panbas özgä millättän, ki yoχtur k'risdänlarda törä. Kim ki munu aytır, bilmästir ari bitikläriñi kücünü. Munuñki yaman sayıştan eki türlü yamanlıχ toyar: ävälgisi, ki ya sayışlar edi, ki töräni çoygan essiz edi; 2-inçisi, ya klämäs edi, ki könülük bolgay edi adämilär arasına dün-yäda.

2-inçi, ki ol bitiklikni [=biliklikni], ki tarbiya-timizdän (6r) bar edi, yamanlıχ söndürdü, da tügäl yaratılğan adämini yarimdiχ etti, da sövükni u şayavatni körälmäsizliχni [=körälmäsizliχ] çapan-el etti.

3-unçu, bu vaçtlarda erinçäklikteñ övränmä-gä klämäslär Eski da Yäñi Törälärni ne markare-lärdän, ne Awedarandan, ki bolgaylar edi ari bi-tikläriñi kücündän bilmägä könü töräni. Anıχ üçün klädiχ bu Törä bitiki bilä oyatmaga alärni, neçik bir kimesäni yuçudan.

4-üncü, bu vaçtlarda biliklik ki eksildi, ki bi-liklik bolsa edi, bolur ediχ sinap da tañlap zäma-näsiniä körä; anıχ üçün yiydiχ barça millättän da uluslardan, da yazıp da berkittiχ oχşaş Eski da Yäñi Törälärgä, ne türlü markarelər çoydu da surp Awedaran buyurdu.

5-inçi, ki bu zamanda Ari Džan zyavit etmäs, neçik Soyomon da Taniel vaçtına, ya neçik Gorin-tos kermäniniä, ya özgä uluslarda, ki könü törä

etärlär edi. Zera Ari Džan körgüzücü edir alarniñ yüräkinä, aniiñ (6v) üçün suxlanç tügüllär edi yazgan törälärgä. Neçik surp arak'ellär klämädilar yazip bermägä surp Awedaranni äväldän, yoxesä sözläri bilä inandırıp çaytardilar, da andan soñra suxlandilar yazmaga, alay oç töräni dä yazip çaldirmadilar, zera alarniñ dayin özgä [ulu] sayışları bar edi çaytarmaçlıx üçün, yoxesä pokoy berdilər Eski Törä bilä, da kermänläriñ obıçayı bilä, [da ari bitikläriñ kücü bilä] töräläriñ etmägä. Yoxesä bu zamanda barçadan kerı tüştüç. Bu säbäptän prezmušen'a yazip çoyduç töräläri.

6-inçi, ki yarınuñ işi ant bilä tügällänir, evet ki Teñridän buyurulmadı ant içmägä. Yoxesä yamanlıx artıptır bu zamanda, a k'risdänlar tügül ki yalıız ki yarı alnına ant içärlär, yoxesä [här yerdä] här kez heç nemädän, da aniiñ bilä Xutçaruçimizniñ boyruçun heç etärlär, da biz klädiç, Teñriñiñ buyruçun heç etklärlärgä törä da ganonk' çoyduç berkitip yarıyuda.

7-inçi, ki bolmamaçı üçün töräniñ barmagaylar özgä millätniñ töräsinä, neçik buyururlar edi markarellär, ki yoç midir Teñri Israjel arasına, ki bolvanlarga barırlar, çaysın ki arak(7r)ellär dä anı tabalap aytırlar, ki tiymästir k'risdänlarga özgä millätniñ alnına yarıyuga barmaga.

8-inçi, körärbiz emdigi vaçtta, ki bardir açaşlar, vartabedlar, k'ahanalar, biylär, ketçoyalar, ki yüz körüp, da orunç alıp, da biliksizlikdən könu yarınu egrı etärlär. Aniiñ üçün köptän az yazip çoyduç Törä bitikindä, ki bolgay ögüt da toyru luç anıñkibiklärgä.

9-unçi, ki yaratılğan tarbiyatimiz dayma unutuçidir yaşılıxni köp türlü džan u ten yazıxından. Hälbät, kläsäç yarınu könu etmägä, vaçtında unutup yañılırbiz, andan soñra, poşuman bolup, sayışka tüşärbiz: alay midir, yoxesä alay dügül? Aniiñ üçün ki bu [türlü] çiyinliç sayış bolmaga, aniiñ üçün yazip çoyduç Törä bitikini, här vaçt, çolumuzga alıp, eslägäybiz törämizni [da körgüzgäybiz özgä millätkä, ki dayma törälärimizni] ari bitiklärdän etärbiz, ki sözläri bolmagay bizni tabalamaga.

10-unçi, çaçan ki adam yaratıldı, ürdü da berdi añar [Biy Teñri] Ari Džanniñ şnork'un. Ol şnork', neçä bardı ilgäri, adämilär üstünä arttı, da, çaçan ki çaytıp yazıçka tüştülär, ayttı Teñri: «Xalmaqay (7v) benim džanim adämilärdä, zera džan yergäsindän tengä çayttılar». Xaçan ki K'risdos keldi dünyägä, ol Ari Džanni yänä berdi adämilärgä da džan yarıyusun, çaysı ki surp Awedarandır da ganonk', zera bilir edi Biyimiz K'risdos,

ki dünyä adämiläri prezmušen'a dünyä yarıyusun yararlar edi. Tiyäsidir emdidän soñra bitik bilä yöpsünmägä töräläri, tañlap barçanı ari bitiklärdän.

11-inçi, ki bilgäylär yarıuçılar Törä bitikindän toyru yarıy etmägä, bilip, ki kendiläri dä turmaçtırlar köktägi yarıuçiniñ alnına yarıyuga.

12-inçi, kimlär ki yarınuñ alnına kelirlär, çorçu keçirgäylär, aniiñ üçün ki çaçan adämilär alnına bolmaslar egrini könu etmägä, hälbät, köp türlü söz bilä džäht etärlär yarıuçiniñ alnına turmaga, ki barça yapuçlarıñı körär, ki aniiñ alnına aldamaç bilä kimesä bolmas könu bolgay, yoxesä könlük bilä tergöv bolsar?

Ošta bu 12 türlü baş işlar biri birinä baylap, säbap çoyarbiz (8r) Törä bitikindä oçsaş surp arak'ellärdän, çaysı ki Biy Teñridän yarıuçılar berildilər dünyägä, da çaytıp Ari Džan bilä toyurdılar hajrabedläriñi da vartabedläriñi, ari yixövnüñ yarıuçılarıñı.

Zera bu 12 san tügäl haybatlandı barça dünyägä, zera bu 2 6-dan toydular, da bu 6 san dünyäniñ yaratılğaniniñ künläridir, da ölcövüdür adäminiiñ 6 tepränişiniñ, da sanidir adämilikniñ tarbiyatiniñ. Dayı da bardir köp türlü haybatlıxı bu işläriñi ari bitiklärdä. Dayı da oçsaştir 12 nahabedläriñiñ pök'ölen'asına Israjel oylanlarıñiñ, çaysılärinä ki berildi Teñridän yazılğan törä Movşes çoluna. Aniiñ üçün bu 12 türlü baş işlar bilä tügällärbiz Törä bitikini.

Dayı da ne säbap boldu bizgä, ki başladıç bu töräläriñi yazmaga?

Köp vaçttan beri ulu sayışta edim bu Törä bitiki üçün, ki här kez bizni tabalarlar edi bizim çom da, özgä dayfa da. (8v) Dayı da hörmät çoyup bizgä bu iş üçün süvüklü ari bitikläriñi şegerti Boços vartabed köp türlü sözlär bilä hörmätli, da men bolmadım üstümä almaga, mahana etip benim biliksizlikimni da tenimniñ tinçsizlixiñi, da sayış ettim, ki çoltça etkiy edim özgä küçlü ari vartabedlärdän, zera bar edilär köplär ol vaçtta atlı-džuvlu pilisopalar. Evet, bilip benim džinsimniñ bizmilikini, klämädim kimesäni bu işkä keltirmägä. Yoxesä asrı tañlar edim, ki arak'ellär da belgili ari atalar munuñki ulu işniñ çayyusuna bolmadılar.

Evet ki çaytıp boldu säbap bu Törä bitikini yazmaga hörmät çoyganından bizgä der Sdep'an nos ga'ayigosnuñ barça ermenilikniñ, 1 dä 2 dä bizdän çoltça etti, da men mahana ettim benim biliksizlikimni da köp kez tartındım bu iştan. Xaçan ki artıçısı çoltça etti, men dä üstümä aldım

menim miskinlikim bilä, bilip, ki tiyäsidir hnazant bolmaga duhovniy buyruyka. Egär ki Tejrindän esä bu (9r) yaxşı sayış da tügällänsä Anij oqarmaçi bilä, asri yaxşı; a egär tügällänmäsä benim başlaganim, özgä ari atalar, tügälläp, başka çixargaylar. Zera äväl äväldän barça ustaliç tügäl, 1 adämädän başlanip, da andan tügälländi, yoçesä köplärdän, zera, azdan köptän tapip, 1-i birinä keltirip, biriktirdilər barça ustaliçni. Xaytip esimä aldım, ki Biyimiz K'risdosnuñ yaryusuna barasimen, ol, ki yüz körmäs, ne orunç almas, anij ücün tiyişlidir maña yazmaga çolum bilä Tejriniñ yaryusunuñ oçşaşin. Bolmagay kimesä tabalagay aytkan sözümnü. Egär kimesä biliksiz esä, övränsin, a egär tügäl övrängän esä da munda nemä eksik tapsa, kendi tügälläsin. 2 yartın yaxşı köñülärni yöpsünürbiz süvük bilä.

3-ünçi, nişanı kücününj barça törälärniñ

Dayı da yazar Mik'ajel vartabed Törä bitikiniñ xuvatı (9v) ücün köp türlü yalbarmaç der Sdep'an nos gat'ayigosniñ.

Xolarmen sendän, haybatlı ata da barça ermenilik yixövläriniñ başı, bolmagay, ki heç tä yeñil sayışlagaysen džan sartin keräklı işni, çaysin ki benim üstümä beripsen. Zera tiyäsidir maña, ki körgüzgäy men saña köptän az, ki nedir xuvatı Törä bitikiniñ, çaysin ki çolumuzga alıpbiz. Zera Törä bitikiniñ oçşaşı bar ganonk'ka, zera tiyişlidir bizgä tüzmgä töräni u ganonk'nu, ki biri birinä oçşagay. Xaytip bu türlü bardır oçşaşı biri birsinä. Zera ganonk' džanni toyru etär, da törä tenni, hälbät, egär biri birindän ayirilip esälär, yoçesä köp yerdä birikirlär. Neçik džan u ten, ki tarbiyat [bilä ekidirlär, ol türlü ayirilmas, çat]işilip biri biri bilä, bolurlar 1 da köp nemäni 1 erk bilä çilinirlar, ol türlü ganonk' ta törädür. Anij ücün, egär yoluçsa çatışilmaga eksinä biri birsinä, sindirmastir. Da ne türlü ganonk'nu bilüçilär tüzüptürlär, ol türlü töräni dä; (10r) da ne türlü yañılğanlarga ganonk'ta pokuta u çorçu bar, ol türlü törädä bar; da ne türlü törädä zindan da baylamaç bar egrilärgä, ol türlü ganonk'ta zindan da baylamaç çaryamaçtır; dayı da ne türlü yazıçsız adämilär üstünä ganonk' nemä bay çoymastir, ol türlü törä dä anıñkibikläriñ üstünä, kimlär ki toyrudurlar dünyäda; ya ne türlü ari kişi [çorçmastir] köktägi yaryuçisından, [ol türlü anmey adam çorçmastir dünyä yaryuçusundan]. Xaytip dayı da yaxşıliç beriliptir bizgä, ki barça ari bitikläriñ anij ücün tüzdürlär, ki adämilärni yazıçtan tartkaylar, ol türlü Törä bitiki džäht etär tiymaga yamanlarni da egrilärni, ki süvük bilä da yaxşı köñül bilä tirilgäylär biri biri

bilä. Dayı da aruvluç bilä tirilmäç artarliçtır, bu da törädä bolmaç keräk. Bu türlü manilärni [berdiç] uslularga, ki tanigaylar, ki [neçä türlü] yaxşıliç bar munda hawasar barça adämilärgä, ki talaşni, öpkäni kötürür da eminlikni da yaxşıliçni toçtatir adämilär aras(10v)ına. Da çayda ki törä eksiktir, anda talaş köptir, da çayda törä da könülük bolsa, eminlik artıçtır ol ulusta, dünyäda u yixövlärdä, zera 1 ülüşü Tejriniñ şnork'undan berilgän yixövlärgä eminliktir.

4-ünçi, dayı da yazar, kimlärdir yaryuçilar, ayırır biri birindän könülärni, oçşaşlarnı

Ävälgı u könü yaryuçi Tejrindir, ne türlü buyurur markare [Tawit'], ki yaryu etär Tejri kendiniñ çoyovurtuna. Dayı da aytir prorok: «Biy Tejri bizim yaryuçumuz». Yänä aytir: «Kel, Tejri, da et seniñ yaryuñnu». Dayı da muñar oçşaş bardır köp işlär, zera Tejri kendidir yaryuçi, ki övrätir bizgä könü yaryunu, çaysi bilä ki alanidir, adämilärgä tüzgändir bu törälärni, ne friştälärgä, ne džanavarlarga. Evet ki törädä yazgandır: öldürüçi džanavarları öldürmäç keräk,— tügül anij ücün, ki džanavarlar (11r) ögütlängäylär, yoçesä adämilär dä. Dayı da (devälärgä) devlärgä dä boldu törä, ki köktän yergä tüştülär, friştädän devlär boldular öktämlikläriñä körä, dügül köp kez, yoçesä bir kez. Xaçan ki yarattı Tejri adämni, ol çayta belgili etti, ki yaryuçimiz da Eyämiz kendidir. Da K'risdos keldi dünyägä da ayttı: «Yaryu etmgä keldim bu dünyägä, da Atam kimsäniñ yaryusun etmäs, barça yaryunu berdi Oçul çoluna». Da budur Tejriniñ yaryusu, ki Yariç keldi dünyägä, da adämilär artıç sövdülär çaranıunu, ne ki yariçni. Da Tejriniñ atı atilir [=atalir] ayirilmas tarbiyat, zera ne türlüdir yaryuçidir Oçul, ol türlü Ata da Ari Džan. Da bu iş ari bitiklärdä alanidir, kim kläsä tergämägä.

2-inçi, yaryuçilar atini berdi Tejri adämilärgä, ki yaryu etiñiz könülük bilä öksüzgä da tulga. Da bu iş hawsardır çanlarga, biylärgä da çartlarga, çaytip markarelärgä, k'ahanalarga, çaysi ki Movşes çoydı anabadda yaryuçilar, da mundan soñra Jesu çorawor. Ol türlü Soçomon çoldu (11v) Tejrindän usluluç, ki yaryu etmgä bilgäy çoyovurtka. Bar edilär k'ahanalar da çartlar yaryuçilar eskidä, ne türlü aytir bitiklär dä, ki k'ahanalar bolgaylar çanlı işniñ üstünä yaryuçilar.

Ne ücün Tejri hawasar berdi yaryuçiliniñ?

Anij ücün, ki barçası bu şnork'tan meñärüçi bolgaylar da çaytip ki eksiklikindän yaryuçilarniñ biri birin zrgel etkäylär. Da Yäñidä buyurdu Biyimiz K'risdos surp arak'ellärgä ki olturgaysiz 12 ol-

turyuĉta yaryu etmä 12 millätkä Israjel ĥomuna. Da alardan teŝkirip aldılar baŝliĥları barĉa k'risdânlikniĥ. Ol türlü K'risdos ĥaytip övrätti mani bilä egri yaryuĉi üçün, ki tügäl könü yaryu etmä edi, barĉa kimesä adämilärdän esi kendinä yaryuĉidir, dĵanına, da teninä, da 5 seziklikinä, da aruvluĥta saĥlagay kendini.

5. Dayı da nedir yaryu, ya kimlärgä bazıp sımarmamaĥ keräk, ya kimlärgä tiyär yaryunu etmägä

(12r) Da yaryu kimdän aytildi? Äväl Teŋridän, da soŋra markarelärdän, ki yaryu nedir. Yaryu barĉa işläriñ tergämäĥidir. 3 türlü iş bar, ki adämilär tepränirlär dünyâda: yaĥŝi, da yaman, [da] ortaĥaĥli. Kimlär ki alani yaĥŝi kiŝilärdir da kimesäni zrgel etmäslärdir, alarga yaryu keräkmästir. A kimlär ki oyrudir, ya ĥaraĥĉidir, da baş yevüĉidir, alarniñ işi tas bolmaĥtır. Ya yaryu ortaĥaĥli adämilärniñdir, kimläriñ zaĥodcası bar. Ne türlü Sojomon 2 ĥatunnuĥ esi bilä tergäp taptı yaryusun, ol türlü Taniel markareĥ esi bilä açtı Ŝuşanniñ 2 ĥartniñ yaryusun. Da K'risdos ekinĉi kelgäninä oĥ yanındaĥı alani artarlarga aytsar: «Keliñiz, Atamdan alyişlanganlar»,— da soŋ yanındaĥı alani yazıĥlılarga aytsar: «Ketiñiz Mendän, ĥaryişlilar, meni otka».

Xaysi ki alanidir bu türlü, ki ortaĥaĥlılarniñdir yaryu, ortaĥaĥli alardir, kimlär ki yazıĥlarındän ĥaytip, pokutovat etiptirlär, alarniñ ölsär (12v) Teŋri yazıĥın, pokutasın, da kimniñ yazıĥı artıĥ bolsa, ol bersär dĵuap. Alay oĥ dünyâ yaryusuna körgüzür.

Tiyişlidir yaryuĉığa, ki bitikĉi, uslu, aĥilli bolgay, da ari bitikläriñ kücün igi bilgäy, [da barĉa adämilikni yaĥŝi bilgäy], ki yaryunu toyru etkäy. Tiyişlidir yaryuĉılarga, ki lätaları bilä tügäl bolgay, da aŋlı, u aĥilli, da saĥt bolgay, bolmagay, ki, töräni aŋlamıyın, kimesägä egirlik etkäy. Neĉik ki bir peŝäkär, tügäl peŝäsin övränip bilmägäy, bolmas ustalıĥ etmä, neĉä artıĥ dayın bilüĉi keräk yaryuĉılarga, ĥaysi ki Teŋrigä yaraşir. Zera yaryu yarmaĥ Teŋriniñdir, oldur könü yaryuĉi, da dünyâ yaryuĉıları Teŋrigä oĥsaŝtır. Anıñ üçün keräktir, ki, yüz körmiyin, Teŋriniñ yaryusun könü etkäy da Teŋriniñ alnına açıĥ yüzlü bolgay.

Dayın da [kimgä] tiyäsidadir bermägä buyruĥun yaryuĉiliĥniñ?

Eski Törädä belgili edilär yaryuĉılar, marka-reĥlar, k'ahanalar, ki Teŋridän taŋlandılar, [da alardan taŋlandılar] ĥartlar, uslu yaryuĉılar. Bolur, ki yoluĥur yaryu yarmaga ĥanlarga da ulu biylärgä. Da bizdä bu türlü bolsun. Xaysi ulusta bar

esä k'risdän ĥani ya ulu biylär, dünyâ yaryusun ĥayyirgaylar allarina könü(13r)lük bilä. Da yiĥöv yaryusun aĥpaŝ ĥayyurgay vartabedläriñ övrätmäĥi bilä, 2 ya 3 [aĥilli] ketĥoyalıĥ bilä. Da ĥaysi ulusta bolmasa ĥan ya ulu biylär, tiyäsidadir aĥpaŝka sımarmamaga yaryu işni, ki barĉa yaryularni ol ĥayyurgay. Bolmagay, ki bu işkä utru bolgay kimesä, zera bardir aĥpaŝlar arasına, ki biliksizdir da aĥĉa kücü bilä taŋlagandır. Bilirmen bunu men dä. Yoĥesä biyik asdidĵanları bar aĥpaŝlarniñ da barĉa dĵanlarıñ dĵuapın berüĉidirlär Teŋriniñ alnına, alay oĥ bu yaryular üçün bergäylär. Neĉik yoyarı aytildi, ki vartabedlä bilä etkäylär töräni. Egär ki yaryu başı biliksiz bolsa, ĥatına olturgan bilüĉilärdän övrängäy yaryu işin, ki pambassız biyängäylär könülükä.

6. Dayı da ne türlü tiyişlidir bolmaga yaryuĉılarga, könü da egri kiŝigä yaryuda

Tiyişlidir yaryuĉığa, ki orunĉ aluĉi bolmagay, zera yazgandır, (13v) ki orunĉ soĥraytır, neĉä ki iti köz bolsa. Zera ol yaryuĉi, ki könülük üstünä orunĉ almastir, anıñ sözü keĉär yaryuda, da könülük bilä yaryuga uĉ etär, da kim ki işitsä, biyänir. Ne türlü ki Teŋri aytir, yüz körmäñiz, yoĥesä könü yaryu etiñiz. Egär ki könülük bolmasa, köp adam esi bilä yazıĥka tüŝär, da bu iştan özgä millätniñ yaryusuna barırlar. Da könülük bolsa, yaryuĉılar da bazıp bolur Teŋriniñ sözün aytmaga, ki men yaryu etär esäm, benim yaryum könüdir; baĥmasın kensiniñ aslamına, dĵâht etsin, ki barĉa adämilärni biyändirgäy. Egär ki sadaya barĉa nemädän artıĥ esä, yoĥesä yaryunu könülük bilä tiyäsidadir etmägä, tiymäs ĥodĵaga yüz körmä, ne miskin-gä yarlıyama, [ne türlü ki yazgandır: «Yarlıyama] yarlıga törädä». Da yaryuĉi bolmagay 1 yartın işitkäy, könünün ya egriniñ, gileyin anginĉa, ki yüz dä yüz eksi dä turmiyın. Da gileni könüsün tergägäy, andan soŋra 2 ya 3 tanıĥ bilä uĉ etkäy könülükä, törä bilä, ki 2 ya 3 tanıĥ bilä toĥtalgandır barĉa iş. Da kimniñ tan(14r)iĥi bolmagay, ant bilä 1 yartın, kimniñ üstünä tüŝsä, uĉ etkäy.

Tiyişlidir töräĉığä, ki töräni yalyiz etmägäy, yoĥesä köplär bilä etkäy töräni, egär yoluĥmasa, 2 ya 3 kişi yaĥŝi da bilüĉi [bilä] etkäy töräni. Neĉik törägä kelgänlärgä 2 ya 3 tanıĥ keräktir, ol türlü yaryuĉılarga, anıñ üçün törä toyru bolur toĥtatkan adämilär bilä tanıĥlıĥta. Bu övränĉik äväl-burun Rımalılarda bar edi, ki 72 adam dayma sayışta edilär barĉa türlü işlər üçün. 72 adam anıñ üçün tüzdilär, ki barĉa adämilär baıngaylar, ki 72 millätniñ usluluĥı alardadır. Yoĥesä emdi 12 yaryuĉılar toĥtattılar, 12 arak'elgä oĥsaŝ, dügül ki köp

yaryučilarniñ tergämäxindän könülür törä, yoxesä, köplärniñ tanıxlıxı bilä könülüp, xorxulu körünür törä.

Dayı da Xayanlıxta 3 töräci olturur, alay ox Frangistanda, Xayanlıxtan övränip, surp Errortutıunnuñ atına da tanıxlarniñ sanına. Biz dä muñar biyänirbiz, ki 3 yaryuçi bolgay, zera mun(14v)-dan artıx küctür tapulmaga barça yerdä. Dayı da axpaštir burungi yaryuçi, 2 ya 3 axıllı adämilär tutkay xatına, da alay etkäy yaryunu, tügül ki alar tanıx bolgaylar könülüktä, yoxesä axpaš kendi dä övrängäy alardan yaryunu.

Tiyäsidir yaryuçilarga ertä u keçä sarnamaga Eski da Yäñi [Töräni da] Törä bitikini da eskä almaga barça millätniñ da esli adämilärniñ yazganın. Tiyäsidir yaryuçilarga barça türlü tarbiyatı bilä yaxşı bolgay, da törä saxlagay, da artıxsi, ki öçäş bolmagay, da xılıxı bilä paxil bolmagay barça vaxtta, artıxsi yaryu vaxtına, ki yaryuga kelgänlärniñ köñülläri çiy bolmagay, da sayışlamagaylar, ki paçilliktän ya öçäşmäxtän toyru bolmadı yaryu. Uzun es bilä tözümlü bolmaç keräk yaryuçılar, zera köp kez yoluxur, ki küç bilä taparlar da yavits'a bolmastir yaryu. Yoxesä tözümlük bilä, da kün berip, özgä çaxta yaxşı tergap, da xaytip ündägäylär allarına, da uç etkäylär. Egär ki yaryuga kelgänlär talaş etsälär, xoymagaylar biri birinä tüşmägä, öçäşip ögütlägäylär, ki törä alnına çalaba bolmagay da yaryu çapanel bolmagay. Bilsinlär zaçodcalar...

[В этом месте отсутствует несколько листов].

(15r) ...zoçovurt üçün, dayın artıx könüdür 25 yaşar aşxarhaganniñ tanıxlıxı törädä. A egär yoluxsa, bir tanıx tügäl adam bolgay da egär ki birsi igit bolgay, anda tutulmaç keräk. A egär ki eksi igit bolgay da 1-i çart ya 3 igit bolgay, ol tanıxlıxıni da tutmaç keräk. Dayı da dinsizlärniñ tanıxlıxı keçmästir k'risdänlar üstünä, neçä köp bolsalar da, egär ki könü dä aytsalar. Ne türlü ki K'risdos yöpsünmädi devlärniñ tanıxlıxın, çaçan ki anı Teñri Oylu aytırlar edi. Alay ox hercowadzoylarniñ tanıxlıxı keçmädi k'risdänlar üstünä, çaçan ki k'ristänliktä toyru tügüldür, bizgä ne türlü bolurlar könü bolmaga tanıxlıxıka? A egär ki anıñkibik nemä iş yoluxsa, hercuadzoylar üstünä bolurlar kendiläri 1-i biri üstünä tanıxlıxı bermägä.

Dayı da tiymästir xatın kişiniñ tanıxlıxın tutmaga, tek sözüni işitmägä. Ne türlü K'risdosnuñ jarutıununa: ari xatınlar, körüp, süvünçlüx berdilär arak'ellärgä, da arak'ellär toxtattılar K'risdosnuñ [könü] surp jarutıunun. A nemä anıñki iş yoluxkay, da xatın kişilär körgäy anı, da yaxşı hör-

mätli (15v) xatınlar bolgay, neçik er kişiniñ 2-3 tanıxlıxı keçkäy, alay ox [hörmätli] xatunlardan 2 ança — 4 ya 6, yoxesä kelmägäylär törä alnına, övlärinä tanıxlıxı bergäylär ol çadar yaxşı da hörmätli adämilärgä, ne çadar kendiläridir, da alar, kelip, tanıxlıxı bergäylär törä alnına. Anıñ üçün ki ne türlü tiymäs xatın kişigä k'ahana bolmaga ya zolner, ne borla basma, ne kebittä olturma, ne er kişiniñ tonun kiymägä, ol türlü tiymäs alarga ne törädä olturma, ne tanıxlıxı bermägä. Bu işkä utru kimesä aytmagay, ki köp xatınlar, çanların töküp, K'risdoska tanıx boldular, zera mardiroslux tanıxlıxı özgädür da adämilär tanıxlıxı dayın bir türlüdir, evet ki köp xatınlar, çiyналip, da Teñrigä arzanı boldular, da adamlardan hörmätlänkilär. Anıñ üçün ki xatın kişiniñ tarbiyatı sir saxlamastir, ne tanıxlıxı keçmästir. Evet ki xatın kişilärniñ xatun kişilärniñ üsnä keçär tanıxlıxı, alay ox xatın kişilärniñ er kişiläri üsnä 6 da 4, neçik yazıpbiz yoyarı. Kimesä bu tanıxlıxıni ayırsınmasın, tügül yalyız tügäl adämilär tanıxlıxı boldu K'risdos üçün, yoxesä oylanlar da, [neçik] Petyçhemniñ oylançıxlari, dayı da surp Sdep'annos igit vaxtına, (16r) dayı da köplär bularga oxşaş.

Dayı da aytalıx, ki ne üçün 2 ya 3 bolmaç keräk tanıx. 2 ya 3 tügül ki köplärgä utrudur, körgüzüyür, ki neçä köp bolsa, ança igidir, egär ki bolmasa 2 ya 3, mundan eksik bolmagay, zera 1 adamga asanttır, ki büxtan aytmaga kimsäniñ üstünä, a 2 ya 3 adam bolmastir, zera 1-i kläsä, birsi klämäs. Da yaryuçi keräk ki igi es xoçgay tanıxlıxıga, ki biri birinä sözläri oxşaş kelgäy, ki oxşaşsız bolmagay, neçik ki alarniñ sözläri 1 edi, ki K'risdos üçün çanların töktülär, alar oxşaş bolsa, eksiñiñ ya ücsünün tanıxlıxlari könüdür. Da egär ki tapulur esä bu bitiktä, ki köplär, yalyanlıx bilä birlänip, da yalyan tanıxlıxı bilä yamanlıxıni učka çıxarırlar, neçik Napeut'nuñ Eski Törädä da surp Sdep'annosniñ Yäñidä, bu işlär yalyan tanıxlarniñ yamanlıxı bilä edi. Yoxesä bolmaslardır här kez zraytcalıx etmägä. 2 da 3 könüdür, neçik Teñridän buyuruldu. Zera Movşesniñ töräsiniñ berilgäninä Teñridän Ovr, da Aharon, da Eşu tanıxtırlar. A Sinaj tayda Teñriniñ engäninä biryılar avazı, [da bulut], da çaranıyuluç, da ot da (16v) tanıxtırlar. Da K'risdosnuñ toyganına friştälär, da 3 çan, da xoççılar tanıxtırlar. A K'risdosnuñ 40 künlük kelgäninä dadžarga surp Simeon, u Anna markarehu, da eşikniñ açilganı tanıxtır. K'risdosnu Jekibdosga çaçirganda friştä da bolvanlarniñ uşalganı tanıxtır. Da K'risdosniñ mgrdutıununda Ata Teñri, da Ari Džan, da surp Jovannes tanıxtır. Da Tap'or

tayda 2 markare da 3 arak'el tanixtir TejriliKinä. Tanixtirlar K'risdosnuj barca türlü sk'ançelikläri. K'risdos ki çaç üstünä endi, günäšniñ çaranyuluçu, da yerniñ tepränmäxi, da tašlarniñ çatlanmaçxi, da çani u suvu K'risdosnuj çaburyasından çixti, dayi özgä sk'ançelikläri tanixtir. Da surp jarut'ünuna K'risdosnuj frištälär, da kerezmanniñ taši, ki açıldı, da kefini, da arak'ellär, da ari çatunlar, da storozlar tanixtirlar. Dayi da hamparcumuna frištälär, da arak'ellär, da äväldän markareläer tanixtir. A egär ki 1 [könü] taniçniñ taniçlixi da könu esä, hälbät, toxtalgan dügüldür, ne türlü ki K'risdos aytir edi džuhutlarga: «Siz yeberdiñiz Jovaneškä, da ol taniçliç berdi könlük üçün, da inanmadiniçiz. Da benim taniçliçim dayin artixtir, ne ki Jovaneš, ol çilinmaçni, çaysi ki berdi maña Atam. Xaytip aytirmen, taniçliç berirmen Menim üçün, da taniçliç berir Menim üçün Atam, (17r) da sizniñ töräniçigä dä yazgandır, ki 2 adamniñ taniçlixi könüdür». A bir adam taniçliç bersä kendi üçün, tügäl dügüldür. [Ne türlü ki ayttılar K'risdoska džuhutlar, ki Sen Seniñ boyuñ üçün taniçliç berisen. Könüsün, ki K'risdosnuj taniçlixi könu edi, da alar aytirlar [edi], ki könu tügüldür.] Anij üçün ki Ata Tejrini da surp Jovanešni taniç keltirdi [K'risdos], da surp arak'ellärni, bu türlü aytip: «Bolgaysiz maña taniç Erušahemä, u Samariada, dünyäniñ çiriyäna dirä. Bu türlü Bedros, Tap'or tayda iſitip ata Tejriniñ avazin K'risdosnuj üstünä, aytir edi, taniçliç berip, ki biz bu avazni könu iſittiç, çaçan ki birgäsinä ediç ari tayda. Dayin alip taniçliçka markareläeräni, aytip alay, tutarbiz toxtalgan aytkanlarin markareläeräni. Ol türlü könüsün taniçliç berir edi Johanneš Awedaraniç: «Haybatli 3 türlü, ki taniçliç berirlär K'risdos üçün: Džan, da çan, da suv». Mundan övrändi yiçöv ganonk'u, ki taniçliçsiz alyišlamagaylar açpaš. Da arak'ellär dä taniçliç bitiki bilä yeberirlär edi ašagerdläerin.

2 türlüdür taniçliçniñ oçšaši, çaysi ki tiyasidir taniçlarga, ki heç etmägäylär körmäçni ya iſitmäçni, yoçesä könlük bilä toxtatip, da soñra taniçliç bergäylär. Ol türlü yaryuçi da törä etkän vaçtta, könüsün sorov etip, iſitkäy taniçlardan, ki nemä zavada bolmagay yaryu arasina.

**[8.] Dayi da ant üçün,
ki ne türlü keräk ant içmägä**

Tügül ki boyruç berip aytirbiz, yoçsa övränip-tirlär yaman antlar içmägä, aniçkibiklärgä törä u ganonk' toxtatirbiz.

(17v) Uslu da çorçulu buyruçun Tejriniñ körgüzüyürbiz emdigi vaçtta adämilärniñ ayaxi tibi-

nä, zera asri artiptir heç nemä üçün ant içmäç. Bügün köriyirbiz sahal iſ üçün da heç nemä üçün — çaysin ki Biyimiz K'risdos buyuruptir, ki heç ne bir kez dä ant içmägäylär — mahalädä, da heçem arasina, da talaškanda asri yaman, körksüz antlar içärlär, tügül oylanlar, yoçesä çartlar da, tügül ašçarhagan, yoçesä köp kez k'ahanalar da. Da çaçan ki yaryu iſi yoluçsa aralarina, tözmäsläerdir yaryu alnina barginça ya yaryu buyurginça, yoçesä barirda yaryuçiga, talaš arasina köp kez antlar içärlär çorçulu antlar bilä, da çaçan kelsälär yaryuga da yaryuçi buyursa könlük üçün ant, da ol çayta utru bolurlar, ki barca dünyäniñ aslamäi üçün ant içmäzbiz, da klärlär mununçki sözlär bilä ki kendi kendiläerin törä saçlavuçi körgüzgäylär. Da kimesä tabalasa, ki törädän burun nek antlar içär ediniçiz?— «Anij üçün, ki inanmaslar edi bizgä»,— da pambaseç etärlär edi K'risdosnuj töräsin, ki ne üçün buyurmadä ant içmäç(18r)ä? Oçšašlar aniçkibikläer soçurlarga, ki soçurnuñ körmäçlixi çarmalamayçtir. Aniçkibikläergä bolur aytmaga, ki K'risdos çoymadä çaräsiz törä, yoçesä çaräli. Egär ki çaräsiz iſ bolsa edi, törä çoymas edi, ki barca kendiniñ ari vartabedlixi bilä ol türlü bu yergäni da bu türlü klädi, ki biz könu k'risdänlar bolgaybiz, ol türlü heç keräk bolmagay bizgä ant içmäç bizim könu da toyrü tepränišimiz üçün. A egär ki aytısalar: «Çarä yoçtur, ant içmiyin»,— bu iſtän belgildir, ki Tejri Aprahamga ant içti frištädän ötläš da aytip: «Menim boyumdan ant içärmän». Da Apraham çuluna berdi ant. Xaytip ant içti Tejri Tavit'kä könlük bilä, dayi muñar oçšaš iſläer. Dayi da arak'al ant içti, aytip: «bazip sizgä ant içärmän, çardašlar». Xanlar da könlük üçün ant içärlär, alay oç ulu biylär, ki toxtalgay, ki tiyišlidir ant içmäç, artixsi yaryuda.

Xaytip meğnel etärmän Tejriniñ atini [=anti-nä].

Övrätir bizni arak'al, aytip: barca adämiläergä [utru] bolgan 1-i birinä toxtalgan iſniñ uçu anttir, çaysin ki klädi Tejri, 2 teškirmäs nemäni çoyup (18v) ortada, ant bilä da kendi buyruçun [=boyundan] ant içmäç bilä, tutunur alyišina bermägä. Da aytkanimiz bu türlüdür, ki adämiläergä, artixsi çanlarga övränçiktir ant içmäç kendi boylarından, çaysi ki tügällikin iſniñ möhürlärlär, ol türlü Tejri dä bu oçšaš iſni boyuna aldı dügül ant içmäç bilä, yoçesä körgüzmäç bilä, ki adämilär ant bilä kendiläriniñ iſläerin toxtattılar. Ol türlü Tejriniñ tutunmaçi da yalyansizdir. Xaytip aldı Tejri adamniñ tarbiyatın [tügül, ki Tejri adam tarbiyatın] alip, da [bizim övränçikimizgä tüšti. Yoçesä,]

bizim övränçikimizni körüp, da övrätti bizni yaxşı xilinmaçka. Ol türlü Aprahamniñ da törä bilädir, ki çoydu çoyusun [=çulu üsnä] tanixliç üçün. Ol türlü Teñri Noj vaýtına kendi ayini [=yayini] tutundu çoyмага tanixliç üçün köktä, ki dünyäda şayavatlımen.

Klärmen aytмага, ki ne türlü [bolur ant içmäç.

2 türlü] orinagdır ant: 1-i çosdovanuñiundur, 1-si dinin tanmaçtır. Dinin tanmaçniñ anti budur, ki çoygay çolunu çaç üstünä da yixöv üstünä da hrazarel bolgay ari yixövdän; ya ayt kay alay: kendi k'risdän dügül, egär ol iş alay dügül esä. Kim bu türlü ant içsä, alay tut, ki dinin tandi. Xaysi ki tiymästir k'risdän kişigä munuñki antni üstünä kötürmägä, egär ki ölümgä dä keltirsälär ya övün buzma kläsälär. Xaytip çosdovanuñiun (19r) anti budur, ki çoygay çolunu çaç, da Awedaran, ya yixöv üstünä da bilgäy, ki Teñri yapuñnu bilüçidir, da ayt kay: «Bilir Teñri, da bu çaç, da Awedaran, da surp yixöv, ki könüdür aytkanim»,— da ayt kay alay, ki bularniñ zořk'u u hörmäti üçün, ki yalyan aytman,— bu türlü ant çosdovanuñiundur, çaçan ki Teñrini yapuñnu bilüçi aytir, Awedaranni K'risdosnuñ sözi aytir, da yixövnü K'risdosnuñ övi aytir. Da çaçan ki kimsä kläsä ant içmägä, çosdovanuñiun antin içkäy, bolмага, ki kimesä dinin tanmaç antin içkäy, munu ögüt berip aytirmen, buyruç bermändir. Egär ki dävikârlar eksi dä k'risdän bolsa, 1-i birinä utru bolup, da dinin tanmaç antni klägäy bermä, yaryuçi sürgäy alnından da bermägäy ol antni içmägä anginça, ki pošumanliçka kelgäylär da çosdovanuñiun antin bergäylär. Bolmagay, ki yaryuçi tezindän antka salgay, äväldän yaryuçi džäht etmäç keräk, ki antsiz yaryuga uç etkäy; a egär ki bolmasa çarä anttan başça uç etmägä, ol vaçtta yaryuçi äväl övrätkäy, ki ne türlü tiyär ant içmägä da ne türlü ayirdir antniñ pokutasä, da andan soñra buyurgay antni. Dayi da bolmagay, ki az nemä üçün ant (19v) bolgay, zera egär dünyäniñ iglikin dä bersälär edi, tiymästir ant içmä. Egär ki hagarag bolgaylar, ki yarlibiz da anij üçün klägäy ant içmägä, tiyäsidir, ki buyurgaylar, borçnuñ yarmın tölöv etkäy da ant içmägäy. A egär ki bolmasa tölöv etmägä yarmın da ayt kay, ki ant içärmen da luđz tartarmen, anda yaryuçiniñ nemä yazixi yoçtur. A egär ki bolmasa 10 altın, ya 20, ya dayin artix, alay oç tiymästir terçä ant bermägä, zera ayir iştir. Kün bergäylär da keçiktirgäylär, şahat, ki, pošuman bolup, biri birinä tölöv etkäylär.

Dayi da aytirmen sizgä, kimgä tiyär antni bermägä.

Barça yaryuda ermeniniñ, kimniñ tanixlari bolsa, tiymästir ant, a kimniñ ki tanixi bolmasa, añar tiyär ant içmägä. Egär kimesä kimesäni törägä tartsa ya borç üçün, ya özgä nemä üçün, da kendiniñ tanixi bolmagay, ne anij, kimniñ [=kimni] ki yaryuga tartti, tiymästir añar ant, kim ki tutup keltirdi, yoçesä añar tiyär ant, kimni ki tutup keldilär, egär könü kişi esä. Egär ki yaryuçi bilsä, ki egirlik bilä [kliyir ant içmägä ya ol kliyir egirlik bilä] ant bermägä, keräktir yaryuçi çoymagay, ki egirlik bolmagay. A egär kimesä tutulsa oyurluçta, ya itlix(20r)tä, ya adam öldürmäçtä, ya çarayçiliçta, da alani bolgay ol yaman iş ya licasä, da, kim ki tutup keltirdi, tanixi bolmagay, tiyäsidir añar antni bermägä, kim ki üstünä foldrovat etkäy, zera anij kibik yaman çilinganlar antni nemägä tutmaslar. A egär ki bu yaman çilinganlar töräniñ alnına avaz bilä ayt salar, ki biz bu işniñ içinä dügülbiz, da yalyandır, bu iş bizim üstümüzgä dä büxtandır, da ne artimizga, da ne alnimizga bar, yaryuçilar, körüp alarniñ toyru luçun, ki ne artına, da ne alnına, ne licasä yoçtur, antni buyurgaylar alarga da çutçargaylar ölümdän.

Dayi da aytirbiz, kimgä tiyär ant içmägä.

[Neçik ki yazipbiz yoçari tanixlar üçün, ki kimgä tiyär tanixliç bermägä, ol türlü yazarbiz munda, ki anij kibiklärgä tiyäsidir ant içmägä], adam, ki bolgay 25 yaşına. Oylanga tiymäs ant, zera lätasä yoçtur. Xartka tiymästir, zera ölümgä yuvuçtır. Xastaga tiymästir ant: ölümi alnıadır. Dayi da luđz bergängä tiymästir ant, anij üçün ki yazixni yazix üsnä çoymagay. Ol türlü marabelärgä, yänä 2 džanlı çatinga tiymästir ant içmägä. Dayi da tiymästir ant tamyaçiga, ne džimrigä, da barça alani ya belgili yazixlilarga anginça, ki yazixlarından çaytkay, ne kimesä alarniñ [tanixliçin tutmagay. Da ol, ki äväldän aytix, ki tiymästir alarga ant içmägä. A egär bolsa alarniñ] atasä, çardaşı ya oçlu, alar ant içkäylär. (20v) Da çatin kişilärniñ anasä, ya er, ya çiz çardaşı, ya çaysi yuvuçu, alar ant içkäylär biri biriniñ [üçün da] yükün tartkay, yöpsünmäç keräk. Dayi da yazarbiz apeçalar, u mäläzlär, da k'ahanalar üçün, ki törä alnına kelmägäylär, ki ant içmäç işi bolmagay, a egär törä işi bolsa, tiyişlidir alarniñ çardaşlari ya yuvuçlari kelgäylär törä alnına. A egär ki ant tüssä k'ahana üstünä, keräk ki yuvuçu ant içkäy, anij üçün ki tiymästir k'ahanaga aşçarhagan töräsi alnına barmaga, ne ant içmä. A egär k'ahanalarniñ yaxşı kişilari tanixliç bolgay, alarniñ tanixliçin tutmaç keräk töräçilär, ki alarniñ yuvuçlari ant içmägäy.

Dayi da Mik'ajel vartabed yazar antniñ ludzu üstünä, ki burungi ari atalar antniñ ludzun asri ayır çoyupturlar, neçä törä bitikin tüzmiyirlär edi. Xaçan ki Teñriniñ erki boldu, ki bu Törä bitikin tüzdüç, yeñillättiç antniñ ludzun. Egär ki törädän kimesägä ant buyurgaylar, da ol ant ulu iş üçün da köp nemä üçün bolgay, da könüsün bolgay, da çosdovanuñiun antin içkäy, 3 yıl ludz çoygay açaş ol adamniñ üstünä, zera oldur yarıuçi. A egär ki özgä yarıuçi törä bilä ant bersä kimesägä, ol adam, ki ant içti, bargay bil(21r)üçi vartabedgä, ki ol bergäy añar ludz. A egär kimesä yalanlıç bilä çosdovanuñiun antin içsä, buyurur, ki 7 yıl ludz tartkay, da baçkaylar töräçilär da bitikçilär ol tirlükni, ki ne üçün ant içti yalan. A egär az nemä esä da köp nemä dügül esä, buyurgaylar yarlılarga üläşmägä. A kimesä ki din tanmaç antin içsä, egär könü, egär yalan, ludz tartmaçı ölüm kününä dirä bolgay, zera bu işkä tiymästir tözmä. Evet ki vartabedläрниñ erkinädir da buyruçuna, çaysi ki Teñridän alarga beriliptir, da ne türlü alarga körünsä, ol türlü etkäylär.

9. Dayi da yazar vartabed, ki biz k'risdänlarga tiymästir dinsizläрниñ töräsi alınna barmaga, anij üçün ki Ata da Oçul Ari Džanga inanmaslardır

Alanidir barçasına, ki kerı bolmaçı k'risdänlikniñ dinsizlärdän, buyruçı bilä Boços arak'elniñ, ne birliki bar yarıçniñ çaranıyuluç bilä, ya ne ülüşü bar k'risdänläрниñ dinsizlä bilä. Dayin özgä işlä, çaysin ki buyurur arak'al, çaysından ki övränip bilärbiz, köp türlü iş bilä dinsizlä (21v) yıraçtırlar k'risdänlardan: vaçt bilä nalätlämä oçul aytir, da vaçt bilä çaranıyuluç oçulu, ki K'risdostan işitip, zera K'risdos buyurur: «kim ki inanmas Teñri Oçluna, körüp körmişär köktägi meñi tirlükni, yoçesä Teñriniñ öçäşmäçi çalsar anij üstünä». Xaytip aytir dayi da: «kim ki suvdan da Ari Džandan toymasa, ol bolmas uçmaçka kirmägä». Dayi da Johançes Awedaranıç aytir: «kim ki Jisus K'risdosnuç kelgäninä teni bilä inanmasa, ol bulargandır da nerindir [=nerindir]». Da markareçlä alarni, kimlä ki könü dindän yıraçlanıptırlar, alarni alay tutarlar, neçik dinsizläрни da bolvanga inanganläрни. Dayi da arak'ellär [aytir], övrätip bizni, ki tiymästir biz k'risdänlarga dinsizläрниñ töräsi alınna barmaga, zera dinsizlä kendiläринiñ töräsi bilä etärlär yarıunu. Egär ki äväldän töräni Movseştän aldılar esä, da emdi köp türlü yaman işlä bilä çiliniçlar kendiläринiñ erkläri bilä, yalan tanıçlar bilä, egri yarıuçilar bilä, aldovuçi reçniklä bilä, çorçusuz antlar bilä. Salırmen alarniñ [artıçsi] yamanlıçın aytmaga. Xaçan ki alar dinsiz törälär bilä da yaman çilinganları bilä bu çar-

dar yıraçtırlar bizdän, ne türlü alarniñ töräsinä könülük tapulgay, ne türlü (22r) k'risdän töräsinä, çaçan ki Teñri Oçulun Teñri tapunmaslar? Yoçesä biz, ermeni dayfasi, K'risdoska inanırbiz da ayırılıpbiz k'risdänlikimiz bilä džuhutlardan, da barça dinsizlärdän, da hercüdäzoç heridigoslardan. Tiyäsidir bizgä könü törämiz bilä barmaga, ki biz Ata Oçul Ari Džan 1 Teñri tapunurbiz, 1 tarbiyatta, da 1 Teñriliktä, da [1 çanlıçta], da 1 çuvatta, da bir haybatlıçta. Da Teñriniñ Oçulun inanırbiz könü Teñri, ki boldu könü adam ayırılmas Atadan da Ari Džannıñ birlikindän meñi meñilik. Da ne türlü yaçşı k'risdänlar džäht etärbiz yaçşılıçni çilinmaga, a egär ki aldansaç nemä bilä bu dünyänıñ yazıçı bilä, öktämlik etmiyin, çosdovanel bolurbiz, ludzumuznu tartip, inanırbiz boşatlıçka, da egär ki yanılsaç biri birimizgä da kek bolsa yüräkimizdä, süvük bilä boşatırbiz biri birimizgä. (29r) Dayi da ne türlü ayırılıpbiz alardan çosdovanuñiunumuz bilä, dinimiz bilä, ol türlü tiyäsidir törämiz bilä kerı bolmaga alardan, zera bizim törämiz tiyäsidir, ki könülük bilä, toçruluç bilä, orunçsuz bolgay, dügül yalan tanıçlıç bilä, ya aldavuçi reçnik bilä, ya keçmişläрниñ džanın zrgel etmäç bilä, ya çaranksizläрниñ džanın ülüşsüz çıçarmaç bilä (22v) alarniñ džaniniñ ülüşündän. Da dinsizläрниñ töräsindän bu barça yaçşılıç yıraçtır. Xaçan ki bu türlü yıraçtır dinsizläрниñ töräsi k'risdänliktän, tiymästir barmaga k'risdänlarga alarniñ töräsinä, a kim ki, essizlik etip, barsa, köp yamanlıçka säbäp bolur bizim üçün da bizim törämiz üçün. A kimlä ki bu işni etärlär, ki çoyup bizim törämizni, özgägä bargay, tügällänir alarniñ üstünä aytkanı Teñriniñ markareçdän ötläş: «vay sizgä, ki benim atım sizniñ üçün sökülür dinsizlä arasına!» Xaysi ki tiyäsidir [=tiyäsizdir] k'risdänlarga yalan iş üçün barmaga özgä millätniñ töräsinä yeñmägä könülüknü. Yoçesä k'risdänlar k'risdänlar töräsi alınna barmaç keräk, egär ki bilsä, ki k'risdän töräsinä egirlik tä bolsa, Teñridän algay tölovün.

10. Dayi da yazar vartabed, ki çaysi bitiklärdän ya çaysi millätlärdän yiyip yazıpbiz bu törälärni

Xaysi bilä ki belgilidir bizim könülükümüz, tiyäsidir körgüzmägä, ki çaysi bitiklärdän ya çaysi millättän yiyipbiz bu törälärni, [ki könülük] belgili bolgay da kimesä 2 köñüllü bolmagay, saçışlap, ki biz bizim esimizdän çıçarıpbiz bu törälärni.

Äväldän, könülük köründü bizgä Eski Törädän almaga, çaysin ki tutar edilär (23r) nahabedlä, Apraham da dayin özgälär, bulardan soçra dinsizlä dä bu töräni tutarlar edi da törä etärlär edi itlik etkänlärgä, oçrularga da adamni öldürgänlärgä.

2-inçi, alıpbız barça k'ristánlardan, neçik bizim çardaşlarımızdan. Xaysin ki işittix da kördüx yaxşı törälärni, yıdıx da yazdıx. Dayı da aldıx Asduadzaşunçtan, 2-inçi törädän, dayı özgä bitiklärdän, çaysi ki könüsün Tejriniñ töräläridir, çaysi ki Tejri kensi buyurur, ki budur törä, din da tanıxlıx, çaysin ki Men sizgä buyurdum.

3-ünçi, ganonk' bitikläriñdän, zera anda da taptım küçlü u alani törälär köp yerdä.

4-ünçü, aldıx barça bitiklärdän Eski da Yäñi Törädän, zera barça bitikläär nedir — ögüt u törädir dżan u ten sartın yaryularniñ.

Xaytıp tiyäsindir bilmägä, ki tügüldir yalyız bu Törä bitiki, çaysin ki hali yazıyırbiz, tügüldür yalyız mendän bolgay tügällänmäx muñar, zera oçşaşı bar ganonk'ka, ne türlü ki ganonk' 1-dän yazılmadı, a ne bir türlü yerdä, a ne bir adamdan, yoçsa az-az yazıldı, äväl arak'ellärdän, soñra Nigiada, soñra Puzandijada, andan soñra Jepesosta, alay oç bu Törä bitiki. Äväl başlanmaçı munuñ (23v) bizdän boldu, da bizdän soñra keräk, ki az-az yazılgay da tügäl bolgay, zera ganonk'tan buyruxtır, yıldı 3 kez çoyovk' bilä bolgay, da tergöv etkäylär, egär ki dünyäda nemä yäñi badiyat çixip esä, anı barça baçıp, ari atalar artixsiliçni keri salgaylar da toyrı yolga keltirgäylär. Bu türlü tiyäsindir bolmaga yaryu bitikläriñä, neçä ki yäñi nemä törä yoluçsa, da, tergäp, uslular baçkaylar, toyrı esä, yazgaylar anı da bu bitiktä. Egär ki kimesä es çoyosa, tapar barça ari bitiklärdä bu türlü, ki az-az ilgäri kelip tügälläniptir.

Ne türlü Araradz'k' bitiki Movseştän tügül ki 1-dän yazıldı, alay oç 12 markareçlar dügül ki bir zamanda yazıldı ya bir adamdan, barça alay oç markareçlar. Bu türlü surp Awedaranlar da dügül ki bir vaçtta yazıldı ya birindän, här biri yazdı kendi vaçtı bilä, ol türlü bitikläri Boços arak'elniñ. Dayı da köp bitikläär ari atalardan da vartabedlärdän yazıldı kendiläri vaçtına. Bu türlü orinag bilä bu bitikläärni dä biz başladıx yazmaga. Egär ki bizdän az-az ilgäri kelip yazıldı esä, emdi dä egär ki köplärdän yazılssa özgä vaçtlarda, nemä eksiklik [tügüldür], yoçsa tek toyrı törä bolsun, ki barça yaxşılar biyängäylär da munuñ eksikin tügällägäylär.

(24r) Başlanmaçı aşxarhagan töräläriniñ çanların, u biyläriniñ da barça yaryučılarnıñ, dayı da töräläri çanların da kimläär ki anıñ çolu tibiñädirlär

Äväldän, yazdıx yixöv töräsin da anda tüzdüx töräçilärniñ kelişin, zera ävälgä törädir da ulu.

A ekinçi, añar körä tüzdüx törälärin çanların, ulu biyläriniñ da barça dünyä adämiläriniñ.

Da belgilidir, ki çanimiz köktägi Eyämiz Tejrindir, alay [=a] bu dünyäniñ çanları Tejriniñ atın kötürüptürlär, yoçsa tügüllär alay könü, neçik Tejri. Evet ki çanlar alar üñdäli, kimläärniñ ki çolunuñ tibiñädäir türlü türlü millätläär beriniptirlär ulusları bilä da özgä biyliklärdän çardž alırlar.

Egär ki yoluçsa, ki çanga oçul-çiz bolgay alıışlı bisagdan, kendiniñ çanlıç deržavaların üläşkay oylanlarına. Evet ki tiyäsindir, ki ulu oçlun olturyuzgay kendindän soñra çanlıçka, yoçesä baçkay çan, ki oylanlarıniñ arasına çaysi läyixtır, anı olturyuzgay, ki bolgay çanlıçni tutmaga. Da neçä ki çanniñ çardaşları bardir, bolmastir oylanların olturyuzmaga çan(24v)liçka, tek çardaşin. Xaçan ki çardaşları tügänsä, andan soñra tutkaylar çanlıçni oylanları. Egär çizi bolsa çanniñ, ulu kn'azatalarga bergäy kendiniñ ülüşü bilä. Neçik er oçlanga tügäl ülüş, anıñ yarmın çizga. Egär ki ölsä çan, er oylanlarıniñ er oylanlar bolgay da çizlarıniñ da er oylanlar bolgay, tiyäsindir, ki er oylanlarıniñ er oylanları tutkay çanlıçni, tiyäsi dügüldür, ki çizoylanlarıniñ er oylanları tutkay, anıñ üçün ki çiziniñ oylanları yat sayışlanir, zera Apk'ar ermeni çani ol türlü tüzdü Parsistan çanlıç olturyuçina. Alay oç Noj nahabed oylanlarına da çizlarına berdi ülüş yarımkünnüñ ulusun, çaysında ki vaçt bilä çanlıç ettilär çatın kişilär. Ne türlü ki keltirdi Movşeş tşçojn harawojnu Soçomon çan çatına, ne türlü Eyämiz K'risdos buyurur surp Awedarananda da tanıxlıç berir.

Xaytıp törä buyurur, hörmät çaldirçay antranig oçlunu çan tañlama ulusları bilä. Alay oç tiyäsindir çixmagan çizina uluslar bermägä, neçik er oçluna.

Egär ki er oçlu bolmasa da çiz bolgay, bergäy tadžin çizina, da ol ergä bargay da bergäy tadžin eyäsinä, da çanlıç etkäy, çaysi ki bardir tanıxlıç toçtalğan törädä, buyurur, ki kimesä ölsä, çarankliçni bergäy çizina. Dayı da Törä bitiki bilä bu işni toçtatırmen.

Egär (25r) ki çan dijat'ik' etsä, neçä ki tiridir, erki bar teškirmägä dijat'ik'ni, ne türlü ki tiyäsindir. Zera dijat'ik' ölümdän soñra toçtalğandır, ne türlü ki Boços arak'el buyurur. Ne türlü ki Gostantianos çan dijat'ik' bilä çanlıçka olturyuzdu dijat'ik' bilä oylanların.

Da povetläärni taçları bilä, rekaları bilä da meçaları bilä toçtatkay, ne türlü burungi çanlar.

Egär ki bolmasa çaranki heç tä ata pokolen'asina, erki bar tadžini yatka bermägä, evet ki törä bilä tügüldür yatka ki bergäy tadžin. Yoçesä boluptur äväldän eskidä, ne türlü [ki berdi] Hndustan çani-

nij oylu, da Aleksandr Magedonck'ij. Da özgä xanlıx yergälärin Teñrigä simarlagaylar. Bu könülükü töräniñ, ki aytıldı, barçasına bolgay kn'azatalarga da barça biy-biyätkä. Xaytip, ki xanni xanlıxka kläsälär olturyuzmaga, hajrabedniñ erkindän başxa, da alıışından, da buyruxundan başxa bolmagay.

Egär kermän olturyuzsa ya xala yasasa, ya saxların da xoıgay oıxaşı bilä. Dayı da erki bar xanniñ flı sbg xaxtırmaga törä bilä. A kn'azatalar-niñ yoxtur erki xaxtırmaga xanniñ erkindän başxa ya buyruxundan başxa.

Alay ox törä xanga buyurur ulu rikalar üstünä (25v) köprülär yapmaga, karvasaraylar yapmaga da dżan övläri.

Dayı da ulu biylärniñ yoxtur buyruxu da erki xanlıx tonlar kiymägä xanniñ boyruxundan başxa.

Dayı da xanniñ stoluna kimesä olturmagay aška, tek hajrabed, ne çaxta hörmät bilä ündäsä.

Xan, neçä ki palatinadır, kendi erkinadır, xayarı ki barsa hajrabedgä, simarlamaı keräk hajrabed; neçä ki olturyuçunadır, kendi erkinadır, xayda ki barsa, bolmas xanga simarlamaga, tek xayısı ulu axpaška.

Dayı da törä buyurmas k'risdän xanlarına, ki, dinsiz xanlar kibik, hörmätsiz tirilgäylär. Yoıesä alıışlı bsag bilä xaniçäsi bolgay, zera törädir hajrabed bilä xoranda turmaga. Anij üçün keräk, ki ol obiçay bilä tirilgäylär, neçik ari xanlar, neçik eskidä Ovsia xan, Ezegia, Tawit' da yäñidä Apkar da Gostantianos, Teçotos da Drtadios dayın da alarga oıxaşlar.

Tiyäsidir k'risdän xanlarına, ki barça işi da yergäsi törä bilä bolgay da kimesägä basinç etmägäy. Egär yoluısa k'ristän xanga, ki çerüv etkäy dinsizlär üstünä, neçik tiyäsidir, xaçan ki iti kötürsälär biri biri üstünä, xoımagay xirmaga anginça, ki [bilgäy], ne mahana bilä keliptirlär dinsizlär üstünä. Andan soıra, kermänniñ çövräsın alıp, yebergäy kermängä elçi: «Beriniñiz yaxşılıx bilä»,— aılatkay 1 dä, 2 dä, 3. Egär ki klämäsä berinmägä da Teñri boluşsa, ki küç bilä [alsa], kimlär ki utru edilär, alarnı xırgaylar da özgälärni yasaı tibiñä saxlagay. (26r) A egär ki berinsälär, xara elni yasaı tibiñä saxlagaylar da baş kişilärni boş etkäy yasaıxtan, kermänniñ povetinä nemä ziyän etmägäy.

Dayı da kimesä ki kermänni ya xalanı çıxara bergäy xanlıxniñ, da bilgäylär dovodne, ol adamni tas etip, oılon u xizin xanlıxka algaylar, xatiniñ da igilikin dä. A kim ki xanlıx xaznanı oıurlasa, da askaylar kendin, egär ki xolga tüssä, da xulun, da oılanların, da iglikin xanlıxka algaylar.

Egär ki dinsiz öldürgäy k'risdänni erki bilä, anij ornuna kendini tas etkäylär. A egär ki erksiz

öldürdü esä, xolon keskäylär, da xan bahasin tölätkäylär. Yoıesä adamniñ xaniniñ bayası yoıxtur, zera Teñri yaratıptır sifatina oıxaş da ölüdän tur-yuzmaga Teñriniñ xolundan yalıız kelir. Kimesä Jovsep'niñ da K'risdosnuı bahasin könüsün sayış-lamasın, Jovsep'niñ 20-dir, da K'risdosnuı 30, zera Jovsep'ni oıurlap sattılar da K'risdosnuı Juta sattı. Egär ki yoluısa adam öldürmähliı, maıa bulay kö-rüniyir, ki törädir, ki adamniñ xanı bahası 365 altın bolgay, neçä ki adäminiñ buyumudur da neçä ki yilda kündir. Egär alıışlı sargawak bolsa, 2 ançadır dżurumu. A egär k'risdän (26v) dinsizni öldürsä, bu dżurumnuı 3 ülüşnüñ 1-i bolgay dżurumu. Anij üçün ki k'risdänliki yoıxtur, bu türlü iş yoluısa, budur munuı yaryusu.

A egär kücü yetmäsä tölämä xan bahasin, satkaylar kendini, da tölöv etkäylär, [da övün talagaylar] xanlıxka.

A egär k'risdän dinsizni öldürsä erki bilä, xan bahasin tölägäy, neçik yazgandır; a egär ki erksiz öldürsä, yarmın tölägäy, yoıesä xan bahası xanlıx bolgay, a 3 ülüşnüñ birini öldürgän kişiniñ xardaş-larına bergäy. A egär ki k'risdän k'risdänni öldürsä erki bilä, xan bahasin tölöv etkäy xardaşlarına, da xanlıxka da dżurum bergäy küçünä körä. A egär ki ölümlü dä edi esä, dżurumun berip da ludzun tartkay. Bu türlü töräni xan etkäy, a özgä törälärni yaryuçıga simarlagay. Ulu biylär ölümlülärni tas etmägäylär xanniñ buyruxundan başxa, evet ki oı-rularniñ yaryusun etkäy ulu biy, da kiçi biylär ulu biylärdän başxa oırunuı yaryusun etmägäylär.

Dayı da aytırbiz oıxaşın oldżanıñ üläşmäxin da talanniñ. Egär ki yoluısa xanga, ki ulu dżerüv bilä bargay duşmaniniñ ulusu üstünä da, buzup da talap, xaytkay, da ol talanda altun tapunsalar, xanlıx bolgay. Yoıesä xan ant içtirip almagay, çaxırtkay da bildirgäy çerüvinä, egär soıra kimesä-dä tapulsa altun, 1-inä 7 dżurum algay xan. Ol altunlardan yıxövlärgä 10-unçı bergäy. Oldżanıñ da tal(27r)anniñ yarımı xanlıx bolgay, andan da 10-unçı bergäy yıxövlärgä, da yarımı çerüvnüñ bolgay. Barça ulu biylär bu türlü ülüş etkäylär, da [alar da 10-unçı] çıxargaylar yıxövläriñä. A egär ulu biylär barsalar çerüvgä kendiläriniñ yarayı bilä, da xan birgäläriñä bolmasa, da utup xaytsalar, alay ox altın xanlıx bolgay, da oldżadan u talan 10-unçı bergäylär xanga, a yıxövlärgä 50-dän bir berilgäy, xayısı ki törä bilädir. Da dżerüv yarayların bergäylär xalalarga, xayısın ki ulu biylär tutar.

Dayı da tiymästir xanga da ulu biylärgä oıru saxlamaga, tek çäşut.

Dayı da kim ki biyi bilä çerüvgä barsa da ölsä,

biyiniñ yazıxı yoxtur, a egär ki oçurluxka yebersä da öldürsälär, biyi borçludur anıñ xanına. Xulu kendi erki bilä barsa da ölsä, biyiniñ suçu yoxtur. Dayı da biyi xulun yebersä sdoorożga da xolga tüssä, tiyişlidir biy satun algay. Kendi erki bilä barsa [da ölsä, biyiniñ suçu yoxtur. Dayı da biyi xulun yebersä storozga da xolga tüssä, tiyişlidir biyi satun algay. Kendi erki bilä barsa], kendi kendin satun algay, xolga tüssä. Žolner urušta kimesäni xolga salsa [=alsä], ton-opraxı da sayıt-sabası anıñ bolgay, a gübäsi biyiniñ bolgay, u talanniñ kümüşü biylärniñ bolgay, bayır u temir da muñar oçşaş nemä çerüvnüñ bolgay. Da ne türlü bahalı tonlar bolsa, xanlıx bolgay. Da bahalı çekmännär da igi atlar biylärniñ bolgay, u aşağ çekmännär da ketännär çerüvlärniñ bolgay.

Dayı da kelişläriñ uluslariniñ da barça milätniñ, kendiläriniñ poddanıylariniñ (27v) xanlar da biylär könülük bilä algaylar, alay, ne türlü ki burungilär alırlar edi, zera barça iş üçün, ki artıx-sidir, dzuap bermäx keräk Teñrigä, zera Teñridän beriliptir ululux alarga, ki uluslarin abragaylar, da saylagaylar, da (m>)buzmagaylar. Dayı da bu türlü bolsun: tarlovlariniñ ülüşü 5 ülüşniñ birin algaylar, ne türlü ki Jovsep' törä xoıdu Misirda, xačan ki dostat etti p'arawonnuñ ulusun. Ol çaxta 5 ülüşnüñ 1 xoıdu almaga, emdi dä bu türlü bolgay. Da sbg bilä satun algan mülklär, egär tarlovlar, egär borlalıxlar, egär baıçalar, egär tiyirmännär, egär övlär, bu türlü 5-tän 1 yasağlı bolmagay. Ulustagi k'risdänlar, da peşäkârlar, da bezirgânlar bergäylär yasağ. Yoısa k'risdänlarga baştan yasağ bermägä buyurmastır törä, tek dinsi-zlärdän, xaysin ki xiliç bilä tapıptırlar. A tarlovlar, xaysi ki rikalar bilä suvarırlar, bolgay kelişi 5-tän 1 ülüş; ol, ki suvarılmaslar, 10-da 1, zera toprağ yalyzdır xanniñ u biyniñ, düğül suv. Dayı da haf-taniñ künläri 7-dir, 1 kün işlängäy xanga da biygä, artıxsi işlätmäx poddanıylarin ulu egirliktir.

Öğüzdän başxa yasağ bolmagay, zera eyäsi iş-läp 5-tän 1 beriyr.

Inäktän 1 lidr saryax berilgäy.

[Yaş ot üçün dä yasağ berilmägäy.]

Da alay oç xoıylardan 10-unçı.

Attan, xatırdan, eşäktän (28r) yasağ bolmagay, zera alar bilä här kez xuluxtadırlar biylärinä.

Dayı da yilniñ kirgäninä küçünä körä işlägäy salaçı, a ulukündä işlämägäy. Yoı bolsun ol iş, egirlik övränçiki.

Törädän başxa dżurumlasın biy salaçisin. Egär nemä egirliki bolsa, küçünä körä dżurumlagay. Egär kimesägä egirlik etsä, törä bilä uç etkäylär.

Xaçan ki [xan] xaysi biygä yer bergäy deržava ya pustalıx ta, da ol biy ol yerdä xanniñ boyruçı bilä xala yapkay, ol anıñ deržavasidir meñi. Ol biyniñ egär nemä ulu yañılmaıxı bolmasa xanga, bolmas anı çıxarmaga ol imen'asından. Ol biyniñ ölü-mündän soıra oylanlariniñ bolgay xanniñ boyruçı bilä. Bu türlü bolgay, ulu biylärdän kiçi biylärgä nemä yer bersälär, alay oç kiçi biylärdän salaçılarga berilsä nemä pustalıx, yer, ki yasagaylar ya, ormanlarin kesip, tarlovlar etkäylär, ol alariniñ imen'aları bolgay, da kendilärindän soıra oylanlariniñ bolgay. Salaçiniñ egirliki bolmasa. bolmagay, ki büxtan bilä algay biyi.

Yäñi avadanlıx yapkan yerlär barça keliştän boş bolgay, barça yergäsi bilä tügälläginçä.

Alay oç xan egär kermän yapsa ya xala, egär eksilsä xanlıxtan sbg, pospolitıy el bilä tügällängäy.

Ki kermän eli artıx hörmättä bolgay, (28v) ne ki salaçı, salaçılar artıx hörmättä bolgaylar, ne ki salaçiniñ mayaziçiläri.

Keräkli ya yaxşı peşäkârlıx toprağ bilä işlänmäxtir, dayı da temirçiliğ, teşärlıx da tesläliq. Peşäkârlar arasına artıx hörmättä bolgay temirçi da teslä. Dayı da keräkli da boluşuçı adämilik tarbiyatında peşäkârlıqtir hakimlik, ki adäminiñ barça tınçsızlığın tanır da oñaltır, ulu hörmättä bolgaylar bular da. Dayı da artıxsi u hörmätli, keräkli dżanga da tengä sözlü peşäkârlıx, xutxaruçı bizni yamanlıxtan da yaxşı yolga keltirüçi vartabedlixtir, ilgäri hörmättä bolgaylar xanniñ tärbasında da barça biy-biyät arasına, anıñ üçün ki barçasiniñ keräkli atasidir da dżanlariniñ hakimidir. Meñi meñilik, amen.

[Колофон]

Tvagan 1104-sinä [=1655], martniñ 18-inä nemictä [=nemiçtä] fasın yañıldılar da bayramlarin 3 dindän ilgali [=ilgäri] ettilär, ermenidän, da oruştan [=orustan], da dżuhuttan, da 4 hafta ilgäri ettilär. Bilgäysiz, biylikiniñiz, ki ol tayfa biraz şaşiyirlar. Amen.

Agop, baron Butax oylu. Amen.

Христианские тексты

(29r) [Başı k'risdänlikniñ]

Başin k'risdänlikniñ tiyişlidir bilmägä, nedir inamı k'risdänlikniñ, ya ne orınag bilä meıonlarbiz. Ne türlü ol türlü ki günäşniñ yarıxı övlärni yarıxlatır, ol türlü Teñriniñ inamı adam oylunuñ yüräkinä berkinip alariniñ dżanini yarıxlatır. Da ne türlü yarıx çet'tän yanar da yiltırar, ol türlü inamı Teñriniñ yaxşı k'risdänlariniñ körkäytir da yiltıratır.

Ne օրնագ ki möhürni basarlar balayuz üstünä da oğşaşin alir möhürnün, ol türlü kim ki Teğrigä inanir, alay adam oylunuğ dżanına yaraşir Teğriniğ inamı.

Ne türlü möhür çaznaniğ saçlamaçidir, ol türlü inamı da yaçşi çilingani yaçşi k'risdänlarni 1 dindä saçlamaçidir.

Inam aççicidir köktägi uçmaçiniğ da aņçicidir biyiklikniğ, ki ne türlü minmäch keräk da açip uçmaçni kirmäch keräk.

Inam Ata Oğul Ari Dżanniğ teräkidir tamurlangan k'risdänlarniğ yüräkinä da barça yaçşi çilingani yemişidir ol teräkniiğ.

Ne türlü ki teräk yemiştän başça körksüzdür, ol türlü inam yaçşi çilinmaçtan başça körksüzdür.

Ne օրնագ ki adam oylu başından ayaçına dirä saydır [saytır], ol türlü dżanniğ yaçşi çilingani da bar boy(29v)umu bilä körklüdür.

Ol ne օրնագ ki haybatlı yixövlär himindän da barçani yasarlar ol himniğ üstünä, ol türlü k'risdänlar yaçşi çilingani bilä tüzärlär tiri dadžar. Tiri dadžar k'ahanadır, ne türlü ki Boğos arak'al aytir: «Teğriniğ ayzi aytir, ki sizsiz tiri dadžar Teğriniğ».

Dayi da inam himdir da barça çilingani k'risdänlarniğ tüzmalikidir bu dadžarniiğ.

Ošta sizgä aņlattim inam üçün, budur.

Baş 2-inçi, k'risdänlik üçün, ki k'risdänlarniğ inamı berkinir mgrdut'iun bilä

Xaysi ki borçlubiz yazmaga, ki ne türlü tiyişlidir mgrdut'iun etmägä da k'risdänlarniğ oylanlarin k'risdän etmägä.

Mgrdut'iun 2-inçi k'risdänlikniğ toğanidir: 1, ki toğar anasından, 2-inçi toğar surp awazandan.

Ne türlü ki K'risdos kendi buyurur kendiniğ ari ayzi bilä: «Kim ki ekinçi toymasa suvdan da Ari Dżandan, ol uçmaçka arzani düğül».

Bu toymaçniğ atası Teğridir da anası Teğriniğ surp yixövüdir, ki toğurur oylanlarni suv bilä da Ari Dżan bilä. Ne türlü ki suv tenniğ kirin aritir da yuvar, ol türlü dżanin adamniğ Ari Dżan aritir da aritip Teğrigä teğ etär. Bizim mgrdel bolmaçimiz oğşar Teğriniğ ölümünä, ne (30r) türlü ki Boğos arak'el yazar: «K'risdosnuğ ölümünä oğşaş mgrdel bolup da kömülürbiz».

Da meşonni k'ahana çaç tamizdirir, ki çaçka oğşaş tamizdiribiz, ol K'risdosnuğ çaçicidir, da kim ki mgrdel bolsa, K'risdoska oğşaş bolur.

Da ol, ki başına 3 kez suv toldurubiz oylaniiğ, ol K'risdosnuğ tayumuna oğşar, ki 3 kün kerezmanda yattı.

Da oylanii suvdan çixarmaçı, ne türlü ki K'risdos ölüdän turdu.

Da oylanii çoranga mindirmäçı, ne türlü ki K'risdos kökkä ayindi.

Da tum bermäçı K'risdos bilä birliklängäniä oğşar.

Ošta sizgä aņlattim mgrdut'iunnuğ bilmäçin.
[Ne türlü tiyişlidir mgrdut'iun etmägä]

Tiyişlidir k'ahanaga mgrdut'iunnu aç çarına etmägä, neçik tumnu.

Xaysi babas tumçi düğül, tiymäs aņar mgrdut'iun etmägä.

Da k'risdän atani keräk yaçşi kişi taņlagaylar, ki bolmagay küfürlü ya borņig. A özgä millätni ya çatun kişi tiymästir k'risdän ata etmägä.

Mgrdut'iunnu çorçu bilä, titrämäç bilä etiniz. Bolmagay, ki külmäch bilä etkäysiz.

Eğär ki 2 k'ahana bolsa, 1-i mgrdel etkäy da biri tum etkäy. Eğär 2 k'ahana bolmasa, 1 bolsa, burun mgrdel etkäy da andan soņra tum etkäy da tum bergäy (30v) oylanga.

Da bolmagay, ki k'ahana k'risdänlikkä küç bilä açça klägäy, yoçesä oylaniiğ dżnoylari eksik etmägäylär çetni 40 küngä dirin, ki gantey yangay oylan üçün. Da oylanii Teğriniğ çorçusuna saçlagaylar da alay östürgäylär.

3-ünçi, ki ne türlü tiyär oylanlarni saçlamaga

Tiyişlidir k'risdänlarga, ki aruvluç bilä da ari-lik bilä östürgäylär kendiniğ oylanlarin k'risdänliktän boyga dirä.

Çaçan tilgä çixsa, övrät oylanga çaç çixarmaga.

Çaçan ki ayaçka çixsa, çökmägä övrätkäy da yixövgä yürümägä.

Çaçan tili sözläsä, övrätsin «Hawadamk'», «Hajr mer», «Oğçojn, Mariam», çaysi ki k'risdän atası aytti mgrdel etkändä: «Inanirmen Ataga, inanirmen Oğulga, inanirmen Ari Dżanga»,— da dayi da, çaysi ki bardir «Inamniiğ».

7 yaşından soņra «Hawadov çosdovanim» üvrätkäy da atalari oylanlarin, çorçu tibiä tutkaylar, ki işitip, körüp yazixni övränmägäylär, ki atana borçlu bolmagay oylanlar üçün Teğriniğ alniä.

Oylanliçtan dayin igi yaçşiliçni övrätkäylär kendiniğ oylanlarina.

Oylanlarniğ esi alaydir, neçik küzgü: bermä ani, ki murdarlangay žangniğ içinä.

Oylaniiğ esi alaydir, neçik imşaç balayuz: yaçşi es çoy (31r) üstünä, ki eski duşman esiniğ üstünä bolmagay biy.

Oylaniiğ esi alaydir, neçik çovraç: bermägäysen, ki murdar suv kelgäy da çatişilgay birgäsinä, ya çobuz yerlärinä, ya yaman işitkäy, ya oylaniiğ esi bulyangay, bu türlü ata-ana östürgäylär.

4-ünçi. Bşag üçün

Tiyişlidir, kiyövlük bolgay 16 yaşına da kelinlik 14 yaşına bolgay, ki asri çot' klägäylär, 12 yaşına bolgay. 10 yaşından aşaya bşag bermägä çarış tibunadır, anıñ üçün ki andan köp yazıç bolur, da kim ki bşag etär, artıxsi anar yazıçtır.

Tiyişlidir k'ahanaga, ki baçkay çudalıxni, ki 2 yartın 4 kindik yıraç bolgay, da andan soñra yürügäy çudalıx içinä.

Da k'ahana bşagni aç çaringa etkäy, da tum bolgay, da çosdovanel etip kiyövnü da kelinni, da tiyışlidir, tum algaylar, da yegänläрни da içkänläрни çoymagaylar yıçövgä kelmäy.

Da k'ahana ögüt bergäy kiyövgä da kelingä, ki 3 kün aruv saçlagaylar bşagni, ki kelgäy k'ahana, da soñyu alyışni sarnagay, da ven'ecni kötürgäy.

Da kahana ögütün bergäy, ki oruçları, da yıçkunnü, da barça dërunagan künlärni aruv saçlagaylar, anıñ üçün ki bu künlärdä bşag berilmäs. Yänäçi (31v) ögütlägäy k'ahana, ki çaysi çatın kişiniñ tınçsızlıxı bar, tiymäs, ki er çatinga kelgäy, anıñ üçün ki tınçsız toyar oylan. Er u çatın, çaysi ki bşag bilä alyışlanıptır, tiymästir anı ayırmaga, egär ki saçlasalar antların, egär ki saçlamasalar, 2-sinä dä yazıçtır.

Ošta sizgä aqlattım bşag üçün.

5-inçi, itlik üçün da bõrniglix üçün

K'risdänlarga tiymästir itlik etkäylär da bõrniglix, ki it da bõrnig ündälmägäy, egär oylanlıxtan bşagina dirä, bşagından çartlıxına dirä.

Egär er, egär çatın kendiläriniñ bşagin aruv saçlamadılar esä, it da bõrnig ündäli, da ol alyıştan zirgel bolurlar, çaysi ki aldılar dadžarniñ içinä da K'risdosnuñ ari tenindän da ari çanından, da anıñ üçün ki itlix bilä çilindilar da ari da aruv töşäklärin murdarladılar yat yazıç bilä.

Bu yazıçlar üçün Teñri türlü-türlü yaman berir dünyäniñ üstünä: çiliç, açlıç, oldžalıç, afat, nahli ölüm, — tek bir yazıçka tüssänlär er ya çatın.

Egär ki çaytmasalar bu yazıçlardan da çosdovanel bolmasa, zirgel bolur bu dünyäda K'risdosnuñ ari tenindän da ari çanından da ol dünyäda köktägi uçmaçtan, neçik yazar Bõyos arak'al, itlik etkän bolmastır meñärmägä köktägi uçmaçni.

Ošta sizgä aqlattım bõrniglix üçün.

(32r) 6-inçi, oçurlux üçün

K'risdänlarga tiymästir oçurlux etmägä, anıñ üçün ki oçurlux Teñrigä utrudir. Anıñ üçün, ki Teñri ayttı Adäm atamizga, ki: «Seniñ emgäkiñ bilä yegäysen seniñ ötmäkiñni».

Kim ki özgäniñ emgäkin oçurlasa, utrudir Teñriniñ buyruçuna, anıñ üçün ki Tawit' markare

aytır: «Seniñ çoluñnuñ kücün ye, saña sandir, da yaçşi bolur saña».

Oçru tapsa edi barça adämilärniñ tirlikin oçurlagay edi, da Teñri anı çap'anel etär.

Oçurlux 3 türlüdir: ki çaraçılıx etär taylarda, yol üstünä; bardir, ki borlaliçta, tarlovlarga kirir; bardir yänä bezirgänlar arasına, ki artıxsi alır da eksik berir. Ne ki oçurlux bar, barça yamandır da Teñrigä utrudir.

Egär ki çaytıp yazıçlarından yıylamasa, tamuçnuñ içinä eski duşmanlar bilä çıynalmaç keräk.

Ošta sizgä aqlattım oçurlux üçün.

7-inçi, ant üçün

K'risdänlarga tiymästir ant içmägä, anıñ üçün ki K'risdos buyurur, ki: «Heç ant içmä». Egär ki könü dä bolsa, tiymästir ant içmägä. Evet ki yala kelsä, 3-4 türlü ant bardir.

Bardir, ki adämilär aytırlar: «Teñri tanıçtır muñar». Ol ulu anttır. Bu asri çorçulu anttır, (32v) ki yer-köknü Yaratuçi anar yalyan antta, ki ayt kay, Teñri tanıçtır.

2-inçi ant, ki tangay Teñrini, ki ayt kay: «Dinim üçün, töräm üçün»,— da yalyan sözlägäy. Könü dä tiymästir Teñrini aņmaga.

3-ünçi ant çosdovanuñıundur, ki ayt kay Teñriniñ çaçi üçün da surp Awedaran üçün, ki k'risdänlar arasına harg bolgay da ulu iş bolgay, ki biri birinä ant içärlär. Bu tiyışlidir, yoçsa muñar da buyruç yoç.

Ošta sizgä aqlattım ant üçün.

8-inçi, yalyan tanıçlıx üçün

Tiymästir k'risdänlarga, ki teñrisiz, yalyan tanıçlıx bergäy. Asri ulu dinsizliktir, anıñ üçün ki Teñri sözlädi da yazdı anar: «Yalyan tanıçlıx bermägin»,— anıñ üçün ki: «Yalyan sözlämändir»,— da tas bolmaçıdır džannıñ. Neçik K'risdos ayttı: «Kim ki yalyan sözläsä, kendinä yalyan sözlär, da anıñ atası eski duşmandir».

Ošta sizgä aqlattım yalyan tanıçlıx üçün.

9-unçi, yaman murdar küfürlük üçün

Yazarbiz seskänövlü da çorçulu, da çaysi ki adam oylanları yaman küfürlüdlär da küfür, çarış da duşman aņlanir da ündäli, anıñki kişilər övräniptirlär aldamaga kişilärni. Da açzi bilä beriniptir(33r)lär eski duşmanga duşmanlıx etmägä här birinä çarçamaga, çaysi ki ulu yazıçtır da yamandır barça dinsizliktän. Da Adäm atamizdan bu küngä dirä, çaysi ki ari çoyovk'lar boluptirlar, ulu çarçamaç bilä çarçarlar küfürlünü, ki barça unutulgan yazıçlar da yamanlıçlar, ne ki çiliniptir adam oçlu, aņlatirlar Teñrigä da frištälärinä, da titrärlär Teñriniñ yaratkanların, ki ne ki yarattı 6

kündä. Küfurlü adamlar sasitirlar barça dünyâni. Küfurlü adam yapar kensiniñ çarşisina uçmaçniñ eşikin, da sadayası da anıñ bolmastır Tejriniñ yaratkanların körmägä, da Tejriniñ arilärin yıraçlatır, ki barça dünyâ anıñ üçün bolmastır pareços bolmaga, ki k'risdân bolup da k'risdânga küfür bergäy. Budur, ki K'risdos buyurur kendi ayzi bilä, ki: «Kim ki Ari Džanni söksä, yoxtır anar boşatlıx ni bu dünyâda, ne ol dünyâda, ne K'risdosnuñ yaru kününä». Küfurlü adam teprätir Tejriniñ olturyučun. Bermiyir K'risdos buyruç ne vartabedgä, ne açaşka, ne k'ahanaga boşatmaga, da ni kimesä bolmas pareços bolmaga anıñki adam üçün: ne friştälär, ne arilär. Anıñki adam keräk çıynalgay eski duşman bilä sönövsüz otnuñ içinä, da neçä ki tiri-dir, barça arilär çaryar anı, anıñ üçün ki küfürçidir kendi da Tejriniñ olturyučun teprätüçidir hər kez.

Egär ki çaytmasa yaman küfurlüktän, yoxtur k'ahanaga buyruç, ki anıñ üvün (33v) alyışlagay, ne tum bergäy, ne kömdürgäy, ne anıñ oylanin k'risdân etmägä, ne bsag bermägä, neçik K'risdos buyurur k'ahanalarga: «Bermäñiz sizniñ arilikniñizni itlärgä da tökmäñiz indžiniñizni toñuzlarnıñ alnına». A çaysi k'ahana yüz körüp ya oruñ alıp etsä, kendi alir ol çaryışni.

Kim ki k'risdänni söksä, K'risdosnu kendin sökär, anıñ üçün ki k'risdânlar tenidir K'risdosnuñ, ki K'risdos kendi atın çoyuptir k'risdânlar üstünä. Kim ki K'risdosnuñ ayzin sökär, ol K'risdosnu kensin sökär, anıñ üçün ki ayzi bilä tum alir.

Da dinni söksä, din Tejridir, ol Tejriniñ alnına alay tapulur, ki Tejrini söktü.

Da kim ki ölünü söksä, ol Xaçni, da Awedaranni, da tumnu söktü, çaysi ki alıp da anıñ bilä kömülüptür.

Tiyışlidir barça yaxşı k'risdânlarga, ki tiyğaylar anıñki küfurlü adamni, ne türlü ki eski duşmannıñ ayızdan alğaylar ol adamni, keräk çaytkay oruñ bilä, alyış bilä.

Ošta sizgä aqlattim küfurlük üçün.

10-unçi, tiymästir k'risdânlarga öpkä saçlamaga

K'risdânlarga tiymästir, ki biri birin tabalagay, ya ayblagaylar, ya sökkäy. Anıñ üçün aytır Johanneş awedaraniç, ki: «Biz k'risdânlar barçamiz çardaşlarbiz, bir awazandan toyarbiz». Kim ki kendi k'risdânin tabalasa, ya ayblasa, ya söksä, alay tut, ki öldürdü anı. Anıñ üçün Tejri Movşeşniñ Töräsina ayttı da (34r) yazdı, ki: «Öldürmä kimesäni».

Başı öldürmäçniñ öç saçlamaçtır. Öç saçlap ançaç sayış etär öldürmägä Gajinniñ çardaşin alir.

Ne türlü ki Ata Tejri çaryadi Gajinni, ki toyma çardaşimni [=çardaşin] öldürdü, ol türlü kim ki kendiniñ çardaşin öldürsä. Anıñ üçün aytırmen sizgä, da yazarmen, da buyurumen sizgä, ki yarlıyañiz siz sizgä, da ayañiz siz sizni, da biri biriniñizni sökmäñiz, çıçara bermäñiz, zrgel etmäñiz, yaman sözlämäñiz, da az nemä üçün 1-i biriniñizgä tüsmäñiz. Bu barça yazıçni, ki yazdıç, öpkä saçlamaçtan tüşär.

Yazarmen sizgä da alyışlarmen sizni, çaytiñiz bu yazıçlardan, boş u yeñil sözlärdän, barça hamar bersärsiz Tejriniñ çorçulu yaryusunun alnına.

Xaysin ki yazdıç, bu yazıçlarnı çilindix esä çaysi birin, bolurbiz hamar bermägä Tejriniñ alnına bu işlarni, ki yazdıç biz, boşbiz, siz bilirsiz, kläsäñiz tutmaga, tiymästir ne 1 k'risdânga bu işlarni çilinma, emdi yazarbiz k'risdânlarga, çaysi tiyişlidir tutmaga.

Ošta sizgä aqlattim öpkä saçlamaç üçün.

11-inçi, ki ne türlü tiyişlidir k'risdânlarga, ki biri birin sövgäylär džan u ten hörmätinä

(34v) Borçludur k'risdânlar, ki biri birin süvgäy, ki burungi Töräsidir Movşeşniñ da dayi da barçadan artıç K'risdosnuñ Awedaranına, ki Törädä yazgandır: «Sövgäysen seniñ tejiñni bar boyuñ bilä da bar yüräkiñ bilä da seniñ sıñarıñni, neçik boyuñnu», — bu Eski Törädä.

A Yäñi Törädä yazar surp Jovaneş awedaraniç K'risdosnuñ ayzından: «Egär ki körsän çardaşıñni da kendi k'risdâniñni da sövmäsän, Tejriñni körmäsən. Da neçik bolusen sövmägä? Kim ki kendi k'risdânin sövmägäy ya kendi çardaşin, ol Tejrini dä sövmäs. Da kim ki kendi k'risdânin da kendi çardaşin sövsä, ol Tejrini dä sövär. Ol vaçta körünürsiz, ki benim çardaşimsiz, k'risdânlar biri birin sövgäylär». K'risdos ol türlü sövdü, ki bizim üçün boyun ölümgä berdi. Egär biz k'risdânlar 1-i birimizni sövmäsäç, ne džuvap bergäybiz Tejriniñ alnına, kim ki yaman sözlägäy, çıçara bergäy, zrgel etkäy 1-i birin?

Dayi da köp türlü ülüşü bu süvüktä, burungi dä ulu sövük. Tiyışlidir oylanlar atasin-anasin sövgäylär, anıñ üçün ki ata-ana emgäklidir Tejriniñ alnına, ki toçdurur, da östürür, da ilgäri keltirir, eskä-açılga övrätir, çaysi ki Tejriniñ ari bitikläri övrätir ki hörmätin ataniñ-ananiñ, çaysi ki uçar çuşlar, belgilidir, džanavarlar, ki, ne türlü analarin sövörlär. Ol türlü tiyişlidir çoyovurtka kendi k'ahanalarin sövgäy, anıñ üçün ki džan atalaridir: k'risdânlıki, bsagi, kömülmäçi, ölümü, tirlikli k'ahananiñ çolunadır, da k'ahana alyış etär hər vaçt çoyovurt üçün.

(35r) **12-inçi. Alyış üçün**

Tiyişlidir k'risdânlarga, ki kündä 3 kez alyış etkäylär. Ävâl tañ da mañ [tañ ta mañ] yuxusundan oyangaçox, da ekinçi aş vaxtına, üçüncü yux-lagan vaxtta.

Tügäl adam, da igit, da oylan. Tügäl adam 30 yaşınadır, da igit 18 yaşınadır, da oylan 7 yaşına, 8 üsnä keräk.

Här alyışta 12 kez tizin aşaya çoygay, ki 36 bolgay. Xatin kişi da çizoylan här alyışta 20 kez çökkäylär, ki bolgay 60 kez.

Haçan yuxudan tursa, adam oylu borçludur al-yış etmägä da şükür bermä Teñrigä, ki çaramyuluç-tan yarıçka çıxardı. Bolmagay ki adam oylu, dža-
navar kibik, biliksiz meñärgäy Teñriniñ yaşılığın.

Da keçägä keräk alyış etkäy da şükürlü bol-gay Teñridän, ki ol künnü Teñri eminlik bilä keçir-di ertädän çaramyuluçka dirä da çaramyudan saç-ladä eski duşmanniñ sinamağından.

Bu 3 alyışni keräk adam oylu tügällägäy çay-da bolsa — egär yolda, egär yixövdä — här kün tü-gällämäç keräk. Da şapatkün, yixkün barçası bir-gä yixövgä barmaç keräk alyışına, anıñ üçün ki şa-patkün mardiroslar küñüdür da yixkün jarut'ıun küñdür. Anıñ üçün tiyışlidir yixkünnü hörmätlä-mägä da barça ten çilinmağından boş bolmaç ke-räk, anıñ üçün ki K'risdosnuñ çorçulu yaryusu yix-kün bolsar, da Adäm atamızdan beri ki ölüptirlär, yixkün tursarlar ölüdän, çaysı ki artarlar (35v) da yazıçlılar, alsarlar Teñridän tölov, da biryi çalinsar Teñriniñ, da 1 avazdan 2 işitilsär. Artarlar işitsär-lär, ki: «Keliñiz, Atamdan da mendän alyışlangan-lar». Yazıçlılar işitsärlär: «Keliñiz, Atamdan da mendän çarışlılar». Anıñ üçün ki aç edi — yedir-mädiñiz, yalañaç edi — kiydirmädiñiz, zindanda edi — baçmadıñiz, çarib edi — ündämädiñiz. Anıñ üçün, «kim ki bu yaşılığni çilinsa, alay tut, ki meni baçtıñiz». Anıñ üçün ki tiyışlidir k'risdânlarga yixöv eşikin baçmaga, Awedaranniñ avazın işitmä-gä, tum körmägä, haftaniñ yazıçların yılamaga.

Araq'ellär da hajrabelär çarış çoyuptirlar: kim ki yixkün yixövdän eksik bolsa, ülüşü bolma-gay.

13-unçi. Hosdovanut'ıun üçün

Yänä yazarbız, ki çosdovanut'ıun Teñridän ulu başıştır da džanimizniñ hakimlikidir.

Köplär biliksizlikindän zrgel bolırlar Teñriniñ şnork'undan da çosdovanut'ıundan, da köp yıl bolur, ki ne çosdovanut'ıunga, ne Teñriniñ yetizinä arzani bolurlar. Da bardir, ki uyalırlar, da bardir, ki klämäslär yaman yazıçlarından çaytarmaga. Bu 3 mahana bilä yıraçlanırlar çosdovanut'ıundan.

Bolmagay ki biliksiz bolgaysiz çosdovanu-tiunga. Xosdovanut'ıundur hakimi džanniñ tamuç-tan da eski duşmanniñ ayzından da turmaçidir ölüdän. Saçlama yazıçını k'ahanadan. Uyaldıñ esä da saçlad(36r)ıñ esä, çayda bolsarsen K'risdos-nuñ çorçulu yaryusuna, ki ulu yiyim bolsar, neçä kez 100 000-lär bolsar? Sen munda aytmasañ ya-zıçını k'ahanaga, anda alani bolsar. Oldir ulu ayb, da oldir ulu uyat, nalätlämä, da uyattan soñ-ra çiyin da sönövsüz ot. Bolmagay ki ölgäysiz meñi ölüm bilä da çaytmagaysiz yazıçlardan. Ansizim, nahli ölüm bar, anıñ üçün ki yazıçlı adam neçä ki tiridir, eski duşmanniñ ayzınadır, bar sitçi bilä çosdovanel boldu esä, çutulur eski duşmanniñ ay-zından. Egär ol yazıçta öldü esä, avlaç eski duş-manniñ çarnına kirär, çaysı ki tamuçtır da sönöv-süz ot. Neçä ki bu dünyäda tiribiz, mundadır çarä da umsa. Bolmagay ki ölümlü yazıç içinä ölgäysiz. Egär ölümlü yazıç içinä öldüç esä da klämädiç çaytma, yoçtur umsa, ki çutulgaybiz. Tiyışlidir k'risdânlarga, yiyi çosdovanel bolgaylar, yilni aşır-magaylar, tumuna arzani bolgaylar, kendi törälä-rinä tügäl bolgaylar. Yarlını, çaräsizni baçkaylar, sadaça bergäylär. Kendiniñ häläl kücündän sada-ça etsä, alarnıñdır uçmaç.

K'risdos buyurur: «Kim ki asrı çaräsizgä ber-sä, maña berir». Da Soyomon Imasduñ aytir: «Kim ki sadaça bersä, Teñrigä ötünç berir».

Oruçunuzu aruv da arilik bilä saçlañiz. K'ris-dânlar, ki aruv arilik bilä oruçnu sövsälär da tut-salar, arilər bilä arzani bolurlar uçmaçka. Egär saçlamasa, [buzsa] (36v) aruv oruçnu balıç yemäç bilä, džimrilik bilä ya borıñlıç bilä, ol Juta bilä çiyinalmaç keräk tamuçta. Yänäçi yer künlärdä çaylı yegäy, çaylı içkäy, artıçsı içmägäy, egär toy-da, egär k'risdânlıktä teli-teli oynamaçay, teli-teli tepränmägäy, uyatın yüzündän salmaçay.

Munuñ üçün yazar Boyos araqel: «Džimri adam bolmastir Teñriniñ uçmaçın meñärmägä». Yoçesä k'risdânlarça ne türlü tiyär k'risdânlarga, alay tepränmäç keräk, ki Teñri da yaçsı kişilär yöpsüngäylär.

Dayi da k'risdânlık üçün

Dayi da k'risdânlarga tiyär, çaçan çastalıç kelsä kendinä da kendi kendin bilip 3-ünçü küñ-dän soñra ündägäy k'ahanalarnı da ketçoyalıçni da diyatik etkäy, da ne ki çıxarmaçtır kimesägä çı-çargay kendiniñ yaçsı erki bilä, da kendiniñ ölü-münä tügäl çosdovanel bolgay, tum alçay. Bolma-gay ki, džanavarlar kibik, biliksiz bolgay.

Dayi yazarbız sizgä, tiymästir k'risdânlarga, umsasız yas tutkaylar ölü üsnä, anıñ üçün ki k'ris-

dânlık bilä da yergä bilä öldü esä, tüp-tüz Teŋrigä barir, çaysi ki umsasidir k'risdânlarniŋ. Egär yïlap yaš tökmäxtän artiçsi etsä, ki bašin yulçkay, ya yüzün yirtkay, ya çagatın çanatkaç, ya çanin çixargay, ya çara kiygäy, ol türlü adam Teŋriniŋ buyruçuna utrudur. Egär çaytsa, keräk 40 kün ludz tartkay, çaysi ki utru bolgay k'ahanaga. Tiymästir (37r) anı k'risdân ornuna sayışlamaga, tiyäsdir anı sayışlamaga dinsiz ornuna, ki umsaşı yoçtur ölüdän turmaga, da tiyişlidir anıñkibikni çarçamaga da soŋyu tumuna da tiymäs arzani etmägä.

Yänä yazarmen munu, ki bolmagay ölüniŋ ülüşün satkaysiz, da satıp çardz etkäysiz, da yaslılarnı çixargaysiz, ya yilisuvga yuvmaga eltkäysiz, da çatın kişilarnı yïyip harg etkäysiz. Salıñiz munuñki yaman övränçikiñizni. Ölüleriñizniŋ ülüşün beriñiz k'ahanalarıñizga, da yixövünüzgä, ki çariblar da çaräsizlar tingay, ki ölülar ari tumnuŋ alyışından ülüşlü bolgaylar. Ölüleriñ ülüşün dżanına etiñiz, madaç yarlılarıñdır, açlarıñdır, ki yarlılar tingaylar, da Eyämiz K'risdos tingay sizniŋ keçmişleriñizniŋ dżanına meñi meñilik. Ameñ.

Badmut'ıunu surp Keçork'nuŋ da sk'ançelik', çaysi ki ulu sk'ançelik' etiptir

Bar edi bir ulu kermän kün batışı sarı, da ol kermänniŋ atı Lasija edi, da san bilä 70 000 üvlü edi, da ol kermänniŋ ortasına bar edi bir ulu suv, teñiz kibik, da ol suvda uyalap edi çorçulu adzdaha. Da här kün ol adzdahaga berirlär edi bir madçaş oylan. Andan soñra berir edi suv alma ol adzdaha kermän elinä, anıñ üçün ki özgä yerdä suvu yoç edi. Tek bir kün yïyildi kermän eli, da (37v) keldilər esä çan dadzariniŋ eşikinä, da ayttılar: «Ey, çan, kim tiyar bu övränçikimizni da bu çorçulu adzdahani, ki heç yergädän bizim er u çizolanlarımız tas bolmagay? Da ne türlü ki biz beriyirbiz yïylamaç bilä bizim oylanlarımızni tas bolmaga, klärbiz, sen dä seniŋ oylanlarıñdan bergäysiz, çaçan yergä kelsä».

Çaçan ki işitti esä çan bu avazni elniŋ ayzından, asrı çayyuga tüştü.

Da bar edi bir körklü çizi çanniŋ. Çaçan añar yergä keldi esä, kiydirdi kendiniŋ çizini çanlıç tonlar bilä, altın-indzi bilä, bahasız taşlar bilä, eltilär çizni çan çaniçäsi bilä suvnuŋ yaçasına, çayda ki bu çorçulu adzdaha edi, ulu yïylamaç bilä, da barça kermän eli birgä yïylar edi bu çizniŋ heç yergädän tas bolganin, da özgälär yıraçtın tafärüdž etärlär edi.

Ol vaçtta Teŋriniŋ haybatından da Ari Dżaniniŋ şnorhk'undan K'risdosnuŋ k'aç rıçeri surp

Keçork' kendiniŋ saylıçına ol vaçtta ansizim kendiniŋ rıçerläri bilä da kök atı bilä barmaga klär edi kendiniŋ ulusuna Gabat'ovgia atı, çaysi ki surp Sarkis ol ulustan edi. Da ansizim körär yıraçtın köp elni, da çan çizi olturup edi suvnuŋ yaçasına, da balçiyir başı ayır taşlardan da altın-indzidan, neçik günäş, da el yıraçtın turup tafärüdž etiylärlär da baçiyirlar, çaçan kelsär ol adzdaha da yutsar çan çizini. Ol sahat surp Keçork' atına çamçi urdu da tezindän yetti çan çiziniŋ çatına. Da çan, da çaniçä, da barça el yıraçtın turupturlar, ki nemä zaçim [=zalim] etmägäy alarga ol adzdaha.

Tek sordu surp Keçork' bu çizdan, ki: «Ne mahana, ne iştir, ki bulay el yïyliptir da sen bu haldä olturupsen?»

Tek çiz aytti surp Keçork'ka barça işni bu yaman adzdahaniŋ, ki ne türlü eksiklik etiylir kermängä da anmey oylanlarıni (38r) da çizlarıni tas etiylir, ki här kün birär oylan beriyirlär adzdahaga da andan soñra suv aliyirlar kermän eli kendi keräkinä, da emdi aytiylir kendiniŋ tas bolganin, ki añar keldi yergä, ki çixar adzdaha da yutar meni.

Tek çoldu bu panna surp Keçork'dan, ki: «Keri ket, çardaşım. Köriyirmen, ki tañlama rıçersen. Ansizim saña da ayusu tiymägäy».

Ol sahat işandı surp Keçork' Teŋriniŋ kücünä da aytti çan çizina: «Xorçma, siñlim. Teŋrim benim saçlar meni dä, seni dä ol çorçulu adzdahadan».

Tek ansizim suvnuŋ üstü tib boldu da tibi üst. Kördü munu surp Keçork', da çoydu 2 tizin yergä, da 2 közü bilä baçtı biyiklikkä, da 2 çolun kötürdü Teŋrigä, da ulu avaz bilä çayirdi, da başladı alyiş etmägä Teŋridän, da ayti: «Jisus K'risdos, Teŋrim, Eyäsi barça dünyaniŋ, ne türlü ki bastıñ körüm-süz duşmanniŋ bašin da anıñ kücün bayladıñ seniŋ haybatlı kücün bilä, ber maña bugün, çuluña seniŋ Keçork'ka, küç, ki yeñgäy men bu çorçulu duşmanni, çaysi ki adzdahadır. Seniŋ bar kücün bilä küçäyt çuluñnu Keçork'nu, ki baskaymen bunuŋ kücün, ki dayi munça anmeyläri tas bolmagay, çaysin ki yaratipsen».

Ansizim avaz keldi köktän da aytti: «Xulum benim Keçork'eos da k'aç rıçerim, küçäy da sayt bol. Barça çoltçañni tügällärmen».

Tek ansizim çixtı bu çorçulu adzdaha suvdan çixari, da keldi çonarhel bolup, da bašin yergä astı surp Keçork'nuŋ alnına. Tek aytti surp Keçork' (38v) çan çizina: «Češ belbaçıñni da bayla adzdahaniŋ boynundan».

Češti da bayladı adzdahaniŋ boynundan, da suvrup keltirdi kermängä tiri Teŋriniŋ kücü bilä, da surp Keçork' birgäsine keldi.

Xaytíp başladı aytmaga surp Keork': Egär inansañiz Teñrimä benim da k'risdân bolsañiz Ata Oğul Ari Džannıñ atına, halôx öldürüyim bu çorçulu adždahani, sizniñ duşmanıñizni. Egär inanmasañiz Teñrigä da k'risdân bolmasañiz, halôx çeşärmen bu adždahani, ki barçañizni yutar da kermäniñizni dä tas etär».

Ol sahat başladı alarga karož bermägä Teñriñ buyruçun, anıñ üçün ki dinsizlär edi da K'risdoska inanmazlar edi. Başladı alarga aytmaga Adäm atamizdan K'risdosnuñ kelgäninä ança; Kapriel hreşdagabedniñ süvünçlükün, ki surp Asduadzadzingä berdi; toyuşun K'risdosnuñ, ne türlü ki keldi surp Asduadzadzin bilä dadžarga 40 kündän soñra, ki çirçlandı; ne türlü ki surp Si-meon 500 yaşar yaşap edi; K'risdosnuñ mgrdel bolganın, ne türlü ki yoyartın avaz keldi, ki: «Budur benim süvüklü Oylum»; Ari Džannıñ kelgäni K'risdosnuñ üstünä kügürçin kibik; dayı da barça sk'ançelik'in K'risdosnuñ, ki bu dünyâda yürüdü, aysaxlarga yürümäx berdi, soxurlarnı yarıçlattı, çoturlularnı oñalttı, kötilarnı sayayttı, ölüarnı sayayttı; ol Teñri, ki 5 ötmäk bilä 5000-ni yedirdi da 7 ötmäk bilä 7000-ni yedirdi; dayı da Łazarıosnu 4-ünçü (39r) kündä ölüdän turıuzdu; da [yänı eşäk üsnä olturup] keldi Jerusaşemgä; kendiniñ yaxşı erki bilä berindi elgä; teñrilik haybatı bilä çaçlandı; kerezmanda kendi kömüldü; Ata haybatı bilä ölüdän turdu, da bardı da tamuçnu buzdu, da çutçardı Atäm atamizni kendindän toçganları bilä; teñrilik haybatı bilä kökkä ayındı da olturdu Atanıñ oñ yanına; dayı da yeberdi vernadunga Ari Džanni arakellärniñ arasına; dayı da köp türlü Teñriñ haybatın açtı da sk'ançelikin alarga.

Ol sahat çan da, çaniçä dä, bütün kermän eli, barçası inandılar Biyimiz Jisuska. Tek ol sahat k'aç riceri K'risdosnuñ surp Keork' çıçardı bozdoğanın da urdu adždahaniñ başına da öldürdü.

Andan soñra bardı kendiniñ kermäninä Gabatovgiaga da keltirdi açaşlar da babaslar, da bütün kermän eli k'risdân boldu Ata Oğul Ari Džannıñ atına. Tüzdülär da yasadılar ari yıçövlär surp Asduadzadzinıñ atına da surp Keork'nuñ, da här yıçövnüñ himindän Teñriñ haybatı bilä tatlı suv çıçar edi.

Biy Teñri, surp Asduadzadzinıñ pareçosluçu bilä da surp Keork'nuñ k'aç zinawornuñ yarlıya-gaysen barça dünyâgä, da k'risdân çanlarına, artıçsı bizim çanimizga Stepanoska Vladislav Zigmundka, artıçsı bizim Lusaworiçniñ çullarına, da keçmişlär džanına uçmaçı bergäy, amən. Hajr mer or jerg'.

(39v) Ohanes Osgiperanniñ aytkanı K'risdosnuñ tonu üçün

Okosdos çanniñ çanlıçına Rımadan munuñ vaçtına endi Ari Džan Mariamga. Mariam toyurdu K'risdosnu Pet'çehemdä. Da tatar çanları keldilər da başçışladılar K'risdosnu.

Munuñ vaçtına oylanarnı tas etär edi, džuhut çan bar edi Herovteş, Pet'çehemdä. Da çaçtı K'risdos Misirga, da bu dinsiz çan Zak'aria markareni öldürdü. Çaçtı Jovaneş Bampiliaga da Prik'iaga.

Andan soñra öldü bu dinsiz çan Herovteş, da anıñ ornuna Ark'eçajos çan boldu. Munuñ vaçtına çayttı K'risdos Misirdan da toçtadı Nazarettä. Ol vaçtın çıçtı Jovaneş k'aroz bermägä. Dayı da Beyados Bõdalı keldi Jerusaşemgä da Ark'eçajos Hreşdanga. Bularniñ vaçtına yasaldı Andiok' kermän da Urha. Da ermeni çan bar edi Apkar. Öldi Ark'eçajos çan, da Herovdeş da çardaşı Herovtiç çanlıç edi da soñra Herovtia aldı kensinä çatın Areş çanniñ çizın, da Herovteş sövär edi anıñ çatınin.

Munuñ vaçtına keldi Biyimiz K'risdos mgrdu-tiunga, da surp Jovaneş tabalar edi Herovteş çanni anıñ üçün, ki klär edi çardaşınıñ çatınin alma. Andan soñra Herovteşgä oylan boldu, da Herovtianiñ çizi keldi da oynadı, da asrı biyandı anıñ (40r) oyunun, da ayttı çan çizga: «Egär yarım çanlıçimni izdäsän, saña beriyim».

Da ol çiz anasından ögütläniş edi, ayttı:

– Nemä izdämän sendän, tek surp Jovaneşniñ başın.

Yeberdi çan da kestirdi surp Jovaneşniñ başın. Aldılar da çoydular tepsı içinä da keltirdilər çanniñ alnına, da çan olturup edi kendiniñ biyläri bilä. Ansizim susd bastı kendilärin.

Çaçan boldu Eyämiz Jisus K'risdos 30 yaşına, yeberdi kendiniñ arak'ellärin, ki: «Barıñiz, dünyâda k'aroz beriñiz». Yeberdi Bedrosni, Ohaneşni, Andreaşni, Pilibosni, Partoçemeosni, Mat'eosni, T'omasni, Agopni, Şmawonni. Da bular Ari Džannıñ şnok'u bilä etärlär edi hakimlik barça türlü millätkä, eski duşmannı çaçırirlar edi, çastalarnı sayaytirlar edi da barçanı tügällärlär edi K'risdosnuñ kücü bilä.

Bularniñ vaçtına Apkar çan ermeni tinsizlandı tenindän da köp altın, kümüş sattı hakimlärägä kendiniñ keräkinä, ki sayaygay edi, da nemä boluşmadı. Ol vaçtta işitti Biyimiz K'risdos üçün, ki köp türlü pşçut'ıun etiyir çastalarga. Da suçlanır edi körmägä K'risdosnu, da bolmas edir körmägä K'risdosnu. Okosdos cesar edi da Beyados starosta edi anıñ çolundan Jerusaşemdä. Anıñ üçün imanır

[=išanir? inanir?] edi. Andan soŋra Apkar ɣan ündätti Zate atli naɣašni da aytte:

— Xanliɣ ton ettir K'risdoska.

Tek (40v) aytte Zatte:

— İštipmen men, ki K'risdos Teŋridir, ki yaratıptir köknu da yerni, da adämini topraɣtan,— da aytte: — Ölümsüz Teŋrigä ne türlü bolur ton tikmägä?

Neçik munu sayış etiyirlär edi 1-i biri arasına, keldilər bezirgânlar da keltirdilər haybatlı ton ipkin K'risdoska lâyiɣ, keltirdilər da çöküp ɣoydular bu haybatlı tonnu. Kördü ɣan bu tonnu, ki heç ti kişi yoɣ, seskändi da taŋlandı bu işkä.

Tek sordu ɣan bezirgânlardan, ki:

— Xaydan tüstü bu ton sizgä?

Tek ayttilär bezirgânlar:

— Xoyçılardan satun aldıɣ.

Buyurdu ɣan ündätmägä ɣoyçılarni. Tek sordu ɣoyçılardan:

— Xaydan tüstü bu ton sizgä?

Džuvap berdilər ɣoyçılar:

— Xanimiz, say bolgaysen meŋi! Biz açiɣ közü-müz bilä alani aldıɣ munı, neçik ki keç basıyir edi bizim ɣoylarimizni, tek taŋga maŋ ot yandı kendi kensinä, da biz, munu körüp, asri seskändiɣ, sayındıɣ, ki ɣaraçılar edi, tek 1 yerdä yiyildıɣ barçamiz, andan soŋra bardıɣ ol yergä, kördüɣ taŋ adämilär otlu ɣanatlılar, ki ɣuluɣ etiyirlär edi bu tonga, da biz ɣorɣtuɣ yuvuɣlanma ol yergä.

Tek alar bizgä aytirlar edi:

— Keliŋiz da ɣorɣmaŋiz, ɣoyçılar.

Da aldılar kendiläri frištälär da çürgädilär aɣ ketänniñ içinä. Da ayttilär:

— San sizgä, ɣoyçılar, ki biz bunu köktän keltiripbiz, da siz arzani bolduɣuz bu dünyâda kötürmägä.

Ol vaɣtta markareanal boldu Apkar ɣan (41r) da aytte, ki:

— K'risdosnuñ toyuşuna ɣoyçılar ɣuluɣ ettilär da emdi etsärlär ɣačka kelgäninä dä.

Alyışladı alarni da boşattı eminlik bilä, ol türlü bezirgânlar da, ki bardılar ɣannıñ alnına, ɣaysi ki kümüşnü berdilər.

Tek ol vaɣtta ündätti Zade atli naɣašni, da berdi ol tonnu da kümüşnü, da aytte, ki:

— Elt munu mendän başıış K'risdoska da keltirgäysen aniñ sürätiniñ yazıp. Inanirmen, ki egär yetsä maŋa aniñ sürätiniñ körkü, ol vaɣtın sayayirmen. Egär kläsä aniñ biylik, ki kelgäy da birgämä ɣanliɣ etkäy.

Okosdos cesar öldü, da džuhutlar duşman ɣayttılar K'risdoska da džâht etärlär edi ki ɣačka

keltirgäylär edi K'risdosnu, aniñ üçün ki ɣorɣarlar edi: ɣandır, ki tas etmägäy edi kendilärin.

Aniñ üstünä Zatte hadirländi kendiniñ ricerläri bilä, da yetti Jerusaɣemgä K'risdoska, da kördü K'risdosnuñ çövräsiniñ asri köp frištälär. Neçik keldi da bardı Pilibos arak'elniñ ɣatına, da Pilibos arak'el yeberdi Antreas arak'elniñ ɣatına.

Tek aytte Zatte:

— Klärmen K'risdosnu körmägä.

Tek arak'ellär bildirdilər K'risdoska, buyurdu K'risdos:

— Kelsin da körsün.

Keldi Zatte K'risdosnuñ alnına, da [ɣoydu] başıışlarni K'risdosnuñ alnına, da yügündü ayaɣına.

Aytte K'risdos:

— Xaydansız ya ɣaysi ulustan?

Tek alar ayttilär:

— Ulu Ermeniliktänbiz, ɣullari ermeni Apkar ɣaniniñ.

Tek aytte K'risdos:

— Ne keräktir?

Alar ayttilär:

— Xanimiz ant(41v)amaludzdur. Da iştipbiz biylikniñ üçün, ki köp ɣaysi ki ɣastalarni sayaytiyirsen. Kelipbiz seniñ alniña yarlıyamayıñni çolmaga.

Aytte K'risdos:

— Ne ki ɣolsaŋiz, barça tügällänir sizgä.

Tek alar ayttilär:

— Xanimiz sendän çoldu da aytte: «Men bolmadım seniñ ɣatına kelmägä. Okosdos cesar bilä bizim birlikimiz yoɣ. Sen Jerusaɣemdäsen, da Biɣados anda starostadır. Aniñ üçün bolmadım ɣatiña seniñ kelmägä, ki men da bular duşmanbiz biri birimizgä. Evet ki benim ulusum kiçkinädir, saŋa da maŋa yetkinädir. Da men seniñ ɣuluɣmen. Arzani etkäysen kelmägä. Da egär biylikniñ yöpsünmäsäñ kelmägä, buyur, ki arzani bolgaymen seniñ sürätiniñ, ki yazıp keltirsinlär».

Ol sahat aytte K'risdos:

— Yasaŋiz boyovlar da yazıñiz ɣayıt üstünä benim sürätimni.

Tek buyurdu Zate 3 džardar naɣaška, ki:

— Başxa-başxa olturup yazıñiz K'risdosnuñ sürätini.

Yazdılar — bolmadılar oɣşatmaga.

Haytip yänäci aytte K'risdos köçürmägä — bolmadılar oɣşatmaga.

Tek sordu K'risdos:

— Köçürdüñüzmi?

Ayttilär naɣaşlar, ki:

— Adämini asri köçürübiz, yoɣesä Teŋrini bolmasbiz köçürmägä.

Tek ayttı K'risdos:

— Köçürdünüzmi?

— Köçürdülär — bolmadılar oğşatmaga.

Sordu K'risdos:

— Köçürdünüzmi?

Ayttilär, ki:

— Bolmadıy.

Ol sahat aldı K'risdos altinli ubrusnu da çoydu yüzünä utru, da yiltırar edi Teñriniñ yüzü yarıç bilä. Aldı da berdi Zattęga da ayttı Jisus:

— Budur biyiñizniñ hakimliki.

Aldı Zattę bu obrusnu da keldi ulu sövünçlük bilä kendiniñ çatına [=çanına], (42r) da çan utru çixtı 3 künlük yol. Açtilär tasdaragni çanniñ utrusuna — alay yiltırar edi tasdarag yarıç bilä, ki günäşniñ yarıçın yaptı. Kördü bunu çan da ulu sövünçlük bilä sövündü, da saıaydı başından ayaxına dirä Apkar çan. Ol sahat sekirdi Apkar çan töşäkindän da keldi badgerk' utrusuna, neçik Teñriniñ.

Munda tügällänir markareliki Esajęanıñ, ki buyurdu: «Ansizim yügürsärklär aısaçlar, neçik yednorozec, da ayır tillilärniñ sözü yeñillänsär» [Исаия 35:6 Тогда хромо́й вскочит, как олень, и язык немого будет петь]. Keldi alnına badgerk'niñ da yügündü da saıaydı.

Da buyurdu ulu yiçöv yasamaga, da altından puzdra ettirdi tasdaragga, da kelirlär edi bütün el, da yügünürlär edi ol surp tasdaragga. Da çañan tügälländi yiçöv, kötürdülär tasdaragni. Xaçan kötürdülär tasdaragni, ol yerdä yabuštu ol sürät. Buyurdu, ki ol yerdä yasagaylar seyan, da seyan üstünä stol çoydılar, ol tasdaragni da ol badgerk'ni anda çoydılar. Teñriniñ küyüvsüz otu bilä yapuıptur K'risdosnuñ ekinçi kelgäniñä ança.

30 kümüş üçün,

ki Juta sattı K'risdosnu 30 kümüşkä

Da ayttı aşagerdläriñä:

— Bilirmisiz, ki çaydan edi ol 30 kümüş, ki maña Apkar çan başıñı yeberdi?

Ayttı aşagerdlär:

— Biyim, sen bilirsen.

Ayttı Jisus:

— Men aytiyim, da siz övräniñiz. Bu kümüşnü işlädi must (42v) P'ara, hajr Aprahamniñ atası, da hajr Apraham bu kümüş bilä satın aldı peçera Amovnanıñ oylanlarından. Da Amovnalılar yeberdilär bu kümüşnü da satın aldı körklü Jovsep'ni çardaşlarından, da çardaşları Jovsep'niñ eltililär da berdilär Jovsep'kä Misirda, da alar eltililär başıñı Soıomon çanga, da Soıomon çan bu kümüş bilä yasadı dadžarnıñ eşikin.

Da dinsiz Napokotonosor çan, çañan aldı Eruşayemni da elni oldžza etti, da bu kümüşnü eltti da berdi Baydatka, da baydatlılar berdilär bu kümüşnü tatar çanlarına, da tatar çanları bizgä başıñı keltirdilär, çañan ki bizni çuvdu Herovtes çan, çaldı kümüş Petçehemdä, da aldılar bezirgänlar, da berdilär çoyçılarga, da aldılar bu Teñriniñ tonun, da berdilär Apkar çanga, da Apkar çan bizgä yeberdi.

Ayttı Jisus:

— Alıñız bu kümüşnü da eltiñiz džuhutlarıñıñ aıpaşına. Egär aytsa: «Kim yeberdi?», — aytiñiz: «Jisus Jovsep' oylu yeberdi sizgä Nazarettän».

Xaçan eltililär kümüşnü aıpaşlarga, ki çaçka çıyardılar, çaytıp Juta çıçara bergändän soıra K'risdosnu, yänä çaytardı kümüşnü alarga, ki alıp edi aıpaşlardan, da kendi asıldı. Tek ayttilär aıpaşlar:

— Tiymästir bizgä ol kümüşnü saçlama — çan bahasıdır.

Bardılar, ol kümüş bilä satun aldılar 1 yer, ki yarlılar kömärlär.

Da storozlar, ki K'risdosnuñ kerezmanin közätıyir edilär, kelip ayttilär, ki K'risdos ölüdän turdu. Keldilär ol aıp(43r)aşlar da aldılar ol kümüşnü, da ayttilär storozlarga, ki:

— Aytmañız, ki K'risdos ölüdän turdu.

Da storozlar bolmadılar yaşıрма K'risdosnuñ turganıñ — Teñriniñ buyruçu bilä. Anıñ üçün ki haybatlıdır anıñ atı meñi meñilik. Ameñ.

Barganı Apkar çanniñ Jeruşayemgä ulu džerüv bilä öç almaga džuhutlardan K'risdos üçün

Xaçan işitti Apkar çan, ki K'risdosnu džuhutlar çaçka keltirdilär da çaç üstünä öldürdülär, yazdı Apkar çan Dıperios çanga bitik: «Yügünmäklik seniñ çanlıçına, Tıperios çan! Xolarmen sendän ulu çoltça bilä, ki bargaymen Jeruşayemgä da öçün algaymen K'risdosnuñ, anıñ üçün ki ne ki çilindilar K'risdos bilä dinsiz džuhutlar, anıñ üçün ki ol maña berdi tirlik da ol meni arıtti yaman tinsizliçimdan».

Berdi Apkar çanga Dıperios çan asrı ulu džerüv anıñ çolu tibinä. Aldı bu çerüvnü, da bardı, da aldı Jeruşayemniñ çövräsini, da buyruç etti džerüvgä, ki bolmagay damâhlangaysız altınga-kümüşkä, da ayamınça kesniñiz egär çartni, egär igitni, egär oylanni — barçasın çiliçtan keçiriñiz, anıñ üçün ki klärmen K'risdosnuñ çanıñ izdämägä, ki men küsänç çaldım anıñ aziz sürätindän.

Tek ança Teñri boluşti, da aldılar Jeruşayemni, da barça džuhutlarıñı çiliçtan keçirdilär, da

ханları alay ketär edi mahalälärdä, neçik bir aχın suv. Ol sahat yarlıyovuçi K'risdos yarlıyadı Apkar xanga da köründü aņar (43v) da ayttı:

— Nek bulay ayovsuz xanlar tökiyirsen? Ne izdiyirsen?

Da Apkar bilmäs edi, ki K'risdos bilä adam kibik köründü. Ayttı Apkar xan:

— Klärmen öç almaga K'risdosnuņ, ki ol arzani dügül edi ölmägä, da džuhtlar anı xaçka çıxardılar. Da benim suχlançım bar edi anı körmägä, da arzani dügül edim, anıñ üçün ki yazıχlı edim.

Tek ayttı K'risdos:

— Ne etti saņa, ki sen aņar inandıñ?

Ayttı Apkar xan:

— Men andamaludž edim, da ol meni pžsgel etti da köplärni benim bilä da kelmädi kensi, tek badgerk'niñ sürätin yeberdi.

Ayttı Jisus:

— Teņrini kim bolur körmä, ki sen aytiyirsen: «Teņridir»,— da klärsen anı körmägä?

Ayttı Apkar xan:

— Yazıχsız bolsam edi, körär edim anı, evet ki körmädim. Yoχesä anıñ yarlıyamaχın kördüm.

Ayttı Jisus:

— Bolgay, ki köz artından edi, tügül edi Teņri Oχlu?

Ayttı Apkar xan:

— Men anı körmädim, yoχ. Evet ki sürätin yeberdi maņa. Teņriniñ süräti edir, tügül edi adamniñ.

Ayttı Jisus:

— Xaytar χiliçiniñ xiniņa, dayin öldürmä. Menmen Jisus, ki seniñ bilä sözliyirmen.

Tüšti Apkar xan K'risdosnuņ ayaxına da χoldu:

— Azgına tur benim bilä, ki seniñ sürätiñni körüp mχit'arel bolıyım.

Andan soņra atlandı atka da biryi tarttırdı, ki dayin xan tökmägäylär.

Kördü Apkar xan K'risdosnu da džanı-teni bilä süvündü. Da K'risdos ol sahat kökkä ayındı.

Da ulu süvünçlük bilä xayt(44r)ti Apkar xan kendiniñ ulusuna, da ol ulusta asrı ulu süvünçlük boldu. Da Apkar xan ermeni edi K'risdosnuņ toyşundan burun, da barça k'risdän xanlarından burun da bu Apkar xan inandı K'risdoska.

Biy Teņri, ari Apkar xanniñ da barça arilärniñ pareχosluχu bilä yarlıyagaysen meņneļ etkängä, da yazganlarga, da sarnaganlarga, da keçmişlər džanına, ammen.

Körüm körgäni surp Asduadzadzinin

Surp Asduadzadzin bir kün boldu ki bardı Zäytün tayına, alıış etti da ayttı alıışına: «Biyim

Jisus K'risdos, işit χoltχamni benim, seniñ xardaşınıñ da anañniñ. Yeber maņa hreşdagabedni, ki aytkay maņa, χaysına suχlanıpmen».

Ol sahat işitti K'risdos χoltχasına surp Asduadzadzinin da yeberdi Kapriel hreşdagabedni friştäläri bilä.

Keldi Kapriel hreşdagabed, da yügündü surp Asduadzadzinin alnına, da ayttı:

— Saylıχ da eminlik saņa, Asduadzadzin, yarlıχlı dadžar, Teņriniñ anası.

Färäh bol da süvünçlü, χaysı ki tindi seniñ yüräkiñä yalyzi Teņriniñ da Ari Džan!

Färäh bol da süvünçlü friştälärdän da hreşdagabedlärdän, ki haybatlarlar seni!

Da adämilär, ki yügünürklär saņa, markareļär, ki k'aroz ettilär seni, da aχak'ellär barça yarı haybatlarlar seni.

Hajrabedlärdän da barça (44v) arilärdän ögövlü da haybatlı!

Sövüklü bol, çiçäki uçmaχniñ, ki berdiñ yemiş k'risdänlarga — şnork'un Ari Džanniñ!

Färäh bol da süvünçlü, surp Asduadzadzin, ki işitti Teņri seniñ alıışını da yeberdi bizni, ki aņlatkaybiz saņa köktägi sayışni!

Turdu surp gojs Mariam, da yügündü Kaprielgä da barça friştälärgä, da ayttı, ki:

— Sen färäh bol da süvünçlü, barça friştälärniñ başı, ki ölümsüz Teņriniñ χuluxçisisen, da anı haybatlarsen, da sayışi seniñ bilädır!

Da süvünçlü boluņuz Ari Džandan, ki anıñ buyruχun etüçisiz, 6 xanatlı serovpeļär!

Färäh bol da süvünçlü, hreşdagabedi da Kaprieli Teņriniñ, ki hadirlänipsen biryi tartmaga da oyatmaga ölüärni da meņi yuχlaganlarıni!

Xolarmen sendän da seniñ friştäläriñdän, ki körgüzgäysiz maņa, ne türlüdür tamuχ da yazıχlılarıniñ χiyini, ki xaytmıyirlar yazıχlarından.

Surp Asduadzadzingä ayttı hreşdagabed:

— Kim kimni keltirsä χiyinga, adämilärni tas bolmaga, aņar meņi yazıχtır, da esindän çıxargan eski duşmandır, da ki xaytmagay yazıχlarından, ol eski duşmandır.

Da türlü-türlü χiyinləri bar yazıχlılarıniñ, ki χiyinalıyirlar kendiläriniñ yazıχlarına körä. Ulu tarin χiyin da bar, andan aşaya da bar.

Tek ol sahat Teņriniñ buyruχundan açıldı tamuχ da köründü surp Asduadzadzingä χiyinlılarıniñ yeri: sönövsüz otuñ içinä adämilär da (45r) χatunlar belindän edilär, da özgäläri boynundan, dayi da tek tebäläri köründülär. Da otlu suv aχın kibik kelip da üstlärinä tökülüyür, da tiblärindän ot yanıyır. Da otlu χurtlar, da yılanlar kibik, da

adzdahalar yutuyurlar alarni. Da ol yerdä yaman yistir da çalin çaramyuluç. oçşamastir bu yerni çiyinlarina. Dayi da hörmäti alarni oçşamastir bu hörmätkä, dayin haybatlidir, neçik Boços arak'el buyurur: «Xaysin ki köz körmäs, çaysin çulaç iřitmäs, adam yüräkinä tınmas, ol türlü arilärni hörmätidir».

Sordu surp Asduadzadzin hrešdagabedgä:

– Kimlärdir bular, ki bu türlü çiyinaliyirlar ol çiyinda?

Tek aytii hrešdagabed:

– Xaysi ki belindän çiyinaliyirlar otnu içinä, alardir, ki atani-anani çarçışin aliptirlar, da çullar, ki biylärinä hnazant tigüllär, da šegertlär, ki ustalarına hnazant tigüllär, da igitlär, ki çartlarga hnazant tigüllär da uslularga. Da çaysilari ki boynularından [=boyunlarından] kömülüp küyiyirlär, alardir, ki hörmätlämädilär kendilärini k'risdän atasın da k'risdän anasın, söktilär, birgäsina yazıç ettilär, bular meçi çiyinarslar da ke rezmanına da tınmisarlar. Da çaysi ki kömülüp-türlär tebälärindän otnu içinä, alardir, ki ot alıp içärlär, ki oylan bolmagay, ki neçä oylan bolsar edi, ol oylanların çanların borçlu çalirlar içkändä, içirgändä; da(45v)çi da çaysi ki oylan toyurur da salir; dayi da kim adämini çixara bersä ölümgä da dçurumga, alar da anı bilä meçi çiyinarslar; dayi da çaysi ki yixövdä yalyan ant içsä, ol da asri dinsizlikdir da Teşrini tanmaçtır, anı üçün alar da ulu tarin çiyindadirler, ki çosdovanel bolup çaytmadilar yazıçlarından.

Xaytip körär surp Asduadzadzin dayin özgä çiyinli yer, ki ayaxlarından asiliptirlar, da tiblärindän ot yanıyir, da otluyuxusuz çurtlar alarni tenin yeyirlär. Sorar surp Asduadzadzin hrešdagabedgä:

– Kimlärdir bu, ki munuñki çiyindadirler?

Aytii hrešdagabed:

– Alardir, ki aççasin aslamga berirlär da aççasin yerlär, alarni da otluyuxusuz çurtlar yeyirlär, ki alar yedilär yarlini çanin da toyagan kümüşnü toyurdular, sbgi toydu alarga yuxusuz çurtlar da ulu çiyin yüräklärini üstünä, ki alar sadaya etmädilär, alar da yöpsünmädilär Teşridän yarliyamaxni.

Yänäçi körär surp Asduadzadzin özgä yerdä çiyin, ki er u çatunlar 2 çolu artçari bayli otnu içinä, da yaman sürätli kazanlar yeyirlär alarni tenin.

Sordu surp Asduadzadzin:

– Kimlärdir bular, ki bu türlü çiyinaliyirlar tarn?

Aytii hrešdagabed:

– Alardir, ki pambasel etärlär, da biri birinä salirlar, da özgäni eşikinä barip çulaç çoyar, söz eltip söz keltirir, talaştirir, anı üçün meçi çiyinarslar.

Dayi da körär surp Asduadzadzin otluyalinin tibinä küyiyirlär köp (46r) adämilär da köp çatunlar, da yalin, açin suv kibik, keliyir da çapliyir alarni. Tek surp Asduadzadzin ulu küstünmäç bilä küstündü da sordu:

– Kimlärdir bu?

Aytii hrešdagabed:

– Bulardir, ki, çan avazin işitip, kelmäslär alişina, erinçäklik etip, ne türlü ki Noj vaçtina avazni heç ettilär, da yuxunu sövdilär, da alişlärinä kelmädilär, erinçäklik ettilär, Awedaran iřitmädilär, ari tumnu körmädilär, çosdovanel bolup, tum almadilar, çaysi ki saylıçtır da tirlikdir, anı üçün çiyinarslar.

Sordu surp Asduadzadzin hrešdagabeddän da aytii:

– Kim ki çasta bolsa ölüm halinä, ne türlü bolur çosdovanel bolma da tum alma?

Aytii Kapriel:

– Egär öv yangay 4 yartın da bolmagay çixma, anıñkigä boşatlıç bar, yoçesä çasta, ki erinçäklik etkäy da klämägäy meyaga kelmä, ol meçi çiyin alsar.

Xaytip körär surp Asduadzadzin temirdän çizmiş olturyuç, ki ol olturyuçnu isisindän köplär küyiyirlär da çaxiriyirlar barçası ulu avaz. Sorar surp Asduadzadzin:

– «Kimlärdir bular?»

Aytii Kapriel:

– Alardir, ki öktämlik etärlär da kendi kendilärinä biyanirlär; k'ahanasin körüp yügünüp çonarhel bolmaslar edi, mahana etärlär edi, ki mis-kindir da kiçi k'ahanadir, ya benim oylumdur, ya men andan çodça da biyemen. Bular bulay çilinip çiyin alsarlar.

(46v) Yänä baçar surp Asduadzadzin da körär temirdän teräklär, da butaxlarından aşaya asiliptirlar baş-tebän adämilär da çatinlar, da butaxlarından otlar çixiyir. Sordu surp Asduadzadzin:

– Kimlärdir bu?

Aytii hrešdagabed:

– Bulardir, ki pambasel etärlär, ne türlü ki barça yazıçtır, ol türlü pambastir. Dayi da ki heç nemädän ant içärlär, bular meçi çiyin alsarlar.

Xaytip körär surp Asduadzadzin özgä yari tarn çiyin barça yazıçlardan u çiyin körär: otluyuxusuz çuyur, da ol çuyurnu içinä otluyuxusuz temirdän çiyin

zovlu süngülär, da ol süngülärdän aşaya asiliptirlar tillärendän asri köp adämilär u çatınlar, u ayzıları [=ayızları] açıx tamaçlarına dirä, da ayzılarından çixiyir otlı sasimiz [=sasimiş] xurtlar, ne türlü ki teräktän çixiyir çulular, da uçup havaga ketiyirlär, da çaytöp yänä ayzılarına kiriyirlär, da çaşliyırlar alarnı; andadır körmäç, ki yaşları çixiyirlar da tişlärin çirçildatıyırlar. Sordu surp Asduadzadzin:

– Kimlärdir bular?

Aytti Kapriel:

– Alardir, ki yaman murdar küfürçüdlär, ki K'risdos buyurdu: «Kim ki Ari Džannı sökär, yoçtur añar boşatlıx ne ol džihanda, ne bu džihanda, anıñ üçün ki adam neçä küfür berir, ança Teñrini tanar».

Yänä körär surp Asduadzadzin: çaramyuluç, ki çatınlar emçäklärindän asiliptirlar, da itlärtartçalıyırlar alarnıñ tenin. Sordı surp Asduadzadzin:

– Kimlärdir(47r) bular, ki bu türlü çıynalıyırlar?

Aytti Kapriel:

— Bulardir, ki emçäklärin berirlär dinsizlärgä da dinsizlärdä bilä birliklänilär 1 töşäktä. Anıñkilär Ari Džannıñ şnork'undan yıraçlanıptirlar, da çıçara berdi K'risdosnu, da çaçka kelgän K'risdostan da yıraçlanıptirlar, ol türlü çıyınca, ki otlı itlärtartçalıyırlar alarnıñ tenin yeyirlär tiyovsuz, ki çaytöp çosdovanel bolmadılar.

Çaytöp körär surp Asduadzadzin: er u çatın çıynalıyırlar otlı teñizdä, ki küyiyirlär, da tişlärin çirçildatıyırlar, da yıyliyırlar tarı, ki andan anda tüşiyirlär da bolmaslar kendinä tinçliç tapmaga.

Sordı surp Asduadzadzin:

– Kimlärdir bu?

Aytti hreşdagabed:

– Bulardir, ki yixkün yixövgä kelmädilər, erinçäklik ettilär, yeñillik bilä keçirdilər, ol künnü işlädilər, eski duşmannıñ çilinganı bilä çilindilər, yazıç içinä edilär, džimirlikkä bardılar, özgälärni dä birgälärinä eltilär, oyunga bardılar, eski duşmannıñ çilinganı bilä çilinirlar edi. Tiyişlidir k'risdânlarga, ki yixkün çosdovanel bolgaylar, Awedarrannıñ avazın işitkälär, tum körgäylär, yaş tökkälär, yazıçların yıylagaylar. Ari tum vaytına yarlıyamaç eşiki açıxtır da uçmaç eşiki barça k'risdânlarga, anıñ üçün ki tum vaxtına ne ki çolsa Teñridän, Teñri tügällär anıñ çoltçasın džan u ten sartın, özgä türlü tügül K'risdosnuñ buyruçu, (47v) ki ayttı: «Kim ki çolsa, alir, kim ki izdäsä, tapar, kim ki çaxsa, açilir». Tiyişlidir k'risdân-

larga, artiçsi surp Lusaworiç dininä, ki yilda arzanı bolgay tumuna. Artiçsi çastalıçına, ki bolmagay tumsuz ölgäy, ya bu işlärdä heç etkäy, ya bu dün-yâdan tumsuz keçkälär, ki džanavar kibik ölgäy. Kim ki bu işlärdä heç etsä, alar meñi çıynalmaç keräk.

Yänä körär surp Asduadzadzin özgä yarı otlı yalın, ki çıynalıyırlar er u çatın, ki yaman sürätli kazanlar yeyirlär alarnıñ tenin. Sordu surp Asduadzadzin:

– Kimlärdir bular?

Aytti Kapriel:

– Alardir, ki itlik etärlär, borınlär, adam öldürüçilär, heç nemägä tutmaganlar, talaş, uruş etüçilär, oyrular, aççasın aslamga berüçilär, şınarın pambas etüçilär, tumdan burun aş yeyüçilär, yixkün, ya ulukünlärdä, ya özgä kiçikünlärdä, ya çoyovurt ya k'ahana erinçäklik etkäy alıışına, ya çoyovurtnu övrätmägäy, ya kim ki Teñrini çuluçuna masçaralıç bilä çilingay, çarışlıdır alar barçası. Babaslarnıñ babadyası, ki oruç bilä, alıış bilä aruv, egär apeyalar, ki aruvluç bilä tirilgäylär da aruvluç bilä saçlagaylar barça yergälärin, yoçesä ki, aşçarhagan kibik, kiyingäy, yazıçlı tirilgäylär da çaytımagaylar, çosdovanel bolup, da barçasın munu heç etkälär, alar meñi çıynalsarlar.

İşitti munı surp Asduadzadzin hreşdagabedän, da köksünä (48r) urup, küstündü, da ayttı:

– Yaçşıraç anıñkibik adam dünyâda heç toymagay edi!

Çaytöp körär surp Asduadzadzin otlı teñiz, kügürtlü, da ortasına ulu çuyur, da terän, da keñ, da çaramyuluç, da otlı çara köbük keliyir üstünä, neçik samala, da çayniyir, neçik çazanda suv. Sordu surp Asduadzadzin:

– Kimlärdir bu?

Aytti Kapriel:

– Dinsiz džuhutlardir, ki K'risdosni çaçka keltirdilər, da öt da sirkä içirdilər, da arak'ellärni da surp markarelärdä öldürdülär. Dayı da kim ki açpaşları pambasel etsä, anıñkibik adämilär dä birgälärinä çıynalıyırlar, da kim ki ulu oruçta džimirlik etsä, ya ulu yazıçka tüssä, alar da ol çıyın bilä çıynalsarlar.

Andan soñra ayttı hreşdagabed Diramajr, surp Asduadzadzingä:

– Sal alarnı da kel birgämä, tin seniñ çatırına, tizövlü da haybatlı baççaña, ki ne 1 adam oylı bolmastır anı körkäytmä.

Tek tüştü surp Asduadzadzin yüzünün üstünä yaş bilä K'risdosnuñ alnına, da başladı çolmaga kendiniñ yalıızından k'risdânlar üçün, da ayttı:

– Yarliya k'risdānlarga, ki seniñ atıña k'risdān boluptırlar da saña inanıptırlar.

Avaz keldi surp Asduadzadzingä köktän da aytı:

– Bular kendi kendiläriniñ yuvuqlarına da Xanına yarlıyamadılar, xan xanga xatışıldı, da heç ettilär bu işlärni, da dżanların xayıurmadılar, da aytmadılar: «Ölsärbiz». Neçik ki alar (48v) yarlıyamadılar kendi kendilärinä, men dä alarga yarlıyamısarmen. Men dä yarlıyamamaçimni alardan övrändim, da benim yarlıyamaçim alarnıñ üstünädir, kim ki kendi kendinä yarlıyasa. Da kim ki kendiniñ dżanın saılasa, da xaytsa, xosdovanel bolup, yazıqlarından bu dünyâda, yarlıyovuçimen añar. Egär bu dünyâda yazıqlarından xaytmasa, neçä ki tiridir, da xosdovanel bolmasa, ol dünyâda dayın yoxtur parexos, anda tamuıxtan ne ata uyulnu bolur xutxarma, ne oıul atanı, ne ana xızın, ne xız anasın, ne xardaş xardaşın, ne xan xannı, ne biy biyni, ne yarlı yarlinı, ne satmaga bolmas kendi kendin, ki xutulgay. Emgän inan bilä da emgäk bilä, ki ol dünyâni meñärgäyssen da körmägäyssen bu tamuıxnuñ xorxusun.

Xaytıp xoldu surp Asduadzadzin barça arak'ellärdän, da markarellärdän, da hajrabeledlärdän, da friştälärdän, da hreşdagabeledlärdän, da barça arilärdän egär yerdägi, egär köktägi:

– Keliñiz, Teñriniñ barça ariläri, yerni öpüp da yüzümüznü yergä xoyup, xolalix da yalbaralix yaş bilä Teñridän bu yazıqlılar üçün, xaysi ki meñi xıynalsarlar!

Xoydu surp Asduadzadzin yüzün yergä, da barça arilär birgäsinä, da asrı yaş tökti surp Asduadzadzin Teñriniñ alnına. Avaz keldi köktän surp Asduadzadzingä da aytı:

– İşitti Teñri seniñ xoltxanı da barça ariläriniñ. Kim ki xayt(49r)sa yazıqlarından igitliktä, añar bayışlarmen uçmaçni 100-ünä 100 kez. Da kim ki orta adämiliçinä xaytsa, añar 80-inä 80 kez bayışlarmen uçmaçni. Da kim ki xartlıçına xaytsa yazıqlarından, 30-una 30 kez bayışlarmen köktägi uçmaçni añar. Xaysi ki klämägäy xaytmaga xosdovanutıun bilä, oruç bilä, yaş bilä, sadağa bilä, alar dinsizdirlär da meñi xıynalsarlar.

Xaytıp körär surp Asduadzadzin: kügürtlü teñiz içinä xatınlar yüriyirlär boylarından, da yarım yüzü xara, da yarımı kök. Sordu surp Asduadzadzin:

– Kimlärdir bu?

Aytı hreşdagabed:

– Ol xatınlardır, ki umsasız yas saıqlarlar kendi kendiläriniñ ölüsü üstünä. Xaysiniñ ki yüzü

köktir, alardırlar, ki yüzünä urarlar da xan çıxarırlar. Ne türlü buyurur Teñriniñ ayzi, ki: «Artarlar yarıxlansarlar, günäş kibik, köktägi uçmaçta, xaysin köz körmäs, xaysin xulaç işitmäs, xaysi ki adäminiñ yüräkinä tinmas, xaysi ki Teñri hadirläniptir kendiniñ dostlarına».

Teñrigä haybat meñi meñilik. Ammen.

Aytkanı Ohanneş vartabedniñ Erzınganlı ögüt dżan sartın

Yarattı Teñri adam oyluna dżan u ten, da körkäytti anı kendinä (49v) oıxaş, da etti esin dżanına köz, da közün teninä çıraç etti, da ten közü bilä dünyâniñ körkün körär da Teñri alıışlar här kez, da dżan közü bilä Teñriniñ buyruıxun etär, xaysi ki yarıxtır da dżanni yarıxlatır.

4 iş bar, ki adam oyluna yaraşır: sıfatiniñ çireyin közü bilä körär, avazni xulaçı bilä işitir, aşniñ tatlıxin burnu bilä anlar, aşni ayzi bilä aşar. Yoıesä bekni da imşaxni da ayırni da yeñilni xolu bilä tanır. Bu 4 iştän artıx nemä yoxtur haybatlı islär [=ışlär], munuñ içinä tapulur, xaysi ki aytır, isläp [=ışläp] añar.

Adam oylunuñ teni bu türlüdir, ne türlü ki 1 kermän, da çövräsinä taş xala tartkay, da üsnä 5 xabaçı bolgay: 1 xabaçı estir, 2-inçisi közüdir, 3-ünçüsü xulaçıdır, 4-ünçüsü ayzıdır, 5-inçisi xoluayaçıdır. Adam oylunuñ yaşısı da yamanlıxi bu 5 eşiktän kirär da çıxar. Da dżanı toxtaptır bu kermänniñ içinä, xaysi ki tenidir.

Adam oylunuñ xaznası yaşısı xilinganıdır, da esi adam oylunuñ peçatidir. Da eski duşman, xaysi ki şaytandır, alay dżäht etär, ki bu şähärlärni algay, xaysi ki adam oylunuñ tenidir da dżanı tenindädir.

Tiyär adam oyluna, ki esin üstünä saılagay, ki bermägäy eski duşmanga yuvuıxlanma. Xaysi ki Boıos arak'el aytır, ki: «Keräksiz söznü ayziñizdan çıxarmagaıysız» [Ефесянам 4:29 Никакое гнилое слово да не исходит из уст ваших], ki orun almay eski duşman. Esiñ üstünä tut, ki oıru yuvuıxlanmagay saña, xaysi ki eski duşmandır. Egär ki burungi (50r) anamiz Jeva yilanniñ sözü bilä bolmasa edi, aldanmısar edi, da Teñriniñ buyruıxun Jeva tutar edi, da hnazant bolmısar edi yilanga. Ol türlü adam oılanları tiymästir yazıçka xulaç xoıyмага. Egär Jeva anamiz yilanniñ sözü bilä xulaç xoıymasa edi, aldanmısar edi.

Ne ki közüñ bilä körsäñ körklü, suıxlanmagayssen. Egär Jeva anamiz közü bilä körüp suıxlanmasa edi, emisär edi ol yemişni.

Xoluñ bilä yazıçka aldanma. Egär ki Jeva xolu bilä yemasä edi, toymısar edi.

Ayziñ bilä artix yemäxtän, artix içmäxtän saylan, ki Adäm atamiz da Jewa anamiz Tejriniñ buyruğun saqlasalar edi, tüsmäslär edi ol haybat-tan, da yalañaçlanmisar edi, da tabalanmisar edi, da çaryiş tibinä ölmisär edi.

Munu bilmäx keräk, ki eski duşman yilandir, da dźâht etär barça adämini algay da aldagay, anıñ üçün buyurur K'risdosnuñ surp arak'eli Bedros, ki: «Saxt bolunuz da yazixiñizni añip küstünü-ñüz». Anıñ üçün ki sizniñ duşmanıñız şaytan çaxiri-yir, neçik aslan, ki çixargay bu 5 eşiktän. Adam oylunuñ esi u axılı keräk çulañın yapkay ari bitik-lär bilä közüñnü artixsi baymañtan, tiliñni yaman sözdän, çoluñnu zrgel etmäxtän, oçurluñtan, töv-mäxtän da barça yaman işlärden, da ayaxiñni ya-man yollardan. Evet ki çolu bilä sadaya bermägä tiyär da alyişta emgänmä(50v)gä tiyär. Munuñ bi-lä saqla kermänin da çaznasin eski duşmandan.

Yänä 4 iş bar, ki adam oylun yazixtan çutça-rir. Ävälgı adam oylu yazixin heç unutmagay. 2-in-çi, ki özgäniñ yazixin añmagay. Evet ki açaş bol-sa ya k'ahana, ki buyruççi bolgay, ol çayyurgay, da ol izdägäy, ki nemä yaman bolmagay kermändä egär dźan sartin, egär ten sartin. 3-ünçi, ki adam oylu, ne ki yaxşı çilinsa, Tejriniñ alnına körär. 4-ünçi, ki adam oylu kensiniñ ölümün esinä tutkay här vaçt.

Bu işni dä belgili etär Ohanes vartabed Erziñ-gänli.

Adam oylu ki kendiniñ yazixin heç unutmagay, da miskin köñüllü bolgay da özgäniñ yazixin añmagay, da ol Tejriniñ här kez yanına körär da yazixka da tüsmäs. Da kim ölüm künün esinä saqlasa, ol adam damäh bolmas bu dünyâda, da Tejriniñ çorçusun yüräkinä saqlar, da yaxşı çiliniñ dayma.

Yänä 4 iştan çorçumaç keräk. Ävälgı, ki dźan bergän vaçtta. Ekinçi, ki çaçan Tejriniñ alnına eltär. 3-ünçü, ki kendiniñ barça çilinganına ne dźuvap bergäy. 4-ünçü, uçmaçniñ süvükün unutmagay, ne tamuçnuñ çorçusun. Kimlär ki bizdän burun ölüptürlär, bizni çayyuga saliptirlar bizim yazixlarimiz üçün.

Bu dünyâda (51r) ne iş bar, ki bizim erkimidän başça keliyir? Ävälgı, ki çastaliç, çartliç, da Tejriniñ yaryusunun alnına barmaçimiz, da ölar künümüz. Bu 4 iştan başça bolma çaräsizdir. Yoçesä biz, çardaşlar, bolıyix bizim erkimizgä, ki yaxşı çilingaybiz. Berdi Tejri adam oyluna dźan u ten. Tenniñ çaznası da ululuçu esinä çuldır, da esi adam oylunuñ barçanıñ üsnä çandır. Tejriniñ keräkin ol çadar et, ki dźanıñni yeñmäsin da çul et-

mägäy. Egär teniñni yemäç bilä, içmäç bilä kü-çäyttiñ esä, ya körklü tonlar bilä körkäyttiñ esä, ya imsaç töşäklär bilä tindirdiñ esä, ošta dźanıñni teniñä çul etärsen.

4 işlär, ki adam oyluna hörmät keltirir. Ävälgı, sürätiniñ turuşu da körkü. 2-inçi, boyunuñ kü-çü da çuvatı. 3-ünçi, çaznası. 4-ünçü, esi u axılı. Bu 4 nemädän 3-sü keçövlüdür: bardır, ki yaman-ga çaytar, bardır, ki yaxşıga çaytar. Adam oylunuñ körki, tinçsiz bolsa, çireyin salır, da küçün tinçsiz-liç yeñär, da çodźaliçtan yarlı bolur. Yoçesä es da axıl keçövsüzdür. Kim ki eslidir, ol Tejri süvüçü-dir da yaxşı çiliniñ, da ol adam esi bilä tirilir. Bu 4 nemä adam oylunuñ çolunadır, neçik bir tiri çiliç-tir. Adam oylu kendi erkinadır: egär ki kläsä, ken-di kendin öldürür, a kläsä, duşmanin öldürür, çay-sı ki şaytandır. Ävälgı, yüzünüñ (51v) körkü bilä egär er, egär çatın kişi yaman etmäsin. 2-inçi, çodźaliç bilä egirlik etmäsin, ne yüz körmäsin ne çodźaga, ne miskingä. 3-ünçi, küçünä bazıp kimesä-ni urmasın. 4-ünçi, kendi kendiniñ esi bilä yaman sayışlamasın da esindän keçirmäsin; egär ki ya-mannı çilindi esä, kendi kendin öldürür. Adam oylu kendiniñ körkün Tejrigä saqlasın, da körkü bilä Tejrigä çuluç etsin, da boyun aruv saqlasın. Da çodźaliç bilä könülüñnü süvsün, Tejriniñ keräki-nä yaxşı çilinsin, da yarlıga da çaräsizgä u çaribgä bolgay ata, sadaya sövüçi, Tejri yoluna yaxşı çilin-gay da özgälärni dä keltirgäy ol yolga. Äväl k'ahanalarına, andan soñra çaribgä u çurbanga, neçik buyurur Tejri ayzi: «Kim ki yaxşı etip yaxşı övrät-sä, ol biyik ündälir Tejriniñ uçmaçına». Dayı da adam oylu küçü bilä emgänsin Tejri yoluna surp yixövgä kelmägä, alyişına tügäl bolmaga, çol kö-türmägä Tejriniñ alnına, yaş töküp yazixların yiy-lamaga, alyiş etmägä k'risdän çanları üçün, artix-si bizim çanimiz üçün, kimniñ ki çolu tibinäbiz. Es u axıl Tejriniñ töräsidir da bilmäçidir. Xaysı adam bu yaxşı işlär bilä çilindi esä, öldürür duşmanin, çaysı ki şaytandır, zera köp yaxşılıçka utrudur. Zera bu 4 nemä çaräsizdir, ki keçövsüzdür, yoçesä keçövlü(52r)dir: egär ki kendi kendin Tejrigä çay-da esä da bu işlärni çilindi esä, ošta dźanıña as-lam etär da tircizir, da egär ki heç kördü esä bu iş-lärni, da zrgel etti kendi kendin Tejriniñ yaxşılı-çından. Adam oylunuñ egär ki bolsa da egär esin-dän keçirsä, alay tut, ki etti, da egär ki bolgay da etmägäy, ol kendi kendin öldürür. Da uçmaç da tamuç — adam oylunuñ elinadır kirmägä.

Yänä Tejri 4 nemädän adam oyluna ululuç da biylik berir. Anıñ çoluna biylik da buyruç, ki bol-gay öksüzlärgä da tullarga da alarnıñ bar keräki-

nä bolgay neçik ata da tügällövüçi, ol türlü çarib u çurbanlarga bu yaxşı çilinganı bilä ol dünyâniñ uçmaçın meñärir keçmişläri bilä. Ne orinag bilä çanlar yaxşı adämilärni tañlar da ornuna olturçuzurlar, dayı da berir Teñri biliksiz adämilärgä ululuç, ki taläfcı bolurlar da yaman, ki džuvapı yoç yarıçu kününä, ki: «Ne ululuçta edim, da benim çoluma berdi, ki men yaxşı çilingay edim!» Dayı da ki yaman bolur da çorçusuz, ki ne anıñ bilä çaytkay, ki: «Bunu beriptir maña, dayı da söviyim anı, ki bergäy maña dayın ulu päşalıç da ol dži-handa meñilik!» Ne türlü 1 adam yamansız oylanı alma bilä ya özgä tahimli nemä bilä övrätkäy, dayı da 1 adamniñ bar çiliçi yaman bolgay da bir nemä yaxşı çilingay, berir Teñri añar biylik bu dünyâda, ki kendiniñ yaxşısın tölägäy, yoçesä ol dünyâda yoç(52v)tur umsaşı yaxşığa, neçik ki Awedaran buyurur ulu biy üçün da Łazarios üçün.

Dayı da 4 nemä üçün bolur yarlılıç da miskinlik. 1, ki Teñri adämilärni yarımın miskin etiptir u yarımın çodža, ki çodžalar sadaya bilä uçmaçni satun algaylar. Soyomon Imasdun-Uslu aytır: «Kim ki yarlığa bersä, Teñrigä ötünä berir, da Teñri kendi tölövüçüdür bergängä». Da 2-inçi, neçik sınarlar altinnı ot bilä, igimidir yoçsa yaman, adämilärni Teñri sınar miskinlik bilä: egär ki tözümlü esä, berir añar ol dünyâniñ meñilikin, da yaxşı adämilärgä yaxşı orinag bolur. Da üçüncü, ki yaxşı adämini miskinlätir, da anıñ bilä dä sınar, da sövär Teñri yarlılıçni, da körgüzür Teñri yaxşı kordžknu bu dünyâda, ne türlü körgüzdü Jop eraneligä. 4-üncü, berir da ögütlär miskinlik bilä: egär ki bar çilinganı 1 adäminiñ yaxşı bolgay da arada 1 çilinganı yaman bolgay da yazıç, na anıñ üçün dä Teñri ögütlär, ki ol yazıç erigäy, da meñi uçmaçni bergäy.

Dayı da Biyimiz Teñri adam oylanlarına artıç nemä beriptir, ki köktä friştälärgä berilmeyir, da ne ki dünyâda yaratılğan bar, adämilärdän başça, bermeyir heç kimesägä. Bir, ki ne türlü adam oylanları yazıç çilinsa ten çilinmaçi bilä, yazıçlarına boşatlıç tapar. 2-inçi, turmaçi bar ölüdän ölümsüz džanı bilä. Friştälär, ki yazıç (53r) çilingay, yoçtur boşatlıç, anıñ üçün ki tensizdir, ne türlü ki boldu Satajelgä sınarları bilä. Ne türlü ki dünyâda ne ki tiri bar, ölüdän turmaçi yoç, tek yalıç adam oylu. Xaçan ki Teñri Adäm atamizni uçmaçta çoydu, neçä ki Teñriniñ buyruçunu tuttu, añar dirä yazıçsız edi, ne teninä çastalıç ya tinsizliç heç nemä yoç edi. Xaçan ki buyruçtan çıçtı, yazıç džanına tikildi, da çastalıç teninä tapuldu, da andan soñra ölüm. Yänä yarlıçovuçi K'risdos klämädi yarat-

kanların tas etmäğä da berdi džanga u tengä hakimlik. Ne ki topraçtan çıçar bitiş u çičäk, Teñri här birin türlü-türlü tarbiyat beriptir u küç, ne çayta tengä hakimlik keräk da çaçan aytsañ hakimğä: «Tınçsızlıçım bar», — na ol bilir, da tanır, da oñaltır otlar bilä.

Džanga otlar hakimliki ya keräklı nemä nek tapulmas? Yazar vartabedlär, ki yazıçlı adam oçşar çastaga, da bilgän uslu k'ahana yaxşı hakimdir, ki džayradžu u çeygadag bolmagay ol k'ahana, ki ganonk' buyurmas açaşlarga anıñkibikniñ başına çol çoyмага. Yazıçlı adam aytır k'ahanaga yazıçın, da ol tapar añar hakimlik: ari da aruv yüräk bilä çosdovanel bolsa, adam arınır, da ol adam Teñri oylu ündälır. Xosdovanel bolmaç ekinçi awazandır. Xaçan k'ahanaga işitsä da ögütünä kirsä, Teñri boşatır yazıçın. Egär ki hakim dä tınçsızlan-sa, keräk ki aytıç özgägä (53v) tınçsızlıçın. Ol türlü k'ahana, ki yazıçlı bolgay, keräktir ki yänä k'ahanaga yazıçın aytıç, ki oçru u yaman başlı bolmagay. Ari ganonk' anıñki k'ahananiñ çoltçasın yöpsünmästir, parsiniñ tutmaçi artıçtır, anaržan tumdan esä.

Dayı da ki 1 adam kendiniñ tınçsızlıçın tügäl aytmasa hakimğä, keräk anıñ tınçsızlıçı artıç, ol türlü adämilär egär ki yazıçların çosdovanel bolup tügäl aytmasa, yazıçı artar, da boşatlıç tapmas. Bir adäminiñ ki sürätindän u boyundan bar yergäsindän körklü bolgay, ya közüdän, ya çulayçından, ya ayayçından, egär bar yeri dä say bolmasa, ol türlü ündärlär — ya soçur, ya açaş, ya çulayçısız, ol türlü džanniñ: egär ki bar yazıçın [=yazıçlardan] aruv bolgay, da bir yazıçı bolgay, na ol yazıçniñ atın beriyirlär — ya oçru, ya zrgel etüçi, ya boçnıç — ne yazıçta çilinsa.

Yazıç köp yaxşılıçni buzar, ne orinag, ki az oman balniñ içinä çatışılğay da barçanıñ tatlıçın [=tatlıçı] buzulğay ya azğına sirkä bütün içkini sirkälätkäy.

Xanlıç ulusuna çayda da ki bolsa, adam çanıñ buyruçu tıbinädir. Kläsä çanıñ yüzün körmägä, äväl tärbasına bargay. Egär barmasa, hnazant tigül ol adam çanga. Bu türlü ki, çayda bolsa adam bar ulusta, barça dünyâda, çayda ki alıç etär bolsa, Teñriniñ buyruçu tıbinädir. A kim ki kläsä (54r) Teñriniñ yüzün körmägä, na keräktir tärbasına bargay, çaysı ki Teñriniñ övidir yıçöv. Egär ki barmasa, ol adam alaydır, ki Teñrigä hnazant tigül.

Dayı da ki 1 adam kensiniñ çanına ya biyinä sökkäy, ol adam ölümlüdür. Bar yaman adam, ki Teñrini sökär. Ol adam ne türlü ölümsüzdür, çarä-

sizdir, ki ölümlüdür, ya bu dünyâda Teŋriniŋ öçäšmäxi kelir üstünä, ya ol dünyâda meŋi xiynalir. Teŋrini kim sökär? Tek küfürçi adam. Egär ki din aytsaŋ, din Teŋridir, k'risdänliki džanidir. Egär ki sürät aytsaŋ, ayttı Teŋri: «Etälik adam bizim turušumuzga da bizgä oğšaš». Yüzü esä Teŋriniŋ sürätidir, ayzı esä tum sayıtıdır, da tum ayzınadır, ölü esä xaç bilä, Awedaran bilä möhüräniptir, tum Teŋriniŋ ari teni u ari xanıdır. Buyurur K'risdos kendiniŋ ari ayzı bilä: «Ki benim tenimni u xanimni yöpsünsä, men aŋar u ol maŋa tınar».

Bağçalarda türlü-türlü bitiş u teräklär bolur yerdä tikkän, da 1 suvdan bitip ilgäri kelir, da ol bağça eyäsi yemişin alır. Ol türlü bu dünyâ bağçasidir Teŋriniŋ, da adämilär teräktir, da Teŋri yemiş izdär här adämidän, xandan, u biydän, u k'ahanadan, u yarıučıdan. Biylärniŋ u yarıučılarnıŋ yemişi oldur, ki yarıunu drüst etkäy, orunçsuz, xodžaga yüz körmüyün. Drüst u könü şaryat yarlınıŋ džanıdır. Da ari u aruv k'ahanalarnıŋ alyışı dünyâniŋ teräkidir. Xaçan bu 3 nemä dünyâdan eksilsä, ançağ dünyâniŋ buzulmağıdır.

(54v) **Uslu (Xigarıniŋ) Xik'arnıŋ sözü, esi, axılı**

Aytkanı da ögütü, ki ögütlängäylär adam oylanları, da ata oyluna ögüt bergäy, da esinä algaylar.

Eski Törä da xanlar vahtına Senek'arım atlı xan bar edi Ninowę kermänniŋ da Asoresdanniŋ. Men, Xigar uslu, 60 yaşına boldum, xatun aldım, oyl-xiz bolmadı maŋa. Bardım Teŋrim alnına da köp türlü xurban ettim, xaytıp çöktüm allarına da aytım:

— Ey, benim Eyälärim da Teŋrilärim! (1-iniŋ atı Pilşim edi, 2-inçisiniŋ atı Şilim edi, üçünçüsünüŋ atı Şahmil edi). Buyuruŋuz da maŋa er oyl berinçiz, ki ošta Xigar tirilä ölmüyir, ne aytkaylar adam oylanları, ki Xigar uslu džardar öldi, da oyl bolmadı, ki anı kömgäy edi da malin meŋärgäy edi. Oyl bolğıy edi da kündä 10 xantar altın tas etkiy edi, bolmas edi benim malimni tügätmägä. Oyl bolğıy edi, ki 2 xolu bilä üstümä toprağ salgay edi, tek maŋa 1 oyl jıšadag bolğıy edi!

Ol sahat maŋa avaz boldu Teŋrilärimdän da ayttilar:

— Xigar, buyurgandır, ki saŋa oyl bolgay. Sen xardaşınniŋ oylun al saŋa oyl, sağlagaysen da östürgäysen anı sendän soŋra seniŋ ornuna.

Ki işittim men bu avazni Teŋrilärimdän, aldım men xardaşım oylun (55r) 1 yaşına, kiydirdim anı türlü-türlü kamxalar içinä, da saldım boyuna altın-indži, neçik xan oylunuŋ, içirdim da

yedirdim anı barça süt bilä, da xaymağ bilä, da çiybal bilä, da yuxlatır edim anı xarağuşnuŋ da kügürçinniŋ moğundan yastixlar üstünä aŋar dirä, ki boldu 7 yaşına.

Mundan soŋra bašladım aŋar övrätmägä bitikni, esni u axılını, dünyâniŋ bilmäxin, kimlär ki yaxşılığka utrudur, alarga džuap da söz. Kündüz u keçä tiyilmadım övrätmäxtän, toydurdum anı es u axıl bilä, neçik kimesä suvdan u ötmäktän toygay.

Dayı da mundan soŋra ündädi meni xan xatına da ayttı alay, ki:

— Uslu Xigar, köriyirmen seni, ki xartayıpsen. Sendän soŋra kim tügällisär džardarlığ bilä da es u axıl bilä benim xanlıximniŋ keräkin? Men asrı xayyuriyirmen bu iştän.

Aytım:

— Xanim, sen xayurma. Bardır benim oylum, ki dayı džardar uslu da axıllıdır mendän esä.

Ayttı xan:

— Keltir alnıma, ki köriyim.

Keltirdim da turuzdum xanniŋ alnına. Kördü xan, da biyändi, da ayttı, ki:

— Alyışli bolgay bu oylanniŋ künläri, ki Xigar kendiniŋ tirliğinä turuzdu oylun alnıma, kendi tinçliğta bolgay!

Andan soŋra yügündüm xanıma, aldım oylumni da bardım palacıma.

Bu türlü aytır edim övrätkändä Natan atlı oyluma.

(55v) — Oylum, ne ki işitsän xan, biy eşikinä, anı yüräkiŋä tut, kimsägä açma, baylini, möhürünü çeşmä, çeşkänni baylama da, ne ki işitsän, alani etmä da aytmagın.

— Oylum, közüŋ açıp, körklü xatın körsän, ki yinişli da bezövlü, bolmagay ki aŋar suğlangaysen. Egär tirlikiŋni barçasın da bersän, azğına suğlanganıŋ bolur, yoşesä alırsen Teŋridän nalätlämäğ da adamlardan, aniŋ üçün ki xatın kişi oğsar bir körklü kerezmana, ol kerezmannıŋ içi toludır söväklär bilä da sasımağ bilä ölüniŋ.

— Oylum, oğşama badam teräkinä, ki barça teräklärdän çiçäklänir da yemişin barça teräklärdän soŋra berir, yoşesä oğşa xabağka, ki soŋyuda çiçäklänir da yemişin burun berir.

— Oylum, yaxşırağtır esli adam bilä taş taşima, ne ki essiz adam bilä çayır içmä.

— Oylum, esliär bilä essiz bolma da essizlär bilä esli bolma.

— Oylum, džâht et axıllılar bilä axıllı bolma, neçik alar, bolmagay ki anızkamlarga da essiz adämilärgä sıŋar bolmagaysen, ki seni dä essiz da anzkam ündägäylär.

— Оylum, yaxşırağ çayırını tökkäysen, ne ki essizlär bilä da anzamlar bilä içkäysen, ki bolmagay alar seni nalätlägäylär.

— Оylum, bolma asrı tatlı, ki seni yutkaylar, da ni asrı leyi, ki tükürgäylär, yoğesä bol ivaş da tözümlü barça yaxşı çilinganiña, da yürüğaninä, da barça işinjä.

(56r) — Оylum, neçä ki etikiñ ayaxınadır, baskin tegänäkni da yol aç ayaxıña.

— Оylum, çodža oylu yılan yedi — ayttılar, ki hakimliktir añar; yarliniñ yedi esä — ayttılar, açlıxtan yedi. Anıñ üçün ki seniñ ülüşünü yegin, da xatiniñniñ sıñarına köz çoyma, ne malına, ne Teñridän çorçusuz adam bilä, ne eldän uyalmas kişi bilä yolga çixma, da ne ötmäk tä yemä anıñ kibik bilä.

— Оylum, körsäñ, duşmanıñ yixiliptir, külmä da masxara etmä ani: egär tursa, saña yaman etär.

— Оylum, söv atañni da anañni, ki toyrdu seni, da almagaysen alarniñ çarıışın, zera Teñriniñ, da atanıñ, da ananıñ alyışi birdir, neçik alyışi, alay çarıışi, ki sen dä süvüngäyslen sjeniñ oylanlarıñdan.

— Оylum, yam[an oyl] yixilir kendiniñ yamanlıxına körä, da yaxşı oyl turar kendiniñ yaxşılixiña körä.

— Оylum, yuvuxlanma yaman u harsiz xatınğa, da pampasel etkäylär dayma seni, nalätlämägäy da ayblomagay, da axçañni yegäy. Anıñkibiktän çaç.

— Оylum, tüvüştän, ögüttän ayama oyluñni. Tüvüş alaydır oyluña, neçik bir hnoynu yaygaysen baççada. Dayi da ne türlü möhür çazna üsnä, ol türlü igidir tövüş oyluña. Egär ki kündä 1 dä, 2 dä tayağ bilä ögütläsä, andan ivaşlanir da andan ölmäs. Egär çoyduñ esä (56v) oyluñnu kendi erkinä, oyrı bolur, da eltärlär ani asma ya kesmä, da bolur saña ölginçä žal, heç esiñdän ketmäs.

— Оylum, övrät oyluñnu açlıçka da susamaçka, ki öktämlik bilä keçirmägäy künlärni kendiniñ. Duşmanıñdan söz aytsalar, yöpsünmägäysen, anıñ üçün ki seniñkin dä añar aytarlar.

— Оylum, duşmanıñ bar esä, yoldaşsiz yolga çixma. Bolmagay ki duşmanıñ saçlagay yoluñnu da sen vaçtsiz ölgäysen.

— Оylum, bolmagay ki aytkaysen: «Menim biyim essizdir, da men eslimen»,— da sen seni öggäysen, yoğesä tözgin anıñ essizlikinä da uslularğa yuvuğlangin sen, ki özgälär seni öggäylär.

— Оylum, heç kimsägä yaman aytma da biyiñ alnına köp sözlü bolma, ki adamlar alnına uyalomagay seni.

— Оylum, çaçan sadağa bersäñ, yarlini açıtma: bergäniñ Teñrigä çabul dügüldür.

— Оylum, salma çayyuni da yiylamaçni, da ança da bazip barma toyga ya färählikkä, zera köp türlü alnimizga ölüm bar da köp türlü p'orcank'.

— Оylum, çaysi ki altın yüzük seniñ dügül, ani barmaçıña çoyma, da çaysi ton-oprağ seniñ dügül, ani kiymä, da ol at, çaysi ki seniñ dügül, atlanma, ki kültkü bolmagaysen.

(57r) — Оylum, egär aç esäñ, da çaysi ki ötmäk seniñ dügül, ani yemä, sunminça.

— Оylum, ol adam, ki sendän küclüdür, anıñ bilä küräş tutma da añar utru bolma, bolmagay ki yixip seni öldürgäy.

— Оylum, ne ki yaxşı-yaman işitsäñ, ani yüräkiñä saçla: Teñridän saña yaxşı bolur, da artar seniñ tirlikiñ.

— Оylum, egär övüñ biyik, uzun esä 7 çulaç, boyuñnu egip kir.

— Оylum, alma ulu ölcöv bilä, da bermä kiçi ölcöv bilä, da aytma, ki: «Aslam ettim». Anıñkini Teñri arttırmaz da öçäşir, da sen aç tas bolursen.

— Оylum, yalyan ant içmä, ki künläriñ eksilmägäy: yalyançiniñ künläri eksilir.

— Оylum, Teñriniñ buyruçuna dayma çulağ çoy da eski duşmandan çorçma: Teñriniñ buyruçu yaxşı adämigä taş çaladır.

— Оylum, oylanlarıñniñ köp bolganına süvünmä da eksilgäniñä köp yiylama da köp çayyurma.

— Оylum, oylanlar da mal Teñriniñ bermäçidir, evet ki çodža yarlılanir, da yarlı çodžalanir, da aşaxlangan biyikläniñ, da biyiklängän aşaxlanir.

— Оylum, egär sıñariñ çastalansa, aytma, ki: «Ne etiyim añar?» — yoğesä bar ayaxiñ bilä xatına da kör közüñ bilä, çastanı sorsañ, artixtir altından-kümüştän, esä ki bergäysen.

(57v) — Оylum, yaryuda oltursañ, orunç alma altın ya indži, bu egirlik bilä könünü egri etmä, yoğesä töräni könü et, da könünüñ çanıñ töktürdüñ esä, seniñ dä tökärlär.

— Оylum, saçla tiliñni yaman sözdän, közüñnü yaman baçmaçtan, az nemä dä oyurladiñ esä, ölüm birdir.

— Оylum, itlik etmä sıñariñniñ xatini bilä, soñra özgälär dä seniñ sıñariña tüşärlär, da ölginçä bolur saña nalätlämä.

— Оylum, bolmagay ki algaysen kendinä tul çatunnu nöğär. Kim bilir, arada nemä talaş boldu esä ol burungi eyäsin añar. Da sen çayyurup küstünürsen.

— Оylum, egär ki saña Teñridän ne türlü p'orcut'ıun yoluçtu esä, bolmagay ki yanilip džidžku-

hel bolgaysen, ki dayin yaman tinsizliḡ yebermägäy da vaḡtsiz dünyâdan kečirmägäy, yoḡesä ne türliü dä Teḡridän kelsä, šükürlü bol, zera šükürlü ayüz Teḡrini borçlu etär.

— Oylum, sövmä oyluḡnu artıḡ ḡuluḡdan, esä bilmässen, ki ḡaysi keräklü bolur saḡa.

— Oylum, dayma sen seniḡ esiḡ bilä yaḡši sa-ḡışlama [=saḡışla] da ḡartlarni hörmätlä, ki hörmätlängäyssen Teḡridän da saḡa yaḡši bolur.

— Oylum, igit vaḡtna öktäm bolma, ki igit vaḡtına tas bolmagaysen.

(58r) — Oylum, bermä siḡariḡa, ki ayaxiḡa bas-kay, bolmagay ki boyuḡnu da baskay.

— Oylum, kimsä bilä yaru alnina tursaḡ, bolmagay ki yüräklänip sözlägäyssen, yoḡesä ne ki sözläsälär, tatlılıḡ bilä dzuap bergäyssen — bu yaruḡunu aniḡ üsnä yixarsen.

— Oylum, egär Teḡridän nemä ḡoltḡa etsäḡ, äväl aniḡ buyruḡu tibiḡa bol, da ne bilä oruç bilä, alḡış bilä andan [ḡoltḡa etsäḡ], soḡra tügällär Teḡri ḡoltḡaḡni seniḡ.

— Oylum, yaḡširaḡtır, ki atıḡni dayma yaḡši çiyargaysen, yoḡesä ki sen seni körk aytkaysen: tonlar bilä körk kečövlüdir, yoḡesä yaḡši at ḡalir meḡi.

— Oylum, yaḡširaḡtır soḡur köz bilä, ne ki soḡur es bilä: soḡurluḡ bilä terçä övränir yürümäḡni yolunuḡ, yoḡesä soḡur es bilä salir könü yolnu da barir kendi erkinä.

— Oylum, yaḡširaḡtır yarlılıḡni yımaga, ne ki ḡodžalıḡni saçmaga.

— Oylum, tergäḡin seniḡ sözüḡnü yüräkiḡ bilä da andan soḡra çiyargin sözüḡnü ayziḡdan. Egär bu işni bulay etsäḡ, barçasına tatlı bolursen.

— Oylum, kimesädän yaman söz işitsäḡ, ani yüräkiḡä tut 7 ḡariš: ol yaman ölar da yaḡšiliḡka ḡaytar.

(58v) — Oylum, heç nemägä külmä: ol külmäḡtän talaš bolur, da ol urušan ölüm bolur.

— Oylum, yalyan söz da yalyançiliḡ alay ayirdir, neçik ḡorḡašin; az kündän soḡra yoḡari minär, neçik teräkiḡ yapraḡi.

— Oylum, ayt seniḡ kiçi saḡišiḡni dostuḡa. Egär ol seniḡ saḡišiḡni alani etmäsä, bolursen aḡar ulu saḡišiḡni da aytmaga da ani inamli, könü dost bolursen tutmaga.

— Oylum, dayma boluşuçi bol, ḡanlar, biylär alnina seniḡ k'risdänlikiḡä söz bilä da aḡça bilä alay tut, ki ani aslaniḡ ayziḡdan ḡutḡarisen, da ol saḡa haybattir da p'arık'.

— Oylum, egär dušmaniḡ kelsä ayaxiḡa bošatlıḡ ḡolma, bošat aḡar, da yüräkiḡ bilä kül, da teniḡ bilä färählan, da yöpsün ani.

— Oylum, ḡayda seni ündämäsälär hörmätläp, anda barma, da kimesä sendän söz sormasa, anda dzuap bermä, da ol, aḡin suv kibik, buzlamiyir ança, da bazip yürümä ayaxiḡ bilä; bolmagay ki vaḡtsiz tas bolgaysen.

— Oylum, siḡagin oylanlarıḡni açlıḡ bilä, da susamaḡ bilä, da miskinlik bilä, da eski bazıḡ tonlar bilä: egär tözümlü esä, ber tirlikiḡni ḡoluna.

(59r) — Oylum, ḡaçan seni hargga ündäsälär ya toyga, džaht et barça siḡariḡdan burun çıḡkaysen da yänä 2-inçi barmagaysen: Teḡridän yaḡši at alirsen da tövüş almassen başiḡa.

— Oylum, egär yarlı esäḡ, na siḡarlarıḡ arasiḡna alani etmä, ki ayblanmagaysen da sözüḡä dä ḡulaḡ ḡoymaslar.

— Oylum, seniḡ siriḡni, yapuḡuḡnu ḡatiniḡa açma, aniḡ üçün ki ḡatın kiši sir saḡlamastir, alani etär ḡardašlarıḡna, uruḡ-kökünä, da seni tabalarlar.

— Oylum, içkili bolsaḡ, saḡla tiliḡni köp sözlämäḡtän: saḡa yaḡši bolur, da uslu ündälirsen.

— Oylum, kimsägä kläsäḡ tirlikiḡni bermägä, bitiksiz, möhürsüz, tanıḡsiz bermä: berdiḡ esäḡ, tanar, da sen ḡayḡurup hayıfsinirsen tirlikiḡni.

— Oylum, yaḡši dosduḡdan [=dostundan] yiraḡlanma: egär yiraḡlandiḡ esä, ya taparsen aniḡki dosd [=dost], ya tapmassen.

— Oylum, yaḡširaḡtır, ki seniḡ tirlikiḡ oḡurlan-gay, ne ki üstüḡä oḡurluḡ tapulgay.

— Oylum, kingä ki Teḡri beriptir, sen ani hörmätlä, da ḡartlarni körsäḡ, borküḡ çiyar da tur ayaxiḡ üsnä aniḡ alnina da siyla ani.

(59v) — Oylum, barlı-tirlikli adamga paḡıllıḡ etmä ya akahlıḡ: kišiniḡ közün nemä toydurmas, tek topraḡ.

— Oylum, ḡinamḡosluḡ etmä, zera ki yaḡšiliḡ, u tirlik, u mal Teḡridändir, da yarlılıḡ keldi esä, arada yürügäḡni sökärklär.

— Oylum, yiyla da barma dostuḡ övinä, kirip çiyma: soḡra adžizlanip sökär dä seni.

— Oylum, it, ki salḡay kendi eyäsin da artiḡdan kelgäy, taš al da ur, ki artiḡdan kelmäsin.

— Oylum, yaḡši ḡilingan adam da aruv yüräk-tän alḡış etkän ḡabuldür Teḡrigä, da uyattan ḡorḡ, neçik Teḡridän.

— Oylum, yaman saḡış da yüräkkä çıḡkan eski dušmandir, da tözümlük fundamentidir ḡartlarıḡni da beklidikir dinniḡ.

— Oylum, söv könülükünü da yalyanni heç et, dayma ḡulaḡ ḡoy Teḡriḡniḡ buyruḡuna da eski dušmandan ḡorḡma: Teḡriḡniḡ buyruḡu yaḡši adämiḡä taš ḡaladir.

— Oylum, yaman u yalyanči adāmidān xač, zera akahlıx da barča yaman nemä yalyančılıxtan toyar.

— Oylum, yaryunu sövmä: egär utsaq, egär utmasaq duşmanıñni, evet ki Teñriniñ yaryusundan xorx.

(60r) — Oylum, kim ki könüdir, esi bilä yarıxlı günäştir; da kim ki očaşır yüräki bilä da öpkä süvār saqlama, ol adam tamuıñnuñ xaramyuluxuna oxşar; da kim aruv, açıx köñüllüdür, ol adam sadayaçidir; da kim ki akahdır, egär barlı esä dä, essizdir.

— Oylum, dñimriniñ üvünä kirmä, kirsän dä, keçikmä, zera tirlikindän boş bolursen.

— Oylum, sıñarıñni pambas etmä egär yıraxtın, egär yuvuxıtun, zera yaman söz terçä da tezin-dän yetär, da alarnıñ arasına talaş bolur.

— Oylum, Teñri buyuruptır çayırni färählik üçün, yoşesä yaman yerdä, keräksiz yerdä yaxşı-raxtır nemä yaman içkäysen, ne ki içki.

— Oylum, ol türlüdür esirik adam, ne türlü ki ox kirgäy burnunuñ içinä: özgägä tiymäy — tek kendiniñ tebäsina.

— Oylum, dñimri adam ol türlü sayışlar kendiniñ esinä, ki: «Men bayatırmen, da küçmen, da ne ki sözlärmen, aıl, us bilä sözlärmen». Anı bilmästir, ki yoluıur anıñkibik esli k'ač adāmigä, ki tutkaçox çolundan, yergä urar da öldürür.

— Oylum, körsän duşmanıñni, ki yatıptır, sen anı xayıur, anıñ üçün ki dost etärsen saña; egär ki kültkü etsän, tursa, saña yaman etär.

(60v) — Oylum, asrı esirik adam sayışlar, ki yer birgäsina aylanır. Anı bilmäs — başı aylanıyır, zera ki yerdır barča yemişlärniñ anası; ol türlü artıxşı içmäxtır barča yamannıñ anası: tıtsinmiyin yamanlıxka salır, da yarlıyamıyın öldürür adāmini, da keltirir da oxşatır dñanavarga.

— Oylum, xač adāmi üçün yük bolmaıxtan: egär yük bolduğ esä, alay tut, ki tusnaıñni berdiğ añar; egär vaxtına bermädiğ esä, saçalıñni 1-1 yulxarlar.

— Oylum, yalyanči bolma. Egär seni 1 sahat yalyanči taptılar esä, könü dä sözläsän, yalyanči sayışlarlar, da inanmaslar, da barča yerdä yalyanči aytsarlar.

Xaytıp Xigar ayttı uslularniñ aılın Natanga, xardaşı oyluna.

4 iş bar, ki adamniñ közünüñ yarıxın arttırır: ävälgı — baykay ertä çiçäklär üsnä; 2-inçi — yalan ayax yürügäy yäşil üsnä; 3-ünçi — aılın suvda yürügäy; 4-ünçi — yolçunlarin körgäy yıraxtagilärin.

Xaytıp 4 işlär, ki adam oylun semirtir: burunğı — kiyiniş; 2-inçi — yaxşı söz işitkäy dayma; 3-ün-

çi — kendiniñ oylanları bilä da çul-çutani bilä sövöklü [=sövöklü] tirilgäy; 4-ünçi — nemä yaman söz işitsä, işitmämiş bolsun.

Yänä 4 işlär, ki adam oylu kendinä hörmät keltirir: dayma yaxşı sözü, miskinlik etkäni, da eksiklik sözlägäni, da (61r) uyalğani uludan-kiçidän.

Xaytıp 4 iş bar, ki adamniñ yüzünüñ suvun ketärir: burunğı, ki aılın bolğay yaman çatınga; 2-inçi, ki köp sözlägäy da aytkay, ki: «Menim kibik kimesä sözlämä bolmas da bilmäs»; 3-ünçi, ki yaxşıların sözü arasına kirgäy da urup buzğay; 4-inçi, ki aytkay: «Bilirmen», — da yalyan sözlägäy.

Yänä sordular uslu Xigarga, ki nedir bu dün-yäda tattı [=tatlı].

Ayttı Xigar:

— Yüzünüñ uyatı. Kimniñ yüzünüñ uyatı bar, ol tatlıdır, zera ki barča nemä harsizlıxtan toyar.

Budur benim ögütüm, çaysı ki men, Xigar, ayttım benim çardaşım oyluna Natanga. Da men bilmädım — benim ögütümnü heç etti da tozdurdu, neçik topraıñni yelgä utru. Başladı yamanlama çanga da barča malımnı, çaznamni, tirlikimni başladı tas etmägä, çullarımnı öltürmägä, çaravaşlarımnı uyatlama, ança ki benim Apesdan atlı çatınıma da çol salma klädi, ki anı kiçidän östürdü da eskä keltirdi.

Bu ilgäri etkändän soñra maña bardım men çanıma, da aılattım Natannıñ yamanlıxın, da kertärdım çatımdan, da ayttım:

— Dayın seniñ erkiñ yoxtur benim tirlikimä.

Dayı yaman başladı meni çanga yamanlama ança, ki başıma keltirdi, ki çan buyurdu, ki:

— Eltiñiz da kesiniñ Xigarni.

Da ol kişilär da dñalatlar benim tuz-ötmäkimni unutmadılar. Çöküp, da çoltça ettim, da ayttım:

— Bardır mendä bir adam maña oxşas, da ölümlü iş etiptir. Anıñ başın kesiniñ benim üçün da meni saçlañiz. Keräk bolğaymen 1 kün benim çanıma.

Xigarni saçladılar da kişini kestilär.

(61v) Xanga çabär bardı, ki Xigar kesildi.

Asoresdan ulusu çayıuga tüştü. Kettilär ulus-tan da p'arawon çanga berindilär.

İşitti p'arawon çan, ki Xigar kesildi. Ulu elçilär yeberdi Senek'areñ çanga, ki yeber maña anıñki adam, ki ne ki sorsam, dñuap bergäy, da ne türlü adam, ki uslu da aıllı bolğay, ki ne türlü avadanlıx aytsam, maña tuzğay.

Senek'areñ çan ündätti ulu biylärin da sarnattı bitikni. Ayttı çan:

— De, bu işkâ kim d̄zuvap berir?

Ayttılar:

— Xanım, kimesä bolmas bu işkâ d̄zuvap bermä, tek Natan, ki Xigardan övrändi barçanı.

Ündätti xan Natannı da ayttı:

— Bolurmisen bu işkâ d̄zuvap bermä?

Aytti Natan:

— Men — dügül. Yoçesä benimki 1000 dä bol-sa, bolmas muñar d̄zuvap bermä.

Andan soñra xan hayıfsındı Xigarnı kendiniñ biyläri bilä, xorçup p'arawon xandan, ki ulu çerüv bilä kelmägäy üsnä. Da ayttı Şeñek'areñ xan:

— Kim ki maña Xigarnı turçuzgay edi, yarım xanlıxımnı añar berir edim!

Keldi Apusmak atlı biy da ayttı:

— Meñi tiridir Xigar!

Neçik ayttı, bardı, da keltirdi tezindän Xigarnı, da turçuzdu xannıñ alnına, da Xigar ölü çireyin alıp edi.

Kördü xan, da asrı süvündü, da ayttı:

— Alıñlıdır Teñri, ki bugün Xigarnı ölüdän turçuzdu!

Yeberdi anı xan, ki:

— Bar, arın, da yuvun, da semir, da 40 kündä dirä keräksen maña.

Xaçan ki 40 kündän soñra keldim xan xatına, ayttı xan:

— Sen benim alafımnı işittimmi — maña ne elçilär keldi p'arawon xandan?

Ayttım:

— Xanım, men bariyim boyum bilä da tüziyim bu (62r) işlärni barça.

Bardı, da tüzdü, da yasadı.

Da keldi ulu süvünlük bilä da ulu başxışlar bilä p'arawon xandan Şeñek'areñ xanga. Xan utrusuna çixtı ulu biyläri bilä. Xaytıp keldilər, kimlär xaçıp edilär: işittilər, ki Xigar tiridir.

Andan soñra ayttı xan:

— Ne klärsen, saña beriyim.

Aytti:

— Xanım, sendän nemä klämän, tek maña xardaşım oylun Natannı ber.

Xaçan berdı maña Natannı, ayttım xuluma baylama stolpka. Ançağ dayın köp aytxağan soñra 1 söz aytir edim, da xulum xamçılar edi. Ayttım:

— Oylum, Teñrim benim saçladı meni benim anmeylixim bilä da seni tas etti seniñ yamanlixıña körä. Teñri etkäy seniñ da benim aramizga yarçunı.

Ol sahat işitti da çatladı, da ayttım:

— Oylum, yaxşı xilingan yaxşı tapar, da yaman xilingan yaman tapar. Da kim kimgä çuyur xazsa,

kendi tüşär. Yaxşılıx yaxşılıx bilä tügällänir, da yamanlıx yamanlıx bilä tügällänir.

Bügüngä diyin d̄zâht etsin oyl atanıñ-ananıñ alıñın algay da könülük bilä yürügäy, ammen.

Sanlı Ep'rem vartabedniñ aytkanı xurbanlar üçün k'risdänlikniñ

Köp taş salgan oçlar bilä yaraliyir bizni şaytan. (62v) Da yaralarnı körgüzmäs. Başlanganın başxa körgüzür, neçik bi yaxşı xilingan nemä. Da tügällär orenk'sizlikni da yaxşı xilingan da işlämäx yerinä salır yazıx tibinä da orenk'sizlikkä. Ne türlü ki xurbanı bilä Gajenniñ da Ep't'ajanıñ. Sü-räti bilä yaxşı xilinganıñ orenk'sizlikni tügällär edi. Xaysi ki hali dä köplärgä tügälliyir şaytan da etiyir müftünä çalışmaç da öktäm işlar bilä Eyovilər yemişinä, da xurbanlarına, da başxışlarına. Da tügül ki müft çalışmaç ya öktämlik bilä kö-rüyüzbiz işlägänimizni, yoçesä duşmanlıx da xar-yiş yöpsünüzbiz. Ne türlü Mayak'ia markare aşıra aytiyir Biyimiz: «Xarıñlı bolgay hər kişi, kimniñ ki bolgay xoyları arasına erkäk eçki ya xozu bir ya-şar, da bergäy Eyämizgä xurban saçatni, arıxni, sayısızni, da k'ahanalar da, xaysi ki yaramaganni da sayısızni xabul etiyir zoçovurttan kelişin Eyä-mizniñ. Xişimlap aytiyüzbiz, k'ahanalar, xaysi ki pambasarsız atımnı da ilgäri keltiriyirsiz stoluma ötmäk aruvsız, budur, xaysi ki yaramaganni, ya xapkanı, da hörmätsizni, xabul etmän anı xolu-çuzdan sizniñ. Da yeberirmen sizniñ üst(63r)üñüz-gä xarıñ, da xarıyarmen alıñlarıñizni sizniñ, da keçirirmen sizni alar bilä. Anıñ üçün ki siz xoyma-diñiz yüräkiñizgä sizniñ, ki xorçkay ediñiz yüzüm-dän benim». [Малахия 1:13 Притом говорите: «вот сколько труда!» и пренебрегаете ею, гово-рит Господь Саваоф, и приносите украденное, хромое и больное, и такого же свойства прино-сите хлебный дар: могу ли с благоволением при-нимать это из рук ваших? говорит Господь. 2:1 Итак для вас, священники, эта заповедь: 2:2 ес-ли вы не слушаетесь и если не примете к серд-цу, чтобы воздавать славу имени Моему, гово-рит Господь Саваоф, то Я пошлю на вас прокля-тие и проклянчу ваши благословения, и уже про-клиная, потому что вы не хотите приложить к тому сердца. 2:3 Вот, Я отниму у вас плечо, и по-мет раскидаю на лица ваши, помет праздни-чных жертв ваших, и выбросят вас вместе с ним.] Da çünki Orenk' bilä Movşesniñ, xaysi ki yarama-ganni da aşaxni yöpsünürlär edi Teñrigä, anıñki-bik xışimlar tibinä tüşärlär edi. Ne türlü xışim da ögüt kötürgäybiz, xaysi ki yeñi da yarıxlangandır awazanniñ yarıxi bilä da yaramaganni bergäysiz

bernä Tejrigä. Da alyış yerinä çarışın eksilmäx-niñ meñärgäybiz. Ya aşaxlarnı, ya sayızlarnı yöp-süngäybiz. Ya ündämäxinä yarlılarniñ, çaysi ki tölövün etsärlär uçmaçına Tejriniñ. Ya añaçına keçkänlärimizniñ. Xaysi ki ol yarlılar toyunurlar džomartlıx bilä. Gajen tas boldu yaramagan da çabulsuz çurbanlarından utru, zera toyru luç bilä sunmas edilär. «Ol yänä saña çaytsın», — aytıldı. Da tüşär bizgä çorçma sözündän Tejriniñ, egär ki çaysıları örenk' bilä yañıldılar esä, ol türlü çişim bilä ögütländilər. A ne çadar biz, çaysi ki kensi K'risdos çaxırıp aytı: «Xaysi ölcöv bilä ölcäsän, ölcünsär saña». Da köplärdir, ki džan yergäsi bilä ölcöv etärlär, da çizyançlıx bilä saçarlar, (63v) çizyançlıx bilä örärlär. Zera çaysıları ki örenk' tibinä edilär, anıñkibik yarlıyamaç izdälir edi alardan. Demdi [=Da emdi] köpyarlıyamaç, çaysi ki mayat da tayindir, bizdän izlänsär, egär nemä bilä eksik tapulgaybiz. Xaysi örenk' bilä ögütländiç, da markarälärdän meñärdiç, da arak'ellärdän k'arozların işittiç. A egär yaramagan nemäni sungaybiz, tügül ki tözümlük etkäy da boşatkay bizgä Tejri. Zera aytir Biyimiz, ki: «İlgärgisin indiriniñ da çayırniñ maña sungın. Da burungisin tüzüñniñ, çoylarıñniñ maña sungın da maña bernälägin. Hörmätlä Biyiñni seniñ toyru da häläl işlägäniñdän da çixar anar yemiş seniñ toyru tamurlarıñdan». Budur çabul alınä Tejriniñ. Yoçesä çapıp almaçtan, ya oyurluçtan, ya haramdan, ya aslamga bermäçtän, ya bazar üsnä küç etmäçtän, ya çuvatsız kimsäni zrgel etmäçtän — kim ki munuñ kibik nemä bilä ögüz çurban etär, ya çoy, ya özgä nemä, ol barça murdardir Tejrigä, neçik bir kimesä it soygay, ya kişiniñ yüzünä şapla urgay, ya tökkäy kimsä çanin toñuznuñ. A nedän utru yadatıyirsen munuñkibik sasımış çurbanlarıñ bilä, (64r) çaysi ki meñi sk'andžanıñ sähäpidir, a hörmätlämäxini yarlılarniñ ündämäxi bilä baylılarniñ da toyganlarıñ? Zera ki alarnı hörmätlädiñ esä, mustuñnu tas ettiñ, çaysi ki K'risdos ta tıydı seni andan, aytıp aziz ayzi bilä, ki: «Egär ne vaçt etsän aş hörmäti keçkänlärdä džanı üçün, ündämä çardaşlarıñni ya yuvuçlarıñni, ne çonsularıñni, ne ulu kimsäləriñni, ki alar da seni ündäp saña tölövün etmäylär munda. Evet çaçan etsän hörmät Eyämiz üçün, ya çaysi arılarniñ atına, ya džanlarıñni çutçarılmäçinä, ündägin yarlıni, çaçak'ni, soçurnu, açsaçni, da sanlı bolursen, zera yoçtur nemäləri, ki anıñ utrusuna munda saña tölöv etkäylär, da tölöv bolsar saña anar utru uçmaçına Tejriniñ», — kimniñdir bu sözlär ya buyruç mägär tigül, K'risdosumuznuñ, Tejri Oylunuñ. [Лука 14:12 Сказал же и

позвавшему Его: когда делаешь обед или ужин, не зови друзей твоих, ни братьев твоих, ни родственников твоих, ни соседей богатых, чтобы и они тебя когда не позвали, и не получил ты воздаяния. 14:13 Но, когда делаешь пир, зови нищих, увечных, хромых, слепых, 14:14 и блажен будешь, что они не могут воздать тебе, ибо воздастся тебе в воскресение праведных.] A ne üçün heç etiyirbiz buyruçun K'risdosnuñ? Egär kliyir esän hörmätlämä dostlarıñni ya ulu kimsälarni, bardir 365 küni yılñiñ, kläsän teniñ üçün bermä tenilärgä. A ašin çutçarılmäxiniñ, çaysi ki uçmaç süvükü üçün, inam bilä yarlılarga saçiyiç, bernäliyiç džanimizniñ ašin, hörmätin alarga, kimlärdä ki hasrättirlär da küsänç tatlı sözlär bilä süvünür. Da dostlarıñni, uruy-kökümüznü, (64v) ulu kimsälärimizni bu džan färählikinä yuvuçlatmiyiç. Çünki hakiminiñ džanıñ yarlılarni ettiñ da yiydiñ çatiña, ki Biy Tejridän çoltçada bolgaylar da yazıçlarıña boşatlıx bolgay. Evet ol künnüñ hörmätindä, džanlarıñni çutçarılmäçinä, çaysi küni ki boşatlıx bolur yazıçlarga keçkänleriñniñ, tiygün sayışiñni da süvüklü dostlarıñni tenli, çaysılarıñki eksikliki yoçtur, 1 kimsäni anıñkibiklärdän küvürmä üvünä, ki boşatlıçtan yazıçlarıñni boş çixmaysen, çaysılarıñni atına ki ol çurbanlı, da sen dä tas etmäysen yalın çuluçunuñ yarlılar yerinä çodžalarga etip, alarnı hörmätläp, çövrälärinä yürüp, olturuyçlarıñni biyiklätip, yoyarı olturuyuzup, yiyi aşlar allarıña çoyup da çayırlardan eksitmiyin allarıñdan. A egär yarlıdan çaysi ki yuvuç olturgay çodžaga, çorça-çorça kensi ayaxın çodžaga sunar, aytıp: «Färäh bol!» A boşatlıç yazıçlarıñni yarlılar, çaysi ki hasrät da suçlançtırlar, aşıya olturup, stolları boş, içkiləri tügäniñ da küstünmäçtä. Da kimsilärin [=kimsälärin] çixarı eşiktän salıptırlar, neçik bir yaman çilingänni da heç kimsälarni, a ne köz bilä dä baçmaslar üstlärinä kensiləriñni. Da alar (65r) esä turarlar, ulu yüz aybları bilä başlarıñni asıp kensi çaçak'likläri bilä.

Da çolarmen sizdän, bolmay ki anıñkibik ündälmäç etkäysiz orunçuñuzda da çurbanıñizda, çaysi ki barça çardžıñizdan boş çixarsız. Evet egär ki kliyir esän yazıçlarga boşatlıç tapınmaga bolsun tirilärgä, bolsun ölülärgä, ündägin öksüzlarni, tulnu, soçurnu, açsaçni, çuvatsızni, çaribni, yasirni, aççinganlarni, da kimniñ ki dardlı yüräki bar, da yoçtur kimgä yüräkin süvündürmä, alarnı süvündür da yedirip içir, alarga yalıçlarıña çuluçunuñ et, ki boşatlıç bolgay yazıçlarga, da olarniñ çövräsini yürü, da tatlı sözlär bilä çuluç etkin, ki çutçarılmäç bolgay övünüñ.

Ošta bu türlü tüzdün hörmätini da söybätin çurbaniniñniñ seniñ. Da belgili preložoniylarni da baylarni küvürmä hörmätinä yarlılarniñ. Da yarlılar bolsun saña başta olturğanlar, da biyiklängän alar bolsunlar yoyarı, da baylar aşıya. Alarni yalyz övünä küvür çolup, da yänä çolup uzatkin kensilärin. Egär ki bu türlü yöpsüngäysiz yarlılarni — tügül ki berdin, yoğsa aldın, tügül ki çardžladın, yoğsa yiyıştirdin, da çöplädin, da yazıçılarga boşatlıç tapındın.

Bu (65v) barça nemä üçün aytir edi K'risdos: «Egär ne vaxt etsän must, ündämä ulu kimsälärni, zera alarni çayurur, yarlılarni heç etärlär». A sen, çodžaga yüz körüp orenk' alişingan, bolursen oğşaş anar, çaysi ki aytir surp Akopos arak'el: «Kimniñ ki kiyinişli, körklü bolğay, aytirsiz: “Kel, otur yoyarı, hörmätli”. Da yarlığa aytirsiz: “Tur ayaxiñ üstünä”, — ya: “Oltur aşıya, uçta”. Da hayufsunmassiz boyuñuznu sizniñ da bolursiz töräçilär yaman sayışlärniñ». [Иакова 2:2 Ибо, если в собрание ваше войдет человек с золотым перстнем, в богатой одежде, войдет же и бедный в скудной одежде, 2:3 и вы, смотря на одетого в богатую одежду, скажете ему: тебе хорошо быть здесь, а бедному скажете: ты стань там, или садись здесь, у ног моих, — 2:4 то не пересуживае-те ли вы в себе и не становитесь ли судьями с худыми мыслями?] Zera çodžalarga yüz körüp, yazıç xilinirsiz da çarşı bolursiz orenk'kä, neçik orenk' alişingandır. Da munuñki suçnu ündälmäçindän yarlılarniñ üstümüzgä kötürmiyiç, yarlini da çodžanı birgä yiyip. Zera alar kirip biyik hörmät bilä yoyarı, törnü klärlär öktämlik da ululanmaç üçün. Da yalyan çuluxuñnu seniñ klärlär, da yarlılar keçip oltururlar titräy-çorça tiyilip da aşıylanip. Tügüldir yaçşı da tügül çabul, zera ne 1 kimesä kokol'nu aşıçka çatmas, ani borlalıç bilä tegänäk tikmä. Da saña tüşär, ki yalyandan çuluxuñnu da öktämlikiñni çonarhliçka da yarlıyamaçka teşkirgäysen. Zera tas etüçidirlär biri birin da buzuçi. Çarasizdir saña, ki 1 közüñ bilä kökkä baçkaysen da (66r) birsi bilä yergä. Alay že ol künnüñ hörmätinä: 1 yolu tenlilärni da džanlilärni biyändirmä. Zera džanlilar Teñridän çoltçadadirlar da yalbariyirlar seniñ üçün, ki kökkä kirgäysen, a tenlilär yergä tartiyirlar teränlikkä, džanlilar yarıçka hadirliyiirlar, a tenlilär çaramçuluxka yeberiyirlar.

Ošta bu türlü boş çıyaruçidir da ziyançidir saña küñünä yarlılarniñ da hörmätiniñ, ki ulu kimsälärni ündägäysen. Yarlini ündä, yarlini çövränä yiygin da tattı [=tatlı] sözlär bilä süvündürgin,

yarlini tindir, yalañaçni kiydir, üvsüznü övünä eltkin. Da ol çaxni, ki çaxirsan Teñrigä, da Teñri işitir saña, da haniz ki sen nemä aytmiyirsen, aytir, ki: «Ošta yerişipmen». Bu türlü faydalidir sadaya yarlılarga da yuvuçtır Teñrigä alışı alarniñ. Xaysi ki surp Tawit' markare aytir:

[Псалом 40/41: 2-3] «²Sanlıdır, kim ki sayış etip çayurur yarlini! Künnüñ yaman satamasından çutçarir ani Teñri. ³Da sanlı etär ani, da çıçara bermäs ani çollarına duşmanlarniñ».

Biliyiç, ki bu sanlı heseb hasrätindän yemäkläriniñdir, çaysi ki K'risdos ani kensi üçün sayındı. A kim ki hasrät tügül da ulu kimsälärdir, alarniñ ündälmäçindän nedir faydañ? Zera hörmätlämäçindän yarlılarniñdir fay(66v)da saña, a tigül içiçülärniñ [=içüçülärniñ]. Da K'risdos aytmadı, ki: «Toçlarni yedirinçiz», — yoğsa aytı ačlarni yedirmä, da aytmadı içkänlärni içirmä, aytı susaganlarni içirmä. Ne türlü ki aytir ari ayzi bilä: «Aç edim — yedirinçiz, susap edim — içirdinçiz, yalañaç edim — kiyirdinçiz, çarib edim — aldınçiz çatınçizga». Bulardirlar, ki tölövgä da sanlı hesebgä arzani etsärlär, da tügül toyunganlar ya içkänlär. Zera kim ki yarlini yöpsüngäy, K'risdosnu yedirip içirir da K'risdosnu sövündürür, zera K'risdosnuñ inamli çuludır, da toyrudur K'risdosnuñ sözü, ki aytı: «Egär kim etsä 1 kiçi kimsägä munuñkibiklärdän, maña etärsiz». Egär inanir esän sözünä K'risdosnuñ, çaysi ki kensi K'risdostir yarlı, ol, ki yöpsünürsen da ündäpsen. Tügül tiyişli, ki anda bayni ya toç kimsälärni yöpsüngäysen, da K'risdosnu bosaya artına turuzgaysen. Alar ululanmaç bilä yoyarı, da K'risdos heçlik bilä aşıya. Alarni hadir közätiyirlar çuluç bilä, a K'risdos munda olturğan, başın egip. Tüşmäs bu türlü heçlik bilä yöpsünmä K'risdosnu, zera anıñkibik çurban da hörmät Teñrini yüräkkä çıçarir çişimi bilä, da tügül ki must tapungaybiz yazıçılarga.

Egär ki sadaya esä ya çurban, ne üçün ün(67r)düyürsen körgänlärni köp yaçşılıçni da tölöv adamlardan aliyirsen? İşitmädiñmi K'risdosnuñ vartabedlikindän, ki: «Közätinçiz sadaçañizdan sizniñ — etmägäysiz adämilär alnina. Zera çaysi ki adämilär alnina maçtanmaçlıç üçün etär, tölövün dä adämilärdän alir. Bolsun seniñ sadaçañ yapuç, da Atañ seniñ, ki köriyir yapuç, tölövün etär saña açıç». [Матфей 6:1 Смотрите, не творите милостыни вашей пред людьми с тем, чтобы они видели вас: иначе не будет вам награды от Отца вашего Небесного. 6:2 Итак, когда творишь милостыню, не труби перед собою, как делают лицемеры в синагогах и на улицах, чтобы прославля-

ли их люди. Истинно говорю вам: они уже получают награду свою. 6:3 У тебя же, когда творишь милостыню, пусть левая рука твоя не знает, что делает правая, 6:4 чтобы милостыня твоя была втайне; и Отец твой, видящий тайное, воздаст тебе явно.] Boş çixarma sen seni anıñkibik tölvödan da yïñstirma baylarnı, ki bañkaylar seniñ ħurbanıñnı. Da sañtliñ bilä közätılıp dñomartla ħoluñnu yapıñ yarlıga. Zera yuvuñtır oñru şaytan, ħaysı ki oñurlar mustuñnu da sadañanı da kliyir, ki etkäy köp çalıñmañıñnı da işlägäniñni heç da müft. Da barçadan sañlana tur ħorñu bilä da bir alyış bilä. Da közätıl ħaçaklıktan, budur ki mañtanıp atlıñ üçün etmäysen da öktämlik hesebindän, ki şaytan ħaytarmagay yañşılıñıñnı yamanlıñka, a yarıñıñnı ħaramyuluñka teškirmägäy. Zera ki yarıñıñ sendädir, ħaramyuluñka ħaytkay, budur ki sadañanı mañtanmañlıñ bilä etsäñ, ħaramyuluñtır; mañtanmañsız, yapuñ sadañanı yarıñtır, özgä ħaranıñu ħılınganıñ ne ħadar ħaramyuluñtır. (67v) Bunun üçün yap barçasından sadañanı. Da ne türlü ki klämäs aruvsuzluñun oñenk'sizlikiñniñ da yarıñıñnı barçasına açma, ol türlü yarlıga bergän sadañanı da yap yañşı ħılınganıñ bilä, sadañanı etkäniñni da mustuñnu, neçik 1 hörmätli da keräkli ħaznanı, yapkin. Da ol vañt bolur ħabul mustuñ da yarıñlarğa boñatlıñ.

Bunu barça işitip, etmiyix adämilärgä yüz körüp ündämäñ mañtanmañlıñ üçün da hörmätlänmäñ üçün, da körgüzüp adämilärgä yarlıların üläñmiyix da belgili da bay kimsälärni hörmätinä yarlıların üläñmiyix. Da indirimizdän yaramagan da keräksiz nemäni heç etip Teñrigä sunmıyix. Da Teñriniñ uñdun ya ħaysı arılärniñ k'risdänlik söhbätinä teškirmiyix, da ħurbanimizdan boş çixmıyix. Da keçmişlär dñanlarınıñ ħurbanın ya tumun etmiyix oñlanlarımız toyu bilä birgä, ki ol kiçkinälär inçinmagaylar ol az nemä ħurbanımız bilä, ħaysı ki yarlıdan alıp tar künlü çaräsizlärden da anıñ bilä sadañanı etmä yarlıga da alarga baññış sunma, ki ħoltñada bolgaylar Teñridän. Da emdi sen alardan yïñstirip (68r) k'ahanalarga beriyisen, ne bilä ki Gajen ħarıñşlandı da ögütländi, da çaxıriyir Teñri, ki ne üçün harsız köz bilä baññırsız kelişinä Teñriniñ tañlamanı da semizli ħoylarıñniñ boyumuz üçün soymuyux da ħaçak'ni, ariñni yöpsünmüyux yarlılarga damähliktan, oñenk'sizliktan, ħapıp üzmañtan, igilik yıymıyix, zera aruvsuzdır haramñoruñ barça nemäsi Teñriniñ alnına. A bu barça nemäni biyängäni bilä Teñriniñ etiñiz, ne bilä ki Teñri biyängäy da yöpsüngäy ma-dañimizni da ħurbanimizni biyängäninä Teñriniñ

etiñiz, da ol vañt boñatlıñ yarıñlarımızga, egär ki aruvluñ bilä da yarıñtan bañña turuyux da hörmät bilä, haybat bilä köknüñ uçmañın meñariyix da aytilgan yañşılıñka yetiyix Eyämizniñ Jisus Krisdosnuñ, ħaysına haybat meñi meñilik. Ammen.

[Молитва]

Vay mañı, ki yarıñım köpländi, yamanlıñım ħuvatlandı da sansız boldu oñenk'sizlikim! Da bunu barça men kensimdän bilirmen, ki ħiliniñmen. Evet umsam Biyimdädir, zera oldir köpyarlıñovuçi Teñri, ħaysı ki köplärgä yarıñların boñatıptır, da men dä umsanırmen anıñ ölcövsüz şayvatına, ki arzani etkäy barçamızni boñatlıñka da meñi uçmañına barça keçmişlär dñanın yoyargi Jerusañemdä tündirgay, da kimlär ki aytıñ 1 «Hañr mer», anı da yergälätkäy birgä krisdänlar dñanı bilä.

[Судебник, продолжение]

(68v) Bañlanıyir bu düftär ermeni töräsinıñ, añañı yazılğanıñniñ kendiniñ sanına da ħayıtlarına, ħaysı ki burungidir ħayıtına kendiniñ.

[Оглавление]

- 1 Kapitula. Ävälgı yañılğanlar ħanlıñ olturyuçka da kendiniñ biylärinä.
- 2 Kapitula. Xulnuñ ħuluñ etkäni kendiniñ biyinä, da ketkäni salaçiniñ kendi biyindən.
- 3 Kapitula. Uruşkanları oñlanlarınıñ, ya biri birin öldürgäy, yaşlarına körä yazgandır törädä.
- 4 Kapitula. Oñlanlarınıñ, ħaysı ki biri birin nañış etkäy.
- 5 Kapitula. Oñlanlar üçün, ħaysı ki biri birin suvda boysalar.
- 6 Kapitula. Oñlanlar üçün, ħaysı ki sekirgäylär öç kirip.
- 7 Kapitula. İgitlär üçün, öç kirip nemä ayir kötürgäylär.
- 8 Kapitula. Esirik kişilär üçün.
- 9 Kapitula. Tapkan malniñ yer içinä.
- 10 Kapitula. Kimesä kimesäniñ sañalından tartkay.
- 11 Kapitula. Sañlaganı tañılınıñ yer içinä barça nemäni.
- 12 Kapitula. Salaçi töräsi üçün.
- 13 Kapitula. Kim ki kendi dñinsiniñ babasların hörmätlämäsä.
- 14 Kapitula. Yaman aytuçılar üçün köz artından korolnuñ olturyuçuna ya keñäştä olturgan biylärgä.
- 15 Kapitula. Erksiz ħullar üçün, ħaysıları ki kendin(96r)niñ biyiniñ erkindän bañña babas bolma bolmas.
- 16 Kapitula. K'ristän ħullar üçün.

- 17 Kapitula. Satun algan xatunlarniñ xaravaşlar-niñ.
- 18 Kapitula. Satin algan dinsiz xullarniñ.
- 19 Kapitula. Kim ki atasin ya anasin urgay.
- 20 Kapitula. Yanilganina körä xulluxu.
- 21 Kapitula. Kim ki kişini oyurlagay.
- 22 Kapitula. Kim ki pambaslar kendiniñ atasin, anasin ya xardaşlarin.
- 23 Kapitula. 2 kişi uruşkay, da 1-i 1-in yaralagay.
- 24 Kapitula. Kim ki satun algan xulun ya xaravaşin öldürgäy.
- 25 Kapitula. Kimesä ki xalaba başlagay da urgay 2 džanlı xatunnu.
- 26 Kapitula. Ögüz ögüznü sançkay.
- 27 Kapitula. Kimesä kendiniñ xulun naşis etkäy.
- 28 Kapitula. Ki ögüz ögüznü öldürgäy ya buya bu-yanı öldürgäy.
- 29 Kapitula. Xuyularniñ da çuyurlarniñ.
- 30 Kapitula. Kişi çuyurga tüşkäy.
- 31 Kapitula. Tovar xaraniñ.
- 32 Kapitula. Atlar üçün.
- 33 Kapitula. Xilixli at üçün, ki kimesäni urgay.
- 34 Kapitula. Kimesä ki oyrunu keçä övinä tapkay.
- 35 Kapitula. Bağçalarniñ da rolälarniñ.
- 36 Kapitula. Küydürmäxniñ da požarlarniñ.
- 37 Kapitula. Kimesä kimesägä inanip nemä saşlama bergäy xoluna.
- (69v) 38 Kapitula. Tovar xarani kimesägä saşlama bergäy.
- 39 Kapitula. Kimesä kimesägä saşit ötünčkä bergäy.
- 40 Kapitula. Kimesä kimesädän nemä borçka al-gay.
- 41 Kapitula. Ki nemäni tusnaş xoygaylar.
- 42 Kapitula. Kimesä kimesäni ot bilä küydürgäy.
- 43 Kapitula. Kim ki kimesäniñ başçasına teräkin buzgay.
- 44 Kapitula. Atlar üçün da tovar xara üçün.
- 45 Kapitula. Kimesä ki miskinliktän kendiniñ çiyişin ya rolälärin satkay.
- 46 Kapitula. Öv satun algay kimesä kermän içinä.
- 47 Kapitula. Suv tiyirmänläri üçün.
- 48 Kapitula. Kim ki at satun algay.
- 49 Kapitula. Ögüz satmaş üçün.
- 50 Kapitula. Kimesä kimesägä inäk satkay.
- 51 Kapitula. Çulular üçün.
- 52 Kapitula. Saşit balçixtan etkän üçün çayirga.
- 53 Kapitula. Yemişli teräklärniñ yemişin satmaş üçün.
- 54 Kapitula. Kim ki tiyirmän yalga tutkay.
- 55 Kapitula. Yaryučilar üçün da k'ahanalar üçün, kim ki alarni hörmätlämäsä yaryuda.
- 56 Kapitula. Tarlovlarniñ mežalari üçün.
- 57 Kapitula. Tanişlix üçün.
- 58 Kapitula. Öldürgän kişini kim ki tapsa özgäniñ hranicasına.
- 59 Kapitula. Atasiniñ-anasiniñ sözün işitmägän oylanlar üçün.
- 60 Kapitula. Yaman xilingan kişilər üçün.
- (70r) 61 Kapitula. Ögütlämägä oyrunu.
- 62 Kapitula. Küç etkäy xatinga ya xizga.
- 63 Kapitula. Kim ki kimesäniñ tas etkän nemäsin tapkay.
- 64 Kapitula. Kimesä kimesä bilä yolga çixkay.
- 65 Kapitula. Kim ki ne türlü xilix bilä ton kiygäy.
- 66 Kapitula. Kim ki yäni öv xoygay.
- 67 Kapitula. Kim ki kimesäniñ tarlovuna kirgäy serp bilä.
- 68 Kapitula. Kim ki kimesäniñ borlalixına kirgäy.
- 69 Kapitula. Yäni kiyövlärniñ.
- 70 Kapitula. Xol tiyirmäniñ.
- 71 Kapitula. Tusnaşsiz borçlar üçün.
- 72 Kapitula. Töräsi xuluşçilärniñ.
- 73 Kapitula. Tul xatunlardan tusnaş almagay kimesä.
- 74 Kapitula. Ol xatin üçün, ki 2 kişi uruşsa, ol, aralarına kirip, ayirmaga klägäy.
- 75 Kapitula. Ölüni ki kerezmandan xazip çixar-gaylar da üstündägi, ne ki bar, algaylar.
- 76 Kapitula. Kingä ki yoluxkay, ki klämiyin kişi öldürgäy.
- 77 Kapitula. Ol oylanlar üçün, ki atasin-anasin heç tutup, da kendi erkinä öşkäylär.
- 78 Kapitula. Ol oylanlar üçün, ki atasin-anasin sa-lip, ketärlär kendi erki bilä.
- 79 Kapitula. Kimlär ki çerüvgä barirlar.
- 80 Kapitula. Töräläri peşäkärlärniñ.
- 81 Kapitula. Oylanlar üçün, ki tügäl uslu bolma-gay da saş.
- (70v) 82 Kapitula. Töräsi bezirgänlikniñ.
- 83 Kapitula. Hranicalari üçün müklärniñ.
- 84 Kapitula. Töräsi xuçlärniñ.
- 85 Kapitula. Töräsi vank'lärniñ.
- 86 Kapitula. Buzulgan keraplärniñ ya adämilär-niñ teñiz üsnä.
- 87 Kapitula. Olturyuzmaş yäni sala.
- 88 Kapitula. Zdan'a müklärniñ da tirlikniñ ata-lardan xalğan.
- 89 Kapitula. Üläşinmäxi toyma xardaşlar-niñ arasına.
- 90 Kapitula. Ayblagan oyrunu, ya anin džazası ne-dir.
- 91 Kapitula. Yaryusu oyrunuñ.
- 92 Kapitula. Biyi, ki xulun işkä yebergäy.

- 93 Kapitula. Kişiniñ xulun kimesä kendi işinä yebərgäy.
- 94 Kapitula. Töräsi yalga tutkan xullarniñ.
- 95 Kapitula. Kimesäniñ tuvarı zıyan etkäy sačovga, da anı tutup yapkaylar.
- 96 Kapitula. Kimesä atni ürkütkäy.
- 97 Kapitula. Adam öldürmäxniñ.
- 98 Kapitula. İşläri salalarniñ, ne türlü ki bolur.
- 99 Kapitula. Övränmägän da tügäl bilmägän hakimniñ.
- 100 Kapitula. Kimni ki küç bilä yebərgäylär erkindän başxa işkä.
- 101 Kapitula. İşçilärniñ yalga tutkan işkä.
- 102 Kapitula. Tutuçilarniñ [=kütüçilärniñ] töräsi. (71r)
- 103 Kapitula. Kim ki yixövgä nemä çıxarsa.
- 104 Kapitula. Töräsi bezirgänlikniñ da kebitçilärniñ.
- 105 Kapitula. Töräsi peşakärlarniñ.
- 106 Kapitula. İşçi peşakärlarniñ, ki biyiniñ sayiti bilä işlärlär.
- 107 Kapitula. Kimesä nemä tirlik tapungay çerüvdä.
- 108 Kapitula. Köptangi borçlarniñ töräsi.
- 109 Kapitula. Kimesä ki nemä satun algay da behlägäy anı sbg bilä.
- 110 Kapitula. 1 kimesä nemä satun algay, da satkan kişi anı tıygay.
- 111 Kapitula. 1 kimesä ki tusnaç üsnä sbg bergäy.
- 112 Kapitula. Kimesä kimesägä nemä aytkay bermä da bermägäy.
- 113 Kapitula. Oyul atanıñ bilmäxindän başxa borç etkäy.
- 114 Kapitula. Xaysi ki xonaxlar xoygay xumaşlarin hospodada.
- 115 Kapitula. Töräsi oylanlarniñ öksüz.
- 116 Kapitula. Ata mülklärinä.
- 117 Kapitula. Adam xaniniñ.
- 118 Kapitula. Törädän apelovat etmä.
- 119 Kapitula. Töräçi töräni etmägäy 1 stronaga birsindän başxa.
- 120 Kapitula. Anlamaxı yergäsi ermeni töräsiniñ.
- 121 Kapitula. Kimlər ki hörmätlämäsä töräni.
- 122 Kapitula. Alar, ki ündägäylär voytnuñ alnina, da turmagay.
- 123 Kapitula. Xatınlarniñ barça türlü.
- 124 Kapitula. Anlamaxı bilmäxi ant içmäxniñ.
- (71v) Başlanıyirlar töräləri ermenilärniñ ermeni tilindän da buyurmaxından yarıxlı ulu biyniñ da biyniñ Zigmuntnuñ, polskiy korolnuñ, pannıñ da dediçniñ**

Tilindän ermeniniñ latingä çıxargandır, latindän polskiygä, da polskiydän bizim tilgä, xaysi ki başlanıyir bu sözlär bilä.

Yarıxlı biy da biy Zigmunt, Teñriniñ süvükü bilä korol polskiy, ulu kn'az Litvaniñ, da Orusnuñ, Prusnuñ, dayin özgä uluslarniñ biyi da dediçi, etiyir aytmaxlıx törälär üsnä da toxtatmaxlıx ermenilärniñ munuñkibik başlamaç bilä da bu sözlär bilä.

Atına Teñriniñ. Amen.

Meñilik işniñ biliklik

Xaçan töräləri da toxtatmaxları korollarniñ da kn'azlarniñ, alay, neçik özgä işlər ölümlü, ne 1 kez alay keñäşli da uslu toxtalğan bolgay, aytilğan da tutulğan bolgay, ki soñra, xaçan ki ol çax ta xılıxlı [=xılıxlı] ki anılir da övrätir hər kez anıñkibik, nemä bar edi, ki keräktir ya teşkirmägä, yasamağa ya buzmaga, 1 çaxta keräklı edi, a nemädä başlanganıdan alay işlängän da tügällängän, körünmägä bolur, neni ki soñra yetkizgäy da yasama keräklı bolmagay. (72r) Anıñ üçün men, Zigmunt, Teñriniñ süvükü bilä korol Polskanıñ, da ulu biy Litvaniñ, dayin da özgä uluslarniñ — Krakovnuñ, Sudemirniñ, Serazniñ, Kuyavniñ, Lençicanıñ, Orusnuñ, Prusnuñ, Xlemenckiy, Elbenckiy, Pomorskiy, dayin arı biy da dediç,

Belgili etärbiz bilmägä bügüngilärgä barçasına, hali bolganlarga da kelgänlärgä, bu işläri bilgänlärgä bilmägä, neçik tä ki bu vaxtka dirä İlöv ermeniləri, bizgä beringänlär ol privilealarniñ tibiñä da kendiniñ töräləri bilä ermeniniñ, xaysi ki ilgärgilärimiz bizim alarga berkitip edilär, xabul kördüx, da tuttuç, da saxladıç. Ale ki köptän dügül, xaçan ki boldu ayrı işlər aralarına bugurmistr bilä, raycalar bilä da xara el bilä şähärimizdä İlövda anıñkibik alarniñ töräləri üçün, köründi, ki keräklıdir, xaçan ki ol törälär yazılğan edi ermeni tili bilä, da alay, ki tek kendilärinä bilikli edi, a törä bolur edi, könü aytip, voyt bilä İlövnuñ 6 ermeni xartı bilä ermeniniñ yergäsindän bu törälär yanına keräk bolgaylar, çıxarıp 4 artikulnu birsı bitiklärdä yazgan bizim, xaysi ki törä bilä nemeclärniñ, Marimborknuñ, (72v) keräk ol törä bilä bolgay yarıu. Ki ol voytka kermänniñ, özgä kişilärgä, xaysi ki ermenilär bilä işläri bolgay, bilikli bolgay da belgili. Ki ornu umsasızlıxka da aylandırmaxlıxka çalmagay, simarlap ediç ol ermenilärgä anıñkibik törälärni alarniñ latin tilinä küvürmägä, da çıxarma, da bizgä bermägä.

Xaysi törälärni, sayışlap keñäşimiz bilä bizim, oxcovlap da xaysi boyumlarda az nemä alişiptir [=aliştirip] da yasap, bügüñgi bitiklärdä bizim yazma da yäñi baştan berkitmägä keñäş ettiç. Xaysi törälärniñ çıxarganı başlanıyir da bardir bu türlü.

[Дополнительная статья 1]

Ohannes, Tejriniñ şayvatı bilä xanı ermenilärniñ, xutlu vaçtta biylikinä kendiniñ xoıdu, yixkün küñüdir Tejriniñ ölüdän turganı Biyimizniñ bizim Jisus K'risdosnuñ, anıñ üçün boyruxu bilä kendiniñ xanlıxiniñ buyruş etti, ki anıñ ne bir ur'adniki, a ne buyruşçısı ol küñnü yixküñnü ne bir çiyişni xanlıxniñ almagay. Da yänä xoıdu, ki bir yaruçı da yixküñnü yaru yarmagay. Dayın xoıdu yixküñnü ne bir iş üçün ne olturyuzgaylar, ne tutkaylar. Dayın kimesä bazmagay, ya basıp yixküñnü borçun izdämägäy. Yoşesä barça k'ristânlar küñü yixküñnüñ, ulu küñdä dä, ki barçası erkli (73r) bolgaylar da färâhat, çöplänmä da kelmä yixövgä, baylanmagay özgä işlar bilä, yıylamaş bilä, [keräk] Tejridän çolmaga. Ne bir k'ristân küñün yixküñnüñ 1-i birinä baş xoşmagay albo öc almagay. Här 1-i emin-aman bolgay, tözgäy alyışta Tejrigä, yerniñ köknüñ xanına şükür bergäylär yixküñni. Da artıxsi ulu küñüdir, ari da ayırılman surp Errortut'unga şükür bergäylär.

◊ Ol, ki munda aytilir, ki yixküñgi küñ törä bolmagay da tutulmagay, anlanıyır, xanlış işlardan başxa çilınmaçı bilä isi yaman yanılmaçılış, da borçlu üçün, ki emin bolmagay, kimniñ imen'ası bolmasa.

[Дополнительная статья 2<16, 85]

Dayı da Teçotos xan ermeniniñ aşımaçılışı, arzani da maştalğan, da özgä xanlarniñ da kn'azatalarniñ [k'ristdânlariniñ, ermenilärniñ]. Xaçan ki ol xanlar keltirdi aşar könülük Tejriniñ, törälär da toxtalmaşlar berip barçasına, çaysi ki el anıñdır, markareşlardan da surp arak'ellärdän aytmaçılış da özgä vartabedläriñ surp yixövnüñ, xoıdu kendi elinä, kendinä beringänlärgä, budur kermänlişlärgä, da salalarga, da özgä yerlärgä, da kendiniñ yergäsinä beringänlärgä, keräk etkäylär barçası da başxa barçasına, ki anıñki buyruşlarnı küçlü da nemä eksitmiyin saşlagaylar.

(73v) ◊ Xanları ermenilärniñ törälärni belgile etiyirlär yaruçılarga, buyuruyurlar anıñkibiklärgä da barça töräçilärgä, etüçilärgä könülüknü, alay birinä, neçik birsinä: buyuruyurbiz, etkäylär könülük da yaru könü barçasına — çodžaga da misingä, tullarga da öksüzlärgä, kermänligä da çonaxka, da kelgänlärgä, başxiş almamaş da orunç, da yaruçılar anı eslägäylär da közatkäylär, ki egri kişini yaru bilä könültmägäylär. Yänäçi, egär ki töräçi egri törä etsä, anıñkibik iştä tanıxlış bilä yetkizgän bolsa, hörmätsiz ündälgän bolgay. Hörmätsizlikin töräçiniñ kerı etiyir xanlışka almaş bilä, çaysi ki töräçidän berilmäş keräk.

Anıñ üçün töräçi, yaman töräsiz aytti esä ya yaman yaru etti esä, hörmätsiz digüldür, çaysi ki yaruçı apeläcia bilä yaru etsä. Egär sezsä töräçiniñ egri buyurganin, könülüksüz, ögütlämägä anı bolur.

Da töräçi üsnädir bu iş, ki stronalarnı keltirgäy zhodada da antni alarga [terçä] buyurmagay. Egär yaruçı bolmasa stronalarnı bariştirmaga, soşra yaruçı aytaş keräk, neçik ki törädä yazgandır.

Yänäçi, çaçan ki 2-si kelsälär yaru alnına da biri birinä ayb bergäylär borç üçün ya özgä nemälär üçün, bizmilänip, a egär eki (74r) yandan ki tanıxları bolmasa, ol çayta anıñkibik işläri, kimni ki ündäptirlär da tangay nemäni, ale ündägängä dügöl, keräk aytilgay yetkizmäklik aşar, ol yan, ki ündälgändir, keräk kendi ant içkäy, ündägan kişigä tügällägäy törä bilä.

Xaçan ki kelsälär ermeni voytunuñ alnına 2-si ne işlar dä bolsa ya yoluxkan tanıxları bilä, ol çayta çaysi da bolsa alardan tanıxları bolgay könülük bilä, budur 2 ya 3 yaşı kişilär bolgay, da tanıxlış oşsaşı. Anıñkibik iş tutulur, da yaruçı anıñ sartın aytmaş keräk, egär ki birsi yandan aytkaş dävikâr da utru bolsa tanıxlışka. Xaysi ki tanıxlış könülük bilä berilgän bolgay, klägäy, ayb berip, tanıxlışni kerı urmaga kläp, ki könülüknü baskay, ol çayta bu türlü işniñ üsnä toxtamaş keräk. Egär ki könü, tanıxlış çatına çaldırmaş keräk, [başmamaş keräk] anıñ sözlärinä, kim ki ayblar anıñki tanıxlarnı.

Töräsi ermenilärniñ dijat'ikläriñ

[Дополнительная статья 3<99]

Xaysi ermenigä ki yoluxkay tinçsizliş, ündämäş keräk k'ahanalarin, da 2 ya 3 ketçoyanı çartlardan tanıxlış üçün, da kendiniñ yuvuşlarin. Äväl nemä keräk çixargay yixövünä, da aşpaşlarına, da babaslarına, da kerezmanin kendiniñ belgile etkäy, da çalgan (74v) müklärin, da tirlikin kendiniñ, yuvuşlarına bolgay da uruşlarına, kendiniñ erki bilä, ne ki kläsä çixarma, belgile etkäy. A munıñkibik işlar toxtalmaş keräk soşru erki bilä keçäsi dünyädän. Ol tanıxlar anıñkibik aşgaylar anıñ yuvuşlarına, ki nemä sözüñüz bar esä, sözläñiz tirlikinä, aşar utru, kim ki dästiment etiyir. Özgä türlü, egär ki ol ölsä, anıñkibik dästiment, ne türlü dä ki etti esä, ölümündän soşra keräk tutulgay, başmamaş keräk anıñ yuvuşlariniñ sovuş sözlärinä, anıñ üçün ki çaxına, tirlikinä sözlämädilär. Aytkanına körä Boyos arak'elniñ, ki dästiment ölüdän soşra bekliktä toxtamaş keräk. A egär ki ol dästiment etkän tiri çalsa, ol dästiment

anij erkinä bolmaç keräk, kläsä buzar, kläsä yas-sar, neçik añar körünsä.

Töräsi k'roşenknij bu türlü
[Дополнительная статья 4]

Ündägäy uruç kökün da nišan etkäy. Bu türlü keräk [etkây] bu işni. Keräk kiyöv sözlägäy çizniñ atası bilä, budur, ki añar belgili etkäy, ne türlü nemä berir çiziniñ artından džehez, çaysin ki almaçtır, artından berilgäy belgili, zera ki džehezi çatunlarnij ülüşlärindir atasından da anasından da mülklärdän. Da egär çiz atasına tinsizliç kelsä da (75r) klägäy çizina ösyättä nemä çixarmaga, ne ki kendinä körünsä, anı bolur etmä kendi erki bilä. Da añar çarşı oçulları bolmas bolma, ne ol oçullarğa nemä ziyar etmägäy. Egär ki çaysi çizoçlan çalgay atasiniñ ölümindän soñra, keräk, ki er çardaşları anı džehezlöp ergä bergäylär anij ülüşü bilä, da oçulları mülklärdä çalirlar. Xayda ki er çardaşlar bolmasa da çizları çalsa, alar çalirlar atalariniñ mülklärinä çarank.

Da igiliki oçlanlarnij [=ölgänlärniñ], oçul-çizi bolganniñ, çalir oçlanlarına, çizlarına da çatununa. A kimniñ oçul-çizi yoçtur, anijki igiliklär tüşär yixövlärinä [=yuvuçlarına] da çardaşlarına. Da açiri çatinin ölgän kişiniñ yuvuçları bolmaslar kerä etmägä. Ol igilikni, ki çatun keltirdi eyäsinä kendiniñ, barça iştän ilgäri, anı, çaysin keltiriptir, keräk añar bergäylär. A dayı da, añar ne ki eyäsi arttırdı, egär altın kibik, egär kümüş, indzi kibik, anı añar barça keräk bergäylär. Da uruçu kökü ölüdän soñra, ki klämägäylär bermä, na keräk bergäylär çatınga anı. Ne ki uruçu kökkä tiygäy 3 ülüş ölüdän soñra, da çatınga 4-ünçü ülüşnü belgili yetkizgäylär barça igilikindän, ne ki çalsa. Egär kimesä neçä (75v) atadan alay anadan ki kimesäniñ 4-ünçü kindiktä uruçu kökü bolmasa, anij igiliki keräk ki korolnuç çaznasına berilgäy. Da korol anij biyliki ol kişiniñ džanı üçün Teñri yoluna nemä bermäç keräk.

◊ Korol anij biyliki bu igiliktän, çaysi ki anij üstünä tüştü, Teñri yoluna bermä borçlu düğöldür anij džanı üçün, anij üçün ki anij kibik törälär bilä ermeniniñ baylı düğül anij biyliki, da munu kibik törädän da anij kibik igiliktän, üsnä tüşkän, anij erkinädir. Xaysi igiliklär anij kibik bolsa, bu ermenilər ni 1 türlü yaşırma bolmagaylar bizim ayır ögütümüz tibinä.

Haçan ki çaysi çiz ergä barsa kendiniñ ata ülüşü bilä da ana ülüşü bilä da çodžası birgäsinä oçul-çizi bolmasa, bolur etmä hokeparclar, anij üçün ki oçlanları yoçtur, budur tek çardaşların da yuvuçların. Da çaysi çatin keltiriptir igilikni bir-

gäsinä, keräk anı çaytargay barça çatunga da arttırganı bilä birgä. Da ölgän vaçtına ki klägäy hokeparc etmägä çatunun çardaşları bilä birgä, törä anı añar buyurur, ki birgä anij džanın çayçurgaylar. Da bu buyruç tutulmaç keräk, egär ki çatunu ölmäsä çodžasından burun.

(76r) **Budur ögütü olturuşnuç**
ermenı töräsinij

[Дополнительная статья 5]

Haçan ki voyt oltursa törädä ermeni çartları bilä, keräk ki ävälgisindän sorgay atı bilä: «Çaxı midir töräni gayit etmägä?» Da ol keräk aytkay: «Haçan ki bugün törädir yazılğan törä bilä da stornalar keliptirlär, çaxıdır». Bu sözlär bilä olturuzmaç keräk töräni: «Men olturuziyirmen töräni kücü bilä Biy Teñriniñ, da kücü bilä bizim törämizniñ, korolumuznuç, da benim küçüm bilä, voytnuç, da küçi bilä bu 6 ermeniniñ, çaysi ki benim çatıma oltururlar, da kücü bilä bizim barça ermenilärniñ, buyruç etiyirmen da buyuruyurmen könülük bilä yetkizmäçliç, ki ne bir dä [yaryuga] yuvuç kelmägäy da ketmägäy, tek ançaç bizim buyruçumuz bilä, da buyruç etärmen barça bilmämäçliçni, da buyruç etip ortada çoyiyirmen eminlik, ol, kim ki bu eminlikni da aytilğan işlärni ki tutmagay, ki sindirgay anı söz bilä ya etmäç bilä, ol anı çalir da anı tözmäç keräk, ne ki törä tapsa». Da çaçan töräni olturuzsa, ol çayta sormaç keräk atı bilä 2-inçidän: «Igi mi töräni olturuzdum?» A ol aytmaç keräk: «Igidir, yazılğan törä bilä». Da 3-ünçidän sormaç keräk atı bilä: «Bu eminlikni, ki munda çoyduç, tutulmaç keräk mi?» Da ol aytmaç keräk: «Tutulmaç keräk kücü bilä yazılğan töräniñ meñilik. Amen».

(76v) [1] **kapitula. Yañılğanlar çanlıç**
olturuçka da kendiniñ biyinä

Korolnuç olturuçuna utru yañılğan da kendiniñ biyinä, anij kibik çalir tamaçin. Oçulları könü da çardaşları anij da, atasiniñ ornun tutalmasalar [=tutalmaslar] ol yañılğanına körä ayır. Ale oçlanları atasiniñ tirlikin tas etmäslär, egär ataları bilä anij kibik sayışta tigüllär edi esä, alay oç çardaşları aytilğan yañılmaçtan. A egär aytilğan keñäştä edilär esä, här 1-i alardan yañılğanına körä tözmäç keräk.

◊ Oçulları alarnij, kimlär ki artixsilix etär korolnuç olturuçuna çarşı da işi barça nemäniñ, da atasından çalgan tirlikni tas etärlär. Anij üçün bu yañılmaçka körä barça tirliki çanlıçka çalir.

[2] **kapitula. Xulnuç çulux etkäni kendi**
biyinä da ketkäni salaçiniñ kendi biyindän

(77r) Teñri adam tarbiyatın erkli yaratıptır da etiptir, ale ki keräklidir biylärinä kendiniñ çullar

хулуҗка er u suv üçün. Alay oҗ bu törädir, җаҗан җaysi salaҗi biyindän kendiniñ, nemä tiymiyin biyiniñ, җayda kläsä, barma bolur. A egär ki җaysi biy aңar tözmä klämäsä, ani erkli yebermägäy kendiniñ kişisin, klär ani saҗlamaga kendi töräsinä, da ol җаҗта оylanlar atasiniñ ölümündän soңra ol biyiniñ tibinä tözmägäylär, ol җаҗта erkli bolurlar ketmägä da barmaga özgä biyiniñ tibinä, җayda kläsä.

◊ Bu buyruҗ alay aңlamaҗ keräktir salaҗilar üçün ermeniniñ, özgä d̄žinsä üçün tigül, anıñ üçün salalar da tuvarları [=tutovları] ermenilärniñ berilgändir barҗa түrlü korunaga.

3 kapitula. Uruşkanları oylanlarınıñ, ya biri birin öldürgäylär

Egär ki oylanlar aralarına uruş etsälär, da 1 oylan birsin öldürgäy, da ol oylan öldürgän 12 yaşından artıҗ болgay, keräk başın tölägäylär, neçik түgäl bütün kişiniñ. A egär ki ol oylannıñ öldürgän yaşı 12-dän eksik болgay, bolsa 10 ya 11, ol җаҗта anıñ başınıñ yarımı tölänmäҗ keräk. A egär öldürgän oylannıñ yaşı 10-dan eksik болgay, 3-ünçü ülüşü başınıñ tölänmäҗ keräk. A egär ki oylan 15 yaşına болgay, ol kişi öldürücüdür da törägä җarşı (77v) yaңılgay, da bu statutka keräk түgäl төlöv etkäy başı üçün җардаşlarına öldürgän kişiniñ, neçik yoyarı yazılğandır.

◊ Aңlamaҗ keräktir bu buyruҗ da törä ermeni oylanları üçün, yoҗesä ermeni oylan öldürgäy özgä d̄žinsniñ, түşär d̄žurumga yaryusuna körä öldürgän oylan üçün da ol yaryuda, җaysi ki öldürgän oylandır.

4 kapitula. Xaysi oylan 1-i birin naҗis etkäy

Egär ki җaysi oylan oyun arasına 1-i birin naҗis etkäy klämiyin ya öҗäşip, anıñkibik işlär igi sesilmäҗ [=sezilmäҗ] keräk da baҗmaҗ keräk anıñkibik iş bilä, ne түrlü ki җiliniptir, tergämäҗ keräk öldürgänni, ol naҗis etkän oylannıñ yaşların sanamaҗ keräk, җaysi boyumuna anı naҗis etiptir, közünä mi, җолuna mi, ayaxına mi, anıñki naҗis etmäҗniñ baҗkaylar naҗisliҗin, da aңar körä төlöv etkäylär hakimlikin da җardžin. Da ol barҗa tölämäҗ keräk, kim ki naҗis etti. Xaysi ki töräni oylanlarınıñ etmäҗindän taptıҗ könülüktä.

◊ Ermeni oylanlar üçündür bu iş, dayın da 4 iş, hal oҗ, biri biriniñ artından aңlanmaҗ keräk.

5 kapitula. Oylanlar, ki biri birin suvda boygay

Oylanlar, ki suvda yuvungaylar, da 1-i birsin boygay, ol җаҗта töräçilär munuñkibik işni igi tergämäҗ keräk, egär ol түrlü boylmaҗliҗ болду esä gälägdän, ya yüräklänmäҗtän, ya (78r) yaman yüräkindän, ya üvrätkän kläp, ya ol boylgan satamadan battırdı kendi kendin suvnuñ teräninä, da

alar, ki anıñ bilä yuvundular, ol boylganga boluşma bolmadılar. Keräk töräçilär belgili bilip түgäl yoluxkan işni. Egär ki ol kensi satamadan boylду esä da alar, ki anıñ bilä yuvundular, aңar boluşma bolmadılar, anıñki boylmaҗ üçün төlöv bolma bolmastır. A egär ki özgä iştän болду esä, төlöv başı üçün болmaҗ keräk yaşlarına körä ol boylgannıñ, neçik öldürgän kişiniñ.

6 kapitula. Oylanlarınıñ öçi üçün biyik yerdän sekirmäҗniñ

Egär ki anıñkibik iş yoluxsa oylanlar arasına, ki җaysi oylanlardan biyik yerdän sekirgäy öç bilä da ol sekirmäҗtän naҗis болgay ya ölүmgä bargay, kim säbäp болду bu işkä, geş başın tölämäҗ keräk. Egär ol, ki sekirdi naҗisliҗka ya ölүmgä, yaşına körä naҗisliҗin baҗkaylar ya ölүmün. Alay болgay yaryusu, neçik yoyarı yazılıptır oylanlar üçün.

7 kapitula. Igitlär, ki aralarına ayır nemä kötürürlar öç bilä

Igitlärgä övränçiktir, ki öçtän ayır nemä kötүrmägä, da maҗtanmaga, da ayır nemä yürүtmägä, da anıñki ayır nemä kötүrmäҗtän egär ki җaysi aralarından naҗis bolsa, җaysi ki, s̄bg җoyup, da öç kirdi, da säbäp болду bu işkä, anıñ naҗisliҗinə, geş d̄žurumnu (78v) tölämäҗ keräk, neçik җanlı iş üçün, da anıñ җatına ol naҗis болganga ziyan, җardžin tölämäҗ keräk, hakimlikin. Anıñ üçün munu җoyğandır, ki kimesä biri birin ziyanga [da naҗisliҗka] salmay da saylıҗından җıҗarmagay.

8 kapitula. Džimrilär üçün

Egär ki esirikliktä yoluxsa, ki biri birin naҗis etkäy, törä buyurur, ki anıñkibik iş naҗisliҗniñ esiriktä etkän tiymäs boşatmaga, ani dā tözmägä. Anıñ üçün ki esirikliktän barҗa yaman toҗar da болur, anıñ üçün ki esirikliktän säbäp болду ki biri birinä. Da anıñkibik iş üçün törä болmaҗ keräk, budur d̄žurum, ziyan, hakimlik, җardž naҗis болganga tölämäҗ keräk. A egär esirik kişi kimesäni öldürsä, ol җаҗта törä bilä baҗmaҗ keräk anıñki öldүrmäҗliҗni d̄žäht bilä, da sormaҗ keräk, budur anıñkibik öldүrmäҗliҗ yaman sayış bilä sayış etip ya özgä säbäptän болgay, budur, egär birgä biri biri üsnä uruşma turdular esä, ya kimdän болду başlanmaҗ anıñkibik iştä, ol җаҗта säbäpinä körä, җilinganına körä, yaman etkäninä körä болgay yaryusu. Egirlikinä körä ögүtlägäylär boluşuçularni, etkäninä körä munuñkibik işni esirikliktän түgällädi. Džäht bilä baҗip alarni da ögүtlämäҗ keräk, neçik yaryu körgүzsä.

(79r) 9 kapitula. Xazna tapmaҗ yer içinä

Egär ki kimesä kendi мүklärinä җазна tapkaҗ yer içinä, ya altın, ya күмүş, da egär ki anıñ

kibik xazna ävälgi xanlıxniñ bolgay, da igi bilsälär, keräk xanlıx xaznaga berilgäy ol xazna. A tapkan kişi ol xaznanı, 3-ünçü [=10-unçı] ülüşün ol kişigä bermäx keräk, alay ox añar da 10-unçı ülüş bermäx keräk, ol kişigä, kimniñ müklärinä tapuldu. A egär ki bilsälär, ol xazna xaysi ulu biyniñ bolgay, anıñkibik malnı da igilikni, oylu, ya xizi bolgay, ya yuvuxu, anıñkibik mal keräk tüşkay alarga. Xaysiniñ müklärinä xazna tapılsa, ol xaznadan 10-unçü ülüşü berilmäx keräk xanlıxka.

◊ Xazna tapulmaxnıñ sorovu da bilmäxi koroldan bolgay.

10 kapitula. Kimesä kimesäniñ saçalından tartkay

Egär yoluxsa, uruş arasına kimesä kimesäniñ saçalından tartkay, da igit bolup xartniñ, törä bilä buyurgandır anıñkibik xol uzatuçı saçalına xartniñ, alay ol anlanmaç keräk dñurumu, neçik kimesäni naçis etkäy.

11 kapitula. Çuyurlar üçün yer tibindägi

Egär kimesä çoyur aça yer içinä, çayda ki taçılı bar anıñ ya özgä çoygan bolgay, da ol çoyurga yebergäy kişini taçılını çixarma, a ol kişi, ki çoyurga yebergändir, da (79v) ol anda çoyur içinä istan ölgäy, anıñ yaryusu alay bolmaç keräk, neçik kendi öldürgäy. A egär ki ol kişi anda yebergän naçis bolgay, ol, kim ki anı yeberdi ol çoyurga, keräk tölägäy zıyanın, çardžin, hakimlikin. Anıñ üçün ki keräk edi ol yebergän kişini çoyurga tözgiy edi, ki yanan yel çixkiy edi taçılınıñ da iyisi. Anıñkibik çoyurdan taçılınıñ iyisi çixmiş bolgay, da anda yebergän kişi naçis bolsa. Anıñkibik satamanı yaryučılar baçmaç keräk, ki neçik boldu, ya säbap kimdän boldu, da könülük etkäylär.

◊ Ermenilärniñ yalga tutkan xuluççılari üçün bu iş anlanmaç keräk.

12 kapitula. Törälari salaçılarnıñ

Egär xaysi ermeni buyruç etkäy kendiniñ salaçılarna işlämä artixsi burun, bu türlü saban sürmä, oraç orma ya özgä işlär, da ol salaçi anıñkibik artixsi istän ki naçis bolgiy edi [ya ölgüy edi], anıñkibik biy, ol, ki artixsi ayttı işlämä, yazıxlıdır Teñriniñ alnına. Egär anıñkibik salaçi artixsi istän naçis bolsa da hakimliktän oñalip çixkay, biyi keräk tölägäy añar hakimlikin, zıyanın, çardžin. A egär ki anıñkibik naçisliç saçılıxına [ol salaçiniñ] boldu esä, ki bolmagay oñaltmaga da açaş çalgay, a ne [=anı] yaryuçi baçkay ol istän, ne türlü učka kelsä, könülük etkäylär.

(80r) 13 kapitula. Kim ki kendiniñ k'ahanasin hörmätlämägäy

Surp arak'ellärniñ buyruçudur, buyruç etiyr

bu işni, ki kimesä kendiniñ k'ahanasin yaman sözlär bilä da hörmätsizlik bilä uyaltmagay, anıñkibik kişi, ki kendiniñ din atasın hörmätlämägäy, ol yañilır Teñrigä utru, anıñ üçün ki k'ahana çoltçaçıdır Teñridän, da yaryusuna Teñriniñ barištiruçidir, da dñuap berüçidir çoyovurt üçün. Taniçliç beriyir muñar ari bitiklär, kimesä kendiniñ k'ahanasin pambas etmäsin, anıñ üçün ki arak'ellärniñ boyruçudur, ki anıñkibik kişini ayır ögütnüñ tibinä tartkaylar, kim ki k'ahanasına yaman aytkay, ol yaman aytmaylıç bulaydır, neçik Teñrigä yaman aytkay, anıñ üçün ki surp Awedaran buyrur, kim ki sizgä yaman aytsa, Maña aytiyr.

14 kapitula. Kimesä yaman aytkay xanniñ olturyučuna albo xaysi keñäş biyinä

Egär kimesä teliliki bilä kendiniñ yaman aytkay xanniñ artından da keñäşinä xanlıxniñ, a egär kimesä anıñ üsnä yetkirygäy, anı etkän da anıñkibik yaman söz aytkan, a egär ki anıñkibik yaman aytuçı k'ahanalıxtan bolsa, babaslıxından tüşürgäylär, egär aşxarhagan esä, anıñkibik yaman aytmayçı üçün bolgay yaryu, da ol yaryunu etkäy açaş ya vartabedlär, anıñ üçün ki korolnuç olturyuču alıışlıdır da xanlıxiniñ boyu ayırlar yergäsin Teñriniñ (80v) küçü. Anıñ üçün törä buyurdu, ki här biri kendi erkin tiygay da esinä tutkay xanniñ arza-ni biylikin.

15 kapitula. Erksiz çulnuñ, ki bitik övrängäy, biyiniñ erkindän başça babas bolma klägäy

Egär kimesädä bolsa çul çerüvdä tutkan ya sbg bilä satun algan, bitikkä övrängän, da klägäy babas bolmaga, anıñkibik erksiz çul bolmastır emä babaslıxka kendiniñ biyiniñ erkindän başça. Anıñ üçün törä tiyiyir, ki kendiniñ biyinä çayyu emägäy. Anıñ üçün bu iş oxşar öv buzulmaçına. Egär körünür esä, ki anıñkibik çul babas bolgay, neçik arzani boldu Boğos arak'elniñ çulu Oñesimos, da munuñkibik çul erki bilä kendiniñ biyiniñ bolur alınmaga babaslıxka.

16 kapitula. K'ristän çullar üçün

Egär kimesä, k'risdän bolup, k'risdän çul satun algay, körgüziyir Eski Törä, anıñkibik çul, 6 yıl çuluç etip biyinä, azad bolmaç keräk 7-inçi yilda, evet ki Yäñi Törä k'risdänlärniñ toxtattı anıñkibik çulnu ol çayta erkli bolmaç keräk erksizlixtän, ne türlü tez çuluç etsä ol sbgı, xaysi ki anıñ üçün beriptirlär. Egär ki çul yalyız satun algan esä, ol türlü çiliç bilä erkli bolgay. A egär çul çatunu bilä satun algan esä, ol çayta çatunu bilä da oylanlari bilä erkli bolur, çuluç etip, neçik aytilgandır, ol sbgni, xaysi ki anıñ üçün berilgandır. Egär ki anıñkibik çu(81r)lga biyi çatun bersä da

alarniñ oylanları bolgay aralarına, aniñkibik işlər, ol çulun çatunu oylanları bilä çuluxta çalgay biyiniñ övinä meñilik, tek ol çul kendi yalyz erkli bolgay. Egär ki biyi kläsä sbg almaga çatunu üçün, ol çaxta çatunu oylanları bilä erkli bolur. Egär ki çulun könlü [bolsa], kläsä, ki çalgay biyi çatına, ki klämägäy ketmä, ani biyi keräk saçlagay çatunu bilä, oylanları bilä, da algay ol çulnu, da bargay yixövgä, da tanıxlatkay kişilärgä, da aniñ üsnä tanıxliç bitiki algay, da aytqay, ki klämäs çulum çatımdan ketmä ölginçä. A egär ki sonra aniñkibik çul sayış etkäy da klägäy erksizliktän etmägä kensi kensiniñ erkin da biyi aniñki sayışın sezgäy, biyi bolmastır ani erksiz etmägä aniñ sayışına körä, çaysi ki surp arak'el aytir: barça çullar Teñrigä erklidir.

◊ Muñar dirä bolganı yoç da bolmasın bu çanlıçta erksiz çul saçlama.

17 kapitula. K'risdân çatun satun alğan üçün

Egär kimesäniñ keräklı [=keräklı] bolgay da çizın satkay k'risdânga, bolmastır satmaga kendiniñ çizın meñilik çaravaşliçka. A egär ki aniñkibik çizniñ çulluxu biyändirmäsä biyin, yänäci erki bar atasiniñ, ki çizın çixargay, da aniñkibik biyniñ erki yoçtur özgägä satma, yüräklänip, (81v) ol çizni. Egär ki ol biy kläsä aniñki çizni oyluna bermä çatunluçka, ol çizniñ atasiniñ erki bilä bolmaç keräk.

Egär ol çiz atasına [=biyinä] ya oyluna yaramagay çatunluçka, çullux etkäy da ol sbgnı, çaysi ki aniñ üçün berip edi, bolur ketmä erksizliktän. Egär ki ol çizniñ atası klägäy äväldän, sbgin berip, çixarma, erki bar kendiniñ çizın erksizliktän, keräk aniñ biyi bergäy ani çixarmaga, baçmagay añar, ki yılları tügällängäy.

18 kapitula. Dinsiz çullarnı satun alğan üçün

Egär çaysi ermeni erksiz çul satun alsa ya çuluxçi dinsiz, [çiz] ya çatun, da aniñkibik çuluxçılar vaçt bilä erksizliklärinä kendiniñ, çaysi erki bilä klägäy k'risdân bolmaga, ol erksizliktän boş bolur, neçik ol sbgnı çulux etsä. Egär aniñkibik çullar, alay er, neçik çatun, dinsizlər, egär klämäsälär k'risdân bolma, aniñkibik istän erki bar biyiniñ alarnı satmaga.

19 kapitula. Kim ki atasın-anasın tövgäy

Egär kim ki kendiniñ atasın-anasın tövsä, aniñkibik oçsaşsız da yazıçlı yaman etkän Teñriniñ alnına ölümlüdir yasaganına körä Eski Töräniñ. Ale Yäñi Törädä k'risdânlarnıñ bu türlü körgüzüyür: aniñkibik etkän oçul-çiz ölginçä ludz tartkay. A egär ki oylanlıçına ursa atasın-anasın, ani abr(82r)amaç keräk. Ya aniñkibik oçul tövgäy atasın-anasın yaman yüräktän, yaman sayıştan, da

atası-anası ani heç nemägä tutkaylar. Aniñkibik yañılmaç üçün atası-anası oçul-çizniñ ögütlämäç keräk k'ahanaliç alnına da çartlarnıñ alnına. A egär ki aniñki artixsilixtan çaytmaga klämäsälär, atası aniñkibik yaman oçulnu, harsiz, çorçusiz, beyam, kendindän da kendiniñ barça igilikindän bolur kerı etkäy. [Çaysi aniñkibik oçul kerı etkän] ki pošumanlıçka çaytkay da hnazant bolma klägäy, neçik tiyär atasına-anasına, ol çaxta yänäci atası-anası ol şayavat bilä bolurlar ani yöpsünmägä.

20 kapitula. Här 1-i, kim yaman nemä çilinsa, ani tapar

Egär ata ya oçul çaysi yañılmaçka körä ölümlü albo yazıçlı yañılğan tapulğan bolgay, atası oçulun yañılğanı üçün dżazasın tartma bolmas, alay oç oçul atanıñ yañılğanı üçün ne 1 ögüt bilä borçlu tigüldir, här 1-i yañılğanına körä tapmaç keräk. Aniñ üçün törä tügällänir könülükniñ tügällikin barça adämilärgä aniñkin bermägä.

◊ B[u bluyruçtan çixariliyir korolnuç olturçuçundan yañılmaçı.

21 kapitula. Kişini oyurlamaç üçün

Eski Törädä çoygandır, egär kimesä ki kişini oyurlap satkay da belgili bolgay aniñkibik satmaç üçün, (82v) ol kişi ölümlüdür. A Yäñi Törädä k'risdânlarnıñ bulay çoyulgandır, egär k'risdân k'risdânnı oyurlap satsa özgä uluska da bu türlü yaman çilınmaç aniñ üstünä sezilgäy, Yäñi Törä buyurmastır aniñkibikkä tas bolmaga, ludz tartmaç keräk, da tutulmaç keräk, da zindan bilä ögütlämäç keräk, yük tibinä dä ol satuçi alğan sbgnı çaytarmaç keräktir ol kişi üçün, da ol satılğan kişini keltirmäç keräk eyäsinä, kimdän ki ani oyurlap edi, çaytarmaga ani borçludur. A egär ki ol satılğan kişi ne türlü bolsa ki keçkay dünyadan, ol satkan kişi borçludur ol sbgnı tügäl çaytarmaga eyäsinä, kimdän ki oyurlap edi, da oçrunuñ 2 çolun kesmäç keräk da dżagatına möhürnü çizdirip basmaç keräk, nişan añar meñilik hörmätsizlikkə, aniñ üçün ki özgälär dä, aniñ üstünä baçip, aniñkibik iş etmägäylär da çorçkaylar.

◊ Bu iş bulay anlanıyir, ermeni ermenini sat-sa, a egär ermeni özgä dżinsni satsa, ani baçkay korolnuç olturçuçu da alay ögütlägäy, neçik kendinä körünsä.

22 kapitula. Alar üçün, kimlər ki pambaslarlar kendiniñ atasın da anasın

Egär kim dä ki kendiniñ atasın-anasın yaman sözlär bilä uyaltkay, aniñkibik oçul-çiz ölümlüdür; ki kendiniñ at(83r)asiniñ anasiniñ keçkän işlärin aņgay, da tüşär ölümlü yazıçka. Eski Törä bilä Yäñi könü Törä aytıyir, aniñkibik pambas, ki atasın-

anasin [yaman sözlär bilä uyaltkay], añar oşsaş-tir, neçik tövgäy, anıñkibik hörmätsizlikkä utru atasiniñ da anasiniñ, ki oylanlarin tiygay, buyurgandır anıñkibik oylanlarnı, atasiniñ-anasiniñ igilikindän ülüşsüz bolgay.

◊ Oyullar bildirsälär törägä da oşsaşi bilä yaman işlärni yañılğan yaman iştä atasiniñ-anasiniñ xanga utru da barça etilgän işlär, anıñkibik iştä ermeniniñ oylanları anıñkibik işni borçlu tügüllär kötürmägä.

(60r) **23 kapitula. 2 kimesä uruşkay, da biri yaralı bolgay**

Egär xačan 2 kişi uruşsa sayıtlar bilä, da biri birsin yaralasa, da yaralı ol yaralardan ölmäsä, xastalıxına yaralarniñ yatkay, da xuvatlanıp yürügäy tayaş bilä, aytiliyr törä bilä, ol, ki xaysi yaraladı, borçludur ol yaralıga zıyanın, hakim bahasin tölämägä, ol xadar da dżurum törägä bergäy.

24 kapitula. Kimesä ki erksiz xulun ya xuluxçisin öldürgäy

Egär kimesä ki erksiz xulun ya xuluxçisin öldürgäy ne türlü hal bilä ya ne türlü sayıt bilä, törä öldürgän xanniñ dżurumun izdämäş keräk (83v) eyäsindän, egär ol erksiz xul k'risdän esä. Ya özgä dindän ol öldürgän kişi, bolur borçlu da yeñil nemä bilä tölämägä başın öldürgän erksiz xulun ya xuluxçiniñ. Alay k'risdänni, neçik özgä dżinsiniñ. Egär xul, egär xaravaş erksiz tövgänindän biyiniñ ölmägäy ol vaxtta, yatkay 1 kün ya 2 kün da soñra ölgäy, na bu mahanadan borçlu tigöldür başı üçün tölämägä, anıñ üçün ki satun alğan edi kendi sbgına da eyäsinä zıyan etip edi. Keräk anıñ üçün ludz tartkay.

25 kapitula. Anıñ üçün, ki uruşkanda ayırayaxlı xatunnu urgaylar

Egär 2 kişi uruşsa da aralarına urgaylar ayırayaxlı xatunnu, da ol urmaştan xatin kişini da oylanin vaxtsiz keçirgäy, yarım başın tölämäş keräk xodžasına ol xatunnuñ ya ne türlü bolsa barişma. A egär oylan dżigärinä anasiniñ tügäl adämi [edi] esä da ol urmaştan keçirgäy, tölov bolmaş keräk tügäl baş üçün. Belgilidir töräsinä Teñriniñ, kläsä oylan anasiniñ yüräkinä tügäl bolsun ya bolmasın, baş ornuna baş bermäş keräk. Bulay Eski Törädä körgüziyir, evet ki Yäñi Törädä körgüzüyür anıñkibik p'orcut'ıunnu axça bilä da ludz tartmaş keräk.

◊ Ermeni kişi ursa 2 dżanlı xatunnu, bu törä anşlanmaş keräk, özgä yerdä bolmagay.

(84r) **26 kapitula. Ögüzü bolgay kimesäniñ uruçu**

Egär kimesäniñ ögüzü kimesäni ursa da ol urmaştan kişi ölsä, Eski Törä buyurur edi, ki anıñkibik ögüzü öldürgäylär, da etin satkaylar, da ol

sbgni yarlılarga üläşkäylär, da eyäsi ögüzniñ ol kişiniñ başın tölämäş keräk. Da egär ol ögüz här kez alay teli edi esä da kiyiklängäy, da eyäsinä xonşuluş aytkay, ki anıñki teli tovarni ketärgäy, da eyäsi xonşuluşnuñ aytkanin nemägä tutmagay, da anıñ arasına urup kişi öldürgäy, da anıñkibik kişini, kimniñ ögüzü edi, ol öldürmäxniñdir, ya ol baş üçün tölämäş keräk, [neçik törä körgüzsä, a eyäsi ölümdän erkli bolmaş keräk]. Egär dayın anıñkibik ögüzniñ xilixin eyäsi bilmäsä da kimesäni urup naşis etsä, eyäsi borçlu tügöldür, ne zıyanlı. Da egär eyäsi bilsä ögüzniñ xilixin da kimesäni urup naşis etsä, eyäsi borçludur naşis etkän-gä tölämä zıyanın da hakim bahasin.

27 kapitula. Biyi, ki xulun naşis etkäy

Egär biyi xulunñ közün çıxarsa, törä buyurur, ki erkli bolgay anıñki xul, ol, ki erksiz satun alğan edi da egär ki k'risdän edi esä. Egär ki xul dinsiz erksiz esä, ol xul satılmaş keräk biyiniñ erki bilä geş bahasına da geş yalına.

(84v) **28 kapitula. Xačan buha buhanı öldürsä ya ögüz ögüzünü öldürsä**

Egär buha buhanı öldürsä ya ögüz ögüzünü, kimesäniñ dä buha albo ögüz tiri xalsa, satılmaş keräk da anıñkibik ögüz üçün albo buha üçün tölovün almaş keräk, da sbgin üläşmäş keräk yarımga da geş, ki tuvarları edi, da ol öldürgän ögüzünü dä üläşkäylär yarım da yarım. Egär ol, kimniñ ögüzü edi, da bilgäy, ki ivaş dügül edi, da yaman xilixli edi, da xonşularından işitkän bolgay, ki anıñkibik tuvarni saşlamagaysen, bu zıyançı ögüzünü, ol xayurmagay alarniñ aytkanin, ol çaxta ol öldürgän ögüz üçün keräk kendiniñ tirisin bergäy, kimniñ ögüzü edi, da ol ölüni kendinä algay.

29 kapitula. Xuyular üçün da çoyurlar üçün

Egär kim ki çoyur ačkay ya xuyu da yapmagay ol çoyurnu da xuyunu da anda tüşkay kimesäniñ tuvarı, eyäsi ol çoyurnuñ ya xuyunuñ tölägäy ol tuvarni da ol tuvarniñ terisin kendinä algay, törä bulay aytiyir.

30 kapitula. Kişi üçün, ki çoyurga tüşkay

Egär er ya xatun ki çoyurga tüşkay ya xuyuga da anda ölgäy, xaysi ki kündüz tüssä, geş dżurum bergäy xan bahası üçün, kimniñ ki çuyuru edi (85r) ya xuyu, a egär ki keçä tüştü esä çoyurga, ol çaxta keräk tügäl anıñ üçün tölägäy, kimniñ çuyuru edi, xaysin ki törä körgüzüyür alay xatunga, neçik ergä, tüşkänlär çoyurga ya xuyuga, alay oş erksiz xullar da.

31 kapitula. Tuvarlar üçün

Egär ki ögüz öldürsä inäkni, ya özgä tuvar xaranı münjüzlü, albo xoynu, da eyäsi bilmägäy tu-

variniñ xiliñin, ol çaxta keräk tölägäy öldürgän tuvariniñ geş bahasin. A egär ki anıñkibik tuvar kiçkinä bolsa, nemä tölämä keräkmäs. A egär ki ulu tuvar bolsa, ki ögüz öldürgäy, anıñki tuvarni satmağ keräk, da ol sbgni, kimniñ tuvari edi, teñ üläşkaylar. A egär ki bilgäy edi tuvariniñ yaman xiliñin, ki ziyan etüçidir, da ketärmägäy kendindän, keräk tügäl baha tölägäy öldürgän ögüzniñ, törä alay buyuruyur.

32 kapitula. Atlar üçün

Egär kimesäniñ atı teli bolsa, çaysi ayañi bilä urmağ, da tişlämäh bilä, xiliñi bilä nañis etkäy, ol çaxta eyäsi ol atniñ, nañis etkän kişini at, ziyanin, çardžin da hakimlikin tölämäh keräk. Egär añlattı esä atniñ ziyanlı xiliñin, ol çaxta geş (85v) ziyanin tölämäh keräk törä yanına.

◊ Ne ki bu buyruñnuñ uçuna aytiliyir, añlaniyir, egär anıñkibik kişi ermeni, ayb atına yamanlıx üçün bermägäy.

33 kapitula. At xiliñli bolğay, nañis etüçi

Egär kimesäniñ atı bolğay xiliñi bilä, nañis etüçi, da övdä xullarına da özgälärgä bildirgän bolğay xiliñin, ki [anıñkibik attan sañlangaylar, da soñra] anıñkibik at kimesäni nañis etkäy ya öldürgäy kimesäni övdä, ol çaxta eyäsi borçlu bolmas anıñkibik iştän. Egär ki övdägi kişilär ya çonşuluğ aytkaylar, kimniñ anıñkibik atı bar, ki sañlamagay, da ol anıñki atni ketärmägäy, da ol at kimesäni nañis etkäy albo öldürgäy, ol çaxta duçovniy törä bañkay anı, çoymağ keräktir ludz da džurum çoymağ keräktirlär.

Dayin igi körünüyür da yeberiliyir, ki kimesägä anıñkibik ziyan etüçi yaman at bolğay, da añgaylar añar çonşulari, da ol anı kerı etmäy kendindän, ol džurum bilä, çaysi ki yoyari yazilğandır ol sanga, sanda 26-niñ teli ögüz üçün.

34 kapitula. Oñru üçün, ki keçä övdä tapkay

Egär kimesä oñru keçä vañtına kendiniñ övinä tapkay edi, egär anıñkibik oñrunu keçägi öldürgäy övinä, džurumsuz çalir. Yanä kimsä oñrunu kündüz övinä tapsa da (86r) öldürgiy edi, öldürgän kişi ölümlüdür. Bulay Yäñi Törä könültüyir ol öldürüçi oñrunu. Kündüz bulay körünüyir bu nemä, ki adam öldürdü belgili erki bilä, kensi dä ölümlü bolmağ keräk. Da alay törädir oñrular üçün çoyulğan keçäniñ da kündüzniñ, egär ki kimesä keçä vañtına övdä da kündüz oñrunu licası bilä belgili tutkiy edi, ol çaxta anıñkibik oñrunu nişanı bilä oñurluñnuñ, budur licası bilä, törä alnına keltirmä, ne türlü gile bilä ol oñruga utru törä alnına, ol türlü tözğäy ol oñru törä ötläş, ne ki törä tapsa, anıñ bilä ögütlängäy.

35 kapitula. Bañçalarniñ da rolälarniñ

Egär kimesä ki kendi erki bilä tuvarin yebergäy özgäniñ bañçasına albo tarlov içinä tüzdä, anıñkibik tuvar çara ziyan etkäy bañçalarda ya tüzlärdä barça türlü bitiškä, törä buyuruyur, tölöv bolğay ziyan etkängä, ne türlü ki kişilär ol zıyanı da bahasin oñşatıp tapsalar.

36 kapitula. Küydürmäh üçün da poñarlar üçün

Egär ki çaysi yerdän ot çixsa ya poñar da humnalarnı küydürgäy ya tüzdä bitişni, çaysi ki (86v) tüzdä turgan bolğay, da ol, kimdän ki anıñkibik ot çixti, ögüt bilä oñşalı ögütlämäh keräk. Töräni džäht bilä tergämäh keräk. Da bañkaylar, kimdän anıñkibik ot çixti, egär yuvuñtan, egär yirayñtin, egär duşmandan, egär satamadan, egär çarttan mi, egär oylandan mi, yoçesä kensi kensinä, da kimesä kendiniñ erki bilä munuñkibik işni etkäy, ekili barça işni, kimgä ziyan etti, añar tölöv bolğay. Egär kimesä humnaga yuvuğ ot çoyğay da bañmagay igi ol otnu, da kimesägä ziyan etkäy, anıñkibik ziyanni, ki bolğay, 2 kez tölöv etkäy ol kişigä, kim otnu çoydu da igi bañmadı. Egär ol ot yirayñtin keldi esä, ol çaxta yarim ziyanni tölämäh keräk, kimniñ säbäpi boldu ol otka. Egär anıñkibik ot küydürgäy tuvarni ya ton-oprañni, anıñki zıyançığa anıñkibik yarçu da džurumlar da bolmağ keräk, neçik kapitulada turuptur.

37 kapitula. Ämanät üçün da inamli çolga bermäh üçün

Egär kimesä kimesägä altin, ya kümüş bergäy, ya özgä türlü barça nemä, çanağ-ayağ ya barça özgä türlü nemädän kendiniñ inamli çolga sañlama bergäy anıñkibik işlär ol ämanatkärgä övindən anıñ oñurluğ iş bilä oñurlangiy edi, egär oñru (87r)nu ol işlär bilä ol ämanatkär belgili iş bilä oñurluñnu çapkaylar, anıñkibik oñrunu furka bilä ögütlämäh keräk. Egär ki anıñki oñru tutulmagay, ol çaxta ol, kim ki çoydu äriberini inamli çolga, andan izdamäh keräk, kimgä ki berip edi sañlama, belgili tanixliñ bilä. Egär ki könü tanixliñ bilä bolmasa povodun ämanatkärgä çarşi, kimniñ çatına çoyup edi, ol çaxta ol ämanatkär andan ant bilä çutulur, ki anıñkibik ziyan çoyulğan nemä üçün belgisiz, da keçikilmägän säbäp bolmadı, ant içip, kendi menjilik könülür ol dävikärdän. Dayı da egär ki çaysi aytilğan alay, neçik aytilğandır, ant içkäy da tapulğan bolğay egri yalğan ant içkän, här 1-i ziyan üçün, başça ol çoyulğan nemälär üçün 2 kez tölämäh keräk, da kendi, neçik yalğan ant içkän, hörmätsiz bolmağ keräk da töräsiz aytilğan. Da egär kimesä, sañlama bermiyin inamli çolga, da

yala yapkiy edi kimesäni, neçik añar nemä berilgiy edi saşlamaga, da anıñki yala yapuçi meñilic hör-mätsiz aytilmaş keräk, neçik här 1-i yala yapuçi, çaysi ki belgili çalp işlärni kimesägä çarşı etiyir.

◊ Ermenilər üçün bu iş, neçik özgä işlär, aņ-(87v)laniyir, budur egär ermeni ämanätni çoyuçi bolgay, da kendiniñ töräsinä özgä dżinstan ötläş başılmaş keräk, yänäçi, özgä dżins egär çoygan bolsa ämanätni, na ermenidän ötläş izdär çoyganın kendiniñ töräsinä, çaysi ki olturuptir, anda izdälmaş keräk, zera izdövüçi anı keräk közatkäy, kimni ki ündäptir törägä.

38 kapitula. Tugar çara üçün, kim ki kimesägä saşlama bergäy

Egär kim ki kimgä tuvar saşlama bersä, at, ya çoy, ya barça türlü dżanavar, münjüzlü da münjüzsüz, egär anıñkibik tuvar çara naçis etilgäy, ya ölgäy, ya küçlü çol algay, ki kimesä bilmägäy, çaydan keldi anıñki ziyar, na ol, ki saşlar edi, ant bilä çutulur, egär nemä säbäpin bermäsä naçisliçina ya ölümünä tuvar çaranıñ. Egär ki ol saşlovuçidan kimesä aldı esä, ol saşlovuçi keräk anı eyäsinä tölägäy, kimdän ki alıp edi saşlama. A egär ki ayuv, ya börü, ya özgä kiyik aldı esä küçlü tuvar çaranı, buzgay ya yegäy, anıñkibik saşlovuçi [eyäsinä] körgüzmaş keräk yerin da, körgüzüp könüsün da belgili ol yerni, ziyansız bolsar tapkanı bilä töräniñ, çaysin ki törä ulu könülük bilä taptı.

◊ Tek ermenilər üsnä (88r) bu ustava tutulmaş keräk, çaysi özgä dżinstan egirliki bolgay, bu törä bilä könülür, a özgä dżinsta kensi töräsinä könülür.

39 kapitula. Kim kimgä sayıt ötünçkä bersä

Egär kimesä kensi dostundan sayıt ötünçkä alsä barça türlü da anıñkibik sayıtnı ya sindirgay, ya tas etkäy, da ol, kim ki ötünçkä aldı [=berdi], bolmagay anda sindirganda albo tas bolganda sayıtnıñ, ol, ki aldı ötünçkä sayıtnı, tölämäş keräk zıyanın sindirmaş üçün [ya tas etmäş üçün]. Da ol, ki anıñ edi sayıt, bolgiy edi anda buzulgan vaçtta albo tas bolgan [vaçtta sayıtnı], ziyansızdır ol, kim ki sayıtnı ötünçkä alıp edi, anıñkibik iştä borçsuz çalır. Daçı da egär kimesä atnı, ya tuvarnı, ya özgä nemäni övniñ belgili yalga tutkan bolsa, anıñkibik nemälär naçis bolgay ya ölgäy, da eyäsi ol nemäniñ çatına bolgay, anıñ üçün, eyäsi ki çatına edi, kendi ziyanlı bolur, ale ol egri tigül, [ki] yalga tutup edi; a eyäsi aytilgan nemälärniñ naçisliçina ya tas bolganına kendi anda bolmasa, na ol, ki anıñkibik nemäni yalga tuttu, borçlu bolur [tölämägä] anıñ zıyanın, çaysi säbäplär haligi kapituladadır.

◊ Yazılğandır töräsi ermeniniñ, dżâht (88v) bilä başmaş keräk da taräzülöp ayırmaş keräk. Ermenilər arasına bu yergä, neçik özgäläri, tutuldu da saşlandı, alay bolmaş keräk, a egär özgä dżins ermenilärdän ündälgän bolsa, kensiläriniñ töräsi bilä könülgäylär.

40 kapitula. Anıñ üçün, kim kimdän nemä ötünçkä alsä

Egär 1 kimesä kimesädän nemä alsä borçka ya ötünç algay mayat küngä ança, ol, kim ki borçka alsä ya ötünçkä, da yarlılansa, da yarlılanmaş üçün belgili kününä tölämäsä, na Eski da Yäñi Töräniñ boluşmaş bilä ol yarlılanganda [=yarlılanganga] anıñkibik şayavat etkändir, ki inangan kişidän [bir ayırlıç ta körmä bolmastır, da tüşüngän kişidän] aslam alma bolmastır. Ale añar belgili etmäş keräktir mayat künün, ki tek tölägäy ol çadar sğni, ne ki borçludur. Egär ol tüşüngän kendiniñ borç eyäsinä ki anıñ alnına nemä aslam berip edi esä, ne ki andan aslam aldı, barçasın sayışlamaş keräk borçu üsnä. Anıñ üçün ki Teñri buyruçudır buyrgan, kimesä, k'risdän dinin bilip, aslam almagay. Egär anıñkibik kişi, ki borçludur da, tölämiyin, ölsä, na çalgan oçul-çizi borç eyäsinin ne 1 aslam bermä keräkmästirlär ol borç eyäsinä, ol çad(89r)ar borç üçün, çaysi ki anıñ yuvuçları tölämäş keräk.

◊ Bu yergä ermenilər arasına saşlanmaş da aņlamaş keräktir bu türlü yergä bilä, çaçan borçlu orossuz satamadan, ki kensiniñ egirliki bilä dügül da tüşkäy miskinlikkä da bolmagay kensi borçlularına tölämä.

41 kapitula. Tusnaş çoygan işlär üçün

Egär kimesä kimesädän öv alsä tusnaş, ya başça, ya borlalıç, ya saban tüzü, ya özgä nemä añar oçsaş, da egär ol, kim ki tusnaş çoyuptır anıñkibik işlärden, keçikkäy tölovün etmägä añar, kimgä ki tusnaş çoyuptır, da ol, ki tusnaşlar andadır, andan, ki tusnaş çoyuptır, tek kensiniñ aççasın aslamsız almaş keräk da tusnaş çoyganın çaytarmaş keräktir añar. Da ol tusnaşları tutuçi, egär nemä artıç asıç alıp esä ol äriberidän, ol çadar sğdan, [ki berip edi, na anı, ne ki artıç alıptır kendiniñ sğsından] kensi asıçı üçün, da sayışlagay baş bergän aççası üsnä da çaytargay.

Egär ol, kim ki tusnaş çoyuptır, kücü yetmäsä kensi mülklärin yasamaga, keräk bolsa, da ol, kim ki tusnaşnı tutar, yasasa kensi aççası bilä anıñkibik tusnaş(89v)ları, da anıñkibik çardž etkänni yasamaçına ol tusnaşlarda keräk sayışlagay ol baş sumanıñ üsnä, keräk ol çardžları birlätkäy tölvögä.

Kim ki ton-opraç tutsa tusnaşta ya tuvar çaranı da [anıñkibik ton-opraç ya tuvar çara] tus-

naḫta buzulgay, da anıñkibik ziyanni ol tusnaḫni tutuči keräk kensi baş suması üsnä saıışlagay.

Egär bolsa kümüş, ya altın tusnaḫta, ya añar körä nemä, egär oçurluḫ ötläş ya özgä satamadan ötläş tas bolgay anıñ ḫatına, kimdä ki tusnaḫ edi, egär ol aytilgan nemä anıñ keçikmäḫliḫi bilä, ani egirlik bilä, kimdä tusnaḫtır ol nemä, da tas bolgay ne türlü, ant bilä ḫutulur ol, anıñ üçün ki anıñ säbäpindän tas bolmadı. A egär anıñkibik nemälär anıñ säbäpindän tas bolsa ya kendi yaşırsa da ayt-sa, ki tas boldu, da anıñ üsnä yetkirsälär, ki anıñkibik nemälärni yaşıriptır, 2 anča tölägäy. A egär küçlü ḫol alsa, anıñdır ziyan, kim ki tusnaḫ ḫoyup-tır.

Dayın egär yemişli teräkni tusnaḫta bolganga kessälär ya çetänlärin küydürsälär, egär bolsa anıñ bilmäḫi bilä ya erki bilä, kim ki tutar tusnaḫ-ni, ziyan anıñdır.

Alay oḫ tuvar ḫaranı tusnaḫ ḫoygan üçün (90r) töräsi bolmaḫ keräk, egär tuvar ḫara naḫis bolsa tusnaḫta ya ölsä, na zıyanın ol tusnaḫ ḫoygannıñdır, anıñ üçün ki ḫayḫurmadı vaḫtında kensi zıya-nın, da ol egri tügöl, kimdä ki tusnaḫ edi, anıñki tuvar ḫara üçün, zera törä bilä baḫılğandır bu iş.

Tusnaḫ ḫoygan işni igi baḫmaḫ keräk, ki tas bolmagay, a dayın artıḫsi törä buyurur, ki aslam almagay.

◊ Ermenilär arasına saḫlanmaḫ keräk bu yer-gä.

42 kapitula. Kimesä kimesäni ot bilä küydürgäy

Egär kimesä kimesäni küydürsä ot bilä duş-manlıḫtan, da ol kişi ol sahat tutulgay anıñkibik isi iş vaḫtına otnuḫ, anıñkibik küydürüçi, neçik ot bilä yañıldı, alay oḫ ottan tas bolmaḫ keräk. Egär vaḫtına ya sahatına tutulmasa, etkänindän soñra tutulsa, anıñkibik ögütlänmäḫ keräk zından bilä, da sḫg dḫurumu bilä, alay tölämä barča ziyanlar-ni, ḫaysi ki ot anıñ säbäpindän boldu. Egär ol tara-tur yaman köñüldän etti esä, tamaḫi bilä ögütlän-mäḫ keräk.

Küydürüçülär barča ḫanlıḫniñ töräsi bilä törä-länmäḫ keräk da ögütlänmäḫ keräk.

43 kapitula. Anıñ üçün, kim ki kimesäniñ yemişli teräkin buzsa

Egär kim ki kirsä yatnıñ baḫçasına da buzsa ol baḫçada yemişli ter(90v)äkni, ne türlü dä yemiş bolsa, da yetkirsälär tanıḫliḫ bilä anıñ üstünä anıñkibik ḫilinmaḫni, törä buyurur anıñki buzuçi yemişni [=yemişli] teräklärni, anıñkibik teräk aş-lagay baḫçasına, angınča, ki ol aşlama yemiş ber-gäy, na ol, ḫaysi ki aşlaptır, barča zıyanın yemişin

ol teräk üçün, ki kesti, tölämäḫ keräk, ki neginča ol aşlama yemiş bergäy.

44 kapitula. Atlar üçün da tuvar ḫara üçün

Egär kimesä öldürsä kimesäniñ atın belgili ya tuvarın, törä buyuruyur, ki ol öldürgän atnıñ ba-hasın ya tuvarnıñ tölägäy añar, kingä ki ziyan etiptir. Egär yaman köñüldän öldürdü esä, na yer-gäsina töräniñ tiyişlidir anıñkibik işläri baḫmaḫ bilä, igi bilmäḫ keräk, da ne türlü ki törä körgüzü-yür gilegä körä, dḫūap berüçiniñ dḫūapına körä tö-rä buyurgay.

45 kapitula. Anıñ üçün, kimesä yarlılıḫ üçün kendiniñ saban tüzlärin satkay

Egär kimesä miskinliktän satsa kimesägä tarlovlarnıñ [=tarlovların] tüznüñ, da yuvuḫları satkannıñ bolurlar yuvuḫluḫ bilä, kensi ḫardaşla-rıniñ aḫçasın berip, bolurlar alma yat kişidän da erkli etmägä, da kensi bolur meñärüçi. A egär yu-vuḫları bolmasa ol satuçiniñ, da kendiniñ sḫgi bol-sa, satkanın bolur almaga, ol aziḫin (91r) kendi-niñ, bolur anı vaḫtına etmägä. A egär çıḫarma bol-masa, na ol, kim ki satun alıptır, kelişi bilä tarlov-larnıñ alğanin kensiniñ, törä alaydır, ki kensiniñ vaḫtiniñ uçına dirä tutmaḫ keräk. A ḫaçan vaḫti kelsä, ol mülk eyäsi yänä alıp bolur tutmaga. Küni ki vaḫti anıñkibik satun alğan nemäniñ bardır tö-rä bilä ḫoygan 7 yıl. Egär 7 yıldan aşsa, tutkan ol aziḫni kläsä dayın arı kün uzatma könü eyäsinä, ki çıḫarmasa, anıñ yaḫşı erkinädir, kim ki tutup-tır. Egär ol yıldan burun ol, ki satıptır kendiniñ aziḫin, ya anıñ yuvuḫları çıḫarmagaylar, na ol 7 yıldan soñra ol meñärüçi ḫalır içinä meñilik ol sa-tilgan nemäniñ, zera ol aytilgan vaḫtında yıl. Anıñkibik iş tutulmaḫ keräk da saḫlanmaḫ keräk köptän uç etkän da kerı etmägän, a egär özgä dḫinsniñ sözü bilä ol dediç satkay roläsın, na ol ögütkä körä, neçik tä bolsa, dävikärlarnıñ gileyinä körä da alarnıñ dḫūapına körä törä ayırgay.

◊ Bu yergä berilğandır ermeni töräsinä berin-gänlärgä. A egär ki ermenigä kermän töräsinä ya alpavud töräsinä ḫanlıḫta yatkan mülknü ya yerni tusnaḫ bolsa albo kelişi ol yerläriñ ya mülklärniñ satıl-sa, na ol törägä körä, ḫaysına ki anıñ(91v)ki mülk berilğandır, anıñkibik tusnaḫ ya satun alğan kelişin [=kelişniñ] bolmaḫ keräk töräsi; munda aḫ-lanmaḫ keräk köptängilärni, ḫaysi ki törädä[dir bu mülklär, ol törädä] törälänmäḫ keräk töräsi.

46 kapitula. Öv almaḫ üçün murovanıñ şähärdä beklı törädä

Egär 1 kimesä kimsägä övin satkay murova-nıñ şähärniñ içinä töräsi bilä, bolur anıñ yuvuḫı 1 yıl-nıñ keçkäninä dirä kerı etmägä aliçi yatnıñ

[=yatni], aχçasin berip, negä ol öv satun algandır. A egär yuvuçu bolmasa, da ol övni tep-tek tutkay izdövsüz tügäl yiliniñ çyřkanına dirä, na ol, kim ki satun alıptır, çalır könü žarank ol övgä, yänä ol öv žaranklıχ töräsi bilä meñarılır, ne 1 utru bolma- maχlıχ bilä barçasiniñ yuvuçlariniñ.

A egär çodža miskingä öv satsa, da künlär et- sä tölövgä, a egär ol miskinniñ kücü yetmäsä tölä- mägä ol öv üçün, na bolur ol övni añar yänä çay- tarmaga, da ol andan anıñkibik övni keräk alğay barça türlü mahanadan başça. Könü, ki ol övlärni, da tarlovlarni, da baχçalarni, çaysi çabaχ çyřarisi- na šähärniñ yatıptır, töräniñ yıraçlıχi bilä, yuvuç- ları 7 yılga dirin bolurlar yuvuç bolmaga.

◊ Ermeni satuçılar da aluçılar övlärniñ ya ža- ranklıχniñ (92r) toγgan bitkänlär kendi törälärinä, çaysi ki yatıptır, anıñkibik övlär da žaranklıχlarni saχlamaχ keräktirlär.

47 kapitula. Suv tiyirmänläri üçün

Egär kimesä miskinliktän kensinä küç etip da suv tiyirmänlärin satkay, na ol yuvuçları anıñ bol- urlar yilına diyin, aχçasin berip, ol tiyirmänni ke- ri almaga. Yoχesä tügäl yili çyşsa, a ol, kim ki tu- tuptur, da yuvuçlarındın izdöv bolmadı, soñra bol- mastır erki alma törä bilä tiyirmänni, ale ol, kim ki aldı tiyirmänni, vaχtı kečkänniñ buyruçu bilä, könü da meñilik žaranklıχta çalır törä bilä.

48 kapitula. Kim kimdän at satun alsä

Egär satuçılar ki atni biri birinä, bazarı alay bolmaχ keräk ol atniñ tanıχlıχi bilä 2-niñ ya 3-nüñ, anıñ üçün ki oγurluχ bolmagay ol at, ya eski aχsaχ- lıχi bolmagay, ya diχavičniy, ya mançov. Egär ta- nisalar 7-inçi küngä dirä ne türlü eksiklik tä bu aytilganlarniñ ol atta, na ol aluči anıñkibik atni aybli bolur çaytarmaga satkanga. Egär at 7-inçi küngä dirä aytilgan aybları kendinä 1-i dä tapul- gan bolmasa, ol bazar tutulmaχ keräk. A egär ol at oγurluχ bolğay, (92v) satkan kiši atni barça ziyan- larni keräk tölägäy, da erkli etkäy, da barçadan zastupit etkäy.

49 kapitula. Satılğan ögüz üçün

Ögüz satuçılar 1 birinä, 3 tanıχniñ alnına bol- maχ keräk bazar, a satuçi anıñkibik ögüzni törä çatına borçludur anıñkibik ögüzni bermä ol sala- çıga sabanga ya arabaga sinamaga, ki anıñkibik ögüzniñ bolmagay ziyanlı χilıχi, ya oγurluχ bolma- gay. A egär ögüz bolsa ziyançı da yaman χilıχli, 7- inçi küngä dirä bolur satkan kišigä çaytarma. Egär ki bolsa oγurluχ da kimesä tanıgay anı, ke- räk bezirgän tartıngay anıñ eyäsiniñ zastupcasına, çaysi ki zastupca kensi sβgi bilä zastupit etkäy da ziyanlı etmägäy anı, törä bulay buyurıyır.

50 kapitula. Satkan inäk üçün

Satuçi kimesägä inäk keräk alučiğa tutungay, ki anıñkibik inäktir, ki hər yıl bizovlu bolur. Egär özgä türlü tapulsa ol inäk, ne türlü satuçi tutunup edi, 1 tügäl yilda bolur aluči satučiğa çaytarmaga. A egär ol inäk bolğay igi plodlu, ol çayta bazar tu- tulmaχ keräk.

51 kapitula. Çulular üçün

Kimesä kimesägä çulu satkay küz(93r)ün ayaç içinä balı bilä, da satuçi tutunsa alučiğa, ki anıñkibik ayaçniñ içinä munča bal bar, da aytkay belgili ölcövün da ululuχun, da egär ol aluči inan- masa satučiğa, bolur ayaçin açip ölcömägä balın, ki ne çadar bal [bar]; anıñ ululuχuna körä da ölcövü- nä yetmägäy, ol çayta ol satuçi ya bal bilä tügällä- gäy, ya sβg bilä tölägäy balniñ eksiklikin. Egär yetmägän balni tügällämäsä, ol çayta anıñkibik bazar tutulmastır. A egär ol bal ölcövdän artıχ çyř- sa, ne ki sözläp edi ayaçi içinä, ol çayta satkan kiši bolmastır artıχin almaga, anıñ üçün ki aslam üçün alıptır, ziyan üçün dügöl.

Egär kimesä satkay balın ävälbaharniñ art- maχı üçün çulularniñ, anıñkibik çulularni alıp çoymaχ keräk yerinä, çayda çulular çoyarlar, 10- unçi ya 20-inçi küngä dirä alarni saχlama tanıχlıχ üçün, egär ol çulular yebersälär roy ya yebermäsälär. A bazar ol çulular üçün bolmaχ keräk 2 ya 3 tanıχ alnına, kirgäni da çyşkanı çulunıñ alay ke- räk tapulğay, ne türlü ki bazar arasına boldu. Egär kirgäni da çyşkanı alay tapulsa, ne türlü ki bazarni uzaçlap edilär satuçiniñ da aluçiniñ arasi- na, anıñkibik bazar tutulmaχ keräk. A egär anıñ- (93v)ki çulular arasına nemä ziyan bolsa ya anaları ölgäy alarniñ 10 ya 20 kün arasına, bolur aluči satučiğa çaytarmaga anıñki çulularni. Da 20 kün- dän soñra nemä ziyan yoluχsa ol çulularga, ol çay- ta aluçiniñ bolur ziyan, satuçiniñ digöl.

52 kapitula. Küflär üçün, ki çayır saχlarlar yer içinä

Kimesä kimsädän küf satun alsä, ki çayır toldu- rur içinä, egär ol küf yilına dirä aχmasa, anıñki ba- zar tutulmaχ keräk. Egär anıñkibik sayıtniñ naχisli- χi bolsa da aluçidan ötläš belgili bolsa ol sayıtniñ na- χisliχi, na kerä alınmaχ keräk ol sayıt. A egär anıñki- bik naχis sayıttan çayır aχsa, ziyanı ortaχ bolmaχ ke- räk. A egär anıñkibik sayıt burungi sözlägän bazarı- na bütün edi esä da çaçan kömgändä yerdä naχis et- tilär esä, satıçı anda egri dügöl, zera törälär aytır- lar, ki anlanmaχ keräk ulu töräni da kiçi töräni.

53 kapitula. Yemišli teräk satkan üçün

Yoluχur köp kez köp kišilärgä satma teräk üs- nä yemišni baχçada aslam üçün. Aslam etsä, döv-

lätlidir, ziyan etsä, dövlätsizdir, da kendiniñ döv-lätsizlikinä (94r) yazsın. Da anıñki satıx 3 tanıxniñ alnına bolmaç keräk, da anıñki satıxniñ vaçtı 10 küngä dirädir, çaysı 10 künnüñ arasına bolur alu-çı pošuman bolmaga, a çaçan çıçsa 10 kün, ol bazar tutulmaç keräk da tügällängäy. A aluçı 10 kündän soñra keräk sbgın tölägäy.

54 kapitula. Kim tiyirmän yalga tutsa

Kim yalga tutsa tiyirmän, sventkanıñ alnına, kim ki yalga berdi tiyirmänni, keräk çoygay kendirniñ ölcövün da körgüzgäy añar, kimgä ki yalga beriptir. Egär yalga tutkan kişi ol ölcövdän aslam-li etsä [=esä], ol aslam anıñdır. A ol, kim ki yalga berdi, pošuman bolma bolmastır, baçmay ol anıñ aslamı üsnä, yalga tutkan kişiniñ, a ne ol yalga tutkan kişini anıñkibik aslam üçün ziyanga keltirmägäy.

Da barça keräklärin tiyirmänniñ yalga tutkan kişi yasamaç keräk, alay oç barça buzulgan nemälärni, ne ki töräsindir tiyirmänniñ, yasamaç keräk. Egär ol kimsäniñ baçmasızlıxından, kim ki yalga tutuptır, da tiyirmändä nemä ziyan bolsa ya taşına, ya küpçäkinä, ya tegänäsinä, ya çaysı keräkinä dä [tiyirmänniñ ziyan bolsa], ya nemä oyurlansa tiyirmändän, ol barça ziyannı (94v) ol tölär, kim yalga tutuptır. A egär tiyirmän küysä anıñ sähäpindän, kim ki yalga beriptir, ziyan kendirniñdir, egär anıñ sähäpindän küvsä [=küvsä], kim ki yalga tutuptır, na ziyan anıñdır barça, da törä bulay buyurmaç keräk.

55 kapitula. Töräçilär üçün da k'ahanalar üçün, kim hörmätlämäsä

Egär kimesä kermändä da töräsinä kensiniñ ündälgüy edilär, da iş bolgüy edi çanlı albo talaşlı, ki, 1-i birinä bizminlänip, baş çoškay anda, keräk kelgäy ilgäri, çayda yeridir töräniñ, çaysı törä tañlangandır Teñridän da adämilärdän, çaysı ki törädä övrängän edilär olturma k'ahanalar da aşçarhaganlar. Xaysiläri ol vaçtta bolsalar, a gile alar-niñ alnına bolmaç keräk, kim ündäsä, ündälgän [yanga utru. Da törä, işitsä gileyin ündälgän] yandan da džüapın, aralarına tapkay, ne ki törä buyursa, 2 yan da anı çabul körmäç keräktir da añar baş çošmaga. Ol buyruğundan töräniñ 2 yan da ne oç yanına, ne soñ yanına çıçma bolmas. Kimesä könüsün buyruçka utru erkli da öktäm çarşı sözlämä klägiy edi, anıñkibik kişi ölümlüdür, da anıñ üçün Yäñi Törä al(95r)ay körgüziyir, ki kimesä törägä utru bolgay da töräçini heç körgäy, anıñkibik kişi ölümlüdür. Anıñ üçün hnazantlıçsüz töräniñ kücünä kontra etilgän alaydır, neçik Teñrigä utru hnazant bolmagay, bulay törä körgüziyir, ne-

çik munda aytıyır töräsindän ermeniniñ, ne oçuna, a ne soñuna çıçma bolmay.

◊ Anlanıyır tek ermenilär üsnä. Egär çaysı kläsä, bolur ki çanga alma buyruğundan töräsinin ermeniniñ, yoçesä kişigä, ki alar-niñ töräsindän bolmagay, da ayır bolganga ermeni töräsindän saçlangandır apelācijası.

56 kapitula. Hranicalar üçün rolälarniñ

Buyrganından töräniñ ne 1-i dä bolmastır aliştirmaga rolälarniñ arasın çonşu üsnä [=çonşusuna] kensiniñ, çaysı rolälarniñ hranicasın berkitkändir. Rolälär berkitiptir, ilgärgilär çalğanları-na, oldir oylanlarına çaldirdılar igilik. Teñridän ne ki salgan edi sizgä rolälär ya özgä igilik, sövündürdü egirliksiz yuvuçluxnu uzıvat etmä, alay çardaşları, neçik yatları könülükta tutma da tirilmä. Neçik saña seniñ atañdan çaldırgandır, alay tutmaç keräksen, da özgäniñ çaranklıxın kendirä alma. A egär kimesä sendän ilgäri egirlik bilä nemä alıp edi esä, anıñkibik iş üçün keräk bargaysen törägä.

(95v) 57 kapitula. Tanıxlıx üçün

Dayı da törä bilä buyurbiz sizgä, ki bizim ermeni töräsinä 1 kişiniñ tanıxlıxı keçmäs da nemä tigül, yoçesä tanıxlıx 2 ya 3 kişiniñ kücü bardır. Egär kimesä yarısunuñ alnına egri tanıxlıx bersä, töräçilär ya törä tanıgaylar, ki ol egri tanıxlıx bergäy, alay töräsi bolmaç keräk, neçik barça yamannıñ, törä bulay buyuruyur. Yänä törä körgüziyir, ki tanıxlıx bu çilix bilä bolmaç keräk, töräsi alnına ermeniniñ yetkiryäy ermeni ermeni üsnä 2 ya 3 yaçşı kişilär bilä, çaysılarına tiyar inama, ne 1 özgä džinsni bolmastır tanıxlıxka keltirmä, tek ermeniniñ džinsin ermeniniñ üsnä. Xaçan 2 kimesä kensi töräsinä kelsä, här 1-i sözlägäy [kendi işin, keräkmäs, ki sözlägäy] reçnik sbg bilä yalga tutkan, ki egirliktän klämägäy könülük yetmä. Anıñkibik iş çarşidir Teñrigä da ari könülükä.

58 kapitula. Öldürgän kişi üçün, ki tapkaylar kimniñ hranicasına

Egär kimesäniñ hranicasına ya tüzünä tapılgay öldürgän kişi da kimesä bilmägäy, kim anı öldürdü, ol çayta yarıuçi çartları bilä kermänniñ baçmaç keräk, kimniñ hranicası içinä artıç öldürgän kişi yatıptır ya çaysı kermänniñ tu(96r)tovuna bolgay. Egär öldürücü kişini tapmasalar, çaysı ki öldürdü ol kişini, na ol çayta öldürgän kişiniñ başın kimesä borçlu tügül tölämä, ale ol öldürgän-niñ çardaşları da yuvuçları izdämäç keräk egrini, öldürgän kişini. Egär ki anı tapsalar, anıñkibik kişi ölümlüdür, çaysı ki öldürdü.

59 kapitula. İšitmäs oylanlarniň atasına-anasına

Egär kimesäniň bolsa söz işitmäs oylu da klämägä atasiniň-anasiniň ögütün işitmä ögütläganinä, keräk anıñkibik söz işitmäs oylanı keltirgäylär çartlarniň alnına da gile etkäylär ol oylu üsnä ol yaman üçün, da söz işitmäs üçün, oldur, ki uruşçi bolgay da dżimri. Anıñkibikni Eski Törä körgüzür taşlama, da Yäñi Törä oşatıyır, neçik atasın-anasın tövgäy, da anıñkibik yazıç üçün, ki söz işitmäs, bolurlar atası-anası anıñkibik oylunu keri etmägä barça igiliktän. Bu buyruç ermenilärniñdir.

60 kapitula. Yaman kişilär üçün da alarniň artıxsılıxi üçün

Egär kim dä ki çilinsa ölümlü işni ya artıxsılıxiñi, kendi berinmäx keräktir ölümgä, budur, ki nemä oyurlansa, furka bilä ögütlänmäx keräk, da asılğan teni asılmaç keräkmäs keçä uzun furka üsnä, da anıñ(96v)kibik ten tüşürgän bolgay da saçlama yerdä, Eski Törä bulay körgüziyir. [Yoçsa Yäñi Törä bulay körgüziyir], egär kimesä yaman iş çilinsa da tanıxlıx bilä yetkirsälär üsnä yaxşı kişilär bilä, 3 kişi bilä belgili, emin, anıñkibik dżazasın tartmaç keräk çilinganına körä. Egär oyrı esä, asılmaç keräk, egär çaraxçi esä ya küç etüçi esä, eminlik üçün barçasiniň başın kesmäx keräk anıñkibik kişiniñ. Alay törä yanına ögütlänmäx keräk anıñkibik yaman etüçilär.

◊ İş ki tamaç üsnä bargay, ol ermeni töräsinin dügüldür, çaçan munuñkibik işlär üçün ermenilär İlvnuñ beringändirlär töräsinä nemeçniñ, Marimborknuñ.

61 kapitula. Oyrunu ögütlämäx üçün

Törämiz bizim buyurmastır oyrunu ya kişi öldürüçini öldürmägä, a ne özgäni anıñkibik ölümlüni. Yoçesä äväl anı törä bilä da yaxşı tanıxlıx bilä yetip yetkergäylär. Egär kimesä aytsa kimesägä, ki kişi öldürüçisen, da anı üsnä yetkirmä bolmagay, ol kişi kensi ol işniñ içinä çalır, da ulu dżurum bilä anıñkibik kişini, ki yetkirmä bolmagay aytkan aybnı, anı törä ögütlämäx keräk. Egär ermeni ermeni ayblasa, aytıp, ki sen dinsizsen da inamsız, da yetkirälmägäy anı añar utru, ol çayta yarıuçılar ötläş (97r) ögütlänmäx keräk neçik yaman aytuçi olturmaç bilä da dżurum bilä. A egär kimesä küç bilä kimesäniñ keçä övinä kirgäy, da ol öv eyäsinä ziyan bolgay oyurluç, ya nemä küç bolgan bolgiy edi, könüsün anıñkibik ölümlüdür.

62 kapitula. Kimesä ki küç etkäy çatun kişigä ya çizoylanga

Egär kimesä kimesäniñ çatunun yol üsnä çapssa ya çizni, da anıñkibik çiz çizoylan bolgay, da

añar küç etkäy, anıñkibik küç etüçi ölümlüdür. A egär anıñ üsnä işin nemä tügällämäsä, äybät, egäridir da ögütlänmäx keräk töräçidän ötläş zindan bilä da dżurum bilä ol hörmätsizlik üçün.

63 kapitula. Tapmaç üçün nemäni

Egär kimesä barır egäç yol bilä da körgäy bulargan tuvar çaranı, kimniñ dä ki bolsa, egär anıñ çonşusunıñ esä, keräk anı çaytarmaga, heç nemä alminça. A egär anıñkibik tuvar çara bolsa yıraçtın belgisiz kişiniñ, anıñkibik tuvar çaranı andan ötläş, kim burun kördü ol bulargan tuvarni, keräk alçay tuvarni da tanıxlatkay çonşuluçka, ki anıñkibik tuvar taptım bulargan, belgisiz kişiniñ, da keräk anı alay uzaç saçlagay, (97v) ki eyäsi anıñ ya biyi çixkinça. A biyi ol tuvarniñ yetkirsä, ki anıñ tuvaridir, keräk çaytargay tuvarin, da çardżin tölägäy ol kişigä, kim tutup edi. Här 1-i tapkan işni törä alay buyurur saçlama da etmägä: aycha, ton-opray da barça özgä nemälärni. Anıñ üçün ki bizim k'risdän töräsi körgüziyir barça nemäni tapkanni çaytarma, kimniñ dä bolsa edi, ayırlıx etmiyin.

◊ İgi turuptır bu yergä, munu çoyup, tanıxlatkay çonşusuna da çalaga ya şähärgä, ki özgäniñ tuvari çatınadır.

64 kapitula. Kimesä kimesä bilä yolga çixsa

Kimesä kimesä bilä yolga çixsa ya bargay, alardan çaysına nemä satmaga [=satama] yoluçsa: attan nemä yixılmaç, albo atı köprüdän tüşkay, ya arabası balçixta çalgay da çixma bolmagay, ya anıñkibik araba axtarılsa ya sıngay,— yoldaşı salıp ketmägäy. Egär salıp ketsä, ol çayta bolur anı törägä tartma, çaysı ki törä egirlikinä körä ögütlämäx keräk.

65 kapitula. Ne çilix bilä tonlarnı kiymä

Törä körgüziyir, eränlärgä tiymästir çatın kişiniñ tonu içinä yürümä, alay oç çatın kişigä tiymästir er kişiniñ tonu içinä (98r) yürümägä, bu iş Teñrigä utrudur, anıñ üçün ki munuñkibik oçsaşsız kiyiniş, andan köp yamanlıx bolma bolur. Anıñkibik kimesä tapulgan bolgay artıxsılar k'arozçılar ötläş ögütlängäy, yarıuçılar ötläş.

66 kapitula. Öv yasamaç üçün

Kimesä ki yäñi öv yasagay da yoçartın ganonk' [=ganok] spustit etmä klägäy, yasar egäç, ol türlü yasamaç keräk ganoknu, ki kimesä üstündän tüşmägäy. Evet ki keräklidir, yoçsa alay tutkaylar, ki çaysı övdä anıñkibik satama yoluçmagay. Egär ki kimesä anıñkibik ganoktan yixılssa eski duşmanniñ satamasından, öv eyäsinin anda egirliki yoçtır, ale ludżnu k'ahanadan ötläş tartmaç keräk.

67 kapitula. Anij üçün, ki kimesä kimesänij sačovuna ya tarlovuna serp bilä çalgay

Kimesä ki kirgäy bitiškä ya tarlovga kimsänij, keräkmästir ki kirip orgay kendinij aziçi üçün. Egär nemä çolu bilä üzsä, anı bolur etmägä. Egär ki serp bilä nemä ziyan etti esä da eyäsi anı tapkay taçılina kendinij, ziyanın eyäsinä tölämäç keräk.

68 kapitula. Yäni kiyövlär üçün

Egär kimesä yäni kiyöv bolgay, añar tiymästir terçä lovgä çixma, anij üçün ki çarşı da ziyanlı nemä yol(98v)uçmagay. Anij üçün ki anıñkibik yäni kiyövnü törä erkli etiyr çerüvdän, ki kendinij yäni süvüklüsü bilä sövüngäylär övlärinä kensilärinij. Bilirmen, ki miskinni Teñri sövär da bermästir alarnij övinä alay terçä yas ya çayyu, ki yäni kiyövlükünä yoluçkiy edi. Anij üçün anıñkibik [yäni] kiyövgä yamanlamaç keräkmästir.

◊ Ermeni ki salaları bolgay, anij üçün ki borçludir çerüvgä, sövünmägün bu süvüklü berilmäçkä ya džomartlıçka.

69 kapitula. Kimesä kimesänij borlalıçına kirsä

Egär kimesä kimesänij borlalıçına kirgäy binij erkindän başça, bolur bürtükün borlanij yemä, neçä sövsä, yoçsa borlalıçtan nemä çixarma bolmastir. Anij üçün törä bilä aytiliyr, ki borlalıçlar kendi eyäsinij erkindän başça kimesä nemä buzmagay, a ne bir nemä borlalıçtan çixarmaga erki yoçtır. Egär kimesä borlalıçtan nemä alsa borç aliçi [=borlaçi] eyäsinij erkindän başça da anıñkibik iştä tapulgan bolsa, neniñ dä içinä ziyan etip esä, keräk biyinä barça tölägäy.

70 kapitula. Xol tiyirmäninij

Törä bilä buyruç etkändir da tiygandır, ki çol tiyirmänin tusnaç çoymagaylar, ne üstündägi (99r) taşın, ne tibindägi taşın. Anij bilä miskin tirlik etär. Yanılğan mununji nemäni haligi boyruçnu törä bilä ögütlänmäç keräk, ki tartıngaylar andan, ki anıñkibik tiyirmänni tusnaç çoymagaylar.

71 kapitula. Borç üçün tusnaçsüz

Egär bolgay borçlusu tusnaçsüz kimesänij vaçt bilä inanıp bergän küngä da tölämä bolmagay, törä buyuruyur ol inangan kişigä, algay övindən tusnaç borçlunuñ kücü bilä tölöv etmäç üçün. Egär borçlu yaçşı köñlü bilä tusnaç bermä klämäsä borç eyäsinä, bu iş bilä bolur alma borç eyäsi. Egär yarlı kişini çüstirgan bolgay nahle, nemä anıñkibik tusnaç bergäy borç eyäsinä. Anıñkibik tusnaç keçä çatına çonma bolmastir. Borç eyäsi anıñkibik tusnaçni çaytarmaç keräk añar, kimdän ki alıp edi, da añar podobniy kün etmägä anij miskinlikinä körä, ki tölöv etmä bolgay.

72 kapitula. Töräsi çul-çutannij

Törä bilä çoygandır, tiymästir çul-çutannij aççasın kesmägä yalından da keçiktirmägä yalga tutkannij, ya çulga, ya çaravaška alarnij, vaçtı çixkinça, günäs batkinça, çulluç etkän çuluç(99v)-un tölämäç keräk biyindən ötläş, anij üçün ki miskindir, da išançısı andadır, ki oldir tirliki, ki küstünmäçliç yebermägäy Teñrigä, da andan tüşkiy edi nemä yazıçka, yetkinçä edi anij miskinliki, ki añar berinip edi çuluçka. Anij üçün añar tiymästir çuluç etkän aççasın keçiktirmägä.

73 kapitula. Tullardan nemä tusnaç alınmagay

Törä bilä çoygandır, ki tul çatunlardan nemä tusnaç almagaylar, ne ton-opraç, ne özgä nemä, altın kümüş kibik, alma bolmagaylar tusnaç ornuna. Egär ki özgä törädä buyurgan esä tusnaç alma tullardan, ale bizim ermeni töräsinä anı tiygandır, anij üçün ki [2-inçi] Teñrinij buyruçundan şayavat berinmäç keräk tul çatunlarga, anij üçün 1 ton-opraç keräklidir tullarga, da ne türlü ki Teñri džuvutlarga körgüzdü şayavat Misirda.

74 kapitula. Xatun üçün, ki 2 kişi uruşkanda ayırgay

Çayda 2 kişi biri biri bilä uruşkay asrı yaman, da çatın kişi alarnij arasına tüşkay ayırmaga çalabanı, da klägäy añar boluškaga, kim ki yixiliyr da yeñiliyr küçlügä, a özgä nemä bilä bolmiyin (100r) boluška, ol uruşkan kişilärni ayırma ne bir türlü iş bilä, da anı, çaysi ki çuvatlıdır, tutkay yurmurtçalarından, törä buyuruyur anıñkibik çatunuñ çolun kesmä, anij üçün ki tiydi anıñkibik yerinä. Egär törä şayavat etsä, ol çayta bolur anıñkibik çatun çolun satun alma.

75 kapitula. Kimesä ki ölünü kerezmandan çixarıp da yalañaçlasa

Egär kim da ki ölünü kerezmandan çixarsa da anı yalañaçlasa, da egär isi tutulgan bolsa anıñkibik iştä, anıñkibik talovuçi ölümlü bolmaç keräk alay etkäni üçün. Egär tutulmagan bolgay anıñkibik isi iştä, soñra çaytkay da babas alnına çosdovanel bolgay, da anij din atası añar luçz bermäç keräk anij ol artıçısı işi üçün yazıçlı, ölümünä diyin k'risdänliktän kerı bolmaç keräk anıñkibik yazıç etüci, neçik kişi öldürgäy, törä alay körgüziyr.

76 kapitula. Kimesä kimesäni öldürgäy satamadan, klämiyin

Yol bilä barır egäç, kimesä kimesägä nemä etmägäy, da ne duşmannı [=duşmanı] da bolmagay, da anij üsnä kes-kentäläy çaraççılar sekirgäy, da ol, saçlıçın saçlama kläp kendinij, da öldürgäy alardan çaysın, törä bilä (100v) anıñkibik kişi öl-

dürmäh kişini, surp yixöv anı yazıx tutmastir. Egär ki anıñkibik iş k'ahanaga yoluşa, surp yixöv anıñkibik işni alay oç tutuyur, da kim anıñkibik yazıxni etsä, xosdovanel bolmaş keräk da luçz tartmaş keräk. Egär ki k'ahana yoluşa anıñkibik işkä, babaslıxına nemä zıyan etmästir. Egär läyix bolsa, anıñkibik kişi öldürgän bolur tum alma yixövdä.

77 kapitula. Oylanların, ki kendi erkinä da xorxu da saşlanmagan

Kim ki erk bergäy oylanlarına erkinä ösmägä da bermägäy anıñkibik oylanı ustaga bitikkä ya peşägä, bolup miskin, törä körgüziyir anıñkibik oylanların atasından anasından ötläş ustaga ya peşägä bermä, da öskäylär lätalarına dirä, da arzani bolgaylar k'ahanalıxka ya igi peşägä. Egär ki atası soñra ol xılıx bilä bermägäy oylanların ustaga, oldir, dzigäri itidir zakonnı, da ganonk' bilä saşlanmaş keräk, da anıñkibik ata xarışlıdır, anıñ üçün ki törä bilä da Teñriniñ buyruşu bilä buyurgandır, ki atalar kensiniñ oylanların saşlagaylar yaxşı ögüt bilä, (101r) da xorxu tibiñä, da buyurganıña Teñriniñ, ki Teñriniñ töräsindän da xorxusundan çixmagaylar.

78 kapitula. Ki oyullar atasın-anasın salıp ketkäylär

Egär xaysi da oyul-xız k'risdänlarınıñ ki salgay atasın-anasın da ketkäy, Teñriniñ buyruşu bilä anıñki ata-ana bütün saşlagaylar oyul-xızın, ki kendiläriniñ buyruşu bilä xatlarına övrätmägä da xılıxlarına. A egär oyul-xız atasına-anasına işitmä klämäsä, alarnıñ say da yaxşı ögütün yeñilip tutkaylar, anıñkibik oylanlar xarışlı ornuna tutulmaş keräk. Anıñ üçün Teñri alay buyuruptur, egär ata-ana kendi oylanların ögütämäsä hörmätli, Teñriniñ buyurganıña körä tirilgäylär, a ol buyruşnu ataniñ-ananıñ nemägä tutmagaylar, anıñki ata-ana bolurlar anıñkibik oyul-xızni keri etmägä. Ale bügüñgi vaxtta köp yoluşur, ki igi ata-anadan, hörmätli, yaman, kendi erkinä oylanlar keri bolurlar. Anıñ üçün anıñkibik oylanlar xarışlıdır.

79 kapitula. Kim çerüvgä barsa

Barır egäç çerüvgä da öldürgäy anda kişi, anıñkibik kişi öldürücü ari ataların buyruşundan (101v) yazıx ornuna sayışlanmagay, xaysın ki biz dä saşlama klärbiz. Aybät, anıñkibik öldürücü borçlu bolur xosdovanel bolgay da luçz tartkay oşsaş/i, törä alay buyurur.

80 kapitula. Peşäkärlärniñ

Egär peşäkär kimesädän nemä oyurlasa peşasin işlägändä kensiniñ, xaçan nemä işlämä bersälär, da tapulsa anıñ içinä, kensi uyalmaş üçün 2

kez tölämäş keräk oyurluşnu. Egär anıñ üsnä sez-mäsälär, kensi bilgäy kensiniñ xilinganı bilä.

◊ Ermenilər bu ustavanı kendiläri arasına saşlagaylar. Egär ermeni peşäkäri özgä dżinsniñ bergänindän oyurlasa, xaysi törädä özgä dżins ol-turuptir, ol törä bilä ögütänmäş keräk.

81 kapitula. Naşis toygan oylanlar üçün

Egär oylan toysa tilsiz yaxot xaysi özgä boşumlarından, ol çaxta anıñkibik oylan naşis toyganından žaranklıx etmäs atasiniñ-anasiniñ igilikinä, neçik to naşisliş bilä toygan. Egär toygandan soñra yoluşa naşisliş, budur axsaşlıx, soşurluş, ya kelepänliş, ya satamadan anıñkibik telirgäy, ki ustan yeñil bolgay, egär uslu da bolsa, xaçan bolmagay turma, yatqay da kendi keräkin bolmagay tügällämä, da (102r) anıñ xardaşları ol işançta bolgaylar, ki Teñri añar saylış bergäy da naşislişına boluşkay, anıñ ülüşün atasiniñ-anasiniñ xardaşları saşlagaylar añar dirä, ki Teñri añar saylış bergäy. Egär sayaysa, keräk xardaşları anıñ ülüşün bergäylär añar. Egär sayaymasa, anıñ xardaşları keräk anıñ ülüşü bilä saşlagaylar anı anıñ ölüm kününä dirä.

82 kapitula. Bezirgänlik üçün

Egär bir bezirgän birsinä nemä xumaş satsa, da anıñki bezirgän satkan xumaşni [=xumaş] xalp bolgay ya çirik, da bilgıy edi anıñkibik kendiniñ buzux xumaşın, da maştagay, ant içkäy, ki igidir, alğın, da aldagay alğan kişini, da ol bezirgän, inanıp añar da maştaganıña, algay, da soñra anıñkibik xumaşniñ arasına xalp bolgay ya çirik, da anı tanıxlatkay yaxşı kişilər bilä, kimgä ki tiyär inanma; da anıñkibik xalp da çirik xumaşni, ki tapulgay, törä körgüziyir, ki anıñkibik xalp da çirik xumaşni tiyär eyäsinä yänä xaytarma. Bu törä bu türlü saşlanmaş keräk: egär kimesä at ya tuvar xara satkay kimesägä da tutungay añar könülük tibiñä, ki nemä naşisliş (102v) yoxtur ol tuvarniñ, da soñra alğan kişi özgä türlü tapkan bolsa, bu da ol türlü, neçik aytıptir yaman xumaşlar üçün, ki naşisliş üçün tuvarniñ başılmaş keräktir, ança tügül, ki çirik nemäni xaytagaylar da yaman nemäni, anıñkibik satkan xumaşni yarşudan ögütänmäş keräktir.

83 kapitula. Hranicaları üçün žaranklarınıñ

Egär ki xaysi xonşularniñ arasına hranicalar bolgay övlär arasına da tüzdä rolälär arasına, da talaşkaylar aralarına, 1-i aytkay, menimdir, da birsi aytkay, seniñ tigül, menimdir, törä anı körgüzmästir, ki anıñkibik iş ant bilä ayırılgay, yoşesä 2 yartın igi könü tanıxlar xoygaylar, ki kimgä inanma bolgay, xaysi yartın ki artıx tanıx bolgay,

ki tanixliḡ bergäylär könüsün, ol yanga bolmaḡ keräk ol hranica.

84 kapitula. Xuçlarniḡ

Xaçan ki ketḡoyalar da ḡartlar ḡoysalar kimesäni baḡuçi ḡuçlarni, ki baḡkaylar miskinläрни, ḡuçta yatkanlarniḡ baḡkaylar ton-opraḡin, ašin-suvun. A egär ki ol baḡiçi kiři damâh etkäy, da kendinä yaşırgay ḡuçnuḡ kelišin, da dârveşläрни aç saḡlagay, ol borçludir, ki şayavat etkäy miskin-(103r)lär üsnä, ki açliḡ tartmagaylar da miskinlik, törä ani ögütlämäḡ keräk şayavatsız, ayamınca.

85 kapitula. Töräsi üçün vank'larıniḡ

Egär kimesä ulu köktän, ya olturyuçtan ḡanlıḡ, ya ricer, ya alpovud, ya zolner kelgäylär vank'larıniḡ salasına, da klägäylär turma, da işitkählär, ki vank'ta dayin igi yer bar turma, da bargaylar vank'ka biryilar bilä, naḡaralar bilä, da çaluçilar bilä, da ḡatin kişilär dä birgä bolgaylar, da vank'niḡ harbeti alarni andan tiygay, da alarga körklü sözlär bilä sözlägäy, da ḡolgay alardan, ki kendiläriniḡ sayişindan tartingaylar, egär ki harbetniḡ sözün da ḡoltḡasin nemägä tutmagaylar da turgaylar vank'ta, aniḡkibikläär Teḡridän da ari atalardan ḡaryişlidirlar. Xaysi iş ḡorḡuludur işitmä dä. Zera vank' ari atalarniḡdir da alarniḡ yerläridir, aniḡ üçün ḡoygandır, ḡaysi ki borçludirlar ḡolma Teḡridän ḡanlar üçün, da ulu biylär üçün, da barça k'risdânlar üçün. Aniḡ üçün aniḡkibik kişilärgä tiymästir aniḡki ḡilinmaḡ bilä vank'ka kirmä, neçik aytilgandır, yoḡsa Teḡriniḡ ḡorḡusu (103v) bilä kirmäḡ keräk, da Teḡridän ḡolmaḡ bilä, da tumluḡ bermä yazıḡlarga boşatliḡ üçün.

86 kapitula. Keraplarniḡ da buzulmaḡi üçün

Egär ki kerap şähärgä yuvuḡ buzulsa, tiyär, kermändän çixip kişilärgä boluşma da ḡutḡarma tirlikni keraptan, ki tas bolmagay teḡizdä. Egär ki ol kermän kişiläri hadirlänip edi esä aniḡkibik igilikni kerapniḡ talama, tiymäs ani etmä: buzulgan kerapniḡ ulu ziyani biyinä boldu ol kerapniḡ snamaḡi [=sinmaḡi] da batmaḡi. Egär klämäsälär yaḡşı könülüktän [=köñülündän] boluşma, ol tirlikniḡ 10-unçi ülüşün keräk algaylar boluşkan kişilär kendiläriniḡ emgäkläri üçün. Egär ki alarga az körünsä 10-unçi ülüş, keräk 5-inçi ülüşün algaylar da özgäsini ḡaytargaylar eyäsinä, aniḡ üçün ki munuḡki işlär köp yoluḡur teḡizdä. Ale ermeni töräsi bilä saḡlanir, ki munuḡkibik ziyandan nemä alinmagay ol boluşmaḡtan.

87 kapitula. Yäñi sala olturyuzmaḡ üçün

Egär kimesä yäñi sala olturyuzma klägäy yäñi tib üsnä, ani bolmas etmä ḡanniḡ erkindän başḡa. Egär aniḡkibik iş olturyuzgan bolsa, alay salaçi-

larga körgüzmäḡ keräktirlär yer yiḡövnüḡ himin yasamaga, da soḡr(104r)a salaçilarga övlärinä, da üläşkählär saban tüzlärin, biçänlikläär, da özgä yerlärin, ne ki keräkläri bardir, här 1-i bilgäy, ne üsnä olturuptir. A egär pusta salani kimesä klägäy el bilä olturyuzma, olturgaylar ol törä bilä da ol çiliḡ bilä, ne türlü burun edi.

88 kapitula. Övlärniḡ uzdat bermäḡiniḡ

Barça türlü bazar keräk, ki kendiniḡ kücinä bolgay da saḡlangay, egär kimesä satkay ya algay müklär öbgälärindän ḡalğan. Egär ki ata ya ana aniḡki mükläрни satma klägäylär kimesägä, aniḡkibik satıḡ bolma bolmas, tek bilmäḡi bilä oḡullarniḡ, da ḡardaşlarniḡ, da yuvuḡlarniḡ, kimläär ki žarankliḡ etkiy edilär. Aniḡkibik satıḡ bolgay keräk aniḡkibik müklärdä alarniḡ bilmäḡi bilä, da erki bilä, da tanixliḡları bilä. Egär ki ḡaysi oḡul, kendiniḡ atasında bolup, da klägäy satma mülk, aniḡkibik nemäni bolmas satmaga bilmäḡindän da erkindän başḡa da d'ad'ulariniḡ da yuvuḡlariniḡ erkindän başḡa. Egär ki könüsün alarniḡ bilmäḡindän başḡa, da alarniḡ tanixliḡlarından, da sözlärindän başḡa ol igilikläрни, ḡaysi ki yoyari belgilidir, kimesägä (104v) satsa alarniḡ erkindän başḡa, soḡra aniḡ oḡulları ya yuvuḡları bolurlar, kelip, ol alğan kişini keri etmägä törä bilä ol müklärdän. Egär aniḡkibik müklär yazilgan bolsa keḡaşläri bilä, [da tanixliḡları bilä], da erkläri bilä bu aytilgan kişilärniḡ, da aniḡkibik satmaḡliḡ miskinlik-tän kelgän bolgay, 1 yılga dirä yuvuḡları bolurlar törä bilä keri etmägä alğan kişini. A egär könüsün yaḡşı köñül bilä sattılar esä kendiläriniḡ keräkläri üçün ol mükläрни da toḡtatti esä ol bazar, keräk ki kendiniḡ küçünä ḡalgay. Xaysi bazarniḡ bilinmäḡliḡ bolmaḡ keräk ermeni yaryuçiläriniḡ alnina. Da ol yaryuçiniḡ mühürü tibiinä bitik uzdat bergäy satun alğan mükläрни toḡtatmaga berilgän bolgay. Neçik bitikläri, alay könülükläri, neçik möhürläri tibiinä ḡanlıḡniḡ olturyuçnuḡ berildi barça dżinsniḡ bilmäḡi bilä tügällänmäḡi etärlär, alay oḡ aniḡkibik bitikläär ermeni yaryuçisiniḡ möhürünüḡ tibiinä aytilgan işläрни bergän alay oḡ ḡuvatları bardir, aniḡ üçün ki munuḡkibik buyruḡundan da kücündän çixti korolnuḡ olturyuçundan.

◊ Bu buyruḡnuḡ eri bardir ḡoluna ermenilärniḡ, aniḡ üçün ki yaryuçisi alarniḡ voyttir kermänniḡ töräsindän nemeckiy da Marimborknuḡ.

(105r) 89 kapitula. Ülāşinmäḡi toyma ḡardaşlarniḡ

Egär ḡardaşlar aralarına ataläriniḡ ölümindän soḡra igiliklärin, egär müklärin, egär özgä nemä, ki ülāşingählär 1 ölcöv tibiinä, äväl, ne ki

üläşmä başlagaylar yergä bilä, barça iştän burun keräk çardaşlar atasınıñ ölümündän soñra çoyмага džehezlärin da ülüşlärin kendiläriniñ çatunlariniñ, anıñkibik džehez da ülüşläriniñ [=ülüşlärin] çatınlariniñ, ne türlü ki keltiriptir här 1-i džehezin atalariniñ džehezin da analariniñ övindän az mi, köp mi çodžalarına, da çatunlariniñ džehezlärin kerä çoyup, andan soñra çardaşlar, ne ki çalsa atalarından igiliklär, kendi aralarına ülüş etkäylär 1 tekşi tej da könülük bilä.

Egär ki çaysi çardaşlarından üläşmäxtän burun nemä atasınıñ tirlikindän alıp edi esä, anı keräk barça ülüşkä çoygay, här 1-i çardaş üläşingändän soñra kendi ülüşünä eyä bolur, bu türlü törä körgüzüyür.

90 kapitula. Ögütlämäç üçün oyrunu

Törä buyuruyur här 1-i oyrunu oyurluğ nemä bilä belgili törä alnına keltirgänni ögütlägäylär furka bilä.

(105v) 91 kapitula. Töräsi üçün oyrularniñ da çaraçılarniñ

Oyrunu da çaraçını kendiläriniñ sınarları bilä yixöv alarnı saçlamas, ale törä alarnı ölüm bilä tas etiyir, anıñ üçün oyru da çaraçılar sınarları bilä kendiläriniñ här kün ölümlü bolgaylar. Alay oç, egär kimesä kişini oyurlagay edi ya çaraçlagiy edi çaraçılığ bilä, çaçan Yäñi da Eski Törä ol türlü buyurur, anıñkibik ölüm bilä tas bolgay.

92 kapitula. Xullar üçün, ki yebergäy biyi kendi keräkinä

Çaçan biyi yebergäy çulun kendi keräkinä yolga da türlü türlü işlär yoluxur yolda, egär anıñkibik çulga yolda nemä yoluxkiy edi, a çul klämägiy edi barma yolga, a biyi [anı] anıñkibik yolga küc bilä keltirgiy edi, ki bargay, da anıñkibik yoldan pörçutün yoluxkay çulga, da biyi küc bilä yeberip edi ol yolga, biyi egridir ol işkä. Egär çulu biyiniñ bilmäçindän başça bardı esä ol yolga da anda nemä satamaga yoluxkay, ol iştän biyi egri tigül, a ne ziyanlı.

93 kapitula. Yat kişiniñ çulun kendi keräkinä kimesä yebergäy işkä

Egär kimesä kişiniñ çulun yebersä (106r) kendi işinä da ol çulga yolda nemä yoluxkay satama, ki tas bolgay, ol çayta ol, kim ki [anı] yeberdi anıñkibik yergä anıñ biyiniñ erkindän başça, borçludur anıñ çanına. Anıñ üçün törä buyurur, ni 1 kimesä bolmastır buyruç etmä özgäniñ çuluna, kimniñ ki kendi çulu bolmasa. Anıñ üçün yarıuçiniñ töräsidir, ki anıñkibik işni başkay, ne türlü çiliğ bilä ol çulunı [=çulnu] anıñkibik yolga ziyanlı yeberip edi, da ne säbäptän anar ölüm yoluxtu.

94 kapitula. Yalga tutkan çullarniñ

Egär kimesä çul yalga tutsa da çul aytkey biyini, yeber meni, keräkimä kendimniñ bariyim, da biyi klämäy anı yebermä ol yolga, a çulu biyiniñ sözünä nemä bermäy da bargay kendi işinä, da anda anar yoluxkay ölüm, anıñkibik işkä biyi egri tigül. Egär anıñki yolga biyi yebersä çulun kendi erki bilä, da özgä kişilər aytkey anar, yebermä ol yolga, da anıñki yebermäxtän yolda nemä pörçutün yoluxsa, anıñ biyi anıñ üçün egri bolur yaman yoluxmaç üçün çuluna.

95 kapitula. Tuvär çara üçün, ki saçovga kirgäy, da oboraga yapkaylar

(106v) Egär kimesäniñ tuvari kirgäy saçovga çişniñ ya ävälbaharniñ, ol, kimniñdir saçovlar, çaysi ki tuvar kiriptir, keräkmästir ne 1 nemä bilä tövmägä ya anı naçis etmä, tek anıñkibik tuvarni kensiniñ oborasına yapkay. Egär anıñkibik saçov eyäsi tuvarni öldürsä, tölämäç keräk. Egär soçraytsa, ya ayaxın [=münüzün] sindirsa küc bilä, albo çuryuxun keskäy, ya ayaxın açasatsa, yarıuçılar anı başkaylar, yergäsi bilä bilip da igi taräzülägäylär, çaysin ki aytilgan satamalardan ol, kim ki bolgiy edi yaman etüci mununiki işlärden, ol tuvarniñ 4-ünçi ülüşün tölämäç keräk. Egär ki andan burun tuvar eyäsinä ayttılar esä, ki kensiniñ tuvarin yaxşı közät tibinä saçlagay, ki saçovga ziyat etmägäy, da ol tuvarin kensiniñ tıymagay, ol çayta yarıuçılar anıñkibik işni başmaç keräk tanıçlıçka körä da bilgänlärinä körä.

96 kapitula. Kimesä kimesäniñ atın üčkürtkäy

Egär kimesä kimesäniñ atın üčkürtkäy tibinä kläp, kläp, ki üsnä olturgan kişini çorçup salgay, da olturgan kişi, yixilip attan, ölgäy, anıñkibik işniñ yarıusu özgä türlü bolmas bolma, tek alay, neçik öldürgän kişiniñ (107r) başı üçün. Neçik törä buyursa yazılğan, ol, kim ki üčkürttü atni da säbäp boldu satamaga, tölä başin çardaşlarına da yuvuçlarına. Da ol yixilğan attan tiri çalsa, da egär naçis bolsa çaysi buyumunda teniniñ, ol çayta ol, kim ki ürküttü atni, tölägäy hakimlikin da çardžin, egär ki gälägdän dä etti esä, anıñkibik törä bolmaç keräk. Egär ki at kendi kişiniñ seziklikindän ürkäy da üsnä olturgan kişini salsa da salgän kişi ölgäy ya naçis bolgay, anıñ üçün ne 1 kimesä ne 1 söz kötürmä da ziyat borçlu bolmas, anıñ üçün ki atlar köp ürkäk bolur da köp çiliçları bardır, egär ki çaysi çiliğ bilä yoluxkiy edi, neçik munda yazılıptır, törä yoluxkan işkä körä ol, ne ki bolsa törä bilä könülük, anı buyurgay.

97 kapitula. Kimesä kişi öldürgäy könüsün albo satamadan

Kişi öldürməx kläminčä munuñki çiliç bilä bolur: egär kimesä otun çapkada balta bilä, da balta tüşkiy edi sapından da kişi öldürgäy, kimni dä bolsa, albo kimesä taş bilä ya ayaç bilä atsa, daşın egär kimesä yemişli teräk üsnä (107v) ayaç bilä atsa ya taş bilä da kişini öldürgäy, ya usta şeger-tin öldürgäy körminčä, ya ata oylun, ya biy çulun, ya bikä çuluççisın, ya çardaş çardaşnı, ya 1 kimsä özgäni klämiyin öldürgäy, ya ne türlü iş bilä aytilgan, ya atlar arabanı alıp çaçkanda tıyma bolmasa da kişini öldürsə, ya kiyikkä çıçkanda kiyikçilär oç atkaylar kiyikkä ormanda ya tüzdä ol sayış bilä, ki kiyikni urgay, da ol oç [ki] kiyikniñ üsnä atıldı, da kişi öldürgäy, anıñkibik öldürməx kişini klämiyin ol öldürməxlärdir.

A kläp öldürməx könüsün bu türlüdir, ki yürürgäy 1-i biriniñ artından, ki anı kläp öldürgäy, da ol, anı çuvuyur, çaytıp, ol anı öldürgäy, ol, ki anı çuviy edi, yänäci salaçılar [=çaraççılar] da soyuçılar, ki klägäylär öldürməgä yolçunnu da yürürgän kişini emin, da alar, ayap tamaçların, çaysın ki çaraççılardır [=çaraççılar] öldürmə klädi, çaytıp, ol çaraççılarnı urgaylar [=öldürgäylär], ya 1 kimesä çerüvdä bolgay, kendiniñ duşmanın üvdägi anda tapup, öldürgäy köñlü bilä, ya 1 kimesä kläp keçä kimesäniñ yolun algay anı öldürməx üçün, ya yaman çatın kläp kendiniñ çodžasın otalagay, ya kimesä kimesäni paçilliktän otalagay da öldürgäy. Mun(108r)uñkibik sabaçlar bilä aytilgan bolur öldürməçliç sayıştan kläp, alay, neçik çiliç bilä etilgän bolgay. Egär kimesä er kişini ya çatın kişini aytilgan çiliç bilä öldürgäy, yazılğan törä bilä anıñ başın tölämäx keräk.

98 kapitula. İşlär üçün, ki salada bolur

Egär kimesä rikadan, çaysı ki salada bariyir, da kimesä yol etkäy suvga kensi baççasına suvarmaç üçün, da ol suvnu kendiniñ keltirmäçindän baçmagay, da anıñ baçmamayından suv çonşusuna ziyan etkäy, da anıñkibik suvnu, ki keltirmäçindän çonşusuna aňlatmagay, anıñkibik ziyannı ol kişi tölämäx keräk, ki suvnu keltirip edi. Kimlär ki töziyirlar anıñkibik aytilgan ziyannı, çiliç bilä keräk ki kişilär bilä anı tanıçlatkaylar da belgili etkäylär törä yanına, keräk tölägäy bolgan ziyaların anıñ.

99 kapitula. Biliksiz hakimlär üçün

Yiçi yoluçur kişilär bermä hakimlikkä, anıñ üçün ađzämilitkän ya övränmämäçindän hakimniñ, ya biliksiz bermäçindän hakimlikni kişini öldürgäy, yaçot öç çoyup, yaçot ađzämilikindän ya-

man hakimlik berirlär kişiğä, ya hakim şagertin tügäl övrätmägän çastaga yebergäy, da anıñki sabaçtan kişi ölgäy, başı tölänmäx keräk yazılğan törägä körä. Aytilğan mahanalar ölgän kişiniñ hakim (108v) da şegert borçlu bolurlar ol kişiniñ başın tölämä. Egär çasta kişi klämäsä kendiniñ hakiminiñ sözün işitmä da anıñkibik çasta ölgäy, hakim anda egri dügül.

100 kapitula. Kimesä ki küç bilä yebergän bolgay çayda esä, kendi erki bilä barmagay

Egär kimesä kimesäni küç bilä işkä yebersä kendi erkindän başça, yemişli teräk üsnä minmä da ol teräktän yemiş silkmä, albo açın suv ötläş barma ol klämägän kişiğä, ya ayt kay at üsnä ol-turmaga övränmägän kişiğä, neuki, da anıñkibik yoluçkan işlärä ki añar ölüm kelgäy, kimni ki küç bilä yeberdilär, anıñkibikkä, kim ki sabaç bolur, borçlu bolur başın, anıñkibik kimsäni oçşaşsız işkä klämägängä keltirdi anı anıñkibik satamaga.

101 kapitula. İşçilär üçün yalga tutkan ne işkä dä bolsa

Xaçan ki işçilärni sözlärlär ne işkä dä bolsa siñarları bilä işlämägä, da anıñkibik işçilärdän biri eksik işlägäy birsindän, törä yanına keräk ayt kaylar, çaysı ki artıç işlägäy aralarına, añar artıç tölämäx keräk işinä körä anıñ, a kim eksik işläptir, eksik iş bahası algay.

102 kapitula. Törəsi pastuyların

Xaçan ki pastuylar yalga kirir(109r)lär küt-mägä barça türlü dżinsın tuvar çaradan, dżanavarlar dżaht bilä küt-mäx keräk da igi közät-mäx keräk, ki bolmagay ziyan kiyiktän tuvar çaraga çeredada. Da pastuyların yaman küt-mäçindän yoluçkiy edi egär yoluçmaganına kütüçiniñ dä ziyan bolgiy edi, pastuylar tölämäx keräk anıñkibik ziyannı. Egär pastuyların vaçtına ol ziyan yoluçsa da küçü etmägäy ol satamanı kerä etmägä, keräk eyäsin keltirgäy, kimgä ki ziyan boluptir, ol yerdä. Egär çaysı tuvar çeredadan sabaçpindän pastuyların tas bolgay, keräk kendi tölägäy. Egär kendi kütüçidän ziyan bolsa ayaç bilä urmaçtan, ya taş bilä, ya nemä bilä atmaçtan naçis etkiy edi ya öldürgiy edi, ziyannın tölämäx keräk. Egär tuvar çara 1-i birin öldürsə, anıñkibik işni törä ayırmaç keräk kensiniñ kücü bilä.

103 kapitula. Kim ki nemä bersä yixövgä

Egär kimesä nemä bergäy yixövgä yaçşı köñüldän — borlalıç, ya öv, ya tiyirmän, ya saban eri, ya muçar körä özgä nemä, çaysı yixövgä nemä bersälär, da ol yixöv çismätsizliçindän ya özgä nemä satamadan küygäy, egär kermändä bolsa ya salada (109v) anıñkibik yixöv, ol çayta anıñkibik

igilikdən, ki berilip edi yixövgä, aɣpaşnıñ bilmäxi bilä ol kelişlärni yığaylar da anıñkibik kelişlär-dän yixövnü yasagaylar. [Egär ol yixövnü burungi yerinä yasama bolmasalar], anıñ üçün ki ol kişilär, yixövnüñ zoğovurtu, ki ol yixövgä baɣarlar edi, ol kişilär özgä yarı bargıy edilär turmaga, äybät, keräk yixöv yasalgay ol aytilgan çiyişlarından, çaysi ki ol yixövgä berilgändir. Da keräk çabul bolgay aɣpaş da bilmäxi bilä erkinä bergäy.

104 kapitula. Töräsi kebitçilärniñ da bezirgânların

Bezirgânlar da kebitçilär könü etüci bezirgânlıkların kendiläriniñ alay tepränmäx keräktirlär da borçludirlar, ne türlü xanlıx olturyuç ne türlü taptı da çoydu kendiniñ, alay kermändä, neçik kermänçixlär-dä, da barça yollarda.

Eñ burun baɣmaɣ keräk, neçiktir täräzü-lär, neçiktir funtlar, neçiktir çarılar da ölcünmäxi barça türlü çumaşnıñ, ki bolgaylar könü da tügäl işlari bezirgânlıknıñ, bu türlü çoyulmaɣ keräk, neçik vaɣtına körä kötürülür da enär, da, çoyup anıñ üstünä közät, dżäht bilä baɣkaylar (110r) [da közät-käylär], ki heç kimesägä aytilgan işlär-dä egirlik bolmaga.

Egär kimesä tapulgan bolgay, çaysi ki aytilgan täräzü-dä, çarıda, funtta, ölcümäxlär-dä da çarilamaɣta egirlik kimesägä ya oyurlux [etkây, ol çayta 1 iş üçün, aytilgan egirlik üçün ya oyurlux] etkäni bilä, 4 kez tölämäx keräk ol egirlik etüci, dayı da hörmätsiz çalmaɣ keräk, ki özgälärgä orinag bolgay, mununıki inamli işlar etilmädi.

Egär ki kimesä yaşırın sğ ya flı çayxa da anı sezgäylär, anıñkibik çayuçi sğ ya flı keräk 2 çolun keskäylär yañılğannıñ.

Da tamyaçılarga törä buyuruyur, ki bezirgânlardan alğaylar tamyanı şayavat bilä, ki alar ayır-sınmagaylar. Da çaysi ki kermändä bezirgân kelsä, bezirgânlıknı başarıp, anda tamyanın tölämäx keräk, a yolda tamya bermä törä buyurmastir. Ya-saɣ, ne tamya bolmas çoyulmaga özgä kimesädän, tek çanlardan da keñäşindän. Egär çaysi biylär tamya tutsalar, özgä türlü çiliş bilä tamyanı alma bolmaslar, tek alay, neçik çanlıxtan çoyulgandır.

Dayı da törä körgüzüyür ölcüngän işlar da adämilärniñ barçasınıñ tirliki da keräki yemäxindä, içmäxinä keräklilä alay keräk çoyulgay, ne türlü yili keltirsä, aylanır barça işlar, da bu bolmaɣ keräk küç(110v)ündän çoyulgannıñ kn'azalarınıñ, çaysi buyruqlarnı aytilgan çoyuqtirlar, här 1-i saɣlamaɣ da gvaltın başxa tutmaɣ keräk, neçik çodža, alay miskin, a ne 1 bezirgân çarşı bolmagay aytilgan işlärgä, kendi erki bilä nemä çoymaga, a

ne nemä etmägä bolmastir, ne türlü aytilgan çoyuluptir.

◊ Bu yergä anlanmaɣ keräk da saɣlanmaɣ keräk baɣmaɣlarından voyvodalarınıñ, çaysi ki baɣuçilardir, ki könü bolğaylar ölcövlär, da anıñki täräzü-lärdä, ol ölcünmäxlärdä çoyuyirlar, da çaysi tapulğay ermeni işlär-dä oyrunuñ, da çot [=yaçot] ki çaykay sğ, töräsi bilä kermänniñ da Marimborknuñ, çaysina ki yañılğannıñ işlär-dä ermenilär beringändir, ögütlanmäx keräk. A ne ki tamya almaɣ yolda aytiyir bu yergä, anlanmaɣ keräk: egär ki çannıñ komaraları ya tamya, alınmaɣ yolda peremta bolğay.

105 kapitula. Töräsi barça peşakârların

Barça peşakârlarga aytiliyir, çaysi ki aliyirlar iş barçası birgä ya başxa başxa, sözläşip yalın işi üçün. Egär ki peşakâr köñlücä eyäsinä işlämäsä ya ol işni, kim ki beriptir, buzsa, törä buyurur, ki ol peşakâr ek(111r)inçi ol işni yasamaɣ keräk ol yal üsnä. Egär ki 2-inçi klämägäy yasamaga, töräçi üsnä yatıptir anıñkibik işni baɣma, ki ziyanın yaman işniñ üsnä sayışlagaylar ol burun sözlägän yalı üsnä. Egär ki çaysi peşakâr ol istän, oyru kibik, nemäni alıp esä, 1-inä 4 tölämäx keräk. Egär ki çaysi işni anar bergändir yasamaga da ne türlü iş bilä tas etsä, ol tas bolgan nemäni, negä ki tiysä, keräk tölägäy. Egär ki peşakâr çekmänni ya anar körä özgä nemäni, anar bergän işni uzaɣ tutkay, da anı küyä buzğay ya çičyan yegäy, anıñkibik iş-tän ziyannı peşakâr keräk tölägäy barça. Egär anıñkibik nemäni peşakâr, alıp, tusnaɣ çoyğay, ol sahat ox borçludur çixarmaga. Egär anıñkibik işlar peşakârlarda sâbâpindän paçillıknıñ otka küygäy edi, peşakâr ziyansız çalır. Egär ol peşakârniñ sâbâpindän kül çaytsa ol iş, ziyanın peşakâr tölägäy.

◊ Egär ol peşakâr ermeni, anar işin işlämä bergäy, oyurlux nemä bilä aş suv etkây, kermänniñ töräsi bilä da Marimborknuñ törälänmäx keräk, egär oyurlux istä esä ermeni kermän töräsinä nemeçkiy beriliptir.

106 kapitula. Peşakârlar üçün, ki işläğäylär biyiniñ sayiti bilä

(111v) Peşakârlar, işlövüci sayiti bilä peşaniñ kendi biyläriniñ, nemä sayit bilä biyiniñ işiniñ arasına sinixliş bolğiy edi, ol ziyan biyiniñ bolmaɣ keräk. Egär ki ol sayit bilä biyiniñ peşakâr kensiniñ işin işläğäy edi da anıñkibik sayitni buzğay edi, keräk tölägäy biyinä ziyanın.

A kensiniñ biyiniñ etmäğäninä egär peşakâr çaysi sayitin yalga alğay edi işlämägä kensiniñ başxa işin da ol sayit istä buzulğiy edi, biyiniñ bolur ziyan, anıñ sâbâpindä, ki ol yalga tutkan tölär yalın kendiniñ biyinä.

107 kapitula. Tapunmaḡ üçün çerüvdä igilik

Kimesä, çerüvdä bolup, egär nemä tapunsa igilik, aniñkibik igilikni ol, kimsä ki tapsa, bolur kensi erkinçä etmä, kimesägä aniñkibik igilikni çaytarmınça, aniñ üçün ki törä çerüvnüñ çanlardan da kn'azatalardan başça boşatmaḡ bilä bayışlanıptır, çaçan k'ahana töräsi dä ani aytiyir, ki aniñkibik igilikläрни bolurlar mustlar etmä, aniñ üçün ki igilikläр aytilgan çiliḡ bilä tapkan oḡşatmaḡtıр oḡurluḡka ya talanga.

108 kapitula. Eski borçlar üçün

(112r) Borç üçün 30 yılga dirä tep-tek turganıñ, ki ol borçnu törä bilä izdämägän, keräk tep-tek turgay meñilik. Ya egär ki ol vaḡtlarıñ arasına aniñkibik borç üçün kimesä kensiniñ borçlusun aḡıy edi da aniñ üsnä yaḡşı tanıḡlıḡı bolḡıy edi inangan kişiniñ, ya andan çalğanlarıñ ol borçlunu ya çalğanlarından bolurlar, baḡmiyın aniñkibik köptängini, (borçun>) borç üçün törägä tartmaga da aḡmaga. Da egär aniñkibik borçta tusnaḡ berilgän bolsa ol inangan kişidä, andan alingan bolgay, da 30 yıldan soñra aniñkibik tusnaḡ izdämägän törä bilä da aniñkibik tusnaḡ çoygan özgägä çalır ol kişiniñ çatına meñilikkä da andan çalğanlarga.

109 kapitula. Aniñ üçün, kimesä nemä satun algay da aniñ üsnä beh bergäy satkan kişigä

Egär kimesä tirlik satun algay barça nemädän türlü türlü, da satıḡ etkäy edi anı, da 1 ülüşün aniñ üsnä bergıy edi satuçıga, da satuçi aluçıga inangıy edi çalğan sumanı, törä buyurur aniñkibik igilikni, kimgä ki satıptır, ne 1 kimesägä özgägä satma (112v) bolmas, keräk ol bazarnı ol toḡtat-kay, kim ki alıptır burun. Egär ki aluçi kensi erki bilä bazarnı boşatsa, ol alğan nemäni, ol çaḡta ol säbäptän bolur ol igilikni özgägä satma. Evet ki tanıḡlıḡ tibinä, ki ol burunğı aluçi aḡar erk berdi.

110 kapitula. Bezirgänniñ nemä satun almaḡı üçün, da satkan kişi klägäy ol tirlikni tiyma

Egär kimesä, tirlik satun alıp, ne türlü dä bolsa, da bergäy 1 ülüş sḡg, da soñra, saḡış etip, klämägäy bazarnı tutma, aniñkibik bazarnı özgä türlü sindırma bolmaḡtıр, kim bazarnı tutmasa, 2 ança çaytargay behin, ne ki alıptır, a ol, kim ki satun aldı igilikni, egär ki klämägäy ol bazarnı tutmaga, ne ki beh beriptir, anı tas etär.

111 kapitula. Sḡg bermä tusnaḡ üsnä

Egär ki kimesä kimesädän tusnaḡ üsnä sḡg alsa, da etkäy birgäsinä belgili kün, da kününä tusnaḡın tölov aşıra çıçarmagay, egär ol çoygan künnü aşırgay, a ol tusnaḡ çoygan kişi tusnaḡni, sḡg da çıçarmasa, törä körgüziyir aniñkibik tus-

naḡ çoyuçıga, keräk ani aḡgay 1 dä, 2 dä, 3 dä, ki kensiniñ tusnaḡın çıçargay da sḡgin töl(113r)ägäy. A egär klämäsä tölämä, ol çaḡta ol, kimniñ çatına tusnaḡtıр, keltirip aḡar 2 tanıḡ, aniñkibik tusnaḡni bolur satma. A egär ol tusnaḡni dayın artiḡına satkiy edi, ne ki kensi beriptir, da tanıḡlarga belgili etkiy edi, ol satuçi tusnaḡni bolur borçlu aḡar, kim tusnaḡ çoyuptır, ne ki artiḡına sattı, eyäsinä çaytargay, kim ki tusnaḡ çoyup edi.

112 kapitula. Kimesä kimesägä aytkaḡ nemä bermä

Egär kimesä ermeni çaysi iştä dä bolsa işni algıy edi tüzmgä da yasamaga, ki ani sözlägiy edi aniñ çuluḡu üçün, [da ol, kim ki ani sözläsä, aniñki çulluḡ üçün], ki iş başargay, tutunur aḡar tügällämägä, ol çaḡta aniñkibik iş eyäsi, başarsa işin aniñ köñlüçä, kim aḡar simarlaptır, çulluḡun tügällägäy aḡar aytkanına körä, ol iş eyäsinä emgäki üçün. A egär aniñkibik işni başarmadı esä da emgängäy dä, ol çaḡta kim ki yalga tutup edi, keräk aniñ bilä işin yasagay aniñ emgäkinä körä.

113 kapitula. Oḡlu, ki atasiniñ bilmäçindän başça borç etkäy

Egär çaysi atanıñ bolgay oḡlu ya çizi, da çaysi alardan atasına bildirmägäy da aniñ erkin(113v)-dän başça etkiy edi nemä borç, da ölgıy edi ya çaçkiy edi yat uluska, borçun tölämiyin, törä körgüziyir, aniñkibik borçnu ni atası, ni anası, ni çardaşları borçlu tügüllär tölämgä, tek ol, kim ki borç etiptir, andan özgä ne 1-i dä borçlu tiḡül, a ziyanın tölämgän borçnuñ aniñ bolmaḡ keräk, kim ki borç etiptir. Da munu alay ayirip, egär atasiniñ tirliki vaḡtına aniñkibik borç etkän bolsa, da atası tirliki vaḡtına aḡar nemä çıçarmagan bolsa edi, ne atası, ni çardaşları borçlu tügüllär ol borçnu tölämä. A egär ki atasiniñ ölümündän soñra algıy edi atasiniñ ya anasiniñ ülüşün, kendi payın da, töläminçä ol borçnu, ölgıy edi, ol çaḡta aniñkibik borç, kim ki inanıp edi, bolur aniñ ülüşü üsnä izdämägä, egär ki müklär dä bolsa, keräk, ki bolgay ülüşü müklärdän, aniñ ülüşünä tüşkän, er ya çiz çardaşlarıñ ülüşü üsnä düḡül, bot [=bo] alar borçlu düḡüllär.

114 kapitula. Xonaḡlar, ki çonaḡ övlärdä çumaş çoygay

Çaçan çonaḡ kelsä çumaş bilä çonaḡ övinä da storoz tutsa ol çumaška, da ol közät kötürgäy üsnä, ki igi közätkäy (114r) ol çumaşni, da aniñ közätmäçindän ziyan bolgay çumaška, ne türlü iş bilä dä boldu esä, aniñkibik ziyanı közätüçi tölämäḡ keräk. Egär közättän başça çonaḡ çumaşın öv eyäsinä simarlamadı baḡmaga da kimesägä közätmä bermädi, kendinä yamanlasın, da ziyanları da

kendiniň bolmaç keräk, özgä türlü işläriň yoluç-maçından başça, ki nemä säbäpi bolmagay öv eyäsiniň ya közätiniň.

115 kapitula. Öksüzlärniň

Egär ki atasiniň ölümündän soňra çalgaylar kiçi oylanlar da bolgay atasiniň-anasiniň borçu tölämägän, ol çaxta borç eyäläri [bolmastirlar] öksüzlärdän almaga, ne bittirmägä anginça, ki ol oylanlar yilların algaylar, da, äybät, barça igilikläri ol öksüzlärniň, yaşların alminça, kläsä bolgay öv, ya saban tüzü, ya bu işlärgä körä nemä, anıñkibik övni ya sabanni bolurlar çartlar yalga bermä da yalların yığaylar anginça, ki oylanlar esäyğäylär yaşlarına, budur barça er atası bolmaç keräk 20 yaşına dirä hokeparclar çoluna, a çizoylan tarbiyatı anginça, ki ergä bargay, çaysı er bolgay eyä da hokeparc, a ol kendi (110v) eyäsi bilä kendiniň tirlikin, ne kläsä, anı etär.

116 kapitula. Žaranglıç üsnä atadan çalgan igilik üçün

Egär kimgä Teñriniň buyruçu bolsa, ösyät etmiyin, da çalgan [=çalgay] kensindän soňra oçulçizi, ol çaxta çalgan igilikni atasından anasından teñ üläşmäç keräk. A egär ösyät etsä, da igilikni er oçullarına çıçargay, da egär tirliki vaytına ergä berdi esä çizların, da er oçullarına artıç klägäy edi bermä, ne ki çizlarına, ol anıñ erkinädir. A egär kimesäniň er oçulları bolmasa, ol çaxta çizoylanlar atadan anadan çalgan barça igilikkä eyä bolur. Kimesä ölgäy, da oçul-çizi bolmasa, da çardaşları bolgay, ya çardaşiniň oylanı, alarga çalır ol igilik. A egär ki çardaşı ya çardaşı oçlu bolmagay, ol çaxta çiz çardaşı ya çiz çardaşiniň oylanı bolgay yuvuç. A kimesä bolsa oçulsuz çizsiz, da 4-ünçi kindikkä dirä bolgay yovuç, da anı bilgäylär, ki könüsün, ki çaranklıç etmägä, ne türlü ki törä körgüzüyür, çaranklıç etkäylär anıñ igilikinä oçulsız çizsizniň anıñkibik işkä, da ol yuvuçluçta ol bolur yuvuç.

117 kapitula. Adamniň çanı üçün, ki tölämä bolmas

(115r) Egär kimesä adamniň küç bilä da kendi erki bilä çanıñ tökkäy, ne bahası bar, ne tölövä çan bahasınıň, anıñ üçün ki Teñri yaratıptır adämini kendinä oçsaş, a adämini kimesä bolmastır ölüdän turuzma, tek Teñri. Xan bahası töländi Jovsepniň da soňra Biyimizniň Jisus K'risdosnuň, barça dün-yäni yaratkanniň, oçsaş da könü anı sañınma, ki Jovsepni çardaşları sattılar 20 pin'azga, da Biyimiz K'risdosnu Juta sattı džuhutlarga 30 pin'azga, anıñ üçün ki bu tölövlär arzani tigül edilär, yaman da yaramas. Açıri törägä da könülökkä yatıptır, egär kimesä ermeni öldürsä, başı üçün tölämäç keräk 365

fli, da munuñkibik säbap üçün oçşatıptirlar esläri bilä, ne türlü ki adämidä 365 boyum bar, da alay oç yilda 365 kündir, anıñ üçün munuñkibik iti buyruç çoyuıptirlar törädä, ki adam öldürmäç bolmagay, ki bolgay iti çorçu, tartınmaçlıç anıñkibik iştan, ki här 1-i çorçusuz da emin tirilgäylär.

◊ Bu buyruçnuñ yeri bar, ermeni ermenini öldürsä. Egär ki özgä džins ermeni öldürsä [ya ermeni özgä džinsni öldürsä], ol çaxta kermänniň (115v) töräsi bilä pospolitıy, çaysında olturuıptır, ya çanlıç törä bilä öğütlängäylär.

118 kapitula. Xanga almaç üçün törädän

Törä bilä könüsün aytkandır, egär kimesä törädä dävinini arasına yoluçkiy edi, ki sañingiy edi töräçiniň aytkanından, voyttan ya ermeniniň çartlarından yaryusuna ermeniniň, çatına artikullariniň da yoluçkan işlärdä sañingay, ki egirlik ettilär ya ayırlıç etiyirlär, da ol sañınmaçtan algay çanga, anı etmä bolur, ki algay çanga, yoçsa özgä yergä dügül. Korol anıñ biylikı yazılğan töräläri yanına ermenilärniň aytılğan kişi almaçına çanga keräk ki tapkay da ayırgay anıñ biylikı. Da barça ermenigä erk bardır törädän çanga almaga, alay çodžaga, neçik mis-kingä, anıñ üçün ki ermenilär kn'ažatalardan ötläş, [yoçsa kermänlärdän ötläş] dügül privileovaniydirlar, [dayın da artıç privileovaniydirlar] korolnuñ olturuçundan, da çanlıç olturuçka ilgäri törädä kendiläriniň privileaları yanına beringändirlär, a özgä heç kimesägä, da alay oç kimlärgä [=kim alarga] berdi törä, tek kendi, özgä kimesä [tügül], törälärin etsär yergäsi bilä toyru könülük bilä.

(116r) 119 kapitula. Yaryuçi üçün,

ki biri birindän başça yaryu etmägäylär

Här 1-i töräçisi ermeniniň, işitip gileyin 1 yandan, keräkmäs ol işniň yaryusun etmägä, tek 1 [=2] yartın kelgäylär yaryunuñ alnına. A çaysı yanniň artıç tanıçları bolgay könü, töräçi, işitip alardan gileni da džüapın, da skazat etkäy aralarına, ne türlü tiyär törä yanına, ol aytkay aralarına, kimlär töräläşiyirlär. Xaysı ki tanıçlıç iştä bolmaç keräktir 3 tanıç ötläş könü.

120 kapitula. Töräsi üçün ermeniniň

Könülük bu türlü körgüziyir da belgili törä yanına barçasına bolmaç keräk, ki kendi yaryuçi ne 1 dävinini yaryusun etmä bolmastır, bolup kendi yalyız, ale kendiniň töräsinä ermeniniň bolgay 12 tañlangan igi çartlar, ki ermeni töräsin igi bilgäylär. Egär 12 bolmasa, bolgay 6-8, egär 6 bolmasa, bolsun 4. Bu türlü çiliç bilä etilgäy törä, özgä türlü dügül, a ne bir yaryuçi övrätmägä bolmastır, çaysı ki töräsin kendi etsär, ol kensi bolur edi podızdireni belgili. (Ha полях: Övrätkän sendža podežranıy).

121 kapitula. Kim ki töräni hörmätlämäsä

(116v) Egär ki kimesä töräni hörmätlämäsä sayit bilä ya söz bilä ermeniniñ, ol çaxta anıñkibikni ögütlämäx keräk törä bilä, yañılğanına körä, anıñ üçün ki bilmäx keräktirlär, [törägä] anıñ üçün kelmästirlär, ki çalaba etkäylär, yoçesä här 1-i keräk izdägäy sekinlik bilä da hörmät bilä könlükün kensiniñ. Xaçan 1 yan gile etsä da džıap bersä, 1-si yan keräk işitkäy da sözün üzmägäy anıñ, kim gile etiyir. Gileyinä körä da džıapına körä töräçi buyurgan buyurgay, neniñ üsnä toxtar uçu işniñ, ne türlü ki alnına stronalar töräläştilər, bolgay učka çixmaga. A barça yaryuçiniñ küçünüñ kücü bar ögütlämägä barça yañılğanlarnı yaryuda, ne türlü yañılğanına körä, budur olturyuzmaç bilä da džurum bilä.

122 kapitula. Kimni ki voytka ündägäylär, da barmagay

Kimni dä ki ündägäylär voytka nişan bilä ermenilärniñ, da turmagay, 3 kez ündälgän bolgay. Nemägä tutmiyin, da turmagay alnına, burungidä çalır voytka 6 s̄b, ekinçi turmasa, 12 s̄b tüşär voytka, 3-ünçü ündämäxtä turmasa, 12 s̄bg džurum çalır da olturmaç ta. Alay (117r) keräk uzaç zindanda olturgay, ki yükkä algaylar yaçşı kişilər, ki dostoyat etkäy törägä da törä etkän işlärgä, da ol yükcügä ol kişi bilä birgä, kim üçün ki yük kiriptir, keräk alarga kün berilgäy törägä körä 3 haftaga dirä, ki turmuzgay ermeni töräsininiñ alnına könlümä da džıap bermä, ne iş üçün dä anı egri tut-salar. Egär ki kimesä törägä ündälgän bolsa, 3 kezgä diyin, heç körüp, turmasa, här ündälmäxtä 12 s̄bg çalır voytka da ermeni çartlarına da tüşär işindä ol utturgan kişi, mülk mi, s̄bg mi, töräniñ kücü bilä berilgäy añar. Kim ki anıñki çiliç bilä añar çarşı törä bilä yetti, asrı da bolur añar çumaş bilä tölov etmä, çaçan işinä tüştü utkan kişigä, egär övi bolmasa, ya s̄bgı, ya çumaşı, ol çaxta añar tölövge kün berilmäx keräktir artikullarga körä yoyarı yazılğan, da alay oç çonaxka da 4-ünçü kungä dirä, anıñ bilä, kim ki añar egridir albo borçludur, tügäl törä voyt bilä ermeni çartları bilä bolmaç keräk, barça türlü egirliktä tügällämä barça işni törä bilä bolgan alay etmäx keräk, neçik yoyarı yazılıptır, (117v) a anıñkibik tügällänmäx könlümäx keräk bolğanı törä bilä, a ol törä, çaysi ki törädä utturgan kişi dä beriniptir.

123 kapitula. Xatun kişini kim dä ki ündäsä törägä

Egär ki çaysi çatun ki törägä ündälgän bolgay, çodžası ya yuvuç çardaşları töräniñ alnına zastupit etmägä bolur, da anıñ işlärin keçirmägä,

utmaga ya tas etmägä işlärin, ki bolgay yaçşı da yollu çuvatı, çaysi ki inamina beringäy edi beklıki törä alnına, a anıñkibik işlärdä ustatlıç da hillä bolmagay, töräçilər keräk körgäylär, ki kimlär yuvuç bolma kliyirlär, da klägiy edi çatunnuñ işinä turmaga, da anıñ işin utmaga, [ya utturmaga], ol kişi yüz dä yüz çatin bilä keräk yetkirgäy yuvuçlunun, ki bilikli bolgay törä alnına, ki ol anıñ yovuxudur, a egär anıñkibik işni yetkirgän bolsa aldamax bilä, çaysi çatun tüşkiy edi kensi işinä, anıñkibik ol aldamaç aytilğan iştä dä egri bolmagay, añar ziyan etmä.

124 kapitula. Belgili etilmäxi ant içmäxi

(118r) Töräsi ermeniniñ yazılğan bulay buyuruyur, egär çaysi kişi ermeni töräsi bilä ki keltirgiy edi antka ten sartın, ol çaxta ol ermeni ne 1 tanıç bilä yetmägän, çaysi iştä dä bolsa, kläsä ulu, kläsä kiçi bolsun, tek kensi ant içkäy, da ant könsün yixövdä bolmaç keräk surp çaç üsnä, a özgä yerdä dügül. Ki voyt ta anda bolgay ol ermenilər bilä, çaysi ki birgäsinä oltururlar törädä, çaçan vaçt bolsa, 2 barmaxın çoyma surp çaç üsnä. Ol kişi, kim ki ant içtiriyir, keräk 3 kez suv toldurgay çoluna, andan soñra ol kişi ant içkäy törä yanına. Alay oç ölü kişidän soñra, egär ki kimsä kimesäni obvinit etkäy, ol kişi, kimni ki obvinit ettilär, ol çiliç bilä yoyarı aytilğan antın kendi etkäy, barça tanıçlardan başça könlür.

Xaysi barça da här birin başça iştä, alay, neçik barça tüzgän, da tügällängän, da yasalgan, emin da bek klärbiz tutmaga, belgili bizim klägänimizdän, da sayışimizdan, da erki bilä bizim keñäsimizniñ, 2 türlü keñäşniñ bulay berkitip (118v) da saçlama klädiç, sayış ettiç, çuvatlatiyirbiz da berkitiyirbiz, ne türlü ki bu vaçtka dirä tutulğan edi. Da çiliçi bilä alçay edi, budur, egär ermeni bolsa povod törägä, izdämäx keräk anı anıñ töräsinä, çaysi ki törädä olturuptır. A egär ermeni ündälgän bolgay ya egri bolçiy edi, töräləri yanına aytilğan ermenilärniñ vuyttan ötläş kermänniñ Kamenecniñ çartları bilä ermenilärniñ töräsi bolmaç keräk, 4 artikuldan başça özgä bizim bitiklärimizdä yazılğan, çaysinda ki bu ermenilər İlovnuñ da ündälgändirlär töräsinä kermänniñ Malborknuñ, beriyirbiz da beriniyirbiz. A ne ki könsün bu 4 artikuldan yoyarı töräsi bilä kendiläriniñ ermenilärniñ törälängäylär, çaysi alarnı alay çaldiriyirbiz da saçlama klärbiz, neçik bu vaçtka dirä tutarlar edi da tirilirlär edi bu töräni. Xaysi ki barça da başça işlärlär üçün könu da tanıçlı aytilğan işlärlär möhürümünzü bizim bügünci işlärlär üsnä asılğan boldu. Da berildi Petrikovda seymdä barçası

bilä şapatkün, yuvuḡ yixkünnüñ alnina Adenahas-niñ Paregentanına [=Pargendak'ına].

(119r) K'risdosnuñ toḡganından 1519-una, ḡanliḡimizga bizim 13-üncü yılına. Ermenilär t'vsi-na 969-da.

Berildi törälär Zigmunt ḡandan. Anda edilär aniñ ḡatına K'risdostan bolgan aḡpaşlar: [Yan] surp yixövnüñ Gniznaniñ, mitropoleaniñ arhiaḡpaşı da ilgäri biyi keñäştä, Papaniñ elçisi, Macey, aḡpaş Kuyavniñ, Yan Poznandan, Fabian Elşprktän, Petr Premşlädan da bizim ḡanniñ podkancleriyi, aḡpaşlar; dayı da ulu küçlü biylär: Krişdof Şidlovdan, voyvoda da starosta Krakovnuñ da ḡanliḡimizniñ bizim kancleri, Yan Lubrančtan Poznanckiy, Mikolay Dobovicadan Sndomirskiy, Yaroslav z Laskadan Serazdan, Ota z Xodčadan pospolitiy, Mikolay z Nisčic Polockiy, Andriy Tičindän Lubelskiy, voyvodalar; Lukaş Gurkadan Poznanckiy, starostası Ulu Polskaniñ, Mikolay Şidlovcadan Sindemirskiy, ḡanliḡimizniñ bizim ḡaznadarı, Mikolay Yordan Zakličindän voynickiy ronca barčasiniñ (119v) Krakovnuñ da Spişniñ, Zadornuñ da Osvencimniñ starostası, Yan Peremdan Sirazkiy, Adam Drevičtän Radomskiy, kaştalanlar; Yan Latavskiy da Gnizenckiy, Krakovnuñ da Lenčicaniñ, Yan Čolanskiy Zkorhimirskiy, Andriy Krickiy, sventego Miḡala Polskego i Srodenckego yixövlärniñ proboşclarniñ, zakritarlarniñ bizim, kanovnikläri Krakovnuñ; Stanislav Xroborskiy, ḡoronziy, da krayčiy, da podčaşiy bizim dvorumuznuñ, Lásota Ožarovskiy, podkomoriy bizim i Zavivosdnuñ, Mikolay Tomickiy, stolmistr bizim da Koscenniñ starostası, dayı da artıḡ Česnikläriñ, ur'adnikläri da dvor'aninläri; bizim bu aytilgan işlär ḡatına ḡaysi ki tanıḡlar, ki inamliḡka arzanidirlär, sövük bizgä, da inamli, da süvüklü bizgä. Berildi ḡolundan aytilgan maḡtalgan Teñridän berilgän ata pan Petrdän, Premişlänin aḡpaşından da bizim ḡanliḡimizniñ podkancleriyi, hörmätli, bizgä (120r) sövüklü. Aytkanı yänä aniñ K'risdos ataniñ biy biy Petrniñ, aḡpaşı Premişlänin da ḡanliḡiniñ Polskaniñ podkancleriyi, Petr, aḡpaş da podkancleriyi, belgili etiyir.

Dayın da bu ḡadar yazarbiz ögüt töräçilärgä, ki bilgäylär törälärgä körä kirmägä da yürütmägä da özgälärgä körgüzmägä törälärniñ yolunu, ne türlü.

[Дополнительная статья 6]

Bu iştä bu yol bilä etmäḡ keräk yaryuda, neçik yazılğan törädir, 3 haftadan 3 haftadadır vilozeniñ törä.

[Дополнительная статья 7]

Egär ki kimesägä ermeni yaryusunda ayırlıḡ körünsä, ki kendiniñ ayırlıḡına körä çaxırgay biyik

yaryuga, korolga aniñ biylikinä, na ol kişigä berilmäḡ keräk bu türlü. Egär korol korunada bolsa, 3 kez 3-är hafta rok bermäḡ keräk. A egär korol aniñ biylikini korunada bolmasa, bermäḡ keräk aḡar 3 kez 9-ar hafta, bulaydır törä. Kim ki bu roklarni (120v) keçiksä da keltirmäsä koroldan kendi işinä boluş, ol kişi kendi işin tas etär ol iştä ol stupendä, ḡaysi iş üçün ki korolga alıp edi. A yaryunu ayamaga bolmastır kimesägä, iş uçuna toḡtamiyin, tügällänmiyin yaryu bilä. Da bitik yazılsa korolga, yaryudan keräk 1 möhür ketḡoyalıḡniñ bolgay da 1 möhür voytnuñ.

[Дополнительная статья 8]

Antniñ işi bu türlüdür. Kim ki kimesäni yaryu bilä antka keltirsä, keräk sovnu 3 kez ḡoluna ol toldurgay. A kim ant içsä, ol tölär ḡamgočka 12 sḡgni. Egär yixöv açilgay ant üçün da barışkaylar, dävikârlar keräk ḡamgočka 1 nemä bergäylär, da voytka da 1 altın sḡg bergäylär ant içkän.

[Дополнительная статья 9]

Yänä törädä olturgan vaxtta voyt bilä, neçä ki törä uzaḡ olturuptır, da ne ḡadar ki sḡg yiyılsa şepşeniktän da zapislärdän, da kimesä ki töräniñ alnina yañılgay, bu sḡglarni 3 ülüş etmäḡ keräk: 1 ülüş voytka, 1 ülüş töräçilärgä, 1 ülüş yazuçıga.

(121r) [Дополнительная статья 10]

Yänä möhürdän 6 sḡg, ol da ketḡoyalıḡniñdir.

[Дополнительная статья 11]

Da ne ki dżurumga tüssä, kimesä ermeni yañılğanına körä sḡg bilä ögütlägäylär, andan voytka nemä ülüş yoḡtır, ol da bizimdir.

[Дополнительная статья 12]

Da kimesäniñ borcu üçün ki 1 kimesäni olturuzgaylar, keräk aḡar anda bergäy 1 sḡg ḡardżga kündä, neçä ki uzaḡ kün oltursa zındanda.

[Дополнительная статья 13]

Dayı da bilgäysiz, ki hər vilozeniñ törädän, ki törä olturuzgay, da ne ki ülüş alir töräçilär, ol sḡgdan 1 sḡg deckiygä berilgäy.

[Дополнительная статья 14]

Ya 1 kimesä ki zındanda olturgay kimesäniñ borcu üçün, neçik törä buyurur, ki kündä aḡar 1 sḡg ḡardżga bergäy, ol kündän, ki olturuzdu, 3-ünči küngä diyin, ki aḡar ḡardżliḡin bermägäy edi, voytnuñ ḡolundan ötläş [berilmägäy edi], 4-ünči küngä töräniñ erki bar aniñkibik kişini, borç eyäsin, erkli yebermägä zındandan, yänä törägä ündäginčä. A ol borç eyäsi, ki ḡaldı törädä, ki tölöv (121v) etkäy alğan kişisinä baş borçun, yoḡesä ani aḡar tölöv etmägä borçlu dügül, ḡaysin ki aḡar zındanda ḡardżliḡ berdi, tek ani aḡar borçlu ḡalir, ne ki törägä naložit etti baş suması bilä tölämägä bir-

gä; törä bulay buyuruyur, ertäsindän borç eyäsinä *çardžliç* berilmäx keräk.

[Дополнительная статья 15]

Bir kimesä kimesäni törägä ündägäy, tapir kermändä, da ol, anı nemägä tutmiyin, kelmäsä, 6 s**bg** *džurum çalir*, ekinçi dä turmasa, 12, 3-ünçi yänä 12 s**bg** da olturuzmaç zindanda.

[Дополнительная статья 16]

A egär ki 1 törägä turgay povodna strona, da 1-i 1-i artından 3-ünçi küngä dirin turmagay, anıñkibik kişi ilgärgi törälärni tas etär, keräk yäni baştan yänä pozovat etkäy.

[Дополнительная статья 17]

A egär kimesä 1 ündälgän bolgay törägä, da turgay, soñra da yaşingay, da ol yan, çaysi ki povoddir, 3 töräni biri [biri] artından turgay, anıñkibik kişi kensi işinä tüşär, ne türlü dä iş bolsa, çaysi ki burungi törädä anıñ gileyin işitti.

(122r) **[Дополнительная статья 18]**

Da egär kimesägä keräk bolsa minuta çıxarmaga düftärdän möhür tbinä, töräsi 12 s**bg**dir: 6-si möhürdändir, da 6-si yazuçiniñdir.

[Дополнительная статья 19]

Da kimesä izdägäy törädän ya klägäy [düftärdän] vıpis, anıñ töräsi 3 s**bg**dir.

[Дополнительная статья 20]

Yänä 1 kimesä klägäy törädä zapisin sarnatmaga düftärniñ açuçından, 3 s**bg**dir.

[Дополнительная статья 21]

A egär ki çaysi çonaçka keräk bolgay törä satın alma [potrebniy], keräk törädä bergäy 14 s**bg**: 2 s**bg**i voytnuñdur da 12 s**bg**i töräçilärniñdir.

[Дополнительная статья 22]

A egär ki özgä çonaç klägäy edi ol töräniñ alnına özgä kişi üsnä törä tutmaga ya yänä ol kişiğä utru, ol da keräk odložit etkäy yänä 14 s**bg** törä alnına.

[Дополнительная статья 23]

A egär ki kimesä başlagay çonaç kişi vloženiy törä alnına, burungi törä turmagay, çaysi da kişiğä utru, anıñkibik çonaç kişi povinnen dügül törägä bu 14 s**bg**ni obložit etmägä, çaysi ki başladı vloženiy törä alnına.

(122v) **[Дополнительная статья 24]**

Yänä bir kimesä ki yerlilər bolgay, da 1-i 1-inä utru hörmätinä ayb bergäy, ya çonaç yerligä [ayb bergäy], anıñkibik iştä, kim ki yatmaga klämäsä, anıñkibik kişi, yerli dä bolsa, bolur kensinä törä satın almaga, berip 14 s**bg**ni da törä alnına anıñkibik aybdan çıxмага.

[Дополнительная статья 25]

Yänä 1 kimesä kimesä üçün yük kirgäy törä alnına turuzmaga yerligä utru, da bolgay borç

üçün ya özgä nemä üçün, berilgäy añar 3 kez 3-är haftaga törägä körä, ki turuzgay. A egär anıñkibik kişiğä nemä prihoda yoluçkay, ya çanlıç iştä bolgay, ya çasta bolgay, ya miskinliktän çaçkay, da tutkaylar yükçini, da keltirgäylär törä alnına, keräk añar bu türlü berilgäy.

[Дополнительная статья 26]

A egär anıñkibik borç eyäsi çanlıç ulusta bolmasa, keräk añar berilgäy 3 kez 9-ar hafta.

[Дополнительная статья 27]

A egär ki çonaç bolsa, keräk berilgäy 3 kez 4-är küngä diyin yükçigä turuzmaga. A egär ki bolmasa izdövgä, alay oç (123r) berilmäx keräk, neçik ki yoyarigi törädä yazıpbiz.

[Дополнительная статья 28]

A egär ki bu künlärdä yükçi tapmadı esä kişisin, keräk kensi *džupin* bergäy, kimgä utru yük kırıptır, törä bulay körgüziyir bu yol bilä etmägä da könülmägä.

[Дополнительная статья 29]

Yänä bilgäysiz, ki 1 kimesäni oblične voytnuñ alnına ündämiyin üvünä, anıñkibik kişini voyt törägä [ündätmägä] bolmastır, işitmiyin anıñ gileyin ya birsi yannıñ otdorun, ki törä mi işidir, yoç esä yoç, ki, bilip işni, soñra bergäy törägä, könülükü munuñ bulaydır.

[Дополнительная статья 30]

Yänä bilgäysiz, kimesä törädä yerli antka tüşkäy, keräk añar berilgäy 3 haftaga diyin yerligä utru antın tügällämägä. Bu ant işi özgä türlü bolmas bolmaga.

[Дополнительная статья 31]

A egär s**bg** tölövinä bilingängä, alay oç 3 haftaga diyin, ki tölov bolgay. A egär bolmasa bu 3 haftada tölämägä, dayın bolur ekinçi almaga 3 haftaga diyin törägä körä tölövgä. Yänä (123v) egär ki bolmasa bu 2-inçi törägä dirin tölämägä, bolur 3-ünçü törägä dirin tölämägä, bolur algay tölövgä. Dayın artıç kün almaga bolmas kendinä törädän, bu 3-ünçi törädä tölämäx keräk ya zindanda olturmaç keräk, kimniñ ki nemä imen'asi bolmasa, ya nemä çumaşi, ne türlü dä bolsa tölövgä kensiniñ borçlusuna utru.

[Статья 32 в этом списке отсутствует].

[Дополнительная статья 33]

Bir kimesä törägä turgay, da, töräni hörmätlämiyin, yanından çliçin ya çindžalin çeşmägäy. Anıñkibikni törä 12 [s**b**] *džurum* bilä ögütlämägä keräk, ki, añar baçip, özgälär dä töräni hörmätlägäylär da külmägäylär törä alnına.

[Дополнительная статья 34]

Bir kimesä kimesäni voytka ündägäy da voyt bergäy törägä, da ündälgän yan aytkay, ki hadir

dügülmen d̡ž̡ap bermägä, beriñiz birsi törägä, ani uderžat etmägä bolur törägä körä 3-ünçü törägä dirä. A kim ki povoddir, 3 s̡bgni ol obložit etmāx keräk zapisniñ.

[(124r) [Дополнительная статья 35]

Yänä yerli yerlini ündägäy törägä, da klämägäy tözmä viloženiy törägä diyin, da klägäy törä satun alma potrebniy, leç aniñkibik sinix borçlu bolgay, ki emin bolmagay, añar utru bolur oderžat etmägä. Ya borçlu, ki klämägäy tözmägä da ayt-kay, ki hadirmen tölov etmägä, törä satun alir-men, aniñkibik bolur oderžat etmägä töräni.

[Дополнительная статья 36]

Yänä 1 kimesä keräk bolgay voytnu 2 töräci bilä obvedit etmägä, keräk bergäy deckiygä 2 s̡bg, voytka da 2 s̡bg, 4 s̡bgni [=s̡bgi] töräçilärniñdir, bu işniñ yolu bulaydır, kim dä izdäsä.

[Дополнительная статья 37]

Bir kimesä ki apelovat etkäy törädän korolga aniñ biylikinä, keräk törä alnina obložit etkäy. Egär korol korunada esä, keräk çardž̡i üçün beril-gäy törägä körä 4 fl̡i, a egär ki korunada bolmasa korol, keräk berilgäy 8 fl̡i. Kimniñ artından vrok çixkay törägä körä, (124v) ki işinä tüškäy, na ol çardž̡ni ol kişi tölämāx keräk, çaysi ki işni tas etti, ol işni, ne üçün apelovat etip edi. A töräni kimesä-gä ayamaga bolmas. A egär ki korol Krakovdan dayin yuvux bolsa, ani da töräçilär tapkay, ol çad-ar yiraç barmāxniñ çardž̡iniñ artixin töräçilär tapkay da sunduxka salgay ol s̡bgni.

[Дополнительная статья 38]

Haçan ki törä oltursa da voyt, aytmiyin, ki munda törä olturuptir, kimniñ nemä işi bar esä, spravovat etsin, da kimesä, aşıxip, boşatliç almī-yin, da, ilgäri tüşüp, nemä izdägäy törädän, aniñ-kibik kişi çalir d̡ž̡urumga 12 s̡bg.

[Дополнительная статья 39]

Bir kimesä törägä turgay da kensiniñ gileyini bergäy, da 1-si yan aniñ sözün tiymagay bu sözlär bilä, ki ayt-kay, pane voyte, hadirlänmiyirmen añar d̡ž̡ap bermä, bergin maña 1-si törägä diyin, egär ki bu sözlärni aytsa, gileyindän burun. A egär ki burungi gileyinä çulaç çoyup işitti esä, keräk añar ne iş üçün esä (125r) dä, här sözünä d̡ž̡ap bergäy, bilir mi, yoçsa bilmäs mi. Yerli esälär 2-si dä, ol türlü d̡ž̡ap etsälär, oderžat etkäylär 3 haf-taga dirä, a egär ki çonaç esä, ol türlü 4-ünçü kün-gä diyin, neçik yoçari yazilipbiz törälärgä körä.

[Дополнительная статья 40]

Rimovan'asi övlärniñ bu türlüdir. Çaysiniñ roku çixsa törä bilä da eyäsi mülnküñ kensiniñ miskinlikinä körä ki uderžat etmägä bolmasa, ke-

räk törädän turgay voyt töräçiläri bilä, da kelgäy ol övgä, da ol kişiğä, kimgä ki borç üçün tüşti ol öv, keräk bermä çalçasin çoluna da aniñ erkinä, da ol kişi keräk ki oçaçina ot çoygay kensi, da ol öv eyä-sinä, yerli esä, 3 hafta kün bergäy boşatkinça. Egär ki çonaç esä, 4-ünçü küngä dirä.

[Дополнительная статья 41]

A egär ki ol kişi, kimgä ki öv tüştü, da klägäy burungi eyäsinä yalga bermägä, ol aniñ erkinädir. A kläsä, satar taniçliç bilä, a ne ki artsa, keräk eyäsinä çaytargay, (125v) a yetmäsä suma borçu-na, keräk andan törä bilä izdägäy.

[Дополнительная статья 42]

A mülk eyäsi ki klägäy andan yalga, da ol añar, öç etip, bermägäy da klägäy ol mülnkü pusta salip ketmägä, nesi dä buzulsa ol övniñ, povinendir kensi s̡bi bilä yasama, çünki tüşti aniñ gvarina.

[Дополнительная статья 43]

Barça opciy kişilärdän esä, burungi eyäsinä podobniydir yalga bermägä, törä bulay buyuruyur, ki ol oderžat etkäy yalga, ne ki özgä.

[Дополнительная статья 44]

Ol çayta, ki törä turup barmaga klägäy ol öv-gä, keräk ol kişi töräniñ alnina obložit etkäy, kim-gä ki öv tüşti borç üçün ya s̡bg tusnaçina, 12 s̡bg voytnuñ, 12 s̡bg töräçilärniñ, 2 s̡bg deckiyniñ. Egär uvyazan'a da rimovan'a 1-dän berilsä, 2-si dä, 2 ança berilmāx keräk, ne çadar yoçari yaziliptir s̡bg voytka da törägä.

[Дополнительная статья 45]

Yänä 1 kimesä kimesäni törägä ündätmägäy voyttan ötläş da, turup törä alnina, 1 kimesäniñ üsnä gile etkäy, (126r) aniñkibik povod çalir d̡ž̡u-rum 12 s̡bg törägä.

[Дополнительная статья 46]

Bir kimesä kensiniñ borçu üçün ki borçunu tö-lämägä [bolmagay], da imen'asi üsnä ya çalgan çumaşi üsnä şparunk klägäylär törädän, keräk obložit etkäylär törä alnina 3 s̡bg, da yazdirgay, da kensiniñ işin çuvatta toçtatkay. Aniñkibik kişiğä utru, ki emin bolmagay, munuñkibik kişiğä utru bolur oderžat etmä şparonknu. Da aniñkibik po-vod, kim dä bolsa, keräk kensinä törä satun algay da işin spravovat etkäy.

[Дополнительная статья 47]

Yoluçkay kimesägä, ki korolga apelovat etkäy törädän, da soñra izdägäy edi düftärdän minuta, ani oderžat etmägä bolmas törägä körä, çaysi iş üçün ki korolga aldä, a çaysi iş üçün ki korolga alinmagan, düftärdän minuta ayuvlu tigül, kim ki izdäsä.

[Дополнительные статьи 32, 48-99 в этом списке отсутствуют].

(126v) [Заключительная запись к Судебнику]

Haybat Biy K'risdoska, Barča dünjâni yaratkanga, Ata Oğul Ari Džan, bir Teṅrigä, meñilik. Ammen.

Yazildi bu Törä bitiki, ḡaysi ki anlanıyır «Ganunk'», asri ayız [=aziz] da tögäl orinagdir, ḡaysi ki tögälländi ermeni tvagan 1024 sanına, tegdemper ayıniñ 20-sinä, mämläkätindä Frankniñ, šähäriñdä Kamenečniñ, padšahlıxına nemičniñ k'risdän Stefan Batoriy, ḡaysi ki anlıyır, biylixiñä šähärimizniñ Briskiy pan Mikolayniñ, gat'ayigosluḡuna der Krikorisniñ, aḡpašlıxına der Barsamniñ.

Xaytöp yazdırdı bu bitikni, ḡaysi ki anlanır Statut, pan Krikor, ḡaysi ki oyludır pan Sarkis Tamyačiniñ, meñärmäxiñä kensi boyunuñ da jišadag, ḡaysi ki Teṅri bersä kensi potomoklarına, ḡaysi ki Biy K'risdos bergäy kensi šaḡavatın (127r) üsnä da saḡlagay kensin barča türlü yamandan da džan dušmaniniñ sinamayından. Ammen.

Xaytöp yazıldı bu Ganunk' xolu bilä yazıxlı da keräksiz ḡulunıñ Teṅriniñ Xaçeresniñ, ḡaysi ki oyludır der Oksentniñ.

Xolarmen sizdän ulu ḡoltḡa bilä, yüzüm yergä ḡoyup, ki yamanlamagaysiz men yazıxlı kimsäniñ yazovuna, egär nemä eksik tapsañız içinä. Xaytöp xolarmen sizdän, benim ḡardašlarım, kim ki bu Ganonk'nu sarnasa, yaḡši haväs bilä bošatlıḡ ḡolgay Biy K'risdostan yazganniñ da yazdırganniñ yazıḡlarına, da kim ki ḡoltḡa etsä, Biy K'risdos aḡar 1-inä 1000 tögällägäy 2-inči kelgäniñä. Amen. Hajr mer'' or surp.

[Колофон]

Men, Jagop, baron Butaḡ oğlu, Biy Teṅriniñ yazıxlı ḡulu, xolarmen, da kimgä dä kolvek tüšsä bu bitik, igi tutkay da igi sarnagay da bunu, neçik kendinä biyänçlidir. Amen.

Tvagan 1104-sinä, tegdemperniñ.

Беспорядочные записи на последних листах

(127v) Jochannes Petrus Gokczycky scribeo anno domini 1653, die przyma aprilus.

Men Yaško baron Göğčä Petre oğlu yazdım bu yazovnu yoyargi nemiç [tovaganına>] tuvaganına körä t'v. 1102-sinä.

T'v. 1102. Keldi Pagca ḡan Kameneckä da tüštü Kravec Xaçkolarga da andan soñra ketti, nedän ḡazaḡ artından da işitti, ki ḡazaḡ kelmiyin ḡayttı Zavenc ~~tibinä~~ üsnä Laškoviça tüzlärinä ekisiniñ arasına tüzlärinä ulu cerüv bilä yarım cerüv bilä ḡaçtı da ketti, tatar keldi barča alıp ket-ti elindän nemiçläriñ.

Слава Господу Христу, творцу Вселенной, Отцу и Сыну и Святому Духу, единому Богу, навеки. Аминь.

Вот и дописан этот Судебник, именуемый «Законы» и являющийся чрезвычайно ценным и совершенным образцом, который завершен в 1024 [=1575] году армянского летосчисления, в месяце декабре, 20-го числа, в государстве Польском (европейцев-католиков-поляков), в городе Каменце, в правление достопамятного польского христианского короля Стефана Батория, в правление нашим городом пана Миколая Бриского, при католикосе отце Крикоре и архиепископе отце Барсаме.

Эта книга, реченная статут, переписана по поручению пана Крикора, сына пана Саркиса Тамгачи, в память о нем, да одарит Бог его потомков, и да Господь Христос снизошлет на него свою милость и сохранит его от всяческого зла и испытаний врага души. Аминь.

Переписан этот Судебник рукой грешного и негодного раба Божьего Хачереса, сына отца Оксента.

Молю вас великой мольбою, склонив к земле лицо свое, не хулите написанного мною, грешным, если обнаружите в том какой изъян. Еще, братья мои, прошу вас, кто будет читать этот Судебник, благосклонно просить у Господа Христа прощения грехов написавшему и поручившему написать, и кто обратится с мольбой, тому Господь Христос восполнит тысячекратно в час своего второго пришествия. «Отче наш... да святится».

[Колофон]

Я, Ягоп, сын господина Бутаха, грешный раб Божий, прошу, кому достанется эта книга, хорошо обращаться с ней и хорошо читать в свое удовольствие. Аминь.

В году 1104-м [=1655-м], в декабре.

[Galüş]kani tuttum Hrištagabedniñ oručuna bir yılga 12 fligä, biz habatga da biz suç...

(128r) Baštan Biy Teṅriniñ eminliki da ari šahavatı kelgäy.

Boldu toyum benim Jagopnuñ Butaḡ oğlunuñ Šuša Xaçko ~~toru bilä~~ ḡizi bilä Gulka bilä surp Sarkisniñ šapatkünü t'v. 1102-sünä.

Džuhut Noringä 25 fli raḡi üçün.

Funt yarım...

(128v) Moy laskaviy pane voynče, saḡ boluñuz biylikiniñiz, saḡ boluñuz biylikiniñiz.

Конгрегация армянских мхитаристов, Вена, № 479

Сборник проповедей вартабеда (богослова) Антона, часть первая

Дата: 1660 г.

Бумага. 216 л. (лл. 1, 144 об., 216 чистые), 15,5 x 20,5 см. Письмо: нотргир.

Содержание: 47 проповедей. Частично скопированы в Варш. 6, где содержится 26 проповедей [Tryjarski 1976b: 647].

Описание: [Dashian 1895: 224, 954; Schütz 1966: 103; Tryjarski 1976b: 647].

Фрагменты

(5v) Хаճան կի Movses kördü taneclärni, ki oyniy edilär džuhutlar altun bizov čövräsina, saldi ol tahtalarni, çaysin keltiriy edi Sina tayindan, çaysi edi yazilgan üsnä on buyruçu Tejriniç. Yüräkläniç alarniç balvoçvalstvo üsnä, saldi ol tahtalarni da sündirdi ani ~~skalada~~ irtah tibinä.

Когда Моисей увидел танцы, которые танцевали евреи вокруг золотого тельца, он бросил те скрижали, которые принес с Синайской горы и на которых были написаны те десять Божьих заповедей. Рассердившись на их идолопоклонство, он бросил те скрижали и разбил их о подножие скалы.

(86v) Toz bilä közlärimizni zam'atat etiyir şaytan.

Пылью забрасывает нам глаза сатана.

Конгрегация армянских мхитаристов, Вена, № 480

Сборник проповедей вартабеда Антона, часть вторая

Дата: 1661 г.

Бумага. 239 л. (лл. 1 об., 7, 188 об. 189, 239 чистые), 15,5 x 20,5 см. Письмо: нотргир.

Содержание: 31 проповедь. Частично скопировано в Варш. 6 [Tryjarski 1976b: 647].

Описание: [Dashian 1895: 225, 954-955; Schütz 1966: 103; Tryjarski 1976b: 647].

Фрагменты:

(2r) Saçla seni da [ta] boyuçunu seniç ulu [olu] pilnost bilä...

Eski romajeçilär başlamaçında yılñiç bar edi ulu zviçayları.

Береги себя и душу свою с большой бдительностью...

У древних римлян существовали великие обычаи, связанные с началом года.

Конгрегация армянских мхитаристов, Вена, № 481

Сборник проповедей вартабеда Антона, часть третья

Дата: 1660-1661 гг.

Бумага. 152 л. (лл. 105 об., 106, 144 об., 146-152 чистые), 16x20,6 см. Письмо: нотргир.

Содержание: 30 проповедей. Частично скопировано в Варш. 6 [Tryjarski 1976b: 647].

Описание: [Dashian 1895: 225, 955; Schütz 1966: 103; Tryjarski 1976b: 647].

Конгрегация армянских мхитаристов, Вена, № 525

Молитвенник

Дата: 1618 г.

Бумага. 203 (1-39, 39bis, 40-202) листа. Лист 191 чистый. Кроме того, в рукописе отсутствуют отдельные листы, которых уже не было во время пагинации. 10x15 см.

Письмо: болоргир.

Описание: [Dashian 1895: 237-238, 996-997].

Полный текст рукописи Вен. 525

(1r) *Der, et'ē širt'uns tatarča*

[Псалом 50/51]

¹⁷Biy, egär erinlärimni benim ačsañ, ayzim benim yirlagay alyšiniñ seniñ.

[Псалом 3: 2-4]

²Biy, ki köp boldular xistiručilarim benim, köplär turdular üstümä benim.

³Köplär aytarlar edi boyum üçün benim, ki yoxtur xutxarılmaçi bunuñ Teñrisindä kendiniñ.

⁴Evet sen, Biy, boluşuçim menimsen, haybatim benim (1v) da biyiklätüçisi başimniñ benim.

⁵Avazim bilä benim men Biygä sarnadim, da işitti maña tayından ari kendiniñ.

⁶Men çirim ettim da yuxuda boldum, oyan-dim, da Biy boluşuçim benimdir.

⁷Xorçmandir men tümän çerüvündän alarniñ, ki çöp-çövrä dolaşir çapsap saçliyiñ edilär meni.

⁸Kel, Biy, boluş maña da xutxar meni, Teñrim benim, zera sen urduñ barçasın, kimlär ki edilär birgämä (2r) duşmanlıxta heç yergädän, da tişlärin yazıxlılarniñ uvatkaysen.

⁹Eyamizniñdir xutxarmaçi, üsnä žoçovurtuñnuñ seniñ alyšiniñ seniñ.

Der Asduadz tatarča

[Псалом 87/88]

²Biy Teñri xutxarılmaçimniñ benim, kündüz da kečä sarnadim da kečä (!) alniña seniñ.

³Kirsin alyšim benim alniña seniñ, Biy, aşaçlansin xulaçiñ seniñ çoltça(2v)ma benim.

⁴Zera toldu çiyinlar bilä dżanim benim, da tirlikim benim tamuxta tiyişti, ⁵da hesepändim men alar bilä, ki enärlär çoçurga.

Boldum men neçik adam başça boluşluxtan ⁶da ölülär dä erkli,

Neçik yaralılar, ki yuçliyiñlar kerezmanlarda.

Xaysin ki sen añaadiñ, alar çoluñdan seniñ keritüştülär.

⁷Xoydular meni çoçurga tıbdägi, çaramyuluç (3r)ka da kölgäsinä ölümniñ.

⁸Mendä toxtadi yüräklänmäçiñ seniñ, barça yubanmaçiñni seniñ yeberdiñ üstümä benim.

⁹Yıraç ettiñ mendän tanışlarimniñ benim, da çoydular meni masçara kendilärinä.

Çixara berildim da çixmas edim, ¹⁰közlärim benim çaçaklandılar miskinliktän.

Çaxirdim Biygä kündüz da kötürdüm saña (3v) çollarimniñ benim.

¹¹Yoçsa mi ölülärgä etärsen sk'ançelik'iñni seniñ, ya hakim turyuzup, tapunmaç etkäy mi saña?

¹²Yoçsa mi aytsarlar çaçan kerezmanda yarli-

[Псалом 50/51]

¹⁷Господи! Если откроешь губы мои, уста мои будут петь молитву твою.

[Псалом 3: 2-4]

²Господи! Как умножились угнетатели мои! Многие восстают на меня,

³Многие говорят о душе моей, что нет ему спасения в Боге его.

⁴Но Ты, Господи, помогаешь мне, Ты слава моя, и Ты поднимаешь голову мою...

çamaçiñni seniñ ya könülüküñnü seniñ taspolmaçta?

¹³Yoçsa mi tanısarlar çaramyuluçta sk'ançelik'iñni seniñ ya toyruluçuñnu seniñ yerdä unutulgan?

(4r) ¹⁴Men saña, Biy, çaxirdim, ertägi alyšim benim yetišsin saña.

¹⁵Nek, Biy, kerit eyirsen dżanimniñ benim ya çaytariyiñsen yüzüñnü seniñ mendän?

¹⁶Yarli da emgäklimen men ohlanlıçimdan benim, biyiktän aşaçlandim da muñaydim.

¹⁷Mendä toxtaldi öçäşmäçiñ seniñ, çorçuñ seniñ müşçüllätti meni.

¹⁸Çöp-çövrä boldular çövrämä benim, neçik suv, barçası (4v) çapsadılar meni.

¹⁹Yıraç ettiñ mendän dostlarimniñ benim zabunluçum üçün benim.

Awrınea, andzn im zDer tatarča

[Псалом 102/103]

¹Alyšla, dżanim benim, Biyni, da barça söväklärim benim atin ari aniñ.

²Alyšla, dżanim benim, Biyni da unutmagin barça bergänin aniñ,

³Kim aritir yazıçiñni seniñ, oñaltir barça ças (5r)talıçiñni seniñ,

⁴Kim xutxarir buzulmaçtan tirlikiñni seniñ, tadžlar seni yarliçamaç bilä da şayavat bilä,

⁵Kim toldurur igitliktä [=igiliktä] suçlançiñni seniñ, yäñirgäy, neçik çaraçuşnuñ, igilikiñ [=igitlikiñ] seniñ.

⁶Etär yarliçamaçni Biy da toyruluç barça zir-gel bolganlarga.

⁷Körgüzdü Biy yolun kendiniñ Movşeskä da oylanlarına İsrayelniñ erkin kendiniñ.

(5v) ⁸Şayavatlı, yarliçovuçidir Biy, uzunesli da köpyarlıçovuçi.

⁹Dügül soñyuga diyin öçäşläñir Biy da dügül meñilik saçlar öcnü.

¹⁰Dügül yazıxımızga körä bizim etti bizgä da dügül töräsizlikimizgä körä tölädi bizgä.

¹¹Yoğsa, neçik biyiktir kök yerdän, ol türlü dä xuvatlattı Biy yarlıyamağın kendiniñ üsnä xorçkanlarını kendiniñ.

¹²Ne çadar yıraçtır kün (6r) toyuşu kün batışından, ol türlü yıraç etti bizdän töräsizlikimizni bizim.

¹³Neçik şayavatlandı [ata] üsnä oylanlarınıñ kendiniñ, ol türlü şayavatlandı Biy xorçkanlarına kendiniñ.

¹⁴Zera ol bildi yaratılğanımızni bizim da aңdı, ki topraçbiz.

¹⁵Adamniñ, neçik biçän, dir künläri kendiniñ, neçik çiçäki tüznüñ, ol türlü çiçäklänir.

(6v) ¹⁶Üfrär anda yel — yoçtur, dayın körünmäs yeri aниñ.

¹⁷Evet yarlıyamağı Eyämizniñ çalır meñi meñilik üsnä xorçkanlarınıñ kendiniñ, ¹⁸da toyruluğu aниñ oylanlarından çax oylanlarına,

Xaysıları ki saçlarlar niyatın aниñ, aңarlar buyruğun aниñ da etärlär aни.

¹⁹Biy köktä hadirlädi olturyuçun kendiniñ, çanlığı aниñ barçası(7r)na eyälik etär.

²⁰Alğışlañız Biyni, barça friştäläri aниñ, zorullar çuvatı bilä, ki etärsiz sözüñ aниñ, işitip avazına aytusuñuñ aниñ.

²¹Alğışlañız Biyni, barça çuvatlıları aниñ, çizmätkärläri da etüçiläri erkin aниñ.

²²Alğışlañız [Biyni], barça işläri aниñ, barça yerdädir biyikliki aниñ, alğışla, džanım benim, [Biyni].

**(7v) Dər, lur ayot'ıç tatarça
[Псалом 142/143]**

¹Biy, işit alğışıma benim, çulaç çoy çoltçama benim könülüküñ bilä seniñ.

Işit maña toyruluğun bilä seniñ ²da kirmäğın yarğuga çuluñ [çoluñ] bilä seniñ, zera toyrulanmas alniña seniñ barça tirilär.

³Xuvdu duşman boyumnu benim, aşax etti yergä tirlikimni benim da olturyuzdu meni çaramyulu(8r)çta, neçik ölünü meñiliktän.

⁴Osandı mendä džanım benim, da yüräkim benim müşçülländi mendä.

⁵Aңdım künlärni ilgäriği, sahişladım barça da işiğni seniñ, yaratkanların çoluñnuñ seniñ sağışladım ⁶da kötürdüm saña çollarımni benim.

Džanım benim, neçik yer, susaptir saña, ⁷tezindän işit maña, Biy, zera eksildi mendä džanım benim.

Xaytarmäğın yüzüñnü (8v) seniñ mendän, oçşasarmen alarga, ki enärlär çoyurga.

⁸Işitövlü etkin maña ertägi alğışımni, yarlıyamağıñni seniñ, zera men saña, Biy, umsandım.

Körgüz maña yol, da bargaymen, zera saña, Biy, kötürdüm çollarımni benim.

⁹Xuçar meni duşmanlarımдан benim, Biy, zera seni işanç maña ettim.

¹⁰Övrät maña etmä erkiñ seniñ, zera sensen Teñrim benim.

Džaniñ seniñ yağşı, yol körgüzgäy maña yergä toyru.

(9r) ¹¹Atiñ üçün seniñ, Biy, tırgızgäy[sen] meni; toyruluğun bilä çıxargaysen tarlıxtan džanımni benim; ¹²yarlıyamağıñ bilä seniñ

Tas etkäysen, Teñri, duşmanlarımni benim, yoç etkäysen barça indžituçilärin boyumnuñ benim, zera men çoluñnu [=çoluñ] seniñmen.

Haybat Ataga da Oyluga da Ari Džanga hali da här kez da meñi meñilik, aмен.

Zart'ucealk' is tatarça

(9v) Oyanganlar barçamız tinçliğından yuğun, çaysı ki bağışladı bizgä adam sövüçi Teñri övünmäçkä da yubanmaçka küçsüzlükümüzgä bizim,

Da kelip birgä džanlı yir bilä, da hörmätinä barçadan ari atına Eyämizniñ bizim Jisus K'risdosnuğ

Xorçu bilä da titrämäç bilä turıyıç alğışka alnına aниñ

Da şükürlü bolıyıç andan keçäniñ sahatından bu (10r) könülükü üçün aниñ.

Xaysı ki taңladı bizni yarlıyamağı bilä kendiniñ

Da bağışladı bizgä keltirmägä oçşaşın köktägi friştälärniñ haybatlavuçi Eyämiz Teñrini barçamızga bizgä bolgay.

Da biz bundan soñra arıtip džanımznı bizim çıyastan da yaman çilinmaçtan,

Kötürıyıç çolumuznu bizim arilikkä, başça öçäşmäçtän da eki köñüllüktän, inam bilä çolıyıç an(10v)dan arınmaçni da boşatlığni aşınganlarimizga bizim, çosdovanel bolup sirin yüräkimizniñ bizim yapuçlar bilüçi Teñrigä,

Neçik ki yöpsüngäy yalbarganımızni bizim alğışi bilä da yağşı sözü bilä barça arilärniñ.

Bağışlagay bizgä adam sövüçi Teñri çalmaga saçtığ bilä da zadasız tutuş bilä erkinä körä aниñ bu dünyäda,

Da arzani bolup meñilik da köktägi çatırlarga, çaysı (11r) ki atadı sövüklärinä kendiniñ könü Teñri Jisus K'risdos, Biyimiz barçanı tutuçi, tırgızgäy da yarlıyagay.

Xalganin keçäniñ eminlik bilä keçirmägä inam bilä Eyämizdän çoluñuz.

Frištāni eminlikniñ közät džanimizga bizim inam bilä Eyämizdän çoluñuz.

Ariñmaçnı da boşatlıçnı aşınganimizga bizim inam bilä Eyämizdän çoluñuz.

Ari Haçniñ ulu da küçlü çuvatın boluşluç-(11v)ka džanimizni [=džanimizga] bizim inam bilä Eyämizdän çoluñuz.

Da dayın artıç bir sözdän könü da ari inamimiz üçün bizim Biyni yalbarıñız.

Džanimizni bizim da biri birimizni Eyämiz Teñrigä, barçanı tutuçığa, simarlıyıç.

Yarlıyadı bizgä Biy Teñrimiz bizim. Aytıyıç barçamız bir sözdän Biy, yarlı”.

Jišesçuk‘ tatarça

(12r) Añıyıç keça atıñni seniñ, Biy.

[Псалом 44/45] ²Açtırsin yüräkimiz bizim söz yaçşı, da tillärimiz bizim aytsin işlärin köktägi çannıñ.

Yarımkeçädä turup, tapuniyıç seni, Biy.

Alıñimizni bizim beriyıç saña, Biy, köşkündä seniñ içinä yäñi Yerusaçemniñ.

Keça kötüriyıç çollarimizni bizim arilik bilä saña çarşı.

[Псалом 150: 6] ⁶Avaz bilä şükürlü, bar(12v)-ça džanlar, alıñılañız Biyni.

[Псалом 55/56: 9; 107/108: 3] ⁹Oyanıñız, haybatım menim, oyanıñız, da men oyanırmen ertäräk, aləluia.

Oyanıñız, birgä friştälär bilä oylanları Sionnuñ, alə”.

Oyanıñız, oylanları Sionnuñ, yariçniñ alıñışına Atanıñ-Yariçniñ, aləluia.

Oyanıñız, çutçarılganlar çan bilä, da beriñiz haybatni Xutçaruçığa, aləluia.

Oyanıñız, yäñi çoyovurt, yäñi yir alıp Yäñirtüçigä, aləluia.

Oyanıñız, kelinlär, džan bilä gümän etip kelgäninä ari (13r) kiyövnüñ, aləluia.

Oyanıñız, yanıp yariç bilä, oçsaş açillı ari gojslarga, aləluia.

Oyanıñız, hadirläñiz yay ganteyläriñä isi yaşıñizni, aləluia.

Oyanıñız da yuçlamañız, oçsaş açilsiz gojslarga tutunup, aləluia.

Oyanıñız, yerni öpünüz da yaş bilä bunu aytıñız, alə.

Oyan, ne üçün yuçlıyırseñ, Biy, etmä kerı bizim meñilik.

Kel, Biy, boluş bizgä! Beriyıç atıña seniñ haybatni hali da här kez Ataga da Oç(13v)ulga da Ari Džanga, bir Teñrilikkä, amən.

Awryneal es, Der Asduadz tatarça

[Даниил 3: 26-45: Молитва Азариин]

²⁶Alıñışlısen, Biy Teñri, atalarimizdan bizim, alıñışlısen [=alıñışlı] haybatlangan atıñ seniñ meñilik.

Könülük bilä keçirdiñ bu barçanı da bizim bilä toyrusen, Biy, ²⁷da barça işläriñ seniñ toyrudur,

Yollarıñ seniñ toyrudur da barça töräñ seniñ toyrudur.

(14r) ²⁸Toyrı törä keltirdiñ üstümüzgä bizim barçaga körä, ne ki yeberdiñ üstümüzgä bizim da şähärinä ari atalarimizniñ bizim Erusaçemniñ.

Toyruluç bilä da könülük bilä yeberdiñ bunu üstümüzgä bizim yazıçlarimiz üçün bizim.

²⁹Töräsizläñdiç, aşıñdiç, baştaç bolup sendän, yazıçlı bolduç barçada. ³⁰Da buyruçıñnu seniñ saçlamadıç,

Saçlamadıç da etmädiç, (14v) ne türlü sen simarladıñ bizgä, ki yaçşını tapkaybiz biz sendän.

³¹Hali barça, çaysı ki ettiñ da ne ki yeberdiñ üstümüzgä bizim, toyrı yarı bilä ettiñ.

³²Çıçara berdiñ bizni çoluna duşmanlarimizniñ bizim, töräsizlärgä, beklärgä da baştaçlarga.

Xoluna çannıñ töräsizniñ da yamannıñ barça yerdä çıçara berdiñ bizni.

³³Da hali yoçtur bizgä vaçt açma ayzimizni bizim, (15r) ki uyatlı da kültkü bolduç çullarıña seniñ çuluç etkän.

³⁴Yoçsa çıçara bermä bizni soñyuga diñrä atıñ üçün seniñ, tozdurma niyätiniñ seniñ da kerı etmä yarlıyamaçıñni seniñ bizdän

³⁵Apraham sövüklükün üçün seniñ, da Sahag, çuluñ, da ari Israjyelniñ üçün seniñ.

³⁶Atadıñ alarga da aytıñ: «Arttıriyim züryätiniñni siziñ, neçik yolduzlarin kök(15v)nün da neçik çumnu çiriçına teñizniñ».

³⁷Da hali, Biy, eksildiç biz, ne ki barça džinslar, da zabunluçtabiz här yerdä bugün yazıçlarimiz üçün bizim.

³⁸Yoçtur bu zaman buyruççı, markare da yol körgüzüçü, ne bütöv çurban, ne temyan oçenkä, ne yer çurbanlarnı sunma alniña seniñ, yarlıyamaç tapma sendän.

³⁹Yoçsa boyumuz bilä aşaçlanıp, da džanimizniñ müşçüllüçü bilä yöpsünöv(16r)lü bolıyıç biz, neçik bütöv çurban çoylarnıñ da tuvarlarnıñ, da neçik tümän-tümän semiz çozular.

⁴⁰Bu türlü yöpsünövlü bolsun çurbanimiz bizim bugün alniña seniñ, ki tügäl tapulgaybiz artıñdan seniñ da tügül uyat umsanganlarga saña.

⁴¹Hali [=Da hali] kelipbiz artıñdan seniñ bar yüräkimiz bilä bizim, çorçarbiz sendän, [çolarbiz yüzüñnü seniñ,] ⁴²uyatlı etmä bizni, Biy.

Yoğsa etkin bizgä sekinli(16v)kinä körä seniñ da köplüxüñä körä yarlıyamañiniñ seniñ, ⁴³xutçar bizni sk'ançelik'iñ üçün seniñ, da haybatlı bolsun atıñ seniñ meñilik.

⁴⁴Uyatlı bolgaylar barçası, çaysı ki çıynarlar çullarıñni seniñ, uyatlı bolgaylar zulumlari alarnıñ, da barça çuvatları alarnıñ singaylar.

⁴⁵Da tanıgaylar, ki sensen Biy Teñri yalyız, haybatlanıpsen üstünä barça dünyanıñ.

[Даниил 3: 52-88: Песнь трех отроков]

(17r) ⁵²Alıñslisen sen, Biy Teñri, atalarımızdan bizim, ögövlü da ayruçsu biyiklängän atıñ seniñ meñilik.

Da alıñslıdır atıñ ari haybatıñniñ seniñ".

⁵³Alıñslisen dadžarıñda, haybatlı arilikinğä seniñ, ögövlü".

⁵⁵Alıñslisen üsnä padşahlıç olturçuçunıñ seniñ, ögövlü".

⁵⁴Alıñslisen, ki olturupsen k'erovpeldä da baçıyirsen tibsizlikkä, ögövlü".

⁵⁶Alıñslisen toxtalmaçı üs(17v)nä köknüñ, ögövlü da artıxsı biyiklängän atıñ seniñ meñilik.

⁵⁷Alıñslanıñiz, barça işlari Eyämizniñ, Biyni, da biyiklätiniñiz anı meñilik.

[Псалом 148: 1-4, 7-10]

¹Alıñslanıñiz, köklär, Biyni, alıñslanıñiz da biyiklätiniñiz anı meñilik.

²Alıñslanıñiz, friştälari Eyämizniñ, suvlar, ki üsnä köknüñ, Biyni, alıñslanıñiz da biyiklätiniñiz anı meñilik.

³Alıñslanıñiz, çuvatlıları Eyämizniñ, günäş da ay, (18r) Biyni, alıñslanıñiz".

Alıñslanıñiz, yolduzları ⁴köknüñ, yağmurlar da yarıçlar, Biyni, alıñslanıñiz".

⁷Alıñslanıñiz, barça yellär, ot da isi, Biyni, alıñslanıñiz".

⁸Alıñslanıñiz, sovuçlar da çurçay [=çurçayç], ya-yış da çar, alıñslanıñiz".

Alıñslanıñiz, buzlar, da açıçlıçlar, da çar, Biyni alıñslanıñiz.

Alıñslanıñiz, kün da keçä, yarıç da çaramçu, Biyni, alıñslanıñiz".

Alıñslanıñiz, bulutlar, da yaşnamaçlar, da yer, Biyni, alıñslanıñiz".

⁹Alıñslanıñiz, taylar da örlär, barça bitişlari yeriniñ, Biyni, alıñslanıñiz".

(18v) Alıñslanıñiz, çovraçlar, teñiz da özänlär, Biyni, alıñslanıñiz".

¹⁰Alıñslanıñiz, ulu balıçlar da barça çaynaşkanlar, çaysı ki suvda, uçarlar [=uçar] çuşları köknüñ, Biyni, alıñslanıñiz".

Alıñslanıñiz Biyni, kazanlar, da hayvanlar, da oylanları adamlarıñniñ, Biyni, alıñslanıñiz".

Alıñslanıñiz Israjyel Biyni, alıñslanıñiz".

Alıñslanıñiz, k'ahanalar, Biyni, alıñslanıñiz".

Alıñslanıñiz, çullari Eyämizniñ, Biyni, alıñslanıñiz".

(19r) Alıñslanıñiz, džanlar da tınıçları toyru-larıñniñ, Biyni".

Alıñslanıñiz, arilär da aşaç yüräklilär, Biyni".

Alıñslanıñiz, Anania, Azaria da Misayel, Biyni, alıñslanıñiz da biyiklätiniñiz".

Haybat Ataga Oçulga da Ari Džanga hali".

Medçaçusçe tatarça

[Лука 1: 46-55. Гимн Марии]

⁴⁶Ululatkay boyum benim Biyni, ⁴⁷da sövün-gäy džanim benim Teñrim Xutçaruçim bilä benim.

⁴⁸Ki baçtı aşaçlıçı üsnä (19v) çaravaşiniñ kendeniñ, bundan soñra san bergäylär maña barça dži-nislar.

⁴⁹Etti birgämä ulu-ulu nemäni, da aridir atı anıñ.

⁵⁰Yarlıyamaçni etti džins-džinstan, çorçkan-larına kendiniñ, ⁵¹etti çuvatni biläki bilä kendiniñ.

⁵²Tayıttı öktämlärni fikiri bilä yüräkläriñiz da buzdu çuvatlarıñniñ olturçuçun.

Aşaçlarıñni biyiklätti, ⁵³hasrät bolganlarıñni tol-durdu yaçşılıç bilä da çodžalarıñni (20r) yeberdi boş.

⁵⁴Abradi Israjelni, çulun kendiniñ, añip yarlı-yamaçni kendiniñ,

⁵⁵Neçik sözlädi atalarımızga bizim Apraham-ga da züryätina anıñ meñilik.

[Лука 1: 68-79. Гимн Захарии]

⁶⁸Alıñslıdır Biy Teñrisi Israjyeliñniñ, ki baçtı da etti çutçarıлмаçni çoyovurtuna kendiniñ.

⁶⁹Turçuzdu bizgä müñüz çutçarıлмаçniñ övünä Tawit'niñ, çoluna [=çuluna] kendiniñ, ⁷⁰[neçik sözlädi ayızlarıñniñ bilä ariläriñniñ,] çaysılarıñni ki meñilik markare edilär,

(20v) ⁷¹Xutçarıлмаç duşmanlarıñimizdan bizim da çolundan barça körälmägänlarıñimizdan bizim;

⁷²Etmä yarlıyamaçni duşmanlarıñimizni [=ata-larıñimizga] bizim da añaçlıç ösiyätini arilikiniñ kendiniñ,

⁷³Antni, çaysı ki ant içti atamızga bizim Aprahamga, bermä bizgä ⁷⁴çorçudan başça çutçarıлмаçni duşmanlarıñimizdan bizim,

⁷⁵Xuluç etmä añar arilik bilä da toyru-luç bilä alnina anıñ barça künläriñiz tirlilikimizniñ bizim.

(21r) ⁷⁶Da sen, oylan, markare Biyiktäğiniñ ündälgin: barsarsen alnina Eyämizniñ hadirlämäy yolun anıñ,

⁷⁷Bermä bilmäçni çutçarıлмаçni çoyovurtuna kendiniñ boşatlıçka barça yazıçlarıñimizga bizim,

⁷⁸Şayavatlı üçün yarlıyamaçiniñ Eyämizniñ

bizim, çaysi ki köründü bizgä günäş biyiklikdən yarıçlatma çaramyuluxumuznu”,

⁷⁹Saçma yarıxni üstünä bularniñ, çaysi ki oturup ediç çaramyuluç(21v)ta da kölgäsinä ölümniñ, tüzätmä ayaxlarimizni bizim yoluna eminalikniñ.

Aytkanı surp Simëonnuñ çartniñ

[Лука 2: 29-32. Пророчество Симеона]

²⁹Hali çeş çuluñnu seniñ, Biy, sözüñä körä seniñ, eminalikkä, ³⁰ki kördülär közlärim benim çutçarıлмаçıñni seniñ, ³¹çaysi ki hadirläpsen alnina barça çoyovurtnuñ,

³²Yarıç köründüñ dinsizlärgä da haybat çoyovurtuña seniñ Israjelniñ.

[Псалом 50/51]

¹Xoltça Tawit'niñ ²zamanin(22r)da, çaçan ki Nat'an markare çarşilandı kendin Urijaşniñ çatunu üçün.

³Yarlıya maña, Teñri, ulu yarlıyamaçıña körä, köplüçünä körä şayavatiñniñ seniñ buzgın töräsizlikimni benim.

⁴Artıxsi işit maña [=yuvğın meni] töräsizlikimdän benim da yazıçlarımdan benim aruv etkin meni.

⁵Töräsizlikimni benim men mendän bilirmen, da yazıçlarım benim alnima benimdir här sahat.

⁶Saņa yazıç [=yalıız] yazıç ettim, (22v) Biy, da yamanni alniña seniñ ettim,

Neçik toyrı bolgaysen sözüñdä seniñ da yeñüçi yarıyuda saña.

⁷Töräsizlik bilä başladı da yazıç bilä toyrıdu meni anam benim.

⁸Sen, Biy, könülükni sövdüñ, körünmägänläрни da yapuçlarıni açılıñ bilä seniñ körgüzdüñ maña.

⁹Bürk üstümä zoba bilä, da aruv bolıyım, yuvğın meni, da artıxsi çardan aç bolıyım.

(23r) ¹⁰İşitövlü etkin maña sövünçlüküñnü da färâhlikiñni, da sövüngäylär sövâklärim benim zabunlangan.

¹¹Xaytar yüzüñnü seniñ yazıçlarımdan benim, barça töräsizlikimni benim arit mendän.

¹²Yüräk aruv toxtat mendä, Teñri, da džanni toyrı yäñirt çarnimda benim.

¹³Salmagin meni, Biy, yüzüñdän seniñ da Ari Džaniñni seniñ çıçarma mendän.

¹⁴Yoçsa ber maña sövünç(23v)lükün çutçarıлмаçıñni da džani bilä ululuçunuñ seniñ toxtat meni.

¹⁵Övrätkäyemen töräsizlärgä yoluñnu seniñ, da öktämlär saña çaytkaylar.

¹⁶Xutçar meni, Teñri, Teñri, çandan, çutçarıлмаçımnıñ benim, da sövüngäy tilim benim toyrıluçundan seniñ.

¹⁷Biy, egär erinlärimni benim açsañ, ayzim benim yırlagay alıışıñni seniñ.

¹⁸Egär kläsän ediç [=edi], çurban sunar ediç, evet sen tiri çur(24r)bangä heç biyänmädiñ.

¹⁹Çurban Teñrigä džan aşaç, yüräk aruv da aşaç džanni Teñri heç etmästir.

²⁰Yaçşı et, Biy, erkiñ bilä seniñ Sionga; da yalsın divarları Yerusaşemniñ:

²¹Ol sahat biyängäysen çurbanına toyrılarıniñ, çaçan ant bilä çurbanni çıçarsalar seyanıña seniñ, ögüz.

Haybat Ataga da Oyułga da Ari Džanga hali da här kez.

Aytkanı Zak'arianiñ

[Псалом 148]

¹Alıışlañiz Biyni köktä, alıışlañiz anı biyikliktä.

²Alıışlañiz anı, friştä(24v)läri anıñ, alıışlañiz anı, barça çuvatlıları anıñ.

³Alıışlañiz anı, günäş da ay, alıışlañiz anı, barça yolduzlar da yarıç.

⁴Alıışlañiz anı, kökläri köknüñ, suvlar, ki biyiktir, ne ki kök, ⁵alıışlañiz atın Eyämizniñ.

Zera ol ayttı, da boldular, buyurdu, da toxtaldılar.

⁶Turıyuzdu alarnı meñi meñilik, nişan çoydu, çaysi ki heç keçmäs.

⁷Alıışlañiz Biyni yerdä, çoyurlar da barça terän(25r)liklär,

⁸Ot da hrad, çar da buz, yel da dufan, ki etärsiz sözüñ anıñ,

⁹Taylar da barça biyiklär, teräklär yemiş berüçilär da barça ormanlar,

¹⁰Kazan da barça hayvan, yılan da barça uçar çuşlar, çanatlı friştälär,

¹¹Xanları yerniñ da barça çerüvü alarnıñ, buyruçılar da barça töräçiläri yerniñ,

¹²Otuzyaşlılar da gojslar, çartlar da oylanlar, ¹³alıışlañiz atın Eyämizniñ;

(25v) Biyikländi atı anıñ yalıız, tapunmaç anar köktä da yerdä.

¹⁴Biyik etär Biy müñüzün çoyovurtunuñ kendiniñ, alıışı barça arilärniñ anar, oylanlarında Israjełniñ, çoyovurt, ki yuvuçtur Biygä.

Aytkanı Zak'arianiñ

[Псалом 149]

¹Alıışlañiz Biyni yäñi alıış bilä, alıışı anar yivünä arilärniñ.

²Sövüngäy Israjeł yaratuçisında kendiniñ,

oɣlanları Sionnuɣ sövüngäylär padşahlıxlarında ken(26r)diläriniñ.

³Alıışlagaylar atın anıñ alıış bilä, saymos bilä da alıış bilä sarnagaylar añar.

⁴Biyänir Biy zoɣovurtuna kendiniñ da biyiklätir sekinläрни xutxarıлмаıxka.

⁵Ögüngäylär arilər haybat bilä, da sövüngäylär tınclıxlarında kendiläriniñ, ⁶da biyiklätkäylär Teñrini ayızları bilä kendiläriniñ.

Xilic ekiyanlı berdi xollarına alarnıñ ⁷alma tölöv dinsizlärdän xarışılıxka barça zoɣovurtka,

⁸Baylama xanların alarnıñ (26v) bay bilä, çerüv başlıların [=başçıların] alarnıñ xol biyovları bilä temirdän,

⁹Etmä alarga yarı yazovga körä. Da haybat budur barça arilärinä anıñ.

Aytkanı Zak'arianıñ [Псалом 150]

¹Alıışlanız Teñrini arilikindä anıñ, binyatlı xuvatında anıñ.

²Alıışlanız anı xuvatında anıñ, alıışlanız anı köplüx[tündä ululux]unıñ anıñ.

³Alıışlanız avaz bilä alıış bilä, alıışlanız anı saymos bilä da alıış bilä.

⁴Alıışlanız anı sövünclük (27r) bilä, maytañız anı färählik bilä.

⁵Alıışlanız anı söz bilä tatlı, alıışlanız anı avaz bilä işitövlü.

⁶Alıışlanız Biyni avaz bilä şükürlü, barça dżanlar, alıışlanız Biyni.

Aleluia [Псалом 112/113]

¹Alıışlanız, oɣlanlar, Biyni da alıışlanız atın Eyämizniñ.

²Bolsun atı Eyämizniñ alıışlı bundan soñra çax meñilikkä diñrä.

³Günäşniñ toyuşundan kün batişına ança al(27v)ıışlıdır atı Eyämizniñ.

⁴Biyiktir barça dżinslardan Biy, da köktädir haybatı anıñ.

⁵Kimdir alay, neçik Biy Teñrimiz bizim, xaysi ki yoyarı tiniyir ⁶da aşaxları köriyir köktä da yerdä;

⁷Tirgizir yarlıni yerdän da biyiklätir zabunlarıni çöplüktän;

⁸Olturyuzur alarnı buyruçci buyruççılar bilä zoɣovurtuna kendiniñ;

⁹Turyuzur oɣlanlarıni övdä färählik bilä, ne türlü ki ana, oɣlanlarından sövüngän?

(28r) Haybat Ataga da Oɣulga da Ari Dżanga hali da här vañt meñi meñilik, amen.

Alıış, ki k'ahana aytar Awrhneal Dər Asduadzdan [Luke 1: 68-79] *soñra.*

Añecek' amarıç tatarça

K'ahana: Alıışlanız, barça yaratkanlar, yaratuçisin yaratkanlarıniñ, Biyin biylärniñ, padşahın padşahlarıniñ,

Teñrisin teñrilärniñ, üläştürücisin barça yaxşılıxlarnı, ölümsüz padşah K'risdos, zera tatlıdır, yaxşıdır da meñilik tiri yarlıyamañı anıñ.

Egealk's amenek'ean tatarça

Sargawak: (28v) Kelgänlär barçamiz ari gat'oğıge da arakellärniñ yıyövünä, xolıyix yalıız Oɣlun Teñriniñ, Biyimizni bizim da Xutxaruçimizni, Biyimiz Jisus K'risdosnu, xaysi ki endi haybatı bilä Atasiniñ içinä yalinniñ da xutxardı üç igitni ol Araplardan, yarıxlı da aruv saxlagay esimizni bizim, ki bolmagay xaçan aldangaybiz yazıxtan da suxlançindän dünyanıñ, evet arzani bolgaybiz saxlama simarlaganın anıñ, alma tadż yarıxlı Atadan (29r) da tirlik boylarimizga bizim, xaysi ki atadiñ sövüklülärinä kendiniñ, könu Teñri Jisus K'risdos, Biy barını tutuçi, tirgizgäy da yarlıyagay.

Joyea, Dər, zcoy tatarça

K'ahana: Bürkkin bizgä, Biy, rosa yaxşı yarlıyamañıniñ seniñ yazıx xilingan da ölümlü boylarimizga bizim, söndür yalinni otnuñ aşinganimizniñ bizim, xutxar bizni meñilik ottan, arzani etkin üç igit bilä alıışlama seni, ögmä şükürlük da haybat sunma saña, (29v) da aytma: Teñri, arit benim yazıxlarımni, Teñri, şayavatlan men yazıxlı üsnä da yarlıya maña, köpyazıxlıga.

Surp Asduadzadzin tatarça

Sargawak: Surp Asduadzadzinni da barça arilärni parexos etiyix Ataga köktägi, ki klämäñi bilä yarlıyangay da şayavatlanıp tirgizgäy yaratkanların kendiniñ, barını tutuçi Biy Teñrimiz bizim tirgizgäy da yarlıyagay.

İngal, Dər tatarça

K'ahana: Yöpsün, Biy, xoltxamiz(30r)ni bizim parexosluxu bilä surp Asduadzadzinniñ, zadasız toyuruçıniñ seniñ, da yalbarmaxları bilä barça ari tanıxlariñniñ seniñ işit bizgä, Biy, da yarlıya, çidovlu bolgin, arit da boşat yazıxlarimizni bizim, arzani etkin şükürlük bilä haybatlama seni Atañ bilä da Ari Dżanıñ bilä hali da här kez da meñi meñilik, amen.

Zuardżacealk's tatarça

Sargawak: Sövüngänlär ulu färählik bilä sövüncülü turganıdan Eyämizniñ (30v) bizim da Xutxaruçimizniñ Jisus K'risdosnuñ, xaysi ki boldu yemiş ilgäri barça yuxlaganlarga, uvattı eşikin tamuxnuñ, da çeşti zulunun ölümniñ, da berdi um-

sa binyatli yänäci yänirmäxkâ tirlikinä barça adamlarniñ.

Xoliyix inam bilä Xutxaruçimizdan bizim Jisus K'risdostan, ki arzani etkäy bizni turganina kendiniñ sifatinä oğşaş etmä ten aşaqliximizni bizim haybatına kendiniñ, ze(31r)ra ki bunu atadı, ulu da aytovsuz başxişin bayışladı sövüklülärinä kendiniñ, könü Teñri Jisus K'risdos Biyimiz bizim, tirciz da yarliya.

Ergir bakanem tatarça

Sargawak: Yerni öpärbiz saña, Biy Teñrimiz bizim, kečkänlär uzunluxun kečäniñ da ertälängän yerinä xoşdovanut'ıunnuñ suniyirbiz ertägi al-yişimizni bizim, seni, Biy, al-yişlarbiz da haybatlarbiz, da sendän, Biy, şükürlübiz, çaysi ki arzani ettiñ kečäni eminlik (31v) bilä keçirmä da yetişmä sahatına ertäniñ, arzani etkin bizni, Biy, aytovsuz Atañ alnına seniñ, çaysi ki atadıñ sövüklülärinä seniñ, könü Teñri Jisus K'risdos, Biy barini tutuči, tirciz da yarliya.

Oyormadzkitadz tatarça

K'ahana: Yarliyovuči, şayavatlı da könü ari ulu turganına K'risdosnuñ, Teñrimizniñ bizim, yaraşir haybat, buyruç da hörmät, hali da här kez meñi meñilik, amen.

P'ark' 'i p'arcuns tatarça

(32r) Haybat biyiklikkä Teñrigä, da yergä emin, başliç [=bazliç] adamlarga, al-yiş saña biyiklikkä, al-yişlisen, Biy Teñrimiz bizim.

Al-yişlarbiz seni, Biy, da mahtarbiz seni, tapunurbiz, Biy, seni, da yerni öpärbiz saña, haybatlarbiz seni, şükürlübiz, Biy, sendän seniñ ulu haybatıñ üçün.

Biy, padşah ari köktägi, Teñri da Ata barini tutuči, Biy da Oylu Atanıñ yalyiz toygan Jisus K'risdos da Ari Džan, (32v) Biy Teñri, çozusu Teñriniñ da Oylu Atanıñ, çaysi ki aldıñ *bizimkini* ari gojstan, yarliyadıñ, kötürdüñ yazıxın dünyâniñ, da hali yöpsün çoltçamizni bizim.

Ari, ki olturupsen oñ yanına Atanıñ, yarliya bizgä, zera sen yalyiz arisen, yalyiz biyiklänipen, sen yalyiz Biyimiz bizim Jisus K'risdos.

Biy da Džan Ari, ol haybattandır Teñri Ata bilä, amen.

Da här vaçt al-yişlarbiz seni, Biy, da ögärbiz ari atıñni seniñ meñi da meñilik.

Arzani et(33r)kin, Biy, künnü bu eminlik bilä da yazıxtan başça saçla bizni.

Al-yişlisen, Biy Teñri atalarimizniñ bizim, ögövlü da haybatlıdır ari atıñ seniñ meñilik.

Al-yişli Biy, övrät maña toyruluxuñnu seniñ.

Biy, işanç bolduñ bizim džins-džinistan.

Men çolarmen, Biy, yarliya maña da oñalt boyumnu benim.

Men yazıç ettim saña.

Körgüz bizgä, Biy, yarliyamaçıñni seniñ da çutçarmaçıñni seniñ, ber bizgä yarliyamaçıñni seniñ meñ(33v)ilik işi çoluñnuñ seniñ körümsüz etmägin.

Biyim benim, seni işanç kendimä ettim.

Övrät maña etmä erkiñni seniñ, zera sensen Teñrim benim yalyiz, sendändir, Biy, çovraçıñ tirlilikniñ, da yarixi bilä yüzünün seniñ köriyirbiz yarixni.

Saçkin yarliyamaçıñni seniñ, kimlär ki tanirlar seni, Biy.

P'ark' badiw tatarça

Haybat, da hörmät, da yer öpmäç biyikliktä Ata Oylu Ari Džanga hali da här kez meñi meñilik.

P'araworeçuk' tatarça

Haybatliyix barçanı tu(34r)tuči Teñrini, Atasın Eyämizniñ bizim Jisus K'risdosnuñ, şükürlü bolup andan, ki saçladı bizni eminlik bilä keçimizni haligi da yol körgüzdü bizgä çaramyuluçtan yarixka, ölümdän tirlikkä, küflanmäxtän buzulmaçsizliçka, biliksizliktän bilmäçliçkâ, könülükünä kendiniñ.

Yalbariyix da çoliyix andan, ki uzunluxun kündüznün eminlik bilä da barça köñül çoşluxunuñ açiçliçi bilä etkäy keçirmä bizdän [=bizgä], da abrap saçlagay (34v) çoyovurtun kendiniñ Teñrilik çuvatı bilä, çaysi ki barçasiniñ üsnä yaxşılıçi bilä kendiniñ buyruçu bardır, barini tutuči Biy Teñrimiz bizim tircizgäy da yarliyagay.

Surp Asduadz tatarça

Ari Teñri, ari küçlü, ari ölümsüz, ki çaçlandıñ bizim üçün, yarliya bizgä.

Ari Teñri, ari küçlü, ari ölümsüz, ki kömüldün bizim üçün, yarliya bizgä.

Ari Teñri, ari küçlü, (35r) ari ölümsüz, ki turduñ ölüdän bizim üçün, yarliya bizgä.

P'araworeal tatarça

Haybatlı da al-yişli dayma ari gojs Asduadzın Mariam, anası K'risdosnuñ, sungin çoltçamizni bizim Oyluña seniñ da Teñrimizgä bizim, çutçar bizni sinamaçtan da barça tarliçlarimizdan bizim, amen.

P'irgeliz mez 'i p'orcut'ene tatarça

Xutçar bizni sinamaçtan da barça yaman çilinganimizdan bizim.

Vs lseli lineloj tatarça

Sargawak: İşitövlü bolmaç üçün (35v) Eyämiz Teñrigä avazına çoltçamizniñ bizim pareçoşluxu bilä surp Asduadzadzininiñ enmäçi bilä üstümüz-

gä bizim yarlıyanmaçï da şayavatı Eyämiz Tejriniñ, bariniñ tutuči Biy Tejrimiz bizim tırgızgäy da yarlıyagay.

**Vs çayayut'ean tatarça
Xoltça eminlik üçün**

Eminliki üçün barça dünğaniniñ da toxtalmaçï üçün ari yuxövnüñ seni, Biy, yalbariyiç. Aytiiyç barçamiz [bir] söz bilä: Biy, yarlıya.

(36r) **Alıñı Manase çannıñ**

[2 Паралипоменон, после 36 главы]

Biy bariniñ tutuči, Tejriniñ Aprahamniñ, Sahagniñ, Jagopnuñ da züryätiniñ alarnıñ toyrularniñ, bariniñ tutuči Biy, boşat maña yazıçlarımniñ menim.

Ki ettiñ köknü da yerni da barça körkün alarnıñ, bariniñ tutuči".

Ki bayladıñ tejnizni sözü bilä buyruçuñuñ seniñ, yaptıñ teränlikläriñ, möhürlädiñ çorçulu da haybatlı [a]tıñ bilä seniñ, bariniñ".

Ki barça nemä çorçup titrär yüzüñdän çorçulu çuvatıñniñ, bariniñ tutuči".

Yetövsüzdür ulu körkü haybatlı arilikiñniñ seniñ, öçäşlidir yüräklänmäçiniñ seniñ yazıçlılar üsnä, ol ölvösüz da tergämäxsizdir yarlıyamaçï sövünçlüküñnüñ seniñ, bariniñ tutuči".

Sen, Biy, biyiklängän, şayavatlisen da uzun-esli, köpyarlıyovuči, da hayufsunursen ya(37r)-manlıçı üsnä adamlarnıñ, bariniñ tutuči Biy, bo".

Sen, Tejri, çoymadıñ luçz toyrular üçün Aprahamga, Sahagga, Jagopka, ki yazıç çilinmadılar saña, ba".

Evet çoyduñ poşmanlıç men yazıçlı üçün, zera yazıçlarım menim artıxtır, ne ki çumu tejnizniñ, da arttılar töräsizliklärim menim, bariniñ".

Dügülmen arzani baçma da körmä biyiklikin seniñ köplüçüñdän töräsizlikimniñ menim, bariniñ tutuči Biy".

(37v) Taspolganmen men tutkanından biçovlardan temirniñ, çaysi ki yoxtur maña tınçlıç, bariniñ".

Öçäştirdim yüräklänmäçni da yamannı alniña seniñ ettim, turyuzdum gurç' ta arttırdim çişimni boyuma menim, bariniñ".

Da hali, Biy, aşıçlatırmen tizin yüräkimiñniñ menim da çolarmen tatlı yarlıyamaçıñdan seniñ, ba".

Meça, Biy, meça, da töräsizliklärim menim men mendän bilirmen, bariniñ tutuči".

Yalbarip çolarmen sendän, (38r) Biy, boşat maña, boşat da tas etmä meni töräsizlikimä körä menim, bariniñ tu".

Meñilik öçäşmäğın maña, Biyim, da aña yamanlıçimniñ menim da borçlu etmäğın meni engänlär bilä tibiñä yerniñ yamanlıçları bilä, ba".

Zera sensen Tejriniñ luçz tartkanlarnıñ, umsa-sisen, da maña körgüz yaçşı etüçilikiñni seniñ, ba".

Tırgız meni seniñ köpyarlıyamaçıñ bilä, da men alyışlarmen seni barça künlärindä tirlikimniñ menim, ba".

Seni, Biy, alyışliyirlar bar(38v)ça köktägi friş-täläri köknüñ, da seniñdir haybat meñi meñilik, amən.

[Молитва]

Yalbarip çolarmen sendän, Biy, boşat maña menim yazıçlarımniñ.

Köplärgä yarlıyovuči Biy, yarlıya maña.

Tejrim, arit meni, yazıçlıniñ, yazıçtan da tırgız.

Tejri, şayvatlı bol maña, yazıçlı çuluña, da yarlıya maña, köpyazıçlığa.

Barçadan alyışlı ari gujs [=gojs], Tejrini toyrurgan ari Mariam, anası Eyämizniñ, pareços bol Tejrigä biz (39r) yazıçlılar üçün.

Barça ariläri Tejriniñ, pareços bolunuz köktägi Ataga biz yazıçlılar üçün.

Krisdos, Oylu Tejriniñ, öç saçlamagan, yöpsün çoltçamizniñ bizim, zera saña umsanıptirlar boylarımiz bizim.

Yeñüçi çuvatıñ bilä, ari, da tirlik etüçi, da özdän çaçıñ bilä seniñ saçla bizni.

Yeber, Biy, friştäsiñ eminlikiñni seniñ, ki kelip saçlagay bizni müşçüllüçtan küñdüz da keçä.

Da adam sövüküñ bilä seniñ añ bizni, Biy, çaçan kelsän çanlıçıñ bilä (39v) seniñ, da yarlıya bizgä.

Egyalk's'i çosdovanut'ıun tatarça

Kelgänlär barçamiz çosdovanut'ıunga poşmanlıçniñ inam bilä umsamizniñ bizim yazıç [=yal-yiz] torgan Oyluna Tejriniñ çoyıyıç yüräkimizniñ bizim çolmaç bilä andan arınmaçniñ da boşatlıçniñ aşınganımızniñ bizim, zera ol kendidir ayovuçimiz, Tejriniñ meñilikniñ, çaysi ki keldi erki bilä Atasiniñ çutçarma yaratkanlarin, da aytı kendinä bolma arıtuči yazıçlılarnıñ, umsa-si luđz tartkanlarnıñ, bayışlap tınçlıç (39^{bis}r) emgängänlärgä, yöpsünüp ayır yüräklärni [=yüklülärni] da zabunlarnı yazıç bilä poşmanlıçniñ aruvluçuna.

Hali keliñiz, barçañiz, aşıçlanıp dżaniñiz bilä, siniñ yüräk bilä tüşiyiç da yiyiyiç alniña Eyämizniñ, yaratuçimizniñ bizim, ki keçirgäy bizdän çasumnuñ çişimniñ aşınganımızdan bizim yaçşı etmäç bilä kendiniñ, Biy bariniñ tutuči, Biy, tırgızgäy da yarlıyagay Biy yazıçlılarga.

Der Asduadz p'ırgut'ean tatarça

(39^{bis}v) Biy Tejri çutçarılmaçimizniñ bizim, çaysi ki yarlıyovuçisen, uzunesli da köpyarlıyovu-

çi, çaysi ki hayufsunursen yamanlıxlarni, zera klämässen ölümün yazıxlılarniñ, yoçsa çaytmaçın aniñ yollardan yaman da tirlikin, sen, Biy, dżo-mart yarlıyamaçıñ bilä seniñ [övündür çullarıñni seniñ], da ber alarga yer poşmanlıçka, bariş yetöv-süz adam sövüklüküñ [sövünçlüküñ] bilä seniñ, da et bularni çlunokları bilä yixövüñniñ seniñ, ne türlü ki saçaygaylar dżan (40r) bilä çosdovanu-tiun da poşmanlıç aşıra, ki kelip yuxövünä seniñ, sungaylar saña alıış şükürlük da haybat žoyovur-tuñ bilä seniñ Ata Oğul Ari Dżanga hali da här kez meñi meñilik, amen.

Or kerakojn tatarça

Bu şaragan tum zamanına sarnalıyir saz bilä.

Xaysi ki dayin biyik, ne ki köknü körkäyttin ari yixövüñnü ari çaniñ bilä seniñ, K'risdos, da köktägilärgä körä yergälättin (40v) bunda böläk-lärin arakellärniñ, da markarelärnin, ulu varta-bedlär bilä, bugün yiyilip böläkläri k'ahanalarniñ, sargawark'larniñ, tibirlärniñ da giyerigoslarniñ, temyan suniyirbiz alniña seniñ, Biy, oçşaş Eski Törägä Zak'ariaga körä, yöpsün bizdän temyan çurbanin, neçik çurbanin Apelnin, Nojnuñ da A-rahamniñ, pareçosluluçu bilä yoyargi ariläriniñ seniñ, här vaçt binyatlı saçla stolica(41r)sin Erme-nilikniñ.

Surp Asduadz tatarça

Ari Teñri, ari küçlü, ari ölümsüz, K'risdos, ki çaçlandiñ bizim üçün, yarlıya bizgä.

Ari Teñri, ari küçlü, ari ölümsüz, K'risdos, ki kömüldiñ bizim üçün, yarlıya bizgä.

Ari Teñri, ari küçlü, ari ölümsüz, K'risdos, ki turduñ ölüdän, yarlıya bizgä.

Hawadamk' tatarça

Inanirbiz bir Teñrigä, Ataga barçani (41v) tu-tuçiga, yaratuçisina köknü da yerni, körüngänlär-ni da körünmägänlärni.

Inanirbiz bir Biygä da Jisus K'risdoska, Oğul Teñrigä, [Teñridän] toyganga, Atadan yalyiz toy-gan, bu kendi barlıxından Ataniñ, Teñri Teñridän, Yariç Yariçtan, Teñri könü Teñridän könü toygan, da etilmägän, ol kendi tarbiyatından Ataniñ, çaysi bilä ki barça nemä boldu köktä da yerdä, körün-gänlär da körünmägänlär.

(42r) Xaysi ki biz adamilikimiz üçün da bizim çutçarılmamız için enip köktän ten aldı, adam boldu, toydu tügällik bilä ari gujs [= gojs] Mariam-dan Ari Dżan bilä, çaysi bilä ki ten aldı, dżan, da es, da barça, ne ki adamda.

Könülük bilä, da dügül saçınmaç bilä çiyinal-di, Bu kendi çaçlandi.

Üçünçi kündä turdu.

Çixti kökkä, olturdu oñ yanina Atasiniñ.

Kelmälidir ol ten bilä da haybatı bilä Ata-(42v)siniñ yaryulama tirilärni da ölülärni, çaysi-niñ ki ari da ölümsüz çanlıçına yoytur soçyu.

Inanirbiz bir Ari Dżanga da, etilmägän da tü-gäl, çaysi ki sözlädi orenk'tä da markareliktä, da Awedaranda, ki endi Jortananga, k'arozel etti ye-berilgänni da turdu arilärdä.

Inanirbiz bir yalyiz, bütöv da arak'ellärniñ yi-çövünä.

Tapuniyirbiz bir migirdut'iunga ludz tartmaç-ka arınmaçka da (43r) boşatlıç yazıçlarga;

Turmaçın ölülärniñ meñilik yaryuga dżanlar-ga da Teñrigä [=tenlärgä];

Köktägi çanlıçka da meñilik tirlikkä.

Evet çaysiläri ki aytiyirlar aniñ üçün, ki edi zaman, çaçan yoç edi Oğul, ya edi zaman, çaçan yoç edi Ari Dżan, yaçom bolmamaçtan boldular, ya özgä barlıçtan, aytsalar bolgan etilmägän Oğ-lun Teñriniñ ya Ari Dżanni, yaçom teşkirilmälidir-lär ya özgä türlü bolmalidirlar, aniñkibik aytkan-larni yöpsünmäs, evet çaryiy(43v)ir bütöv da ara-k'ellärniñ ari yixövü.

Surp Krikor Lusaworiçniñ aytkani çoyurda Işg mek' p'araworescuk' tatarça

Evet biz haybatlıyix ne ki meñiliktän burun yer öpmäç bilä ari Errortut'iunga, bir Teñrilikkä, Ata Oğul Ari Dżanga hali da här kez meñi meñilik, amen.

Es ews hawadov tatarça

Da dayin inam bilä yalbariyix da çoliyix Eyä-miz(44r)dän da Xutçaruçimizdan bizim Jisus K'risdostan sahatına çuluñnuñ [=çulluñnuñ] da al-yişniñ, ki arzani yöpsünmäçkä etkäy, işitkäy ava-zina yalbarganimizniñ bizim, yöpsüngäy çoltçasin yüräkimizniñ bizim, boşatkay aşınganimizni bi-zim, yarlıyagay üstümüzgä bizim.

Alyişimiz bizim da çoltçamiz här vaçt kiryay alniña ulu Biyiklikiniñ aniñ, da ol bergäy bizgä bir söz bilä, bir inam bilä toyruçuñu çazyanma işniñ yaçşisin, ki yarlıyamaç (44v) başyişin kendiniñ et-käy üstümüzgä bizim, Biyimiz bizim barini tutuçi tiryizgäy da yarlıyagay.

Pazmut'iunk' hreşdagac tatarça

Köplüçü friştälärniñ, köktägilärniñ, enip kök-tän yalyiz toygan padşah bilä, çaysiläri ki yirlap da ayttılar: «Budur Oğlun [=Oğlu] Teñriniñ». Bar-çamiz aytiyix: färâh boluñuz, köklär, da sövünsün-lär himläri dünyâniñ, zera Teñrisi meñilikniñ yer üsnä köründü da adamlar bi(45r)lä yürüdü, ki tir-gizgäy dżanlarimizni bizim.

Ov e orbeş tatarča

Kimdir alay, neçik Biy Teŋrimiz bizim? Xaçlandi bizim üçün, kömüldü, da [ölüdän] turdu, inamlı boldu dünyâgâ, da aýındi kökkä ol ten bilä haybat bilä. Keliñiz, žoyovurtlar, frištälär bilä al-ış sarniyıx añar, aytmaç bilä: ari, ari, ari sen, Biy xuvatlılarını.

Hreştagajin tatarča

Frištälär yergälik bilä toldurdu, (45v) Teŋri, seniñ ari yuxövünü, miñlär miñi hreştagabedlär bardırlar alniña seniñ, da tümänlär tümäni frištälär xullux etiyirlär saña, Biy, adamlardan biyändiñ yöpsünmä alıñıñni avaz bilä alıñılı: ari, ari, ari [Biyi] xuvatlılarını.

Sirput iun tatarča

Ariliki arilärniñ, ulusen da xorçulu, da zorlulari frištälärniñ alıñılıyirlar seni da aytıyirlar:

Haybat biyiklikkä Teŋrigä, da yergä eminlik.

(46r) *Marmın Derunagan tatarča*

Biyimizniñ teni da xutxarıлмаç xanı alnimizga bolgan, köktägi xuvatlılar körümsüz sarnap aytıyirlar tiyyisiz avaz bilä: ari, ari, ari Biy xuvatlılarını.

K'risdos i meç mer tatarča

K'risdos aramızga bizim köründü, çaysi ki bar munda, Teŋri olturdu.

Eminlik avazi çalındi, ari körüşmäçkä dästür berildi.

(46v) Yıyınımız bir džan boldu, öpüşmäçkä, tügällikkä berildi.

Duşmanlıx yıraçlandi, sövük här yari yayıldı.

Hali, xulux etkänlär, kötürüp avaziñizni, beriñiz alıñıñni bir aýızdan

Birliktä bolgan Teŋrilikkä, çaysi ki serovpełär arilik aytuçdırlar.

Kimlär ki inam bilä çarşı turupsiz ari padşahlıx seyanına,

Körünüz K'risdosnu olturgan padşaxni da çövräläp dolaşkan xuvatlılarındın köknüñ.

(47r) Yoyarı köturiyix köz salıp da yalbarıp bunu aytıyix:

Yazıçlarıñizni bizim aňmagaysen, yoçsa şayavatiñ bilä seniñ aritkaysen.

Frištälär bilä alıñılabiz seni da ariläriñ bilä seniñ haybat saña, Biy!

Surp, surp, surp tatarča

Ari, ari, ari Biy xuvatlılarını, toludurlar köklär da yer haybatıñ bilä seniñ. Alıñış biyiklikkä! Alıñılı, ki keldiñ da kelsärsen atına Eyämizniñ! (47v) Osanna biyiklikkä!

Hajr ergnawor tatarča

Ata köktägi, çaysi ki Oğluñnu seniñ berdiñ ölümgä bizim üçün suçlu, borçumuz üçün bizim,

tökülmäxinä çaniniñ anıñ çolarbiz sendän, yarlıya sözlü çoyunlarıña.

Barçadan alıñılısen, Biy, alıñılıyirbiz seni, ögiyirbiz seni, şükürläniyirbiz sendän, Biy Teŋrimiz bizim, alniña seniñ, Biy.

(48r) *Orti Asduđzoy tatarča*

Oylu Teŋriniñ, çaysi ki çurban bolduñ barışmaçına Atanıñ, ötmäkin [=ötmäki] tirlikniñ üläşiniyirsen bizgä, tökülmäxi üçün ari çanıñniñ seniñ çolarbiz sendän, yarlıya çanıñ bilä seniñ çutxargan sözlü çoyunlarıña.

Hoki Asduđzoy tatarča

Džani Teŋriniñ, çaysi ki haybatlı sirıñni köktän enip tügälliyirsen çolumuzdan ötläş bizim, tökülmäxi üçün (48v) çanıñniñ anıñ çolarbiz sendän, tındir džanların keçmişlärimizniñ bizim.

Hajr mer tatarča

Atamız bizim, ki köktäsen, ari bolsun atıñ seniñ, kelsin çanlıçıñ seniñ, bolsun erkiñ seniñ, neçik köktä, alay yerdä, ötmäkimizni bizim kündälik ber bizgä bugün, boşat [bizgä] bizim borçumuznu, neçik ki biz boşatırbiz bizim borçularımızga, bermä biz(49r)ni sinamaçlıçka, yoçsa çutxar bizni yamandan. Zera seniñdir çanlıç da çuvat, da saña haybat meñi meñilik, amən.

Miajn surp tatarča

Yalyız ari, yalyız Biy, Jisus K'risdos, haybatına Ata Teŋriniñ, amən.

Hajr surp tatarča

Ari Ata Ari Oğul Ari Džan, alıñış Ataga da Oğulga da Ari Džanga hali da här kez meñi meñilik.

(49v) *K'risdos badarak eal tatarča*

K'risdos çurban bolgan üläşiniyir aramızga bizim, aleşuia.

Tenin kendiniñ beriyir bizgä yemäçkä, aleşuia.

Da ari çanıñ kendiniñ бүрkiyir üstümüzgä bizim, aleşuia.

Yuvuçlarıñiz Biygä da alıñiz yarıçni, aleşuia.

Aşanıñiz da körünüz, ki tatlıdır Biy, aleşuia.

Alıñılañiz Biyni köktä, aleşuia.

(50r) Alıñılañiz Biyni biyikliktä, aleşuia.

Alıñılañiz anı, frištäläri anıñ da barça çuvatlıları anıñ, aleşuia.

Karñ Asduđzoy tatarča

Xozusu Teŋriniñ, çaysi ki köturiyirsen yazıçni dünyädän, yarlıya bizgä.

Xuzusu Teŋriniñ, ki köturiyirsen yazıçni dünyädän, yarlıya bizgä.

Xuzusu Teŋriniñ, çaysi ki kötürdüñ yazıçni (50v)ni dünyädän, ber bizgä eminliçni.

Lüçak' 'i parut'eç tatarça

Tolduğ igiliginđän seniñ, Biy, aşamağ bilä te-
niñni da çanıñni seniñ.

Haybat biyiklikkä da Yedürüçimizgä bizim, ki
här kez yediriyirsen bizni.

Ber bizgä dżanlı alyışiñni seniñ.

[Псалом 33/34]

¹Saymosudur Tawit' markareñiñ, zamanına,
ki teşkirdi sözün kendiniñ Apimelikniñ alnına da
soñ(51r)ra yeberdi anı da ayttı:

Awrhneçiz izDer jamenajn...

²Alyışliyim Biyni här sahat, här sahat alyışi
anıñ ayzimda menim.

³Biy bilä mağtangay boyum menim, işitkälär
sekinlär da färâh bolgaylar.

⁴Ululatıñiz Biyni menim bilä da biyiklätiñiz
atın anıñ bir oğurdan.

⁵Xoldum Eyämizdän, da işitti maña, barça
tarlıxından [=tarlıxımdan] menim çutçardı meni.

(51v) ⁶Yuvuğlanıñiz Biygä da aliñiz yarıçni, da
yüzläriñiz siziñ uyalmagaylar.

⁷Bu yarlı sarnadı Biygä, da Biy işitti buña,
tarlıklarından bunuñ çutçardı bunu.

⁸Böläki friştälärniñ Eyämizniñ övräsinädür
çorçkanları bilä kendiniñ da sağlar alarnı.

⁹Aşañiz da körüñüz, ki tatlıdır Biy! Sanlıdır
er, çaysi ki umsanır aña.

¹⁰Xorçuñuz Eyämizdän, barça ariläri anıñ, zera
(52r) heç nemä yoxtur eksiklik çorçuçılarına anıñ.

¹¹Ulu çodžalar miskinländilär da aççındılar,
evet çaysiläri ki çolarlar Biyni, eksilmägäy alar-
dan barça yağşılıç.

¹²Keliñiz, oylanlarım menim, da işitiñiz maña,
da çorçusun Eyämizniñ övrätiiyim sizgä.

¹³Kimdir adam, ki klär tirlikni, sövär künlä-
rin kendiniñ körmä yağşılıçta?

¹⁴Tiyıldir tiliñni seniñ yamanlıçtan da erinlä-
riñ seniñ — sözlämägäylär (52v) hilläliçniñ [=hillä-
liçni].

¹⁵Vaz kel yamandan da etkin yağşılıçni, izdä
eminlikni da bar artından anıñ.

¹⁶Közläri Eyämizniñ toyrularniñ üsnä, da çu-
laçları anıñ alyışlarıniñ üsnä alarnıñ.

¹⁷Yüzläri Eyämizniñ yaman çilinganlarınıñ üs-
nä — tas etmä yerdän jışadagların alarnıñ.

¹⁸Sarnadılar toyrular Biygä, da Biy işitti alarga
da barça tarlıkların(53r)dan alarnıñ çutçardı alarnı.

¹⁹Yuvuğtur Biy alarga, kimlär ki opranıptır-
lar yüräkläri bilä, da aşaçlarıni dżan bilä tırgizir.

²⁰Köp tarlıçları bardür artarlarnıñ, barçadan
çutçarı alarnı Biy ²¹da sağlar barça söväklärin
alarnıñ, da ne biri dä alardan opranmagay.

²²Ölümü yazıçlıniñ yamandır, yoğsa kim ki
körälmäs toyrunu, pošman bolgay.

²³Çutçarı Biy dżanların (53v) çullariniñ ken-
diniñ, pošman bolmagaylar barçası, çaysiläri ki
umsanıptırlar aña.

Haybat ataga Oğulga da Ari Dżanga hali da
här kez meñi meñilik, amən.

*Saymosudur Tawit' markareñiñ, çaysi ki ke-
çägi alyışta çoran alnına aytilir.*

Es ar Asduadz tatarça

[Псалом 54/55: 17-18]

¹⁷Men Biy Teñrigä sarnadı, da Biy işitti ma-
ña. ¹⁸[Keçädän], ertä da (54r) yarımkindä çulaç
etär edim Teñrimä menim da işanır edim tirlik be-
rücüğä, ki çutçarı çulun kendiniñ da tırgizir adam
sövüçi Biy.

P'ark'hor tatarça

K'ahana: Haybat Ataga da Oğulga da Ari
Dżanga hali da här kez meñi meñilik, amən.

Ew e(w)s ça(çay)ut'ean tatarça

Sargawak: Da dayı artıç eminliki üçün Biyni
yalbariyiç, ki tırgizgäy da yarlıyağay.

Ahnut' iun ew p'ark' tatarça

K'ahana: (54v) Haybat da alyış Ata Oğul Ari
Dżanga hali da här kez meñi meñilik.

Xonarh e çoj tatarça

[Псалом 85/86]

¹Aşaçlat, Biy, çulaçıñni seniñ da işit maña, ze-
ra yarlı da miskinmen men.

[²Saçla dżanımnı menim, ari Biy, çutçar çu-
luñnu seniñ, Teñrim menim.]

³Yarlıya maña, Biyim, ki saña çayırdım kün
uzun, ⁴färâh et dżanın çuluñnuñ seniñ, zera saña,
Biy, kötürdüm közlärिमni menim.

⁵Zera sen, Biy, tatlı da (55r) toyrusen, köpyar-
lıyovuçi barçasına, ki sarnarlar saña.

⁶Xulaç çoy, Biy, çoltçama menim da baçkin
avazına yalbarganımnıñ menim.

⁷Kününä tarlıçımnıñ menim sarnadı, saña,
da işittiñ maña.

⁸Oğşaş dügüldür saña kimesä teñrilärdän,
Biy, da dügüldür kimesä, neçik işiñ seniñ.

⁹Barça dżınlarnı, ki ettiñ, kelsinlär da yerni
öpsünlär alniña seniñ da (55v) haybatlasınlar atıñ-
ni seniñ meñilik.

¹⁰Ulusen, Biy, da sk'ançelik' etärsen, da sen
yalıız Teñrisen.

¹¹Yol körgüzgin maña yoluña seniñ, da barı-
yim könülükünä seniñ, da färâh bolgay yüräkim
menim çorçma atıñdan seniñ.

¹²Tapunıyım saña, Biy Teñrim menim, bar yü-
räkim bilä menim haybatlıyım atıñni seniñ meñilik.

(56r) ¹³Ulu boldu üstümä benim yarlıyamaçın seniñ, çutçardın dżanımnı benim tıbdägi tamuçtan.

¹⁴Teñri, töräsizlär turdular üstümä benim, da yïynları çuvatlılarınñ izdädilär boyumnu benim, da sayınmadılar seni, Teñri, allarına kendiläriniñ.

¹⁵Yoçsa sen, Biy, Teñrim benim, şayavatlisen da yarlıyovuçi, uzun(56v)esli da köpyarlıyovuçi, da könü, ¹⁶baçkin maña da yarlıya maña.

Bergin çuvat çuluña seniñ, tırgız oylun çaravaşınıñ seniñ, ¹⁷da etkin maña nişan yaçşılıçtan.

Körgäylär körälmägänlärim benim da uyalgaylar, zera sen, Biy, boluştuñ maña da övündürdüñ meni.

Haybat Ataga da Oçulga da Ari Džanga hali da här kez meñi meñilik, ameñ.

(57r) ***P'ark' e zDer tatarça***

Haybat saña, Biy, haybat saña, Biy, haybat saña, Teñri.

Ew ews çayayut'ean tatarça

Da dayi artıç eminliki üçün Biyni yalbarıyıç, ki tırgızgäy da yarlıyagay.

Ahnut'ıun ew p'ark' tatarça

Haybat da alıış Ata Oçul Ari Džanga hali da här kez meñi meñilik, ameñ.

Abreço zis tatarça
[Псалом 139/140]

²Abra meni, Biy, yaman adamdan, köñsüz (57v) kişidän çutçar meni.

³Sayışladılar töräsizlikni yüräklärindä kendiläriniñ, kün uzun hadirlädilär uruşka.

⁴İtilädilär tillärin kendiläriniñ, da açusu izniñ erinläri tıbinä kendiläriniñ.

⁵Saçla meni, Biy, çolundan yazıçlıniñ da yaman adamdan çutçar meni.]

Sayış ettilär batal etmä yürügänimni benim, ⁶yaşirdilar öktämlär sırtmaç maña.

İplär saldılar maña sırtmaç ayaçlarıma (58r) benim, çövräsinä steşkalarimniñ benim pogorşen'e çoydular maña.

⁷Ayttim Eyämizgä: Teñrim benim sensen, çulaç çoy, Biy, avazına alıışimniñ benim.

⁸Biy, Biy, çuvatı çulaçimniñ benim [=çutçarılmaçımizniñ], kölgä başıma benim kününä oçraşniñ.

⁹Çiçara bermägin meni, Biy, küsänçlikinä yazıçlılarınñ, kimlär ki sayışladılar benim üçün heç nemädän urma meni.

(58v) Ki heç biyiklänmägäylär sayışları alarniñ, tügällänmägäylär uçuna soñyulariniñ alarniñ, ¹⁰çaz-yanganı ayızlarıniñ kendiläriniñ yapkay alarni.

¹¹Tüşürgäysen üstlärinä alarniñ uçunların otnuñ, yemirgäysen alarni, ki miskinliktän bolmagaylar tirilmä.

¹²Tilçi adamga oñmagay yer üstünä, yazıçlı adamni yamanlıçı kendiniñ ulagay tas bolmaçka.

(59r) ¹³Tanıdım, ki yarçu etärsen, Biy, yarlıga da köñülük barçasızga.

¹⁴Toyrular şükürläsinlär atıñdan seniñ, turgaylar toyrular alnına yüzünñ seniñ.

Der, gartaçi tatarça
[Псалом 140/141]

¹Biy, sarnadım saña, da işit maña, baçkin avazına alıışimniñ benim, sarnaganıma benim saña.

²Toçru bolsun alıışim benim, neçik temyan, alnıña seniñ, Biy, kötürül(59v)gänin [=kötürülgäni] çollarimniñ benim — çurban keçägi.

³Xoygın közätüçi ayzıma benim da eşik bek erinlärimä benim, ⁴ki yañılmağay yüräkim yaman sözlär bilä.

Säbäplämä säbäpin yazıçniñ adam bilä, kimlär ki etärlär töräsizlikni, ülüştü bolmagaymen tañlanganlarına alarniñ.

⁵Ögütlägäy meni artar yarlıyamaçı bilä, da azarlagay; oleyoku yazıçlıniñ yaylamagay başimniñ [=başimni] benim erkinä anıñ.

(60r) ⁶Tiyıldilar yuvuç çayaga yarçuçıları alarniñ, işitkäylär sözlärimä benim da tatlılangaylar.

⁷Neçik çalinlıçı topraçniñ, ki yayılıptır dünyäda, saçilgaylar söväkläri alarniñ yuvuç tamuçka.

⁸Saña, Biy, Biy, közlärimdirilär benim, saña umsandım, Biy, çıçarma dżanımnı mendän.

⁹Saçla meni satamadan, ki yaşıriptirlar maña pogorşen'asından töräsiz(60v)lik etkänniñ.

¹⁰Tüssünlär sırtmaçına anıñ yazıçlılar yalyz men men keçkinçä.

Çajniw imov tatarça
[Псалом 141/142]

¹Avazım bilä benim men Biygä sarnadım, avazım bilä benim men Biyni çoldum.

²Saçiyim alnına Eyämizniñ alıışimni benim da tarlıçimni benim alnına anıñ ayttım.

³Eksilgäninä mendän dżanımnıñ benim sen, Biy, tanıdın steşkalarimni, yol bilä, ki bariy(61r)ir edim, yaşirdi maña sırtmaç.

⁴Baçiyir edim oñumdan da köriyir edim, da kimesä tanımadı meni, tas boldu mendän çaçmaçım benim, da heç tapulmadı izdävüçi boyumnu benim.

⁵Çaçirdim saña, Biy, da ayttım: sensen umsam da ülüşüm benim yerindän tirilärniñ.

⁶Baç, Biy, alışıma benim, zera men aşaç boldum asrı, tırgız meni çuvalagan(61v)lardan, zera çuvatlandılar mendän.

⁷Çiçar zındandan boyumnu benim, şükürlän-gäyмен atıñdan seniñ.

Saņa baçiyirlar artarlar, negä diñrä töläsär-sen.

Haybat Ataga da Oçulga da Ari Džanga hali da här kez meñi meñilik, amëñ.

Hasealk's tatarça

Sargawak: Yetiškänimiz sahatına keçxurunun barçamiz, kötürüp (62r) çolumuznu bizim, haybatlarbiz seni, Biy Teñrimiz bizim, çaysi ki baçışladıñ bizgä kündüznü eminlik bilä keçirmägä da yetiškä sahatına keçäniñ çurunnun, arzani etkin bizni, Biy, ari yüräk bilä frištälärniñ yiri bilä şükürlüknü sunma Eyämiz Teñrigä, barini tutuçiga, ki tırgizgäy da yarlıyagay.

Ayaçescuk' zamenagal Asduadz tatarça

(62v) *Sargawak:* Yalbariyiç barini tutuçi Teñrini, Atasın Eyämizniñ Jisus K'risdosnuñ, çanin eminlikniñ, eminlik üçün, bir yalyiz ari bütün dünyäniñ da arakellärniñ yiçövü üçün, ki köp yillarga eminlik bilä bergäy bizgä Biy Teñrimiz bizim, da çanlarni eminlik etüçilärni yebergäy bizgä ulu ari da çorçulu atı üçün kendiniñ, ayalıçlarin uruşlariniñ, zpahilärniñ zpahi başçılarin, çoyovurt-(63r)nu, kirmäçimizni bizim eminlik bilä saçlagay da barça uruşlarin duşmanlarniñ uvatkay bizdän. Biy barini tutuçi, tırgiz da yarlıya.

Ijirni yetiškändä alnimizga kelgän keçämizni eminlik bilä inam bilä Eyämizdän çoliyiç.

Frištäsini eminlikniñ da közätüçi boylarimizga bizim inam bilä [Eyämizdän] çol".

Arimaçni da boşatlıçni aşınganimizga bizim inam bilä Eyämizdän".

(63v) Ari çaçniñ ulu da küçlü çuvatini boluşuçi da közätüçi dżanimizga bizim inam bilä Eyämizdän çoliyiç.

Da daçı artıç bir sözdän köñü da ari inamimiz üçün Biyni yalbariyiç. Boylarimizni bizim da biri birimizni saņa, Eyämiz Teñrigä, simarlıyiç.

Yarlıyadi bizgä Biy Teñrimiz bizim. Aytıyiç barçamiz biz bir ayızdan: Biy, yarlıya.

(64r) Surp Asduadz tatarça

Ari Teñri, ari çuvatlı, ari ölümsüz, ki çaçlan-dıñ bizim üçün, yarlıya bizgä.

Ari Teñri, ari çuvatlı, ari ölümsüz, ki kömüldüñ bizim üçün, yarlıya bizgä.

Ari Teñri, ari çuvatlı, ari ölümsüz, ki turduç ölüdän, yarlıya bizgä.

Haybatlı da alyişli dayma ari gojs Asduadzdzin (64v) Mariam, anasi K'risdosnuñ, sungin çoltçamizni bizim Oçluña seniñ da Teñrimizgä bizim.

P'irgel izmez tatarça

K'ahana: Xutçargay bizni sinamaçtan da barça totçarlıçimizdan bizim.

Vasn Iseli linejoj tatarça

Sargawak: İşitövlü bolmaç üçün Eyämiz Teñrigä avazına çoltçamizniñ bizim pareçosluçu bilä surp Asduadzdzinniñ enmäçi bilä üstümüzgä bizim yarlıyamaçi da şayavati (65r) Eyämiz Teñriniñ, barini tutuçi Biy Teñrimiz bizim, tırgiz da yarlıya.

Ahnut' iun ew p'ark' tatarça

Alyiş da haybat Ata Oçul Ari Džanga hali da här kez meñi meñilik, amëñ.

Hamparci zaçs im tatarça

[Псалом 120/121]

¹Kötürdüm közlärimni benim taçlarga, çaydan ki maña kelgäy boluşluç.

²Boluşluç maña Eyämizdän kelgäy, ki etti köknü da yerni.

(65v) ³Bermägin seskänmäçkä ayaçiniñni seniñ, da yuçlamasin közätiniñ seniñ.

⁴Neçik yuçlamas, da ne yuçuğa barir saçlavu-çisi İsrajelniñ.

⁵Biy saçlagay seni, da Biy yöpsüngäy oñ çolu bilä kendiniñ.

[⁶Günäş kündüz saņa zulüm etmägäy, da ne ay keçädä.]

⁷Biy saçlagay seni barça yamandan, saçlagay Biy boyuñnu seniñ.

⁸Biy saçlagay kirgäniñni da çičkaniniñni seniñ, mundan soñra çaç meñilikkä diñrä.

(66r) Haybat Ataga da Oçulga da Ari Džanga hali da här kez meñi meñilik, amëñ.

Ey Asduadzdzin, gojs Mariyam

Ey Asduadzdzin, gojs Mariyam, aniniñ üçün biz yüzümüz üsnä tüşüp alniña seniñ çuruliyir yüräkimiz bizim da sıçtovlu yüräkimiz bilä aytarbiz:

Ey barçadan alyişli surp Asduadzdzin, gojs Mariyam, ki yaratılmagan tarbiyatini Teñriniñ toçdur(66v)duñ, pareços bol bizim üçün seniñ yalyiz Oçluña, ki yarlıyagay biz yazıçlılarga.

Ki çarışin ew aniniñ alyişka teşkirdiñ, pareços".

Ki yandıñ Teñrilik otu bilä da çičäkländiñ Teñrilik yarıç bilä, pareços".

Sen, ertägi yarıç, ki sezikli günäşni aldiniñ adämilärgä, pareços".

Sen, öğüvlükü markareläriñni da tadzi arak'elärniñ, pareços".

Sen, padşahlar çičäki şu(67r)şan, ki çurumagan çičäkni toçulduñ [=toçurduñ], pareços".

Sen, sövünçlüki adämilärniñ da färählikni frištälärniñ, pareços".

Sen, tadzi gojslarniñ da övündürüçisi mardiroslarniñ, pareços".

Sen, olturyučı Tejriniñ da anası Yaratučiniñ, pareços".

Sen biyikländiñ teniñ bilä barça frištälärniñ böläkindän biyik da kirdiñ anda, çayda heç kirmäs yaratkanı Tejriniñ, pareços".

Sen öldüñ teniñ bilä hay(67v)batına Tejrilikniñ, Oyluñnuñ, pareços".

Sen, çaniçä köktägi, Tejrilik yariç bilä yiltri-yirsen, pareços".

K'risdosnuñ surp toygani üçün, ki Tejri toçurdun [=toçurdun], pareços".

Seniñ ari sütüñüz üçün, ki Tejrini yedirdiñ, pareços".

Seniñ ari çollarıñ üçün, ki Tejrini yürüttüñ, pareços".

Seniñ ari erinläriñ üçün, ki Tejrini öptüñ, pareços".

Seniñ ari tiliñ üçün, ki Tejri bilä sözlädi(68r)ñ, pareços".

Seniñ ari burnuñ üçün, ki ölümsüz bilä tolduñ, pareços".

Seniñ ari közläriñ üçün, ki Tejrini kördüñ, pareços".

Seniñ ari çulaxlarıñ üçün, ki Tejriniñ avazın işittiñ, pareços".

Seniñ ari yaşlarıñ üçün, ki töktüñ utrusuna yalyz turgan Oyluñnuñ, çaçan çaç üsnä, pareços".

Na aniñ üçün, barça(68v)dan alyışli Mariyam, ki biyikläniñsen barça frištälärniñ böläklärindän biyik, ki körküsen köktägi tärbasiniñ, da körküsen köktägi kelinläriñ, da suçlançı alarniñ tadžindan.

Na çaçan yiltrasa, günäşniñ yariçi kibik, kün toçuşu kününä yiyinniñ utrusuna köktägi padşahniñ, seniñ yalyz Oyluñnuñ, pareços".

Xaniçä suçlançı, Ma(69r)riam gojs Asduadzadzin, çol seniñ Oyluñdan, ki arzani etkäy alarni, ki tapunurlar aniñ Tejrilikinä, neçik tirilärni, çuruma tadž bilä, yariçli ton bilä, yanar gant'ey bilä, neçik günäşniñ yariçi, kirmä kiyövnüñ tärbasına gojslar bilä da arzani bolma eksilmäs färähliktä meñi meñilik, amən.

Xoltça surp Asduadzadzin

Yügünüp al(69v)niña seniñ, surp Asduadzadzin, da çolarmen sendän, könü alyışli ari aruv gojs Asduadzadzin Mariyam, anası K'risdosnuñ da bizim Tejrimizniñ, yariçli dadžar Tejriniñ, anası da Tejriniñ övü, çaysi ki tañlanip ediñ dünyâniñ yaratılğanından burun, ki biyändi saña köktägi sultan da tindi seniñ ari u haybatli yüräkiñä yalyz Tejri da Ari Džan da toçdu seniñ haybatli boyuñdan, günäş kibik, Ari Džan bilä (70r) yazıçtan başça tügäl adämilik bilä.

Ey haybatli da maçtovlu ari ana, dünyâniñ yohari, surp gojs Mariyam, ulu haybatli çanniñ anası, çaysi ki bolduñ bu dünyâ yariçli kök da haybatli çatir ari da haybatli aruv yüräkiñä, çaysi ki arzani ediñ ol haybatka.

Uçmaçniñ çiçäki, ki berdiñ yemiş k'ristânlarğa, šnok'un Ari Džanniñ haybatli da maçtovlu ya-(70v)riçli dadžar, ol haybatliçiñ üçün yöpsün bugün men yazıçli çuluñnu da yarliya maña, ulu çanniñ anası, surp Asduadzadzin.

Baçma, biyim, yaman yazıçlarıma, çaysi ki bugün yatlanipmen sendän, da igrändiripmen seni mendän, da yiraçlanipmen sendän, surp Asduadzadzin, igränmägäysen bugün men köpyaziçli çuluñnu, da boşat maña benim yazıçlarımni, da bolgaysen par(71r)exos yalyziña seniñ da Xutçaruçimizga bizim barça yazıçlılar üçün, ol haybatli Biygä, çaysi ki seniñ haybatli boyuñdan toçdu haybat bilä.

Da algaysen boluşluçka haybatli surp çacni ulu zorun Eyämizniñ bizim, çaysiniñ ki üstünä haybatli Oyluñnuñ ari Tejriliki tindi.

Na algaysen boluşluçka barça ari frištälärni da hreštagabedläri Mik'ajelni da K'aprijelni, se-(71v)rovpelärni da k'erovpelärni da barça arilärni, çaysi ki sizniñ ari u haybatli atinjzga çiyin alip keçiptirlär bu dünyâdan.

Da bolgaysen pareços seniñ yalyziña barça yazıçlılar üçün da men yazıçli üçün, barçadan ögövlü da haybatli ari aruv gojs Asduadzadzin Mariyam, anası Tejriniñ, pareços bol dünyâniñ Eyäsinä, ki çaytargay meni benim yazıçlarımndan.

Da çilingaymen yaçşiliçni (72r) da tapkaymen yaçşiliç da boşatliç benim yazıçlarıma, da boşat kay benim yazıçlarımni Biy Eyämizniñ [=Eyämiz] ulu pareçosluxuñuz bilä, bilgän u bilmägän, erkli u erksiz yazıçlarıma benim boşatliç bergäy da yarliyagay džanıma da tenimä benim.

Da arzani etkäy džanımnı benim kensiniñ ari u haybatli da maçtovlu ari ana, Diramajr, surp Asduadzadzin, ulu haybatli çanniñ anasına.

(72v) Salmagaysen yazıçli çuluñnu közdän seniñ ari pareçosluxuñ bilä: zenhârlikkâ sensen çaräm, surp Asduadzadzin, yüzüm ari haybatliçiña topraç.

Işanirmen da inanirmen, ki seniñ ari pareçosluxuñ özgä türlü bolmagay.

Tek yöpsün men yazıçli çuluñnu, surp Asduadzadzin, bol pareços seniñ haybatli da tañlama Oyluñna barça yazıçlılar üçün da men yazıçli üçün, ögövlü, da (73r) maçtovlu, da barçadan ari u haybatli surp Asduadzadzin Mariyam, anası Tejriniñ.

Zenehârlıktâ sensen çarâm seniñ ari parexos-luxuñ bilä, yüzüm seniñ ari parexosluxuña topraç, amëñ.

Xoltça surp Xaçtan

Küçlü da yeñüçi, ari u haybatlı keltirgän surp Xaç, ulu zoru bizim K'risdosnuñ, çaysi ki yariçlat-tiñ dünyâni da yariçlatkaysen esimni bu sa(73v)-hat, ki çoltça etärmen sendän.

Haybatlı da maçtovlu surp Xaç, ki yöpsünövlü bolgay çoltçam benim alniña seniñ da kelgäy çaç şahavatı üstümä benim, ulu zoru Biyim K'risdos-nuñ.

Baçmagaysen yazıçlarıma benim, çaysi ki yatlanıpmen sendän da igrändiripmen seni mendän, igränmägäysen men yazıçlı çuluñdan da yiraylatmagaysen meni sendän, ulu zoru biyim K'risdosnuñ, salma(74r)gaysen meni közdän, yoçsa yöpsün bugün men köpyaziçli çuluñnu.

Haybatlı da maçtovlu surp Xaç, da boşat ma-ña benim yazıçlarımni, da bol parexos da öknagan dünyâniñ Eyäsinä, barça yazıçlılar üçün ol haybatlı Biygä, çaysiniñ ki ari teñriliki tügälländi se-niñ üstünä da çaysiniñ ki yariçli [=yariçli] haybat-landi seniñ üstünä

Adäm atamizniñ çutçarıлмаçı üçün da barça (74v) inanganlarniñ.

Saņa inanırmen, seniñ haybatlıçına, zork'lu da maçtovlu surp Xaç, ol haybatlıçıñ üçün yöpsün bugün men köpyaziçli çuluñnu.

Da bolgaysen parexos da öknagan dünyâniñ Eyäsinä ulu Xanniñ anası bilä, çaysiniñ ki haybatlı boyundan toydu haybat bilä ol haybatlı Pad-şah, ki ari Teñriliki tügälländi seniñ üstünä.

(75r) Da algaysen parexosluçka barça friştälärni da hreştagabedläрни Mik'ajeļni da Kapriyeļni, serovpeļärni da k'erovpeļärni, da barça ari-lärni, çaysi ki sizniñ haybatlı çiyin alip keçiptirlär bu dünyâdan.

Da bolgaysen parexos dünyâniñ Eyäsinä, haybatlı da maçtovlu surp Xaç, ki çaytargay meni benim yazıçlarımndan Biy Eyäm, ki çaytkaymen köp ulu yazıçlarımndan (75v) da çilingaymen yaçşiliçni, da tapkaymen boşatlıç yazıçlarıma benim, da boşatkay maña benim yazıçlarımni Biy Eyäm seniñ öknaganlıçıñ bilä, bilgän u bilmägän, erkli u erk-siz yazıçlarıma benim boşatlıç bergäy da yarlıya-gay dżanima da tenimä benim.

Da arzani etkäy dżanimni benim kensiniñ meñi uçmaçına.

Haybatlı da maçtov(76r)lu surp Xaç, ulu zoru Biyim K'risdosnuñ, salmagaysen men yazıçlı çu-luñnu közdän seniñ ari öknaganlıçıñ bilä.

Zenehârlıkkâ sensen çarâm, surp Xaç, yüzüm seniñ ari haybatlıçına topraç.

Işanırmen da inanırmen, seniñ ari öknaganlı-çıñ da surp Asduadzadzinniñ parexosluçu özgä türlü bolmagay.

Tek yöpsün bugün men köpyaziçli çuluñnu da bo(76v)şatıñız maña benim yazıçlarımni.

Da boluñuz parexos da öknagan dünyâniñ Eyäsinä barça yazıçlılar üçün, haybatlılar, da maçtovlular, da barçadan ari ögövlülär.

Salmagaysen men yazıçlı çuluñnu közdän siz-niñ ari öknaganlıçıñız bilä da ari parexosluçuñ bi-lä: zenehârlıktâ siz çarâm, yüzüm sizniñ ari (77r) haybatlıçıñızga topraç, amëñ.

Alıış da çoltça Biy Teñrigä tum zamanına Dznunt küñü ayt

Biy da Teñri, barçasına seniñ ari toymaçıñ bilä aytovsuz, yöpsün bu sözlär bilä çoltçanı çoltçası bilä gojs ananıñ yiyilganlarniñ bu övdä, bayışla bu-larga başış yaçşı.

Ki bizim üçün tenni kiydiñ, Jortananda mgirdel (77v) bolduñ, tügällikiñ bilä tügällädiñ, da yer üsnä adam yürüdüñ, Teñri kibik yarlıyadıñ, şayavatlan bizgä, Biy, yaçşı etüçi, yiyilganlarga teñ barabar.

Dñ int jaraçniñdir

Çoltçası bilä ari çartniñ da baydan çeşilgän-niñ, Biy, bizni saçla duşmandan da sönmägän ya-nar ottan.

40 Ajosnuñdur

(78r) Ey ari igitlä, 40 bolganlar, ki çiyinaldi-ñiz saçawka göl içinä, parexos boluñuz Tadçlan-ganga, ki şayavatlangay çorçulu küñdä yiyilgan-larga bir oyurdan.

Lusaworiçniñdir

Yariçlatuçi Ata, maçtovlu, yöpsün bu sözlär bilä çoltçanı da çolgın Atasın haybatniñ, ki buzgay (78v) yazovun bizim yazıçlarımizniñ.

Dzaygazartniñdir

Biy da Xutçaruçi alyişli, kelgän çartlar oylan-lar bilä sarnadılar, ki otlular çorçu bilä seskändi-lär, yäni žerebya üsnä olturduñ, bizgä yarlıya, şa-yavatlanıñ, çaysi ki bu ari uluküngä yiyilipbiz.

Ulu kiçaynaküñniñdir

(79r) Oçul da Söz Ataga teñ [t'ęng>tęngri], ki ganonk'ta olturduñ, çullariñniñ ayaxlarin aşaxlıç bilä yuvduñ, bizim yazıçlarımizni köp türlü sürt-kin bizdän, Biy, yaçşı etüçi, da seniñdir haybat här vaçt tüyisiz.

Ulu aynaküñniñdir

Yalyiz toçgan Oçul da Söz, ki çiy(79v)inni adamlar üçün boyuña kötürdüñ borçsuz, bizni azad et, Biy şayavatlı, yanar, sönmägän ottan yal-

barmaçi bilä ananñiñ, çoltçası bilä, da seniñdir haybat tiyyisiz da uçsuz.

Ulu şapatkünnüñdir

Tamaşa haybatlı da bu ari ulukündä Biyimizniñ ulu sayışında seni çolarbiz, Biyi barçasiniñ, (80r) yazıçlarımnı aımagaysen çorçulu kündä.

Bayramniñdir

Ki turduñ ölüdän, sindiryaladiñ eşiklärin tamuçnuñ [tapuçnuñ], azadlıç berdiñ dżanlarga, ki Atämdän beri anda edilär, bizgä yarlıya, yazıçlılarga, da bayışla ülüş arılär bilä, da turuzgün artlar bilä.

Hokoj kalustniñdir

(80v) Ki köktän yergä endiñ, Dżaniñni Teñri ki axtirdiñ, ganonk'ta avaz ettiñ, ari arak'ellärni toldurduñ, çayyularin alarniñ çeştiñ, da ulu başçış bilä körkäyttiñ, bizni azad et, ki ündädiñ işitmä avazni sövünclük keltirüci.

Vartevarniñdir

Ki Tap'or tayına belgili bolduñ, ay(81r)tovsuz yariç bilä teşkirildiñ, da köktä Ata tanıçlıç berdi: «Budur Oylum benim sövüklü»;

Aşagerdlär seskändilär ulu titramäç bilä, yergä tüştülär, ulu tañ bilä tañlandılar, çačan kördülär, ki yariçlandi, ber bizgä dżan yariçlangan, ki bu ari ulukündä yiyilipbiz.

Asduadzadzinniñdir

Asduadzadzin, to(81v)çuruçi Söznü, gojs zadasiz da anası Xutçaruçiniñ, ki teşkirildiñ Oyluñ çatına yariçlılarniñ yoyargi ulusuna, bol pareços çorçulu kündä, ki işitkäybiz yaçşı dżuvap da arzani bolgaybiz alyişli avazga.

Surp Xaçniñdir

Ey surp Nişan, Teñrini yöpsüngän, aytovsuz yariç bilä yariçlangan, tirlikinä adam(82r)larniñ säbäp bolgan, ki dazgahi ölümniñ turuzgan, evet saña Biy biyändi, da ulu başçış bilä seni tadžladı, kelgän kününä belgirtti seni, elci kensinä aytı, da kimlär ki çačka inandılar, çanlıçka arzani boldular, ol sözsüz pareços bolur, çačan köktägi biryilar tartılsarlar, ol vaçtta bol bizgä şayavatlı, çaysi ki çaçiña yerni öp(82v)ärbiz.

Arak'ellärniñdir

Arak'elläri Eyämiz Teñriniñ, başçışlar da slavası ari yiyinniñ, aldiñiz atalgan sizgä haybatni, çeşmäçni, baylamaçni, açmaçni, yapmaçni, olturçuçuna haybatniñ olturmaçni, pareços bolunuz tiyyisiz Teñrigä, ki saçlagay dżanimizni sinamaçtan da sönövsüz ya(83r)nar ottan çutçarıлмаçına dżanniñ ten bilä.

Surp Stepanosnuñdir

Ey ulu tanıç da çiyналган surp Stepanos, ki

atiñdir tadž burungi tanıç ta da sargawak, başçışın Dżanniñ tiyyisiz yöpsüngin [=yöpsüngän], çiyiniña seniñ köñlüñ bilä bargan, Teñrilikni bolduñ körgän, pareçossen yalyziñ Oylul da Dżan (83v) Ata ölcülmägän žoyovurtka tiyyisiz çuvat çorçulu kündä da yiyinda.

Hreştagabedniñdir

Tensiz yiyini friştälärniñ, ki tiyyisiz alyişlar-siz Biyin haybatniñ, dostları adam dżinsiniñ, priçınca ölümgä da tirlikkä, saçlavuçisiz ulusları da kölgäsiz Teñridän çorçanlarga, (84r) çaxırirbiz sizgä avazi bilä çoltçaniñ da yalbarmaçin [=yalbarmaçniñ], küstünmäçniñ, pareços bolunuz Biyina haybatiniñ ulukün üçün, da tutkanlar üçün ulukünnü.

Da bizni çutçar, Biy, sinamaçtan.

Alay že çoltça Biy K'risdostan tum zamanına [Jovhannes Karneçiniñ aytkanı]

Xozusu Teñriniñ, Biyim da Teñrim Jisus K'risdos, çaysi ki soyulduñ (84v) çaç üstünä da kötürdüñ yazıçni dünyadan.

Yazıçlı çuluñ da ayır yüklü yazıç bilä, tüşärmen alniña seniñ, Biyim da Teñrim.

Yarlıya maña, neçik yarlıyadiñ bütün dünyägä, yol toyrı da tirlik, K'risdos.

Ölgän yazıç bilä da dinsizlik bilä közdän salmagay meni Biyim, yoxsa yarlıya maña seniñ barça teñrilik yergänä körä, (85r) çaysi ki ettiñ sansiz tözümlükün aşıra.

Añ, barçanı tırgizüci Biy, kelgäniñni dünyägä Ataniñ çoynundan da ten alğaniñni surp gojs Mariyamdan.

Añ, barçadan alyişli Biy, yürügäniñni [bu dünyäda] neçik hər adam yazıçlı adamlar arasına.

Añ, barçasından ari, mgrdel bolğaniñni Jortananda surp Jovanestän.

Añ, barçasından bilüci Biy, yamanlanganları(85v)na körä dżuhutlarniñ da sinaganlarına körä p'ariseçilärniñ.

Añ, ilgäri körgän Biy, çixara berilgäniñni Jutadan da ayblaganların k'ahanalarniñ.

Añ, barçasından alyişli Biy, tutulğaniñni baççada da çollariniñni baylaganların yaman kimsälärniñ.

Añgün, barçaga çudratlı Biy, turganiñni Gaj-eap'aniñ alnına da sorov etkänin Annaniñ.

(86r) Añ, öpkä saçlamagan Biy, yüzünä urgan şaplani da saçından tartçalaganların delirgänlärniñ.

Añ, padşahi padşahlarniñ, ip bilä baylagan turuzganların da törä alnına Beyadosnuñ da urganların başiña.

Añ, uzunesli Biy, tükürgänlärin Epraecohlar-niñ da tövgänlärin çamışlar bilä.

Añ, unutmagan Biy, yarıxlı çizil tonnu da (86v) tegänäktän venecni.

Añ, aqmagan yamannı Biy, ol sahatnı, ki çaç-nı tirgüzüci eniñ üsnä kötürdüñ.

Añ, biyiklängän, biyiklängäniñni çaç üstündä, çadaganların çadaç bilä.

Añ da unutma barça susaganiñni da içkäniñni tarñ leyini.

Añ da unutma avaz salıp: «Eli! Eli!» aytkaniñ-ni da köksünñüñ yarasın.

(87r) Añ da unutma açkanın gülâf çireyli çan-ıñni da askanin teñrilik başiñniñ.

Añ, tirlilik meñilik, kömülgäniñni, 3 kündä tir-ligäniñni meñilik aşıra da kökkä ayinganiñni hay-bat bilä.

Añ, añ, añiluçi meñilik, men tas bolgannı, çay-si ki barça yazıçlılar üçün bunu üstünä kötürdüñ, yarlıyovuçi Biy.

Bunu barçasın saña (87v) pareçosluçka alir-men, köpyarlıyovuçi Biy, yarlıya maña, da boşat benim yazıçlarımni, arit meni yamanlıçımndan, da çutçar tamuçnuñ yaman çiyinından, da ber maña yer seniñ uçmaçıña, zera sensen adam sövüci Biy, da saña haybat meñi meñilik, amən.

Yänäçi çoltça Biy K'risdostan

Yarıç da toyrı yol, tirlilik meñilik, tiri K'risdos, Teñri, sensen eşiki yarıçniñ da berüci yarlıyamaç-nı, sensen pastır çuvatlı da çaytaruçi bularganlar-nı, sensen boş etkän yazıçlarımni.

Keçövlü çuluñ da köpyazıçlı, çolarmen, bül yarlıyamaçıñni, aqma yazıçlarımni, çaysi ki ilgär-tin çilinipmen, yoçsa ilgärgisin kötür üstümdän.

Arit meni arituçi çu(88v)vatiñ bilä, da azad et sansız yazıçlarımni, tümüzlä meni sum'en'e aşıra, çeş meni yazıçlarımniñ bayından, çutçar ölümsüz çiyinından, boşat suçumnu, neçik boşattıñ antama-ludçga, da toyrı et meni, neçik mak'sawornı, çut-çar meni tözümsüz çiyinından, da küvür meni, bu-largannı kimsäni, tincliclarına seniñ sövüklülär-niñ, ki alar bilä birgä sövün(89r)dürgäymen seni, Ata Oçlu Ari Džanni, hali da här kez meñi meñilik, amən.

Xoltça surp Asduadzadzindän

Asduadzadzın, anası K'risdosnuñ, yalıç Oçlu Ataniñ sendän toynı, sen kötürdüñ çarıñni dün-yâdan, sensen maytanç adam oyluna.

Köktägi çuvatlılardan sanlı, da topraçtan hasil kelgänlärdän (89v) alıçlı, barištüruçi Teñrini adam-lar bilä, emin etüci dünyâda, tadži da veneci gu-sank'larniñ, da açıç pareços bolgan yazıçlılar üçün.

Barçasından yazıçlı, men tüşärmen yüzüm üstünä alniña, neçik aniñ, kim ki sendän ten aldı, pareços bol benim üçün Söz Teñrigä, ki boyuñdan toynı, ki yeberdiñ [=yedirdiñ] yedirüçisin barçası-niñ.

Xol benim üçün ilgärgi toyrı Oçluñnu, tur ayacıñ üsnä aniñ alniña körgüzmäç bilä seniñ ari töşläriñni.

Tur aniñ alniña da pareços bol aniñ oylanlıçı üçün,

Sütüñ bilä yedirmäç üçün, neçik oylanni,

Xuçacıña turmaçıñ üçün,

Köksünä çismaçıñ üçün,

Erinläriñ bilä öpmäçıñ üçün,

(90v) Çürgämäçıñ üçün neçik yaş oylanni,

Barıp kelmäçıñ üçün Misirga da Nazaretkä, här yergä;

Tasa-çusa bilä yıylamaç urunmaç bilä oçluñ üçün çiynagan zamanına.

Surp Jovaneşni övünä almaç üçün Oçluñnuñ simarlaganına körä, çaçan ki çaç üstünä asılıp edi.

Xuvatlı tökkän yaşıñ üçün, neçik açın (91r) suv kibik axtırıy ediñ ol zaman, çaçan köriy ediñ ayır çiyin tibiñä çaç üsnä Oçluñnu, da bizim üçün ki törä alniña turup edi, seniñ açıçlı yıylamaçıñ üçün, ki çiyniy edilär.

Da çuvatlı susamaçıñ üçün, içkäni üçün leyini sirkä bilä körgäniñ üçün, Oçluñnuñ yüzüñdän džegatından açkan bürtük-bürtük terläri üçün tüşkäni üçün, çan bilä boyalğan (91v) boyu, kerez-manga çoyulğan ari teni üçün;

Xolarmen sendän, yarıçlı ana, çol benim üçün boşatlıç, çoy yalbarmaç Oçluñnuñ alniña barça türlü çiyini üçün, çaysi ki men yazıçlı üçün üsnä kötürdü adam sövüci Oçluñ, aqdır Oçluña, surp gojs, şahat, bu çadar çiyinni, yarlıyagay, da tözümlükü bolgay benim hesepsiz yazıçlarıma, da buzgay çolyazovumnu yazıç bilä, da (92r) kendiniñ yazıçsız barmaçları bilä da çanı bilä uzattırgay men yıçılğannı meñilik ölümsüzlükkä, ki barça ariläri bilä maçtagaymen Ata Oçul Ari Džanni meñi meñilik. Amən.

Yänäçi çoltça Biy Teñridän

Baç, Biy, tatlılıç bilä men leyilangan üsnä ya-zıç bilä, Biyim da Teñrim benim.

Yüräklänmä sansız (92v) yazıçlarım üçün, Bi-yim, da çaruv etmä maña, çaysi ki çuluñdan [=çol-luñdan] yaratılıpmen.

Yetkizmä üstümä benim yaman casumuñnu, barini tutuçi Biy, da közdän salma men daragusel bolganiñni, Biyim, uzunesli da yamannı aqmagan.

An, Biy, men yüklägän yazıx bilä, da çürgä yarlıyamaçıñ bilä boyumnu yaralarin, çaysi ki yazıxlarınıñ butaxları boyumnu çürgädi, (93r) da yarıxlatkay yüräkimni meñärmä meñilik tınçlıxni.

Içir, Biy, Ari Džanıñniñ färâh içkisi bilä, çaysi ki yılap [ıylap] çolıyırmen, ki susamaçımnı keçirgäysen, içir da toydur isi sövüküñ bilä.

Çeş da kerı sal da sürt leyi çöpräli yazıxlarımni.

Yeber, Biy, yarıxıñni da yarıxlat yüräkimni, sayışimni yarıxlı bilüçiliğın bilä çararıy yazıxları(93v)imni tas et da tinsizliğım [=tinsizliğın] boyumnu sayayt çalışmaçlıxka džanıñniñ faydasın.

Yeber, Biy, sazğärlı frıštäñni, ki bolgay közätüçi da saxlavuçi boyumnu menim.

Ne türlü ki berdiñ erk yürümägä izniñ da k'arpnıñ üstünä basma bularıñniñ duşmanlıx uvatıñ.

Xorçusuz et meni körüngän u körünmägän duşmandan da sax(94r)la meni, neçik köznüñ yarıxıñ, çanatıñniñ tibiñä.

Xaçan ketsäm, Biy, yolga, salma meni yalız, yoçsa yeber boluşluğınnu maña, ki saçlagay meni džan duşmanından kündüz u keçä da bolmagaymen yazıxka tüsmä öktäm da baştaç esim bilä, yoçsa, urunupmen, yılap, yaş töküp yazıxlarım üsnä da dinsizlikim üsnä, çaytkaymen saña.

(94v) Saçla meni, Biy, sözdän boş, çilınmaçtan, baçmaçtan da yasırlıxka tüşkän sayışimdan, çorçusun törä küñünüñ tik esimä menim, erinmäçsiz bar sayışim bilä tez saçlamaga buyruğınnu seniñ.

Yap, Biy, eşikin yazıxlarımniñ da aç maña yarıxıñniñ eşikin [eşikniñ] toyru, ki çorçulu sövük bilä kelgäymen artıñdan, neçik ki ayttıñ surp Awedaranda: (95r) «Keliñiz maña, barçañiz emgängänlär da yüklülär, men sizni tındirirmen». Da yänäçi surp Awedaranda aytkanıña körä: «Kim ki çolsa, alir, da umsansa, tapulur, çaxsa, açilir».

Baç, Biy, yalanaç boyuma, ki yalanaçladı džan duşmannı [=duşmanı], da hali çaxk' [=çaxıñ], risvay da uyatlı turupmen alniña, adam sövüçi Teñri.

Kiydir maña tonun toynuñ, küvür, färâh(95v)-lat ündälgän meñilik yergä.

Sal üstümä ilgärgi tonnu, çaysi ki yalanaçladıñ yazıx bilä, körgüz öpkä saçlamagan şahavatiñni da yarıx bilä tolu yarlıyamaçıñ bilä körkäyt yalanaç boyumnu.

Işit, Biy, çayrganıma men anağarıñniñ, çaysi ki uyatlı turupmen alniña, malin atanıñ tas ettim, da aç tas bolıyırmen, da boldum (96r) barabar toğuzlar bilä, işsiz anasunlar bilä.

Zıgel etmä meni atanıñ ayamaçıñdan, çaysi ki džinohk'larımndan kerı tüşüpmen da oyulluğınnu tandim, meya yerdän kökkä diñrä seniñ alniña, et meni neçik çaysi yalga kirgän çuluñ bilä barabar.

Körkäyt meni, Biy, ulu çorçuñ bilä, çaytar artıx(96v)siliğımndan toyru luçka, kirlänmäxtän aruvluçka, erinçäkliktän çüstlüçkä, tözümsüzlüktän tözümlüçkä, ki bargaymen yoluña seniñ toyru.

Tiy meni, Biy, yaman sayışimdan, çorçulu törä küñünü nişanla közüm alniña, ki titröp seskänip çorçkaymen törä küñündän.

Yarıxlat, Biy, da yandır çıraçın džanımnıñ, neçik açılı (97r) gusank'larınıñ, da sayışla saçt bolmaçni yuçusuz, ki çıxkaymen çarşı köktägi kiyövğä da çalmagaymen çıçarı, neçik essiz gusank'larıñ.

Pizişgel et, Biy, oñaltmaçsiz çastalıxni, çaysi ki tepräñalman töşäkim içinä yazıxlarım bilä, da çudratim yoç tözmäçkä Selovam suvuna da törä küñünä.

Buyur maña, Biy, neçik (97v) antamaludžga, sayaymaga, ki buçgaymen töşäkimni ayıxlarıma körä da yürügäymen erkiñni etkänlär bilä yıçövünjä seniñ yäşil çiçäklänip, düğül yazıx bilä yapraçlanip.

Sindirçala, Biy, çuvatın şaytannıñ, kes da kerı sal çudratın anıñ, da tiy kelgänin anıñ üstümä menim, ki zarbililik bilä sürüp keñ yolga (98r) keltirmä meni, çaysi ki eltip tas etiyir da buziyir meni.

An, Biy, unutulgan da müşçüllängän esimni törä küñü üçün çorçulu da seskänövlü, da haybatın artarlarınıñ, da tözümsüz çiyinların yazıxlılarnıñ, da bu çorçu bilä titrät tenimni, ki körgäymen här kez közüm alniña yazıxlarımni, çada çorçuñ bilä (98v) tenimni da džanımnı, sövüküñ bilä möhürlä aytkanıña körä, ki erinmäçsiz tügällägäymen çoltçañizni, tek yalanaçlanıñiz yazıxlardan da anıñ suçlançından da yarıx bilä yarıxlanıñiz.

Saçla meni, Biy, yapuç oçundan şaytannıñ, ki köp türlü hünär [hiwnar] bilä sayışimdan ayirtma [ayartma] kliy(99r)ir, da yıçip buziyir esimni, da yasir etip süriyir suçlançına yazıxniñ, kültkü etiyir da ayblap duşmanlarıma çarşı.

Berkit, Biy, çorçuña seniñ da çuvatlat meni, Biy, çastalıxın džanımnıñ sayayt da tenimni pžşgel et isilikin sövüküñniñ toxtat yüräkimä, ki bolgaymen çiyinalgan arılär (99v) bilä birgä.

Xaytar, Biy, yasırlıxtan teni [=meni] džan duşmanından da yazıx bilä satılğan Misirniñ ayır da küç çiyinından, saçla usluluğından da çuluç etkänlärindän eski duşmannıñ da övratkänlärinä körä çiyiniñ, neçik ki çiyinalıy edilär çamiş bilä baskan toprah, çaysi ki boçulıy edilär džu(100r)-hutlar ayaxları bilä p'arawon padşahniñ zamanı-

na, alay že yazıx bilä bulyanıyırmen, çolarmen, Biyim, elt meni sövüncü yergä.

Boğ, Biy, yaman eski duşmannı da anıñ çuvaltın oğşaş p'arawonga, çaysı ki yüräkläniyir üstümä da tişlärin girdüldatıyır birgäsınä, yutup çaytardılar (100v) meni burungi yazıxka kensi buyruçu bilä çuluç etmä yazıxka da dinsizlikkä.

Sazgärlät, Biy, açkanında tökülgänin tolyunnıñ oğşaş yazıçlarımä da sansız açkanın suvu yazıçımniñ, eksit da çorçut oğşaş teñizniñ kerapiniñ çüst yürügäninä, bu türlü çüslät esimni saña çarşı.

(101r) Zamanına bolgaymen seniñ yarlıyamaçınıñ da tınç kerapka oğşaş Ari Džanıña tıngaymen.

Zamanın belgili et, Biy, tınç erlärin arilärniñ, ki anda tıngaymen, kerı et mendän yazıçımni, yarıçlatıp tassel et barça arilärniñ bilä birgä, toxtat, Biy, sazgarlıkiñni [sasgarlıkiñni] da açıç yarıçıñni boyuma benim, ki bularma(101v)gaymen oñlu-soñlu da işkilli bolmagaymen 2-inçi kelgänin üçün, ki izdämägäysen yaman şafarlıçını mendän.

Eksitmä, Biy, sansız yarlıyamaçınıñni umsaganıma körä berklikkä saña da çorçusuz saçla barça türlü sitindän şaytannıñ, ki yasır etip sürmäsin esimni türlü-türlü yamanlıçka, yoçsa yaç(102r)şı da toyrı yolja kelmä.

Xutçar meni, Biy, çarnı üsnä yürügän yaman džan duşmannıñ kazank'tan, çaysı ki üstümä keliyir tutmaga yazıçım bilä erinçäklikim aşıra, tözümsüzlüküm aşıra unutturıyır meni yazıçım bilä da bermäs añma soñyu töräni da çorçulu džuvapni, ki aytar: «Ketiniñ mendän, çar(102v)yişlilar, menilik sönövsüz otka».

Turyuz men yixilganni sansız yazıç bilä antuntk'nuñ teränlikindä, kötür da biyiklät çanati bilä Ari Džannıñ, ki boş bolmagaymen alyıştan, çoltçadan yöpsünövlü yazıçlarımniñ buzulğanından da yänirmäçkä tirlikkä da yarıçlıçka esimä benim.

Izdä, Biy, men buzul(103r)ganni, tas bolganni çör-çöp [çoruçop] içinä da yaman balçıç içinä avlangan da kömülgän, tap meni izdäp artıçsı şnorck'nuñ bilä da çoy kancanagiña yazıçsız, çaysı ki anda tüştüm.

Kel, Biy, çasta džanımnı sora, çoy çoluñnu üstümä da pižişgel et aytip: «Al töşäkiñni da bar toyrularniñ yoluña».

Çiç, Biy, izdöv men (103v) bularganga, çaysı ki bularipmen da kerı tüşüpmen simarlagan tınç övündän da sinyalanıptır söväklärim yazıç bilä üstümä.

Tut meni, džan duşmaniniñ çolundan da elt Atanıñ tınçlıçına da çatiştir meni çozularıñniñ yixi-

si [eilixsiz] bilä, çıçara bermä meni, Biy, suçlançına yazıçniñ da erinçäklik tirlik(104r)kä, közümnü toldurma yuçu bilä da boş sayış bilä, yoçsa berkit çorçuñ bilä, ki bolgaymen çutulma džan duşmannından da dünyanıñ boş tamaşalıçından, da erinmä, Biy, boşatlıç bermä seniñ çuluña, ber maña seniñ isi sövüküñnü da aşın Ari Džannıñ, ki toygaymen; tözümlük ber tenimä, yaşı aytır közümdän da ber mañ(104v)a eksiksiz, da ber maña, Biy, çonarhlıç, ki aşaçlatkaymen boyumnu, da ber maña tözümlük inamga, yeñüçi bol, Biy duşmanimni benim, ki bolgaymen yeñmägä duşmanimni üstümdän.

Kiydir maña, Biy, temir kiyinişin dinimniñ oruç bilä, alyışim bilä arıngaymen çastalıç suçlanmaçtan da algaymen şnorck'un tirlik(105r)niñ, sürt, Biy, sansız yazıçlarımni, tök çöpräli leyilang yazıçlarımni, färählat yüräkimni içirmäçi bilä Ari Džannıñ da degänäkli tenimni toldur şnorck'nuñ bilä, yemişlät yaçşı yemiş bilä džanımnı benim, körgüz, Biy, şnorck'nuñnu yaratkanıña, çarşı yarlıyamaçınıñni çuluña [çoluña] çarşı da et meni tiri dadžar, ki Ari Džanıñ mendä tın(105v)gay, ki artıç çuluç etmägäymen yazıçka, dinsizlikkä.

Pižişgel et, Biy, meni öktämlikimdän, boyumnu biyik tutmaçtan, öpkä saçlamaçtan, adamların [=adamların] yamanlamaçtan, saçla meni, Biy, adamniñ maçtamaçından, ki meñi çaramçuga yarıç aytkaylar, yaçşı slavamnı çıçarıyır-lar, (106r) yıçlamaçlıga sanlı aytıyır-lar, erinçäklikimä çüst aytıyır-lar, yıçlamaçniñdir men, çaysı ki yazıç bilä tolumen.

Yap, Biy, meni yalyan maçtamaçtan, zera kimsä bilmäs benim yazıçlarımni da tanımaslar könüdän yalyan teprängänimni: körüniyirmen elgä aruv, da tolumen yazıçniñ kiri bilä; körgüzü(106v)yirmen mendän yaçşılıçni, da tolumen murdarlıç bilä; sövüniyirmen Teñriniñ çorçusu tibinä, da yürüniyirmen adamlarga biyänçli; köriyirmen toyruluçnu, da sözliyirmen yalyanni; bilirmen toyruluçnu, da etiyirmen dinsizlikni.

Teñrim, arit mendän yazıçlarımni da pambastan (107r) kerı et meni, kerı sal erinçäklikimni da tözümsüzlükünü, tas bolmaçımni, suçlançimni, murdarlıçimni, küfürümnü da yaman pinti yazıçlarımni.

Turyuz meni, Biy, toxtalğan da titrämgän oğraş yerindä, ki bolgaymen çorçusuz k'aç, da çuvatlı inamim bilä, da jortor sövük bilä, da saña işanmaç (107v) bilä bolgaymen uruşma džan duşmanı bilä, çaçan üstümä kelsä, ber çoluma, Biy, çuvatlı süngüñnü [songungnu], ki uruş etkäymen uruşçi şaytan bilä, çaysı ki ölümümä ança kliyir meni avlama.

Men boyulganni teräninä yazıxniñ çıxar da yazıxlı ögütüñ aşıra keltir alniña.

Men yıraçlanganni (108r) ündä alniña da yaman çilinganımni boşat maña, saña işanirmen, berkit meni, saña işanirmen, tapunganni miçitarel et.

Men çeşilgänni buyruçundan tut, yarlıyamaçıñni, sövüküñnü birlät benim bilä, zından içinä baylangan yazıx bilä, çeş bayından yazıxniñ, sindir, da toyru yoluñnu maña (108v) körgüz, tinç yerini maña hadirlä, da barça arilär bilä bisagel et meni, ülüşlü et meni, Biy Teñri, sövüküñ bilä birgä, ki sövgäy men senin ögütüñnü, ki bargaymen toyru yoluñ bilä, çiyalgaymen senin atıña, ölgäy men senin ölümün için, kirgäy men meñilik färählikkä, tassel bolgaymen arilär bilä da färäh(109r)langaymen.

Yarlıya, Biy, yazıxlı boyuma, çapanel et yaman suçlançimni tenimä körä.

Pizişgel et yaralı dżanımnı, sayayt çasta boyumnu, tozdur yamanlıçimni, çöplä yaxşılıçimni, arit buzulanımni.

Tüşärmen yüzüm üstünä alniña, Biy, çolar men boşatlıç yazıçlarıma, yöpsün çoltçamni boşat(109v)lıç yazıçlarıma hesepsiz, yarıçlat esimni, çuvat ber boyuma, artıçı bilä arttır alıñışimni.

Yıçılıp yatkanmen yazıx bilä, turçuz meni, Biy, da çadalgan dżan duşmanından hakimlik et maña, kötür ayrıçlı [ayrıçlı] yazıçimni, sal kerı açıçlı yazıçimni, çutçar meni çorçulu da tarñ loçadan otlu da azad et yarlıya(110r)magan çiyından.

Bol, Biy, üstümä pristav da saçlavuçi, saçla devlärädän [tevlärädän] da yaman adamniñ p'orcenk'ından, yeñ maña çarşı bolganlarnı da turçuz meni çarşı uruşçi dżan duşmanıña, säbäp bol maña, ki yazıçlarım dan aringaymen da bolgaymen tözümlüküm tinçsiz çastalıçıma yoluçkaymen senin teñrilik şnork'uña.

(110v) Vay maña, Biyim!

Vay maña, Biyim!

Vay maña, Biyim!

Ki tas bolupmen yazıçlarım bilä da igränçilänipmen esim bilä, singan turupmen yaxşılıçtan, çurupmen sövüktän, çarançulanıpmen yarıçka çarşı, tiyilipmen yaxşı yürümäçtän, yoçtur közümnün yarıçı, yoçtur yaşı közümnün, ki çilanıp açığay; toçunlanıyır, (111r) da çirik yazıç yaptı boyumnu.

Yeriş boluşluçka men yıçilganga da tut yazıç bilä batkan boyumnu, çaysi ki titriyirmen tamuçnuñ açisından, boş et meni, Biy, seskaniyirmen sönövsüz ottan, saçla men yıçlaganni, Teñrim, yazıç bilä pintilängän boyumnu sürt, Biyim, da ilgärgi

arilär bilä ülüşlü et meni, Teñrim, da tüvülgän yazıç bilä (111v) boyumnu arzani et köktägi uçmaçka, da keçövsüz toygay maçtamaç bilä seni, Ata Oçul Ari Dżanni, meñi meñilik, amən.

Xoltça Biy Teñridän

Köktägi Xan, ki bir yazıçlı kimesä için Ata Teñrini Ari Dżan bilä da barça friştälär bilä sövündürdün, yoçesä ayama sendän yarlıyamaçni.

Tap tas bolganni yazıç (112r) bilä teränlikinä antuntk'nuñ da et färählik köktägilär bilä.

Turçuz men yıçilganni yazıç bilä, tirciz men ölgänni yazıç içinä, yarıçlat çarançulanganni, sürt men igränçini.

Xaytar men bularganni.

Xoyma meni, ki kendi erkim bilä yürügäy men, biylik etmäsinlär yazıçlarım benim boyum üstünä.

Xolarmen, Biy.

(112v) Yalbarirmen, Biy.

Xaçarmen, Biy.

Aç maña eşikin yarlıyamaçniñ.

Zajit da müftünä bolmasın ol çadar çalişkanıñ, çaysi ki kötürdün boyuña benim için, Kolkot'ada çaç üstünä çadaçlar aşıra, susamaç aşıra, leyi sirkä aşıra, kertmäniñ aşıra yarasın, çanıñniñ tökülgäni aşıra, ulu avaz bilä «zeli, eelini» çičçirganıñ aşıra, bu(113r)nar körä köp türlü çiyin, çaysi ki çidadiñ boyuñ men tas bolgan için.

Yoçesä pareçosluçka alıp barça teñrilik yergäläriñni, çaysi ki ettiñ bu dünyäda yer üstünä, aya men yazıçlıni, da yebermä çorçulu otka, zera meni çanıñ bilä satun alıpmen, da tassel et yarıçlı toy övünä, ki barça arilär bilä maçtagaymen Ata Oçul Ari Dżanni meñi meñilik, amən.

(113v) Xoltça Biy K'risdostan tum zamanıña

Ari Dżani K'risdosnuñ, arit meni.

Teni K'risdosnuñ, saçla meni.

Xani K'risdosnuñ, içir meni.

Köksündän çıçkan suvu, tümüzlä meni.

Çarçarank'i K'risdosnuñ, çuvatlat meni.

Yaçşı etüçi Jisus işit maña, da kerı bolma mendän, da barça yaman işkildän saçla meni, da çolarmen sendän, Biy yarlıçovuçi da şayavatlı, kerı bolma mendän, öl(114r)üm künümä bol maña yuvuç, ki friştälär bilä maçtagaymen seni meñi meñilik, amən.

Xoltça Biy Teñridän keçägä yatkan zamanıña, ayır yuçu salmaç için adam oylanlariniñ üsnä dżan duşmanıñniñ

Xolarmen sendän, Biy, da şükür berirmen seniñ yetövsüz teñrilikiñä, adam sövü(114v)çi Biy, ki arzani ettiñ arzanisiz çuluñnu yetmägä keçäniñ zamanıña.

Sensen Biyi kündüznüj da kečani hasil keltirgän. Sen saşla meni sayışından yaman yuşunu da xorşusundan [xorşunungdan] körüngän da körünmägän dżan duşmanniñ. Berkit meni anij yaman çuvatına çarşı da kes anij ululuşunuñ çuvatın, ayırlıxından yamanlarniñ, ye(115r)mirilmäçindän şenliklärniñ, da yaman adamniñ sayışından, dżaduluşundan çatunlarniñ, bularıñ sayışlarından, da igränçi suşlanmaştan, da çastalıxından kirli sayışniñ, da xorçmalı ahlı yuşudan, ne ki bolsa tüşlärđän, ah bermäçindän dżan duşmaniniñ, oyanmaşsızlıxtan, da barça nemädän saşla men çuluşnu (115v) barça türlü yaşşı şayavatıñ bilä da yaşşı yarlıyamaşıñ bilä çöp-çövrä yatkan övümnü berkit oñ yartın da soñ sartın, kün toyuşu sartın da kün batışı sartın, yarımkün sartın, yarıx kečä [=yarımkečä] sartın, köknüñ biyiklikindän, yerniñ aşalıxından, böläkin friştälärniñ yeber, Biy, övümä benim, çayda ki ayırlangan yazıx bilä tenim (116r) tiniyir.

Ber, Biy, oyaşlıx esimä benim da saştlıx barça boşunlarıma, açıx es bilä da oyaş sayış bilä tinğaymen.

Da şükürlük bilä sövündürgäymen Ata Oşul Ari Dżanni meñi meñilik, amən.

Xoltxa Biy Teñridän

Biy Teñri, saşla men çuluşnu seniñ şayavatlı çoluş bilä barça tür(116v)lü dżan duşmaniniñ [=duşmaniniñ] sitindän;

Itidän, ottan, yeldän, topraştan;
Aşinsuvdan, çuvatlı yaymurdan;
Boşulmaştan teñizdä;
Satamalı çuyulardan;

Xarniñ çuvatlı dufanıdan, taşlarniñ titrämäçindän, taşlarniñ tüşmäçindän, bulutlarniñ çuvatlı (117r) yaymur bilä kelmäçindän hradniñ, ansızın yaş yaşnamaştan da otlu yıltrimdan, kündüzgi, kečägi yerniñ titrämäçindän, yaman çasumlardan;

Çerüvçülüktän da barça türlü baduhasan, çaysi ki yazıxlarga körä kelir bütün dünyä üstünä.

Bundan soñra şükürläniyirmen saşa, yarlıyovuçi padşah, haybat saşa meñi meñilik, amən.

(117v) Xoltxa Biy Teñridän

Men, arzanisiz da yazıxlı çuluş, yalbarip çolarmen sendän, yaş bilä çiçirip:

Çuvatlat men çudratsizni, tözümlüküñ bolşun, yoluşa seniñ yaş bilä ketiyirmen.

Baş, Biy, yaralı da irinli dżanıma benim.

Yuv teñrilik suvuş bilä da Ari Dżanıñniñ tuzu bilä tahimlat, da yaşşı isli (118r) yaşıñ [yiwşowng >yowşowng] bilä pomazat et meni, da tügäl saylıxniñ bilä bayışlan [=saylıx bayışla] maşa.

Yuşalat, Biy, közümdän benim yuşunu da boş et başımnıñ çalinlanganıñ, zera ayırlanıñ tep-rätiyir boyumnu.

Oyat, Biy, meni, ki bolğaymen hadir här sahat, bolğaymen aruvluşta zamanımnı alnıma sürmägä, baş suşlançim(118v)ni, çaysi ki çanıñ suşlanıyir da här kün çuvatlanıyir üstümä, suşlanıyir toymaga yaşşı aş bilä da içki bilä, da bunıñ bilä bolup esimni bulartıptır.

Yeber, Biy, bir friştäñni, ki keltirgäy uçunun otnıñ, da ernimni arıtkay, da ketärgäy barça dinsizlikimni, da yazıxlardımnı arıtkay, yaman sayışimni...

[Между листами 118 и 119 разрыв в тексте].

(119r) men yazıx bilä, zera yoştur açıx da körklü yarıxı közümnüñ.

Boluş, Biy, daragusel bolğan boyuma, ki toluşmen yazıx bilä, sansız küfür bilä, barça boşunlarım bilä çaşlanganmen, da ezilgän başımdan ayaşıma ança yazıx içinä, yoştur därmanım pişişgel bolmaga kimsädän, tek sendän, Biy, aşaylanıp ber yaralarıma (119v) ot da igränmä yazıxlı da sasılğan irinlärimdän.

Tiy, Biy, avazımnı pambastan da tilimni sözdän yaman, közümnü körklü üsnä başmaştan, çulaşimni işitmäştan yaman sözlärni, çolumnu oşurlamaştan, yüräkimni yaman igränçi sayıştan, 12 ulu boşunumnu berkit, saşx [saşx] et här zaman seniñ erkiñni etmägä.

[Между листами 119v и 120r разрыв в тексте]

(120r) meşa saşa, Biy, meşa, zera öğütümdän çiçtim, yarıxlı tirliktän çiçtim da çaramşu yazıxka kirdim. Murdarlıxka men suşlandım, sövükündän kerı tüştüm, dżan duşmanına berindim da anartaş bolmaşlıxka oşul boldum.

Yarlıya maşa, Biy, yarlıya, sensen adam sövüçi Teñri, saşa işanırmen, sensen yazıxtan arıtuçi da (120v) yaşşılarniñ spişarn'ası, tas bolğanlarga bolursen arşa, eski duşmanıñ çacırsen, yoştur da daşın boluşuçim, tek sensen saşlavuçi, saşla yazıxtan, çutçar yaman sitindän şaytannıñ, et meni arzani, bolğaymen saşa oşul meñilik, tas et, Biy, köpyazıxlı tinçsızlıximni, tenimniñ ayrişin, dżanımnıñ tinçsızlıxın, yuşunu ba(121r)şimdan, toymaşlıxni çarnımdan, da saşla sayışimni buzuşuz [buzulsuz], yüräkimni aruv, esimni yarıxlı da saşx, tümüz, ki bolğay esim alışta kündüz u kečä, aştir başım üstü bilä, Biy, aşın suvuşnu da suvar boşunların [şovar boşunlarım] esimniñ, yuv pintilikin yazıximniñ, da sürt irinin yaralarimniñ.

Xap da kerı sal tegänäkin yazıxlardımnıñ, (121v) tik mendä meñilik tirlikni.

Östür toyru luşuŋnu da eksit dinsizlikimni, öldür tenimniŋ suxlançix [=suxlančın] da yänirt dżanımniŋ saylıxın, ündä, Biy, yazıx bilä borçlu boyumnu saña, zera xorçiyirmen saña yuvu xelmä.

İmännç etiyirmen, Biyim, sendän ulu uyatım bilä da seskäniyirmen xilinga(122r)nıma körä, yaman saylam yo x alnıña, zera men mendän bilirmen yazıxımni: ögütündän yıra xlanıpmen, haybatıñdan yalañaçlanıpmen, yo xesä sen yarlıya, zera seniŋ xoluŋ aşıra yaratılıpmen.

Yoxtur erkim, Biy, ki umsasız bolgaymen, zera yarlıyovuçısen da ayarsen, köp nemä obicat etiyirsen yazıxlı adamlar (122v) üçün, ki xaytkaylar saña, yo xsa men xorçiyirmen xorçulu yazıxtan, aldandım aldavuçıdan da boldum yasır xarnı üsnä yürügändän. Ne bolgay işi men zavalliniŋ, xaysi ki bu dünyäda yo xmen?

Ber maña, Biy, yas da yaş yazıxlarıma körä, zera ayır yükländi üstümä yazıxlarım da toyupmen yaman (123r) murdar sayış bilä.

Köp maña tözdün da ögütlämädiŋ.

Xorxundan titriyirmen: bu yamanlıx maña xalmasın, törän alnına meni keltirmä, xiyinga meni çixara bermä.

Saxla meni sönövsüz ottan, yarlıya, azad et, zera sensen adam sövüci Biy.

Vay maña, ki tolyunu [tolyunnu] daragusel bol(123v)ganımniŋ yapıyır meni da yüräkimni indžitiyir, zera xoltxa etiyirmen sendän da bilmän, ne aytiyirmen. Saymos aytiyirmen, da sezmän, erinlärim tek tepräniyir, da esim bulariyir oyarıbuyarı — seziklikim yoxtur; emgäniyirmen, urunup soxuniyirmen — barça boş da oxşas tüşkä, yezdän tasniŋ avazına. Boş da sefil ça(124r)lişiyirmen da yemişsiz xaliyirmen.

Yöpsün, Biy, men bularganni, xaysi ki bularip tayga ketipmen, neçik yaman xul, Biyimdän xaçipmen, yazıxımni körüp, bularipmen xardaşlarım dan, da yıra xlanıpmen zawaglarım dan, kerı boldum mustundan, da dost ettim kendimä yazıxni, da xaldım kültkü, toy(124v)umsuz zirgel boldum, da xapanel ettim seniŋ ögütüñnü, yarlıyadım yarlıga, boldum sıñarıma pa xil tezlänğan, xulga-xulu xçığa yarlıyovsuz, uruy-kökümä kerı tüşkän, xastadan mi xit'arel etmägän, tüşüñänin kün uzun yazıx bilä keçirgän, da dżimrilik bilä, ana xaglıx bilä keçirgän, (125r) erkimni etkänmen da eski duşmanga sıñarım, zera işitmädim ögütüñä

Seni xolarmen, Biy da Teñri, sen yarlıyovuçısen, işitirsən xoltxama, kerı salma sen xoluŋ aşıra yaratılıganni.

Çöplä, Biy, şnok'uŋlarnı [=şnok'larıñni] da xo y bo yunlarım üsnä, da toldur tenimni xuvatı bilä da töz(125v)ümlük bilä, dżanımni xo rçu tibiñä da titrämäx tibiñä saxla, yüräkimni sövük bilä da titrämäx bilä, aruvlu x bilä saxla, esimni yarıx bilä da axılıŋ bilä saxla, ber buyru x aya xlarıma toyru yolga barma, ayzım bilä saymos aytma şükürlük bilä, alıış bilä, közlärimä ber yaşni axmaga, (126r) burnuma tatlı yis meñilik, xula xıma işitmä färäh avaziñni, ki aytarsen surp Awedaranda: «Boş bol sun bunıŋ yazıxı». Da yänäci aytarsen surp Awedaranda, ki: «Bügün tirliki boldu bu övñüŋ».

Negä dinçä tözümlük etkäysen men yaman kimsägä, ki bolman toymaga tas bolma xım aşıra, yo xesä här kün yä(126v)ñi baştan yazıxka tüşiyirmen, xolumdan ketiyir ya xşı xilinganim, öldüriyir meni yazıxlarım, aldaniyir esim, xaranıulanıyir közlärim, buzulgandan buzuliyirmen, yasır sürüliyirmen xulu xka dżan duşmanına, dżalatlıx etiyir üstümä, eltiyir xiyin üstümä, yerinä bayışlap sa(127r)liyir zindanga, xo yiyir xiyin tibiñä, da men çaräsiz ne etiyim, ki bayladı barça bo yunlarımni, yo xesä sen yänäci maña yarlıyagaysen? Ba x, Biy, yıylaganıma, xič xirganıma men çaräsizniŋ.

Yarlıya men o reñk'sizgä, ber maña yaş köp ertägä, da yarlıya keçägä, da yarıx saç maña ertä, aç közün yüräkimniŋ, pi zışgel et xasta dżanımni, yöp(127v)sün, Biy, men xaytkan yazıxlıni, yüräk länmä men yazıxlı üsnä.

Biy, hesepsiz bar yamanlıxım.

Biy, alıştır meni ya xşilıxka, buz yazıxımniŋ yazovun.

Kliyirmen sendän xoltxa etmä, Biy, da bilmän, ki saña ne türlü yetkäy mi, biyänçli bolgay mi körgüzmägä saña, neçik biyänçli bolgay, belgili et maña benim faydamni, ne ki sendän (128r) ya xşı xolsam, ber maña, yıra xlanısam sendän, ündä meni, avaz et, xolsam egär, xol sal, egär işitmäsäm saña, buzma meni angınça, ki haybatıña arzani bolgaymen.

Biyim Jisus, sensen benim boluşuçim, xolunıamen, sonıumnu sen bilirsən, boluş maña, xo yma meni buzulma yazıx içinä, zera bularipmen, şaştırma [şastırma] meni yaman yolga, zera bularip tir eski duşman.

(128v) Xaytıp yarlıya maña, zera sen meni yaralıpsen, itä bermä meni yüzüm üsnä, Ari Dżanıñni mendän çixarma.

Saña umsanıpmen, pi zışgel et bo yumnu, zera yañıldım saña, alnıñadır benim barça ayrı xlarım [ayrılarıñ], yoxtur maña tinçli x, sendän aşıra, Biy, tırgiz meni sansız yarlıyamaxıña körä.

Zera barçası üstümä turupturlar, (129r) çay-silari ki boyumnu tas etmä kliyirlär, saña barça nemä asanttir, da çuvatlısen, barçasından saxla meni.

Da sajadir haybat meni menjilik, amən.

Bunu barçasın alnına aytım Biyimniñ ayzım bilä da bar yüräkım bilä, işitti maña Biy, da Biy Teñri ilgärtin bolgan yarlıyagay men yazıçlığa da arzani etkäy (129v) uçmaçına ilgärgi dznoyk'larımız bilä birgä da barça k'ristânlar bilä birgä, [da haybat] Ata Oğul Ari Džanga hali da här kez meni menjilik, amən.

Xoltça Biy Teñridän, asrı nabožni Gibrianos hajrabadniñ aytkanı

Ey Biy Teñri, atam benim köktägi, ari Teñri, ari Teñri, kimdir seniñ üstü(130r)ñä ulu?

Men saña şükür beriyirmen da seni haybatlıyirmen,

Teñrisi Aprahamnıñ, Teñrisi Sahagnıñ, Teñrisi Jagopnuñ;

Teñrisi atalarımızniñ bizim, Teñrisi arak'el-lärniñ, Teñrisi markareğläрниñ, Teñrisi çıynalğan mardıroslarınñ, çaysı ki bar ediñ dayın burun, ne ki dünyânıñ yaratılğanı.

(130v) Teñri, çaysı ki kelmäçsen törä etmäğä ölülärgä, tirilärgä.

Sensen könü Teñri, çaysı ki olturupsen çanatarı üsnä friştälärniñ, kərovpeğläрниñ da serovpeğläрниñ.

Da sen baçuçisen bizni bu dünyâda, çaysı ki aşayada bolıyırbiz.

Xaysı ki ne ki bolmaçtır, dayı ilgärtin bolıyırsen [=biliyirsən] da köriy(131r)irsən.

Da barça tiriniñ tınıçı seniñ çoluğadır, çaysı ki anıñkibik çuvatıñ bar.

Buzarsen da yänäçi ekinçi yasarsen, çurugan-nı ekinçi yaşırtırsen.

Sen yalyziñsen Biy, barça biylik etkän kimsälär üsnä.

Čeş že meni, da boş et bu dünyâdan, da buyur maña çulaç çoyma, aşaxlat çulaçıñni da işit maña, neçik işittiñ džuhtluçka Misir şähäriñä, könü, ki tügäl inanmaslar edi saña, da seniñ çuluğa Movşeşkä.

Eğär ki meni bu dünyâda çeşmäsän, ekinçi kelgäniñdä törä etmä da bu dünyâni ot bilä buzma, ol zaman maña ayır bolur.

Menim yazıçlarıma körä ol zamanni çaysı (132r) tay içinä bolurmen yaşınma ya çaysı peçera içinä seniñ çuvatıñniñ alnına, sövüklü Biyim?

Ya çaysı tayga aytkaymen: «Tüş üstümä da yap meni»? Ya çaysı adaga aytkaymen: «Saxla me-

ni çorçusu alnına Teñriniñ»? Xaysı ki hadirlänipsen kelmäğä törämizni etmäğä!

Yoçsa sen kendiñ [kendiniñ] benim şayavatlı Biyim, (132v) çutçar meni, da etmä törämni uçnokuma körä benim, çaysı ki heç seniñ çuluçında bolmıyirmen, a ne orenk'ınä.

Yoç esä buyur maña çulaç çoyma, yıylamaç bilä çolarmen seniñ arilikiñdän,

Neçik çulaç çoyduñ Jownan markareğä teñiz içinä, çaysı ki balıç yutup edi kensin.

Buyur meni çutçarmaga yaman ölümädän (133r) da çoymaga menjilik tinçliçta, neçik çutçardıñ Ninowë şähärlilärni, çaysı ki tas etmädiñ alar-nıñ yazıçlarına körä 120 000 adamni, çaysı ki çaytmaçlıç berdiñ alarga, ol türlü maña yarlıya seniñ töräñ alnına, çaysı ki sen här kez yarlıyarsen yazıçlı adam oyluna.

Ya neçik Tawit' markareç, çaysı ki yazıçlarına körä saña çar(133v)şı çičçirdi, aytıp seniñ ari atıñ üçün: «Biy sövüklü, arit benim yazıçlarımmni»,— alay že men dä çolarmen, arit benim dinsizlikimni da töräsizlikimni.

Buyur maña işitmä, neçik işittiñ üç igitkä Pape-lon şähäriñdä, çaysı ki otlu peçkä saldirdi Napok'otonosor, dinsiz padşah, Anania, Azaria da Misajelni.

Da sen, Biyim, yeberdi(134r)ñ seniñ friştäñni alar-nıñ üsnä boluşluçka çoltçalarına körä da çutçardıñ kensilärin ol çuvatlı otnuñ içinän yaymur-lu bulut aşıra, da bu skançelikni körüp, uyatlı çaldı padşah Napok'odonosor.

Zera sensen padşahi barça padşahlar-nıñ da biylärniñ biylik etkän, çaysı ki tek sensen yal-(134v)çiziñ ölümsüz da anıñkibik yerdä tınıyır teñrilikiñ, çaysı ki bir kimsä yuvuç kelmä bolmas.

İşit maña, Biy, neçik işittiñ Tanijeğ markareğä terän çuyur içinä, çaysı ki aslanlar arasına salgan edi kensin, da añar körä yeberdiñ kensinä Ampagowm markareç bilä aş, çaysı ki ayttı kensinä: (135r) «Ye aşni, çaysı ki saña Biy Teñri yeberiptir».

Añar körä ayttı Tanijeğ: «Ey, men bilirmen, ki Biy Teñri opustit etmäş alar-ni, kimlär ki anı izdiyirlär».

İşit maña, Biy, neçik işittiñ çoltçasına T'obiaş-nıñ da Saranıñ, çaysı ki potomoksuz edir, da buyur çoltçamni alnıña alma, ki bolgaymen açıç yüzlü seniñ töräñniñ alnına, (135v) da yeber maña seniñ friştäñni, çaysı ki yamanlıçımmni mendän keri etkäy, neçik keri etti Saradan, Hrakelniñ çizindan, da yariçlattı džan duşmanin, çaysı ki džan duşma-ni kensin söviy edi, yariçlat yüräkimni benim, ne-çik yariçlattıñ soçur közlärin T'obiaşniñ.

Işit maņa, Biy, neçik işittin çoltçasına Şuşan-niñ, çaysi ki Papelonniñ üç çart (136r) töräçisi kensinä küç etmä kliyir edilär, da sen, Biy, çutçar-din kensiläriniñ çolundan.

Ol türlü meni çutçar bu dünyâniñ yaman yazıçım-dan, zera sensen aruvluçta tıngan.

Işit maņa, Biy, neçik işittin çoltçasına Yezegia padşahnin dźuhutluçta da çutçardin kensin ölüm-dän, çaysi ki (136v) ayır çastalıç içinä edi.

Ol türlü çoltçasına körä dayi başıladin añar saylıç on beş yilga ança.

Alay že çutçar meni dźanımnin da tenimniñ ayır çastalıçından, çaysi ki yaman yazıçlarım-a körä keliyir.

Xutçar meni, Biy, bu dünyâdan, neçik çutçar-din Tegyi gojsnu dinsizlärnin ço(137r)lundan da alarnin türlü-türlü çiyinindan, çaysi ki seniñ ari atıña çıynalıç edi.

Ol türlü çutçar meni ayır çastalı yazıçlarım-dan.

Ey Ata Teñri, çaysi ki yarlıyadin bizgä da yeberdin seniñ sövüklü oyluñnu, bizim Biyimiz da Xutçaruçimiz bizim Biy Jisus K'risdosnu, toýgan ari gojs Mariamdan, çaysi ki sövünçlük ber(137v)-di Kapriyel hreşdagabed, da asrı tamaşalı tindi anasında Ari Dźan aşıra, çaysi ki andan aşıra çutçarılmayimiz boldu meñilik ölüm-dän [çorçulu.

Da seniñ arıllık[in]ä bu sahatni çolarmen, boşat benim yazıçlarım-a. [Da çolarmen seni, Biy Jisus K'risdos, Oýlu Teñriniñ tiri, çaysi ki] ettiñ tamaşalıç teñrilikiniñ aşıra, çaysi ki Gana Kaleliada suvdan çayır keltirdin, közsüzlärgä köz berdin, çulayısızlarga işitmäç(138r)liç berdin, yaman sayısızlarga saylıç berdin, tilsizlärgä til berdin, [ayaçsızlarga yürümäçliç berdin,] dźan duşmanin adamlar içindän çıçardın, ölülärni tiri ettiñ, teñiz üsnä, neçik çuruda, yürüdün.

Da dayi köp türlü sk'ançelik' ettiñ.

Çaysi ki köktäsen, Oýul Atada, da Ata da Oýulda, alay že Ari Dźan bir yerdä.

Friştälär böläki seniñ alniña turup, hay(138v)bat beriyirlär ulu çorçulu bilä da ulu avaz bilä aytip:

Ari, ari, ari Biy Teñri çuvatlı, çaysi ki kök u yer toludur seniñ haybatın bilä!

A vid' že sen kensin, Biyim, bizgä obecat ettiñ aytip: «Xoluñuz, ki algaysız, çaçıñız, ki açılğay sizgä, ne ki dä Atamdan çolsañız benim atım üsnä, men Atamdan çolarmen, ki sizgä berip başılar (139r) aytkanıña körä». Biyim, hali men çolıyirmen sendän, ki alğaymen, izdiyirmen, ki tapkaymen.

Çaçıyirmen, ki açılğay maña çarşı.

Hadirmen, Biy, seniñ atıña çıynalıç çanımnı tökmä, tek ol çadar boluşluçka yuvuçlan maña.

Xutçar meni, Biy, benim duşmanımdan, zera sen obecacs'a bolduñ çol salma maña.

Da ayttin: «Aruv yüräk (139v) bilä ne ki dä çolsañız mendän, nim ki siz çolmiyirsiz»,— men aytiyirmen: ošta hadirmen saña çarşı.

Men bilirmen, Biyim, ki barça adam oylanları yazıçlıdır-lar da yalyandırlar, yoçesä sen, könu Teñri, neçik ki obecat ettiñ, boşatlıç yazıçlı adam oyluna, alay berdin.

Borçlu çaldırma meni, Biyim, yazıçlarım-a (140r) körä, et ülüşlü meni arilärin bilä seniñ.

Xoy že, Biyim, Ari Dźanıñ seniñ benim üstümä baçuçı da arıtuçı, erkin bolsun benim üstümä.

Sen, Biyim, benim üçün turduñ alniña Bonda-li Biyadusnuñ, çaysi ki çıynaldın, çaçlandıñ, aşaylandıñ hnazantlıçın bilä seniñ, da bastın dźan duşmaniniñ başın, ölüdän turduñ, (140v) arakellärinä köründün, kökkä ayındın, Atanıñ oñ yanına ol-turduñ, da sen kensin biylik etsärsen meñilik, zera saña bergändir barça çuvat egär köktä, egär yerdä.

Xutçar meni andan, Biyim, çaysi ki ertä u ke-çä muñriyir da ayzına salma kliyir meni, bolup dźan duşmanı.

Biy Teñri, işit maña, neçik işittin Apelnin çoltçasına anin çurbanına körä, çaysi ki çabul kördün, da et...

[Между листами 140 и 141 разрыв в тексте].

(141r) **Surp Krikordan**

sormaçi da dźuvapı friştäniñ

Bir kün surp Krikor Lusaworiç yüriyir edi Sebuç tayga da kes-kenetä esindän keçirdi, ki ne bolıyirlar adam oylanlariniñ dźanları, ya çayda barıyirlar, ya çayda tınıyirlar ölüm-dän soñra.

Surp Krikor, Lusaworiç ermenilikniñ, çirç kün oruç tuttu da çirç keçä, ne yedi, ne içti, çoldu Teñridän da aytti:

«Ey Eyäm da Teñri barçanıñ, yeber maña friştäni, ki bil(141v)dirgäy maña yerlärin yazıçsızlarnin. Ya çayda eltiyir, çaçan aliyir, dźanın? Ya ne türlüdür yolları alarnin alniña? Ya nedir uruşu eski duşmannin türlü-türlü çaramyuluçta, kelgäni friştäniñ yazıçlıniñ dźanıniñ utru, da yaman dźuvap bergäni bilä: «Ketäriñiz kerı»,—da toyrularga aytsarlar: «Kel, yaçşı da inamli çulum, kir sövünçlükünä Eyäniñ kendiniñ?»

Andan soñra berdi Eyämiz bizim kendiniñ friştäsin añar, ki keldi, aytti:

— Ošta yeberdi (142r) Eyämiz meni saña. Hali ne çolıyirsen?

Surp Krikor aytti frištägä:

— Xaçan alsan džanin yazıxlınıñ da yazıxsızniñ, çayda eltiyirsen?

Frištä aytti:

— Xaçan alsam toyrunuñ džanin, ol sahat sezär haybatın da hörmätin kendiniñ, ol türlü yazıxlı bilir çiyinin da çaranıusun kendiniñ.

Surp Krikor aytti frištägä:

— Ne türlüdir džan, çaçan çıxa tendän: sezikliktädir yoğa seziksizliktä?

Aytti frištä:

— Könüsündän sezikliktädir, da sözlövüçidir, da köriyir, neçik tendä.

(142v) Aytti surp Krikor:

— Ne türlüdir džan?

Aytti frištä:

— Ottur da yarıx da adam sıfatlı, ne türlü ki Boğos arakäl tanıxlıx beriyir: «Eğär ki çıxarığı adämlikimiz buzulur esä, içkärığı adämlikimiz yänilir» [2 Коринфянам 4:16 Посему мы не унываем; но если внешний наш человек и тлеет, то внутренний со дня на день обновляется]. Yoğa toyrunuñ džanı haybatlıdır da yarıxlı, neçik günäş, da yazıxlınıñ džanı tumandır, da çaramıyulu, da toludur barça yamanlıx bilä.

Aytti surp Krikor:

— Ne türlü alırsen yazıxlınıñ džanin?

Aytti frištä:

— Xaçan alsam yazıxlınıñ džanin, körünür (143r)men añar ot sıfatlı da çorçulu körmäxtä, da çorçulu çiliç çoluma, da çaçan körsä meni, çorçar da titrär körmäxindän, da tili baylanir, da başın yaşırir, közün da yüzün çövürür, da džâxt etär çaçma oyari-buyari, a heç nemä bolmas etmä, zera här yartın alnına bolurmen anıñ, da bolmas tözmägä çorçulu çiliçimdan benim, da közläri açilir džanniñ da tenniñ, da körär meni, çorçulu da otlu çiliç çoluma, da körär yolun, çaysi ki alnına, tumannı da çaramıyunu, da açar (143v) tenniñ közlärin, da körär oylanların da çatunun, da közlärin ayardıp [alartıp] baçıyir üstlärinä, teprätip başın, da çolar, da yalbarir, da aytar: «Körünüz meni da boluşunuz maña». Da alar işitmäslär anı, zera tili baylanıptır, da bolmas meni kimesä körmä, tek yalız çasta, zera otlumen da tenim yoğtur, zera anıñ ündövüçisimen.

Aytti surp Krikor:

— Džanin sen mi alırsen yoğa kendi yeberir?

Aytti frištä:

— Ayrıx çıxarir, da men alirmen.

(144r) Aytti surp Krikor:

— Ne türlü körünür yazıxlınıñ džanı?

Aytti frištä:

— Tumandır, da çaramıy, da tolu yamanlıxlar bilä da aruvsuzluğ bilä.

Aytti surp Krikor:

— Ne aytar džan tengä, çaçan çıxa tendän da seniñ çoluğa bolsa, zera sözlövüçidir džan da uslu?

Aytti frištä:

— Yıylarlar džan da ten biri birin da bolmaslar tözmä biri biri bilä yıylamaıxtan. Aytar džan: «Vay maña, ki künlärimni boyum bilä yazıx bilä toldurdum da çaram(144v)ğulattım meni da seni dä». Aytar džan tengä [=ten džanga]: «Maña da vay, ki köp yazıx bilä da yamanlıxlar bilä çilindim, da heç ludz tartmadım, çalirmen aşaya, da salirmen [=sasirmen], da çirirmen, da bolurmen ülüş çurtlarga, da heç bolman nemä etmä buzulmaıma da çirimäximä benim!» Aytar džan: «Vay maña, ki köp yazıx bilä bayladım men meni, da heç bilmädim da sezmadım [sesmadım] sahatimni da törämni, ki yıylagay edim yas bilä da kül bilä! Hali çayda barıyım, bilmän, yerimniñ belgisi maña aşkârä düğül. Ündövüçim bu türlü çorçu(145r)lu da haybatlı körünür, yoğa çanniñ çorçusundan da körümündän ne bolsarmen?» Da turupturlar buşurıanmağ bilä džan da ten, yıylamağ bilä da sıxtamağ bilä biri birin da çayda esä bolmaslar övünmä. Aytti ten džanga: «Bar sen köktägi çanlıxka da yaratuçimizga, şahat, ki bizim uruyumuzdan-kökümüzden [konumuzdan] bolgay k'ahana, da aňgay bizni yıçöv eşikinä ya ari tum alnına, da bariştirgay bizim bilä K'risdosnu, zera yarlıyovuçidir da şahavatlı da salmagay biz(145v)ni çolundan, zera sıfatına oğşarbiz da anıñ yaratkanlarıbiz». Bunu aytarlar džan da ten biri birinä da bunıñ bilä övünürlär.

Aytti surp Krikor:

— Ne türlü alırsen yazıxsızniñ džanin?

Aytti frištä:

— Aşax körünürmen añar ne türlü ündövüçi da dost yuvuğlu hörmätläp toyga ya ündövüçi çanlıxka, sekin da aşax, da yağşı tınçlıxka ündämägä, meñilik yağşılıxka. Da çaçan körsä meni džan ten içinä, färählanir da sövünür, zera çayğulardan da tarlıxtan dü(146r)nyäniñ meñilik tınçlıxka ayıştirirmen [alıştirirmen] anı, toprağtan yarıxlılarga teñ etärmen, keçövlüktän keçövsüzlükkä eltärmen, çaçan alsam yazıxsızniñ džanin, yügünürmen añar, neçik dostuma da yağşı klävüçimä.

Aytti surp Krikor:

— Ne aytar džan tengä?

Aytti frištä:

— Mağtarlar biri birin džan da ten. Aytar džan tengä: «Tenim benim, san saña, zera seniñ bilä

toyru bolupmen, sadaya bermäx bilä yarliga, oruç tutmaç [turmaç] bilä, alyış bilä, çiyalmaç bilä da (146v) barça yaçşi çilinmaçlar bilä». Yänä aytar dżan tengä: «San saña, ki siñarim [siñarim] ediñ benim. Men alyış etär edim, da sen tügällär ediñ yaçşılığni. Hali tingin dünyaniñ çayyusundan, da men bariyim Töräçi Teñrigä da benim üçün da seniñ üçün yaçşi sözlägäymen». Aytar [Aytti] ten dżanga: «Bar yaçşılığ bilä friştälärniñ böläkinä da meni aňgin Teñri alnina, zera seniñ siñarimden da seniñ övün edim». Da andan soñra körüşürlär biri biri bilä (147r) da bolur dżan benim çoluma, ne türlü günäş adam sifatinä, da turupmen tenniñ üstünä bir çulaç biyik, da hörmätlärmän tenni, ne türlü dostumnu da yuvuçtagini eltkinçä kerez-manga.

Aytti surp Krikor:

— Ölüniñ artından çaysi igidir: oruç mi, alyış mi, sadaya mi yoçsa ari tum?

Aytti friştä:

— Oruç saçlaganga igidir da aslam, ne ki ölügä yügünç; da sadaya bu türlüdür, neçik bir kimesä saçkay yaçşi sačov da çaytip yi(147v)yiştirgay aslam bilä kendiniñ övünä, ol türlüdür sadaya; da ari tum ol türlüdür, ne türlü ki uçkay çaraçuş yoyartin, da dżan, ki bolgay eski duşmanniñ çoluna, çutçarir da Teñri alnina turuyuzur, egär k'ahana bar köñül bilä ari tum etsä.

Aytti surp Krikor:

— Egär ki bir kimesä kendiniñ barça künlärin yamanlıç bilä keçirgäy, da çosdovanel bolmagay, da yazıçın yıylamagay, da ölüm çaxına çaytkay, da çosdovanel (148r) bolmagay, da yazıçın yıylamagay, da ölüm çaxına çaytkay, da çosdovanel bolgay, yazıçların kendiniñ yıylagay, da sıçtagay, da küstüngäy utrusuna Teñriniñ, da tüşkay ayaxına k'ahananiñ, da çolgay k'ahanadan ari tumnu üç kün ilgäri ya bir kün poşmanlıç bilä, yöpsünür Teñri yoçsa yoç?

Aytti friştä:

— Bir adam, ki kendiniñ barça künlärin yazıçta saçlagay, da ölüm çaxına çaytkay, da çosdovanel bolgay kendiniñ yazıçların yıylamaç bilä (148v) kendiniñ da urunmaç bilä, da çolgay ari tumnu, bolmagay ki ayagaysız, yoçsa beriniz, zera yöpsünür Teñri da körümsüz etmäş, zera Eyämizdän tanıçlandı: «Kim ki yegäy benim tenimni da içkäy benim çanimni, ölümnü körmäs ol, men dä turupmen anda». Zera aňinça adam oyluniñ soñ tınıçına diñrä, aytar Teñri, şayavatlımen benim yaratkanlarimniñ üsnä da sifatiñniñ.

Aytti surp Krikor:

— Xaysi ulu yazıçtır, ayir da äv(149r)äl barir yaryuga da adam oylun uyatlı etär Teñriniñ alnina?

Aytti friştä:

— Xaysi ki yazıç adam oyluna kiçi körünür da çosdovanel bolmas, oldur barından ayir, da ol barir burun yaryuga, da adamni uyatlı etär.

Aytti surp Krikor:

— Xosdovanut'iunnuñ da yaşniñ çolununa [=çolu alnina?] ne çadar çalir yazıç?

Aytti friştä:

— Yazıç ol çadar çalir, neçik çidžiniñ urluçiniñ bir bürtükün salgaysen teñizgä, ya ne türlü balaçuz (149v) ot alnina, ya ne türlü ki toznu yel elt-käy, ol türlüdür barça yazıçniñ tarbiati yaş tökmäçniñ alnina.

Aytti surp Krikor:

— Bir yazıçni, ki adam oylun etkäy da çosdovanel bolgay, da yänä etkäy da çosdovanel bolgay, yöpsünür K'risdos yoçsa yoç?

Aytti friştä:

— Ne çadar yıçılmañ, tur, ne çadar yazıçılmañ, çosdovanel bol, zera Bedros arak'al Teñridän işitti, ki yetmiş kez yedi yazıçılmañ, boşat añar.

(150r) Aytti surp Krikor:

— Bir kimesägä ki yoluçmasa babas yuvuçta ya salada, klägäy çosdovanel bolma da tum alma, da tapulmagay, ne bolsar ol adamga?

Aytti friştä:

— Tiyişlidir ol adamga, ki taçlarga da taşlarga açkay kendiniñ işin küstünmäç bilä Teñriniñ alnina, yarlıyar Teñri da körümsüz etmäş, zera aniñ çani bilä satun alğanbiz, da çaçka yügünçi, da awazandan toçgan.

Aytti surp Krikor:

— Xaysidir ol (150v) dżan, ki keldilär friştälär, da izdädilär mgrdut'iunnu da inamın, da tapmadılar, yoçesä bardı çiyin yerinä, eriyir da opraniyir, neçik bir çidžiniñ urluçu, yıçlar, da sıçtar, da aytar: «Seniñ yaratılğanlarıñdanmen da sifatiñdan. Yarlıya maña»?

Aytti friştä:

— Ol dżandır, ki özgäniñ tilindän çosdovanel boluptur, da çaçan ulu boldu, tandı dinin da k'ristânlikin, ol bolur çiyin yerinä, yıçlar, da sıçtar, da (151r) küstünür Teñriniñ utrusuna, andan soñra kelir friştä da çıçarir anı yerindän, da bilmäs, ki çayda eltär anı.

Aytti surp Krikor:

— Nedir oruç?

Aytti friştä:

— Oruçnu saçlaganga [=saçlagan] friştälärgä teñ bolur, sönövsüz otnu sindirir [=söndürür], yu-

χususuz χurtnu öldürür, eski duşmanniñ ayızın baylar, oruç saylaganı friştälärniñ tasına yetkirir.

Aytti surp Krikor:

— Nedir alıış da yügünc?

Aytti friştä:

— Alıış da yügünc Teñriniñ yetizi(151v)nä oçşar. Egär tolu aruv yüräk bilä adam alıış etsä, toçtalğan köknü ayırır, uçmaçni açar da adämilärni serovpeklärgä teñ etär.

Aytti surp Krikor:

— Ölüñ yaziçi ne türlüdür yaman?

Aytti friştä:

— Anıñ üçün, ki yaziçli umsasız öldü da χosdovanel bolmadı. Anıñ üçün meñärüci boldular meñi çiyinni, da işitkäylär anı Teñridän, çaysi ki aytsar: «Ketiniz mendän, çarışlılar, sönövsüz otka» [Матфей 25:41 идите от Меня, проклятые, в огонь вечный], zera eski (152r) duşmanniñ erkin etüci edilär, da yarlıyamaç eşiki yapuludur alardan, da açıldı tamuç eşiki, ölüm alarnıñ üsnä, zera alarnıñ yaman da keräksiz hörmätlärinä körä, ki meni tapunmadılar da pošman bolmadılar.

Aytti surp Krikor:

— Ne türlüdür haybatı, ölümü yaziçsizniñ?

Aytti friştä:

— Anıñ üçün ki yaziçniñ ölümün öldürdülär dünyâda, da tiri umsa bilä alişindilar K'risdoska sinamaçtan barçasiniñ dżan u ten bilä, da meñilik tinçliç(152v)ta turupturlar çartaymaçsiz, da köktägi uçmaçka yettilär.

Aytti surp Krikor:

— Xaçan alsaj yaziçsizniñ dżanin, ne türlü eltärsen kökkä?

Aytti friştä:

— Äväl eltärmen kerezmana, da aytkaylar hawadunelov hoki çayaçut'ean, tek ol sahat enärlär yer üsnä da körüşürlär birgä dżan ten bilä, da çin artixsi yügünürlär k'ahanalarga, da tirlik keltirgän surp çäcka, da barça çoyovurtka, da ayt(153r)kaylar: «Alıış etiñiz artimizdan, ki eminlik bilä keçirgäymen çaramyuluçlarnıñ çolundan».

Alirmen dżanin toçrunuñ, neçik günäş haybatlı, da çıçkaymen kün toçuşnuñ eşikindän kökkä.

Burungi tabayada eski duşmanniñ böläkläri kelir da bolmaslar yuvuçlanma, zera köriyirlär dżanin toçrunuñ tolu yariç bilä da haybatlı, zera barça köz çamaşiyir, ki köriyirlär açzin K'risdosnuñ alıışına, da baylaniyir (153v) alarnıñ tili. Barça şaytanlar köriyir edilär oñ çoluna altun yüzük, çaysi ki çosdovanut'undur, da uyalgaylar yüzläri, da köriyir belinä iti baylangan da nişanin belgili

surp çäçniñ, da eksilirlär, da öpkälirlär [=öpkälärlär] anıñ çorçusundan, barçanı bu türlü körärlär da bolmaslar yuvuçlanmaga.

2-inçi tabayada tumandır çalin da çaranyuçu, da heç çorçmas ne titrämsä, zera kendi yaziçi [=yariçi] bilä çir(154r)aç da haybatlıdır, yariç be-riyir utrusuna da heç çorçman [=çorçmas].

3-ünçi tabayada sovuçtur, da buzluç, da çorçu. Ni titrär, ni çorçar.

4-ünçi tabayada ottur çorçulu, da bolmaslar yuvuçlanmaga.

5-inçi tabayada tardir eşiki, kirmä kläsä kökkä — asrı keñdir.

6-inçi tabayada yariçtir, skleç dayin artixsi haybatlanir yariç bilä, neçik günäş.

7-inçi tabayada böläki friştälärniñ da hreştägabelärniñ. (154v) Xaçan körsälär, sövünürlär da färâhlanirlar. Bu 7-inçi tabayada anı yoyarı köçüriyirlär.

8-inçi tabayada utru kelgäylär toçruga saymos bilä, da alıış bilä, da dżan hörmäti bilä, da körüşürlär toçrunuñ dżanı bilä da çaytarlar.

9-unçi tabayada yügündüriyirlär dżanin ol- turyuçuna Teñriniñ, tek ol sahat avaz işitir toçrunuñ dżanı Teñriliktän, ki aytilir: «Kel, yaçşı da inamli (155r) çulum, kir färâhlikinä Eyäñniñ seniñ». Da berirlär añar içmä ölüm- süz çovraçtan, meñi suvdan, da ölüm- süz bolur toçrunuñ dżanı. Da keltirirlär añar badmudżanin Aharonnuñ on eki çası bilä körkäytkän, yoçesä bermäslär, da aytarlar: «Budur seniñ tonuñ da budur seniñ hörmätiñ benim ekinçi kelgäninä dirä. Xaçan biriklät- säm seni teniñ bilä, ol çayta körkäytkäymen seni Teñrilik (155v) haybatı bilä. Hali tin seniñ köp emgäkiñdän da seniñ köp çayçulariñdan».

Andan soñra eltip tindirimen 4-ünçi [=10-unçi] tabayada, uçmaçniñ utrusuna, ki Adäm atamizniñ uçmaçına yuvuçtur, da här kez haybatlangay da yarlıyangay uçmaçniñ çiçäklärindän da alıışlar Teñrini, neçik tendä edi, özgä dżanlar bilä färâhlanma da sövünmägä ol turyuçnuñ çovrasinä friştälärniñ böläki bilä (156r) tinçliçka, färâhliktä hali da här kez.

Aytti surp Krikor:

— Xaçan aridir da günäştän dayin haybatlıdır, nek Teñrigä yügündürmäsiz, yoçesä ol turyuçuna?

Aytti friştä:

— Teñri körümsüzdür, da yetövsüz, da yariçtir, yaratilmagan, da utrusuna turupturlar köp közlü k'erovpeçlar da alti çanatlı serovpeçlar, da yariçtan çubuçlular Mik'ajel da K'apriel çorçulu

titrämäx (156v) bilä Tejriniñ alnına, alyšliyirlar Tejrini, da ögüp aytyyirlar: «Ari, ari u ari Biyimiz küçlüdür, da toludur yer u kök seniñ haybatıñ bilä». Da Tejrilik olturuptur 4 sıfatlı olturyuç üsnä, zera olturupturlar çövräsinä Tejriniñ olturyuçunuñ barça böläki arak'ellärniñ da markareläriñ da här kez alyšliyirlar Tejrini tiyilmagan avaz bilä.

Aytti surp Krikor:

— Xaysidir (157r) Tejriniñ olturyuçu?

Aytti frištä:

— Boy bir da sıfat 4: adam, aslan, ögüz, çaraxuş. Da här biri kendiniñ avazı bilä maıxtiyir Tejrini, da alyšliyirlar.

Aytti surp Krikor:

— Tejrilik ne türlüdür?

Aytti frištä:

— Anda yarıxtır da ot.

Aytti surp Krikor:

— Nedir Tejriniñ çövräsinä?

Aytti frištä:

— Aıx yarıxtır, da andan adämilär alir başıxış usnuñ da biliklikniñ, peşäniñ da tillärniñ, da övrän(157v)mäxni, da barça türlü şnork'nu. Zera şayavat Ari Džanniñ yayılıptır suv üsnä da andan üläşinir dünyâ üsnä.

Aytti surp Krikor:

— Nedir Tejriniñ tebäsi üsnä?

Aytti frištä:

— Yarıxtır yayılğan yetövsüz, keñ, neçik kök.

Aniñ üsnä suv k'ristänlikniñ, çaysi ki surp Jovaneş Mgrdiç ölümsüz Tejriniñ tebäsi üsnä toldurdu Ortananda, da suvnuñ üsnä turuptur yarıxli kümbed, da kümbedniñ üs(158r)nä surp çaç.

Aytti surp Krikor:

— Neçä çattır kök? Boyos arak'el aytar: 4-tür.

Aytti frištä:

— Boyos arakel kördü Tejriniñ tebäsi üsnä yayılğan yarıxni da aniñ üçün aytti, yoçesä 2-dir kök — otlu da yarıxli.

Aytti surp Krikor:

— Frištälärniñ böläki yarıxli köknüñ üsnädir, yoçsa [dayın yoyarı]?

Aytti frištä:

— Toxuz tabayadirlar yarıxli da tañlama biri birindän da toxuz çat frištälärniñ toxtalğan tu(158v)rupturlar alarniñ üsnä, da här böläk kendiniñ avazı bilä da alyši bilä alyšliyirlar Yaratuçi Tejrini.

Aytti surp Krikor:

— Alyšları bularniñ haybatlı yarıxtandır yoçsa yoç?

Aytti frištä:

— Yoç ki bularniñ haybatından, yoçsa Tejriniñ yarıxindandır, zera çaçan ki yarattı Tejri burungi adamni, kendiniñ sürätinä oçşaş etti da 2-inçi kelğäninä körkäytsär haybat bilä (159r) aniñ erkin etkänläri.

Aytti surp Krikor:

— Aysa aniñ atidir haybatlı meji mejilik.

Xaytip aytti surp Krikor:

— Xaçan alsañ yazıxlınıñ džanin, çayda eltiyirsen?

Aytti frištä:

— Köp çiyin bilä eltärmen yazıxlınıñ džanin.

Burungi tabayada böläki şaytanlarniñ utru keliyirlar da uruş etärlar, neçik sarinçça, ança ki meni bir yarı köçürürlar, talaşirlar, çaxırlar, çadırdarlar, (159v) taııldarlar da küstünüp aytyyirlar: «Xayda eltiyirsen biznim erkimizni tügällävüçini, itni, yarıyamasni, şayavatsizni, çalmazni, sövüksüzni, Tejridän çorçmasni, uyalmasni, pambasçini? Bu bizim dostumuzdur. Xoymasbiz, ki eltäkaysen». Da turuptur yazıxlınıñ džani buşurhangan, neçik kiçi çaraxuşnuñ alnına, titriyir, da çorçiyir, da bolmas baçma yoyarı, ança ki kelgäylar özgä frištälär da küç bilä çıçar(160r)gaybiz yazıxlınıñ džanin alardan ulu džâxt bilä da çiyin bilä.

2-inçi tabayada çalın çaranyudur da tuman asrı, da çorçusundan titrär, da köp çiyin bilä keçärlar.

3-ünçi tabayada [tabayadan] sovuxtur, da buzluç, da artıxsi çaranyulanir yazıxlınıñ džani, ne ki yazıxli edi da yamanlıç bilä çarardı.

4-ünçi tabayada ottur küydürüçi da şislär, da bolmas tözmä, yoçesä titrär küçlü, da küç bilä andan keçar.

5-inçi tabayada tar da inçkä(160v)dir kirgäni, ki kirir kökkä. Köp tarlıç bilä da ulu džâxt bilä keçar andan.

6-inçi tabayada yarıxli çatırdır, körklü, yoçesä añar terändir da çaranyu.

7-inçi tabayada böläklari frištälärniñ da hreşdagabedläriñ, yıylarlar da sıxtarlar yazıxlınıñ džanin çiyini üçün, ki köçürsälär aniñ bilä.

8-inçi tabayada utru kelirlar frištälär da yıraxtın turup da çaxırip aytarlar: «Xayda keltiryirsen bu itni, yarıyamasni, şayavatsizni da tolu barça ya(161r)manlıç bilä? Xaytar anı keri».

[9-tabayada...] Da yügündürürmen yıraxtın olturyuçuna Tejriniñ, da eltärmen ölümlülär ornuna da yaman çilinganlar, ki yaman çalın çaranyudur, çaysi ki Tejridän yıraçlanip da yatlaniptirlar.

Aytti surp Krikor:

— Xolarmen, işit da yarlıya maņa, çuluņa. Bolur mi çutulma ol yerdän yazıçlıniñ dżanı yoğsa mi yoç? Ayt maņa.

Aytti frištä:

— Kendindän soñra nemä işadag çaldırıp esä, oylul yalyız, ki bargay yixöv eşikinä da bergäy sadağa yarlıya da çaräsizgä, ya(161v)lañaçni kiydirgäy, çaribni keltirip övündä tındırgay da ki yaçşı da hörmätli k'ahana ari tum alnina çoltça etkäy ol yazıçlılar üçün, bolur ol yerdän çutçarmaga da Teñriniñ alnina turuzmaga ari tumnuñ çoltçasından. Egär bolmasa, ol yerdä berkinip toçtamaç keräk yazıçlı dżanlar K'risdosnuñ ekinçi kelgäninä diñrä, ki ten dżan bilä birlänir da alarni yeberir sönövsüz otka, çayda ki yilamaç da tişlar bilä çarçıldamaç.

Aytti surp Krikor:

— Neçik bi(162r)lir ya sezär ölünüş dżanı ari tumnuñ yergäsin?

Aytti frištä:

— Xuluçka tursa k'ahana, aruv u könü, yaçşı es bilä u yaş bilä da tügällägäy Teñriniñ çuluçun, na haybattan haybatka teşkirilir, da 6 türlü yariç bilä yariçlanir, da anıçtan anıçka biyiklänilir.

Aytti surp Krikor:

— Nedir, ki k'ahana Awedaran sarnar ölünüş üstünä?

Aytti frištä:

— Xaçan ki sarnasa k'ahana Awedaran ölülär üstünä, ol sahat ölünüş dżanı teni bi(162v)lä içär rosanı, neçik tirlikinä, da ölömsüz bolur meñi meñilik.

Aytti surp Krikor:

— Nedir, ki ötmäk u meçeloç üläşiyirlär ölülär üçün?

Aytti frištä:

— Ötmäk u meçeloç nşanagdir ölünüş ilgäri kelmäki da çizarmaçı, da isi ötmäknüş yänjirmäklikidir dżannüş tirlükä, ki yänjirilisärlär [=yänjirilisärlär] Teñriniñ haybatına.

Aytti surp Krikor:

— Nedir çökmäç tizi üsnä da boşatlıç çolmaç yazıçlılar üçün ya ölüşü üçün?

Aytti frištä:

— Kimsä yazıç (163r) üçün kendiniñ ya ölüşünüş çöküp boşatlıç çolgay Teñridän, ottan yıraçlanir da uçmaçtan zirgel bolmas, yoğsa ulu haybatka yetär.

Aytti surp Krikor:

— Barça yazıçtan çaysidir yaman adam oylunuñ?

Aytti frištä:

— Kim ki heç etip çosdovanuñınnu da yazıçından çaytmaçay, barça yazıçtan oldur yaman.

Aytti surp Krikor:

— Kim ki yazıçından çaytmaçay da ölgäy, nedir anıñ işi, ya ne bolur?

Aytti frištä:

— Alar bolmaslar körmä Xanimiz K'risdosnu, da (163v) bolsarlar uyatlı, da kelmisärlär anıñkilär K'risdosnuñ yaru kününä da otlu çiyinni yöpsünsärlär yaru kününä.

Aytti surp Krikor:

— Adam yazıçın yilap da çaytkay, da ölgäy, da işadagı bolmaçay, da soñra dżäht etip etmäçäy, nedir ol dżannüş işi?

Aytti frištä:

— Jaşadagsızlar bilä yazarmen anı da yazıçtan çutçarırmen.

Aytti surp Krikor:

— Toyrularniñ da yazıçlılarniñ dżanları ne çayyu çayyururlar?

(164r) Aytti frištä:

— Toyrunuñ dżanı çayyurur da aytar: «San edi bizgä, ki kelgäy edi K'risdos da bolgäy edi jarutıun, ki bizim [=biz] barçamiz kiygiy ediç tenimizni, da alçay edik ol haybatni, çaysi ki ayızlanip simarlaptır K'risdos, da kendi bilä ölömsüz meñi meñilik dä bolgäy ediç!» Da yazıçlı dżanlar yilap da çayırıp aytırlar: «San edi bizgä, ki jarutıun bolmaçay edi da tölöv bizim çilinganimizga, ki meñi çiyinni yöpsüngäybiz K'risdosnuñ kelgäninä!»

Aytti surp Krikor:

— Jarutıun ne şayavat bilä körünsär?

(164v) Aytti frištä:

— Jarutıun bolsa, dayin birlänmäç yoçtur közü bilä biri birinä yaçşı baçmaç, şayavat, sövük, här dayim Teñrini anmaç u maçtamaç, da biliksizlär keräk barçası, biliklilär bolup, Teñridän alçaylar es u açıl, da bitik bilmägänlär keräk bilgäylär barçası bir til bilä alıış yügünmäçliç Ata Oylul Ari Dżannüş hörmätinä.

Aytti surp Krikor:

— Dżanlar, ki Teñrigä barıptırlar, çayyururlar mi çalğanlarni yoğsa yoç?

(165r) Aytti frištä:

— Här kez közläri alardadır, da çalğanlarni çayyururlar Teñriniñ alnina, da yalbarırlar: «Teñri, alarni uzun künlü et, ne türlü ki alar bizni anarlar, ol türlü alar da dünyäda teşkirilsärlär». Xalğanlar ol türlü alarni ançay da: «Sen alarga hadirlägäysen orun, Biy Teñri». Da egär çalğanlar anmasalar kendiniñ ölülärin da çayyurmaçay, ol

vaxtta yalbarirlar Teñridän ol džanlar da çoltça etärlär: «Biyim K'risdos, čnčel et da yoç et alarni dünyadan (165v) da meni jišadagsız yazğın».

Aytti surp Krikor:

— Baçmaçi bar mi džanniñ ya jarut'ıunu?

Aytti frištä:

— Baçmaçi şayavat tinçliçta [tinçliç, da] yäñilänir Teñriniñ tinçliçına.

Aytti surp Krikor:

— Nedir sadaya, ki bergäy keçmişlär üçün?

Aytti frištä:

— Džanniñ egri yolun tüzär, da ol sanlı avazni işitmäçtir, ki K'risdos buyurur: «Keliñiz, Atamdan da mendän alıñşlanganlar!» Añar yuvuçlatır.

(166r) Aytti surp Krikor:

— Ol kün, ki çaytkay adam yazıçından, nedir?

Aytti frištä:

— Yazıçından arınır, çiyindən çutulur, yoçsa hörmät almas. Buyurur K'risdos, ki: «Orun köptür Atamnıñ övünä».

Aytti surp Krikor:

— Adam oylu köp kez çosdovanel bolup da çaytkay, nedir ol?

Aytti frištä:

— Ol adam yığıptır asrı köp çazna köktä, ki ne anı küyä yer, ne oçru oçurlar, ne eksilir.

Aytti surp Krikor:

— Ne vaxtta alir ötünčnü adam oylu?

(166v) Aytti frištä:

— Egär ki yarlıyovuçi esä adam, K'risdos kelgäninä yüz künlük ötünčün, çaysi ki köktägi Eruşayemdir, ne köz körüptür, ne çulaç işitiptir, ne köñül adamnıñ bolur yetmägä, çaysin ki hadirläptir Biyimiz K'risdos sadaya etüçilärgä da yarlini u çaräsizni yedürüçilärgä, da kendi k'ristänlikinä tügäl tapunganlarga.

Aytti surp Krikor:

— Barča ariliktän u aruvluçtan çaysi yaçşidir?

Aytti frištä:

— Teñriniñ (167r) çorçusu da adamnıñ uyati.

Bu yaçşi çilinmaç boldu adamda — 1000 san ol adamni.

Andan soñra alıñşladılar Biyimiz K'risdosnu Kapriel hreşdagabed da surp Krikor, da hreşdagabed ayındi kökkä.

Şimarladi hreşdagabed surp Lusaworiçkä da aytti:

— Ey ari ata, yazgaysen bu haybatlı buyruçnu da övrätkäysen adamlarga.

Da Teñriniñ buyruçu bilä yazdı surp Krikor Lusaworiç bu haybatlı keräкли işlärni, ki alıñşlıdır Eyämiz (167v) K'risdos meñi meñilik, amen.

Ögütü Giragos vartabedniñ

Tiyişlidir k'ristänlarga, ne vaxtta kläsä [barma] çosdovanut'ıunga, uç türlü nemä esinä keltirmäç keräk.

Äväl bunu, ki: «Bu çosdovanut'ıunnu, ki aytiyirmen, Teñriniñ alnınadır da k'ahananiñ, da bu k'ahana çaysin ki baylasa bunda, baylıdır köktä Teñriniñ alnına, da çaysin ki çeşsä bunda, çeşövlüdür köktä Teñriniñ alnına, neçik Biyimiz K'risdos buyuruptır».

Da (168r) ekinçi, aşaçliç bilä tüşmäç keräk din atanıñ alnına yüzü üsnä, zera yazıçni çilinmaç öktämliktir, da poşmanlıç da çosdovanut'ıun aşaçliçtir, neçik Biyimiz buyurur, ki keräksiz oçul ataga meçaga keldi, u tamyaçi dadçarda, da boşatlıç taptılar Teñridän.

Da üçünçi, esinä keltirgäy ol künnü, ki ne kün çosdovanel boluptur äväldän, da sağış etkäy, ki neçä vaxttır, yıl mädır, yarım mädır, da neçä ki esä, barča yazıçların sağışlagay, da başlap ol kündän aytkay birär-(168v)birär, keçä mi yoluçuptur yoçsa kündüz, da aytkay künnün dä, yıçkün mi edi yoçsa özgä ulukün edi, da aytkay yerin dä yazıçniñ, ari mi yer edi yoçsa aruvsuz, da aytkay yazıçniñ oçşaşın, ki ol yazıçka kendi mi edi säbäp boldu yoçsa mi özgä.

Da çaçan barsa din atanıñ alnına, üç kez yügünç etkäy Ata Oçul Ari Džanniñ atına.

Andan soñra, başın açıp, çökkäy k'ahananiñ alnına, aytkay yazıçların yaş bilä, neçik Teñrigä, da k'ahana boşatkay garkiniñ buyru(169r)çu bilä, neçik Teñri.

Da aytkay äväldän surp Lusaworiçniñ toyru dininiñ tapunmaçın surp arakellärniñ ganonk'undan.

Tiyişlidir k'ristänlarga, ki här kez çosdovanel bolgay.

Da çaçan barsa din atasına, 3 kez yügünç bolgay Ata Oçul Ari Džanniñ atına, möhürläp kendin surp çaçniñ nişanı bilä, da aytkay bu alıñşni.

Alyış, çaysi ki çostovanut'ıundan ilgäri aytmaç tiyışlidir

Şükürlümen sendän, Biy Teñrim, ki (169v) arzani ettiñ meni, yazıçlini da arzanisiz çuluçnu, kelmä çosdovanut'ıunga.

Na hali ber maça, Biy, biyänçlikiniä körä çosdovanel bolma yazıçlarimni benim uyalmayşiz, da sürgin mendän şaytanni, ki unutturmagay yazıçlarimni benim, da yaman uyatni salmagay üstümä benim, da ber maça könülük bilä çosdovanel bolma yazıçlarimni benim.

Da hali, Biyim Jisus K'risdos, pareçosluçu bilä surp Asduadçadçinniñ, zadasiz anañniñ, da

çoltçası bilä surp Jovanəş elçiñniñ, (170r) da surp Sdep'anosnuñ, ävəlgi tanıñıñniñ, da barça arilärniñ, sürgin mendän yamannıñ sağışın, ki umsa bilä, da inam bilä, da tügäl sövük bilä ačkaymen ayzimni menim, da aytıkaymen yazıçlarımni menim alnıña seniñ ulu inam bilä, da yöpsüngäy men sendän, Biyim, boşatlıç yazıçlarımna menim.

Zera sen, Teñrim, yarlıyovuçisen da adam sövüçi, uzunesli da köpyarlıyovuçi, da hayufsunursen yamanlıçları üsnä adamların, da boşatırsen yazıç(170v)ların barçasınıñ, kimlər ki sarnarlar saña.

Da hali boşat maña, Biyim, yazıçlarımni menim seniñ köpyarlıyamañıñ bilä, zera sen köpyarlıyovuçi Teñrisen da arıtuçi yazıçlarımni, da saña haybat Atañ bilä da Ari Džan bilä hali da udayı da meñi meñilik, amen.

Da soñra, tizi üsnä çöküp açıç başı bilä, da yüzü üsnä tüşüp, sıfatın kün toyuşuna etip, aytıkay ävəl tapunmañın inamniñ ari surp Errortutıunga.

(171r) **Tumga çarşı çoltça aytma**

Yerni öpärmən saña, K'risdos, çutçaruçi dünyâniñ, Sözü Teñrinin, zadasız Teñrilik da tügäl adam, neçik ayzım bilä biliniyirmen, da ol türlü džanim bilä tapunıyirmen da inaniyirmen.

Yalbarıymen sendän, Oğul da ari Teñri, Biy dünyâni tutuçi, bağışla yazıçlarımna menim boşatlıçni da ber çuluña seniñ džan saçtılıçniñ, çaysı ki çutulgaymen seniñ bilä meñilik ottan.

Zera sensen könü ço(171v)zusu Teñrinin, çaysı ki üläşiniyirsən çutçarıлмаña adam millätiniñ da köturiyirsən yazıçni dünyâdan.

Saña haybat meñi meñilik, amen.

(172r) **Biy Teñrim menim Yisus Krisdos, sözü dä sıfatı Atañıñ**

Biy Teñrim menim Yisus Krisdos, sözü dä sıfatı Atañıñ, tiri da tiri etüçi, umsa da çutçarıлмаç barçasına, çaysıları ki sarnarlar ya çaxırirlar saña.

Xaysı ki bağışlarsen arzanilikimizdän artıç da berirsən çolganlarga barça keräklärin alarnıñ.

Zera dügül ki yalyız yarattıñ, yoçsa ekinçidä yazıçlanganimizdan soñra taptıñ çiyinları bilä çaçıñniñ seniñ da hər kez dä beriyirsən kendi (172v) kendiñni tirliki da çutçarıлмаçı üçün adamların, daçı artıç duşmanlarga da heçkä berüçilärgä buyruçıñnu seniñ, ne ki dostlarga da sövüçilärgä seni.

Anıñ üçün uludur çax kökkä dirä yarlıyamañıñ seniñ da bütün dünyâgä körüldü haybatıñ seniñ.

Da alay bek biyikländi başçışlarıñniñ seniñ nişanları, ki dügül yalyız adam milläti tamaşalanıp unutulıyirlar, yoçsa köktägi çuvatlılar da, çaysıları ki daçı yu(173r)vuçturlar saña.

Nedän ki seskänip haybatlıyirlar tiyyisiz avaz bilä aytıp: «Ari, ari, ari Biy çuvatlılarınıñ». Neni ki biz dä, övränip alardan, sarnıyirbiz seniñ ölüm-süz çurban bolgan zamanıñda, birlänip tensiz sanlılar bilä, tek yalyız seni alyışlarbiz, ortamızda körüp aytovsuz çorhurtnu, budur sekretni, da bizim bilä bolgan çorinagın könü ölümünün adamilikkä körä, alar da bizim bilä yirliyirlar alyış yirların.

Zera egär ki alar bolmas(173v)lar bilmä yolun ögmäçniñ, yalyız tek surp çaxırıp atıñni, yüzlärin da ayaxların [yapup], ya biz ne alyış da şükürlük sungaybiz? [Evet yalyız seni alyışliyix] titrämäç bilä da inam bilä yuvuçlanıpbiz körümsüz da körümlü aytovsuzluçuna.

Alyışlarbiz Atañni, seni yebergän çutçaruçini.

Alyışlarbiz Ari Džanni da tügällävüçini da arıtuçini sezikli çorinagıñ.

Alyışlarbiz seniñ yetövsüz çonarhliçniñ.

Alyışlarbiz ulu seniñ tatlılıçıñniñ erkiñ.

(174r) Alyışlarbiz seni, ki teniñni seniñ berdiñ bizgä hakimlik tirlikkä.

Alyışlarbiz seni, ki çanıñni seniñ berdiñ bizgä arınmaçlıçka.

Alyışlarbiz seni, ki otu teñrilikiñniñ seniñ küydürmästir tarbiyatimizni topıraçtan.

Alyışlarbiz seni, çaysın ki kötürmäslär barça köklär, köturiyirlär materiyalniy da ini yiyövlär.

Alyışlarbiz seni, ki olturupsen keçrovpeładän yoharı da tınıyirsən arilikindä seyanıñ.

Alyışlarbiz seni, çay(174v)sın ki yoharigi köklär da toçuz tasları tensizläriñ kendilärindä tutulmaslar, köturiyirlär on barmaçları k'ahanaların.

Alyışlarbiz [seni], çaysın ki serovpe maşa bilä beriyir edi ayzına markareñiñ, evet hali hamarcag çol bilä üläşiniyirsən topıraçtagilärgä da barmaçlar bilä beriyirsən yemäçliçka.

Alyışlarbiz seni, çaysı ki igränmässen igränçilikindän ten keräklärniñ, yoçsa arıtiyirsən arilikiñ bilä seniñ.

(175r) Alyışlarbiz seni, çaysı ki türlü-türlü yazıçlarıñniñ körümsüz etiyirsən adam oylanlarınıñ, çaysılar ki inam bilä umsanırlar saña.

Alyışlarbiz seni, çaysı ki miçnortluçu bilä teniñniñ da çanıñniñ seniñ barıştiriyirsən Atañni seniñ biz oçulluç düftärindän buzulganlar da yatlanganlar bilä yazıçlardan utru.

Alyışlarbiz seni, çaysı ki ilgärtin çorinagın ari teniñniñ da ari çanıñniñ körgüz(175v)dün sezikli çorinaglar bilä türlü-türlü vaçtlarda —

Apeł bilä da Noj bilä,

Melk'iseteg bilä da Apraham bilä, Sahag bilä da Jagop bilä,

Da çixkanlarından soñra Misirdan Movşes bilä da Aharon bilä, Jesu bilä da Samueļ bilä, Tawit' bilä da Soçomon bilä, da paçilli Eçiaç bilä.

Da barça orinaglarni tamamladiñ sen, sözü Ataniñ Jisus K'risdos, [vernadunda] sezikli da materiialniy nemälärdän ündämäx bilä köktägi da dżan sekretasına çurban bolmaçiniñ, (176r) ari arak'ellärniñ [=arak'ellärgä] aytip:

«Bunu etiniz benim işadagliçima Yäñi Törä-dä» [Лк 22:19 сие творите в Мое воспомина-ние],— da daçı artix, ne ki Movşesniñ, etip dekret: «Kimläär ki yemäsälär, bolmastir alarniñ tirlikläri» [Ин 6:53 если не будете есть Плоти Сына Человеческого и пить Крови Его, то не будете иметь в себе жизни]. Da yegänlärgä da içkänlärgä — siyinmaçni sendä da sen alarda [Ин 6:56 Ядущий Мою Плоть и пьющий Мою Кровь пребывает во Мне, и Я в нем].

Haçsi ki inanıyırmen bolma arınmaçliç dünyä-gä çaniñ bilä seniñ surp Jovaneş awedaraničkä körä, ki çani Teñri Oylunuñ aritir bizni yazıçlardan,

Zera toyrı teniñ da çaniñ seniñ tügäl çeşmäçliçtir da çutçarı(176v)maçliçtir baylarından yazıçlarniñ.

Na men bu zamanni yollu aņıyırmen kendi çoltçalarıma barçasına tapma boşatliç ölülgä da tirilärgä.

O barçasından yaçsi Jisus K'risdos, berüci başçışlarni, hali kelip neçik osondzoniy tüşiyırmen alniña seniñ, zera egär ki arilär barçası bir yerdä aņıyırnar da seniñ yaçşılıçına hasrättirlär da pareçosluçına, ne türlü daçı artix men dä, tüşkän şnorhk'unđan!

Zera egär ki hali yarlıyamas(177r)añ, çaçan ki açipsen eşikin aytovsuz müft başçışlarıniñ, çaçan ki bersärsen özgä zamanda?

Zera egär yoluçsa kimsä kim padşahnıñ seça-nına yemäç zamanında da andan boş çixsa, çaçan bolgay toyunma zırgel bolgan spulniy başçıştan?

Zera ki toyrı bu zamandır alma sendän çoltçamnı, neçik ki alarda tatlıliç zamanında.

Zera egär ki, çaçan bu zaman bütün dünyä, yer u kök bir yerdä pareçosel bolıyırnar, işitmäsän, daçı çaysi zamanda yiçiş(177v)tırgaymen barçasın?

Zera egär ki neginçä alyasalanıyırnar tensiz-lärniñ böläkläri dżomartlıçına başçışlarıniñ se-niñ, da tek yalyız alyış sunıyırnar, na egär ki hali almasam, na, çaçan tärüzügä çoyşañ, ne türlü bol-gaymen alma?

Da çaçan ki çaçirip aytıyırnar: «Yarlıya seniñ yaratkanlarıña»,— maña da ülüş bermäsän, çaysi özgäläri bilä bolgaymen alma?

Haçan toyrı buyruçına körä seniñ arınmasam bütün dünyä bilä ari çaniñ aşı(178r)ra seniñ, soñra kim že meni aritkay?

Zera bolmandir men çutulma kendi uçinokla-rım bilä, da ne zaman tapma özgä vaçtnı alyışka saña yöpsünövlü; bu zamanga tözdüm, ki başçışla-rıña arzani tapulgaymen boşatlıçına yazıçlarniñ.

Yänä dä çolıyırmen erinçäklikim üçün me-nim, kläsä ki seniñki hadirdir här vaçt, evet ina-nırmen alma yalyız sendän men, tüşkän barça yaçsi ämäldän.

Da artix bu fikirdä toxtattım, kendi kendim-niñ biyänçli (178v) bilip zamanni, çolarmen sen-dän, Biy, bolmagay ki hali dä boş çaytargaysen meni ölcövsüz başçışlarından seniñ, Biyim, çaçan açıyır, neçik rıka toluluçundan teñizniñ, seniñ ulu başçışlarından, seniñ, Biy, çaçan açıyır, neçik suv, şayavatıñ, çaysılardan ki maña da bir tamçı yet-kinçädir, zera seniñ azgına bergäniñniñ ölcövsüz-dir ululuçı da artıçtır, ne ki teränliki teñizniñ.

Zera egär ki saçılmaçında günäş yarıçiniñ ya-rıçlanmasam, keçä (179r) ne türlü bolgay yarıç-lanmaga?

Da çaçan ki müft oñaltuçi yuvuçsen da tirlik ha-kimlikin bermäsän, daçı çayda tapkaymen hakim?

Egär ki ölüdän turganıña yoluçup ölsäm, me-ni kim turçuzgay?

Egär ki sen, tarbiyatıñdan çodçalatuçisen, miskinlikimni kötürmäsän, na çaysına daçı barı-yım çodçalardan?

Egär ki çanlıçına seniñ tüşüp [tuş] bolmasam da buñar dek hanuz tutsa meni buyruçisi bu dün-yäniñ, daçı çaçan çarşı turuçimni sürsärsen?

Haçıyırmen hali, ze(179v)ra açıçtır eşikiñ, ber hamarçagliç, ki algaymen.

Eminliki bilä dünyäniñ, çaysi ki beriyirsən, ber maña da eminlik çalabalıçlarından kendi çil-inganlarımnıñ [çilimlerimniñ].

Eminliki bilä yiçövnüñ toxtat teprängän dża-nimni benim.

K'ahanajabedläär, da k'ahanalar, da sarga-warklar, da tbirlär, da barça uçtu bilä surp yiçövnüñ közätüci çuvatıñ bilä seniñ meni dä kölgän ti-binä seniñ berkäytkin.

Padşahlar da buyruçılar, hetmanlar da zol-nerläär bilä meni dä yeñüci etkäysen üsnä körüm-süz duş(180r)manniñ.

Keçkänläär bilä inam bilä bu dünyädän aņgin meni dä, Biy, yazıç bilä ölgänni, çaysıların ki çıça-rıyirsən teränlikindän antuntk'unuñ, alar bilä çıçar meni dä yamanniñ zindanıdan miçnortluçı bilä ari teniñniñ da ari çaniñniñ seniñ.

Ataga seniñ menim üçün də bolgaysen pareç-
çoş, inam aşıra meni də toyru etkäysen, neçik çä-
raççini, zera men də inanirmen, Biy, çanliçinğa da
seniñ aņgin meni də.

Etkin erkin Ataņniñ seniñ, etkin, zera aniñdir
klägäni, ki kimsä taspolmagay.

Ol oylan(180v)lar bilä turuzgaysen meni də,
çaysilärin ki turuzsarsen alnina Ataņniñ seniñ.

Uludur yarliyamaxliç, da ani kliyirsen dayi
artiç, ne ki bütöv çurbanniñ [=çurbanni], etkin
sen də maņa yarliyamaxliç.

Bilirmen, ki ölcövsüzdür seniñ yarliyamaxin,
evet men kendi yamanliçlarimdan çorçiyirmen, ki
boş çixarmagaylar meni andan ya yarliyamaxinğan.

Arzani etkin meni hali də şükürlänmä yarli-
yamaxinğan seniñ.

Şükürlümen sendän, Biyim, ki arzani ettiñ
(181r) meni körümünä ari teniñniñ da ari çaniñniñ
seniñ.

Şükürlümen, ki titrövlü da çorçulu işittim al-
yiş avazin.

Şükürlümen, ki seniñ Teñrilik gälädziläriñni
işittim.

Şükürlümen, ki taşlanmadim seniñ sözündän,
neçik kazan sürülgän.

Şükürlümen, ki dżanimni umsa bilä toldur-
duñ da yüräkimni färâhlik bilä.

Çaysi alyişni ya çaysi şükürlüknü saņa sun-
gaymen, egär arzani ettiñ meni tirlik ötmäkinä da
ölümsüz pażagiņa seniñ?

Zera egär ki (181v) alar, çaysiläri ki tek kör-
dülär, san aldilar sendän, könü bilüçidän, çaysi
sanliçni tapmagaylar, kimlär ki ülüşlü boliyirlar.

Zera egär ki ol, çaysi ki seni, sözün Teñriniñ,
adam tiliniñ aytovsuz, toyurdu, san berdi kendi
kendinä, çaysi ki toyru sanlidir, ne çadar sanliçka
bolgaylar arzani, çaysiläri ki här kez seniñ ari te-
niñni da ari çaniñni użivat etiyirlär!

Da bu başçiş sendän dayi yoharidir, ne ki
esindän da açilindan dügül yalyiz (182r) yerdägi-
läriñni, yoçsa köktägiläriñni də, çaysi ki titräp ses-
kaniyirmen, bolmagay ululuçuna körä bunuñ klä-
gäysen oçşaşli arzanilikindä.

Da bu belgili körümdür, ki därman yoçtur bu-
ņar maņa.

Zera egär ki arilärgä çorçulu başçişlar bilä, ne
türlü bolgay men murdarga?

Egär serovpeļär da k'erovpeļär yüzlärin yapı-
yirlar, men çaysi harsiz sürät bilä baçkaymen?

Egär ki kök olturyuçun seniñdir da yer podno-
žokudur ayaxlarıñniñ seniñ, men ne türlü turma
men(182v)dä färâhlangaymen?

Çünki sen barçani tolduriyirsən, men ne türlü
kendimdä çabul etmäğä umsa tutkaymen?

Egär yergä baçsañ, berirsən titrämä buņar,
yuvuçlasañ taylarga, na tütün çixarirlar, menim
çaysi çuvatim turgay alniņa seniñ?

Yamandır maņa, yamanga, bu arilikkä yuvuç-
lanma da särgärdanliç yiraçlanmaçtan, a zvilaş-
ça, ki toyru sahmanel ettiñ: «Egär ki çaysi yemäsä
tenimni menim, tirliki bolmastir boyunda ken...»

[Здесь отсутствует один лист].

(183r) **Bu alyişni här zaman aytiniz,
zera tiyäsdir**

Alyişlisen, haybatli da ölümsüz padşah, etüçi-
si köknünğä da yerniñ, yaratuçi haybatlangan, hay-
batli da alyişli, ögövlü alyiş bilä da haybat bilä.

Işit maņa, Biy, da yarliça ulu yarliyamaxiņa
körä seniñ.

Ata, meça kökkä da alniņa seniñ, aņ meni,
köpyaziçlini, neçik ol çaraççini, çaçan kelsän uç-
maçiņa seniñ haybatinğä bilä seniñ yaryulama ölü-
läriñni da tiriläriñni.

Işit maņa, Biyim me(183v)nim Jisus K'risdos,
da yarliça, buz da boşat menim yaman yazıçlarımnı.

Da arzani et şükürlük bilä haybatlama Atani
da Oçulnu da Ari Dżanni meñi meñilik.

Sensen ölümsüz Teñri, padşahi haybatlarıñni.

Sensen könü yariç da toyru yaryuçi.

Sensen yariç ögövlü da haybatli.

Sensen Atasi Yariçinğä.

Sensen ölümsüz Ata tasindan friştäläriñni, ki
seni här kez alyişliyirlar da haybatli ari atinğä ögi-
yirlär da alyiş(184r)liyirlar, aytip: «Ari, ari, ari
Biy çuvatlılarıñniñ, toludur kök da yer haybatinğä bilä
seniñ!» Här vaçt tiyyisiz bunu aytiyirlar da alyişli-
yirlar seniñ ari atinğä meñi meñilik.

Sensen Atasi barça ariläriñni, da vartabedläri-
niñ, da ari gusank'larıñni, da dżiknaworlarıñni.

Sensen şayavatli da alyişli Atasi barça yarat-
kanlarıñniñ seniñ.

Sensen ölümsüz kiyöv.

Sensen padşah meñilik.

Sensen alyişli çutçaruçim menim.

(184v) Sensen haybatli padşahi padşahlarıñni
da Biyi biyläriñni.

Sensen K'risdos, Oçlu Teñriniñ.

Sensen k'ahana, öggän da alyişli, haybatli ari
Ata bilä seniñ yergälikinä körä Melk'iseeteginiñ.

Sensen çuvatim, da yaratuçim menim, çutça-
rılmaçim menim, ölümsüz padşahi haybatlarıñni.

Sensen köpyarlıyovuçi Teñri.

Sensen yaçşi etüçi da haybatli çutçaruçim
menim Jisus.

Sensen adam sövüci K'risdos.

Sensen alyışli, çuvat(185r)li padşah, ki tamuçnu buzduñ da barça dżanlarni çutçardıñ; ol türlü çutçargaysen meni benim yaman yazıçlarım dan; arit meni, Biyim benim da Teñrim benim Jisus K'risdos, işit maña, köpyazıçlıga.

Sensen könü sözü Atanıñ da şnorhk'u Ari Dżanıñ, haybat saña meñi meñilik.

Sensen ölümsüz çozusu Atanıñ, alyışli, ögövlü da çuvatli, ki kötürdüñ yazıçlarni dünyâdan, yarlıya bizgä.

Sensen çuvatli ricir, (185v) ki p'arawonnu saldıñ ari erkiñ bilä seniñ teñizgä çuvatlıları bilä da ricerlari bilä kendiniñ da Israjelni çutçardıñ dinsiz p'arawonnu çolundan.

Ol türlü dä çutçargaysen, da saçlagaysen meni meñilik da sönövsüz ottan, da azad etkäysen meni benim yaman yazıçlarım dan.

Boluş maña, Biy, tarlıçım da benim da çutçar, saçla meni körümlü da körümsüz duşmandan.

Arzani et bizni, yaratuçim, Teñrim da padşahim, közätüçim da (186r) Biyim, da yaratuçim benim Jisus K'risdos, yarıçlı da haybatli ari yüzünä, ki körgäy men dżan közüm bilä ol ekinçi kelgäniñä, çaysi ki obicat ettiñ sövüklüläriñä seniñ da aytıñ bu ari söznü:

«Keliñiz, Atamdan da Mendän alyışlanganlar, meñariñiz meñilik tirlikliñi, bu uçmaçni» [Мф 25:34 Приидите, благословенные Отца Моего, наследуйте Царство, уготованное вам от создания мира]. Bu ari sözüñä körä işit, tırgiz da yarlıya men yazıçlıga.

Yarıçlat men çaramçulanganni.

Tap meni taspolganni.

Saçayt meni, ölgäni, da tırgiz.

Öñalt meni, köp yaralini, yazıç bilä ölüni.

(186v) Evet sen, neçik uzunesli, da köpyarlıçovuçi, da adam sövüci Biysen, yarlıyarsen da çidiyirsen men köpyazıçlıga.

Tergövsüz, çuvatli, biyänçli Biy, çutçaruçisi dünyâniñ, tırgiz, da yarlıya, da boşat men yazıçlıga, neçik ol [borñig] çatunga, da aç yarlıyamaç eşi kin tirlikliñniñ seniñ, çaysi ki buyurduñ da aytıñ bu sözlarni:

«Хаçиñiz, ki açilgay sizgä. Xoluñuz, ki berilgäy sizgä şayavatı da yarlıyamaçı ari (187r) Atamniñ benim da şnorhk'u da başçışı Ari Dżanıñ» [Лк 11:9 И Я скажу вам: просите, и дано будет вам; ищите, и найдете; стучите, и отворят вам. 11:13 Итак, если вы, будучи злы, умеете даяния благие давать детям вашим, тем более Отец Небесный даст Духа Святаго просящим у Него].

Otuş men, yazıçli, ol ari da haybatli sözläriñä körä çolıyirmen sendän, adam sövüci Teñri, tırgiz men yıçılğanni da arit meni, kirlini yazıç bilä, bunun bilä bergäysen maña boşatlıç da öñalmaçlıç.

Şayavatli, çuvatli, tergövsüz, çorçulu, da alyışli, ögövlü da haybatlangan, ari da aytovsuz atıñ seniñ, saña haybat da şükür, Ataga da Oçulga da Ari Dżanga meñi meñilik. Amën.

(187v) **[Xoltça Biyimizgä bizim Jisus K'risdoska]**

Alyışli Ata, ari Teñri, könü, arit fikirimni benim.

Alyışli Oçlu ari Teñriniñ, arit tenimni benim.

Alyışli Ari Dżanıñ könü Teñriniñ, arit dżanimni benim.

Biy Teñrim benim, aç ayzımnı da fikirimni benim da içir meni Ari Dżanıñ başçışini, da men anıñ bilä çaxırirmen saña:

Biyi tirlikliñi, yeber, Biy, Ari Dżanıñni köktägi da çuvatlat tilimni benim — bilirmen, ki çuvatlısen da çadir etüçisen, Biyim, da Ari Dżan, Oçlu Teñriniñ, arit da (188r) toçrulat sezikimni benim.

Ani çolarmen sendän, Biyim da Teñrim benim Jisus K'risdos, aç çulaçımnı benim, arit fikirimni benim, arzani et meni işitmä ari avazıñni seniñ, da saña haybat meñilikkä dirä.

Vay maña! Vay maña, ki bularıpmen fikirim bilä da tolu men yazıç bilä da barça yamanlar bilä.

Umsam benim da ayovuçim, Biyim benim Jisus Krisdos, çutçaruçim da boluşuçim benim, açma yazıçlarımni benim, meça saña, Biy, da yarlıya maña ulu yarlıyamaçıña körä seniñ, da neçik (188v) sen yaçşı etüci da adam sövüci Teñri, saçla meni körümlü da körümsüz duşmandan, saçla boyumnu benim tamuçnuñ teränindän.

Añ meni, Biyim Jisus Krisdos, yazıçli da arzansız çuluñnu, yarıçli da uçmaçıñda seniñ, da bizim keçmişlarimizniñ dżanlarin tındırgaysen meñilik tınçlıçıñda da tirlikiñdä seniñ da arzani etkäysen seniñ ari da haybatli yüzünä.

Biyim benim, tırgiz da yarlıya, seniñ ulu şayavatıñdan boşat dinsizlikimni benim, zera çadirsen, da çuvatli, da alyış(189r)lısen meñi meñilik.

Teñrim da Biyim benim Jisus Krisdos, sözü Ari Dżanıñ, sensen boluşuçim benim da çutçaruçisi dünyâniñ, çolarmen sendän, çoyma meni yazıç çilinma saña, zera bulardı fikirim benim benim yaman erkimdän, da etiyirmen erkin tenimniñ benim, da taspoliymen ulu yazıçlarım içinä, çutçar da yarlıya seniñ ulu yarlıyamaçıña körä.

Boluş yarıçli çollarıñ bilä seniñ da salma meni yüzüñdän seniñ.

Umsam, da išančim, da xutxaručim benim sensen, (189v) xutxar da saşayt boyumnu benim, zera müşxülländilər sövklärim benim.

Sensen müdara da yarlıyovuči Teşri barçasını, tırgız meni, Biy, şayavatıña körä seniñ, uyalgaylar barçası, kimlär xarşı turıyırlar maña, tas etärsen alarnı, zera xadırsen, da uyatlı etmä meni, evet buz yazıxlarımni tenimdän benim ari atıñ üçün seniñ da añma yaman yazıxlarımni benim, da saña şükür meñi meñilik. Ameñ.

[Колофон]

1618. Tʻvagan 1066 [1618].

(190r) [Молитва]

Bax, Biy, küstünmäximä benim, da ayırlıxıma dżanımni benim, da tarlıxıma yüräkimmni.

Yarlıya maña, Biy, da xaytar meni benim yaman yollarımdan, da yaxşığa yol körgüz.

Biy Teşrim, ki meñiliktän äväl alışlısen, da saña išanipmen, işit maña, Biy, da ber şnork'uşnu maña da alarga, kimlär seniñ ari atıñni boluşluğa ündiyirlär, boluş alarga tarlıxında alarniñ.

Sen, Biy, barabar boluşkaysen bizgä, neçik xartlarga, alay igitlärgä, da (190v) Ari Dżan Teşrinin başxışından maña bergäysen, da dżanima benim yaxşı yolğa da haybatına körgüzgäysen, da seniñ ari yüzünä arzani etkäysen.

Da saña haybat da şükür, Ataga da Oşulğa da Ari Dżanga meñi meñilik. Ameñ.

(192r) *Tegdemperniñ 15-indä ulukünün etär-biz surp Jagop hajrabedniñ.*

Životu surp Jagopnuñ

Ulu hajrabed surp Jagop surp Krikor Lusaworiçniñ atasiniñ xıxardaşiniñ oşlu edi da eki k'ristän padşahlarniñ zamanına boluptur, Dırtadniñ da Gostantinosnuñ. Da surp Jagop yalızlıxni (192v) sövär edi, da köp sk'ançelik' etär edi, da yaz u xış artıxsi kiyiniş bilä yürümäs edi. Da Teşrinin buyruşu bilä aşpaş boldu Midzpın şähäriñdä.

Da bir dżiknawor dayın boluptur Maruk'e atlı. Keldi surp Jagopka, xayda ki turar edi, da saşlıxın sorma başladı.

Soñra kördülär yiyöv eşiki alnına bir antamaludżnu on beş yillix, kördülär eksi dä da bu antamaludżga yarlıyadılar, yoşesä Teşridän xoltxa ettilär aniñ üçün, (193r) da xaç çıxarıp üsnä, da saşayttılar kensin Biy Teşrinin xuvatı bilä.

Da ol şähärdä bir dovlätli adam bar edi, atı Getron, da Teşrigä toşru inanmas edi. Da bir oşlu bar edi antamaludż.

Xaçan kördü Getron, ki ol ävälgi antamaludżnu saşayttılar, tezindän aldı kendi oşlu da surp Jagopnuñ alnına keltirdi, ki saşaytkay kendin. Ol

sahat Teşrinin xuvatı bilä saşayttı oşlu. Soñra a(193v)tası bar köñül bilä Biy Teşrigä inandı, da bu kün övdägi eli inandılar Biy Teşrigä da k'ristän boldular surp Jagoptan. Soñra ansizim saşaygan oşlan öldü. Da surp Jagop alışı bilä turşuzdu kendin ölümdän.

Bir zamandan soñra rast keldi surp Jagopka bir sala aşıra ketmä, da ol salada bir krinicä bar edi, xaysı ki ol zamanni xızoşlanlar opraxlarin yuyıyır edilər. Da (194r) surp Jagop yanları bilä keçkändä bir türlü uyalmadılar andan. Yoşesä surp Jagop alarniñ harsizlişları üçün xaryadı ol suvnu, ki suv xurudu, da xızoşlanlarniñ saçların xaradan aş etti. Da surp Jagop soñra ketti kendi yoluna. Tezindän ol salaniñ bütün eli surp Jagopnuñ artından yügürmä başladılar, da xaytardılar kendin, da xoldular andan, ki suvnu (194v) hasilgä keltirgäy. Da ol Teşrinin xuvatı bilä xurugan suvnu yänä hasilgä keltirdi. Evet xızlarniñ saçlarını klämädi aştan xara etmä, ki uyalıp Teşrinin xorşusun yüräklärindän ketärmägäylär.

Yänäçi bir töräçi ol şähärdä egrı törä etär edi. Da töräçiniñ övü alnına bir ulu taş kesäki bar edi. Yoşsa surp Jagop xaryadı ol taşni, ki alay ol taş ufaldı, neçik topraş. (195r) Soñra töräçi, körüp ol taşni, ki alay ufaldı, da Biy Teşridän xorşup, töräni toşru etär edi.

Yänäçi eki yarlı, bir söz bolup, klädilər aldam surp Jagopnu: biri kläp ölüp yatıptır, da birsi kelip xoluptur surp Jagoptan, ki nemä bergäy kefinlikkä, ki barıp sıñarın kefinlägäy, ol, ki yalşan ölüp edi. Da xaçan sıñarın yatkan [пропущенные слова см. ниже] oyatma başladı, da kördü, ki könüdüñ ölüptür alışı bilä surp Jagopnuñ. (195v) Tezindän keldi sıñarı surp Jagopka, ol, ki tiri edi, da xolma başladı surp Jagoptan, ki xaytıp tırgızgäy sıñarın *yatkan yerinä oyatma, da baxsa, ölüptür könüdüñ* [пропущенные слова]. Yoşsa surp Jagop Biy Teşrinin alışı bilä kelip da tiri etti kendin ölüdüñ.

Bir zamanni Nişianiñ konciliyumda boluptur surp Jagop aşpaşlar arasında. Körüp padşah, ki friştälär xuluş etiyirlär edi surp Jagopka.

Bir zamanni surp Jagop klä(196r)di, ki Masis tayına kirgäy edi da köp emgändi, yoşesä bolmadı kirmägä ol tayğa. Soñra aniñ üsnä ulu emgäkindän yuşusu eltti kendin tayniñ tibindä. Da yuşlagan zamanında friştä aldı ol tayniñ üstündän bir taxta, da ol taxta edi Noş nahabedniñ kerapından, bir taxtasın alıp friştä da xoydu surp Jagopnuñ başı tibinä, da yänäçi eltip ol tayğa eltti ol kerap taxtanı. Zera artıxsi surp Jagop aniñ üçün (196v)

klär edi ol tayğa kirmä, ki Noj nahabedniñ kemisin körgäy edi. Zera Noj nahabedniñ kemisi ol tay üs-nä edi potoptan soñra da tursar anda K'risdosnuñ kelgäninä anča, ki kelsär törä etmä. Da adam oyluna çarä yoç, ki ol kemini körgäy, zera Biy Teñri-dän buyruç yoçtur kimesägä.

Yänäçi xizilbaş padişahı Şaburh atlı bir zammānı ulu çerüv bilä keldi da Midzpin šähäriniñ çövräsini aldı. (197r) Yoçesä ari alyšı bilä surp Jagopnuñ ovad [=ovod] da sarinçxa barča çerüvün xizilbaşniñ här yarı çaçirdi, egär elni, egär atları — här biri bir yanga saçılıp kettilər da šähärgä bolmadılar nemä dä etmä.

Da dayın köp türlü sk'ançelik' etti surp Jagop.

Da andan soñra dżanin Biy Teñrigä simarladi tegdempärniñ on beşindä.

Biy Teñrigä haybat meñi meñilik. Amēn.

(197v) **Alyš surp Jagopka çarši**

Aziz da biyänçli sövüklüsü Ata Teñriniñ, tañlagan çulu yerdän çax kökkä surp Jagop, tenli frištasi köktägi Ataniñ, işit maña, da yarlıya men köp yazıçlıga, da turçuz meni yixilganni, neçik ol on beş yillix antamaludznu turçuzduñ, çaysi ki bolmas edi tepränmä.

Da sensen ari atası dżanimniñ da tenimniñ menim, ari surp Jagop, çaysi ki sen(198r)sen oçşaşı Jisus K'risdosnuñ, yalbarip çolarmen sendän, yaçši da çuvatlı pastir, oylu Sionnuñ, surp Jagop, yaçši ögüt berüçi, pareços bol miadzın Oyluna Ata Teñriniñ, ki bizim yaman yazıçlarımizga boşatlıç bergäy, da bizni eski duşmanniñ sinamaçından saçlagay, da kendiniñ ari yüzünä arzani etkäy.

Yarlıya da saçayt yazıçlı dżanimniñ yaralarin, ari (198v) ata surp Jagop, içir susagan dżanimni menim da çurutma, neçik ol krinicanı çuruttuñ, evet sen neçik yarlıyovuçi yarlıyadiñ da toldurduñ yänä ol krinicanı. Ol türlü dä menim dżanimni

yaçšılıç bilä toldurgaysen sen, išançim da umsam menim surp Jagop.

Zera sen yaçši ögüt berüçisen da yamandan yaçšiga çaytaruçisen, neçik ol egri yarüçini da yaman(199r)ni yaçši ettiñ da toyrı yolga çaytar-diñ, ol türlü dä men bulargan da arzanisiz çuluñnu yaman yoldan igi yolga çaytargaysen.

Zera sensen toyrı da sövüklüsü Jisus K'risdosnuñ da yaçši inanganı Ata Teñriniñ, neçik ufattiñ ol ulu taşni, ol türlü dä ufatkaysen başin dżan duşmanniñ menim.

Yalbarip çolarmen seniñ sk'ançelik'indän, pareços bol Ata Teñrigä (199v) da kendiniñ yarıçlı da haybatlı anasına surp Asduadzadzingä, ki bizni barča sinamaçından, körümlü da körümsüz duşmandan saçlagay da bizim yaman yazıçlarımizdan çutçargay.

Inanirmen seniñ yarıçlı sk'ançelik'inä, yarlıyovuçi surp Jagop, yarlıya men çaräsizgä da tırgiz men ölgänni yazıç içinä, neçik tırgizdiñ ol yarlini da neçik tiri ettiñ ol dövlätliniñ (200r) oylun, Getronnuñ, da sen saçayttiñ. Bu türlü dä men ölgänni da taspolganni yazıç içinä tapkaysen seniñ ulu sk'ançelik'in bilä.

Zera sensen arisi Biy K'risdosnuñ da sövüklüsü da çutçaruçisi dżanimniñ menim, işit maña, köpyazıçlıga.

Zera sensen atam, da seni pareços kendimä tutiyirmen, yarıçlı surp Jagop.

Da sensen çuvatlı da yaçši paster, da sendädir išançim da (200v) umsam, işit avazıma menim da baç küstünmäxinä dżanimniñ menim, ki saña küstüniyir da seni pareçosluçka ündiyir, da pareços seni tutiyirmen.

Yaçši kütüçisen da igigä övrätüçisen, pareços bol Biy K'risdoska, da surp Asduadzadzingä, da barča arilärgä.

Da saña haybat meñi meñilik, amēn.

Конгрегация армянских мхитаристов, Вена, № 536

Жития святых

Дата, место, составитель, переводчик, писец неизвестны.

Бумага. 127 л. (127 об. чистый), 9x15 см. Письмо: болоргир.

Язык: кыпчакский.

Описание: [Dashian 1895: 241, 1005-1006].

Полный текст рукописи Вен. 536

(1r) **Badmutiunudur da yaçši çilingani surp Marianeniñ, ki K'risdos üçün çıynaldı da çanin töktü Andiok' atlı kermändä Lipanos dinsiz starostadan**

“История (житие) и благодеяния святой Мариане, которая ради Христа пострадала и пролила кровь от неверного старосты Липианоса в крепости, называемой Антиохия”

K'risdosnuj jarut'yunundan sojra da haybatli kökkä ayinganından sojra, da surp arak'ellär ki tügällädilär Tejriniñ buyruğun, da ari inamni sürdülär barça inamli k'risdânlarga, da keltirdilär haybatli tadžlar da sanli, çaysi ki (1v) surp çaçidir K'risdosnuj, da surp çaç bilä yeñdilär dinsiz çanlarni da töräsiz starostalarni.

Mundan sojra, ki çiyaldilar K'risdos üçün da dinsizliktän ki çaytardilar barçasin k'risdânlıkkä da K'risdoska.

Küçäydilär Ari Džan bilä, ki aytip badmel etkäylär surp Marianeniñ çuvatın da tanıxlıxın da barça sk'ançelikin, çaysi ki etti Andiok' kermändä.

(2r) Men, Teğedrianos, yazdim inamin da haybatli çilinganin, çaysi ki bu türlü edi, tügäl da ari Marianeniñ çaravaşiniñ K'risdosnuj da Tejrimizniñ bizim.

Surp Mariane ulu köktän edi, da atası gurk'lar üsnä ulu edi, da yalyz edi surp Mariane atasında, özgä yoç edi.

Berdi ani ustaga ağılga da yıraçlattı kermändän on dört frang mili, da yasattı añar öv, (2v) ki kimsä er ataylı kirip çixmagay çatına, da yasadilar añar gurk' övü, da bar edi çulları da çaravaşları, da anda ösüp ilgäri keldi da övrändi anda.

Surp Mariane, çaçan ki eskä da ağılga keldi, ansizın kördü teređžadän ötläş övündä yariç, ulu tañlamaç bilä tañlandi, zera yariç körgäni heç yoç edi.

Ansizim ulu küstünmäç bilä küs(3r)tündü surp Mariane da aytti:

«Egär ki ol esä, ki dünyäni da köknü yaratıptır, men dä añar yügünüp yerni öpär edim alnina aniñ.

Da yügünmäs edim atamnıñ yalyan tejrilarina; yügünürmen da tapunurmen dünyäni Yaratuçini, da atamnıñ yalyan tejrilarina inanmas edim, da heç etär edim, da tapunurmen, çosdovanel bolup, köknü, da yerni, da dünyä(3v)ni Yaratuçiga, Ata da Oğul Ari Džan Biy Tejrini, ağan».

Tek ol sahat surp Mariane toldu Ari Džan bilä tolu da atildi k'risdän; da atası öçäşip sökär edi, ki K'risdoska kelin boldu, ölümsüz çanga.

Ol vaçtta surp Mariane on dört yaşında edi da övränir edi esni da ağılni.

Da çaçan ki işitir edi k'risdânlarnıñ çiyinların, közläri yaş bilä tolar edi da (4r) ulu küstünmäçindän aytar edi, ki: «Bolgıy edi ol kün, ki men dä tüşkay edim K'risdos üçün ol türlü çiyinlarga, ki džanim çutulğıy edi meñi çiyinlardan da sönövsüz ottan»,— da alyış etti Tejrigä da aytti:

«Biyim, Eyäm, sen bilirsən adamniñ tarbiyatın, ki miskin da imşaxtır; ber seniñ Tejrilik küçündän maña, ki haybatlagaymen seni».

Tek ol sahat çantiok' [=çani Antiok'nuj] Lipianos yeberdi kendiniñ inamli (4v) starostasın, ki buyruğun çanniñ tezindän tügällär.

Yeberdi Andiok'ka da aytti: «Ne ki k'risdän bar esä, barin çiliçtan keçirijiz da çanlari bilä boyajiz çalanıñ çövräsini».

Da çaçan keldi yuvuç Andiok'ka, çatır urdular.

Da surp Mariane kendiniñ övündän barir edi atasiniñ övünä.

Ol sahat kördü ari gojsnu dinsiz Lipianos biy, da suçlandı añar, da (5r) asrı sövündü da aytti: «Keltirijiz maña ol çizni. Egär erkli esä, çatun etärmen kendimä. Egär çaravaş esä, satun alirmen kendimä çatunluçka».

Çaçan ki turup [=tutup] eltsärlär edi ari gojsnu, çöküp başladı alyış etip aytmaga:

«Yarliya maña, Tejrim, da çixara bermä džanimni dinsizlärgä da bermä adam öldürücü kazanlarga gojsluçumnu menim.

Eyäm benim Jisus K'risdos, yeber maña Ari Džaniñni [*Ha полях*: Eyäm benim Jisus K'risdos, yeber maña Ari Džaniñni], (5v) ki çuvatlatkay meni küçün bilä seniñ, ki çorçusuz bolgaymen džuvap bermä dinsiz starostaga, ki sözläsär benim bilä, ki arzani dügül, da tutıyir meni, neçik kazanlar arasına çoylarni uçar çuş bilä.

Eyäm benim Jisus K'risdos [*Ha полях*: Eyäm benim Jisus K'risdos], umsanipmen da işanipmen saña, da seni haybatlarmen meñi meñilik, ağan».

Da çaçan eltilär ari gojsnu dinsiz biyniñ alnina, aytti (6r) dinsiz Lipianos: «Bizim millätimizdän düğüldür bu; yoçesä bu çiz umsaniptır K'risdoska, ki bizim džuhutlar çaçka çixardilar».

Turuzdu alnina ari gojsnu da başladı sorov etmä bu dinsiz, ki:

— Xaysi millättänsen?.

Aytti ari gojs:

— Men k'ristänmen, da adämiliktä ündäliyirmen Mariane, da umsanipmen barçani yaratuçiga Tejrigä.

Tek aytti, dinsiz:

— Alijiz bu çizni da saç(6v)lañiz tañ atkinça.

Da kendi dinsiz kirdi kermängä çerüvü bilä da başladı gurk'larni biyiklätip hörmätlämägä da k'risdânlarni soymaga, neçik çoylarni, da çanlari bilä kermäniñ çalasın boyamaga.

Bu yaman çilinganından sojra olturdu murdar olturuçuna da buyurdu surp Marianeni alnina keltirmä.

Keldi surp gojs dinsizniñ alnina. Körüp körkün, (7r) da suçlandı, da aytti:

— Hayufsunmassen körkünni seniñ da sürä-

tiŋniŋ turovuşun, daŷin yaŷşidir saŋa, ki ölmägäy-
sen ŷiyin bilä da barčasına sövüklü bikä bolgaysen.

Džuvap berdi surp Marianə da ayttı:

— Bilir anı Biy Teŋrim benim, ki men benim
tarbiyatımnı teškirmisärmen, da ni benim yaŷşı
yüräkimni seniŋ murdar saŷişına küvürmisärmen,
bolmassen benim umsam(7v)nı umsasızlıŷka ŷay-
tarmaga, zera yeberdi maŋa Biyim kücün da Ari
Džanin, ki ŷurban etkäyмен boyumnu benim, ki
meŋi Xandir köktä.

Ayttı dinsiz, ki:

— Men saŋa köp türlü ŷiyin berirmen, da me-
nim buyruŷum bilä seniŋ buyruŷuŋnu murdarlar-
men.

Egär işitsän maŋa da inansaŋ teŋrilärimä me-
nim, bolur saŋa tinčliŷ. Menmen barçasiniŋ ŷanı,
da barçasına bolsarsen (8r) ŷaničä da buyruŷçı, da
ŷutulsarsen köp türlü ŷiyinlardan.

Ayttı ari gojs:

— Umsam benim berkiniptir Jisus bilä, da
yaŷşı erkim bilä čıŷara berirmen ŷiyinga boyumnu
benim. Egär tenim benim ŷiyinalmasa, džanım
benim uçmaŷka kirmäs da tadžlanmas köktägi
Xandan. Biyimiz Kʻrisdos ŷiyinga berdi tenin ken-
diniŋ bizim üçün, da men hadirmen Kʻrisdosum
üçün barča ŷiyinga, ne ki hadirläpsen.

(8v) Tek dinsiz ŷan yüräklänip öčäşti da bu-
yurdu yalanačlatma da tövdürtmä temir tayaŷlar
bilä anča, ki söväkläri köründü.

Da ari gojs bu barča ŷiyinnı heč etti da baŷip
kökkä, ayttı bu alŷışnı [*Ha полях*: Bek körklü]:

«Eyäm da Teŋrim Jisus Kʻrisdos, saŋa işanip-
men boyum bilä, taba etmä meni, ki duşmanları-
ma kültkü bolgaymen, zera barçası, kimlär ki tö-
zärlär seniŋ üçün, heč uyalmaslar, yoŷesä uy(9r)-
alirlar dinsizlär kendiläriniŋ egri töräläri bilä;
yoŷesä baŷmagın, Biyim, alarnıŋ törälärinä da
saŷla meni dinsizlärniŋ ŷollarından».

Ayttı dinsiz yarıuči:

— Egär işitsän maŋa da yügünsän teŋrilärimä
benim, tapıyım anıŋkibik hakim, ki tezindän oŷalt-
kay bar boŷunuŋnu. Inangın teŋrilärimä benim,
alar seni saŷaytırlar barča aŷır yaralarından seniŋ.

Džuvap berdi surp Mari(9v)anə da ayttı
yarıučiğa:

— Seniŋ yaman ögütüŋ, da yaman aytkanıŋ, da
hakimlikiniŋ benim tenim üçün. Bilgin, egri yarıuči
da deli it, benim töräm, da yarıuči, da hakim-
likim köktädir, ki benim džanımnı yarıŷlatır da
seni uyatlı etär, ki sensen ŷaytanniŋ ulu oylu, so-
ŷur da biliksiz, bilgin, ki benim džanım arzanidir
uçmaŷka ari gusanklar bilä, da men seniŋ ŷiyiniŋ-

dan heč ŷorŷman, da (10r) ne seskänmän, egri yar-
ıuči. Egär tenim benim ŷiyinalsa, džanım benim
yarıŷlanır Teŋriniŋ kücü bilä, yoŷsa sen nek inan-
massen benim Kʻrisdosuma, ki inanganlarnı teş-
kirir ŷaramıuluŷtan meŋi yarıŷına?

Xaytip bilgin, egri yarıuči, ki men seniŋ gurk-
larıŋa yügünüp tapunman, ki sensen erkindä ŷay-
tanniŋ, da ol duşmandır adamga, nečik sen.

Men inanırmen Jisus Kʻrisdoska, da anıŋ er-
kindä(10v)dir džan u tenim, da ol ŷutŷaručidir ya-
man murdar kişiniŋ ŷolundan. Egär tenim benim
türlü-türlü ŷiyinlar bilä ŷiyinalsa, džanım birlänip-
tir Kʻrisdosum bilä, da ŷutulurmen meŋi ŷiyinlar-
dan, ki hadirläniptir ŷaytanlarga, da anıŋ frıştälä-
rinä, da saŋa, da seniŋ sözüŋä inanganlarga.

Ol sahat öčäşländi dinsiz ŷan da buyurdu teş-
mä emčäklärin, da asmaga, (11r) da temir tirmo-
vičlar bilä tenin tirmalamaga.

Baŷtı surp Marianə kökkä da alŷış etti Kʻris-
doska da ayttı [*Ha полях*: Bek körklü]:

«[*Псалом 21/22*] ¹⁷Čöp-čövrämnı aldılar köp
türlü itlärniŋ da kazanlarnıŋ, ki dinsizlärdirilər da
taş yüräklilär.

Biyim benim Jisus Kʻrisdos, saŋa umsanip-
men, sensen boluşuči benim, baŷ maŋa da saŷla
meni, Biyim da Eyäm, ŷutŷar džanımnı aslanlar-
niŋ aŷzından.

[*Ha полях*: Biyim da Teŋrim, Ata Oŷul Ari
Džan]. Biyim da Teŋrim, Ata Oŷul Ari Džan, (11v)
ber maŋa ŷuvat, ki etkäyмен benim alŷişim alnı-
ŋa seniŋ.

Yeber Ari Džanıŋni seniŋ maŋa, da saŷla bo-
yumnu benim dinsiz da yaman ŷanlardan, da
saht [=saŷt] et meni, da ŷuvatlatkin meni alnına
duşmanlarımnıŋ, ki yengäyмен alarnı seniŋ ŷuva-
tıŋ bilä, da kimlär ki umsanıptırlar saŋa, alar da
uyalmagaylar meŋilik».

Tek taŋladılar olturganlar(12r)nı [=olturgan-
lar] dinsiz biyniŋ ŷatına da ayttılar:

—Bu ŷiz heč etti buyruŷuŋnu seniŋ.

[*Ha полях*: Ol sahat dinsiz yarıuči yarıuŷ yaş
tüşürdü].

Ol sahat dinsiz yarıuči yarıuŷ yaş tüşürdü da
ayttı surp Marianəğa:

— İşitmädiŋ maŋa da yarlıyamadiŋ saŋa, ošta
benim buyruŷum bilä buzulduŋ, da ketti seniŋ yü-
zünden körkü. Ov, Marianə, ŷaytip yarlıyan saŋa
da yügün teŋrilärimä benim. Egär ki işitmäsän
ma(12v)ŋa, yaman ŷiyin bilä ölärsen da barča te-
niŋni küydürtsärmen, baŷarsen, ki barçası čövrä-
ŋä seniŋ sürätiŋniŋ körkün hayufsunurlar da bar-
çası maŋa inanıyirlar, seni körüp bu ŷiyinda.

Džuvap berdi surp Mariane da aytti:

—Neçik k'aç u hatir igit tas bolgan, dinsiz egri yaryuçi, egär ki men boyumnu çiyiŋga ayasam, džanım benim tadžlanmas köktägi (13r) padšahdan, ki Jisus K'risdostir.

Buyurdu dinsiz yaryuçi:

—Saliŋiz kensin zindanga keçädän ertägä ança.

Xaçan ki eltilär ari gojsnu, här boynun surp çaç bilä berkitti da başladı aytмага:

«Biy, ki hadirlädiŋ çaravaşıŋni seniŋ, ki arzani bolgay çanin tökmägä seniŋ alnina, titräp seskäniyirlär barça yaratkanlarıŋ seniŋ haybatlı küçündän.

(13v) Biy, ki çeştiŋ baylılarıni da eski duşmanı uyatlı ettiŋ, ki umsasızlarıniŋ umsasisen da öksüzlärniŋ atasisen, da tullarıniŋ yaryuçisisen, Biyim da Teŋrim!

Könü yariç, baç meni da yarlıya maña, ki ot bilä küyiyirmen, sensen benim atam, da saña işanipmen, da sensen maña boluşuçi, da ölülärniŋ yaryuçisi, Biyim benim Jisus K'risdos, yaryu et maña eski duşman bilä da dinsiz yaryuçi Lipianos bilä, baçkin maña, Biy, zera asri tinsizmen da köptür boyuma çiyinim.

Öçäsmä maña, Biy, saña simarlanipmen džanım-tenim bilä, salmagin meni, ki tas bolgaymen, ya yeŋilgaymen, ya çorçkaymen, ki baskaylar ya uyatlı etkäylär meni; saña umsanipmen men, aniŋ gurkları bilä uyatlı etärmen kendin, (14v) da saña haybat sunarmen meŋi meŋilik, amən».

Men, Teŋedrianos, çulu surp Marianeŋiŋ, barip zindaniŋ tereďžäsinä, işitip alyişin aniŋ da yazar edim, tek ansizim çixti bir taŋ adam, bir kazan kibik, açip ayzin, otlu yalin çixar edi ayzindan.

Xaçan ki kördü surp Mariane bu dinsiz adždahanı, çireyi teşkirdi, da eki çolun kötürüp, ayt (15r)ti:

«İşittiŋ benim çoltçamnı, Biyim, da körgüzdüŋ maña duşmanımnı; ber, Biyim, ki yeŋgäyimen anı».

Çöktü tizi üsnä ari gojs da başladı alyiş etip aytмага [Ha полях: Xoltça]:

«Ki körümsüzsen Biyim Jisus K'risdos, da sendän seskänirlär teŋrilär bar povetleri bilä, da seniŋ buyruçundan başça tepränmäslär, ki şaytanni bastiŋ, ki baylı bolgay bu adždaha, ki maña buyruç etmä keliptir.

Teŋrim benim, sensen çuvatlı, bol maña boluşuçi, zera klär meni yutmaga bu adždaha».

Da çaçan tügällädi alyişin surp Mariane, tek ansizim açti ayzin bu yaman adždaha da yuttu ari gojsnu, tek üç kez çaç çixardi surp Mariane çarşi-

sina da çolun kötürüp, aytti [Ha полях: Xoltça körklü]:

«Eyäm da Teŋrim, ki kirdiŋ tamuçka, da veran ettiŋ tamuçnu, da baylı(16r)larıni çutçardiŋ, da şaytanni uyatlı ettiŋ, saçla meni bu adždahan, ki baylımen bunun çarnında».

[Ha полях: Şaytan çatlandı].

Ol sahat çatladı adždaha, da ari gojs çeşildi ol bagdan [=baydan?] ziyansız, neçik bir kimesä heç nemä körmägäy, çaytip aytti ari gojs:

«Kördüm duşmanıniŋ tas bolganın».

Yänä kördü surp Mariane eski duşmanıni zindaniŋ buççaçında başi gör [başigor]. Keldi ari gojs da başladı al(16v)yiş etmägä, yaş töküp:

«Şükürlümen sendän, da haybatlarmen seni, da sövünürmen džanım tenim bilä, ki benim dinimni körkäyttiŋ da duşmanımnı ayaçım tibinä kördüm. Biyim benim K'risdos, kördüm seniŋ haybatlı işleriŋni, maña toxtaldı ançaç, tözdüç Ari Džanga, ki kelip adamni sövündürgäy çuvatıŋ bilä seniŋ. Şükürlümen sendän, haybat(17r)li da ölüm-süz çan, alyişlidir atıŋ seniŋ meŋilik, amən».

[Ha полях:] Ol sahat Ari Džan keldi ap-aç kügürçin kibik.

Ol sahat keldi ap-aç kügürçin da olturdu kün toyuşu sarı tereďžä üstünä da başladı, adam kibik, sözlöp aytмага:

— Meŋi tirlik berildi saña, da uçmaç eşiği açıldı saña, da haybatlı tadž hadirläniptir saña, da töziyirlär saña barça ari gusanklar da arilər, ki kelgäysen hajr Ap(17r)rahamniŋ çuçaçına, da Sahagniŋ, da Jagopnuŋ, da barça arilər saña töziyirlär da saña biyäniptirlär, ov, Mariane.

Ol sahat açti ayiz ari gojs da yiylamaç bilä, yaş tökmäç bilä başladı alyiş etmägä:

«Şükürlümen sendän, K'risdos, ki körgüzdüŋ yazıçlı çaravaşıŋa Ari Džanni oçsaş kügürçingä, ki keldiŋ, da yazıçlılarga boldu çaytmaç da abranmaç eski (18r) duşmandan seniŋ erkli çiyiniŋ bilä.

Ne türlü maçtiyim seni, K'risdos, ki yariçsen, da yariçin bilä haybatlarsen ariləriŋni, da umsasisen tiriləriŋni da ölüləriŋni. Da çolup yalbarirmen sendän, Biyim Jisus K'risdos, arzani et meni k'risdänlikkä Ata Oçul Ari Džaniŋ atına, ki umsasisen ariləriŋni, da saña yaraşir haybat da ezät».

Neçik ki ari gojs bu alyişni sunar edi (18v) Teŋrigä, Ari Džan ekinçi kügürçin kibik köründü ari gojska da aytti:

— Xoygin ayaçiniŋni boynu üsnä eski duşmanıniŋ, surp çaç bilä seni berkit da sorgin andan, ol aytar saña kendiniŋ çilinganin, ki adamlarga ne türlü yamanlıçni övrätiyir.

Ari Džanniň šnorhk'ú bilä çuvatlandi ari gojs, da aldi ŝaytanni saçından, da basti ayaxi tibiñä, da aytiti ari gojs:

— Ya(19r)man džan, nedir seniñ atin?

Aytiti satana:

— Peliar atlimen da miñlar baši.

Aytiti surp Mariane:

— Seniñ tamuruñ da toyuşuñ çaydandır?

Aytiti satana:

— K'risdosnuñ kelini, çolarmen sendän, azgına yeñillät ayaxiñni boynum üstündän, aytiyim saña barçani.

Da ari gojs azgına yeñillätti ayaxin.

Tek başladı aytmaga:

— Asri köp adamlarni çaytarirbiz ken(19v)dimizgä, da adamlarniñ tamurun eksitirbiz da kendimizgä çövrürbiz, da barça adamlar bilä uruştururmen da biri biri bilä duşman etüçimen. Yoçtur ol adam, ki meni yeñgäy. Emdi vaydir kensinä, ki boynun [=maña, ki boyumnu] basipsen da ayaxin tibiñä alipsen! Nemä dügül edi, egär nemä er atayli adamdan yeñilsäm edi, yoçesä bir çizoylandan!

Aytiti surp Mariane:

(20r) — Xaydandır sizin toyganiñiz, yaman džan?

Aytiti sadana:

— Yerniñ tibiñä antuntkta, çaysi ki tibi yoçtur, da biz çaytarirbiz adamlarni bizgä da Teñrigä alyiş etkänlärni bulartirbiz.

Aytiti sadana:

— Köriyirmen, ki çöp-çövräñä seniñ friştälärdir, da K'risdosnuñ yüzükü kendilärindädir, da yuvuçturlar saña.

Aytiti surp Mariane murdar sadanaga, (20v) ki:

— Sensen bunda, bilir misen, ki kim bilä sözlüyirsen ya kim saña džuwap beriyir?

Aytiti sadana:

— Kim sensen ya seniñ tamuruñ ya toyuşuñ çaydandır? Ki men dä saña aytkaymen yergäsi bilä.

Džuwap berdi surp Mariane da aytiti:

— Yaman džan, arzani düğülsen benim sayişimni bilmägä, zera friştäläri Teñriniñ çatimadirlar da Teñri mendä tiniptir.

(21r) Aytiti sadana:

— Bizim çanimiz yerniñ tibiñädir, da adämilik tarbiyatı heç bolmas anda yetişmägä. Da biz köktän aşaya yendiç [=endiç] tümän-tümän çanimiz bilä bizim. Xaçan ki Teñri yarattı Atäm atamizni, buyurdu bizgä, ki: «Keliñiz da yügününüz çolumdan yaratkanga». Da biz hnazant bolmadıç. Ol sahat öçäşti Teñri da bizdän hay(21v)batimizni kö-

türdü, da biz bolduç duşman adamlarga. Neçik işitsäç adamlarniñ yaçşi çilinganin, adamlarniñ Teñrigä da adamlarga, tezindän džâht etärbiz, ki yetkäybiz da bizgä çaytargaybiz. Tapsaç ediç, ki ne bir adam Teñriniñ bolmagiy edi, ki ne hörmät-tän tüşürdü ol bizni. Da biz adamniñ esindän dayin tezbiz, da köz açip yumgınca, (22r) dayin tezbiz, da ne ki yamanlıç bar, adamlarga biz övrätirbiz, da bizgä tinçliç yasarbiz yazıçli adamlarni — egär itlikkä, egär boñniglikkä, öldürmägä adam adamni, yaman, küfür sözlärgä, aniñkibikläрни antuntk'ka alirbiz, çaysi ki bizim övümüzdür antuntk', da eltärbiz yazıçlilarniñ džanlarin meñi çiyinga, çaysilari ki bizgä inaniptirlar da bi(22v)zimirkimiz bilä yürüptürlär.

Ošta aytiyim saña, Mariane, barça çilinganimni. Dayi da yeñillät ayaxiñni, ki çalğanin da aytiyim.

Adäm atamizni aldadim da uçmaçtan çıçardim, da dünyäni çarçişka saldim, Gajengä berdim çardaşin öldürmägä Apelni, saldim adamlarni yaman boñniglikkä, ki džanavarlar kibik çilinirlar edi [*Ha полях*: Apelni saldim; boñnig, ki džanavarlar kibik çilinirlar], çardaş kelini bilä, ata (23r) oçul bilä, oçul atası bilä, bezäniñ kiyinişlar bilä altundan, türlü-türlü kiyinişlar bilä, biri biri çatına barip alay murdarlaniyirlar edi, ança keltirdim alarni, ki Teñri öçäşip da barçasin suv bilä yoç etti [*Ha полях*: Añar keltirdim alarni, ki Teñrini öçäştirip, da barçasin suv bilä yoç etti].

Dayi da Şoğom-Koçorlarni keltirdim ol türlü yaman çilinmaçlarga, ki keldi köktän ot da barçasin tas etti da çixti antuntk'tan (23v) çara suv da yapti alarni.

Dayi da damählattim Jutanı kümüşkä, da berdim çaçka çıçarmaga K'risdosnu džuhtlarga [*Ha полях*: Dayi da damählattı Jutanı kümüşkä, da berdi çaçka çıçarma].

Bulartir edim adamlarni, ki Teñrini tanip guçk'larga tapunurlar edi.

Dayi da kirärmen adamlarniñ yüräkinä da bulyarmen kölnün, da ari-aruv töşäktän yıraçlatip da keltirirmen boñniglikkä.

Dayi da oçlanlarni analariniñ yürä(24r)kindä boçarmen, da salirmen yuçu analariniñ közünä — ya boçar, ya otka salir oçlanlarin yuçu arasinda.

Dayi da soçraytirmen adamlarni da çatunlarni, es-uslarin alip, da keltirirmen, ki kendilärin suvga ya taydan aşaya salirmen.

Dayi da adamniñ kölnün kazan köñüllü etärmen, ki must etmägäy, yarliga sadaya bermägäy, sökkäy, (24v) öçäşkäy, mustsuz çıçarirmen adamlarni.

Dayi da alyışta bolganlarniñ eslärin salirmen özgä yarı ya yuxu bilä, ya özgä sayışı bilä alyıştan boş çixarirmen.

Dayi da keltirirmen alarga, ki Tejrini sökär-lär da oylanlar — kendiniñ dżinöylarin [=atalarin da analarin].

Yänä keltirirmen añar, ki ölülärnin üsnä um-sasız yas çoyarmen, urunmaç bilä, yüzün yirtip çanin tökmäç, saçın yulçup, kök(25r)sünä urup ança keltirirmen, ki ölülärin Tejriniñ közündän çixarirmen.

Yänä yiyarmen övlärgä adamlarni, ki türlü-türlü oyunlar etärlär, yirlamaç, Tejrini tanip sök-mäç yaman, küfür sözlär bilä, keräksiz işlär bilä, zirgel etmäç bilä, biri birin sövüp birsin heç etmäç bilä, barça dünyanı biz yürütüp erkimizgä alıpbiz, da bugün vay kendi(25v)nä, ki bir çizdan yeñildim!

Da köriyirmen K'risdosnu çatıña yuvuç. Ne ki kläsän, etärsen. Da seniñ inanganından burun K'risdoska dżaniñ u teniñ bizim erkimizgä edi. Emdi köriyirmen seni, ki K'risdosnuñ şnorhk'ü bilä tolusen, da menim şnarimni öldürdün, da meni bayladıñ, da eşikimni ufattıñ, da yerdän aşaya ye-berdiñ, da men tiyovsuz yiylarmen, (26r) ki on dört yaşına çizdan aldandım da yeñildim, da seniñ atan, da anañ, da uruhuñ, bar millätiñ bizim erki-miz bilä bardılar, da sen K'risdosnuñ erki bilä bar-dün, Mariane.

Bayladıñ tevni da barçamizni tas ettiñ. Emdi menim küçüm heçtir seniñ alniña, ki yeñildim şaņa.

Aytti surp Mariane:

— Ayt maņa, ki çaydadır seniñ toyuşuñ ya kim şaņa aytti, ki sen arilär bilä savaşkaysen?

(26v) Aytti sadana:

— Sen maņa ayt, ki yariç bilä tolusen, çaydan-dir seniñ toyuşuñ ya ne zaman keldi şaņa Ari Dżan, ayt maņa, ki men dä şaņa aytkaymen, ne ki çilinipmen.

Aytti surp Mariane:

— Tiyişsizdir şaņa aytma, da arzani düğülsen işitmägä K'risdosnuñ şnorhk'un, ki mendädir. Ayt, dinsiz duşman, negä diñrä çıynalmıyirsen?

Aytti tev:

— Atası kendiniñ şay(27r)tandır, da men bil-män toyuşumnu menim. Biz yoyartın aşaya endiç satanalar bilä da şnarlarımız bilä birgä.

Neçik äväldän ayttım şaņa, dayi kökkä yolu-muz yoytur. Evet barça dünyâ bizimdir.

Çaytip aytti duşman surp Marianeğä:

— Xolarmen sendän, baylama meni, zera dayin äväldän baylımen Soçomon çandan: ol yüzük bilä, ki berildi añar köktän, tut(27v)tu meni, da çoydu

bayir çazanga, da yüzük bilä möhürlädi, da köm-dürdü yerdä, da turdum anda Napok'otoņosor çan-liçına ança [Ha поляx: Napok'otoņosor çan bilä], çaçan ki başladı saray yasamaga. Xazip taptılar meni, sayındılar, ki çazna edi. Xaçan ki açtilar çazanni, da men çixtim.

Menmen, ki aldarmen adamlarni, da Tejrini unuttururmen, da berirmen yaman çilinmaçlarni çilinma, da köz a(28r)çip yumğınça kün toyuşun-dan kün batışında [=batışına] yetärbiz, da barçanı bizgä çaytarırbiz, da barçası bilä sovaşırbiz [=sa-vaşırbiz], kimesädän yeñilmädiç, tek bugün vay kendinä, ki bir çizdan yeñildiç!

Aytti surp Mariane duşmanga:

— Tejridän yiraçlandiñiz da dünyanı nek tas etsärsiz?

Aytti duşman:

— Bilsän edi, yamanlamısar ediñ. Köktän da yerdän ant [and] içärmen, ki tap(28v)sam edi, ki bir adam Tejrigä bermägiy edim.

Aytti surp Mariane:

— Tiyil, murdar duşman da yaman dżan! Bol-man dayin tözmägä şaņa.

Tek bayladı duşmanni K'risdosnuñ surp çaçi bilä, da eltti zindanniñ buççaçına, da yer yarildi, da saldi anı anda, da aytti:

— Bar da yoy bol yerniñ teräninä K'risdosnuñ çorçulu yarı kününä diñrä! [Ha поляx: surp Mariane çaryadı eski duşmanni, yer yarildi. Adżdaha çatladı].

(29r) Ertäsi buyurdu dinsiz yarıuçi sanli Marianeñi alnına turuzma, Bu sanli gojs keliyir zindandan, surp çaç bilä bar boynun berkitip. Da çoyovurt asri köp birgäsinä keliyirlär edi baymaga, ki ne bolsar.

Başladı yarıuçi aytmaga:

— Yügün teñrilärimä menim.

Dżuvap berdi surp Mariane da aytti:

— Tiyişlidir şaņa yügünüp inanma tiri Tejri-gä, (29v) da sövüklü bolma arak'ellärgä da marka-relärgä, ki tapunursen näfässiz gurç'larni.

Aytti yarıuçi:

— Asiñiz da küydürünüz.

Dżalatlar ettilär, ne ki aytti.

Tek surp Mariane alyiş etip aytti:

«[Псалом 65/66]¹² Keçtiç biz otnu da suvnu, da çixardiñ bizni tinçliçka.

[Псалом 16/17]³ Sinadiñ meni da tapmadiñ mendä egirlik».

Tek baylandı dżalatların çolları, ki çıynarlar edi ari gojsnu.

Yänä yarıuçi aytti:

— İšit maņa, Mariane, da yügün tejrilarimä.

Aytti surp Mariane gojs:

— Yügünmän çulaxsız, seziksiz adam çolundan yaratılğan tejrilarinä. Evet sen bolmassen Tejriniñ çulun yernmägä.

Buyurdu dinsiz yaryučı aytмага:

— Keltiriniz çazan, da tolduruñuz suv bilä tolu, da çaynatınız, ki biškäy söväkläri bilä birgä.

Džalatlar ettilär (30v) buyruçun, da çaynar edi suv, da yalinä kökkä barir edi.

Kördü bunu ari gojs, da asri sövündü, da aytti:

«Biyim benim Jisus Krisdos, barça nemäm tügäl edi, tek k'risdänlikim eksik edi. Et seniñ tejriliğin da çanlığın — bu çazanni maña awazan da suvnu neçik Jortananni,— da çaç etip, kirdi suvnuñ içinä, färähda aytti: — Kıydir maña, Biyim, ton yarıçlı da çıçar (31r) eski yazıçlarımni mendän, ki k'risdän bolıyırmen Ata Oğul Ari Džannın atına».

Ol sahat yer da kök titrädi da Ari Džan kügürçin kibik endi suvnuñ üstünä da aytti: «Haybatlı tadž yarıçtan ari gojsnuñ başına».

Ol sahat bayları çeşildi surp Marianeñän, da çixti suvdan zadasız, da başladı Tejrini haybatlama. Bu haybatni körüp, inandılar on dört (31v) miñ džan Tejrigä, erlär da çatunlar, başladılar Tejrini haybatlap aytмага: «Inanıyırbiz surp Marianeñin Tejrisinä da ol Tejrini tapunıyırbiz».

Çačan kördü bunu dinsiz yaryučı, asri öçäşlände da buyurdu barçasın çiliçtan keçirmägä, çaysıları ki tügälländilər K'risdoska on dört miñ adam, da yöpsündülär haybatlı tadžlar K'risdos-tan. (32r) Tek aytti dinsiz yaryučı:

— Çıçarıñız Marianeñi kermändän da yaman ölüm bilä öldürünüz.

Tek alıp sanlı Marianeñi, da çıçardılar kermändän, da ayttılar džalatlar:

— Boyuñnu ilgäri keltir, ki kesiyiç da çannın buyruçun tügälliyiç.

Aytti surp Mariane džalatlarga:

— Xardaşlar, azgına tözüñüz, alıñışimni etkinçä.

Džalatlar ayttılar:

— Et alıñışın, neçik sövärsen Tejrini.

Ol sahat eki çolun kötürdü Tejrigä da aytti:

«Biy Tejri, ki berkittin köknü da yerni, da čida, ne ki yaratkanlarıñdır da kimlär ki kördülär benim çiyinimni, da sarnasalar, dayma boşat alarıñ yazıçlarıñ, da ber alarga köktägi uçmaçni, da sayayt alarıñ çastalarıñ, çaysıları ki inansalar da kim ki benim atımni (33r) aña, saçla anı barça türlü p'orcank'larından şaytannın.

Da dayi kim ki urušta da çerüvdä bolsa ya teñizdä, da fırtına bolsa, da añsalar benim atımni,

ant etip, saçlagaysen alarıñ seniñ haybatlı yarlıya-maçın bilä.

Dayi da kim ki ahli çorçuga tüssä körümlü da körümsüz da benim çiyinimni sarnatsa üstünä ya başı üsnä, sayaytip yarlıyagaysen džanına (33v) da teninä».

Tek ol sahat kök kökrädi, da yer teprädi, da barı çoyovurt tüştü yüzläri üsnä çorçularından da ölü kibik boldular. Tek Biyimiz K'risdos köründü yarıçlı buluttan, da surp Marianeñ seskändi.

Aytti K'risdos:

— Eminlik saña, benim tañlangan nahadagim! Ne ki çoltça ettin, barın tügällär saña. Miñ kez san saña da añar da, kim ki seniñ (34r) ari atıñni aña. Yarlıyovuçimen añar. Da çayda da bolsa seniñ çiyinın yazovlu, anda yaman džan yuvuçlanmısar, ne övünä, da ne övnün dört buççağına, da ne övnün povetinä. Kel da tin seniñ ulu da köp emgäkiñdän,— surp Marianeñä Biyimiz K'risdos aytip da ayındı kökkä.

Xaytip surp Marianeñ adamlar üsnä baçtı — asri el köp, sansız.

Aytti surp Mariane gojs:

— Eminlik sizgä (34v) barçanıçga. Da çolar-men sizdän, ki benim haybatlıqımni tiyyovsuz tügällägaysiz.

Barçanı tügällägändän soñra surp Marianeñ aytti džalatka:

— Çıçar çiliçin, da kes başimni, da tügällä çannın buyruçun.

Tek aytti džalat:

— Xaysi ki haybatlarıñni kördüm, bolman anı etmägä.

Surp Marianeñ aytti džalatka:

— Egär çannın buyruçun etmäsän, mendän ülüssüzsen.

Tek džalat ulu çorçu bilä haybatlı boynun kesti da kördü, ki friştälär eltilär džanın. Tek džalat biyik avaz bilä çaçırdı da aytti:

— Ov, Mariane, sayışlamagaysen meni, seni öldürüçini, zera seniñ buyruçun bilä kestim seniñ haybatlı başıñni.

Men, Temeđrianos, çulu ari gojsnuñ, tüzdüm altundan haybatlı islär bilä (35v) çıraç da temyan bilä, da elttim Andiok' kermängä, da andadır anın haybatlı teni, da barça çiyinin yazdım. Da men dä çolar-men sizdän, çardaşlar, ki hər vaçt da hər sahat algaysiz surp Marianeñi boluşluçka, da ol boluşüçidir sizgä.

Tügällände da simarlandı surp Marianeñ gojsnuñ alıñışi.

Xanlıçında dinsiz Lipianosnuñ, da (36r) bizim

üstümüzgä etär xanlıx Jisus K'risdos da körgüzür yarlıyamaşın kendiniñ barça inanganlarga.

Badmut'ıunudur Ep'rosine gojsnuñ
“Житие девы Ефросинии”

Zamanında Kiçi Teotot padşahnıñ bar edi bir xodža kimesä da Teñridän xorçkan, da atı anıñ Bafnadios edi, da Aleksandriya şähäriñdän edi. Da bar (36v) edi anıñ bir xizi on eki yaşında, da ol xizniñ ati Ep'rosine edi, da övräniñ edi kendin Teñriniñ xorçusu tibiñä oruç tutma da alıış etmä. Da Ep'rosine boldu yaşşı xılıxka, da tiparı asrı körklü edi. Da bir yaşşı kimsä da belgili biy klädi bu xizni kelin etmä kendi oyluna. Da xizniñ atası da biyändi igitkä da klädi xizin ni(37r)şanlama. Da Ep'rosine umsasın Teñridä tuttu, da Teñriniñ xorçusun yüräkinä aldı, da klämädi bu dünyanıñ kiri bilä boynun kirlätmägä, yoşsa saşladı boynun kendiniñ aruvluş bilä da K'risdoska klädi kelin bolma.

Da bir kün ündädilär Ep'rosineñ atasın Pafnadiosnu vankka uşdka. Da bardı Bafnadios ol vankka da turdu anda üç kün, (37v) da anda färahlik etti hapeyalar bilä. Da Ep'rosine atasiniñ ketkänindän soñra vankka yaşırtın saçların xırxtı, da er kişi kiyinişi kiydi, da aldı birgäsiniñ beş yüz xizil frolü. Da xaçan ki sezdi atasiniñ kelgänin vanktan övgä, olturdu Ep'rosine kemigä da ketti özgä yol bilä vankka, zera aytti kendi esindä: «Egär barsam gu(38r)sank'lar vankına, kelip tapar meni atam benim da küçlük bilä çıxarır meni vanktan ol kiyövlük üçün, xaysı ki söz beriptir». Soñra ketti er kişilär vankına da vankniñ ululuşuna oçojn berdi da aytma başladı:

— Men polodžmen, Teotot padşahnıñ saraylarından çıxkan.

Polodž aytkanı oldur, ki xatunga barma bolmas. Zera tanımadiñlar kendin vankta, (38v) ki xiz oylandır, zera er kişi aytti kendi kendin. Da başladı aytmaga vankniñ ululuşuna, ki:

— Suşlandıñ siziñ džiñnel bolganıñızga, zera şähärdä alay yaşşı hapeyalar tapulmas, neçik bunda, zera işittim siziñ toşru yoluñuz üçün da keldim bunda turma, ki džanımnı tirgizgäyimen. Bardır mendä xeli nemä aşçadan. Egär ki biyäsäniz maña, berirmen (39r) ol aşçanı vankka.

Soñra çıxarıp berdi ululuşka beş yüz xizil frolü.

Başladı aytmaga añar vankniñ ululuşu:

— Xoş keldiñ, oylum! — da bilmäs edi, ki xiz oylandır.— Egär ki biyäsäniz bizim vankimizga, turğın sahlıx bilä.

Soñra atın sordu vankniñ ululuşu. Ol aytti, ki:

— Menim atım Smaraktostır,— ki ermeniçä — zimrut.

Aytti vankniñ ululuşu:

(39v) – Oylum, hanuzsen oylansen, tiymäs saña yalıız xuçta bolma. Evet etiyim saña ululuş, ki seni övrätkäy Teñriniñ yergälärinä da övrätkäy saña yazov.

Aytti Smaraktos:

— Neçik saña biyänçli bolsa, alay etkin, zera men hadirmen barçanı tügällämägä, ne ki dä buyrsañ.

Soñra ündädi ululuş bir hapeyanı. Atı ol apeyanıñ Akabios edi, džiñkawor kimsä da Teñrigä (40r) biyänçli. Da aytti kendinä:

— Alğın der Smaraktosnu kendinä oyl da şärgert da alay etkäy sen anı bilüçi, neçik sen kendinsen.

Da yedi küñdän soñra etti kendin hapeya.

Yoşsa xalğan hapeyalar körärlär edi bunıñ körkün, ki ne türlü yüzü Smaraktosnuñ körklü edi, işkil etärlär edi vankniñ ululuşundan, ki tiymästir bunıñ kibik tiparda igit oylannı vankka almaga eski (40v) duşmannıñ yamanlıxı üçün.

Xaçan ki sezdi ululuş, ki biyänmäslär işinä ululuşnuñ, ki vankka alıptırlar Smaraktosnu, ündädi ululuş Akabios hapeyanı da buyruş etti añar, ki xaramyu kiçi xuçka yapkay Smaraktosnu, da anda yalıız-yalıız etkäy kendin, da aşın da anda yalıız yegäy, da yixövgä dä barmagay, da ne xoranga kirmägäy. Da Smaraktos asrı buñar sövün-(41r)dü. Da ol türlü ettilär, neçik ululuş buyurdu, da yaptılar kensin bir kiçi xuç içinä xaramyuluşta. Da ol xadar anda džiñnel boldu Smaraktos oruç bilä, alıış bilä da yıylamaş bilä, ki tamaşa etti Akabios anıñ džiñnel bolganına da ne türlü ki friştägä hörmät etärlär [=etär] edi.

Da Bafnadios, Smaraktosnuñ atası, keldi kendiniñ övünä, ol ki hörmätkä da uşdka xolup (41v) edilär vankka, da kirdi svitlicasına Ep'rosine xiziniñ, da tapmadı xizin, da başladı xayğuga tüşmä, sorma xullarından, ki xaydadır ya ne boldu.

Džuvap berdilər xulları da ayttılar:

— Tünägün övdä edi, yoşsa bugün kensin körmädiş.

Da atası saşınıyir edi, ki kimsägä söz berip edi, yaşırtın da alıp eltilär kensin yat uluska xayda esä, da izdätmä baş(42r)ladı övündä, svitlicasında, da tapmadılar, da asrı bek xayğuga tüştülär.

Soñra yänäçi izdätmä başladılar egär xuruda, egär teñiz üsnä, xonşuluşta, saraylarda, şähärlärdä, pustalıxta, da tapmadılar, da ulu yaska kirdi atası Bafnatios. Da saşalın yulşma başladı, da başın yulştu, da olturdu topraş üsnä, (42v) da kendi kendiniñ yüzün urşalama başladı, da asrı bek yığ-

liyir edi xizin kendiniñ da aytıyir edi: «Vay maña! Menim tatlı oylangınam! Vay maña! Menim közümnüñ yarıxı! Vay maña da benim xartlıxıma! Vay maña, ki bolman tapalma benim sövüklüm-nü, zera xayğumnuñ fărâhlikı ol edi! Kim benim malimni zarbiy aldı? Kim benim ululuğumnu oğurladı? Kim benim bahalı (43r) indžimni tas etti? Kim benim çiraximni söndürdü? Kim benim yarıximni tas etti? Kim benim övümnüñ körkün oğurladı? Kim benim boyumnuñ meñärmäxliğin yoğ etti? Xaysi börü benim xozumnu xaptı? Kimdir ol, ki benim günäşkâ oğşaşimni yaşırdı? Xaysi teñizniñ tolyunu yaptı padşahlıx kemini? Kim yasir sürdü padşahlıx ke(43v)mini? Kim yasir sürdü padşahlıx körkün? Kim öldürdü benim haybatimni? Ol edi benim közümnüñ yarıxı. Ol edi benim tinçsizliximniñ tinçlixi. Ol edi benim ayrıximniñ yeñillätkän. Topraxı yerniñ, yapmagaysen benim tenimniñ xanıñ! Negä diñrä bilmägäymen, ki ne boldu Ep'rasine xizim?»

Neçä kündan soñra kirdi kemigä da ketti ol vankka, xayda ki xizi edi. (44r) Evet bilmäs edi, ki xizi ol vankta edi. Da xaçan keldi ol vankka atası, ayaxına tüştü vankniñ ululuğunuñ da aytma başladı ansizim xiziniñ tas bolganın. Da vankniñ ululuğu asri xayğuga tüştü da buyruğ etti barça hapeyalarga, ki xoltxaga turgaylar ulusu-kiçisi, aruv oruç bilä da alıış bilä yedi kün, ki, şahat, Teñri bolgay viyavit etmäğä aniñ tas bol(44v)ganın. Da Teñri bir türlü viyavit etmädi da körgüzmädi ol xizniñ tas bolganın, zera bu xizniñ yalyziniñ alıışi barça hapeyalarniñ alıışin yapıyir edi. Da Teñridän alay xolıyir edi, ki adam oyluna heç belgili bolmadı tiri zamanında da körünmädi.

Da yedi kündan soñra aytma başladı ululuğ:

– Baron Bafnadios, bilgäysen alay, egär ki seniñ xizniñ (45r) yamanlıxka barsa edi, Teñri ani bizgä viyavit etär edi. Yoğesä bilgäysen alay, ki ol yaxşı yolga barıptır, da Teñri añar biyäniptir. Yoğesä şükür ber aniñ üçün.

Da ulu tasından azgına övünür edi azgına Bafnadios.

Andan soñra ketti övünä Teñrigä şükür bermäx bilä, da barça malin üläşiyir edi yarlılarga. Da här yıl eki kez ketär edi ol vankka (45v) atası, da sözlär edi kendi xizi bilä džan sartın, da sövünür edi, evet bilmäs edi, ki xizi bilä sözliyir.

Da aytar edi atası ululuğka:

— Asri maña biyänçlidir gälädžisi ol hapeyanıñ, ki xaramyu kiçi xuçtadır, asri meni bek sövündüriyir.

Soñra yänäçi ketär edi övünä Bafnadios.

Da turdu Smaraktos ol xuçta yalyz ulu xiyin bilä da džignel bolmağ bilä on sekiz yıl.

(56r) Da xaçan ki sezdi ölümün kendiniñ, da vaxt boldu, ki Bafnadios vankka keldi, da barıp yänäçi birgäsinä sözlädi yaxşı da keräklı gälädžisin Teñriniñ, da soñra aytma başladı kendi xizina:

— Alay bilgäysen, ki asri ulu xayğu içinämen Ep'rosine xizimniñ sâbâpindän, da bilmädim, ki ne boldu.

Aytma başladı xizi, ki:

— Tözgin vankta üç küngä ança. Teñri saña ani belgili (46v) etär, ki xaydadır.

Da xaçan ayırlandı, ündädi atasın yalyz da aytı añar:

— Bilgäysen, ki Biy Teñri etti maña ne türlü, ki kendi klädi. Hali ançağ klärmen seni sövündürmä seniñ xizin üçün, ki xayğurmagaysen. Menmen seniñ xizniñ Ep'rosine, körgin, da inam bilä inangın, da sövügin, da bergäysen ani vankka, xaysi ki benim artımdan berär ediñ toyuma da kiyövünğä. Da sen (47r) kendi xoluñ bilä bu benim xıldan ki-yinişim bilä kefinlä benim tenimni, kömgäysen da yazıxlı džanim üçün Teñridän xolğaysen, ki yazıxlarnimni anmagay,— bunu aytkaçoğ, džanın Teñrigä simarladı mardniñ sekizinda.

Xaçan işitti Bafnadios xiziniñ tatlı gälädžisin, ulu xorçulu tamaşasından yixilip urundu yergä. Tezindän sekirip, Akabios hapeya da suv alıp yün(47v)zünä urdu Bafnadiosnuñ, da tırgizdi kendin, da sorma başladı, ki:

— Ne boldu saña?

Aytma başladı Bafnadios:

— Xoygün meni, ki men dä ölgäymen. Zera bügün kördüm ulu sk'ançelik'.

Soñra ançağ buzma başladılar xuçun, da kirdi ičkäri, xayda ki yatıp edi xizi, da tüştü ölü teni üsnä, da yaşı bilä xiziniñ yüzün yuvdu köp yıylamağ bilä. Soñra ketti Akabios ape(48r)ya da xabär berdi vankniñ ululuğuna da barça hapeyalarga, da barçası bir yergä yiyildilar.

Da asri ulu avaz bilä yiyliyir edi Bafnadios, aytıp bu türlü:

«Vay maña, xizim Ep'rasine! Ne üçün sayışin-ni maña aytmadıñ, ki men seniñ bilä birgä ölgäy edim? Da bastıñ eski duşmanniñ başın da kirdiñ friştälarniñ yanına meñilik yarıxka da keçövsüz fărâhlikkâ».

(48v) Alay že vankniñ ululuğu da barça hapeyalar yıylamağ bilä çaxirip aytıyir edilär bu türlü:

«Ey, kelini Teñriniñ, unutmagaysen siñariñni, yoğesä seniñ xoltxağ bilä bergäy bizgä Teñri aruvluğ da xuvat Teñriniñ buyruğuna hadir bolma».

Da asri köp hapeyalar yiyildi vanktan ol yergä, da tamaşa etiyir edilär sanli Ep'rosineniñ tözümlükünä, da Tejrini alyış(49r)liyir edilär.

Da ol hapeyalar arasına biri bir közli bolup tur. Xoydu yüzün kendiniñ ölüniñ yüzü üstünä yaş bilä da yıylamaç bilä öpiyir edi kendin. Ol sahat közü açıldı, çaysi ki çaramyulanip edi. Da bu sk'ançelik' [bilä] sövündürdü Biy Tejri kensi kelinin, ki soçur köznü yarıçlattı.

Da yaçsi arzanilik bilä, saymos bilä, alyış bilä kendi ata(49v)si çoydu çizin kerezmana çıldan tonlar bilä birgä.

Kim bolur sk'ançelikiñni seniñ opovidat etmä, Biy Tejri, çaysi ki etiyirsen adam oylanlarına da tindiriyirsen adamlarıñ frıştälärniñ yerinä? Tindirgaysen bizni dä yazıçılarnı ol yerdä, da çayda ki seniñ sövüklülärniñ tiniyirlar. Da tindirgaysen bu badmut'ıunnu sarnaganni, da işitkänni tügäl haväs bilä, da (50r) yazıçılı yazganni bu badmut'ıunnu, da saña, Biy Tejri, haybat, da hörmät, da yer öpmäç hali da här kez da meñi meñilik, amën.

Mardin on yedisindä ulukünün

Alek'sianosnu, Tejriniñ adaminiñ, etärbiz

“Семнадцатого марта мы отмечаем праздник человека Божьего Алексаноса”

(50v) Alek'sianos adamı Tejriniñ bir çodža kişiniñ oylu edi, da ol çodža kişiniñ dayın özgä zuryätı yoç edi Alek'sianostan başça, da atasiniñ atı Ep'remianos edi. Da Rıma šähäriñdän edi kendi. Zamanında padşahlarniñ Krisdoska inanglarniñ Argateosnuñ da Onoriosnuñ.

Da övrätti Ep'remianos oyluna p'ilisop'alıçını da etti kendin ulu usta. (51r) Da sarnadı barça Eski da Yäñi Töräniñ bitiklärin. Da çaçan ki tügäl adämiliktä boldu Alek'sianos, klädi atası kendin nişanlama kendiniñ džinsına. Da nişanlagandan soñra toy ettilär. Da çaçan zaman boldu kelin çatına barmaga pokoyga, kirdi svitlicaga, çayda ki kelin edi, da Tejriniñ şayavatı keldi üsnä, hanuz kelingä yuvuç barmınça, da klämädi bu (51v) dünyäniñ kiri bilä kensiniñ boynun kirlätmä. Tek çıçardı Alek'sianos barmaçından yüzükün kendiniñ, da çürgälädi altun yaylıç içinä, da berdi kelingä, da aytı:

— Al, saçla bunu kendinä, da Tejri bolsun bizim ortamızga, benim da seniñ, — da bunu aytıp, çıçtı svitlicadan.

Da barçası pokoylarında edilär atasiniñ övündä.

Da çıçıp ketti keçä bilä atasiniñ övün(52r)dän kün toyuşu sarı da keldi Jetesia [=Edessa] šähäriñä, çayda ki Biyimiz sk'ançeli badgerki bar edi, ki

Apkar padşahi sayaytti. Xaysi ki ulu küsänç bilä baş endirdi ol badgerk'kä da öptü kendin. Soñra ketti yiyövünä surp Asduadzadzininiñ, da bahalı kiyinişin teşkirdi, da yarliniñ tonun kiydi çıldan, da kendiniñ bahalı tonun yarliga berdi, da anıñ tonun kiydi. Da sk'ançelik' etiyir edi šähär (52v) içinä.

Da atası Ep'remianos bilmädi, ki oylu ne boldu Alek'sianos. Tezindän izdätmä başladı kendin šähärlärdä da özgä yerlärdä kendiniñ adamları bilä. Zera atasiniñ üç miñ adamı bar edi çolu tibinä, donatkan körklü kümüş r'adlar bilä da atlar bilä.

Kettilər bu üç miñ adam izdämä Alek'sianosnu, ki izdäp tapkaylar kendin Jetesia šähäriñdä. Kördü(53r)lär kendin da tanımadılar, anıñ üçün ki yarlı kispätindä edi. Yoçsa hanuz oçormut'ıun beriyir edilär kendinä. Soñra boş keldilər biyinä kendiläriniñ Ep'remianoska.

Da sanlı Alek'sianos ol šähärdä turar edi yarlı kispätindä džiknel bolmaç bilä, alyış bilä da oruç bilä on sekiz yıl. Da haftada bir kez ötmäk yer edi. Da ötmäk dä ölcöv bilä yer edi ol — sekiz (53v) dram. Yänäçi suv içär edi haftada bir kez.

Da bir keçäni köründü surp Asduadzadzin egeyeçbanga, da egeyeçban añar aytıyir, da aytma başladı surp Asduadzadzin egeyeçbanga, ki:

– Yiçövnü baçkin da yiçövgä küvür Alek'sianosnu, Tejriniñ adamın, zera ol arzani bolsar Tejriniñ uçmaçına.

Da bu körüm yavn'e boldu egeyeçbanga da barça šähärgä. Da här yertin keldilər körmä Alek'sianosnu. Da ol sahattan Tejriniñ adamı añıldı.

Da bu sanlı kimsä Alek'sianos kördü, ki asrı ulu hörmätkä mindi adam oylanlarıñdan. Xaçtı ol šähärdän da çeli küñdän soñra keldi teñiz çiriçına, zera anıñ üçün çaçtı, ki maçtamagaylar kendin da hörmätlämägäy(54v)lär edi.

Soñra olturdu kerapka, da klädi ketmägä Darson [=Tarsus] šähäriñä, yiyövünä surp Boços arak'elniñ. Da ansizim çorçulu yel çıçtı da tolyunlar boldu, da çayda ki klämäs edi barma, yel oyarı sürär edi kemisin — atasiniñ-anasiniñ šähäriñä Rımaga.

Da çaçan keldi atasiniñ šähäriñä, bardı atasiniñ övünä yarlı tiparda.

Kördü atası oylun, (55r) da tanımadı. Yoçsa simarladı bir çuluna, ki baçkan [=baçkay] kensin, neçik här yarlini, da añar oçormut'ıun etkäy.

Da ettilär kensinä atasiniñ çaçrasında bir pokoy kibik. Anda yer dä, yatar edi dä anda. Yoçsa bir kimesä tanıma bolmadı kensin, ki Alek'sianos bolğıy edi. Da köp indžitirlar edi kendin atasiniñ

çulları, da ayblarlar edi kendin, da kültkü etärlär edi, da çanaç-(55v)ayaçnıñ pomıyın başından aşa-ya toldururlar edi.

Bir zamandan soñra sezdi ançaç kensi ölü-mün, da klädi kiriç, gaymar da çayıt, da barça kendiniñ çilinganın yazdı bitik içinä: neçik ki ya-şirtin çixip ketti keläşmişi çatından, ya çaysi şä-härgä bardı, ya yixövdä turganın. Da barçasın yazdı, atasınıñ-anasınıñ da keläşmişiniñ atın yazdı da kendiniñ dä atın. Da (56r) barçanı yazgan-dan soñra çolunda bitikni sıxtı da dżanın Teñrigä sımardı mardniñ on yedisindä.

Da padşahnıñ dvoruna avaz keldi da ayttı: «Izdäniz övündä Ep’remianosnuñ Teñriniñ ada-mın, ki Teñrigä çoltça etkäy Rıma şähäri üçün da barça mämläkätlär üçün».

Da ansızim kendi padşah Qnorios biyläri bilä da dvoru bilä ketti Ep’remianosnuñ (56v) övünä, da taptılar ölüsün Alek’sianosnuñ. Da klädilär, ki çolundan algiy edilär bitikni, da bir türlü bolmadı-lar almaga. Da kensi padşah Qnorios tüştü sanlı Alek’sianosnuñ ayaxına da ulu yıylamaç bilä çol-du, ki yebergiy edi bitikni çolundan. Da hanus bil-mäslär edi, ki Alek’sianostur. Soñra ansızim açtı çolun da berdi bitikni padşahnıñ çoluna.

(57r) Tezindän buyruç etti padşah kendiniñ baş yazučısına, ki sarnagay bitikni ulu avaz bilä, ki barça el işitkäy.

Da çaçan sarnadı esä bitikni, ulu çorçu tüştü el üsnä, da tamaşaga turdular. Da atası-anası çaçan kördülär, ki Alek’sianostır oylu kensiläriniñ, tüştülär anıñ ölü teni üsnä. Da ulu yıylamaçların, çaxırıçların bitikkä bolman (57v) yazmaga.

Da kötürüp tenin, eltilär Bedros arak’elniñ yı-çövünä. Da kerezmana çoydular kendin altundan da bahalı çaşlardan yasagan trumna içinä yat-çızdırıp kendin da topraçka arzani ettilär kendin.

Da bu küngä diñrä anıñ tenindän meron isisi keliyir asrı körklü. Da ulu sk’ançelik bolıyır anıñ kerezmanından bu küngä diñrä.

Pareçosluçı bilä ari a(58r)tanıñ Alek’sianos-nuñ, Teñriniñ adaminiñ, Biy Teñri yarlıyağay bar-ça k’estänlarga, da sarnaganga, da işitkängä, da amən aytkanga, da yazıçlı yazganga bu ari tirlikin surp Alek’sianosnuñ, da ulukünün tutkanga, da Biy K’risdoska haybat da ezät meñi meñilik, amən.

**Junvarniñ on beşindä badmutiunudur
surp Jovanneşniñ, ki K’risdos üçün
erkli yarlı boldu**

“Пятнадцатого января житие святого
Ованнеса, который добровольно обратился в
нищенство ради Христа”

(58v) Bu Jovanneş oylu edi bir çodça kimsä-niñ, neçik ki biy bolgay Stımbol şähäriñdä, da anıñ atı Drubia edi. Da asrı bek sövär edi atası-anası Jovanneşni. Da oylan zamanında övrändi yazov da atasından çoldu, ki anar bir Awedaran alğay. Da satun aldı atası Jovanneşkä bir Awedaran altun-indži bilä da bahalı çaşlar bilä yasagan. Da här kez (59r) çolundan salmas edi, sarnar edi.

Na bir künnü körär surp Jovanneş bir hape-yanı çasta, ki Yerusaçemgä bariyir edi alıış etmä-gä. Da çoşuldu surp Jovanneş ol hapeyaga, da öv-ränmä başladı andan hapeyalıç garkin da vankniñ hesepin, da ant etti Jovanneş ol hapeya bilä, ki Yerusaçemdän çaytkanda alğay surp Jovanneşni, kendiniñ vankına eltkäy, da alıp (59v) Jovanneşni, ki kendiniñ vankına eltkäy.

Da çaçan kördü Jovanneş, ki Yerusaçemdän çaytıp keliyir edi, asrı bek sövündü. Da barıp ata-sından aça klädi Jovanneş, ki aş satun alğay kendinä yolga da apeyaga. Da ašni satun alıp ketti kendiniñ ustasına. Da taptılar teñiz çiriyında ke-mi, tölädi kemiçigä haçın, da keçip kettilər teñiz aşı-ra vankka.

Da çaçan (60r) keldi vankka, saçın çirçtilär Jovanneşniñ vankniñ ululuçı, da hapeya kiyinişin kiyirdi Jovanneşkä. Da asrı bek dżignel bolıyır edi Jovanneş, ki tamaşa etip aytarlar edi hapeya-lar, ki tensiz friştälärdändir.

Da kensi on eki yaşında edi, çaçan vankka kirdi. Da turdu vankta altı yıl.

Soñra, altı yıldan, çara yüzlü eski duşman ta-rıçmaçlıç saldı Jovanneşniñ yü(60v)räkinä, da küsänmä başladı atasın-anasın, da ulu dżiknel bolganından da ulu küsänçindän asrı bek çurudu.

Da çorçma başladılar egär vankniñ ululuçı, egär hapeyaları, da aytma başladılar surp Johan-neşkä, ki:

—Ki nek alay artıçsı sen seni çiyinga beriyir-sen dżiknel bolmaçıñ bilä? Zera Teñri artıçsı ne-mäni çabul etmäş, tek ölcöv bilä barça nemä çabuldur.

(61r) Da belgirtmä başladı Jovanneş hapeya-larga eski duşmannıñ yamanlıçın.

Soñra buyruç ettilär kensinä, ki ketkäy atası-na da anasına.

Da çixtı vanktan Jovanneş ulu yıylamaç bilä da ayttı: «Ey, eski duşman! Çixardıñ sen meni friştälärniñ tasından. Umsanıpmen Teñrigä, ki men seniñ başıñni basarmen atamniñ övündä dä».

Da kelgändä övgä yoluçur (61v) bir yarlıga, ki eski yaman çıldan tonlar kiyip ketiyir edi. Da ne ki kendi kiyip edi igi tonlar, anı yarlıga berdi, da

yarliniñkin kensi kiydi yırtıx tonlar, da kiyip ol-turdu kemigä, da atasiniñ övünä keldi.

Da xačan atasiniñ övünä keldi, közün kökkä açtı da yıylamaç bilä Teñridän çoldu, ki añar tö-zümlük bergäy atasiniñ eşikindä.

(62r) Soñra, atasın-anasın körgändän soñra Biy K'risdoska şükür berdi. Da tanımadılar Jo-hanneşni ne atası, ne anası. Da turdu atasiniñ övündä, xaçrada, bir buçxaçta eşikkä xaşşi, altı yıl, neçik här yarlı. Da eşikçisi atasiniñ yarlıyar edi kendinä, da etip edilär Johaneşkä barçixtan [=balçixtan] öv, ki anda turar edi. Da bilmäs edi, ki biyiniñ oylu edi. Da atası-anası oğormut'ıun be-(62v)rirlär edi kensinä, neçik här yarlıga, bilmin-çä, da kendi stollarından aş yeberirlär edi kensi-nä. Da ol yemäs edi, yoçsa yarlıga berir edi.

Da ol xadar anda yattı, ki barça teni yara bol-du da yaraları xurtlandı, da itlär kelip yaralariniñ irinin yalarlar edi.

Da bir künnü anası ol yer bilä keçip ketiyir edi, çayda ki Johaneş yatıp edi, da yaman isin al-dı, ki sasıyır e(63r)di. Buyruç etti eşikçigä, ki ol yerdän çixargay edi Johaneşni. Yoçsa Johaneş çol-ma başladı eşikçidän, ki:

— Yarlıya maña da meni bu yerdän çixarma, zera men bu yılñi ölärmen, da benim üçün Teñri-dän tölöv algaysen. Da xačan ki zaman bolsa bikä-gä bu yerdän keçmä, çolarman sendän, ki meni kö-türüp kerı eltkäysen, ki bikä aşkay ol yerdän, da yänäçi meni keltirip (63v) yerimä yatçizgaysen.

Da ol türlü etär edi eşikçi Johaneşkä, yarlıyar üstünä, da bermäs edi bikäsinä, ki baçkay edi üs-tünä.

Da Awedaranni da tutar edi yanına.

Da xačan ki sezdi kendiniñ ölümün, ündädi yuvuç eşikçini, da alıñladı kensin, da ayttı:

— Aytkaysen bikägä, ki ol yarlı, çaysı ki eşi-kiñdä yatıp edi, bilgäysen alay, ki ölümü yetişi-yir, da (64r) çolıyır sendän, ki pokirics'a [=pokorics'a] bolup bir barıp baçkaysen kensin. Bir söz aytma kliyir saña.

Da anası klämäs edi barma anıñ sasımaçın-dan. Soñra anası ayttı:

— Bar da baç, ne kliyir, zera uçmaç anıñkibik-lärniñdir. Şahat, bolgaybiz Teñridän yarlıyamaç tapma anıñ säbäpindän.

Soñra, yüzün çürgäp, anası da alay bardı Jo-haneşniñ yanına, çayda ki (64v) yatıp edi balçixtan öv içinä. Da Johanneş alıñladı atasın da anasın da, Awedaranni çixarıp, anasına berdi, aytip, ki:

— Bolsun bu Awedaran saña çaytmaçlıçka, anıñ üçün bolsun, ki seniñ eşikindä tındım.

Da xačan kördü Awedaranni anası da tanıdı, da çolma başladı yıylamaç bilä anası Johaneştan, ki:

— Ant içtirirmen seni köñü Teñri(65r)gä, çaysı ki yerni da köknü yaratıptır, ayt maña, çaydan tüştü saña bu Awedaran?

Soñra erin dä ündätti anda. Tek Johanneş aytma başladı anasına:

— Men dä seni ant içtirirmen, da ne ki aytsam saña, alay etkäysen.

Da anası aldı üstünä kendiniñ oylunuñ antın.

Soñra ayttı anasına:

— Bu yerdä meni kömgäysen bu çıldan kiyini-şim bilä benim. Ošta sa(65v)ña aytiyirmen, men-men seniñ oyluñ Johanneş,— da ol sahat dżanin Teñrigä simarladı.

Soñra sezdi anası, ki oyludur, da tüştü anası oylunuñ üsnä da taldı. Soñra suv bilä tırgızıldır anasın. Turdu ayaçı üsnä.

Da sansız el yıyıldı ol yergä şahärlilär. Da bü-tün şahärgä slava ketti.

Soñra padşah işitti da bardı baçma bardıark bilä birgä.

Evet anasınıñ yıyla(66r)maçın da çaxırmaçın kim bolur aytma da yazma!

Da anası ulu yıylamaçından antın oylunuñ unuttu, ol, ki kendinä aytip edi, ki: «Xıldan ton-larım bilä kefinläp kömgäysen». Yoçesä buyruç etti anası altun ipindän kefinlik da kefinlädi Joha-neşni. Kefinläp, ansızim anasınıñ çolları çurudu. Soñra esinä saldı oylunuñ antın. Da ol altun ipin-dän tonun çixa(66v)rıp, çıldan kiyinişi bilä kefin-lädi oylun Johaneşni. Soñra çolları yänäçi saçaydı.

Da kömdülär ol yerdä kensin, çayda ki yatıp edi, junvarniñ on beşindä. Da anıñ üsnä sklepit ettilär gamar kibik, çayda ki yatıptır Johaneş.

Da atası-anası hapeya garkin tuttular da çu-luç etärlär edi dżiknel bolmaç bilä Johaneşniñ ke-rezmanına, çayda ki yasattırıp (67r) edilär taştan yiyöv kibik da yaçşi sövükläri bilä Teñrigä çuluç etärlär edi, da dżanlarin simarladılar Teñrigä ata-sı da anası.

Bu yaçşi kimsälär bilä da alarnıñ pareçosluç-ları bilä Biy Teñri tındırgay bizim yazıçlı dżanı-mizni kendiniñ uçmaçında, da bunu megnel et-känni saçlagay Biy K'risdos sönövsüz ottan, da Biy Teñrigä haybat da ezät meñi meñilik, amən.

(67v) Tegdemperniñ dörtündä surp Varvara gojsnuñ

“Четвертого декабря – святой Варвары”

Varvara bir çodža kimesäniñ çizi edi, çaysı ki atasiniñ atı Teosgoros edi.

Da xiziniñ ulu körkündän utru yasattirdi atası xizi üçün bir biyik svitlica, ki adamniñ sürätin körmägäy. Da klär edi kensin ergä bermä. Da xizi Varvara k'risdân dinin tutar edi, da atası grabaşd edi. Yoxesä xizi bir türlü klämä(68r)di ergä barma dinsizlärgä, yoxesä Tejriniñ xorxusun esinä aldı, da umsasın Tejridä tuttu, da gojsluxun aruv saxladı.

Da atası yasattirdi ol biyik svitlicaniñ alnına bir yilisuv da aytı teslälarga, ki eki tereďzä bilä etkäylär, da kendi ketti yıraç yolga.

Da surp Varvara tüštü svitlicasında aşıya, ki baıxkay yilisuvnuñ yasalğanın, da xačan kördü, ki eki tereďzä xoıyandır, (68v) aytma başladı teslälarga, ki:

— Azdır eki tereďzä, üçünci hanuz etinjiz Ata Oıul Ari Džanniñ atına.

Da kirdi bir suv sayıtniñ içinä märmär taşından da barmaıları bilä Biyimizniñ xaçiniñ nişanin etti, xaıysı ki halikä ança bardir ol yerdä. Da çixip ol sayıtniñ içindän, kirdi ol yerdä, xaıda ki atasıniñ gurk'ları turar edi, da barça gurk'larıni ufattı.

Soıra anıñ üsnä atası keldi yo(69r)lundan da kirip yilisuvnu kördü, ki üç tereďzä xoıyandır, yüräklänmä başladı teslälarniñ üsnä da aytı:

— A vid' že men sizgä aytım, ki eki tereďzädän artıx etmägäysiz! Ne üçün üç tereďzä ettiñiz? Džuvap berdilär teslälär da aytılar:

— Seniñ xiziñniñ buyruıu bilä ettiı.

Soıra xizina aytma başladı, ki:

— Ne üçün ya negä körä üç tereďzä xoıyadıruı? Aytma başladı xizi:

—Ata Oıul Ari Džanniñ bir Tej(69v)riniñ ati üsnä üç tereďzä xoıyadırdım.

Tek atası yüräklänip çixardı xiliçin, ki urup öldürgäy xizin, da xizi xaçip atasıniñ alnından, ketti taıga yaşınma.

Da atası xiziniñ artından izdiy ketti taıga da kördü ol yerdä eki xoıçini. Sorma başladı xoıçılardan:

— Xizimni kördüñiz mi?

Da bir xoıçı körgüzmä başladı xizin — ol sahat xoıları barçası taş xaıytılar, da halikä an(70r)ča bardir ol yerdä ol xoıylar taş xaıytkan, sk'ançeliki surp Varvara gojsnuñ.

Soıra ketti xaıyışli atası Teosgoros, da taptı kendi xizin, da tuttu saçından, da suvrana başladı kensin taydan aşıya, da eltip kendin zindanga saldı, da töräçigä aytı barça bolgan işni da xiziniñ k'risdânlilikin.

Soıra töräçi buyruı etti alnına keltirmä ari gojsnu, xoıusun Biyimizniñ, (70v) da sorov etmä başladı.

Yoxesä bu surp gojs açıx avaz bilä džuvap berdi töräçigä da xoısdovanel boldu Biy K'risdoska, da sökmä başladı dinsiz töräçini da anıñ yalın tejrilärin.

Soıra buyruı etti dinsiz töräçi, ki tövgäylär kensin yatxızıp. Ança tövdülär, ki barça söväkläri üstündä sinyalandı. Soıra yänäçi ekinçi zindanga saldılar kendin. Da Biyimiz kendi köründü (71r) anar zindanniñ içinä, da xıvatlattı kendin, da ne ki yaraları bar edi üsnä, sayayttı.

Da ertäsi yänäçi keltirdilər töräçiniñ alnına. Soıra yänäçi buyruı etti, ki küydürgäylär xaıburıaların ot bilä da xolların, da başına töviyir edilär bazıx ayaçlar bilä.

Soıra buyruı etti töräçi, ki yalanaçlap şahär içinä suvragaylar kendin, da Biy Tejri yaptı anıñ yalanaç tenin, da a(71v)damlarga heç körunmädi anıñ teni.

Soıra elttilər, xaıda ki tas etsärlär edi.

Da ol Tejridän xoltıxa etti, ki anıñ teninä da anıñ söväklärinä şnorhk bergäy, ki barça xaıstalarıni sayaytkay, da kimdä ki çiçäk bolsa ya korosta, ki sayaygaylar, da kim ki inam bilä anıñ jışadagin tutsa da ulukünün, barçasına pareıostur.

Soıra avaz keldi köktan da aytı, ki: «Barça (72r) xoltıxañ tügäl boldu xaıtıma benim. Kelgin da meñilik uçmaıta tıngın».

Soıra aldı dinsiz atası Teosgoros xiliçni da kendi xolu bilä başın kesti kendi xiziniñ tegdemperniñ dörtsünä.

Da köktan ot tüşüp küydürdü dinsiz Teosgorosnu.

Da bir k'risdân kimesä tenin topraıka arzani etti surp Varvara gojsnuñ.

Da kim ki xoltıxa etsä andan, ol sahat işitir anar artıısi, kim (72v) ki çiçäk bolsa ya korosta.

Biy Tejri yarlııyagaysen surp Varvaraniñ pareıosluıu bilä barça yazıxlılarga, da sarnaganga, da haväs bilä işitkängä, da yazıxli yazganga, da Biy K'risdoska haybat da ezät hali da här kez da meñi meñilik, amën.

Tegdemperniñ on beşindä badmut'ıunudur surp Jagop hajrabedniñ

“Пятнадцатого декабря житие святого патриарха Агопа”

(73r) Jagop surp Krikor Lusaworiçniñ atasıniñ xızardaşiniñ oılu edi da eki k'risdân padşahlarniñ zamanına boluptur, Dırtadniñ da Gosdandinosnuñ. Da surp Jagop yalııxlııni sövär edi, da köp sk'ançelik' etär edi, da yaz u xış artıısi kiıyiniş bilä yürümäs edi. Da Tejriniñ buyruıu bilä aıpaş boldu Miđzpin şahärinä.

Da bir *džiknawor* *dayin bolup*(73v)tur Maruke atli. Keldi surp Jagopka, *çayda* ki turar edi, da *sayliçin sorma başladı*.

Soñra kördülär *yïöv ešiki alnina* bir antamalud^znu on beš yillix, kördülär eksin [=eksi] da bu antamalud^zga yarli^yadılar, *yoçesä Tejridän çoltça* ettilär aninij için, da *çaç çixarip boyunlarinij üsnä*, da *sayayttılar kensin Biy Tejrininij çuvati bilä*.

Da ol *šähärdä* bir dovlätli adam bar (74r) edi, atı Getron, da *Tejrigä toyr*u inanmas edi. Da bir oylu bar edi antamalud^z.

Haçan kördü Getron, ki ol *ävälgi antamalud^znu sayayttılar*, tezindän aldı kendinij oylun da surp Jagopnuñ *alnina* keltirdi, ki *sayaytkay kensin*. Ol sahat *Tejrininij çuvati bilä sayaytti oylun*. Soñra atası bar köñül bilä *Tejrigä* inandı, da bu kün *övdägiläri inandılar Tejrigä* da (74r) *miğirdel boldular surp Jagoptan*. Soñra *ansizin sayaygan oylan öldü*. Da surp Jagop *alyişi bilä kendinij öldän tiri etti kensin*.

Bir zamandan soñra rast keldi surp Jagopka bir sala içinä *ašira ketmä*, da ol *salada* bir *çovraç* bar edi, *çaysi* ki ol zamanni *çizoylanlar opraxlarin çayçiyir* edilär. Da surp Jagop *yanları bilä keçkändä* bir türlü uyalmadılar kensindän. *Yoç(75r)esä* surp Jagop *alarninij harsizliçları için çaryadı* ol suvnu, da *suv çurudu*, da *çizoylanların saçin çaradan aç* etti. Da kensi surp Jagop *ketti kensi yoluna*. Tezindän *kettilər bütün salanınij eli* surp Jagopnuñ *artından* da *çaytardılar kensin*, ki *suvnu hasilgä keltirgäy*. Da ol *Tejrininij çuvati bilä çurugan suvnu yänäçi hasilgä keltirdi*. (75v) *Evet çizlarninij saçlarini klämädi axtan çaraga çaytarmaga*, ki *uyalıp Tejrininij çorçusun yüräklärindän ketärmägäylär*.

Yänäçi bir *töräçi* ol *šähärdä* *egri törä* etär edi. Da *töräçininij övü alnina* bir ulu *taş kesäki* bar edi. *Yoçesä* surp Jagop *çaryadı* ol *taşni*, ki ol *alay ufaldı*, *neçik topraç*. Soñra *töräçi*, *körüp* ol *taşni*, ki *alay boldu*, da *çorçup töräni toyr*u (76r) etär edi.

Yänäçi eki *yarli* adam, *söz* bir *bolup*, *klädilär* *aldama* surp Jagopnu: biri *kläp ölüp yatıptır*, da *birsi kelip çoluptur*, ki *nemä bergäy kefinlik*, ki *barip birsi siñarın kefinlägäy*, ol, ki *yalçan ölüp-tür*. Da *çaçan kelip kläptir siñarın yatkan yerindä* *oyatma*, da *baçsa*, *könüdän ölüp-tür alyişi bilä* surp Jagopnuñ. Tezindän *keldi siñari surp Jagopka*, ol, ki (76v) *tiri* edi, da *çolma başladı* surp Jagoptan, ki *çaytip tirkizgäy siñarın*. *Yoçesä* surp Jagop *Biy Tejrininij çuvati bilä kelip* da *tiri etti kendin öldän*.

Bir zamanninij *Nigianinij zborunda* *boluptur* surp Jagop *açpaşlar* *arasında*. *Körär padşah*, ki *friştälär çuluç* *etiyirlär* edi surp Jagopka.

Bir zamanni surp Jagop [klädi], ki *Masis taçina* *mingäy* edi, da *köp emgändi*, *yoçesä* *bolmadı* *minmägä* ol *taçga*. Soñra (77r) *aninij üsnä* ulu *emgäkindän yuxusu* *eltti kensin taçninij tibiinä*. Soñra *yuçlagan zamanına* *friştä* *aldı* ol *taçninij üstündän* *Noj nahabedninij kerapından* bir *kesäk taçtanı* da *keltirip başi tibiinä çoydu* surp Jagopnuñ, da *yänäçi* *eltip* ol *taçga* *mindirdi* ol *kesäk taçtanı*. *Zera* surp Jagop *artixsi* *aninij için* *klär* edi ol *taçga* *minmägä*, ki *Noj nahabedninij kemisin körgiy* edi. *Zera* *Noj nahabedninij* (77v) *kemisi* ol *taç üsnä* *turup* edi *potoptan* soñra da *tursar* *anda* *çaç* *K'risdosnuñ* *kelgäninä* *anča törä* *etmä*. Da *adam oyluna* *çarä* *yoç*, ki ol *kemini körgäy*, *zera* *erk Tejridän* *yoçtur*.

Xizilbaş padşahi Šabuh bir zamanni ulu *çerüv* bilä *keldi* da *Midzpin šähärninij çövräsini* *aldı*. Da *alyişi bilä* surp Jagopnuñ *köp* *ovad* [=ovod] da *sari çulu* *barça çerüvün çizilbaşninij* *här* *yarı* *çaçirdi*, *e(78r)gär elni*, *egär* *atların* — *här* *biri* *här* *yarı* *saçilip* *kettilər* da *šähärgä* *bolmadılar* bir *nemä* *etmä*.

Da *dayin* *köp sk'ançelik'* *etär* edi surp Jagop.

Da *džanın Tejrigä* *simarladı* *tegdempemninij* on *bešsindä*.

Pareçosluxu bilä *ari* *hajrabedninij* surp Jagopnuñ *Biy Tejri* *yarliçagay* *barça yazıçlılarga*, da *sarnaganga*, da *işikängä*, da *yazıçlı yazganga*, da *Biy K'risdoska* *haybat* *meñi* *meñi*".

(78v) **Badmut'ünudur sanli Mariamninij, Ekibdos aytkanı Misir šähäridir**

“Житие блаженной Мариам из города Мисир, называемого Египтом”

Bu *çatun* *Mariam* *atli Ayegsandria šähärindän* edi da *yarli kişininij çizi* edi, *k'risdänlik* *zamanında* edi. Da *çaçan* ki *boldu* on *eki yaşında*, *berdi kensin* *boyun yamanliçka*, bu *dünyäninij yaman işinä*, da *kirdi* bir *yaman boş övgä*, da *yamanliçni çilindi* ol *övdä* on *beş yıl*.

Da bir kün *körär* *Mariam*, ki *köp* *el teñiz çiriçi* (79r) *bilä* *ketiyir* *edilär*, da *sezmä kliyir* edi, ki *çayarı* *ketiyirlär*. Soñra *sezdi*, ki *Yerusayemgä* *ketiyirlär* surp *Haçninij* *ulukünü için*, ki *yügüngäylär* *K'risdosnuñ* surp *Haçına*. *Yoçesä* *Mariam çaytti* *yamanliçindän kensi esinä*, da *ketti teñiz çiriçina*, da *olturup kerapka*, da *çixti* *Yerusayemgä*.

Haçan ki *yetišti* surp *Haçninij* [*Ha полях: Veraçman*] *ulukünü*, ki *sebdempemninij* on *dörtsündä* *bolur*, da *köp* *el kliyir* *edilär* *barip körmä* (79v) surp *Haçninij* *yoçarı kötürülgänin*. Da *çoşuldu* *Mariam* *elgä*, ki *el bilä* *kirgäy yïövgä* *körmägä* surp

Xaçni. Da xaçan ki yivöv ešikinä yuvuçlandi, el barçası kitıy edilär yivövgä, da Mariam bolmas edi kirmägä, yazıçlarından utru çıxarı çaliyir edi, zera Tejriniñ çuvatlı surp Xaçi çoymas edi añar yivövgä kirmä. Da köp çalişiyir edi Mariam el bilä kirmägä yivövgä da yalız da klädi, yoç(80r)esä bir türlü bolmadı surp Xaçniñ çuvatı aşıra.

Soñra sezdi Mariam, ki kensiniñ yamanlıxı ücün bolmas kirmä da arzani bolmas. Turdu ešiktän kerı da yoyarı baxtı yivöv ešiki üsnä, kördü badgerk'in surp Asduadzadzinnıñ da çolunda Biyimiz çuçekan badgert [=badgerk'] üsnä. Da yaş tökmäç bilä çolıyir edi surp Asduadzadzindän, ki: «Arzani et meni, alyışlı surp Asduadzadzin, ki kir-(80v)gäymen yivövgä, da dayın artıç boyumnu bermiyim yamanlıçka da murdarlıçka». Da çeli zaman yıyladı urunmaç bilä, da soñra kirdi yivövgä, da arzani boldu yügünmägä K'risdosnuñ surp Xaçına ol zaman, xaçan ki hairabed yoyarı kötürür edi surp Xaçni. Da yügüngändän soñra Biyimizniñ surp Xaçına çıxtı yivövdän da tüştü yüzü üsnä yänäçi surp As(81r)duadzadzinnıñ badgerk'i alnına, yıylamaç bilä şükür berir edi añar da çolar edi, ki anı arzani etkäy yazıçlarına boşatlıç tapma, ki dayın artıç kendi övünä barmagay. Da badgerktän avaz işitildi kendinä bu türlü: «Egär ki Jortananni aşip ketsän, yaçşı tinçliç taparsen».

Soñra Mariam rast keldi bir kişigä da çoldu andan, ki añar bergäy bir pinâz. Da berdi kensinä. (81v) Da ol pinâznı alıp, bardı, da üç kesäk ötmäk satun aldı, da Jortananni aşip arı yanına, ketti yivövünä surp Johanneş migirdičniñ. Da kirip yivövgä, arzani boldu K'risdosnuñ ari teninä da ari çanına.

Soñra ketti pustalıç yerlärgä da asrı bek söväk sindirmaç bilä dżiknel boldu ol yerdä çirç yedi yıl. Da ol bir pinezgä, ki üç kesäk ötmäk satun alıp edi, çirç yedi yılını ol çadar (82r) ötmäk bilä keçindi. Da alay köp ötmäkni kündä yer edi, neçik nişçarkni da neçik ki K'risdosnuñ ari teninä arzani bolgay, alay azar yer edi.

Da ol pustalıçta yaş otnu yer edi, neçik dżanavar, çolu bilä üzminçä, yoçsa çoyar edi yüzün yer üsnä da tişläri bilä girdzel etär edi, neçik dżanavar. Da alay tirilir edi çirç yedi yılını.

Da xaçan ki künläri yetiştı, bardı (82v) Zosima dżiknawor Mariamniñ çatına. Zera ol pustalıçta turar edi. Mariam tiri zamanında bir kimesäniñ yüzün körmädi. Da xaçan ki alyış etkändä Mariam körär Zosimos dżiknawor, ki bir kimsä havadan aşaya-aşaya turuptur, neçik ki yerdän bir çarı biyik, da yuvuç barmınça Zosima Mariamga, çorçtu,

kendi esinä işkil etip, ki bu ne dżandır bunda? Da adam boyu bilä (83r) turuptur adam tiparında. Da xaçan yuvuç keldi Zosimos Mariamga, sorov etmä başladı birgäsinä, ki:

— Bunda neçik dżiknel bolıyirsen?

Tek Mariam barça çilinganin aytı Zosimoska, ki kiçi boyundan ne işniñ içinä boluptur, da bir nemäni yaşırmadı. Da çoldu Mariam Zosimos dżiknawordan, ki anı arzani etkäy K'risdosnuñ ari teninä da ari çanına.

Soñra aştı(83v)lar Jortananiñ suvun eksi dä, neçik çuru yerni, da kettilər özgä pustalıçka. Da dżanin Tejrigä simarladı Mariam abrilniñ birindä.

Da ol yerdä bir aslan yoluçtu, çayda ki Mariam tündi, da Tejriniñ şayavatı bilä ol aslan ayaçları bilä çoyur çazdı sanlı Mariamga, da çazgandan soñra Zosimos topraçka arzani etti sanlı Mariamniñ tenin. Xaysi ki Biy K'risdos bu (84r) yaçşı dżanin pareçosluçu bilä buzgay bizim sansız yazıçlarimizni, da anıñ çanlıçına haybat da ezät meñi meñilik, amęn.

Badmut'iunudur Giragosnuñ da anıñ çardaşiniñ Barasgewea gojsnuñ, oruscä P'etnica aytarlar

“Житие Кираку и его сестры девы Параскевы (Прасковии), которую по-русски

[=по-украински] называют Пятницеёй”

(84v) Bar edi Aleksandriya şähärendä bir adam Giragos atlı, da anıñ bir çiz çardaşı bar edi, atı anıñ Barasgewi edi, çaysi ki oruscä Petnica añilir.

Da xaçan ki ataları-anaları öldü, suçlandı Kiragos hapeyalıçka, da salıp övün da çardaşin, ketti pustalıçka ulu dżiknawor Tanięlgä, da andan hapeya alyışlandı, da yaçşı hesep bilä dżiknel bolıyir edi, (85r) da Tejrigä biyänçli boldu,

Da çardaşı Barasgewi berdi kensi boyun yaman murdar işkä.

Da xaçan işitti Tanięl dżiknawor da özgä dżiknaworlar, asrı bek yamanlama başladılar Giragoska, çardaşına Barasgewiniñ, ki:

— Ne ücün op'ekun etmädiñ kimsäni çiz çardaşıña da kimsägä simarlamınça salıp kendin keldiñ? Tiyişlidir saña, ki bargaysen çardaşına da anı kerı etkäysen eski (85r) duşmanniñ işindän.

Da Tejridän çoltçaga turdu Giragos, ki añar Tejri boluşkay çardaşiniñ çatına barma Barasgewiniñ. Da sinalıp ketti şähärgä, çayda ki çardaşı edi. Da ešikinä keldi Barasgewiniñ. Da yeberdi Giragos bir oylanni içkäri övgä da aytı oylanga Giragos:

— Barip ayt xardašima Barasgewigä, ki xardašinj Giragos eşikkä keliptir da seni ündiyir.

(86r) Sojra çixti Barasgewi içkärtin baş açix, yalan ayaç, oyniy-oyniy, da xaçan ki sezdi xardaši, ki keliptir Giragos, asri bek sövündü da kelip xardašına baş endirdi da oçojn berdi.

Xaçan kördü Giragos xardašin Barasgewini aninkibik yaman tiparda, çolu bilä kensiniñ yüzünä urdu da yïlamaç bilä aytiti:

— Vay maña, xardašim! Nedän keldi saña bunuç kibik yaman iş? (86v) Ne üçün Tejrigä xarši bolduñ da džaniñni tas ettiñ? Sen tas bolduñ da köp kimsälärni tas ettiñ. Vay maña, ki seni bulay kördüm! Yaşširaç edi maña, ki men äväldän ölgüy edim!

Da xaçan işitti bunu Barasgewi, ayaçına tüştü xardašiniñ da ulu yïlamaç bilä aytiyir edi:

— Vay benim kibik yazixliğa da hazar eyuç, zera asri bek tas boldum da yaman(87r)liç bilä keçirdim zamanlarimni. Xolarmen sendän, atam benim džan sartin da xardašim ten sartin, egär ki bilir esäj, Tejri yarliyar mi yaman başli xatunga da añar xaytarliç berir mi?

Xolarmen sendän, çoyma meni bunda, da ne ki buyursañ, işitirmen saña, da hanazant bolurmen barça yaxši işkä, da bar köñlüm bilä çuluç etärmen Tejrigä.

Da xaçan işit(87v)ti bunu Giragos xardašindan Barasgewidän, da asri bek sövündü, da aytma başladı çizga:

— Kir içkäri övünä, da başiñni yap, da etikläriñni ayaçına kiy, zera uzun da küç yol bilä ketärbiz, taylar bilä da isilär bilä.

Aytma başladı Barasgewi, ki:

— Könü da Tejri meñilik tiridir. Ne türlü ki saña çixtim, alay birgänj barirmen, çayda da barsañ, da birgä(88r)mä bir nemä alman eski dušmanniñ çilinmaçından. Yoçesä, xardašim, yürü alay ketärbiz, ne türlü ki meni köriyirsən baş açix da yalan ayaç. Dayin yaxšidir maña seniñ bilä ketmä, ne ki eski dušmanniñ çazyançına barma.

Da xaçan işitti bunu Giragos, artixsi dayin bek sövündü, da tüp-tüz tayga kettilər. Da taydan bir pusta yergä keldilər. Da asri küç (88v) yol edi yolları, da Barasgewiniñ ayaçlarıniñ tabanları çatladi iti taşlardan, da çanları tabanlarından, açın suv kibik, ketär edi. Alay že közlärindän yaşları açar edi. Da açix başi, yüzleri isidän da taşlarıniñ çaşlamaçından ayaçların, neçik otka xarši, küygäy. Da taş alip köksünä urar edi, da köp tövmäçtän kögärip çara bolur edi. Da tabanlarından yoça(89r)rı ayaçları šišti. Da yïlap aytiyir edi: «Biy

Tejri, işit benim çoltçama da çaytmaçliçima, neçik borñig çatunnuç».

Da xaçan ketkändä pustaliç bilä, kördü Giragos yiraçtin özgä džiknaworlarıni, ki keliyir edilär xaršilarına, da aytma başladı Barasgewigä:

— Keri ketkin yoldan, zera bilmäslär alar, ki sen benim xardašimsen, da işkil etmäslär kensi eslärinä.

Tez Baras(89v)gewi yoldan keri ketti da barip bir yerdä olturdu, da džanin Tejrigä simarladı junisniñ on altısında.

Sojra Giragos avaz etmä başladı Barasgewini, da ol añar avaz bermädi. Da xaçan yuvuç barip bayti esä, kördü kensin, ki ölüptür. Da ulu küstünmäç bilä, yïlamaç bilä çayirma başladı: «Vay benim kibik yazixli xardaška, çaysi ki arzani (90r) dügül edim tircizmä yazixli xardašimniñ džanin!»

Da çazdi çoyur yaş bilä, da yïlamaç bilä, da saymos bilä, da kömdü kensin. Da köp yïlamaçından da çayyusundan yuxladı Giragos xardašiniñ kerezmani üsnä. Da tüşündä körär Biyimizni olturgan olturuç üsnä biyik da alnina Barasgewi xardašin eski yaman tonlar içinä, da başi asilgan kölnü yaman (90v) Barasgewiniñ, da Biyimiz aytiti: «Keltiriniz alnima yaman çilinganin bu borñig çatunnuç».

Tek çara yüzlü adamlar keltirdilər bir ulu bitik, gondak kibik, da sarnama başladılar Barasgewiniñ barça yaman, murdar çilinganin. Sojra keltirdilər yariçli adamlar altun šišä, da šišäniñ içi tolu çan da yaş, ol, ki Barasgewiniñ ayaçından da közlärindän açip edi, da sar(91r)niyir edilär bitikni yariçli adamlar, ne türlü ki tezindän işitti xardašına kendiniñ Giragoska, da baş açix, yalan ayaç ketti xardaši bilä aninkibik tay u taş üsnä, da tegänäklär üsnä, da köksünä taş urmaç bilä, da çagatına, teninä yara bermäç bilä.

Tek çara yüzlü adamlar başladılar aytmaga: «Bunça zaman birgämizgä edi, da bizim erkimizni etär edi, (91v) da az zaman üçün, ki xardaši bilä ketti. Kliyirsiz bizdän zarbiy alma».

Aytma başladı Biyimiz: «Keltiriniz täräzü, ki ölcüngäy anij çilingani».

Da xaçan keltirdilər täräzünü, yüklädilər çara yüzlü adamlar täräzünüñ bir yanına barça yamanliçin Barasgewiniñ, çaysi ki çilinip edi. Alay že yariçli adamlar çoydular täräzünüñ birsi yanına altundan šišäni, da ayir(92r)lanip yendi altunlu šišä çara yüzlü adamlarıniñ yaman yükün, da barça yazixları anij tas boldu, neçik bir yalin kibik söndü, da yaxši is бүрктü altun šišädän.

Sojra zarbiy aldılar çollarından çara yüzlü

adamlarınıj Barasgewini, çaysi ki kliyirlär edi kendin eltip çiyname sönövsüz otta, da yariçli kimsälär turuzdular Barasgewini Tejriniç alnina. Da Biy Tej(92v)ri buyurdu, ki çeškäylär üstündän yaman yazıçli tonlarin Barasgewiniç da kiydirmä bahali tonlar altun ipi bilä, da başına çoydular meñilik venec tolu yolduzlar bilä, da uçup kökkä eltilär kensin.

Soñra oyandı yuxusundan Giragos, çardaşı Barasgewiniç, da asrı bek sövündü, ki bu tüşnü kördü. Da barıp badmel etti ulu džiknawor Taniçgä (93r) da özgä ari atalarga, da barçası Tejriçgä şükür berdilər.

Da yazdılar ari kimsälär badmutiunun sanlı Barasgewiniç. Xaysi ki işadagı tügälläniyir junisniç on altısında.

Pareçosluxu bilä surp Barasgewianıj Biy Tejri yarlıyagay barça k'estänlarga, da bu badmutiunu sarnaganga, da işitkängä, da yazıçli yazganga, da Biy K'risdoska haybat meñi meñilik, amëñ.

(93v) **Majisniç yedisindä**
Körünganıdır Biyimizniç surp Xaçiniç
Yeçusaçem şähäriñdä

“Седьмого мая Явление святого Креста Господа нашего в городе Иерусалиме”

Zamanına Gosdantinos padşahnıj da yänäçi zamanında Giureç hajrabedniç Yeçusaçem şähäriñ; kününä boluptur Hokoç kalusdnuç majisniç yedisindä yedinçi sahatta, çaysi ki ulukünün etärbiz Bayramdan soñra dörtünçi haftası çixsa;

Köründü meñilik (94r) da özdän surp Xaç yariçli körüm bilä, ki barça el kördü surp Koçkot'ada, çaysi ki Biyimiz çaçka keldi. Da surp Koçkot'adan Zäytün taçına ança uzanıç edi Biyimizniç yariçli surp Xaçi. Da surp Xaçiniç yariçli alay körklü edi, ki günäşniç yariçin yaptı. Da ulu sövünçlük bilä barça el yiçövgä kirdi: çartı, igiti, on eki yaşındağı oylanlar — barçası ulu sövünçlük (94v) bilä da färählik bilä şükür berdilər aniçkibik çorçulu da tamaşalı körümü üçün surp Xaçiniç. Da uyatlı etti surp Xaç džuhutlarni, çaysilari ki aniç yariçin körüp, barçası övläriñä çaçtilar. Da sanlı Giureç, Yeřusaçemniç hajrabedi, Gosdandinos padşahga bitik yazdı Biyimizniç Xaçiniç körüngäni üçün, da bizim üçün pareçostur.

Biy K'risdos, çaysi ki (95r) çiyñaldıj surp Xaçniç üsnä, yarlıyagıñ ulukünün tutkanga da sarnaganga, da arzani etkäy Biy K'risdos surp Xaçniç yariçin körmägä törä künündä. Da yazıçli yazganga, da sarnaganga, da işitkängä Biy K'risdos yarlıyagay. Da Biy Tejriçgä haybat da aniç surp Xaçina hali da här kez da meñi meñilik, amëñ.

(95v) **Majisniç on yedisindä ulukünü bolıyır**
K'risdosnuç surp Xaçiniç tapulğanı üçün

“Семнадцатого мая отмечается праздник Обретения Святого Креста Христова”

[Eç]rusaçemniç [=Xaçanlıçniç çaniçäsi] Heçine tüş kördü surp Xaçi üçün Biyimizniç, da ketti Yeřusaçem şähäriñä, da yiçdi barça džuhutlaxnu Heçine Yeřusaçem şähäriñä, da indçitma başladı kendiläriñ da sorov etmä, ki körgüzgäylär, çayda saliptirlar K'risdosnuç surp Xaçin. Da köp zaman (96r) aşıç edi andan beri, ki džuhutlar yaşıriç edilər surp Xaçni.

“Иерусалимская [=Византийская императрица] Елена увидела сон о Кресте Господа нашего, и поехала в город Иерусалим, и в городе Иерусалиме собрала Елена всех евреев, и стала их мучить и допрашивать, чтобы показали, куда они дели святой Крест Христов; а с тех пор, как евреи спрятали святой Крест, прошло много времени”.

Yoçesä bir çoyur çazıp da anda salıp edi K'risdosnuç surp nişanin, da bir kimesä bilmäs edi, ki çaydadır.

Soñra çixara berdilər džuhutlar Juta atlı bir džuhutnu çaniçägä, ki bu Juta yazıçsiz adamniç oyludur da markaç oyludur. Soñra tutturdu kendin Heçine çaniçä da zindanga saldıç(96v)di. Da yedi kün zindanda boldu. Da aytmadi kendinä nemä dä aş bermägä. Da yedi kün açlıç bilä indçitti kensin.

Soñra çosdovanel boldu Juda çaniçägä da aytı, çaydadır Biyimizniç Xaçi, da yerin dä körgüzdü.

Soñra Juta başladı ol yerni çazmaga, da çazdı igirmi çariş çoyurnu, da çaçan igirmi çarişka ança çazdı, tek ol yerdä körklü da tatlı is бүрктü, da ol yer(97r)dän çixardılar K'risdosnuç Xaçin. Da K'risdosnuç Xaçi bilä çixardılar ol yerdän eki çaç dayın, zera bir çaç K'risdosnuç edi, da eksi çaraçılarnıj, ki Biyimiz bilä çaçka çixardılar dinsiz džuhutlar.

Da ulu sövünçlükündän Heçine bolmas edi tanıma K'risdosnuç surp Xaçin.

Yoçesä Tejriniç şaçavati bilä kötürüp bir ölüñü eltiyir edilär kömmä. Xaçan kördü Juta, kensi dä bilmäs edi, (97v) Biyimizniç çaçi çaysidir. Tek buyruç etti Heçine ölüñü aşaya çoyma. Da çaçan ölüñü aşaya çoydular naş bilä, eñ äväl bir çaç çoydular ölüñü üsnä, ki tirilgäy, yoçesä tirilmädi. Soñra ekinçisin çoydular — tirilmädi. Xaçan üçünçisin çoydular, ol sahat tirildi ölü. Da Juta ol yerdä inandı K'risdoska, ki aniçkibik sk'ançelik' boldu aniç Xaçindan. Da sansız džuhutlar (98r) da dinsizlär inandılar K'risdoska da aniç surp Xaçina.

Da Heçine çaniçä Jutanı açaş alıçlattı da atın Giureç çoştı. Soñra Tejriniç atına mardiros

keçti Giurey hajrabad da xanın töktü dinsiz Julianos padşah zamanına.

Biy K'risdos yarlıyagay ulukünün tutkanga, da yazıxlı yazganga, da sarnaganga, da işitkängä, da amən aytkanga, da añar haybat meñi meñilik, amən.

(98v) **Sebdempəriñ sekizindä Toyuşudur surp Asduadzadzinniñ surp Annadan, anasından kendiniñ**

“Восьмого сентября Рождество пресвятой Богородицы от святой Анны, матери своей”

Džinsından eki tayfaniñ džuhutluxuñ Jovagim atlı bir kimesä bar edi surp Asduadzadzinniñ atası, Teñridän xorxkan toyrı kimsä da xodža. Da xaçan ki yetiştı ulukünü Teñriniñ, da här biri kendi xurbanın da başxışın keltirirlär edi džuhutlux Teñriniñ atına, alay že Jovagim keltirdi kendi xurba-(99r)nin yivövgä. Yoçsa anıñ xarşısına keldi Ruþım atlı baş k'ahana da aytma başladı Jovagimä, ki:

— Tiymäs saña xurban keltirmä Teñrigä, anıñ üçün ki seniñ potomokuñ yoxtur džuhutlar arasında.

Yoçesä Jovagim asrı bek xayyuga tüştü, da xayyulu çixip ketti yivövdän, da kendi kendin xatununa da körgüzmädi Annaga. Yoçesä ketti pustalıxka, da anda xoıdu kendi (99v) çatırın, da anda xırx kün ne yedi, da ne içti. Da aytma başladı kendi eşindä [=esindä], ki: «Barman kendi övümä da ne yermen, ne içärmen anğınça, ki Teñri maña belgili etkäy züryätim üçün, da benim alıışım bolsun maña aş, da yaşlarım — içki».

Da Anna, Jovagimniñ xatunu, eki türlü xayyu etip yivliyir edi, aytıp kendi boyuna: «Yivliyim boyumnu da züryâtsizliğimni».

Da kiydi anda yas ton(100r)nu, da kün üsnä toxuz sahatta bardı kendi baççasına, da olturdu teräk tibinä, da xoltxa etmä başladı Teñridän, aytıp bu türlü: «Biy Teñri atamizniñ bizim, anğın men miskinni da alıışla meni, neçik alıışladıñ Saranıñ potomoksuzluğun da berdiñ añar oğul Sahagnı».

Da közün kökkä açıp baçıyir edi Anna, da aytıyir edi, da kördü ol teräkniñ üsnä, xayda (100v) ki xoltxa etiyir edi, eki çipçix madyaş, da başladı yıylamaç ulu avaz bilä da aytma:

«Vay maña, da kim meni toıurdu, da kim meni hasilgä keltirdi! Zera men xarıışlı toıdum džuhutlux arasında, da barçasından men eksik boldum da uyatlı yivövündä Teñrimniñ benim!»

Vay maña! Kimgä men oşadım? Bu yerdägi kahanalarga da oşamadım, xayısı ki kazanlar da hasil (101r) keltiriyirlär seniñ alniña, Biy Teñri!

Vay maña! Kimgä men oşadım? Çipçixlarga da oşamadım men, xayısı ki çipçixlar artıyirlar da toıyirlar alniña seniñ, Biy Teñri!

Vay maña, ki suvga da oşamadım men, xayısı ki suvda hasil bolıyir balıx, da seni alıışliyirlar, Biy Teñri!

Vay maña, xayısı ki işsiz džanavarlarga da oşamadım men, ne türlü ki hasil keltiriyirlär biri birindän da alniña seniñ toıyirlar, (101v) Biy Teñri!

Vay maña, xayısı ki yergä dä oşamadım men, ne türlü ki yer hasil keltiriyir barça bitişni kendi zamanında adam oylanları üçün, xayısları ki meñarip alıışliyirlar seni, Biy Teñri!»

Soñra friştä köründü Annaga da ayttı:

— Anna, Anna! İştı Biy Teñri seniñ xoltxañı, da eki džanlı bolup taparsen züryât, da çıxar anıñ slavası bütün dünyâgä.

Aytma başladı Anna friştägä:

— Tiridir benim Biy Teñrim. Egär ki toıursam erkäk ya tişi, başxış berirmen Biy Teñrigä, ki Teñrini alıışlagay, neçä ki dünyâda tiri bolsa.

Soñra yänäçi eki friştä dayın köründü Annaga da ayttilar:

— Ošta Jovagim eriñ seniñ keliyir da keltiriyir birgäsinä xoıçılarnı.

Zera friştä Jovagimä dä köründü da ayttı:

— Jovagim! İştı Biy Teñri (102v) seniñ xoltxaña. Bargın övünä, da Anna eki džanlı bolsun.

Soñra aytma başladı xoıçılarına Jovagim, ki:

— Keltiriniz on xoızu aruv da bütün, ki xurban etkäyimen Biy Teñrigä. Da keltiriniz on eki ögüz tañlama da körklü, ki xurban bolgay k'ahanalarga.

Da xaçan kördü Anna Jovagimni, ki keliyir xarşısına, da ayttı:

(103r) — Hali bildim, ki yarlıyadı Biy Teñri da alıışladı meni, da hali ançaç düğülmen tul, da ne züryâtsiz.

Da ol künnü tindi Jovagim, da xurbanın Teñrigä sundu, da ayttı: «Hali tanıdım könüdän, ki yarlıyovuçi Teñrim yarlıyadı maña da yazıxlarımni keri saldı».

Da Jovagim ketti yivövdän kendi övünä, yazıxlarından arınıp. Da eki džanlı bolgandan soñra toıurdu (103v) Anna surp Asduadzadzinni da sövünçlük berdi džuhut xızlarına.

Da xaçan toıurgandan soñra Mariamnı sordu Anna tayadan, ki:

— Ne oylan toıurdum men? — ayttı taya, ki:

— Xızoylan.

Soñra ayttı Anna, ki: «Džanıñ ulu boldu».

Da xaçan toıurgandan soñra Mariamnı yuvundu Anna da yuvungandan soñra yemizdiriyir edi oylanı, da atın xoştı Mariam.

Da xaçan altı ayliç (104r) boldu Mariam, tek ayaçı üstünä turdu, da basıp yürüdü yedi atlama,

da soŋra anasina kelip ɣayttı, da aytma başladı Anna, ki: «Tiridir könü Teŋri, da Mariam yerni basmay angınça, ki eltkäymen kendin Teŋriniñ övünä».

Da aruv tutar edi Anna kendi svitlicasın, ɣayda ki Mariam saɣlanır edi, da bir nemä murdar küvürmäs edi ol yerdä Mariamga.

(104v) Da ɣaçan boldu bir yillix, sövünçlük etti Jovagim, da ündädi k'ahanalarnı, da sarnagan kim-sälarnı, da ɣart kişilärni, da pospolitı elni, da barçasiniñ alnına berdi Mariamnı ɣoluna k'ahanabedniñ. Da alıñsladı Mariamnı k'ahanabed da aytı: «Biy Teŋri atalarimizniñ bizim, alıñslagın bu oylannı da bergin buñar yaɣşı at, ki bunu [=bu] yaɣşı atiniñ sla(105r)vasi ketkäy barça tayfaga meñi meñilik».

Da barça žoŋovurt, alıñslap Biy Teŋrini, da ayttilar: «Amen».

Soŋra Mariamnı barça k'ahanalarnıñ alnına keltirdilər, da alıñsladılar kensin, aytıp bu türlü: «Biy Teŋri, ɣaysı ki biyiktäsen, baɣ bu oylanga da alıñsla kendin seniñ ari alıñşın bilä, ɣaysı ki keçövsüzdür».

Soŋra aldı anası Anna Mariamnı da eltti kendin kendiniñ (105v) aruv svitlicasına da alıñsladı Biyni, aytıp bu türlü, ki: «Sarnarmen Teŋrimä benim da anı maɣtarmen yäñi alıñş bilä, anıñ üçün ki maña belgili etti da kötürdü uyatımnı benim duşmanlarımndan, da berdi maña ɣuvat, butaɣ yazıxsız. Da jişadag kensinä, Biy Teŋri. Kim opovıdat etkäy oylanlarına Rıpenniñ, ki Anna ɣutuldu potomoksuzluɣtan?»

(106r) Da färâhlanıp barça el alıñşlıyır edilär Biy Teŋrini da surp Asduadzadzinı.

Soŋra el här biri kendi övünä ketti Teŋrini haybatlamaɣ bilä.

Ey, alıñşlı Asduadzadzin, maɣtovlu aruvluɣka! Çıraɣ, yarıxlı artıɣ günäştän!

Ey, yarıxlı poɣodn'a, aydan da yolduzlardan artıɣ!

Ey, olturyuču friştälärniñ, köktän daɣın biyik!

Ey, baş friştä topraɣtan, daɣın artıɣ friştälärdän (106v) da daɣın bahalı tensizlärnıñ köktägi tasından!

Ey, maɣtovlu gusank'lardan da haybatlı barçasından!

Sensen anası ten algan Teŋriniñ!

Sensen kelini Ata Teŋriniñ, ɣaysı ki ävâl-äväl-dändir!

Seniñ bilä biyändi Teŋri da boldu yazıxlı adamlar bilä barabar.

Sendän ten aldı.

Seniñ aşıra açıldı eşiği uçmaɣniñ.

Seniñ aşıra alıñşlandı yer, ɣaysı ki ɣarıñşlanıp (107r) edi Adäm atamizniñ säbäpindän.

Sendän aşıra hasil boldu tatlılıx da toyruluɣ yer üsnä.

Sendän aşıra k'risdän añıldıɣ.

Sendän aşıra boşatlıx taptıɣ yazıɣlarimizga.

Sendän aşıra barça yaɣşılıx belgili boldu.

Sensen pareɣos barça yaratkanlar üçün.

Surp Asduadzadzin, pareɣos bolgın seniñ yalıy Oyluña, ki saɣlagay bizni dżan duşmannıñ sinama(107v)ɣından.

Da yarlıyagay Biy Teŋri seniñ ulukünüñnü tutkanga, da badmut'ıunuñnu sarnaganga, da işitkängä, da yazıxlı yazganga, da saɣlagay sönövsüz ottan barça k'estänlarnı da meni yazıxlı ɣaravaşınıñı.

Da Biy K'risdoska haybat da ezät meñi meñilik, amen.

(108r) Badmut'ıunudur antamaludznun, ɣaysı ki Yeŋrusaɣem şähäriñ dadzariniñ eşikindä yatıp edi otuz sekis yıl

“История о расслабленном, который пролежал [при купальне Вифезида у Овечьих ворот в городе Иерусалиме] тридцать восемь лет, [был исцелен Иисусом и впоследствии встретил его в] Иерусалимском храме” [Иоанн 5: 2-15]

Barır edi K'risdos Yeŋrusaɣemgä, da keçar edi Soŋomonnuñ yıŋövünüñ eşiği bilä, da kördü bir antamaludznu tüşkän. Tek aytı K'risdos:

— Nek bu haldäsen?

Antamaludz aytı:

— Otuz sekis yıldır, ki bu haldä tüşkän turupmen.

K'risdos aytı, ki:

— Nedir seniñ säbäpiñ?

Antama(108v)ludz aytı, ki:

— Soɣurmen, da aɣsaɣmen, da özgä tinçsizlixtamen. Da ɣolıyırmen sadayanı alardan, ɣaysılari ki keliyirlär yıŋövgä. Da sövüp Teŋrini, beriyirlär yoluna Teŋriniñ da yarlıyaniyirlar.

K'risdos aytı:

— Kim ki seni oñaltsa edi, ne berir ediñ añar?

Antamaludz aytı:

— Kimsä meni oñaltmas, tek Mariamnıñ Oylu K'risdos oñaltır.

Da antamaludz (109r) bilmäs edi, ki K'risdos bilä sözliyir edi.

K'risdos aytı:

— Şahat, bilüci hakim hanuz seni kelip körmiyir?

Antamaludz aytı:

— Köplär kelip kördülär, tañlandılar da ayttilar: «Kimsä bunu bolmas oñaltma, tek Mariamnıñ Oylu bolur oñaltma».

K'risdos aytı:

— Men asri bilüci hakimmen. Oñaltirmen seni dayin tez, ne ki Mariamnın oylu.

Antamaludž aytti:

— Öktäm da bilüci körünürsen.

(109v) K'risdos aytti:

— Sen benim öktämlikimni çoy da benim yalim-ni ber, da benim öktämlikim saña çayyu bolmasın.

Antamaludž aytti:

— Diniñ yoç, törä dä, da kümüş sövüçisen. Men bunda bir tamçi suvga hasrätmen, da sen aytiyürsen: «Yal ber». Şahat, işittin sen Mariamnın Oylu üçün, ki aytovsuzdur hörmättän, da aşaç boldu, da aldı ten ari gojs Mariamdan da bizim tarbiyatimizni, otuz (110r) yaşında miğirdel boldu, da bizim üçün erki bilä çıynaldı, öldü, kömüldü, tamuçnu buzdu bizim üçün, da şaytanların böläkin yerberdi yer tibiñä, da köp dinsizlärni da yaman ayizlilärni çaytardı kendinä, da ölülärni tırgızdı? Da sen aytiyürsen: «Yal ber maña».

K'risdos aytti:

— Xaçan sen bulay bilirsən bitiktän, nedir ol, ki aytiyürler: Törä kününä er kişilär ekinçi çä-(110v)tun alsalar, da çatun kişilär ergä barsalar, da uçmaç alarnıñdır, kimlär ki itlik etiyirlär, da oçurluç etiyirlär, da dinsizlik, da kimlär ki yiyürler maldan da aççadan?

Antamaludž aytti:

— Bulartuçi da aldovuçi! Ket mendän kerı! Kimesädän bu sözlärni işitkänim yoç edi, ki ekinçi turganımızda er kişilär çatun algaylar da çatun kişilär ergä bargaylar, yoçesä frıştälär bilä teñ bolsalar meñilik tinçliçta. A kimlär ki yaman çiliniyürler, tursarlar Törä künündä da vay bersärlär kendi boy-larına, ki K'risdosnuñ buyruçun tutmadılar.

K'risdos aytti:

— Bu dünyädadır tinçliç, turmaç, uçmaç, tatlıliç.

Antamaludž aytti:

— Deli da açilsiz! K'risdos buyurup aytiyür: «Dünyä keçövlüdür». Da sen aytiyürsen: «Uçmaç da tinçliç bun(111v)dadır». Ey, deli kişi! Egär sen işitip hnazant bolsañ, men seni Teñrigä keltirirmen. Egär işitmäsän maña, yalinli otlar hadirläniptir saña.

K'risdos aytti:

— Bu söz meni çorçutiyür. Klärmen çaytmaga açar.

Antamaludž aytti:

— Men köp bulargan kişilärni çaytaripmen K'risdoska. Egär sen kläsän, seni dä dost etärmen K'risdoska.

K'risdos aytti:

— Egär sen maña anı etsän, men seni oñaltirmen.

Antamaludž aytti:

(112r) – Kimesä meni bolmas oñaltma, tek ol, ki Łazarosnu üçünçi kündä turyuçdu.

K'risdos aytti:

— Bu sözlär maña heçtir. Sen yal bergin maña — men seni oñaltirmen.

Antamaludž aytti:

— Hali ayttım saña, ki nemäm yoç. Egär inanmasañ, baç K'risdosnuñ Awedaranına, ki ne aytiyür: «Suçlanmañız ne altunga, da ne kümüşkä, müft aliñiz, da müft beriniz, da boluñuz şayavatli, ne türlü (112v) Atamız bizim köktägi şayavatlidir üstümüzgä bizim».

K'risdos aytti:

— Şayavatlidir da yarlıyovuçi, yoçesä Teñri buyurıyür: «Teñriniñ beriniz Teñrigä da çannın — çanga».

Antamaludž aytti:

— Ol oñaltkay meni, ki här kün kügürçinni yerberiy yazıçlı çuluna kendinın, ki keltirir teñizdän suv da içirir. Egär içirmäsä edi, buñar ança çurup edim. Yoçesä kim sançiptir, ol bolur (113r) oñaltma. Egär tilin bilä çüst esän, açılın bilä ivaşsen. Xannın eşikinä barıp aytsañ, ki hakimmen, da bolmasañ oñaltma, ulu bäläga tüşärsen.

K'risdos aytti:

— Egär oñaltsam, ulu haybat alirmen haybatlı çandan.

Antamaludž aytti:

— Menim otum K'risdostur.

K'risdos aytti:

— Üç yüz altmış beş boyundan otum bar. Klämässen almaga, yoçesä K'risdostan klärsen?

Antamaludž aytti:

— Xazna sövüçisen da (113r) dinsiz. K'risdos şayavatlidir da yarlıyovuçi.

K'risdos aytti:

— Pevne şayavatlidir da yarlıyovuçi, yoçesä sen dinsizsen da ol kişini sövärsen, ki saç bolgay.

Antamaludž aytti:

— Umsam bar K'risdosta, ki seniñ sözlärinä körä törä etkäy saña.

K'risdos aytti:

— Ot al da köp sözcı bolma.

Antamaludž aytti:

— Ber ot, ki körgäymen.

K'risdos aytti:

— Otnuñ nesin klärsen çoyma? Yalimni ber, ki seni oñaltkaymen.

Antamaludž (114r) aytti:

— Ot bar, ki tenni çaşliyür, da soñra nemä bolmas.

K'risdos aytti:

— Aniñ üçün bu haldä yatıpsen.
Antamaludž aytı: — Neçä seniñ kibik kişi körüpmen, da biliksiz hakim yağşırağtır maña. Ki seniñ otuñdan alğaymen, dañın yağşidir, ki K'risdostan alğaymen.
K'risdos aytı: — Ne etsär saña K'risdos? Al mendän ot, ki oñaltkaymen seni.
Antamaludž aytı: — Xoy meni maña. Ne ki sağ yerim bar edi, ani da sançyaladıñ.
(114v) K'risdos aytı: — Bardir seniñ nemä uruhuñ-köküñ?
Antamaludž aytı: — Bardir benim uruhum-köküm — K'risdos da ağırlarım, atam da anam — tirlikim da soğur közlärım.
K'risdos aytı: — Kim ki tözsä, här kez tiri bolur.
Antamaludž aytı: — Negä diñrä töziyirmen? Meni söz etipmen här birinä?
K'risdos aytı: — Kimni ki Teñri sövär, ani öğütlär.
Antamaludž aytı: — Alay esä, meni Teñri öğütlär. Yoğ(115r)esä klärmen seni bilmägä, kimsen.
K'risdos aytı: — Men adammen, neçik sen. Sorgin, ne klärmen?
Antamaludž aytı: — Eki yartın sözliyirsən, da men bilirmen, kimsen. Sen ya k'ahana, ya vartabed.
K'risdos aytı: — Yolçunmen, da dünyâda yürüci, da aşarhanmen.
Antamaludž aytı: — Ustada övränip misen?
K'risdos aytı: — Azgına övränipmen.
Antamaludž aytı: — Şahat, övränipsen Atana(115v)k'ı hakimdä.
K'risdos aytı: — Aniñ şäğertimen. Ol çastanı yalğiz oñaltir edi, yoğsa men antamaludžnu sağaytirmen.
Antamaludž aytı: — Oğlansen da oğlan kibik sözliyirsən. Xayda bolur, ki şäğert artıx ustadan bilgäy?»
K'risdos aytı: — Sen K'risdoska nek inandıñ, ki seni Teñri risvay etiptir?
Antamaludž aytı:

— Menim džanim [=tenim] risvay esä, džanim haybatlıdır K'risdosnuñ alnına.
K'risdos aytı: — K'risdos bir adam (116r) edi, çaysi ki ani džuhtlar çaçka keltirdilər. Yalğandır, ki keçä çaçirdilər da ayttilar, ki K'risdos turdu ölüdän. Da aşagertlär, oğurlap kendin, ayttilar, ki turdu ölüdän.
Antamaludž aytı: — Yalğancı da töräsiz kişi! Xaydan keldiñ bunda? Şahat, sen dä ol džuhtlardansen. Otuz sekiz yıldır, ki bundamen, hanuz bu sözlärni işitkänim yoğ edi kimesädän. Yoğe(116v)sä umsam bar K'risdosta da bilirmen, ki kendiniñ erki bilä çäcländi, kömüldü, da üçüncü kündä ölüdän turdu, da yarlı [=yaryu] künüdä seni uyatlı etsär.
K'risdos aytı: — Bunu nek çayğurmassen, ki bunda uyatlisen da ol džiğanda da uyatlı bolsarsen?
Antamaludž aytı: — Egär bu dünyâda uyatlı bolsam, ol dünyâda hörmät alirmen K'risdostan.
K'risdos aytı: — Boyuğa tınçlığ (117r) tapupsen — özgäniñ emgäkin yemiyirsən tatlı yemäğ bilä, da ne ki yiyirsən, barça sağliyirsən.
Antamaludž aytı: — Neçik men bu dünyâda tınçmen, alay sen ol dünyâda tınç bolğaysen.
K'risdos aytı: — Men alay işitipmen: kim ki bu dünyâda tınçtır, ol dünyâda tınç bolsar. Da kim ki saña oğşar, sönövsüz otnu meñärsär.
Antamaludž aytı: — Bulartuçi kimsä! Ket kerı men(117v)dän, ki meni dä seniñ kibik etmägäysen.
K'risdos aytı: — Xoy bu barçanı kerı. Men bilirmen, ki sendä ağça köptür. Ber, ki oñaltkaymen seni.
Antamaludž aytı: — Sen kimğä tapunursen?
K'risdos aytı: — Yerni-köknü Yaratuçimen.
Antamaludž aytı: — Xoy! Ol öçäşkay maña, ki benim nemäm yoğ eki nemädän artıx da yarım pinâz ötmäktän artıx. Sen Teñriğä ne türlü inanıyirsən, dünyâ(118r)niñ çanına?
K'risdos aytı: — Bu türlü sen inanıyirsən K'risdoska aniñ üçün, ki bu ağırlı içinäsen, da kül içinä yuvalapsen, da bir suvğa hasrätisen.
Antamaludž aytı:

— Xuturup, dinsiz adam, xutxar meni eki türlü sözündän.

K'risdos ayttı:

— Ćaräsizniñ Ćaräsi mendädir.

Antamaludž ayttı:

— Anı nek xayğurmassen, ki här söznü sözlirsen? Da biliniyirmen Teñ(118v)riñiñ sk'ançelik'inä, ki K'risdos köktän aşaxlandı da kendiniñ erki bilä bizni satun aldı, da bizgä tiyişlidir xıynalıp xaçlangaybiz, da bu harsizlixiñ seniñ eski duşmanga oşşar, ki kirdi Jutanıñ yüräkinä, da anı Ćıxara berdi da sövövsüz otu da meñilik xıyinni meñariyir.

K'risdos ayttı:

— Bunu xayğurmassen, ki barçasına kültkü bolupsen, da sen K'risdos(119r)ka inanıpsen, da anı här kez k'arozel etiyirsen.

Antamaludž ayttı:

— Inamsız, bolmassen meni ayblandırmaga. Umsam bardır K'risdosta, yoşesä inanırmen añar, ki seni dayın burun rısvay etkäy da kültkü, kör-güzgäy ol yerdä, ki kendiniñdir erk, da friştäläriñä kendiniñ.

K'risdos ayttı:

— Öktämlänmä, budur seniñ hörmätiñ ol dži-handa da bunda, da men yoyarı bolur(119v)men baräa arilärdän.

Antamaludž ayttı:

— Şahat, uçmañniñ açxiçları sendädir, ki sen seni bu türlü ari tutıyırmen da meni sönövsüz otka oyuł etiyirsen! Otuz sekis yıldır, ki ayaxlılarga san beriyirmen.

K'risdos ayttı:

— Seniñ üçün alay işitipmen, ki köp yersen da tinç yatarsen.

Antamaludž ayttı:

— Ol dži-handa sen alay tinç bolgaysen da tıngaysen!

K'risdos ayttı:

— Xoy bu sözlärni keri da maña (120r) umsan-gın, ki men seni oñaltkaymen.

Antamaludž ayttı:

— Egär bolur esäñ, seni oñalt, ki esiñ yoş.

K'risdos ayttı:

— Egär men seni oñaltmasam, kimesä bolmas seni oñaltma mendän aşıra [=başxa].

Antamaludž ayttı:

— Sen meni oñalt da yarlıya maña, da tölovün algaysen K'risdostan.

K'risdos ayttı:

— Sen xaydansen da K'risdosnu nedän tanirsen?

Antamaludž ayttı:

— Teñriñiñ bitikläriñ da arak'ellärniñ, ki keltirdilər xatimizga, da eski duşmannı adam içindän Ćıxardılar K'risdosnuñ atı bilä, da köplärni oñalttilar, da benim kimesäm yoş edi, ki meni elt-käy edi allarına, ki oñaltkaylar edi, da hali maña Ćarä K'risdostan bolur, zera mişlandı, xaçlandı da yarıxlattı dünyanı.

K'risdos ayttı:

— Xaçan sen bu türlü K'risdoska inanıyırmen, ne ü(121r)çün yazıx xiliniyırmen?

Antamaludž ayttı:

— Öçäşip, neçik men bunda yazıx xilingaymen, xaçan men yalbarırmen dünyä üçün, da maña yarlıyagan üçün, da bu ayrixiñni tartıyirmen da töziyirmen?

K'risdos ayttı:

— Bilmässen, ki K'risdos yazıxsızni sövär da yazıxiñni sökar da xıynar?

Antamaludž öçäşip ayttı:

— Umsasız da xısxa esli! K'risdos könü yaratu-çidir da etär tölovün xi(120v)linganimizga körä: maña benim xilinganıma da saña seniñ xilinganı-ña körä.

K'risdos ayttı:

— Kim ki bu dünyäda tinçlixtadır, da kimlar ki itlik etiyirlär da oşurluğ da xazna yiyiyirlar, alar-nıñdır uçmağ.

Antamaludž ayttı:

— Inamsız da ayız teprätüçi dingä! Bilirmen, ki xoymısar seni K'risdos kendiniñ ekinçi kelgä-nindä. Ket ekri mendän, — ayttı antamaludž.

(122r) K'risdos ayttı:

— Ketmän, çağ seni oñaltmiyin.

Antamaludž ayttı:

— Yaxşı edi maña bu türlü yatma, ne ki seniñ otuñnu alma, zera sen K'risdoska xarşisen.

K'risdos ayttı:

— Köp mañtanıyırmen, ki: «Menim K'risdos um-samdır köktä». Yoşsa mendän artıx düğüldür ol.

Antamaludž ayttı:

— Xuturup! Bunu arak'ellär aytmadılar, ki alardan dost yoş edi K'risdoska? Da sen, axılsız adam, uyal(122v)madiñ bunu aytma!

K'risdos ayttı:

— Sen anı xayğurma da yalimni ber, ki bugün kün uzun eriktirdiñ sendän seniñ deli sözləriñ bilä.

Antamaludž ayttı:

— Sen maña bugün ne sälâm keltirdiñ da şayav-at? Da boş Ćıxardiñ meni sadaya almañtan seniñ axılsız sözləriñ bilä, da men açtan tas bolıyirmen.

K'risdos ayttı:

— Aytkin da keçirtirmä, neñ bar da ne klärsen ber(123)mä otnuñ bahasın, ki bergäyмен saña.

Antamaludž aytti:

— Bardir yarım ötmäk, anı da saña beriyim, yoçesä bermän, zera açtan ölärmən.

K'risdos aytti:

— Ač turmaçtan dügül beş kündä ya otuz kündä aç turupmen. Yoçesä ber sen maña bahalı çaşlar, da men seniñ ötmäkiñä hasrät dügülmen.

Antamaludž aytti:

— Inanırmen Teñrigä, ki seniñ sözlä(123v)riñä körä etkäy saña tölov. Bu bahalı çaşlar men sendän işitiyirmen. Yoçesä çutçar meni seniñ deli da öktäm sözläriñdän. Hakimçilikniñ seniñ keräkmäs maña.

K'risdos aytti:

— Men alay bilirmen, çaçan ki sen aşka olturşa, yarım ötmäkiñni itkä salırsen, da eki pinäzni yarlıya berirsən, da aytıyirsən, ki eki pinezimdän da yarım ötmäkimdän artıç yoçtur. (124r) Yedi türlü ayrıçıñ bar. Bu az nemä bilä kim bolur bu çadar dinsizlikni kötürmä üstüñdän? Zera seniñ sasımaçıñdan igränip turupmen.

Antamaludž aytti:

— Seziyirmen, ki mızdaçı körüniyirsən. Alay bilirmen, ki Jutaniñ uruğundansen.

K'risdos aytti:

— Bunu kendi esiñdän aytıyirsən, zera barçamiz biri birimizgä uruğbiz, yoçesä alırbiz törä (124v) çilinganıñmızga körä.

Antamaludž aytti:

— Egär yaçşı çilinganıñmız bolsa da yaçşı inamımız, tas bolmasbiz.

K'risdos aytti:

— Bu açlıñ bilä sen ayrıçka tüşüpsen.

Antamaludž aytti:

— Egär tenim bilä dinsiz esäm, džanıñ bilä ündälgänmen hajr Aprahamniñ çuçaçına.

K'risdos aytti:

— Men bunda yaçşı turupmen da anda bardir erkim salma seni sönövsüz otka.

Antamaludž aytti:

(125r) – Sen seni ulu dost tutıyirsən K'risdos-

ka, yoçesä terän çaramıyuluç da otlu yalın hadirläniptir saña.

K'risdos aytti:

— Men ol kişigä hörmät bermän, kim ki maña çaramıyuluç da ot yalın hadirlägäy.

Antamaludž aytti:

— Yüräklänip küfürçi da deli sözlü, ket kerimen yarlıdan, zera çıçardıñ meni sk'ançelik'imdän da açtan tas bolsarmen. Ey, töräsiz kişi da dinsiz harsiz adam, (125v) ket mendän kerı, men yarlıdan, zera ölümçä sançtıñ meni, şahat, ki barçanı tügällävüçi K'risdos seni dä benim kibik etkäy,— da yıyladı küçlü da aytti: — Tapunurmen Ata Oğul Ari Džanga, da Mariamga toçurganga, ten alganına, çıynalganına, çaçlanganına, kömülgäninä, üçünçi kündä ölüdän turganına, da kökkä ayinganına, da ekinçi kelgäninä. Da çoy ol me(126r)ni oçaltkay.

Da çaçan K'risdos kördü, ki emgätti antamaludžnu, da kördü aniñ yaş tökkänin Teñriniñ inamı üçün, tek aşaxlandı, baçminça aniñ kirlängäninä, dostuna kendiniñ, öptü anı da aytti açar:

— Boşat maña, çardaşım da inamlı çulum, ki bunça zaman emgättim seni da tatlı avaz bilä da tatlı söz bilä şayavatlattıñ meni,— tek aytti K'risdos: — Tur, algın tö(126v)şäkiñni da bar.

Ol sahat turdu antamaludž, da barır edi, da alıışlar edi Biy Teñrini, ol, ki otuz sekis yıl emgäkti [=emgändi] ayrıçıñdan, heç tepränmäs edi ol yerdän. Ol sahat K'risdosnuñ ayzı açılgaçoç, turdu, neçik aslan, da yürür edi. Da dayın K'risdosnu heç körmädi ol yerdä. Andan soñra sezdi antamaludž, ki K'risdos edi, ki aniñ bilä sözliyer edi, da tüştü yüzü üsnä, da aytti:

— Eyäm, (127r) meya saña Jisus K'risdos, çayısı ki yarlıyadıñ men yazıçlıga da oçalttıñ teñrilik çoluñ bilä, da bunça zaman aşaxlanıp ediy çatıma, da igränmädiñ çuturyularımdan benim. Da men bilmäs edim, Biyim, da köp öçäştım seniñ alniña, men, çuturyu it. Meya yerdän kökkä diñrä da seniñ alniña!

Bundan soñra haybat Ata Oğul Ari Džanga meni menjilik, amən.

Конгрегация армянских мхитаристов, Вена, № 559

Грамота

Дата: 1583 г. *Пергамент.* 1 л., 25х31 см. *Язык* кыпчакский.

Содержание: Грамота связана с выполнением завещания жителя Сучавы Донавака и его пожертвования на Львовскую Армянскую церковь.

Описание: [Dashian 1895: 247, 1028]. *Примечание.* К сожалению, копией мы не располагаем.